
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
27 C
3

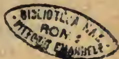
PETRI CRINITI

VIRI VNDECVNQVE DOCTIS-
SIMI, DE

Honesta disciplina	libri	XXV.
De poëtis Latinis eiusdem	libri	V.
Poëmatum quoq; illius	libri	II.

Adhæc præter singulorum capitum sufficientem indicem, adiecimus alterũ quoq;, qui memorabilium eorundem, & rerum, & sententiarum, abecedario ordine, ac iuxta chartarum seriem, elenchum præstet.

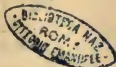

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS PETRVS.

LIBRORVM DE
HONESTA DISCIPLINA PETRI CRINITI, CAPITVM SINGVLORVM INDEX.

CAPITA LIBRI PRIMI.

a 2 Dictum

CAPITA LIBRI II.

In uitæ

CAPITA LIBRI III.

tiſtas, atq; ineptos litteratores, ac eiuſdem elegãs dictum ſuper illo enigmate:

Tris pateat cæli ſpatium non amplius ulnas.

CAPITA LIBRI IIII.

CAPITA LIBRI V.

CAPITA LIBRI VII.

doctiores diuitum domos, atque principum frequenter adeant, minimè autem ad eos diuites.

CAPITA LIBRI VIII.

CAPITA LIBRI IX.

Quæ

CAPITA LIBRI XI.

De nomini-

CAPITA LIBRI XII.

CAPITA LIBRI XIII.

tiano, eiusque insignibus.

VI. Diligens adnotatio de generibus telorum ac nominibus & quae cuiusque gentis sunt, tum de Lancea & Cestris non nihil.

VII. De anatomice disciplina, & historia de Aristomene Messenio, qui hirsuto corde fuerit, ac ibidem relata quaedam ex ueteribus de humano corde.

VIII. Quomodo Diocletianus caesar imperij dignitatē cōtempserit, & quibus uerbis apud populū Rom. deprecatus sit.

IX. Dissentire C. Pliniū ab antiquis scriptoribus de ursis Numidicis, & quòd in Libya & Numidia celebrentur ex Solino, Herodoto, & alijs.

X. De figuris & effigie elementorum ex Pythagorica doctrina apud philosophum Platonem.

XI. Quod in Romana theologia forent deus Sentinus, & deus Vitunus, ac de dijs etiam selectis nonnulla ex Varronis & Augustini commentarijs.

XII. Quàm sit grauissimum crimen nimia in homine insolentia, & quòd pro comitiali morbo habeatur, atque execretur à philosophis.

CAPITA LIBRI XIIII.

I. Quàm probis moribus & egregia doctrina Plutarchus praestiterit, ac ibidem epistola eiusdem ascripta ad Vlpium Traianum Augustum.

II. Sacricommissum, & Implecōmissum, quomodo inter se differant, ex pontificū legibus, & quid significent.

III. De obitu daemonū, ac memoranda historia de Panis interitu Tiberio caesare imperante, ex Plutarcho, & Eusebio, tū de Christo etiam nonnihil.

IIII. Galieni imperatoris dicta imprudēter contra Romanam rempublicam & quo animo fuerit in acceptis cladibus atque defectionibus.

CAPITA LIBRI XV.

noribus claruerit ex Theodereto, & alijs authoribus.

XI. Nobile exemplum de Alexandro Macedone contra inutileis labores, & nimis curiosam sedulitatem.

XII. Quid sint apud iurecõsultos Reliquatores, & quid item Reliquari, & Reliquatio, ac loci aliquot in iure ciuili expositi.

IIII. Quàm de, pro quàm, apud ueteres dici solitum, & Lucretij poëtæ uersus emendatus atq; expositus, tum alia ibidem addita.

V. De Hadriani imperatoris ingenio & urbanitate, & quo talione Florũ poëtam represserit, uersiculis eiusdem relatis.

VI. Dici solitum apud ueteres Trabes, Canes, Duces in singulari, pro eo quod est trabs, canis, & dux, & alia eiusmodi obseruata ex M. Varrone & alijs.

VII. Qui sunt apud iurecõsultos Pedanei iudices, & qui item Pedarij fautores & senatores ex cõmentarijs Atticis.

VIII. Quàm eruditè à nostris iureconsultis uerba Latina exponantur, & quomodo apud eos liberi & parentes accipi debeant, non aspernanda obseruatio.

IX. Quanta calamitas rei Latinæ accesserit ex interitu Hermolai Veneti, Pici Mirandulæ, & Angeli Politiani, tum de liberalitate Laurẽtij Medicis erga Hermolaum, ac de iniquitate sui temporis.

X. De dijs ipsis, eorumq; nominibus in Romanis sacris, qui segetibus ac frumentis præsiderent ex Varronis & Augustini libris.

XI. Quã molli animo Artemon Periphoretus fuerit, & historia perlepida de mirifica eius formidine.

CAPITA LIBRI XVI.

I. Quæ fuerit origo Hetruscæ disciplinæ, ac de Tagete uate, qui è Glebis extitit, eiusq; libris diligenter obseruatum.

Vnde

CAPITA LIBRI XVIII.

CAPITA LIBRI XIX.

CAPITA LIBRI XX.

Quid

VII. Quid apud ueteres sit Prætextatus sermo, ac de uerbis Prætextatis, & quomodo in ea uoce parùm consentiant authores.

VIII. Aenigmata duo allata, unum ex Platone, alterū uerò ex fabulis Plautinis, & utrūq; lepidum, & perurbanum.

IX. De licentia ueterum poëtarum in notandis hominibus, ac elegans parodia Metelli consulis contra poëtam Næuiū, tum de lege à censoribus lata, qua poëtarū maledicentia reprimeretur.

X. De morbo elephantiasi, & unde nomē acceperit, ac de lichenis ibidē, & Gallica scabie cōtra quorundā inscitiam.

CAPITA LIBRI XXI.

I. Qui maximè dicantur apud ueteres nullo affectu perturbati, ac de M. Antonino imperatore & Philippo Augusto, qui nullo unquā commento ad risum potuit excitari.

II. De Mario Gratidiano, uiro prętorio, & quanta immanitate à Sergio Catilina dissectus atq; interēptus fuerit in Syllanis tumultibus, ex Iulio Firmico, & alia de Catilina & Cicerone addita contra Fenestellam.

III. De uaticinijs per aquā & per uinū, & apud quos maximè populos clara essent ex Plutarcho, & alijs authoribus.

IIII. Iunonis Monetæ nomen & origo allata, tum de eiusdem templis & inscriptione in nummis Cæsaris Domitiani Augusti.

V. De uiribus dæmonū, & quòd eorum sex genera tradantur, diligens adnotatio ex cōmentarijs Pselli & Augustini.

VI. Quæ figura sit dicendi in ueterum libris Mediusfidius, quaq; origine censeri debeat, ac de Fidio deo nonnihil.

VII. Quibus uerbis in Latino sermōe uti debemus, & quā ueecunda esse debeat in cōponendis uocibus tralatio.

VIII. De insigni atq; mirifico portento infantis, qui duplici

CAPITA LIBRI XXII.

diendos in Romana ciuitate tres Athenienſium oratores, id eſt Carneadem, Critolaum, Diogenem, ac de illorum mirabili ingenio & facundia.

V. Quæ differẽtia tradat̃ inter deportatos & relegatos, & qui maximè authores Deportari homines ac portenta ſcribãt.

VI. De quadragenario numero & eius poteſtate in puerperijs & infantibus, tum de feſto die quẽ Græci Tetracoſton appellant.

VII. De clemẽtia M. Antonini imperatoris, & q̃bus maximè uerbis cõtra ſe ipſum cõſpirantibus parcendũ monuerit.

VIII. Quã cõſtanti, & alto animo fuerit M. Cato, & eius dictũ de ſe, cum bella inter cæſarẽ & Pompeium æſtuarent.

IX. De Proſa & Poſtuerta Romanis dijs, ac ibidẽ de Anteuorta, & quòd inter ſe differant, quaq; ratione colerentur à Romanis.

X. Quæ ſint Samiata ferramenta in Aureliani Auguſtini epiſtola, & Samiare arma, ac de Samijs uaſis & Numæ Capedunculis in Romanis ſacris.

XI. De oratore Iſocrate, eiusq; inſigni facundia, & quo modo tria imprimis notanda præſtiterit ex hiſtoria Pauſaniæ.

XII. De eruditione Criſpi Paſſieni, & eius eleganti ſententia in habendis, probandisq; amicis.

CAPITA LIBRI XXII.

I. Quòd Octauius Auguſtus tria potiſſimum in uotis habuerit, ac de fortunæ uiribus, honore, & nominibus apud Romanos.

II. De immodico luxu Antonini Heliogabali imperatoris ac de eius culcitris cum leporinis pilis, & perdicum plumis, ibidemq; expoſitum de accubitis.

III. Quæ diuinationis ſpecies habenda ſit Capnomantia, & Statij poëtæ uerſus allati, atq; expoſiti ſuper hac uaticinandi ratione.

molarunt propter absolutum nouies nonuenarium numerum.

II. De cultu quorundam animãtium à uarijs populis, & de Syria dea, eiusq; effigie relatum.

III. Mercurij Aegyptij uerba de natura, ac de maiestate dei, deq; spiritu & mundi materia, ac de homine.

IIII. Poëtæ Lucretij obitum eodem die contigisse, quo Pub. Vergilius uirilem togam induit, Licinio & Pompeio Cos. ac de natali poëtæ Vergilij.

V. Quã seuerè factum sit à Romanis contra insolentiam, & de conuitijs atq; contumelijs, quę publicè in triumphantes à seruulis dicerentur.

VI. De animãtibus, arboribus, ac lapidibus quæ naturali cõsensu cum Solis & Lunæ uiribus consentiant.

VII. Versiculi aliquot in Vergiliano poëmate emendati, ac de dactylicis, & spondaicis numeris nonnihil.

VIII. Qua ratione intelligatũ uer sacrũ fieri, ac uerba Plinij exposita de populis Sabinis ex historia Sisennæ.

IX. Plauti uerba exposita in prolo. Pœnuli, quo loco Aristarchi Achillem nominat contra imperitorum sententiam.

X. Perlepida historia de Phryne meretrice & Praxitele, & quo cõmento usa sit in explorãdis Praxitelis operibus, quæ absolutiora forent.

XI. De doctrina Ioãnis Scotti, & quã sæuissima cæde ab ingratissimis discipulis interemptus fuerit.

XII. Verba ex epistola diui Augusti relata de luxu, & mollitie Mecœnatis, & quàm impudenter atq; inscitissimè ab imperitis deprauata sint.

XIII. De impia, & uanissima superstitione Templariorum, & quo modo à Clemente pontifice maximo abolita fuerit nõ iniocunda cognitio.

XIIII. Tertulliani uerba exposita de Curio aleatore, & q; nobilis tradatur

CAPITA LIBRI XXV.

Finis indicis singulorum capitum, librorũ Petri Criniti.

INDEX MEMORABILIUM, QUAE HIS LIBRIS CONTINENTUR.

A

Arbores

Caiana

Demo

Græci

I

Mela

P

Phryne

Scope-

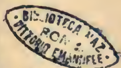
Sopho-

T

FINIS INDICIS.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA AD BERNARDINVM CARAFFAM NEAPOLITANVM PONTIFICEM ANTIOCHENSEM PRAEFATIO.

EGREGIE factum est ac prudenter Bernardine Pontifex Antiochensis, ab his qui ueterum respublicas legibus atque decretis instituerunt, quoniam cum alia multa in his, tum illud etiam decreuerunt, ut in illis hominibus præcipuè ornandis atque illustrandis ratio haberetur, qui plurimum forent consecuti in bonis studiis, atque honestis artibus. Quod abs te præclarè atque diligentissime factum uidemus, qui in tantis patriæ tuæ incommodis ac periculis, minimè tibi ipsi, tuæque clarissimæ familiæ defueris, quo magis laudari ab omnibus, atque approbari debes. Ego uerò & amicitiæ iure adductus (quæ inter nos maxima est) ac excellentis tuæ doctrinæ merito prouocatus, dicare tibi constitui lucubrationes nostras de honesta disciplina, ac tuo nomini nuncupare, secutus eorum rationem, qui cum suffragari aliter nequeãt, bene saltem sentiendo atque scribendo studiose adnituntur, ut gratiam aliquam referant. Quod & Varro Terentius (qui togatorum omnium doctissimus Terentius.

A est habi

est habitus) faciendum in amicorũ officio existimauit. Neq; præterea mihi excidit, quàm liberali congressu, quàm gratis ac doctis sermonibus me acceperis superiori anno cum Romæ agerẽ. Quod si nostra hæc, neq; ad Critholai libram expensa sunt, neq; ad Cleantis lucernam euigilata, (nam fateri inscitiam nostram maluimus, quàm modestiæ præscriptum egredi) diligentiam tamen adhibuimus haud mediocrem in hoc opere: neq; aliud à me propemodum quæsitũ est, quàm ut ea subinde (ut fit) adnotarem, carptimq; colligerem, quæ & honestatem eruditionis probarent, ac meliora præsertim ingenia iuuarent. Multa in his comperies, quæ ad ius ciuile & pontificium faciunt, alia rursus quæ ad institutiones ueterũ, & humaniores disciplinas pertinẽt, quibus tu quoq; miro studio atq; diligentia inuigilas. Neq; difficileis quæstiones, aut nimis anxias tractauimus, sed ciuileis inprimis & honestas. Minimè autem dubitamus fore quidem permultos, qui libidine magis accusandi, quàm animo rectè iudicandi adituri hæc sint, quoniam plerisq; innatum hoc est, ut malint uideri in alieno opere ingeniosi, quàm in docendo atq; intelligendo alijs prodesse. Nam reprehendere atq; damnare imperiti etiam uolunt, iudicare ac probè expendere prudentes tantum, atq; egregiè docti possunt, ad quorũ ego iudicium semper mihi elaborandum existimaui. Sapienter uerò & grauiter factum est à P. Scipione, qui uir optimus ab uniuerso senatu est appellatus. Nam cum minus probè atq; honestè, se consulem nominatũ comperisset, ea dignitate se abdicandum censuit, ne tam sanctum nomen ullo uitio teneri crederetur. Ex quo magis etiam Philoxenus uidetur commẽdandus qui reduci in carcerem maluit, quàm parũ honesto suffragio eximi. Quod à nobis ob eam causam relatũ est, quoniã ætate nostra permulti inueniuntur, qui pari inscitia atq; insolentia unum quemque accusant & assiduis reprehensionibus

P. Scipio.

Philoxenus.

onibus

onibus, nulla ratione, aut iudicio lacerant. Quorum nos tumidam, inanémque loquacitatem, non modo despi- cimus, sed ubique longè contemnendam arbitramur. Libuit autem hoc potissimum in opere quandam rerum uarietatem, & quasi syluam obseruationum admittere, ne legentium animi, in tam uaria, multiplicique lectione, aliquid saltem non inueniant, quod ingenium suum in- struere, aut excitare possit. Qua in re, authores quidem habemus in Romanis litteris, magni nominis uiros, ac summæ eruditione celebreis: qualeis in Atticis Com- mentarijs: Aulum Gellium: Aurelium Macrobium, ac Probum Valerium. Apud Græcos etiam complureis tra- duntur, qui eandem in scribendo uarietatem magno stu- dio sunt consectati: neque id quidem sine maximis laudi- bus, quo mihi multò rectius uidetur, eorum sequi authori- tatem, qui, & in uitæ officijs, & in rebus scribendis, ra- tionem habendam dixerunt: Non præsentis duntaxat æ- tatis, sed ipsius etiam posteritatis. Quod equidem sem- per effeci, cum multis alijs rationibus, tum quòd omnem prope ætatem in bonis artibus, atque honestis disciplinis non minore animi uoluptate, quàm studio hactenus con- sumpserim: pro quibus eò nunc magis standum, atque in acie durandum existimo, quo barbari populi infestis armis contra Rhomanas Aquilas, hoc est, meliores litte- ras, cladem & ruinam assiduè moliuntur: quod illis pro- pè ad uotum successerit in tantis Italiæ fluctibus, atque fortunis, nisi per solerteis uiros atque prudentiores, dili- genti cura, optimo studio prospiciatur. Sed hæc aliàs. Tu interim uelim læto capias hoc nostrum munus. Ita enim licebit pro ueteri officio diligentiam nostram proba- re: & amicitiam inter nos firmiorem atque integriorem constituere. Vale, & hæc nostra studia Oliue-

rio Caraffæ Cardinali Neapolitano patruo tuo, uiro amplissimo commendabis. Florentiæ Nonis Iunij, Anno restituti mundi Millesimo quadringentesimo.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De triplici tentorio Tamburlani, Scytharum principis, & qua conditione imperator maximus in conspectum & aciem hostium accederet.

NEmini dubium est, uitam ipsam mortalium, fieri multò prudentiorem & cultiorem ex rerũ, historiarumq́ obseruatione: sed ea præcipue sunt pluris æstimanda, quæ ad usum magis ipsum & uitæ rationes cõducunt, sicuti exempla antiquitatis sunt, ex quibus ita homines subinde fiunt prudentiores: ut qui optimè antiquitatem calleat, is æquè, & præsentia intelligit, & futura plerunq́ prospicit. Subit autem nunc στρατήγημα de Tamburlano Scytharum imperatore & eius sæuitia. Is enim quo maiorem hostibus terrorem atq́ metum incuteret, triplici tentorio in exercitu uti consueuit: sic ut in uno quoq́ dispar color appareret, quo animi quoq́ mutatio militis intelligeretur. Primum enim colore albo: purpureo secundum: tertium nigro proferebat. Idq́ ratione quadã imperij & uictoriæ faciebat, uir alioqui, & gestis, & authoritate clarissimus: nam ex colore tentorij uolebat ab his cognosci belli cõditiones cum quibus in certamen descenderet. Prima die cum in conspectũ hostium cum exercitu aduentasset, tentorium illud explicabatur, in quo significabat, nulla in re, si modo se dederent, iniuriã se

Stratigema Tamburlani.

aliquam illaturum. Quod si alteram diem hostis expectasset, tum coloris rubri tentorium educebat, quasi ad cædem & sanguinē. Si ad triduū res protrahebatur, pro colore atro omnia quidem atra futura, & extremam cunctis occidionē, prænunciabat.

CAPVT II.

Quibus disciplinis atq; præceptis Persarum reges filios instruerent, et qua potissimum ætate, ex Platonis Alcibiade.

REs digna memoria est quam Plato Philosophus refert in libro de ingenio hominis. Nam cū Socrates diligenter differat quo studio ac diligentia Lacedæmones ad eruditionē uirtutis, καὶ παιδείαν, instruātur, mox ad ipsos etiā Persarū reges accedit, eorūq; mirificam sanè ac memorandā disciplinam recenset: siquidē apud eos inquit qui regis filius in regno succedit, primo eius natalē quicunq; in regno sunt celebrāt, simulq; in posterū quotannis eandē lucē sacris ac festis uniuersa Asia prosequitur: mox uerò nutriri puer incipit. Neq; id à quauis nutrice peragitur, sed ab ipsis duntaxat eunuchis, qui in regis aula omniū optimi censeantur. Nam illis hisdē reliqua omnia demandant, quæ ad pueri curam, educationēq; pertineant. Præcipuè uerò diligentiam adhibent maximam, uti natum ipsum decora, & egregia forma habeant: ex quo membra eius & artus accuratè ac diligenter dirigunt atq; componūt. Vbi uerò septimū ætatis annum cōplerunt, ad equestris disciplinæ magistros atq; ipsas in uenationes mittunt. Anno aūt decimoquarto curā eiusdē suscipiūt, qui Magistri regij nominant. Et hi quidē ex uniuersa Persia delecti quatuor sunt, qui cæteris omnibus uirtute præstēt, uidelicet sapiētia, iustitia, temperantia, atq; fortitudine. Ex his uerò primus eiusmodi magicā docet, quæ à Zoroastre Oromasi filio perfecta

Magistri regij

fecta est, quæ nihil est aliud quã deorũ cultus, ideq; regia institutia tradit. Secundus cõmonet, ut in tota uita ueritatẽ præcipuè colat. Tertius ne quo affectu, aut libidine superet, sed liberè uitã agere cõsuescat, sibiq; ipsi primùm imperare, nec alteri seruire. Quartus demũ intrepidum illũ, & impauidũ reddit, necubi metuẽdo seruus efficiatur. Hæc Plato in Alcibiade retulit, quo facilius præceptor Socrates Alcibiadis animũ ad ipsam uirtutẽ excitaret, simulq; delphicũ illud subinde respiceret: quo monemur, ut se ipsum quisq; pbè cognoscat, necubi imperio animi abutamur, quod à Plutarcho etiam Cheroneo præclarè exponitur.

CAPVT III.

De Psyllis ac Marsijs, eorumq; potestate in uenenis tractandis & de Exagono in dolium serpentum coniecto, ac de sillographis autoribus nonnihil.

DE Psyllorum ac Marsorũ populis qui maximè in tractãdis uenenis, experiẽdisq; ualerent, et Herodotus Alicarnasseus, & alij permulti scripserunt. Verũ quod in Romanis annalibus seruatũ est, & à C. Plinio relatũ id eiusmodi certè est, ut fidẽ propè historiæ exuperet de uiro Exagono, qui cũ fortè in urbe orator ageret, ac uenenorũ uireis, potestatẽq; iactaret, Romani quidem consules uolentem eũ in dolium serpentũ coniecerunt quo tanti facinoris experimẽtum facerent. Quæ res magnũ proculdubio miraculũ de Exagono, eiusq; ingenio præbuit cũ serpentes ipsi καὶ τὰ λοιπὰ ἰβολα: in ipso eum dolio circulambe rent atq; demulcerent, Romanis hoc totũ spectantibus. Sed ẽm populi qui contra uenena polleãt, etiã oblogenas in Cypro insula, itẽq; Tentiri celebrãtur, qui esse adeò crocodilis terrori dicunt, ut uocẽ quoq; illorũ maximè reformidẽt ac fugiant: nã & fascinationes ab hisdem fieri traditũ est. Psylli

autem

autem apud quosdam pro uirulentis omnibus ac uenenatis intelliguntur. Timonis uerò opus inscriptum σίλλοι φιλοσόφων quòd esset amarulentum carmen, plenumq́ mordacitatis.

Didymus. Nam & Marcellinus Ammianus Didymum quidem grã/maticum Alexandrinũ satyricè incessit, quòd is autores, ut inquit, sillographos imitatus libros sex contra M. Cicero/nem scripserit, iuxta illud uetus Sus Pallada. Siquidẽ in his Didymus ciceromastix potius dictus est, quã docti nomen assecutus, quod etiam Gallus Asinius, & Laërtius Licinius pari improbitate factitarunt: cuius commentarius titulo (ut inquit Gellius) infando ciceromastix diceretur.

CAPVT IIII.

Anacharsis Scythæ sententia, de populari Atheniensium statu, & quo pacto populi administratio ab honestis & prudentissimis uiris fugienda & detestanda sit.

RElatum est à Plutarcho Chereneo, quo pacto Anacharsis Scytha, qui ex septem fuit Athenien/sium statum (qui populi imperio agebatur) bre/ui interiturum prædixerit. Nam cũ fortè is in Atheniensis populi concionem foret deductus, ac spectasset ea quidem omnia quæ summa in repu. & præcipua erãt iudicio populi discerni. Miratus primò est Atheniensiũ conditionẽ, qui cũ rebus pręclare gestis, & autoritate apud omnes præstarent, ad tam iniquum imperium pœnæq́ obnoxium, deuenissent, itaq́ prudentissimè inquit: ô rempublicam breui perituram, in qua uiri principes consultent: populus aũt & imperita rerum plebecula decernat, cui uidelicet propriũ sit, & in minimis maximè formidare, & in maximis minimè prospicere. Quod hercle dictum Anacharsis ἐκ τοῦ μαντείου fuit, ex quo Plato philosophus & ueritatis uindex, rerumq́ publicarum uir consultissimus apertè dicebat, nullo modo

iustum

iustum imperium uel ciuitatem adpellandam, in qua popularis improbitas summa quæque reipublicæ munera tractare præsumat, nec enim de nihilo Charondas (qui leges Cathiniensibus condidit) in hunc modũ de populo concludebat. Qui se populo committit, fortunam nõ rationem sequitur: qui fortunæ fauet, periculo & aleæ se dedit: qui in alea est, ad ruinam & cladem inclinat, sic ille in populo fortunam, in bonis rationem ponebat.

CAPVT V.

Pacuuij carmen relatum de fortuna eiusq; multiplici potestate. Et quid item de eadem C: Plinius scripserit.

Voniam permulta passim ab authoribus de fortuna eiusque uiribus scribuntur, libitum nobis in præsens Pacuuianum carmen apponere, in quo graphicè quidem & eleganter uis ipsa fortunæ ac potestas ab eo sit expressa his uersibus:

Fortunam inquit insanam esse & brutam perhibent philosophi,
Saxiq; adinstar globosi prædicant esse uolubilem.
Quia quo saxum impulerit fors eo cadere fortunam autumant:
Cæcam ob eam rem esse uocant quia nihil cernat quò sese applicet. Fortunæ cæca.
Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta, instabilisq; sit:
Brutam, quia dignum aut indignum nequeat internoscere.

Hactenus Pacuuius. Quod etiam carmen M. Cicero in Rhetoricis rettulit, nequis in eo quæritando diutius fatigetur, & si quidam paulò indoctius id ut solutam Ciceronis orationẽ adducant. Plinius autem in hunc modũ de eiusdem fortunæ potestate ad C. Vespasianũ, toto inquit mũdo & locis omnibus, omnibusque horis, omniũ uocibus fortuna sola inuocat̃, & una nominat̃, una accusatur, una agit̃ rea, una cogitatur. Sola laudatur, sola arguitur, & cum conuitijs colitur, uolubilisque, à plerisque uerò, & cæca etiã existimata, uaga, inconstãs,

 incerta,

incerta, uaria, indignorumq; fautrix, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola utramq; paginam facit. Apud Scythas uerò eiusdem simulachrum sine pedibus fingebatur, ut manns tantum, & pēnas haberet. Apud Smyrneos aūt eiusmodi fuit, ut capite polū fulciret, & manu altera cornu Amaltheæ retineret, quæ Bubali statua etiam à Pausania describitur.

CAPVT VI.

Quàm eruditè Plato philosophus scripserit homines iracundos memoria præstare, grauets autem obliuione. Tum de thracensibus populis & cæli potestate.

NEmo est omnium qui ignoret, qualis, quantusq; Plato philosophus, & uitæ & ingeniorū existimator fuerit, ut eius quidem iudicium in quaq; re ad amussim factum meritò credatur. Sed eruditè ac prudenter uisus mihi est eos homines adnotasse, qui uel iudicio, uel memoria præstent. Tum quo maximè argumento hoc totum prænoscamus. Nam eos inquit maiori memoria esse, qui ad iram & cōtentiones facilius excitantur. Eos uerò qui modestiam & grauitatē præ se ferunt, segniores plerūq; & obliuioni obnoxios. Sed uerba ipsa subijciemus ex Platonis libro de scientia, quo loco Demetrius cum Socrate hanc partē exequitur, de Theeteto agens. Est admodum (inquit) arduū, reperire hominem ingeniosum, qui simul etiam mansuetus, atq; modestus sit: nec enim fuisse quenq; hactenus, aut esse uideo, qui eo naturæ genio sit, ut utrūq; simul habeat. Sed enim qui acuti sunt, callidiq; ac memoriosi & dociles in iracundiam fere, atq; cōtentiones ferūtur præcipites, atq; raptātur, perinde ac ipsæ naues sine ullis retinaculis. Iidemq; homines furore potius quodam, quàm fortitudine præstāt. Verūm qui natura grauiores sunt, sicubi se inquit ad discipli

nas

nas conferunt,tardi,desides, obliuiosi,atq; obtorpescentes uidentur. Nam & Thracenses populi,ut est autor Aristoteles,quia robustiores, hebetioresq; sunt, nullius propè memoriæ censentur:siquidem ad quatuor tantum enumerant neq; ultrà rationem producunt,quòd eis priora excidant, si plura connumerent, sicut pueruli faciunt. Quæ res cæli (ut opinor)merito,& defluuijs accidit:quando ipsi ferè homines καὶ τὰ ἄλογα ζῶα magna ex parte ex illis cōstant. Vnde sic Iulius Maternus ad Mauortiū Lollianum in Astronomicis:Quædā(inquit)gētes ita à cælo formatæ sunt,ut propria sint morum unitate perspicuæ.Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, auari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici,& uoluptatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animositate præpositi. *Thracenses stupidi.*

CAPVT VII.

De obitu Hermolai Barbari Veneti,& Pici Mirandulæ officio erga eundem cum pestilentia in urbe laboraret.

Vo tempore has nostras commentationes meditabar, relatum mihi est,Hermolaum Barbarum (qui Romæ tum agebat)pestilentiæ morbo affectum, quæ res Picum Mirandulam, & Angelum Politianum,uiros & ingenio, & doctrina nobileis,ita statim commouit atque effecit,ut illacrymari propemodum cœperint,ac sortem bonarum literarum maximè dequesti sint: quasi in hoc uno homine romana res periclitari uideretur: neque iactura quidem ,sed naufragium foret, si Hermolaus interiret. Dein autem Picus,ut uir maximè officiosus, & ingenuè doctus ,excogitare cœpit , quo nam pacto qui Florentiæ tum ageret, ferre

opem Hermolao absenti posset. Itaq; statim pharmacon cõtra peste, quod ille sibi, si quando incidisset asseruabat, diligentissime curat, ut Romam quã celerrime ad Hermolaũ deuehatur. Dicebat autem Picus illud ipsum ex oleo scorpionum, lingulisq; aspidum, & alijs eiusmodi uenenis confectum, ut nihil fieri possit contra pestilentem morbũ cõmodius aut præsentius. Sed interim dum antidotũ ad Hermolaum defertur, sæuiente morbo in fata concedit. Quam rem libuit hoc loco referre, ut quorundam insolentiam pariter & inscitiam reprimamus, qui cum seipsos doctrina cæteris pręferant, & præferri cupiant: in hoc maxime gloriantur, si doctissimo cuiq; maledixerint: & alia reprehẽdentes, in quęq; pari dementia blacterent, cum sit officium uiri humanioris non disciplinis modò, sed etiam doctis fauere, quod ipse Picus Mirandula egregiè præstabat: reputans animi parum liberi & insinceri esse, inuidiæ magis, quàm doctrinæ concedere. In quo & Plato & Xenophon meritò sunt à doctis reprehensi, cum neuter mensionem usquam de altero fecerit, sed obliquè potius alter alterum perstrinxerit. Quo magis etiam damnãdi sunt, quod amœnitatis socraticæ duo fuisse lumina creditũ est. Et is hercle posteritatem deserit, qui antiquitati addictus nihil suæ ætati concedit.

CAPVT VIII.

De sæuitia Fuluiæ in Ciceronis caput, & qua ignominia habitus sit, ex Dionis historia: & carmen Seueri poëtæ additum ex eodem Cicerone.

QVantopere sæuitum sit in M. Tullium à M. Antonio post eius cædem, testis est uniuersa antiquitas: qualicq; ignominia & iniurijs affectus fuerit, cum eius sacrum caput ac manus crudeliter abscissæ, ac pro rostris affixæ fuerint. Primò enim allatũ ipsi Antonio caput

caput in mensa apponi uoluit, perq; diem illud aspexit, quo usq; tali spectaculo animũ exatiasset, deinde tollendum præcepit, ut Appianus Alexandrinus refert. Sed quod est apud ipsum Dionem Prusieum, & in Sudæ collectaneis notatum repetendum arbitror, ne tam sæuam, tam crudelem, sceleratamq; immanitatem in sacrosanctum eloquentiæ principē non consideremus, præsertim agente hoc fœminę improbitate. Nam cum Fuluia Antonij uxor, eiusdem M. Tullij caput in manibus retineret, primò illud maledictis ac diris execrata est. Deinceps etiam inspuens, gremio suo apposuit, acriusq; inspiciens linguam quoq; illi è faucibus extraxit, & in eam sæpe aciculam infixit, qua tunc ad ornamenta capitis utebatur, ne quid omnino posset ab aliquo desiderari, in quo muliebris sæuitiæ argumenta deessent. Huius autem cędem, atq; immane facinus permulti apud ueteres, tum prosa, tum carmine deplorarunt ut, Portius latro, Albutius Sylo, Cestius Murrhedius, alijq;. Sed nemo tamē elegantius, doctius, efficatius, quàm Seuerus Cornelius his uersibus, uti ab Anneo Seneca traditum est:

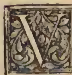
Oraq; magnanimum spirantia pene uirorum
In rostris iacuēre suis. Sed enim abstulit omnis
Tanquàm sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta,
Iurataq; manus, deprehensaq; fœdera noxæ,
Patriciumq; nefas, est nunc & pœna Cethegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor, aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt sacris quid exacta artibus ætas?
Abstulit una dies, æui decus, ictaq; luctu
Conticuit latiæ tristis facundia linguæ.
Vnica sollicitis quondam tutela, salusq;,
Egregium semper patriæ caput, ille senatus

 Vindex

Vindex ille fori, legum, rituúsq;, togæq;.
Publica uox eius æternum obmutuit armis,
Informes uultus, sparsamq; cruore nefando
Caniciem, sacrasq; manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus cuius proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata, deosq;,
Respexit, nullo luet hæc Antonius æuo
Hoc neq; in Emathio mitis uictoria Perse
Nec te dire Siphax non fecit in hoste Philippo.
Inq; triumphata ludibria cuncta Iugurtha
Affuerat, nostræq; cadens ferus Annibal iræ
Membra tamen stygias tulit inuiolata sub umbras.

CAPVT IX.

Taciti uerba explicata in Iudæorũ historiã, & quo pacto Christiani etiam sunt Asinarij appellati, quáq; ignominia Christi effigies ab antiquis depicta fuerit, in quo insolentiam pariter atq; odiũ contra christianam religionem ostenderunt.

Erba sunt Cornelij Taciti, quo loco historiam de Iudæorũ origine & moribus scribit. Assensère Iudæi Mosi duci, atq; omniũ ignari fortuitũ iter incipiũt, sed nihil æquè, quã inopia aquæ fatigabat. Iamq; haud procul exitio totis campis procubuerunt, cũ grex asinorum, agrestiũq; è pastu in rupem nemore opacam conscẽdit. In quibus uulgatissimi ferè codices deprauati alicubi cõperiuntur, & quidem ineptissimè, uti res ipsa. Et Sept. Tertullianus docet, qui Taciti uerba mutuatus, ad hunc modum in Apologetico id explicat: Refert (inquit) Tacitus Iudæos Aegypto expeditos, siue (ut putauit) extorres, uastis Arabiæ aquarũ locis egentissimos, cum siti macerarentur onagris, qui fortè de pastu potum petituri existimabantur, indicibus fontium usos, ob eámque

gratiam

gratiam consimilis bestiæ superficiem cõsecrasse. Notũ est enim quòd ipsi quidem Iudæi ab Appione Alexandrino, Moloneq; & aliis notati sint, quòd aureũ asini caput in templi sacrario seruarent, atq; adorarẽt: quoniã Mose duce (ut improbè asserunt) asinorum beneficio aquas Iudæi inuenerunt. Quod esse falsum & planè fictitiũ Iosephus Iudæorũ uernaculus, & templi sacerdos, aliiq; complures asseuerant. Vnde idem Tacitus, ut mendaciorũ loquacissimus à nostris meritò incessitur. Romani aũt ueteres pari causa & christianos æquè ac Iudæos Asinarios uocarũt, obstinato uidelicet in Christi nomen odio, quem per ignominiã etiã Chrestũ, per e literã appellabant. Sed & figuris, picturisq; Christianis illudebant, quando infando etiam picturæ genere, deum nostrum, sic depictum spectanti populo proposuerunt, ut is foret auribus asininis, pede altero inungulatus, librum gestans, & togatus: cui flagitio (ut scelus adderent) tali titulo Christi effigiem dedecorarũt: Deus christianorum ὀνοχοίτης. Qua in re uel ipse quidem Tertullianus ægre a risu abstinuit, cũ nomẽ ipsum & formã cõspiceret.

CAPVT X.

Dictum Theodori Gazæ nimis improbum cum Bessarione philosopho super doctrina diui Hieronymi, & quomodo iniquius pro Ciceroniano fuerit accusatus.

Dictum celebre est Theodori Gazæ de diuo Hieronymo, eiúsque cruditione, affectum fuisse iniuria Hieronymum à Ruffino, quòd eum pro Ciceroniano accuset, in quo paulo audacius ironia est usus. Nam quid (inquit) opus, ut in re falsa in ius appellaretur, litémque illi ad tribunal Christi de nimia eloquentia contestaretur. Sed hoc totum de Gazæ ingenio & acumine pro re nata exponemus. Erant fortè cum

cum Bessarione Niceno, uiro in philosophia excellenti, Theodôrus Gaza, & Plethon Bizantius, qui cognomēto γέμιστος appellatur, tres eo tempore (ut constat) uiri doctrina, & ingenio nobiles. Quæsitum est igitur de diuo Hieronymo, quantum in romana eloquentia præstiterit. Ex quo Bessarion: Facundia (inquit) maxima fuit apud latinos Hieronymus, quando, & affectatæ nimis eloquentiæ pro Ciceroniano & habitus sit & accusatus. In quo Theodôrus dicit risum mouisse, ut qui foret in romana etiā eloquentia censor acerrimus. Et simul iniuria hæc (inquit) o Bessariō insignis in Hieronymum facta est à Ruffino, plagasq; illas nullo suo merito tulit. Quo dicto Bessarion & Gemistus magis riserunt, cognito Theodôri ingenio, & attica urbanitate. Neque prorsus negauerim quædam esse in Hieronymo, quæ non usquequaq; romanam in dicendo puritatem atque elegantiam probant. Quod equidem uitium (si id uitium est) non homini, sed tempori, & professioni tribuendum existimo. Nam inter Christianos homines (ut idem inquit Hieronymus) non eloquentiæ, sed uitæ accusantur uitia: in quo tamen improbior atq; audatior uideri potest Theodôrus, qui tam apertè contra Papiam legem latinam ciuitatem inuadit, eúmque uirum in ius appellet, qui de omnibus ueterum disciplinis quàm optimè meritus dicatur.

CAPVT XI.

De Socratis cōstantia cū uxoribus, ac de eius effigie et deformitate ex Hieronymo: tum de imaginibus philosophorū in ueterū gymnasijs.

Librum fecit Hieronymus cōtra Iouinianū, in quo de bono & laude uirginitatis, cū copiosè disserat cōplures fœminas recēset quæ tali merito apud uarios populos ac nationes præstiterint, prętereaq;

mala

mala & incommoda, quæ ex ipsis uxoribus prouenîant, unde cũ de Socrate philosopho ageret, quàm constanti animo earum iurgia & contumelias perferret, non modò inquit Socrates hanc uxorũ improbitatem patienter ferebat, sed illas ultro de sua etiã deformitate irridebat. Nam Xanthippe quidem & Myrtho, quæ filia Aristidis fuit, siue (ut tradit Hieronymus) neptis, cum Socratis ambæ forent uxores, ex lege illa Atheniensium ob ciuitatem replendam, in muliebreis subinde contentiones propter eundem Socratem deueniebant. Sed is in hunc modum illis inter se iurgantibus perurbanè illudebat, ut à tali improbitate & conuitijs abstinerent: neq; dignum esse, ut propter eum disceptarent, qui esset homo tam fœdus ac deformis, quippe simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, & repandis cruribus. Hæc Hieronymus de facie philosophi Socratis, quæ me quoq; monuerũt, ut ea referã quæ de forma, & effigie ueterum philosophorum, in athenæis gymnasijs, Pritaneisq; olim uiserentur, sicuti Sidonius Appollinaris ad Faustum tradit. In Areopagis inquit uel gymnasijs curua ceruice Zeutyppus, Aratus panda, Zenon frõte contracta, Epicurus cute distenta, Diogenes barba comãte, Socrates coma candente, Aristoteles brachio exerto, Xenophanes crure collecto, Heraclitus fletu oculis clausis, Democritus risu labris apertis, Crispus digitis propter numerorũ indicia constrictis, Euclides propter mensurarũ spacia laxatis, Cleantes propter utrunq; corrosis.

CAPVT XII.

Quanta prudentia, ac doctrina Messala Coruinus præstiterit, & quomodo præfecturã Rom. urbis recusauit, ut inciuilẽ atq; immoderatã dignitatem.

Ictum à nobis aliâs de imperatore Diocletiano, eiusq; ciuili animo, atq; modestia in Romano imperio gubernando, cum ætate iam ædita in suis hortulis molliter consenescere in ocio maluerit apud Sa

sonas, quàm Romanæ reipublicæ administrationem subire. Sed illud de Messala Coruino dignum satis existimaui, quod hoc loco referretur, uiro in publicis officijs, atque omnibus disciplinis clarissimo. Is igitur primus omniũ Romanæ urbis præfectus constitutus, die sexta (ut ab Eusebio traditum est) ab ea dignitate se abdicauit, qua in re maiorem habuit rationẽ patriæ, quàm suæ dignitatis: ut qui diceret, inciuilem atque immodicã esse potestatem, nec in Romana ciuitate ferendã. Quod equidem iccirco seruandum putaui, quoniam præfecturæ ipsæ urbanæ, magnas sæpe factiones, atque calamitates in urbe excitarunt. De hoc autem Messala, eiusque singulari prudentia & grauitate, ut alia nunc omittamus, testimoniũ extat amplissimum M. Tullij Ciceronis, sic enim ad Brutũ: Messalæ (inquit) excellentiam nõ possum silentio præterire, caue putes quenquã esse illi similem, cõstantia, cura, studio reipub. & eloquẽtia qua mirabiliter excellit. Tametsi Messala idem cum prouectior foret, memoriæ sensum sic amisit, ut sui quoque nominis oblitus tradatur. Idque illi biẽnio ante obitum contigit, quod Orbilio itidem Beneuentano accidisse constat, unde illud poëtæ Bibaculi Orbilius ubi nam est literarum obliuio.

CAPVT XIII.

Christianos fuisse per ignominiã Semißios & Sarmentarios uocatos, & quod semisses homines, pro minutioribus, & ignauißimis à ueteribus dicatur.

PAlàm est quanta libidine ac sæuitia Ro. olim principes christianos homines insectarent, surgentẽque religionem comprimere conati sint: nam & sæuissimis decretis, atque edictis nõ abstinuerunt, quo tã propensam religionem & egregiã animi constantiã perfringerent, quod innumeri propè authores testantur. Itaque conuitijs etiam & maledictis Christianos uulgò exagitabant, Se missios

missios, & Sarmentarios ridiculo nomine appellantes, ut à Septimio Tertulliano proditum est. Necq; alia ratione sic eos uocarunt, quàm quòd ad stipitem dimidij assis reuincti sarmentis additis, concremarentur. De quo supplicij genere Pamphilus quocq; Eusebius meminit. Quin & Augustinus sarmentis tradit complureis Christianos consumptos, quo circa Sarmentarios dictitabant. Semisses autem illi homines à ueteribus sunt nuncupati, qui breuiculi, atq; minutiores extarent, quasi ad mensuram dimidij assis: ut semodios, & semuncias dicimus. Vnde Publius Vatinius ad Ciceronem: Simius (inquit) non semissis homo contra me arma tulit. Sed & Tiberius Donatus in commentario Vergiliano ad Donatianum filium, semiuiros dici refert, quasi ex semissibus constanteis: quibus nihil haberi deterius potest. De usuris autem, quæ per besseis & semisseis dicerentur, cōmodè à nobis dictum est.

CAPVT XIIII.

Anquiro & Anquisitiones, uocabula esse Romana & honesta, quibusq; authoribus id asseratur contra quorundam inscitiam.

Isum mihi grammatici quidam nuper mouerunt cum Romæ agerem. Nam inter alias eorum ludicras quæstiones atq; ineptias, uerbum hoc quod est Anquisitio, & Anquirere, perinde atq; insolens, & inhonestū afferebant: necq; dignum quod à Romanis hominibus, pro Latino & sincero haberetur. Quod ego pro tempore dissimulandum potius, q̃ exponendum putaui. Sed hoc quidem uerbum satis frequens apud ueteres cōperitur, & si alicubi deprauatum sit, próque eo inquisitiones repositum. Nec enim Liuius tantum in Romana historia usus est, sed & Marcus Cicero & Iunius Columella. Marcus quoque Sergius commentarium scripsit anquisitionū

Cõmentarium acquisitionum onum titulo, ſicuti à Terentio Varrone obſeruatum eſt, quo loco de accenſi officio ac poteſtate diſſerit. Dictum uerò eadem figura eſt, qua & amputare, & ambuſtum, & anceſum dicimus. *Amputare.* Nam amputare, circumputare eſt, ut à Sext. etiam Pompeio exponitur, Vnde aurum purum, pro puro & purgato ab antiquis acceptum eſt. Anquiſitiones autem intelligimus, cum diligẽti perueſtigatione aliquid circumquæramus, quod & Ver. Flaccus probauit. *Annus.* Hinc etiam annus deductus eſt, ab ipſo temporis circuitu, ut ex Capitone Atteio refert Macrobius: *An.* quoniam an pro circum ueteres poſuerunt: unde anterminos, circunterminos, & anſanctum. Et ambire, pro circumire: quæ grammaticorum commentarijs peruulgata atq; detrita ſunt.

CAPVT XV.

Quod eodem die natalis Alexandri Macedonis fuit, & templi Dianæ Epheſiæ concrematio, ac de authore ipſo incendij cognitio non iniucunda.

IN ueterum libris ſeruatum eſt, eodem die natalem Alexãdri Macedonis fuiſſe, et Epheſię Dianæ templũ illud memoratiſſimũ incẽſum quod inter ſeptẽ toto orbe pulcherrima refert̃. Id aũt accidit Olimpiade Centeſimaſexta, ut annales tradunt. Nomen uerò eius qui tantum facinus fuerit aggreſſus, fuit Heroſtrato. Itaq; cum captus foret, atq; interrogatus ab Epheſijs, quanam ratione adductus, tantum ſcelus perpetraſſet, non aliam ob cauſam reſpondit, quã ut maiorem nominis famam, atq; æternam celebritatem conſequeretur. Quo cõperto, decretũ ab omnibus Epheſijs factũ eſt, ne quis eũ ullis unq; temporibus nominaret. Neq; me latet, ſepties fuiſſe id templũ reſtitutũ, ut Mutianus eſt author. Strabo aũt uir in perquirendis ueterũ monumentis diligens, refectum aſſe-

asserit, longeq; præstantius, ac maioribus ornamentis absolutũ, Dinocrate tanti operis authore, qui Alexandriã quoq; urbem construxit. Qua in re Athenodórus quidem ac Tymeus à Strabone aduocantur. *Dinocrates.*

CAPVT XVI.

De doctrina Annei Senecæ philosophi, & eius sententiæ allatæ, quæ sint ab omnibus ediscendæ atq; obseruandæ.

IN Seneca Anneo complura passim comperies, quæ animi magnitudinẽ, constantiamq; & grauitatẽ maximã indicent. Nam de hominis eloquutione, & stylo orationis, nihil mihi dicẽdũ existimo hoc loco, cũ nostri quidam critici, ut incultum atq; inelegantẽ meritò notauerint. Quod si mores in eodem quærantur, si uitæ præcepta, si æquitas, modestia, cõtinentia, cæteræq; uirtutes exigantur, perdoctè id quidẽ, & grauiter laudatas ab eo, & absolutas inueniemus, cũ uitia quoq; & libidines, oẽmq; nequitiã magno studio reppulerit, & cõstanter represserit: cuiusmodi sunt hæc, quæ nuper ueluti Pythiæ oracula censui ediscenda, ac in memoria semper retinenda. Nihil est (inquit) turpius, quã grandis natu senex, qui nullũ habet aliud suæ uitæ argumentũ, quo se diu uixisse dicat, præter ætatem. Item & illud de officijs & actionibus hominũ: Ita uiuendũ (inquit) cũ hominibus, tãq; deus uideat: sic loquendũ cum deo, tanq; homines audiant. Quæ cũ nuper Ioanni Canaccio retulissem, omnibus quidẽ locis atq; templis habenda atq; obseruanda asseruit: homo non minori cõstantia animi insignis, quàm egregia uitæ sinceritate. Neq; mirũ uideri debet, si diuus etiã Hieronymus, hunc ipsum Senecam in Christianorum academiam ac sanctorum catalogum pertrahere conatus est.

CAPVT XVII.

Quod sit grauißimum scelus, auaritiæ crimen, ac uerba ibidem ex epistola Caßij, & alia ex Sallustio ad id pertinentia.

Vàm multa, & quã uaria scripta sint à ueteribus, cõtra auaritiam palàm est, cum omnes propè authores, magnis quidẽ cõuitijs, insectationibusq; tantum scelus execrati sint. Sed Auidij Cassij uerba ex eius epistola repetenda sunt, quoniam si hoc malum priuato homine indignum est, certè in principe nefandum, atq; mulctandum. Sic igitur Auidius Cassius ad generum suum: Miseram rempublicam atq; infelicem, quæ nimis diuites, diuitiarum q; cupidos patitur. Itaq; M. Antonius imperator, uir, & moribus, & rebus gestis clarissimus, nihil in tota uita magis timuit, atq; deprecatus est, quàm auaritiæ famam: sicuti relatum est à Iulio Capitolino. Nam quantum à tali crimine abesset, testes optimi sunt eius epistolæ. Vero aũt uerius est, quod à Crispo Sallustio refertur in hunc modum: Belua, fera, immanis, intoleranda est auaritia. Quo intendit, oppida, agros, phana atq; domos uastat: diuina cum humanis permiscet. Neq; exercitus, neque mœnia obstant, quo minus ui sua penetret. Fama, pudicitia, liberis, patria atq; parentibus, cunctos mortaleis spoliat. Ex quo nobilis illa ac uehemens execratio, si essent inferi auaritiæ, cuniculi eos refodissent. Quod ob eam rationem seruaui, ut facilius cõsiderari possit, quãtum ætate nostra, in eorum dignitate ac imperio sperandum est, qui ad aurum & diuitias cõgerendas, animum semper intendunt: cum sit hoc uitium præter cætera omnia uitiosissimum.

CAPVT

CAPVT XVIII.

Indigitare deos quid sit, ac de Indigitamentis, & qui dij indigetes uocati sint, ex multis authoribus.

Erba sunt in ueterum cõmentarijs Indigitare, & Indigitamenta, de quibus nõnihil dicendum existimaui, cum paulò sint obscuriora, & à nonnullis inepte exposita. Indigitare igitur pro eo accipere debemus, quod est indigetem, & diuinum comprecando reddere. Nam eos dicimus ferè Indigetes (ut à multis traditur) qui nullius rei egeant: id enim est tantum deorum, ut Xenophon Socraticus asseruit. Hinc illud peruulgatum: Calendis Maijs solitos ueteres, Bonam deam, Faunamq; & Opem, & Fatuam, ex pontificũ libris indigitare. Virgines autem Vestales cum indigitare Apollinem uellẽt (ut à Vectio Prætexato refertur) Apollinem medicum, Apollinẽ pæana dicebant. Quo loco celebrare, & comprecari à Festo expositum est. Sed & Frontinus urbem Romam ueteri uerbo indigetem uocauit: Romana (inquit) urbs indiges, terrarumq; dea, cui par est nihil, & nihil secundum. Dij præterea indigetes illi habiti sunt in põtificum libris, quorũ nomẽ uulgari non liceret, ut authores sunt, Verrius, Dionysius, et Festus, quanq; Aeneas quoq; indiges dictus est, eidéq; templa constructa, cum in certamine contra Mezentium nusq; comparuisset. C. uerò Flaccus librum composuit de indigitamẽtis, eũq; ad Cæsarẽ misit, ut Censorinus meminit cũ de nomine et potestate Genij differit. Neq; illud ignoramus indigitamenta à quibusdam pro incantamentis & ueneficijs exponi, sed hoc ab indagando (ut puto) alterũ ab indigendo deductum est. *Roma indiges*

LIBRI PRIMI COMM. PET. CRIN. FINIS.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Remedium de soluendis amoribus, cũ mirifico exemplo Faustinæ, ac de natali Commodi imperatoris qui omniũ crudelissimus fuit.

Relatũ est in Græcorũ cõmentarijs, quanam ratione, ac remedio, uti homines oporteat, in soluendis amoribus. Necꝗ Magi tantum in suis libris hoc tradiderũt, sed etiam Cadmus Milesius, qui inter alia historiæ monumenta libros aliquot cõposuit, de abolendo amore, sicuti scriptum est in Suidæ collectaneis. Nos uerò exemplum nunc apponemus, de Faustina illustri fœmina. Quæ cũ Antonij pij imperatoris filia esset, & Marci philosophi uxor, cũ gladiatoris amore nimio, ac supra fidem tabesceret, mirifico prorsus cõmento excogitatũ est, ut à tanto amoris cõtagio eam redimerẽt. Nam cum M. imper. ex ea rem percepisset, Caldæis hoc & mathematicis exposuit, à quibus decretum est pro Faustinæ salute, ut occiso gladiatore (quẽ illa maximè deperibat) eiusdẽ cruore epoto, se subleuaret, ac statim cũ uiro suo concũberet. Quo facto (ut traditur) ipsa quidem Faustina amoris cõtagio liberata est, ac ex eo quidẽ cõcubitu, natus mox Antonius Cõmodus, qui Romanũ imperiũ gladiatorijs pugnis, ac sæuissimis cædibus, ut homo sanguinarius, adeò attriuit, ut gladiatoris nomen, non imperatoris meruerit

Faustina.

Antonius Cõmodus gladiator.

meruerit. Quod & Iulius Capitolinus ad cæsarē Diocletianū refert. Quanquam nec ignoramus quidē, hoc totū de ortu Cōmodi Augusti uelut cōmentitium, ϗ οὐ πιστὸν à quibusdā referri, quando idem Capitolinus ex uulgari fabella circumlatū hoc afferat.

CAPUT II.

De studio ac literarijs uigilijs Pici Mirandulæ. Tum inibi Apologus perelegans de Furio Cresino ex pliniana historia allatus.

FActum est, ut Picum Mirandulanum nuper audirem de philosophia doctè, atque egregiè differentem, ibique cum Angelus Politianus & alij complures eius ingeniū atque multiplicem eruditionē laudarēt, ac mirabundi extollerēt, Nō est (inquit) Picus, ut hac in re mihi, aut ingenio nūc uelitis blandiri: quin respicite potius, ad labores, & uigilias nostras, ac tum facilè intelligetis, gratulandum potius assiduis uigilijs, atque lucubrationibus, quàm nostro ingenio plaudendū. Et simul aspicite (inquit) suppellectilem nostram, atque librorū thesauros. Ostendebat autem egregie instructā, atque copiosam bibliothecā, librisque affatim omnigenis refertā. In quo recordatus equidem sum ueterem historiā Furij Cresini, elegantem sanè & lepidam, quæ perinde à nobis nūc refertur atque à C. Plinio posita est, quo loco de agris colendis præcepta exponit. C. (inquit) Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in paruo admodum agello, largiores multò fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, inuidia magna erat, ceu fruges alienas ueneficijs pelliceret. Quamobrem à Sp. Albino Curuli, die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentū rusticum omne in forum protulit, simulque filiam adduxit ualidam, atque (ut ait Piso) bene curatam, ac uestitā, ferramenta egregiè facta, graueis ligones, uomeres pon- C. Furius.

 derosos,

derosos, boues saturos: ac postea dixit. Veneficia mea Quirites hæc sunt: neq; possum uobis ostẽdere, aut in forum adducere, lucubrationes, uigilias, & sudores. Quo dicto, omnium sententijs absolutus est. Sed enim illud in studijs dolendũ est doctioribus, quod & si gratum sit reperiri aliquos, qui admodum in disciplinis profecerint, non tamen extimatur, aut expenditur, quantis uigilijs atq; laboribus hoc totum sunt assecuti. Ex quo prudentissimè Cicero: Abijt ad deos Hercules (inquit) nunquàm abijsset, nisi cum inter homines esset, eam sibi uiam in cœlum muniuisset.

CAPVT III.

De Subsellijs, corumq; uocabulis, & quid maximè Scimpodium, quid Scamellum & quid Suppedaneum: ex ueterum authoritate.

Erum profectò illud est Q. Ennij: Eũ præter propter uitam uiuere, qui assiduè in ocio oblitescit. Quod ego semper censui; quouis tẽpore effugiendum, tum his maximè uiris, qui alios iuuare uelint, ac posteritatem ipsam in aliquo possint instruere. Et cũ nuper legerem ueteres quorundam commentarios, offendi in his uoces aliquot, minimè uulgareis, aut communeis, quibus sedes, earumq; species notarentur. Vnde libitũ mihi est, aliquid subijcere, quod aliqua in parte, ad hoc pertineat, memoriamq; ipsam communiat, ne bono ocio usq; quaq; abutamur. Sunt autẽ quæ in præsentia occurrunt hæc: Tripodes, Subsellia, Stratum, Hemiculũ, Trochus, Exhedra, Scimpodium, Lectica: unde etiam Lectarij. Et in urbe Roma castra lecticariorum celebrantur transtiberina regione à P. Victore. Sed & Cathedra, Hypodiõ & Torus, Segestria quoq; Scamellum, Siliquastrum, Sellæ, & Bisselium, de his enim Var. Terentius agit in libris de Latina lingua ad M. Ciceronem. Tum à sedendo multa scribit deflecti. Nã à sedendo (inquit)

Castra lecticariorum.

sedes

ſedes, ſedile, ſellæ, & ſiliquaſtrum: & ab his etiam ſubſelliũ. Sicuti ſubſipere, quod non planè ſapit: ſic quod non planè ſella erat, ſubſellium. Vbi autẽ duo forent, biſſellia dicebantur. Vnde & Pedianus Aſconius ſubſellia (inquit) eſſe ea quæ triumuiris, quæſtoribusq́; darentur: illisq́; etiam qui minora iudicia exercerẽt: ſellas aũt fuiſſe curuleis ac tribunaleis. Scimpodiũ uerò ſellæ genus apud ueteres, quod in Græcia frequens fuit. Vnde illud Gellius græcienſe appellauit. Offendimus (inquit) Frontonem Cornelium in ſcimpodio græcienſi cubantem, cũ pedes grauiter ægrotaret. De ſcamello autẽ illud ſciendum, quòd a ſcamno quidem hoc deducitur ſicuti Varro & Priſcianus docent. Iuniores ſcabellum dixerunt ex affinitate (ut puto) litterarũ quæ ſit inter m. & b. Nã quod in poëmate Dauid legitur: προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὅτι ἅγιόν ἐστιν, ueteres interpretes, non ſcabellum ut Hieronymus, ſed ſuppedaneum interpretari maluerunt, quod Auguſtinus etiam & alij referunt.

Subſipere. *Subſellium.* *Sellæ.*

CAPVT IIII.

In uitæ officijs habendam generis ac dignitatis hominum rationem, & quàm prudenter ab Hadriano imperatore factum, ſit contra ignobilem libertum: ac ibidem quoque de Auguſti Octauij prudentia, & ciuilitate in re ſimili.

NOn iniuria factum eſt, ut Variũ Antonium Auguſtũ annales atq́; hiſtoriæ ueterũ plurimũ accuſent, quod inter alia eius portenta ac ſcelera, urbis Romanæ maieſtatem contempſerit, ſenatumq́; ipſum ut homo inſolentiſſimus, uelut abiectum mancipium, ita poſthabuerit, ut honores, præfecturas, ac dignitates, per ſeruos etiam ac libidinum miniſtros uendiderit,

ac plurimos passim in senatum cōuocarit, nulla ratione habita, ætatis, non census, non generis aut uirtutis. Aelius aūt Hadrianus cū senatoriam grauitatē summis honoribus ac studio prosequeretur, apertè ostendit, quantum Romanæ dignitati cōcederet, quod ab ipso Spartiano describitur. Sed illud tamē eiusdē imperatoris dignū profectò facinus, uisum est quod hoc loco afferatur. Nam cum libertū suum inter duos forte senatores mediū ambulantem aspiceret, passus non est talem, tanq̃ iniquā senatoriæ dignitati afferri ignominiā. Itaq; aulicum statim quendā delegauit, qui audatiā eiusmodi cōprimens, illi colaphū infligeret, ac insuper adderet: Noli impudens inter eos ambulare, quorū esse adhuc seruus potes. Qua in re sapienter ab Hadriano cæsare probatū est, non pertinere ad principū dignitatē atq; fortunā, amori amplius quàm uirtuti concedere. Quod Octauius quoq; Augustus prudentissimè atq; ciuiliter obseruauit, qui suos omneis amicos in urbe, pari iure, hisdemq; legibus atq; cęteros teneri uoluerit. Quin & maximè conquestus est, quòd ipse Romanus populus, liberis suis in theatro assurrexisset, ac si quando eos populo cōmendauit, ut homo grauissimus, semper adijcere cōsueuit: Si merebuntur. Quod & Suetonius Tranquillus in historia cæsarum refert.

Si merebūtur.

CAPVT V.

De generibus fulminū, quæ uidelicet Postularia, quæ Pestifera & Peremptalia sint, ac de procurādis fulminibus, ex decēuiralibus tabulis, ac de fulguritis arboribus copiosè explicatū.

QVi de fulminibus & eorum potestate apud ueteres scripserūt, permulta quidem genera referunt, eaq; cū ad publica, tū ad priuata spectare asserunt. Nā disciplina ipsa Thuscorū undecim esse fulminū genera existimauit. Romani uerò sacerdotes et aruspices duo

duo ex his tantũ seruarũt: diurna uidelicet Ioui, nocturna aũt Sumano ascribentes. In uniuersum aũt triplici modo appellabãt: Postularia uidelicet, Pestifera, & Pereptalia, sicuti Sextus Põpeius ex Verr. Flacco rettulit. Et Anneus quoq; Seneca insinuat. Postularia ẽm ob eã causam uocarũt, quoniã uotorũ uel sacrificiorum spretã, uel omissam religionẽ, reposcebant. Pestifera secũdo loco nominarunt, quibus interitus aut exiliũ, uel aliqua clades denũciaretur. Peremptalia uerò ea omnia, quæ superiorũ fulgurum ac prodigiorũ ostenta, et significationes perimerent, atq; penitus abolerẽt. Sed ẽm & tẽpora præstituta ac definita his erãt, ac potestas per ipsos fulguratos populo denũciata. Quod & C. Plinius ex Annei libris copiosè probat, qui publica & priuata fulmina, nõ hisdem uiribus pollere affirmat. Nã priuata (inquit) nõ ultra decimum annũ existimauit portendere, præterq; hæc, quæ matrimonio primo, uel natali die facta sunt. Publica autẽ ultra annos triginta, præterq; in deductione oppidorum. Veteres autẽ Romani ex Etrusca disciplina, sacerdotes in urbe habuerunt, qui fulmina ipsa procurarent, ac ritè expiarent: qui Fulguratores etiam à M. Catone appellantur. Ex quo in decemuiralibus legibus, ad hunc modum de procurandis atq; expiandis fulminibus: *Fulguratores.*

Sacerdotes cæli fulgura regionibus ratis temperanto,
Vrbem, agros, & templa, libera, & effata habento:
Prodigia, portenta, ad Etruscos & aruspices deferunto,
Procuranto fulgura, & obsita pianto.

Procurare enim fulmẽ, & expiare, pontificia uerba sunt, & suis sacris attributa, ut cõstat, quod à M. etiam Cicerone exponitur. Nam & Suetonius Tranquillus, Galbæ imperatoris auum, procurasse fulgura scribit: ac dũ sacra perageret, direpta illi è manibus exta ab aquila, & in quercũ delata: quod ipsi Galbæ imperiũ præsignauit. Sed & fulgurales libri à ue- *Procurare & Expiare fulgura.*

 teribus

teribus citant, in quibus copiosè sit explicitū, quo pacto ꝓcurari fulgura deberēt, quibusq́ uictimis posset expiari. Unde et Fulgur deus, & fulgurator Iupiter, ac eius templū in urbe apud authores celebre. Quin et fulguritæ arbores hinc dictæ sunt, sicut in Plautina fabula ex Philemonis thesauro. In agro (inquit) fulguritas sint alternæ arbores, Sues moriūtur angina acerrumæ. Oues scabræ sunt tā glabræ quàm hæc est manus. Hoc aūt modo, fulgur, fulmen, & tonitruum exponi uideo, ut fulgur ignem ostendat: fulmen emittat: tertium comminatio quædam sit, & sonitus sine ictu.

Fulgur deus.

CAPVT VI.

Quòd C. Plinius à Græcis dissentiat de obitu poëtæ Sophoclis, ac de his etiam nonnihil, qui præ nimio gaudio interierint.

CAius Plinius in libro historię naturalis septim: Sophoclem tragœdiæ poëtam scribit mirifico mortis genere occubuisse: siquidē ex nūtio (inquit) tragicæ uictoriæ perijt. Qua in re Græci fere omnes authores maximè dissentiūt. Nam & Samosateus Lucianus, quē Firmianus dijs, hominibusq́ inimicum dicit, in hunc ferè modū, περὶ τῶν μακροβίων ad Quintillum de Sophocle: Σοφοκλῆς ὁ τραγῳδοποιὸς σταφυλῆς καταπιὼν ἀπεπνίγη πέντε καὶ ἐνενήκοντα ζήσας ἔτη. Astipulantur huic sententiæ, & illi poëtæ Sotadis uersiculi, in quibus eruditè exponitur, q́ ipsa plerunq́ innocentia, ab iniquitate superetur, tum ipsū quoque Sophoclem ait acino uuæ extinctum.

Σωκράτην ὁ κόσμος πεποίηκε σόφον εἶναι
Καὶ κακῶς ἀνείλεθεν Σωκράτην ὁ κόσμος
Ἐν τῇ φυλακῇ κώνειον ὅτι πίων τέθνηκεν,
Πολύποδα φάγων ὁ Διογένης ὠμὸν τέθνηκεν.

Αἰσχίλῳ γράφοντι ἐπιπέπτωκεν χελώνη
Σοφόκλης ῥαγὰ φαγὼν σαφύλης πνίγεις τέθνηκε.

Deniq; & illud Græcis dicterijs uulgatũ est, treis tragœdiæ poëtas, uario & mirãdo fato perijsse: Euripedem à canibus: Aeschylum à testudine: Sophoclem ex uuæ acino. Quod autem Plinius contra cæteros de obitu Sophoclis rettulerit, uitio magis memoriæ factũ id arbitror, quam inscitiæ. Haud enim temerè aliquid de tanto uiro pronunciandum censeo, qui de omni uita, & bonis disciplinis quàm optimè sit meritus. Nam & Latini scriptores, longè in hoc dissentiunt. Cum Maximus quoque Valerius pro Plinio faciat. Nam de Anacreonte Teio notius est, quàm ut hoc pluribus debeat exponi, eum scilicet pari obitu ac Sophoclem ex acino uuæ suffocatũ. Qui autem nimia lætitia & gaudio perierint, complures apud ueteres nominantur, sicuti Policrata insignis fœmina, ex Naxo insula. Diagoras etiam Rhodius, ac Philippides comœdiæ author, qui poëtarum certamine, cũ præter spem uicisset, nimio gaudio exanimatus est. Ex quo fortasse Latini authores pro Philippide comico, tragicum Sophoclem acceperũt, quod alibi etiam notauimus.

CAPVT VII.

Qui apud ueteres fuerint Brutiani serui, & quæ ignominia, & qui sint à Romanis habiti Brutij populi, & quòd ab illis desciuerint, tamen nonnihil etiam de comicis lorarijs.

Relatum est in ueterum commentarijs mirificum quidem exemplum, ac Romanæ seueritate condignum contra populos Brutios. Hi enim quo tempore Carthaginiensis Annibal Italiam cum exercitu inuasisset longè apparatissimo, ac Romanus populus alicubi minus feliciter cum Penis depugnasset, primi

quidẽ

ex omni Italia ad Annibalem defecerũt. Sed cum superatus Annibal Italia excedere cogeretur, bono atq; utili exemplo senatus, populusq; Romanus cẽsuit in Brutios animaduertẽdũ, ac ita eos puniẽdos, ut nunq; deinde pro socijs Romani populi haberent: neq; nomina eorũ (sicuti antè) in ordinẽ militiæ scriberẽtur. Sed illud etiã statuerũt ut ad maiorẽ quidẽ ignominiã, omnes Brutij Romanis in prouincijs tendẽtibus parerent, ac ueluti mancipia quædã uilissima seruiliter hisdẽ ministrarent: adeò graui, & iniquo animo senatus Romanus defectionẽ populorũ ferebat. Hi aũt Brutij Lucanis confines sunt, quos & bilingues quidã uocarũt, quòd Oscè, & Græcè loquerẽtur, quod & Sextus ex Verrio Flacco scribit. Vnde etiã Brutianę parmæ apud ueteres nobileis. M. aũt Cato, quẽ Plinius omnium bonarũ artium magistrũ optimum uocat, Q. Thermum acerrimè insectatus est, quòd is imperarit, atq; author fuerit, ut ipsi etiã decẽuiri à Brutianis uapularent. Nam Brutianos intelligit eos, qui accincti loris, uerbera & plagas incuterent: cuiusmodi sunt in comœdijs & scenicis fabulis, qui lorarij dicũtur. Quorũ quidem munus atq; officium erat, ut seruos uincirent atq; uerberarẽt, qualis Terentianus Dromo, quod & Gellius author diligens in Atticis obseruauit, & Festus etiam Pompeius rettulit.

Cato omniũ bonarũ artiũ magister.

Brutiani.

Lorarij.

CAPVT VIII.

Quo cõmento Pixodòrus pro deo habitus sit, & de marmoris inuentione: ac de lapidicinis nonnihil ex Theophrasti libris.

Euangelus.

PEriocunda sanè ac lepida historia traditur de Euangelo deo in ueterũ commentarijs, quo uidelicet pacto, ex inuentione marmoris cælo receptus fuerit. Is enĩ Pixodòrus antè dicebat. Nam cum Ephesij ciues templum illud egregium, atque magnificum Dianæ ex marmore construendum censerent, quod inter

septem

ſeptem reponitur)decretum eſt,ut ex pluribus locis atq; inſu lis lapides ac marmora peterentur:ueluti exParo,Proconeſ ſo,Heraclea,alijſq; inſulis. Is autē Pixodôrus in Thaſo for tè greges paſcebat,& cū duo arietes certatim cōcurrerent,ac ſummo impetu congreſſi præteriſſent,alter ex his lapidē cor nu ꝑſcidit,ex q̄ cruſta colore maximè cādido euulſa eſt:quā demiratus Pixodôrus collegit, ac relicto pecore, curſim ad Epheſios detulit,quod adeò gratum, atq; oportunum ciues habuerunt,ut non modò diuinis honoribus illum colerent, ſed εὐάγγελον pro Pixodôro nominantes, ſacra quotmenſibus eidem ab Epheſijs magiſtratibus fiebant,quod & Pollio Vi ctruuius refert ad Octauium Auguſtum,quo maximè libro de machinationibus diſſerit. Sed & Pixodôri lapidicinæ,diu pòſt ab antiquis nominatæ ſunt,ſicuti etiā aliæ à Theophra‑ ſto celebrantur,in quo περὶ τῶν λίθων,cuiuſmodi Pariæ, Penteli cæ, Chiæ, Thebaicæq;. ἐξ ὧν inquit, ἀνῆκαι διωνομασμέναι λιθοτομίαι πα ρίων τε καὶ πεντελικῶν καὶ χιών, καὶ Θηβαϊκῶν καὶ ὅσα περὶ Αἰγυπτίον. Fuit alter etiam Euangelus,qui libros de re militari diligenter conſcri pſit,quod Aelianus in epiſtola ad Traianum imperatorē de monſtrat. Nam & Plutarchus Cheroneus eſt author,Philo pomenē ipſum,magnopere fuiſſe Euangeli cōmentarijs de‑ lectatum,ſic ut frequenter eos in manibus haberet.

CAPVT IX.

De ætate Conſtantij imp. & Narſetis,ac de epiſtola regis Saporis ad imp. Conſtantium,& quid ab eo reſponſum fuerit ex Marcellini hiſtorijs.

FActum nuper eſt,ut ego,& Politianus,in Marci ana bibliotheca Florentiæ ſederemus. Cumq; alij non indocti uiri adeſſent,habitus ſermo eſt longi or de ætate & imperio Cōſtantij principis,de Nar ſete etiam,de Belliſario,de Iuliano Bizātiano,ac de rege Per ſarum Sapore,idq; ipſum,ex monumentis,cum Græcis tum

Latinis: quod hi uidelicet, hisdem ferè temporibus uixerunt, magnisq́, & multis conflictibus in Italia, diuersisq́ regionibus contenderunt. Sed ego mox, cum Romanas fortè historias legerem, offendi epistolam Saporis Persarum principis, ad imp. Constantium: in qua facile apparet, quo animo rex Sapor atq; audacia fuerit, cum ad imper. Constantiū Augustum in hunc propè sensum per Nersetem legatū literas scripserit: Rex regum Sapor & Solis & Lunæ frater, Constantio Augusto salutem. Lætatus sum ad optimam te uiam rediisse & incorruptum æquitatis suffragium agnouisse, & satis expertus es, quãtas olim cladeis, nimia alieni cupiditas ediderit. Sed quoniã ueritatis quidem ratio libera, atq; soluta esse debet, paucis absoluam, quod & aliàs sæpius recensui: uidelicet adusq; flumē Sermona, & Macedoniæ fineis, maiores meos tenuisse qđ & Ro. antiquitates testant̄. Proinde qđ ad nos ptinet, audacter id repeto, atq; efflagito, est enim cordi iustitiæ causam tutari, q́do & à prima quidē adolescētia, nihil unq́ pœnitendū admisi. Ideoq́ & Armeniã, & Mesopotamiã recuperare molior, quæ auo meo per fraudē, atq; insidias, ereptæ sunt. Quod si morē suadenti gesseris, probè quidē, ac prudēter feceris, ut reliqua securius, ac sine ullo discrimine obtineas. In quo medicos ipsos, eorumq́ disciplinam sequutus fueris, qui aliquãdo parteis corporis quasdam adurere, uel excindere consueuerūt, ut reliquis integris ac solidis uti liceat. Quod & bruta quædam animantia factitant, quæ cū intelligant cuius rei causa inprimis petantur, atq; capiantur, illud ipsum sponte amittunt, ut impauidè mox, ac sine ullo uitæ discrimine degant. Idem de te pronuntio, quod si hæc nostra legatio irrita fuerit, uerè proximò instructis copiis, atq; omni exercitu accinctus, res nostras (quantū ratio & fortuna permiserit) repetam. Hactenus rex Sapor ad Constantium Augustum, qui has litteras diligenter expēdit, ac recto pectore

(ut inquit

(ut inquit Ammianus) librauit. Sed apponam imperatoris etiam Constãtij responsum, quo pars hæc melius possit considerari. Victor terra mariq; Constantius, Sapori regi salutẽ. Tuç sospitati gratulor ut amicus, si hoc uelis, cupiditatem uerò animi tui semper indefessam, fusiusq; uagantem, uehemẽter insimulo. Mesopotamiam poscis, ut tuã, atq; Armeniam. Proinde etiam suades, ut integro corpori, membra quædam adimantur, quo salus de reliquo in tuto à me collocetur. Sed accipe ueritatẽ nõ obscuram quidẽ, aut ullis præstigijs obductam, sed apertam, & perspicuam, quæ nullis omnino minis aut pertetretur aut diminuitur. Meus prætor, præfectus opinatus, cum duce tuo de pace, me quidẽ inconsulto disseruit, quòd hoc in cõmunem usum fore putabat. Id ego neq; abnuo, neq; repello, modò cũ dignitate fiat, neq; de maiestate quicquã præripiat. Nã indignũ atq; absonũ est, inuidiæ ac iniquitati cõtra me ansam præbere, cũ tyrannis per totũ orbem deletis, Romani nobis obtemperẽt. Simul & ignaui hominis foret ea nunc prodere, quæ diu illibata seruauimus. Valeãt igitẽ istæ formidines quæ nobis intentãtur: nos ẽm pro nostra cõsuetudine, nõ inertia, sed modestia, pugnas magis excepimus quàm intulimus: parati semper iure belli nostra omnia defendere, quod ipsum experiendo & agendo cognouimus. Rarissimum quidem in prælijs rem Romanam titubasse, aut nunq; deniq; in partem deteriorem prolapsam.

CAPVT X.

Quo artificio tonitrua in scenis olim æderentur ac de Metelli Pij immodico luxu, atq; libidine, ex Sallustij uerbis, & quo modo imitatus ea poëta Vergilius, quũ de Salmoneo agit.

MOs olim fuit in scenicis fabulis, Iouẽ quãdoq; tonantẽ inducere sic, ut eius numine pro re nata tonitrua quædã æderent, quod etiamnũ ex ueterũ comœdijs colligimus. Nam & ludis in ipsa scena

absolutis (ut inquit Festus) similitudinem quãdam tonitrui imitari consueuerunt. Principiô aũt eos sonitus ad hunc modũ faciebãt, ut clauos ac lapides in labrũ æneum conijcerent, ex quo repcussu, sonitus ille dissultaret. Sed à Claudio mox Pulchro inuentum est, ut ex coniectu dissono lapidũ, multò quidẽ maiores tonitrus, ac ueri similiores uiderentur: quod in libro sexto de uerborũ significatu à Pompeio explicatur Vnde sic Plautinus etiam Amphytrio:

Hem quid hoc? quàm ualidè tonuit: dij obsecro uestram fidem.

Sed quod in Sallustiana historia relatum est de Metello Pio eiusq; immodico luxu atq; superbia, dignum sanè uisum est quod hoc loco apponeret. Is ẽm Metellus, tam elati, atq; insolentis animi fuit, ut seipsum, quasi Iouem coli pateretur ac thure ad se litatũ accedere. Quin & hoc instituit, ut instrumẽtis aptè constructis, eius capiti corona cũ tonitru superponeretur. Sed hæc Sallustij uerbis repetenda sunt, sicuti in cœnis etiã Macrobianis legunt. Metellus (inquit) Pius à C. Vrbino ad cœnã cũ esset inuitatus, ultra Romanũ, ac mortalium etiam morẽ, curabãt, ex ornatis ædibus, per aulea & insignia scenisq; ad ostentationẽ histrionum fabricatis, simul crocó sparsa humus, & alia in modũ templi celeberrimi. Præterea considenti in transennam, demissum Victoriæ simualchrum cũ machinato strepitu & tonitru, coronã ei imponebant. Tũ uenienti thure, quasi deo supplicabatur. Ex his aũt considerari potest, qua ratione ueteres in scenis ludis tonitrua simularent: unde etiam de Salmoneo Sallustiana quidem imitatione uidetur à Vergilio dictum:

Salmoneus fulmine ictus.

Vidi & crudeleis dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaßans
Per Graium populos, mediæq; per Elidis urbem
Ibat ouans, diuûmq; sibi poscebat honores

Demens

Demens, qui nimbos & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedum cursu simularat equorum.

CAPVT XI.

Quæ causa fuerit, ut mithologi scribant Gigantũ pedes in uolumẽ desinere, & Lampridij uerba exposita de Cõmodi imp. crudelitate.

On pauci ex ueteribus fuerunt, qui fabularum mysteria, ac reconditam eruditionẽ perquirẽtes, libros de his composuerunt, in quo etiam studio uetustissimi illi apud Græcos (ut inquit) Strabo & maximè Pythagorici elaborarunt, ne populo inuulgarẽt quæ animis tantum initiatis promenda essent, quod & Vectius Prætextatus copiosè apud Macrobium demonstrat. Nam & inter alia cum de Hercule & Gigantibus loquitur: Non temerè (inquit) factum apud mithologos, ut Gigantũ effigiẽ sic formarent, ut eorum pedes in draconũ uolumina desinerent. Idq́ ipsum ea ratione factũ refert, quo intelligamus, nihil eos rectum, aut sublime cogitasse aut effecisse, cũ detorti eorum gressus, ad inferna demergantur. Neq́ enim quisq́ ignorat, nullam aliam ob rem Giganteis ipsos confictos, quàm ut impij homines, atq́ insolentes, & quasi ἄθεοι crederentur. Vnde in fabulis eos uoluisse aliquando deos ipsos de cælo depellere, ausosq́ cõtra illos pugnare, quod in scenis (ut dixi) Macrobianis, tum apud Plutarchum explicatur, quod & Seruius grãmaticus intellexit, qui ex Vulcano asserit natum puerũ Erichthonium, sed pedibus (ut inquit) draconteis, ut in Vergiliano commentario rettulit. Sed illud notandum est, quod in Aeliano Lampridio legitur, quo loco imperatoris Cõmodi libidinem atq́ sæuitiam prosequit. Refert ẽm, à Commodo ipso eos homines, qui pedibus debiles forent, nec ambulare admodũ possent, in Gigantum effigiem

Gigantes cur excogitati.

Erichthonius.

figiem formatos:sic ut quasi dracones (inquit) effingerent. Ac deinde sagittis eos conficere solebat: qua in re signasse il lud uidetur, quod in modum obtorti anguis desinere Gigā tum pedes diximus. Nam & in uetustis adhuc quibusdā mo numentis (ut Pompeius Laetus mōstrabat) maiores quidem effigies Romae uisuntur, quae ipsis pedibus obliquatos ui/dentur serpenteis referre. Quod illa tortuosa uolumina in/dicant, ex quibus impietas (ut ait Praetextatus) ac eleganti fi/gura demonstratur.

CAPVT XII.

Quàm grauiter ac satyricè Ioan. Picus Mirandula contra inerteis & ociosos homines uerba habuerit, & quòd Solon in suis legibus damnandos censuit, ac inibi elegantißimi uer= sus positi ex Enniana satyra contra istos ociosè oscitanteis.

NVper fortè cū Pico Mirandulano diem consum psi. Qui cū de uita, & philosophia permulta gra/uiter & copiosè protulisset, illorū maximè ingeni um atq; animos subinde accusabat, qui segniter admodū degenere ocio oblitescūt. Qua in re (ut fit) cū acrius ac seuerius declamaret, cœpi mox diligentius cōsiderare, fa/ctū ab eo, nō minus acriter q̃ prudenter, ut istiusmodi homi/nes, imò hominū mācipia, tā acerbè, tā grauiter, tā satyricè sit insectatus. Nā quid esse in uita nequius aut scelestius potest q̃ tēpus ipsum, rem scilicet preciosissimā, somno, inertiaq; turpissimè transigere? Qui em̄ desides, ignaui, & oscitātes ui uūt, nō hercle magis uiuūt, q̃ stolidae pecudes et merae beluae Neq; uiuunt em̄, sed spiritū trahūt sicuti pecudes solent, quo factū est, ut quidā νομίθεται pœnas quidē acerrimas cōtra istos desides atq; ociosos statuerint, eosq; iure infames dixerint: si/quidem & Solon ipse in suis legibus inertiā hanc, turpemq; ignauiam

ignauiam seuerissimè culpauit. Qui desidiam (inquit) secta-tus est, is accusantibus esto obnoxius. Vnde illud etiã Q. Ennij, non minus equidem discendum censeo, quã dogmata et præcepta quædã ex philosophia intima eruta: quod idem poëta in tragœdia Iphigenia his uersibus cõtra inertiã posuit, ut Iulius Celsinus apud Frontonẽ Cornelium retulit:

Otio qui nescit uti, plus negotij habet,
Quàm cum est negotium in negotio:
Nam cui quid agat, institutum est, nullo negotio
Id agit: studet ibi, mentem atq; animum delectat suum.
Otioso initio, animus nescit quid uelit,
Hoc idem est enim, neq; domi nunc nos, nec militiæ sumus.
Imus huc, hinc, illuc: cum illuc uentum est, ire illinc lubet:
Incertè errat animus præter propter uitam uiuitur.

Quod etiam in Atticis lucubrationibus à Gellio refertur.

CAPVT XIII.

Quòd his maximè uerbis Politianus se oblectari dicebat, ut sunt Reciprocicornes, & Lanicutes arietes, & bestiæ Exungues & Excornes, & alia ibidem addita.

Icebat olim Politianus magna se uoluptate affi-ci, atq; incredibili delectatione teneri in his uer-bis quæ sunt recipcicornes et lanicutes arietes, et itẽ bestiæ exungues & excornes, q eorũ cõpositio felix et iocũda sit, nõ impbior et putida, sicut in alijs multis cõtigit. Arietes aũt recipcicornes, & lanicutes, à Laberio poëta in mimis dicti sunt, quẽ tamen Gellius complura refert admodum licenter confinxisse, quod alibi diximus. Bestias autem exungueis & excorneis Tertullianus uocat pro his, quæ sine unguibus & cornibus forent: ut in libro de pallio habetur cum Vedij Pollionis crudelitatem incessit, ut qui murenis homines etiam ipsos deuorandos conijceret. The-

odôrus

odórus uerò Gaza Depedes, Deplumes, & Depiles pereleganter in usum Romanum intulit: uir unus (ut ego existimo) ætate superiori, qui cum omni antiquitate in optimis disciplinis comparari possit.

CAPVT XIIII.

Disputatio de republica habita ac de imperio Venetũ et apologus elegans de pinu & cucurbita.

IN hortis Oricellarijs, cũ nuper aliquot egregiè docti homines couenissent, ubi de honestis literis optimisq; disciplinis, sæpe, & copiosè agitur, fortè incidit mentio de ueterũ institutis, de regenda ciuitate, ac de Venetum clarissimo, atq; summo imperio. Qua in re cum multi multa (ut fit) disseruissent, ibidem senex quidam in officijs reipublicæ, homo accuratus & prudens: Volo (inquit) uobis de Venetum imperio per elegantem referre apologum, quẽ à Francisco olim Barbaro audiui, qui nostra ætate, magna uir eloquẽtia & cõsilio fuit. Is enim cum de statu atq; dignitate Philippi ducis Mediolanensis & repub. Veneta ageretur, in hunc modũ locutus est: Scio ego, quantũ momenti positum sit in fortunæ uiribus: quantũ ponderis, in ratione, & diligẽtia hominũ. Nam quo maiora sunt imperia, eò sæuiores quãdoq; casus atq; calamitates habent. Sed apologũ audiatis. Sata est olim (inquit) cucurbita iuxta arborem pinum, quæ grandis admodum, & ramis patulis extabat. Cucurbita uerò cum multis pluuijs atque cæli temperamento creuisset, lasciuire incipit, & ramulos audacius porrigere. Iam serpebat in pinum, iam surgere, iam ramos & frondeis inuoluere audebat, ampliora folia, candenteis flores, prægrandia poma, & uirescentia ostentans. Itaq; tanto fastu atq; insolentia intumuit, ut pinũ arborẽ ausa sit aggredi. Et uides (inquit) ut te supero, ut amplis folijs, ut uirore præsto, & iamiã ad cacumẽ ꝓsurgo. Tũ pinus

nus quæ senili prudentia,& robore pollebat, nihil mirata est cucurbitæ insolentis audaciã, sed ita ad eã respondit: Ego hic multas hyemes, calores, æstus, uariasq; calamitates peruici, & adhuc integra cõsisto. Tu ad primos rigores, minus audaciæ habebis, cum & folia concident, & uiror omnis abierit. Sic & in Italia (inquit Barbarus) permultæ quidẽ sunt cucurbitæ, quæ pinum aggredi magnopere conãtur, sed habent tamen plus animi, quàm, quo circa breui exarescunt, aut decidunt. Pinus autem uexari, atq; turbari potest, extirpari autẽ aut siccari nisi longissimo tempore nequit.

CAPVT XV.

De oraculo à Maximino imper. instructo contra Christianos. & ibidem de constantia Christianorum: quibusq; uerbis contra Rom præsides uterentur.

SAtis compertum est ex annalibus ueterum, quãtũ Rom. olim imperatores decretis publicis, atq; edictis Christianorum religionem repellere, atq; extinguere conati sunt, sic ut nullum crudelitatis genus omissum fuerit, in quo Christiani homines uexati atq; dissecti non fuerint. Sed ut cætera nunc omittantur, Maximinus quidẽ cæsar, non minore astu, quàm sæuitia usus est, in persequendis, lacerandisq; Christianis, siquidem Iouis simulachrum (quod in urbe Antiochia celebre fuit) sic instrui curauit, cõmentoq; callido aptari, ut in ædendis oraculis (quę tum magno cultu habebantur) respõsum de Christianis promeretur: Ne homines Christo dicati degerent in urbibus, neq; ullis etiã locis iuxta urbeis, sed procul, ut noxiũ genus, atq; ueneficũ fugarẽtur. Quo factũ est ut uagi, palãtesq;, & reiecti ab omnibus forẽt, tametsi pro religionis merito atq; maiestate id accidebat, ut quo plures, seuerioresq; forent persecutores, eò maior & amplior religio haberetẽ. Nec enim quicquam principum sæuitiam atq; feritatẽ magis extimulabat,

quàm firmitudo illa, & inuicta atq; impenetrabilis Christianorũ constantia, quæ quamlibet libidinem atq; immanitatẽ longè exuperaret: cũ foret hæc oratio Christianorũ (ut à Septimio Tertuliano scriptũ est) ò Romani præsides, cruciate, torquete, damnate, allidite, atterite nos, probatio est nostræ innocentiæ, uestra iniquitas.

Oratio christianorum in tyrannos.

CAPVT XVI.

Qui grammatici de origine uerborum scripserunt, & unde hæc uerba: Auidus & Inuidus dicta sunt: perelegans & erudita enucleatio.

Magno studio ac diligẽtia q̃ sitũ est à ueteribus grãmaticis, de origine ac significatu uerborũ. Qua in re Nigidius, Verrius Flaccus, Pedianus, & M. Varro plurimũ operæ posuerũt: quoniã in considerãda atq; intelligẽda uerborũ origine, uaria ferè atq; diuersa ab authoribus tradita sunt, quod & Fab. Quintilianus testatur, et Academici probãt. Ego aũt secreto opere, de hoc pluribus disserui, nũc exponendũ putamus, unde originẽ traxerint hę uoces, Auidus, & Inuidus: quoniã grãmatici quidã iuniores, nõ minori inscitia, quàm improbitate in his aberrant, cũ probi authores tã elegãter tanq; erudite de his egerint. Affirmãt ẽm à uidendo deductũ esse utrũq; uocabulũ. Nã Auidi à non uidẽdo nominati sunt, propter nimiã cupiditatẽ: ut Ver. Flaccus existimauit, quòd a litera priuandi uim obtineat, sicuti amẽtes dicimus, qui mentẽ nõ habẽt. Inuidos aũt & Inuidiã simili ratiõe inquit Cic. dici, quoniã ex nimia uidẽdi cura liuescãt, quod in tertia (ut puto) Tu. cõperies. Ab inuidẽdo (inqt) rectè dici potest Inuidẽtia, ut effugiamus ambiguũ nomẽ inuidiæ. Quod uerbũ dictũ est, à nimis intuendo fortunã alterius. Quod & poëta Accius in Menalippo testatur:

Amentes. Inuidia. Inuidentia.

Florem quisnam liberum inuidit meum.

Qua in re M. Cicero non Accium modò excusat, sed etiam egregiè commendat, quód inuidere cum accusandi casu protulerit, quoniam ius suum poëta retinuit.

Finis libri Secundi.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quòd Plato philosophus inuidiæ morbo laborauit, & quòd infensus Xenophonti atq; Democrito si erit, cuius etiam libros extingui cupierit.

Ermulta adhuc supersunt indicia ex ueterū scriptis, quibus copiosè probari potest, Platonem philosophū æmulationis ac inuidiæ morbo maximè laborasse, aliorūq; laudes, iniquo animo accepisse: siquidem inter eū ac Xenophontē, tacitæ cuisdā æmulationis liuor extitit, cum nullibi Plato de ipso Xenophonte tanto uiro meminerit, eiusdem uerò discipulos, ac sectatores loquenteis induxerit, quòd animi malè affecti atq; insinceri argumentū prębuit, ut Gellius dicebat. De Abderite aūt Democrito, qui longè in physicis præstitit, idē factū est à Platone, sicuti Aristoxenus refert. Nam cum Plato (inquit) locos quosdam tractaret, in quibus contra Democritū sentiebat, prudens tamen ac sciens, nusq; illū citauit, & si alios ferè philosophos nominaret. Tū quod est amplius, idem Plato quæcunq; habere potuit Democriti commentaria, traditur collegisse, eaq; cum cremari uoluisset, ab Amyda & Clinia uiris pythagoricis prohibitus est, asserentibus eos Democriti libros non posse omneis extingui, cum apud multos passim exempla eorum seruarētur. Quam rem & Laërtius Diogenes, ex ueterum commentarijs recenset: nam & Georgius Cretensis *Georgius Cretensis.*

 Cretensis

Cretensis (qui Trapesuntius appellari maluit) permulta Platonis philosophi uitia collegit, libris de hoc compositis. Vnde Ioannes Alariensis ridicula uoce illum cenotimonem & & erinnym appellat, quod & Nicenus Bessarion alicubi asseruit.

CAPVT II.

Disputatio habita inter Hieronymum Sauonerolam & Picum Mirandulam, de philosophia ueterum, cum Christiana academia: & quid item uetustissimi de ipso deo senserint, id est, Moses, Mercurius, Zoroastres & Pythagoras.

Vàm uera sit, atq; ex re conficta à Luciano eloquētiæ imago apud Celtas populos, nuper equidem consideraui, cum Io. Picus Mirandula me ipsum, Laurentianumq; sua oratione, quocunq; uellet perduceret. Tanta em̄ in eo uiro, et uocis suauitas, et rerū omniū cognitio adest, ut etiā sicut ille Luciani λόγιος Mercurius, facilè omnis populus atq; homines, suis sermonibus capere, oblectare, atq; afficere possit. Nuper autem consedimus in Marciana academia, apud Hieronymum Sauonerolam, qui ætate nostra in omni propè philosophia maximè præstat: sed inibi Laurētianus (ut fit) ex ueterum philosophia cum permulta de ipso deo, ac eius potestate rettulisset, ac de animæ uiribus, cūq; in hoc, nō re, sed uerbis dissentire Christianos affirmaret, modestè (ut solebat) ac placidè Hieronymus. Caue (inquit) Laurētiane, ne uerba pro rebus accipias. Nam qui ueteres philosophos in academiam pertrahunt, perfacilè quidem uel falluntur ipsi, uel alios fallunt. Plato enim ad animi insolentiam, Aristoteles uerò ad impietatem instruit. Quo magis te (inquit) Laurentiane hortamur, ut ipsis philosophiæ spacijs atq; umbraculis, ad Salomonis porticū deficias: in qua certissima uitæ ratio atque ueritas continetur.

Quibus

Quibus dictis, cum Ioan. Picus subrisisset, Et ad te (inquit) hæc etiam pertinent Crinite, qui tam studiosè adhuc penè adolescens, tanquam assiduè omnibus propè disciplinis incumbas: sed ea (inquit) de deo, & animis decreta, cum diu à me euigilata, atque perpensa fuerint, puto me posteris etiam probaturum, Christi religionē, magna ex parte cū ueteri philosophia cōsentire: modò hæc omnia diligentius atque probius, intelligantur, cū nulla unquam religio fuerit quę deū ipsum ęternū, rerumque omnium absolutissimū non dixerit: sicuti & animam quoque immortalem. Sed princípes (inquit) in omni mortaliū uita extiterunt aliquot & iudicio rerū & cognitione maximi, ut Moses, Pythagoras, Mercurius, Zoroastres, Solon qui omnes pari consensu, nō modò hæc crediderūt, sed maximè affirmarūt. Nam si quid est antiquitati concedendum omnis certè illa ueterū theologia pari sententia id ipsum asseruit. Hermes enī qui apud Aegyptios floruit, & qui maximus philosophus, maximus sacerdos, & maximus rex fuit, certè cum Mose ipso consentit, eiusque opinioni magnopere accedit. Nam & Pythagoræ diuina illa philosophia, quam magicen nuncuparūt, magna ex parte ad Mosis disciplinas pertinebat, ut qui ad Hebræos quoque, eorumque doctrinas in Aegyptū usque perexerit, pluraque illorū sacra atque mysteria intellexit. Nam Platonis etiam eruditio (ut cōstat) ad Hebraicā ueritatem ferè accedit, ex quo per multi eum germanum Mosen dixerūt, sed Græcè loquētem. Zoroastres aūt ille Oromasi filius, cū magicen quidē percoleret, nihil aliud accipiebat, quā dei cultū atque diuinitatis studiū, quo ille occupatus naturæ uireis, omnemque potestatē egregiè apud Persas pquisiuit, ut sacra illa & sublimia, diuini intellectus arcana cognosceret, quam partem uel Theurgiam multi uel Cabulam alij magicen etiam dixerunt. Sedenim omnis antiquitas, tantū uidetur Hebræis atque Aegyptijs concessisse ut uerita-

Hermes.

Philosophia magice.

tèm ab illis acceptam, per uarias orbis regiones, atque diuersos populos, circumducere atque illustrare uoluerit. Quod eo animo à quibusdam effectum est, ut magis addere aliquid, ac inuenire ipsi crederentur, quàm sumpta ab aliis approbare. Quibus relatis Hieronymus Sauonerola Ioann. Picum complexus, Et unus tu (inquit) es Pice ætate nostra, qui omniũ ueterũ philpsophiã, ac religionis Christianæ præcepta & leges percalleas, ut hæc tua quidẽ rerũ penè omniũ cognitio, ãtiquioribus illis, Hieronymo, Augustino, Basiliis, Gregoriisque ac Dionysiis merito cõferri possit. Nã alia ibidẽ multa Io. Picus de Christo, legibusque eius ac religione copiosè disseruit, ex Caldaicis atque Syriacis thesauris, quod alibi cõmodius recensui.

CAPVT III.

Quòd apud nostros quatuor idiomatum genera fuisse tradantur, id est, Priscum, Latinũ, Romanum, & Mixtũ: & quo maximè tempore floruerũt, ac de Ethruscis etiã literis nonnihil.

DIgnum obseruatione uisum est, quod in quorũdam commentariis legitur, de Latina eruditione, & quo maximè idiomate, quibusque temporibus, maiores usi fuerint. Relatum est igitur quatuor fuisse apud nostros linguarum proprietates: hoc est, Priscam, Latinam, Romanam, Mixtam, quod ex Varronis authoritate grammatici ueteres tradunt. Prisca est, qua uetustissimi Italiæ populi, sub Iano uidelicet, & Saturno regibus, usi sunt: cuiusmodi carmina quædam incondita, parumque nostris intellecta, adhuc supersunt: ut Saliorum & Argeorum sacra, de quibus Varro etiam Terentius meminit. Latina uerò, quam sub Latino, & regibus Tusciæ, cæteri quidem populi in ipso Latio loquebantur: qua tabulæ decemuirales scriptæ sunt, ac sacræ leges & publica quædam edicta

edicta, Romana, quæ post exactos reges Romani populi gesta complexa est. Nam & hanc ipsam, inter poëtas Mar. Plautus, Neuius, Accius Pacuuius, Ennius, & Publ. Vergilius maxime coluerunt. Ex oratoribus autem & historicis Mar. Cato, Sisenna, Quadrigarius, Val. Antias, Cæsar, & M. Cicero. Mixta uerò, quæ aucto imperio & libertate amissa, uarios populos ac nationes, in iura ciuitatis admisit. Quo factum est, ut Romana uirtus, ac loquendi iuxtà integritas, passim cum moribus degeneraret ex ueteri sententia qua dicitur:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Nec autem me latet, Latinam quidem doctrinam, ex multiplici, uarióque idiomate constare, siquidem, & Osca & Sabina uocabula a multis olim recepta sunt, ut Punica nunc omittamus. Nam & Quintus Ennius Oscè locutus est. Tum Ethruscas alij fabulas exposuerunt, sicut Liuius & M. Cicero alicubi testantur.

CAPUT IIII.

De nominibus Romanorum, & quòd à Sabinis prænomẽ acceperint, ex fœdere cũ Romanis facto: tũ qua die Romani nomẽ assumerent.

Apud Macrobium & alios ueteres, non pauca obseruata sunt de potestate, & ratione nominum Romanorum: unde uidelicet, assumpta uel deducta sint. Sed enim Romani homines, non uno tantum nomine uel cognomine censebantur, sed pluribus etiam, quàm à nostris grãmaticis tradatur, sicuti uidere quorũdam exempla possumus. Nam sic utiq; de Attico leges, eũ quidem his appellationibus fuisse uocatum, ut diceretur T. Cæcilius, Satus, Pomponius, Atticus. Solebant enim Romani, uel ab illis cognomen accipere, à quibus hæredes relinquerentur

querentur, quod alibi demonstraui. Nec enim illud ignoramus tria præsertim nomina Romanorum à poëtis designari unde illud:

Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.

Sed hac in re putaui obseruandum, quod ab Eutropio scriptum est, in Romana historia ad Valentem Augustũ quod equidem non satis memini, an apud alium authorem legerim. Post multas (inquit) contentiones inter Sabinum populum & Romanum, factum est fœdus, ac iure societatis, in eandem sententiam conuenêre, ut rex T. Tatius simul cum Romulo imperium teneret Sabiniq́; & Romani unus populus efficeretur. Ex quo ad hoc (inquit) confirmandum, Romani tum cœperunt Sabinorum nomina suis præponere. Sabini autem Romanorum, ut nouæ quidem amicitiæ nominum iura adijcerent. Quo factum est, ut nemo deinceps Romanorum, absque prænomine haberetur. Neq; *Lustrisi dies.* uerò illud ignoratur, in ueterum commentarijs Lustricos dies illos à Romanis dictos, quibus nomina infantibus imponerentur. *Nondina.* Nam & Nondinam deam (ut asserit Vectius Prætextatus) Romani colebant, à die nono appellatam: quo uidelicet ipsos infanteis lustrarent, ac nomen imponerent: & si octauo die fœminis, maribus autem nono, ut in cœnis Macrobianis legitur.

CAPVT II.

Qui maximè apud Lat. de sacris ac põtificijs uerbis scripserint, & quomodo Reus & Dãnatus inter se differũt: tũ ex iure ipso Pontificũ uerba exposita

Vi apud ueteres de iure põtificio & antiquis sacris scripserũt, percommodè uisi sunt, atq; egregiè uerborum proprietates, ac potestatem explicare ea cũ primis referentes, quæ ad sacras uoces quæ ad funeraleis & Saliareis pertinerent, cuiusmodi authores à Macro-

bio

bio celebrantur, Vectius Prætextatus, ac Flauianus, ut Labeonem Antistium, & Veranium mittamus, qui libros de pontificalibus reliquerunt. Sed enim cum ritus ac cerimonias sacrorum inuestigarent, uerborū quoq; rationes atq; originem mirifica diligentia conquisierunt. Quod in his nuper uocibus obseruauimus, quæ ad reum & damnatū pertinent, non minus uerò quàm subtili iudicio examinatis. Siquidem utrunq; uocabulū in uotis nuncupandis, atq; persoluendis frequens in ueterū libris comperies. Nam illum propriè Reum dixerunt, qui suscepto uoto, in sacris sese numini astringit. Damnatū uerò dicimus, qui se à promissis eximit, & uota persoluit, quod Macrobianis quoq; cœnis ab Eustathio eleganter disputatur. Vnde illud etiã in ueterū legibus legitur:

Qui reus uoti esto accedito ad sacra.
Qui damnatus esto, sacra ritè persoluito.

Nam P. Maro, qui ius pontificium optimè calluit, egregiè id obseruauit, quo loco inquit:

Dij quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro:
Vobis lætus ego, hoc candenti in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina linquentia fundam.

CAPVT VI.

De uiribus atræ bilis: ac de Eurylocho: & poëta Malacho, quàm grauiter eo morbo ad insaniam uexarentur.

Vi de moribus & uita philosophorum scripserũt, Eurylochum tradunt qui Eliensem Pyrrhonẽ audiuit, miris modis atra bile uexatū fuisse, quæ Græcè μελαγχολία dicitur: atq; sic percitum eo morbo, ut cum in Elide uarijs, & diuersis multorum quæstionibus ageretur, ac responsitãdo esset fatigatus, pallium abiecerit, & Alpheum fluuiū tranauerit. Illud quoq; de eodem Eurylocho,

eiusq́ furore traditur, sic aliquando instigatum κατὰ μανίαν, ut sumpto ueru cum carnibus, usq́ in forum illū insequeretur. Fuit autem Eurylochus acerrimo quidem ingenio, cuiusmodi ferè hi sunt, qui atra bile sunt affecti: quod ab Aristotele philosopho atq́ alijs approbatur. Nā & Phauorinus academicus: qui Pyrrhoniorum libros composuit, heroicā hanc affectionem appellabat dicens: εἶναι σχεδόν τι τὸ πάθος τοῦ τὸ ἡρωικόν, quando Hercules, Lysander, Aiax, Alcmeon, ac Bellerophō eodem uitio laborarunt. Socratē nunc & Platonē mittamus. Nam Malachus quidem poëta excellens fuit, sed eò tum ab soluendo carmine præstantior, cū mente penitus foret alienatus, sicuti etiā de Bacchis, & Sibyllis (ut appellant) creditū est. Quin et Augustinus copiosè affirmat poëtas ipsos nō proprio, sed alieno ore carmen effundere. Quod à Platone probatur in eo libro, cui titulū fecit de furore poëtico. Sed ēm de atra bile cū plura scribat Aris. in probl. Frigida (inqt) stolidos & ignauos reddit, calida ingeniosos & amanteis, nimia uerò attonitos & timidos. Sed hæc alibi cōmodius explicauimus.

CAPVT VII.

Quo habitu, & forma esset Romana toga, ac de alijs uestibus, quæ cuiq; populo ascribatur: tum alia inibi non iniucunda addita.

SCripta sunt à ueteribus permulta de uestibus, & eorum genere, sicuti à Suetonio Tranquillo, Cornuto & alijs, qui diligenter quæsierunt, quibus etiam uocibus apud uarios populos signarentur, sicuti Græcorum pallium, Sardorum mastruga, brachæ Gallorum, Germanorum rhenones, Romanorū toga, de quibus à me alibi dictū est. Sed hoc loco notandum mihi uidetur de Ro. toga aliquid, quo habitu, quaq́ ratiōe accipiēda atq́ intelligēda sit, cū nuper de re hac quæstio interdoctiores haberet. Ad hunc igitur modū Romani uestē hanc habuerūt, uel

uti

uti etiãnum in ueterũ statuis & marmoribus conspicimus, quæ togatæ ob id imagines appellabantur. Erat autẽ uestis usq; ad talos, unde talares etiam togæ à quibusdam dicuntur. Idq; seruatũ est Romæ, usq; ad ætatem Octauij Augusti, quod à Fabio Quintiliano diligẽter est obseruatũ. Nam deinde breuiores fuerunt, sic, ut à media crura essent demissæ. Rotundam uerò & aptè cæsam uolebant, ne enormis, uel indecens uideretur, si qua ex parte, minus iusta, nec eadem fuisset proportio. Sinus etiam faciebat, qui cum altiores cinctura extarent, decenter, & honestè in partem sinistram ducerentur. Ita enim desiderat Fabius in oratore, quoniam sedeat aptius. Meritò autem reprehensus est C. Plinius qui talarem togam dixerit à Cicerone gestari solitam, ut ea uarices uelaret, cum consuetudo tum foret, togas ipsas ad talos usq; demitti: sicut Græcorum pallium erat. In superiori autem parte, humerum operiri debebat, iugulum ut attingeret potius quàm uelaret, ne togæ ipsius dignitas, & latitudo, quæ in pectore uisebatur, in angustum deducta perderetur. Erant & manicæ in toga usq; ad ipsas penè manus, neq; tamen ad imos digitos, quarum latitudo æqua & decens, magis decorem quàm uenustatem præferebat, ut cũ brachium in agendo tollerent, cæteris togæ partibus optimè responderet. Ita enim Romani togam ferè habuerũt. Nam in Mena Pompeij liberto togam nimis defluentem, atque redundãtem, uirulento carmine insectatur Horatius, cum sex ulnarum esset, eaq; amictus Menas, populo stomachante, per sacram uiam incederet. Neq; enim licebat in urbe, præterquàm libero homini, hac ueste uti: siquidem & ætatis & hominum in habitu uestiũm ratio est à senatu, populoq; Roma. seruata. Nã & pueri prætexta toga usi sũt, sicuti ex his notissimũ est, quæ Vectius Prætext. in Macrob. cœnis de prætexta & bulla aurea copiosè disseruit. Viriliaũt

Talares togæ.

Menas.

Habitu distincti Romani.

G 2 toga

toga uti à sextodecimo ætatis anno incipiebant, & si quidam temerè dissentiunt. Octauius enim Augustus duodecimũ agens annũ auiam Liuiam defunctã pro concione laudauit, & quadriennio pòst (ut ait Tranquillus) uirilem togam assumpsit. Viri aũt Romani (ut est author Gellius) primò quidem sine tunicis, toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breueis tunicas, citra humerum desinenteis, habebant: ex quo Scipio ille Aphricanus, Pauli filius, cũ in Gallum Sulpitiũ esset inuectus, cũ cheridota illum tunica accubuisse, nõ sine stomacho affirmauit. Et re uera facta est aliquãdo mutatio in Romana ciuitate de indumentis gerendis: siquidẽ Octauius Augustus ædilibus demandauit, ne quem ciuem in foro aut circo paterẽtur consistere, nisi positis lacernis togatos. Et cum fortè pro concione uidisset penulatorũ turbam; indignabundus & clamitans:

Scipio Aphricanus.

En (inquit) *Romanos rerum dominos, gentemq́; togatam.*

CAPVT VIII.

Quàm iniquo animo Pub. Vergilius fuerit contra grammatistas atq; ineptos litteratores, ac eiusdẽ elegans dictum super illo ænigmate:
Tris pateat cæli spacium non amplius ulnas.

Traditum est à multis, Pub. quidem Vergiliũ bonis ingenijs ac eruditis plurimũ gratiæ & fauoris ostendisse, contra autem litteratores ac malè doctos homines, mirum est quã affecto & infenso animo fuerit: quòd in his maiorem audaciam ac impudentiam, quã maturitatem & iudiciũ uideret. Ex quo prolatis etiã uersibus, hoc totum apertè asseruit: sicuti Iunius Philargyrius, & Seruius Honoratus referunt. Sed quod in uersiculo Vergiliano acciderit, de cæli spatio, grammaticis conquirentibus, dignum sanè uideri potest adnotatione. In hoc eñ carmine ex Bucolico ludicro:

Tris

Tris pateat cæli spacium non amplius ulnas,
cum Cornificius, & alij quidam grãmatici dubitarent, anxieq́ à poëta perquirrerent, si quid forte remotius subesset, per lepidè responsum est à Vergilio, se in ea re grammaticis omnibus crucem fixisse, in qua assiduè distorquerent: quod ipse etiam Pedianus à Vergilio audiuit, quemadmodum Iunius idem Philargyrius in Vergiliano commentario refert: cui tamen Pedianus respondisse traditur: Mihi certè nullam crucem: non enim sum id anxiè quæsiturus. Quantum uerò doctrinæ Vergilianæ, ac eius felicissimo ingenio concesserit Pedianus: cum ex alijs multis declarari potest, tum quòd idem Pedianus librum quoque contra eius obtrectatores composuit, qui Pub. Vergilio & historiæ falsitatem & furta ex Homero obijciebant: cum in utroq́ non defensionem modò, sed gratiam & laudem singularem meritò inuenerit, quemadmodũ Eustathius ac Furius Albinus eruditè & copiosè apud Macrobium testantur.

CAPVT IX.

De his hominibus, qui seipsos in puteum iaciant, & quid in causa, exemplis de Laurentiano & alijs adductis.

Væsitum nuper est à uiris prudentioribus, quonam fato acciderit, ut hoc ipso anno in parte Galliæ (quæ à nostris Lugdunensis dicitur) non paucæ quidem fœminæ, seipsas in puteos, & in undas coniecerint: & si nullo (ut apparebat) corporis morbo uexarentur. In quo nihil certum, aut etiam dignum est allatum, præterq́ quòd hoc totum pleriq́ potestate siderum, ac cæli defluxu fieri arbitrati sunt. Vnde furore perciti homines uiolenta nece occũberent. Nec eñ desunt exempla apud ueteres, quibus apertè colligitur, plurimos tali morbo affectos se interemisse, quod à ueteribus tamẽ in deorũ iram & quasi

ultionem refertur. Nam de his qui graui morbo, aut peste tenentur, uulgatius est, quàm ut de hoc tradendum sit. Cũ Gallenus quoque & Hippocrates in medicina præstanteis uinciendos præcipiant ægrotos, sicubi pestilenti, uel grauissima febre infestantur. Quod in his maximè accidit, qui pestilentia laborant, in celebri illa Atheniensium traditur, in qua permulti se ipsos passim in undas iaciebant: quod à poëta Lucretio eleganter explicatur;

Multi præcipites Lymphis putealibus altè
In fluuios partim gelidos, ardentia morbo
Membra dabant: nudum iacientes corpus in undas.

Neera. Testis mihi & Pontanus, uirginem Neeram in Salentinis paucis antè annis sese in puteũ deijcisse. Sed hoc nimia indignatione factum constitit, quòd ab eo se repudiatã uideret, cui pro cõiuge pacta erat. Sed em̃ quod nuper accidit in Petro Leonio mirificũ certè uisum est, quãdo is & in philosophia uir excellens, ac prudẽtia propè egregia, in puteũ se in Florẽtino suburbano imersit. Quod etiã mox Laurentiano Florentino cõtigit, cuius ego academiam aliquãdo accessi, eiusq; disciplinæ auditor interfui, cũ Aristotelis, atq; Hippocratis cõmentarios magna eruditione exponeret. Sed in obitu hoc Laurentiani, cõsensum est à medicis, fuisse illum atra bile sic percitũ, ut Hippocratis uinculo necesse fuerit illum alligare. Quãquàm & hoc ipso anno fœminæ aliquot in Crotoniensi agro idem factitarunt.

Petrus Leonius. *Laurẽtianus florentinus.*

CAPVT X.

De populis qui humana carne uescantur, & quæ Hieronymus de Scottis gente Britannica scripserit.

FRequens mentio est apud ueteres authores de populis Anthropophagis, qui uidelicet idcirco sunt à Græcis appellati, quòd humana carne uescantur.

ſcantur. Nam apud Scythas (inquit Plinius) plura genera ſunt, quæ humanis corporibus ueſcunt. Et in medio ppè orbe terrarũ Sicilia & Italia, gẽtes fuiſſe olim huius mõſtri Cyclopas & Leſtrigonas dictos cõſtat. Sed idem relatũ eſt etiã à Hieronymo de Scottis, q̃ hi populi ab hoĩbus eſitandis nõ abſtinerẽt. Quod hercle mirum eſt, cũ ad ipſam Hieronymi ætatẽ id agerẽt. Sic eñi refert idem quo loco uarios populorũ mores ac ritus pcenſet. Quid (inqt) loquar de cæteris nationibus, cũ ipſe adoleſcentulus in Gallia uiderim, Scottos, gentẽ Britannicã, humanis ueſci carnibus? Et cum p ſyluas porcorũ greges, & armentorũ, pecudũq́ reperiãt, paſtorũ nateis, et fœminarũ papillas ſolẽt abſcindere, et has ſolas ciborũ delitias arbitrari. Idem etiã Scotti quaſi Platonis rempu. ſequẽtes, nullã ppriam habẽt coniugẽ, ſed pro libidine (inquit) more pecudum laſciuiunt. Quod à me de Scottis eò libẽtius eſt obſeruatũ, quoniã & doctiores quidã opinati ſũt: de his quidẽ populis, nullã Romanis impatoribus cognitionẽ fuiſſe, in qua ſententia & Hermolaus Barbarus fuit. Noſtra aũt ætate cõpluris cũ Carolo Francorum rege Italiã inuaſerũt, qui ſub eius ſignis militarent: ſunt eñi in dirigendis maximè ſagittis uiri acres atq́ egregij.

CAPVT XI.

De lapide Caryſtio mirifica obſeruatio, quòd ex eo ueſtes contexantur, atq; in ignem poſitæ à maculis emundentur.

DE Caryſtijs columnis, atq́ marmoribus, cõplura ab his tradunt, qui de lapidicinis ſcripſerũt: de illo aũt genere lapidis, qui ad Caryſtiũ celebratur, cum alij multi, tum præcipuè Strabo miranda quædam deſcribit, cum netilem hũc atq́ texilẽ eſſe referat. Quin ex hoc ipſo lapide mãtilia inqt Strabo egregiè cõtexi atq́ abſolui. Quæ ſi fortè contraxerint ſordeis, & in ignem

deferantur,

deferantur, facilè quidem emundari atque omnis maculas tolli, ac si in lauacro fuerint. Quod ego ob id obseruandum existimaui, ut apertius intelligamus, nihil tam mirum uideri in maiestate naturæ, quin illud ipsum magno consensu credi oporteat, etiam si malè docti homines atque antiquitatis imperiti, uel talia impudenter contemnunt, uel inepto risu tanquam mendacia explodunt.

CAPVT XII.

Locus in epistola M. Tullij ad Trebatiũ expositus de Philoctete quãque imprudenter à quibusdã deprauetur ac falsò itidẽ exponatur.

MVlti hactenus fuerunt, qui in commentarijs Angeli Politiani, quibus Miscellanea titulum fecit, complura uelut absurda, & imperitè exposita adnotarũt. Nam cuique insitum propè est, aliena magis detrahendo reprehendere, quàm sua docendo comprobare. Nos autem eos homines laude dignos, atque commendatione censemus, qui legendo, scribendo, atque commentando, permultùm uigilarunt: etiam si non sunt omnia in bonis disciplinis consecuti. Quod ea ratione dictum uolumus, ut eorum inscitiam, atque ineptam audatiam reprimamus, qui in hoc literarum certamine uolsellis (ut inquit Varro) non gladijs pugnant. Sed his missis M. Ciceronis locus exponẽdus est in epistola ad Trebatium iureconsultum, quo loco de Philoctete agitur, cui similem dicit Trebatium, in locis uarijs peragendis. Deinde quod in Britannia (inquit) non minus quàm Philocteten te præbuisti, planè non reprehendo. Quibus uerbis Cicero significat Trebatium ipsum parũ certo loco consistere, sed peregrè uagari, & spectacula cõplura quæritare ad exemplũ Philoctetis ut ex Græcis quoque fabulis colligimus, in quibus Philoctetes induciť post acceptã iniuriã, per uarias urbeis ac regiones deferri. Sed eiusdẽ

Ciceronis uerba repetenda sunt, ex epistola ad Q. Fratrem, ut apertius intelligamus, quàm sit hoc loco absurda mentio de Philotheoro. De repub. (inquit) nimiũ te laborare doleo, & meliorem ciuẽ esse, quàm Philoctetem, qui accepta iniuria, illa spectacula quærebat, quæ tibi acerba esse uideo. Ex his aũt uerbis, nemo est qui non uideat Philoctetẽ esse legendum, non Philotheorum, quando & ueteres quoq; codices huic sentẽtiæ astipulãtur. Quod ego cũ Politiano retulissem, ingenuè quidẽ & amicè professus est, nõ fineis modò se hac in re, sed ipsam quoq; possessionem concedere.

CAPVT XIII.

Veterum consuetudo relata de Bactrianis populis & Atrijs in furtis mulctandis ex authore Bardesane: ac de Aegyptijs etiam & Lacedæmonibus, qui impunè furta committerent.

Omplura passim apud ueteres de furtis leguntur, quibus legibus, atq; supplicijs mulctari oporteat. Sed illud ex libris Bardesanis de fato apponendũ putaui. Apud Bactrianos (inquit) populos qui pauca furãtur, sputis dehonestari solent, taliq; ignominia dedecorantur. Apud Atrios item, qui minima furantur, lapidibus obruũtur. Quod & Pamphilus Eusebius recenset, quo loco de fato contra Caldæos, & mathematicos differit. Lacedæmones autem uiri, & acres imprimis, & sobrij, patrio iure ac legibus, furãdi usum permiserũt, neq; id ipsum ob turpiorem quæstum, aut ad sumptũ libidini suppeditandum, uel oppulentiam congerendam, sed pro ipsa (ut inquit Gellius) disciplina & exercitio rei bellicæ, quoniam sedulitas illa, & solertia furãdi, ingenia & animos iuuenum acueret, atq; ad insidiarum astus excitaret, & uigilandi tolerantiã obfirmaret. Apud Aegyptios item uetustissimos illos furta omnia fuisse permissa & impunita traditũ est, qua

in re illud M. Catonis ueluti ex delphico seruatũ est, in originibus de furtis. Fures (ait) priuatorũ furtorũ in neruo atq; cõpedibus ætatẽ agũt, fures publici in auro ac purpura.

CAPVT XIIII.

Triginta millia deorũ à poëta Hesiodo celebrati, & à M. Varrone ccc. Ioues, & quàm ridicula fuerit ueterũ de dijs opinio.

Cripsit Aenomaus librũ de falsitate oraculorũ, in quo flagitia oĩa Apollinis, & uatũ deceptiões detexit. Quo aũt loco refert imperatum fuisse ab Apolline Mithymnensibus, ut ligneũ Dionysij caput colerẽt, xxx. inquit millia deorũ in orbe terrarũ haberi, idq; ipsum à uate Hesiodo fuisse assertũ. Septimius uerò Tertullianus in apologetico cõtra gẽtileis, trecẽtos inquit Ioues, seu mauis Iupitros à M. Varrone dinumeratos, eosq; sine capitibus introductos. Quo circa nõ ineptè dictũ uidet̃ à quibusdã philosophis, fuisse eos maximè demẽteis atq; insanos, q rebus omnibus, & adesse deos putauerint. Et uaria flagitia, quæq; obscœnissima dictu sunt, pro numinibus coluerint, quod ab Augustino etiã & Firmiano, lõgis uolu minibus, atq; magnis cõuitijs incessit̃, deridet̃ atq; exploditur. Itaq; ociosũ est (inqt Tertullianus) per oĩa deorũ nomĩa uelle decurrere, qui colerent̃ à ueteribus, cũ tot, tanq; uarij, noui, ueteres, serui, barbari, Græci, Romani, peregrini, captiui, adoptiui, proprij, cõmunes, masculi, fœminæ, rustici, urbani, nauti, militares, enumerentur.

CAPVT XV.

Qui sint apud Aegyptios Sarabaytæ sacerdotes, ac de eorũ moribus, atq; improbissima simulatione ex Augustino, & Hieronymo authoribus.

Ermo habitus est in Marciana bibliotheca, à Pico Mirãdula & Politiano de quibusdã hereticis, eorũq; disciplinis, atq; opinionibus. Tum de Augustini

gustini egregia & singulari doctrina, in examinandis, refel lendis, atq; eijciẽdis illorũ erroribus, qui Christianorũ mentes, ueluti proserpens hedera, facilè implicant. Inter alia uero complura quæsitum est, quinam forent Sarabaytæ sacerdotes, quoniam in Augustini epistola mentio de his obiter facta sit. Qua in re, cum nihil responsum fuerit: putaui hoc loco ea subijcienda, quæ de his relata sunt, ab eodem Augustino ex Hieronymi traditione. Tales sunt (inquit) Sarabaytæ sacerdotes, ut eorum genus omni affectu, atq; studio sit deuitandũ. Ipsi deniq; in Aegypto positi sunt, in foraminibus petrarum habitantes, induti porcorum & boum pellibus, cincti funibus, palmarum spinas ad calcanea portãtes, ad cingulum ligatas, discalciati, & sanguine cruentati. Cauernis exeuntes, ad festum Scenophegiæ pergunt Hierosolymam. Et sancta sanctorum intrantes, paupertatem & abstinentiã prædicant à se seruari. Tum barbam, spectante populo, ibidem acriter peruellunt. Itaq; nummis, tali astu, & commento adeptis, in suam regionem remeant, & in lætitia & dapibus epulãtur. Hos (inquit) Sarabaytas Augustinus, nolite obsecro imitari: quia non beatos illos, sed in magnis supplicijs damnatos meritò esse prædicamus. Videntur eñ pro his ab Augustino & Hieronymo accepti, qui cum uultum seueritatis uendicent, atq; seueritatem egregiam præ se ferant, in recessu scelera omnia & flagitia retinẽt. Cuiusmodi homines & à Paulo & à cæteris magnopere exagitantur: siquidem Catones & Curios simulãt, (ut inquit ille) uiuũt autẽ bacchanalia.

Finis tertij libri, cõmentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. QVARTVS.

CAPVT I.

Dignum memoria de rege Pisistrato, quo astu, atq; cōmento, contra aduersarios sit usus, pro firmando imperio, tum de eius quoq; tyrannide non nihil ex uerbis Solonis.

Græci calui.

Ignũ obseruatione ac memoria est, quod in historia de rege Pisistrato, & eius dissensione cum filijs notatur, tum quàm callidè ac prudenter (ut homo Græcus) omnẽ prorsus odij ac simultatis suspitionẽ apud populum Atheniensem sustulerit. Nã cum fortè idem Pisistratus (qui Athenis imperauit) in dicenda sententia minimè obtinuisset à liberis assensum, ex ea re factũ est, ut inter eos orta simultas crederet̃, quòd æmulis atq; aduersantibus (ut fit) maximè gratum pro uoto contigerat, sperantibus ob eam fortè seditionẽ atq; discordiã, futurã in regno nouitatem. Verùm Pisistratus comperto æmulantium animo, ut eximia uir prudentia, ciueis omneis conuocauit, atq; ad eos in hunc modum uerba habuit. Succensui equidem pro tempore (inquit) ô Athenienses meis filijs, quòd ipsi paternæ uoluntati (ut par fuit) minus acquiescerẽt, sed uisum mihi deinceps est, officium esse meum, ac pietatis paternæ munus, ut ego ipse in liberorum sententiam cõcederem. Debetis igitur scire, sobolem quidem ac liberos regis cum patre conuenire, & in omnibus esse concordes. Quo cõmento atq; astutia effecit, ut omnibus planè Atheniensibus

bus spes tolleret, futuræ nouitatis. Idem quoq; Pisistratus mira quadam arte, & ingenio tyrannidē occupauit (sicuti à Solone & alijs permultis scribit). Nam blandè primū uocare populū, atq; elicere cœpit: dein sibi ipsi uulnera inflixit, & in publicū simul progressus, atq; uociferās, ea se ab hostibus accepisse. Quadringentos sibi custodes dari exorauit: iuueneis admodū acreis & robustos, qbus armatis stipatus reipub. Atheniēsiū statū euertit, ac regiā potestatē arripuit.

CAPVT II.

Quo studio ac diligentia factū sit à Romanis, ut libros Magonis de agro colendo in Latinum conuerterent: tum aliud exemplum de Cor. Taciti historia, quo honore à Tacito imper. habita, & in bibliothecis locata fuerit.

Notandū & illud est, quanta cura, & studio factū sit à Romanis, ut ea omnia dilig̃eter obseruarēt, quæ ad ipsam uitā, cultumq; & mores hominū ptinerent. Nec ēm leges tantū, & sacra quædam ab Atheniensibus per legatos acceperunt, sed cōmentarios etiā de agricultura, & eius præceptis, ab ipsis Carhaginiēsibus senatus authoritate, in usum Romanū transtulerūt. Nā cum Mago ille Penus, qui contra Romanos imperator excellēs fuerit, libros de re rustica duo de triginta condidisset, decretū est à Romano senatu, ut ea quidē uolumina ex Punica lingua, in Latinū sermonē cōuerterentur: quo maior etiā utilitas, atq; cōmoditas colendi agri, Romanis uiris traderetur. Quod ipse C. Plinius ad Vespasianū Augustū scribit, qui inter alios quoq; Magoniani operis interpretes, Decium Syllanū fuisse asserit, cui demandatū fuerit, Magonē ipsum in Romanā orationē transferret, siquidē non modò nobili genere Syllanus hic fuit, sed etiā sapiētiæ (ut inquit Plinius) cōpositissimæ. Facit ad hoc & aliud exemplum de Decius Syllanus.

Tacito impe. Romano. Is enim Corn. Taciti uiri cõsularis historiam de Rom. imperatoribus, non modò in omnibus bibliothecis iussit collocari, sed etiam edicto cauit, ut decies quotannis ad usum publicum transscriberetur, atq; in bibliothecis pariter poneretur. In quo apertè probatur, non illum modò sui generis & familiæ, sed etiã historiæ rationẽ habuisse, qua rerũ omniũ memoria, & utilitas, ad ipsos posteros ꝓpaga̅t, quod & Flauius Vopiscus ad Bassum retulit.

CAPVT III.

De censorum potestate, ac de triplici pœna in Romanos, & qui dicerentur in ærarios relati, ac ibidem subscripta uerba ex antiquis legibus de ipsis censoribus.

PRudenter à Romanis factum est, in moderando imperio, & moribus corrigendis, ut ea in re magistratus eiusmodi haberent, qui cõsilio, & diligentia singulari hoc officiũ præstarẽt, quales in urbe censores fuerũt. Qui præter alia multa cũ agerent, ad regendos etiã ciuitatis mores creari mos fuit, sed in erogandis pœnis, atq; mulctandis delictis, quod apud Asconiũ Pedianũ reperio, notandũ mihi hoc loco uide̅t, cũ in quoq; ordine Rom. ciues pro ipsis meritis, cuiq; condignã pœnam statuissent. Nã qui senatores essent, his quidẽ pœna fuit, ut senatu amoti, eijcerentur. Qui autẽ Romani equites delinquebant, eisdem censores publicũ equũ adimebãt, sicuti nimis interdum obesis, corpulentisq; equitibus, uel quibus malè curati equi, strigosioresq; fuissent. Qui uerò plebei forẽt, eorum nomen pro delicto in ceritũ tabulas censorũ authoritate referebatur, neq; amplius in centuriæ suæ albo scribeba̅t, sed ærarij fiebant, ac pro capite duntaxat tributi nomine æs præbebant. Ex quo permultos legimus, in ærarios fuisse relatos, sicuti & apud Liuiũ & alios ueteres habemus, quod

ego

ego ob id apposui, ut eorũ facilius errores à studiosis agnoscantur, qui etiam doctiores haberi solent. Sed & uerba ipsa libet hoc loco adijcere ex antiquis legibus, quo apertius censorum dignitas atq; potestas intelligatur. Nam & Cicero hæc eadem refert:

Censores, populi, ciuitates, soboles, familias
Pecuniasq; censento, urbis, templa, uias,
Aquas, ærarium, uectigalia tuento:
Populiq; parteis in tribus distribuunto:
Exinde pecunias per ciuitatis ordines partiunto:
Equitum, peditumq; prolem distribuunto:
Cælibes esse prohibento, mores populi reguntо:
Probrum in senatu non relinquunto:
Bini sunto, magistratum quinquennio habento:
Reliqui magistratus annui sunto:
Ollaq; potestas semper esto.

Quod à me alibi copiosius scriptũ est, cũ censorũ potestatẽ, aliosq; magistratus Rom. ciuitatis diligẽter explicaremus.

CAPVT IIII.

Quantũ bonis præceptoribus discipuli debeãt, ac de Alexan. Macedone erga præceptorẽ Aristotelẽ, tum de eius quinquaginta libris de animalibus, digna prorsus memoria.

Vantũ debeant homines honestis ac eruditis præceptoribus, abundè quidam ueteres principes, & Romani, & Græci demonstrarũt, qui suos quidẽ præceptores, non modò summa & egregia obseruatione coluerunt, sed honoribus etiã maximis, atq; dignitatibus prosecuti sunt. Nam parẽtibus, & dijs, & præceptoribus (ut inquit Plato) uix hercle pro merito illud uetus ἀντιπελαργεῖν obseruari potest, cũ tanto muneri nullæ satis gratiæ referantur. Alexander autem Macedo, Philippi filius, qui felicissimè imperauit, cum Aristoteli suo præceptori ac philosopho

philoſopho debere ſe ingenij eruditionē intelligeret, non ſe mel quidem ſuū animū, atq; obſeruantiā, præceptori aperuit, ratus ſuum eſſe officium, ex iure ipſo humanitatis, tanto præceptori uicem aliquam optimè de ſe merenti referre. Non enim tantum Ariſtotelis nomini patriam condidit, ac tantæ rerum claritati benignum (ut inquit Plinius) animi teſtimonium miſcuit, ſed etiā naturæ ſacra, & cauſas perquirenti, opē maximam tulit, ne tam diligenti ſtudio, & honeſtiſſimæ diſciplinæ, ſua deeſſent emolumenta. Sicuti cum libros illos quinquaginta de animalibus cōpoſuit, quæ à Græ. πολυτάλαντα βιβλία ſunt appellata: quoniā octoginta quidem talenta (ut inquit Athenęus) impenſa in his ſunt. In quo rex maximus apertè demōſtrauit, nō eſſe minus poſteritatem cōmentarijs inſtruere, quàm uniuerſi orbis populos atq; prouincias deuincere. Sed hoc totum copiosè C. Plinius declarat ad cæſ. Veſpaſianum in hunc modum: Alexander (inquit) Magnus, cū eſſet inflammatus mira cupidine animaliū naturas noſcendi, commentationem hanc Ariſtoteli delegauit: ſummo in omni ſcientia uiro. Tum aliquod millia hominū in totius Aſiæ, Græciæq; tractu parere illi iuſſa ſunt, eorum uidelicet, quos uenatus, aucupia, piſcatusq; alebant: quibusq; uiuaria, armenta, piſcinæ, auiaria in cura erant: nequid uſquàm gentium à tāto uiro poſſit ignorari. Hos em̄ omneis percōtando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit. Hæc Plinius de Alexandri ſtudio, & affectu erga præceptorē Ariſtotelē: quod equidem uel ob eam præcipue cauſam putaui obſeruandum, quoniam in quorundam commentarijs eundem inuenio Alexandrum, mutato animo fuiſſe contra præceptorem, eumq; deinde capitali odio fuiſſe inſectatum, quod eſſe uerum & illud admodum inſinuat, quoniam Alexandri mors, ex illo ueneno Stygiæ aquæ, non ſine infamia Ariſtotelis excogitata creditur.

CAP.

CAPVT V.

De præfectis syluarum apud Romanos & de Maioribus ac minoribus prouincijs, ac inibi illud Vergilij expositum: Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ. contra aliorum sententiam.

PVb. Vergilij uersus notissimi sunt in poëmate bucolico, quod inscribitur Pollio:

Non omnes arbusta iuuant, humilesq; miricæ:
Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Quo loco nostri interpretes (ut alia multa) paulò indoctius atq; ieiunius hoc ipsum exponunt: dicētes syluas dignas cōsule, id est consulari dignitate: ut ad Pollionē consulē referri possit, idq; ipsum nullo prorsus authore scribunt. Sed enim maior subest eruditio, ac sensus remotior, qui ex ipsis Romanorū legibus atq; decretis elicitur. Nā cautū fuit apud Romanos, uti cōs. quidem ipsi curā colliū atq; syluarū haberēt, ut hac ratione, materies nō deesset, qua uidelicet nauigia publica possent à præfectis fabrū confici: sicuti et seruatū adhuc in Veneta repub. uti præfectos habeāt, quibus cura hæc syluarum sit demandata, ut quotannis sata illa et arbores ex decreto publico excindantur: ne materies nō copiosa construēdis nauigijs suggerat. Quin & illud in ueterū libris notatū, quod ipse Ancus Martius: qui Numæ nepos ex filia fuit, primus apud Romanos, syluas ad usum nauiū publicauerit: & Salinarū uectigal instituerit. Fuit aūt consuetudo apud Romanos, ut postea quàm in urbe consules creati essent, prouincias sortirētur: quas instructis copijs, & parato exercitu deuincerēt. Quod sicubi hoc casu aliquo defuisset, tū minores obibant. Erant em̄ aliæ maiores, & in quis Cons. haud amplam laudē atq; dignitatē consequi possent, ueluti cum syluarū & colliū negociū agerent. Ex quo Tran. Suetonius de cæs. consolatu cū Bibulo inquit, consul creatus est & ob eā causam, opera

Ancus Martius.

Salinarum uectigal primùm institutum.

optimatibus data est, ut prouinciæ futuris consulibus minimi negocij, id est, syluæ, collesq; decernentur. Qua maximè iniuria cæsar instructus, omnibus officijs, Cneū Pompeium affectatus est, offensum patribus. Sed hoc idem ex nostris etiam iureconsultis edis̄citur, qui prouincias minores nominant, & syluarum curam in illis reponunt: quibus facilè constat, quid ipse poëta Vergilius, iurisciuilis (ut ait Flauianus) doctissimus insinuet. Quam sententiam & Niger noster Lacetus non improbat, uir ingenio maximè candido, & elegantias ueterum probè doctus.

Vergilius iuris ciuilis studiosus.

Stephanus Niger.

CAPVT VI.

Quòd in solstitiali tempore frondes in quibusdam arboribus conuertantur, & quæ bruma augeri, minusq; sit obseruatum à Stoicis ex lunæ uiribus.

Eruatum est à ueteribus euenire in quibusdam arboribus, ut in solstitiali tempore frondes conuertātur, uel in brumali etiam reuirescant. M. autem Varro in libro ad uxorem Fundaniam, discrimina hæc admiranda appellauit, quibus anni tempus discernatur, ex uersura foliorum dies solstitialis fuisse appareat, quod in olea, populo alba, & salice accidere testať. Quæ cum in alijs authoribus relata essent, putaui ea subijcienda, quæ M. Cicero ex stoicorum obseruationibus recēset, quo loco de extispicijs, & diuinationibus agit. Probatū est (inquit) à Stoicis in ipsa bruma, musculorum iecuscula augeri, pulegium aridum, florescere brumali die. Item inflatas rumpi uesiculas, & semina malorum, quæ in his medijs inclusa sunt, in contrarias parteis se uertere. Iam & neruos in fidibus, alijs pulsis resonare alios. Ostreis & conchilijs omnibus contingere, ut cum luna pariter crescant, atq; decrescant.

Pulegiū florescens.

ſcant. Arbores etiã hyemali tempore, ſimul cum luna cõſeneſcunt, & in marinis æſtibus, acceſſus, & receſſus lunæ motu gubernantur. Plutarchus autem Cheroneus in commentario Heſiodeo, apud Peluſiotas populos rettulit, minimè cepas eſitari, quoniam inter olera id ſolum contra lunæ aucta, ac damna minuendi uireis, & augendi contrarias habeat. Caius item Plinius & Aulus Gellius ſimilia quædam obſeruarunt, ſed hæc etiam in promiſcuis quæſtionibus expoſuimus.

Peluſiotæ cæparũ abſtemij.

CAPVT VII.

De Philemone poëta comico, eiusq; mirando interitu, ex Luciani hiſtoria & aliorum commentarijs.

LEpida quidem hiſtoria eſt ac ſcitu digna, de Philemone comico, eiúſque mirando interitu, ſicuti in Græcorum commentarijs reperitur. Is enim Philemon in ſcribendis fabulis, elegãti ingenio, & peruenuſto habitus eſt: quando in ſcena ipſa, pleriſq; (ut ſcribitur) Menandro etiam prælatus eſt. Sed cum idem Philemon ætate iam ædita prouectior eſſet, eiq; ficus ad cibum paratæ, in conſpectu forent, aſello eas comedente, puerum aduocauit, ut aſinum abigeret. Sed is tardius cum ſuperueniſſet, comeſtas omneis uideret, urbaniſſimè inquit: Et nũc da merum aſello. Quo audito, cœpit adeò poëta Philemon riſu & cachinno diffluere, ut ex eo ibidẽ ſtatim perierit. Lucianus autem Samoſatheus περὶ τῶν μακροβίων, ad hunc modum de Philemone: φιλήμων (inquit) ὁ κωμικὸς ὁμοίως τῷ κρατίνῳ ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα ἔτη βίους, κατέκειτο μὲν ἐπὶ κλίνης ἠρεμῶν θεασάμενος δὲ ὄνον τὰ παρασκευασμένα αὐτῷ σῦκα κατεσθιόντα, ὥρμισε μὲν εἰς γέλωτα, καλέσας δὲ τοικέτην καὶ σὺν πολλῷ καὶ ἀθρόῳ γέλωτι ἰσπὼν προσδοῦναι τῷ ὄνῳ ἀκατουρρόφειν ἀποπνίγεις ὑπὸ τοῦ γέλωτος ἀπέθανε.

Hoc idem & in Sudæ collectaneis, & apud ueteres multos passim reperitur. Neq; autem me latet, alios quoq; nimio risu perijsse, quod alibi commodius diximus. De ipso autem Philemone & Maximi Valerij exemplis mentio habetur, et si poëtæ nomen temere à quibusdam sit deprauatum.

CAPVT VIII.

De mulso apud ueteres in sacris, ac Titij uerba posita de hoc tum Romuli Pollionis dictum ad Octauium Augustum, & alia obiter non iniocunda.

DE mulso & eius potione permulta in ueterum libris scripta sunt, neq; apud eos modò qui de generibus potionū diligenter quæsierunt, sed apud illos etiam authores, qui sacra deorum & libationes rettulerunt. Omnes autem in hoc ferè conueniūt, mulsum quidem pro uini genere accipiendum, quod esset melle cōmixtum. Vnde in sacris Herculis & Cereris, mulsum hoc præcipuè celebratū, sicuti Vectius Prætextatus in cœnis Macrobianis ostēdit. Nam Cereri sacris haud uinum quidē libari fas erat, ex quo iocus ille Plautinus perq; lepidus in Aulularia de cerealibus nuptijs. Quin & xij. Cal. Ianuarias sacrū hoc Herculi, & Cereri fiebat: quod in Romanis etiā fastis apparet, in hunc uidelicet modum: sue pregnante, panibus & mulso. Hincq; eruditè ac prudenter excusari uideo P. Vergiliū, qui scienter dixerit:

Mulsum in sacris Herculi & Cereri.

Cui tu lacte fauos, & miti dilue baccho.

Haud enim ignorabat, uir utriusq; iuris optimè consultus, uinum ipsum mitescere, cum mulsum fieri occepisset. C. autem Titius uir doctus, & qui Romanos luxus acerrima oratione lacerauit, de hoc etiam mulso mentionem fecit: sicuti Furius Albinus ex oratione illius apud Macrobiū recenset. Vix (inquit) præ uino sustinēt palpebras, eunt in con

Vergilius utriusq; iuriscōsul.

filium, ibi hæc oratio: Quid mihi negocij est cũ istis nugatoribus potius quàm potamus mulsum mixtũ, uino Græco, edimus turdum pinguẽ, bonumq́ piscem, lupũ germanũ? Quibus apparet Scipionũ ætate (nam tum is Titius uixit) solitos esse Romanos Græcũ uinũ & mulsum potitare. Sed & L. Scipio (ut est author Liuius) in bello contra Sannites, discrimine ipso, quo templa dijs immortalibus uoueri mos erat, uouit Ioui uictori, si legiones hostiũ fudisset, pauxillũ mulsi, priusq́ temetũ biberet, se facturũ: quod ipsis dijs cordi fuit. Illud autẽ mulsi genus pro optimo habitũ est, quod ex uetere uino constaret: nam & multi (ut inquit Plinius) longam senectam mulsi tantũ nutritu citra aliũ cibum tolerauêre. Ex quo nobile illud exemplũ de Romulo Pollione, qui supra centũ annos uixit. Nam cũ fortè diuus Augustus illum rogaret, qua nã ratione uigorẽ illum & animi & corporis tam feliciter custodiret: Intus mulso respondit, foris oleo. Appellatur & aqua mulsa apud eundem Plinium, aliosq́ medicos, quæ melle addito diluitur, cuius potus maximè utilis alsiosis, & his qui exilisq́ animi sunt: quos Græci τοὺς μικροψύχους uocant. Lenit etiam transitũ spiritus, & contra tussim ualet, aliaq́ permulta, sicuti eorum tradunt commentaria, qui remedia morbis excogitarunt. *Aqua mulsa. μικρόψυχος.*

CAPVT VIII.

Quid apud ueteres sit, urbẽ Romã fuisse ad æquilibriũ positã, & quòd æquilibritas uertitur à M. Tullio, quod est Græcè ἰσονομία. Tum non nihil etiam de differentia inter urbem & Romam, ex doctrina iureconsultorum.

SCriptum est à Iulio Solino de urbe Roma, eam fuisse primò quadratam uocatam: quoniam ad æquilibrium esset posita. In quo à uiris doctioribus quæsitũ est, quid eo loco Solinus intelligat, cũ uoce duriuscula, situm ac positionẽ tam

augustæ urbis ad æquilibriũ factam rettulerint. Sed eñ pu-
tamus non aliter hoc accipiendũ, quàm ut ipsam dicamus
Romam ad æqualẽ regulã,& quasi ἰσονομικῶς in quadratam
speciem constructam, quod & Sex. Pompeius ex Verrio te-
statur, ratione loci ac mœniũ habita. Vnde Plutarchus etiã
uir in perquirendis Romanis antiquitatibus diligens, ῥώμην
τετράγωνον uocat. Nam & in cæteris quoq; ædificijs, dicimus
aliquid ad æquilibrium cõpositum, quod æqua ratione ab-
solutum, & undecunq; perfectum appareat: tametsi hãc uo
cem, quæ est æquilibrium, ex tabulis decemuiralibus, sci-
mus profectam, quo loco lex talionis cõtineretur: quando
& Sex. Cecilius pœnam talionis ad æquilibrium factam ex
posuit, hoc est, περὶ τὴν ἰσονομίαν, habita iniuriarum ratione, ut
ipsam uidelicet talionem quasi ad amussim, & libellã æqui-
parent atq; expendant. Hæc eñ uerba sunt legis. Si mem
brum rupit meum, è pacto talio esto. Quod & Gellius uir
Romanus ex Phauorini philosophi disputatione recẽsuit.
Sed & M. Cicero ἰσονομίαν Latino uerbo exponens æquili
britatem appellat, in libro de natura deorũ, cum de atomis
illis Democritis agit. Confugis (inquit) ad æquilibritatẽ,
sic enim ἰσονομίαν (si placet) appellemus: tametsi sciã in uul-
gatis quidem codicibus æquabilitatẽ perperàm scriptũ. No
stri uerò iureconsulti (ut id etiam referatur) inter urbem, &
Romam differentiam haud inelegãtem ponunt, ut urbem
uidelicet locum duntaxat intra mœnia intelligamus: Ro-
mam uerò & ipsa etiam suburbia, quæq; iuxta urbem circũ
uisantur. Eoq; id asserũt, ut intelligi facilius possit, quæ aut
Romæ, aut in urbe iure legationis comprehendanẽ, ne quid
in Erciscũda familia discriminis aut fraudis nasceretur. De
Roma autem quadrata, eiusq; ratione, cõmodius egimus:
ne illud Q. Ennij carmen minus à nostris intelligatur:

Et quis tum curat Romæ regnare quadratæ?

cum

cum primò hæc saxo apposita foret, in speciẽ quadratam constituto, ut Pompeius & Dionysius testantur. Quod & noster Ber. Oricellarius in suis commentarijs de urbe Roma diligenter exequitur.

CAPVT X.

De Pythagorica philosophia, ac de Iani fronte quadruplici, ac de Manasse rege, eiusq; statua cum facie quintuplici.

Vide ueterum theologia cõmentarios scripserunt, pleraq; uolunt de dijs, eorumq; simulacris allegoricè intelligi. Sicuti & Pythagorici philosophi, qui arcana illa cælestis disciplinæ, ac rerũ mysteria, quodam quasi uelamento obduxerunt, ne temerè prophanum uulgus ad ea accederet, quod apud nos Macrobius, & Fabius Planciades demonstrant, ut Græcos mittamus, qui multò copiosius hanc partem absoluerunt. Sed libitũ mihi ea referre, de Iano, eiusq; simulacro, quæ ex Bassianis commẽtarijs Vectius Prætextatus recenset, qui eum ait appellatũ fuisse bifrontẽ, quoniã & superũ & inferũ ianitor habeat. Quod in fastis etiam Ouidianis patet. Sed quadruplici facie eundẽ finxerũt, & quadriformẽ (ut ait Bassus) uocarunt, quòd uniuersa climata sua maiestate complexus est, & in quatuor orbeis parteis conspicit: sicuti hoc ipsum Iani simulacrũ demonstrat, ex quo Saliari carmine ut deorũ deus celebraẽ. Augustinus cum de Romanorũ dijs differit: Ianum (inquit) ipsum bifrontẽ, & quadrifrontẽ etiã, tanq; geminũ fecerunt. Et quoniã plurimi dij selecti erubescẽda perpetrando amiserant frontẽ, quanto iste innocẽtior esset, tanto frontosior appareret. Manasses quoq; rex Hebræorum, cum statuam sibi poneret, quincuplici facie ornatã uoluit, quo maior in eo prudentia, & maiestate (ut puto) signareẽ, quod

Ianus quadriformis.

quod Eusebius Pamphilus ex Manethi ãnalibus tradit. Nã cum is prophetam Esaiam interfecisset, statuam sibi posuit, quinque facies habentem, quod in sacra etiã historia legitur.

CAPVT XI.

Quomodo accipiendum sit apud Varronem limbus XII. signorum, & unde cælum & mundus dicantur, simulq; uersus additi ex Varronis Menippeis, quàm uenustißimi.

QVi de cælo & mundo scripserũt, copiosè quidem exponunt, qua origine, quo motu, quibusque partibus censeri debeãt: ut Plato & Aristot. M. quoque Cicero, in libro de uniuersitate, quẽ magna ex parte à Platone in Latinũ sermonem transtulit, abundè hoc totũ disseruit. Quæ res cũ sæpe numero se ad considerandum offerat, putaui fore non indignũ, si M. Varronis uersiculos referrem, quos in Menippeis satyris seu Cynicis, nõ minori elegãtia, quàm doctrina inseruit, cum cælum ipsum, ignemque, & mundum pro eodem habendum tradat. Sic enim in Dolio satyra, ut Probus etiã Valerius testatur in Vergilij cõmentario:

Mundus (inquit) domus est maxima omnium,
Quam quinq; altitonæ fragmine zonæ cingunt:
Per quam limbus pictus bis sex signis
Stellimicantibus, altus in obliquo æthere lunæ
Bigas acceptat posthumi, cui Seplasia fœtet.

Vocatur à cælatura cælum: Græce ab ornatu κόσμος, Latinè à puritia mundus. In his limbũ scribit per orbem cũ duodecim stellimicantibus signis deferri. Vocat aũt limbum hoc loco Terentius Varro, circulum illũ, siue partem, quæ Græcè zodiacus dicitur: qua uoce & Plinius utitur. Quin apud eundẽ Varronem Cossinius inquit, capellarum dentes, inimici sationis, quas etiã astrologi ita receperũt in cælum, ut extra limbum XII. signorũ excluserint. Quod autem à cælatura cælum

& ab

& ab ornatu κόσμος Græcè dicatur, cũ multi referunt, tum C.
Plinius, qui hunc ipsum Varronis locum, ut alia multa secu
tus, ad hunc modum scribit. Quem κόσμον Græci nomine or
namenti appellarunt, eũ & nos à perfecta absolutaq; elegan
tia, mundũ, cælumq;, haud dubiè cælati argumẽto diximus,
ut interpretatur M. Varro. Adiuuat & rerum ordo, descripto
circulo, qui signifer uocatur in xii. animalium effigies, & per
illas solis cursu congruens tot sæculis ratio.

CAPVT XII.

De quibusdã legibus, & eorũ præmio, qui hosteis multos intermisſent, ex libris Arist. & quæ Firmianus contra Ennium, & Ciceronẽ protulerit.

Referuntur ab Aristotele & alijs permultæ leges, de
illorum præmio & dignitate, qui certando, ac stre
nuè dimicando, ex hostibus aliquot occidissent: si
cuti de Sparthanis populis, Persis, Thracẽsibusq;
& alijs. Sed ea libitũ est in præsens annotare, quæ ipse Aristo
teles in Politicis prosequitur, de his scilicet ciuitatibus ac na
tionibus, quæ suas leges, atq; instituta, ad militarem discipli-
nam augendam, & confirmandam statuerunt, sic, ut ex cru-
ore hostium ac cædibus, maior animi uirtus atq; dignitas ha
beretur, ceu apud Persas (inquit) Thraces, Scythas, Macedo
nes & Gallos, complura sunt instituta. Sed ẽm lex aliquãdo
apud Macedones fuit, qua cautũ eos homines capistro cin-
gi, qui nullum hostem interemissent. Apud Scythas autẽ &
illud decretum est, ut hi tantũ in celebri conuiuio circũlatam
paterã accepturi essent, qui ex hostibus aliquot occidissent.
Iberi autem (gens admodum bellicosa) tot erigere obeliscos
circa sepulchrum consueuerunt, quot ex numero hostiũ ne-
cassent. Sed & Carthaginienses pro expeditionum numero,
in quibus meruissent, anulorũ ornatũ retinebant. Quo factũ
est, ut complures, tũ maximè insignes sint habiti, qui animo

acres, atq; feroces, multos in prælijs, cum magna strage obtruncassent. Apud nostros aūt Romanos Scipio ille Aphricanus magnopere apud poëtam Ennium gloriat̄, quòd per sanguinem hostium, & cædes, uiam sibi ad cælum aperuit: quod ipse quidem Cœlius Firmianus, uelut impium ac scelestum facinus uehementer exagitat, Enniumq; & Ciceronem, ea in re uanitatis & impudentiæ arguit, cū in hunc modum de se idem Scipio apud Ennium loquatur:

Si fas cædendo cælestia scandere cuiquàm,
Mihi soli cæli maxima porta patet.

O quantis in tenebris Aphricane (inquit) Firmianus uersatus es, uel potius, ô poëta, qui per cædes & sanguinē, patere in cælum ascensum putaueris. Cui uanitati & Cicero assentit. Est uerò (inquit) Aphricane, nam & Herculi eadē ista uia patuit.

CAPVT XIII.

Petronij Arbitri carmen appositum, in quo ciconiam pietati cultricem & gracilipedem dixit, tum inibi de alitis eiusdem pietate non indigna relatio.

LEgebamus nuper Venetijs ego & Ioannes Venetus, Petronij Arbitri Satyricôn opus contra declamatores, in quo cum alia multa nos magnopere affecerūt, tum illud præcipuè carmē, in quo de pauone & ciconia ludēs, illū babylonico aureo amictum, & ciconiā pietaticultricē, gracilipedē, choralistriā, & exul hyemē appellauit. Sed ascribemus eiusdē uersus, eoq; libentius id agendū est, quòd in uulgatis ferè codicibus, nō pauca deprauata, atq; interlisa diligens lector comperiet.

Tuo palato (inquit) clausus pauo nascitur.
Plumato amictus aureo babylonico.
Ciconia etiam grata peregrino hospiti

Pietati

Pietaticultrix, gracilipes, choralistria:
Auis exul hyemis, titulus tepidi temporis:
Nequitiæ nidum in cacabo fecit meo.

Neq; desunt apud ueteres, qui referãt, ipsam quidẽ ciconiæ imaginem exculpi olim solitam super sceptris regum, quo eorum pietas, atq; iustitia indicaretur. Illud enim uetus ἀντιπελαργεῖν peruulgatum est, de ingenio atq; pietate ciconiæ erga parenteis, quod etiam diuus Ambrosins cõfirmat. Qui Romanorum (inquit) usu alitem hanc pietatis nomine honestatam. *Ciconia sculpta regis sceptris.*

CAPVT XIIII.

De legatione Gallorum ad regem Alexandrum: ac de illorum congrua, & opportuna responsione, contra ambitiosam regis insolentiam.

Vanta celebritate nominis, atq; magnitudine imperauit Alexander, Philippi filius, uniuersa antiquitas memorat, quando nemini par felicitas, & animus in obeundis bellicis rebus, atq; superandis periculis contigerit. Quo factum est, ut pleræq; nationes atq; populi, muneribus summis atq; honoribus, illum decorare, atq; augustiorem reddere conarentur. Sed quæ de Gallorum legatis scripta sunt ab authore Strabone, uisum mihi est, ut hoc loco adnotarem, ad hanc enim propè sententiam de Gallis, Alexander (inquit) ille Macedo Philippi filius, in ea nobili expeditione, quam contra populum Thracensem suscepit, cum Triballorum prætereà gentem inuasisset, Gethas ipsos accessit, eorumq; urbem in suam potestatem redegit. Itaq; paulò mox à Syrmo Triballorum rege, & alijs permultis munera capiens, ad suos remeauit. Sed interim ad Alexandrum mittuntur, amicitiæ eius consequendæ nomine Gallorum legati, qui eam regionem prope Adriam incolebant. Eos uerò Alexander pro re-

gis dignitate cum comiter, atq; amicè accepisset, in celebri (ut fit) cōuiuio, legatos rogauit, quid illud præcipuè foret, quòd illi præceteris extimescerent (putauit enim de seipso responsuros) Qua in re Galli (ut homines sunt ingenio simplici atq; barbaro) Nil aliud (responderunt) ô rex, quàm ne cælum supra nos corruat In quo delusa est insolescentis regis ambitio, & importuna interrogatio,

Gallorū respō sio ad Alex.

CAPVT V.

Poetæ Vergilij uersus appositi de Numa rege, quòd canus in adolescētia fuerit, & quòd Strabo id ipsum de L. Tranquino rege rettulerit.

Vb. Vergilij uersus sunt in libro æneidos sexto.

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crineis, incanaq; menta
Regis, Romam is primus qui legibus urbem
Fundabit, curibus paruis, & pauvpere terra
Missus in imperium.

Quo loco de Pompilio Numa intelligendū est, quoniā sic ipse author Vergilius uideť sensisse. Itaq; Honoratus Seruius canū fuisse Numam à prima ætate asserit, eoq; nomine dictū à poëta Vergi. *Incanaq; menta.* quod equidē nō recolo me unq; legisse apud alium quenq; ex ueteribus. Strabo autē author grauissimus, & in priscis monumētis diligēs, Tarquinū refert fuisse à pueritia canescentē. Vrbes (inquit) XII. conditæ sunt à rege Tarquino, in quo tam egregia floruit sapiētia, ut ab ineunte pueritia, canum fuisse referāt. Neq; aūt me latet periphrasticôs posse accipi canos in homine, pro senili prudētia, & in iuuene caniciem pro sapientia. Sed utcunq; sit, minimè hoc prætereundum existimaui, quod in hac re obseruatum est à Strabone de rege Tarquino, cū præsertim Verg. idē Numæ tribuerit.

Cani in homine. Canities in iuuene.

Finis quarti libri commentariorum
Petri Criniti.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. QVINTVS.

CAPVT I.

Quàm multiplici doctrina præstet Io. Picus Mirandula, & iudicium ab eo egregiè factum de Hebræis, Græcis, atq; Latinis doctrinis, earumq; differentia.

Gimus nuper ego & Laurentianus cũ Io. Pico Mirandula, qui ut homo in optimis quibusq; disciplinis maximè occupatus, cõplura doctè & copiosè rettulit, de principijs ac uarietate scientiarum, tum de multiplici philosophiæ cognitione & authoribus, apud diuersos populos atq; regiones. Sed inter alia multa de Hebræis, Græcis, ac Romanis quãtum equidẽ memoria possum repetere, in hunc modum disseruit. In Hebræorum (inquit) philosophia omnia sunt uelut quodam numine sacra, & in maiestate ueritatis abdita, ceu prodigia quadã & arcana mysteria. In Græcorum uerò disciplinis, ingeniũ, acumen, & omnigena eruditio apparet, ut nulla unquam gens fuerit, quæ dicendi copia, & ingenij elegãtia, cum illis possit cõferri. In Romana uerò academia, ea ferè omĩa, quæ ad ciuitatem & uitæ mores pertinent, grauiter, & copiosè sunt explicata, ac magnificè dicta: sic, ut grauitas maximè Romanis, & imperij maiestas: Græcis ingenium & acumẽ, Hebræis doctrina secretior & quasi diuinitas (ut Picus dicebat) asscribi possit: quod ipsa Mosis uolumina, & uaticinia illa prophetarum magnopere probant. Ad hanc igitur sententiam noster Picus de ueterũ disciplinis atq; ingenijs disserebat.

rebat. Sed enim M. quoque Cicero de Graecis ipsis eleganter quidem haec protulit, in oratione pro L. Flacco. Hoc ego di cam de toto Graecorum genere, tribuo illis litteras, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam si qua si bi alia sumunt, non repugno, testimoniorum religionem

Iamblicus. & fidem nunquàm ista natio coluit. Quin & Iamblicus, inter Platonicos nobilis, Graecos ipsos leuitatis atque incōstantiae accusat, cum Aegyptios uel Hebraeos (quos appellat Barbaros) in deorum cultu atque obseruantia, cōstanteis atque egregios afferat: sed eius uerba subscribam, cum grauiter & copiose hoc totum in suis mysterijs expresserit. Par est (inquit) in deorum cultu ritus ueteres, tanquàm sacros & optimos semper custodire, eosque intactos, & inuiolatos seruare, ne quid omnino addatur, aut etiam adimatur. Hinc enim factum est (inquit) ut numina ipsa & uota, comminuta ac debilitata appareant, quod ex ipsa quidem praeuaricatione, ac nouandae religionis studio, ꝑmulta immutata sint, & in dies magis immutentur. Nam & Graeci ipsi suopte ingenio, rerum nouarū studiosi, in quamlibet partem facilè ad quaeque momenta uertuntur: ut qui leues sint, & instar nauis, in qua nihil sabuli insederit: nihil omnino seruant, quod à maioribus acceperint, sed immutantes subinde, omnia uetera eijciunt, & ex ingenita leuitate, alia atque alia commutant, in re nulla constantes. Barbari autem (inquit) ut moribus firmi atque integri sunt: sic etiam in hisdem sermonibus atque sententijs maxima constantia perseuerant. Quo fit, quae ut ipsi dijs meritò supra alios insederint, & orationes offerāt illis maximè acceptas, quae nulla ratione ab alijs possunt immutari.

CAPVT

CAPVT.

Creditum esse ad gratiam & formam cõferre, cibum ex lepore, tum lepida historia de Alexandro Seuero impera. additis uersiculis non inuenustis.

Actum prudenter est à Constantio Augusto imperatore, qui principum Romanorum mores ac uitã describi curauerit, eoq; studio & affectu res eorum gestas legebat, ut nihil ad imperium Romanum, eiusq; maiestatem seruandam, magis pertinere iudicaret: si quidem non gesta modò principum in his debẽt explicari, sed etiam mores ac dicta copiose referri, nequid à posteris desideretur, quod ipsam humanitatẽ, eiusq; cultũ instruere, atq; communire possit. Illud autem de Alexãdro nuper Seuero imperatore libenter legi, qui Leptitanus fuit, elegantijsq; poëticis & omni eruditione plurimùm delectatus, quod in urbe olim de forma eius ac decore dicterio nõ illepido circũlatum est. Sed enim ex ueterum iocis, cum hi homines formosi ac uenusti per septem dies credantur, qui leporem comedant, ac idem Seuerus Alexander quotidie lepusculos esitaret, iocus emersit in uulgus, imperatorẽ ex cibo leporum, formam sibi & gratiam aucupari. Sed apponemus ipsos uersiculos, quo facilius rei festiuitas, atq; imperatoris responsum appareat: in quibus non carminis ꝓbitatẽ, sed urbanitatẽ potius uir mediocriter doctus agnoscet:

Pulchrum quod uides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago:
Venatus facit & lepus comesus
Ex quo continuum capit leporem.

Quibus Alexander eleganti responso talionem rettulit, & quidem Græcis uersiculis, sed Latini tantum reperiuntur (quod equidem sciam) in hunc modum:

Pulchrum

Pulchrum quod putas esse uestrum regem,
Vulgari miserande de fabella:
Si uerum putas esse non irascor,
Tantum tu comedas uelim lepusculos:
Vt fias animi malis repulsis
Pulcherrime inuideas liuore mentis.

Valerius autem Martialis, ut homo Hispanus, eleganti hoc epigrammate Gelliæ deformitati illusit, cũ formam de leporis cibo uendicaret:

Cum leporem mittis, semper mihi Gellia mandas
Septem formosus Marce diebus eris.
Si uerum dicis: si uerum Gellia mandas
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

C. quoq; Plinius, quo loco de remedijs morborũ agit, ex diuersis animantibus, de lepore (inquit) ex Catonis sententia, eiusq; assumpto cibo, fieri somniosos, tũ uulgò etiã persuasum, conciliari ex eo corpori gratiam, & si perquàm friuolo (ut inquit) ioco receptum id esse putauerit.

CAPVT III.

Quod optimi oratores in dicendo exciderint: tum de Francisco Barbaro, & Sothino Senensi iureconsulto, qui & apud pontificem maximum, & apud Venetum principem dicturus obticuerit.

Otum est omnibus, quantum & Demosthenes & Theophrastus ingenio & eloquẽtia apud Græcos præstiterint, ut in tota penè Græcia uix unus aut alter pari iure cum illis conferri possit: sed hi tamen (ut ueteres memorant) dum uerba aliquando facturi essent, subito pauore affecti, à sermone defecerunt. Nam Theophrastus apud populum Atheniensem dicturus, præ pudore (ut creditur) obticuit.

Idem

Idem quoque Demosthenes apud Philippum regem, Amyntæ filium fecit. Quod & ætate nostra aliquando accidit: nam uiri aliquot, & doctrina, & rebus gerẽdis prudẽtia non uulgari, inter orandũ exciderunt, sicuti ex populo Senensi, Bartholomęus nuper Sothinus, iuris, cum ciuilis, tum pontificij consultissimus, qui Alexandro pontifici maximo, suæ ciuitatis nomine gratulaturus, in media propè oratione excidit, quam illi Angelus Politianus dictauerat. Quin idem pòst Sothinus anno superiore (cum Venetijs agerem) apud Augustinum Barbadicum Venetæ reipublicæ principem dicturus, conari cœpit orationem, sed nihil tamen exprimere potuit. Franciscus autem Barbarus, uir & consilio, & eloquentia maximus, apud Philippum Mediolani ducem uerba facturus, cum in hunc modum cœpisset: Magnum est nomen tuum princeps maximè in uniuersa terra. Ac paulò mox orationis oblitus, quam didicerat, cœpit à capite repetere. Et cũ deturbatus ægrè consisteret, interim dux Philippus, ut homo sapiens & modestia singulari, quasi eũ interpellaret, apprehensa Barbari manu, familiarius aliud atque aliud ab eo cœpit percõtari, quousque illum animo labantem firmauit, & ad capita orationis deduxit. Qua in re, non minus apparuit ducis maximi modestia, quã Veneti oratoris uerecundia.

Bartholomeus Sothinus.

CAPVT IIII.

Quòd Romani homines initio imperij contempserint meliores disciplinas, & quando ipsa poëtices in urbem accesit, tum fuisse graßatores dictos à Romanis poëtas, & Horatij uersus expositi.

Relata sunt in Romanis annalibus senatus consulta, contra rhetores, tum edicta etiam contra philosophos, quibus cautum, ne in urbe eiusmodi homines agerent, quoniã putabant, surgente imperio, eorũ animos mollescere, & quasi corrumpi, qui ad otiũ

magis, & animi quietem diuerterent, quàm qui armis & in bello assiduos ac strenuos se demõstrarẽt. Nam Romanus tum populus eum uirum præcipuè laudabat, cum bonũ colonum, & strenuũ militem uocabat. Sed eos quoq; homines improbatos primò à Romanis comperio, qui carmen scriberent, ac poëticæ facultati incumberent. Quod ob eam maximè causam putaui obseruandũ, quòd in quorundã libris legitur: Romanos quidem ipsos maximum honorem semper habuisse professioni poëticæ, procq; summa dignitate accepisse, si sua gesta à poëtis describerentur. Quam rem & M. Cicero alicubi asserit, sed exempla quædam ac meliorum authoritas tradit contrà accidisse: siquidẽ anno urbis cõditæ circiter XX. & C. D. in urbẽ est inuectũ hoc ipsum poëtices studiũ, quo uidelicet tempore, secundũ bellũ contra Penos à Romanis incœptum est, quod idem M. Cicero, atq; alij complures referunt. Ex quo Licinij Portij carmen hoc est, quod à Gellio quoq; affertur:

Punico bello secundo musa pennato gradu
Intulit sese, bellicosam in Romuli gentem feram.

Quo loco Licinius poëticã ipsam inuasisse urbẽ significat, quòd eiusmodi tum poëtæ audacius atq; improbius mores Romanos notarẽt, cuiusmodi Neuius fuit atq; Lucilius, quod ab Horatio Flac. pelegãter assertũ est in his uersibus:

Libertasq; recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter: donec iam sæuus apertam
In rabiem uerti cœpit iocus: & per honestas
Ire domos impunè minax, doluêre cruento
Dente lacessiti. &c.

Sed & M. Cicero scribit, datum fuisse uitio M. Nobiliori à Catone, quòd is Q. Enniũ poëtam (cum consul foret) in Etholiã prouinciã secum duxisset. Nam & idem Cato (qui Censorius dictus est) in libro quẽ de moribus fecit, multò explicatius

explicatius atq; apertius docet, nullum fuisse honorẽ poëtis cuius uerba subijciã: sicuti à Gellio etiam in Atticis honos non erat, si quis in ea re studebat, aut sese ad cõuiuia applicabat, grassator uocabatur. Ex quibus apertè constat, nõ modò poëtas ipsos, primò in urbe pro ineptis reiectos, sed etiã grassatores uocatos, unde illud Horatianum: *Grassator.*

Græcia capta ferum uictorem cepit, & acreis
Intulit agresti Latio, sic honoribus ille
Defluxit numerus Saturnius.

CAPVT V.

Qui maximè dij extra urbẽ Romanam templa habuerunt, & qua ratione, tum quòd hidem Romani ex Solonis legibus sepulchra extra urbem haberi uoluerunt.

IN eorũ libris, qui de dijs ac religionibus scripserunt, compertum est Aegyptios quidem populos Saturni, ac Serapis templa extra urbẽ habuisse, cum aliorũ tamẽ deorũ permulta in urbibus & oppidis uiserent, cuius rei causam hanc referũt, quòd his uidelicet tantum duobus dijs, sanguine & uictimis litarẽt, cæteris uerò oĩbus thure & precibus, qđ Horus Agyptus apud Macrobiũ etiã testat. Neq; eñ ptinere ad urbis fortunas, & dignitatẽ uisum est, eius numinis templũ intra mœnia cõspici, cui sanguine litarẽt. Rom. aũt popu. ratione ꝓpẽ cõsimili quosdã deos cẽsuit extra urbẽ statuẽdos, illisq; tẽpla extra pomeriũ facta sunt, sicuti Aesculapio, Vulcano & alijs: ne uidelicet pestis uel incẽdia urbẽ ingrederent, eamq; malè afficerẽt. Ex quo deos quidẽ ipsos coluerunt, sed extra urbẽ iñ excluserũt, quod à Plu. in Romanis quæstionibus explicat: nã Romulus primò Vulcani templũ ꝓcul ab urbe cõstituit. Aristoteles uerò in omni doctrina excellens, tẽpla quædam deorũ intra mœnia habenda existimat: alia porrò extra mœnia, sicuti & in media (inqt) urbe tẽplũ Gratiarũ, *Aristoteles.* *Gratiarũ templũ.*

quo omnes intelligeret, quantū ad officia humanitatis pertineat, gratiam benemerenti aliquā referre. Sed & sepulchra item, quæ sacra ferè habita sunt, senatus, populusq; Romanus extra urbem diu habuit, quod ipsæ xij. tabulæ demonstrant, quibus cautum est, ne intra pomerium cuiusq; sepulchra forent. In quo secuti uidentur Atheniensium leges & instituta, qui pari credo ratione, nullum prorsus sepulchrū in urbem admiserunt, quod ipsum ex lege Solonis decretū est, quæ in hūc modū præcipit: Ne sepulchra in urbe sunto. In tabulis autē nostris decemuiralibus ita scriptū: In urbe ne sepelito, néue urito. Quod & M. Cicero in suis legibus copiosè prosequitur, ut in epistolicis etiam scripsimus.

CAPVT VI.

De Traiano Aug. cum præfecto militum, eiusq; sermone ad eum, ac de eiusdem imperatoris gestis ac uictorijs maximis.

DE Traiano imperatore, eiusq; rebus gestis, permulta quidem memoria digna ab antiquis scribuntur. Nam & hic ipse Plutarchū philosophū præceptorem habuit, cuius disciplinis ingenij cultum, moresq; honestissimos adeptus, ut à senatu, populoq; Romano tanto imperio dignissimus haberet. Sed illud interim de Traiano libitū referre, quod in Sudæ collectaneis obseruatum est. Cum is igitur coram Romanis magistratibus aliquando adesset, gladiū quem gestabat, è uagina eduxit, nudumq; τῷ ὑπάρχῳ exhibuit dicens: En accipe gladium, quod si hic quidem principe dignus est, utere pro me. Sed ipsa Græca nescio quo pacto cultius, atq; grauius rem exprimunt: δέξαι τὸ ξίφος τοῦτο, καὶ εἰ μὲν καλῶς ὑπάρχω ὑπὲρ ἐμοῦ, εἰ δὲ μὴ κατὰ ἐμοῦ χρήσαι. Tam acceptū uerò eius imperium militibus fuit, ac tanto amore & affectu semper habitum, ut fineis Romani imperij longè, lateq; diffuderit, quod apud Græcos

multi

multi,& Eutropius apud nos in Romanis annalibus ad Valentem Aug. refert. Nec enim Daciam modò prouinciam (Decibalo uicto) subegit, quæ decies centena millia passuũ in circuitu cõtinebat, sed Armeniam quoque recepit, & Assyriam, Mesopotamiam, & Arabiam in prouinciæ formã redegit, ut Indiam deinde inuaderet, cum Seleuciam, Ctesiphonem, ac Babylonem clarissimas urbeis occupasset, regibus partim interemptis. Vnde Traiano imperante, uetus dignitas, ac illa quasi maiestas Romani fastidij ad Augustũ decus aucta est. Nã & illud passim ab omnibus probatũ est, ipsum quidem Traianũ, militarem gloriam ciuilitate animi ac singulari modestia superauisse. Ex quo illud celebre dictum: Ne sis Traiano melior, Augusto felicior. Dacia.

CAPVT VII.

Cautum ex XII. tabulis contra eos, qui alienas segetes excantare, & pellicere tentassent. Et Plinij uerba notata, & exposita, inibiq; prodigiũ maximũ ascriptũ de agris Vectianis.

IN decemuiralibus tabulis notatum fuit apud ueteres, eos quidem capiti obnoxios iudicari, qui alienas segetes excantassent, aut ullis ueneficijs & carminibus pellicere ausi essent. In quo & si uideo reprehendi Sasernas atque alios authores, quod in eorum libris incantationes quasdam rettulerint, uidetur tamẽ haud quaquàm fuisse indignum obseruatione, cum Romana illa seueritas de re hac in duodecim cauisset: ita enim in his relatum, sicuti & C. Plinij testimonio probatum:

Ne pelliciunto alienas segetes excantando,
Ne incantanto, ne agrum defrudanto,
Ne frugem aratro quæsitam, nox furtim depascunto:
Puberes si secanto, Cereri eos suspendunto.

Impubeis arbitratu prætoris uerberanto:
Ac noxam duplionem decernunto.

Quod ego uel ob id afferendũ putaui, ut eiuſdem Plinij uerba facilius intelligant. Qui cũ de incantamentis agat, & uerborũ uiribus, in XII. (inquit) tabulis etiã ſcriptũ, qui fruges excantaſſent, & qui malũ carmen incantaſſent. Ex his enim apertè cognoſcimus, excantare ſegetes, atq; pellicere, ſacra eſſe uocabula, & eiuſmodi incãtationibus ꝓpria, ſicuti porricere exta, ꝓcurare fulmina, legere oſſa, & alia eius generis ꝑmulta, de quibus ſuo loco diximus. Putamus enĩ maximè ad honeſtã eruditionem ꝑtinere, non modò uireis ac poteſtatem, rerũ, uerborumq; cognoſſe, ſed etymon, & ꝓprietatem: quod & Fabius imprimis Quintilianus præcipit. Nã & poëtæ interdũ ueteres, ſic ea carminibus inſerunt, quæ ad ſacra, ritusq; ꝑtinent, ut neq; ſenſus alicubi, nec eruditio admodum deprehendat. Sed libet etiam (quoniã de incantamentis & ueneficijs egimus) portentũ adijcere, quod à Plinio ipſo notatũ eſt de agris Vectianis, ætate impe. Neronis permutatis. Prodigiũ (inquit) ſuꝑ omnia quæ unquàm audita ſunt, uideri hoc debet, cum in agro Marrucino, Vectij Marcelli, qui eques Romanus fuit, & Neronis procurator, uniuerſum oliuetũ, uiam publicã tranſgreſſum ſit, atq; ipſa prædia ex loco in cõtrarias ſedes profecta ſunt. Quod in geſtis etiam Neronis idem ſe Plinius expoſuiſſe ꝓfitetur, etſi uerecundia ipſa minus ad fidem pro tam prodigioſi ac inauditi portenti inclinauerit.

Vectius Marcellus.

CAPVT VIII.

Quantum pro ueritate inuigilandum, ac de Indorũ philoſophis, eorũq; ſtudio pro ueritate ac pœna perpetui ſilentij cõtra mendaces.

Philoſophi officium.

Latonis ſententia eſt, nihil magis ſpectare ad officium philoſophi, quàm cæteris omiſſis, ueritati aſſiduè incumbere. Quoniã hæc tam altè poſita

sita est, tanquam in tenebris obuoluta, atque recondita, ut nihil sit æquè, quàm eam indagando peruestigare, ac peruestigatã cognosse. Ex quo (ut in alijs permultis) in hoc etiam cum ueteribus philosophis, placita Christianorum consentiunt, asserentium nihil in tota uita aut esse amplius, aut melius, quàm diuinæ ueritatis patrocinium subire, & in eius maiestate conquiescere. Sed in Caldæorum doctrinis atque gymnosophistarum disciplinis, tam celebre atque excultum eius studium fuit, ut eorum dogmata, & leges, eiusmodi homines maximè obnoxios facerent, qui in aliquo essent mendacio deprehẽsi. Nam in republica ipsa Indorum, primus quidem ordo, ac dignitas eorum censebatur (sicuti à Diodôro, & alijs traditur) qui Philosophiæ sacris occupati, optimis quidem disciplinis incumberent. Hi autem ab omni prorsus seruitio ac imperio alieni erant, & quasi dijs accepti, defunctorum iusta curabant. Tum rerum causas perquirẽtes, singulis anni principijs conueniebãt, pluuiasque, & uentos, calores, & frigora, morbosque futuri anni prædicentes, uniuerso populo in communem usum consulebant. Quod si quis falsa prænunciasset, haud id quidem impunè faciebat, sed perpetui silentij pœna mulctabatur, sic, ut per totam uitam nihil omnino proloqui liceret. Nam & Socrates apertè dicebat: Verũ quidem hominẽ, præter cætera omnia mendacij osorem esse. Quin in Symandij regis monumento, iudicum quoque imagines sculptæ fuerũt, quibus ab ipso collo ueritatis effigies pendebat, oculisque penè clausis, ac libris circumpositis cõspicuè. De qua re cõmode aliàs scripsimus, cũ de hieroglifphis Aegyptiorum ageremus.

CAPUT

CAPVT IX.

Quàm eruditè Pythagoras hominum ætatem in quattuor parteis diuisit: atq; inibi etiam de Seruio Tullio, qui Rom. ciuium tris ætates notauerit, ex Tuberone & Gellio.

EGregie, pfectò & eruditè factũ est à philosopho Pythagora, in distinguẽda, annotãdaq; hominũ ætate. In quatuor em̃ parteis uitã ipsam distribuit hoc modo παῖδες εἴκοσι, νεανίσκοι εἴκο. νέοι εἴκο. γέροντες εἴκοσ. Has autem ætates idem Pythagoras quatuor anni temporibus cõdigna similitudine cõparabat: uidelicet uerno tempori pueros, æstati adolescentes, autũno iuuenes, hyemi senes. Accipit aũt adolescẽteis puberes, sicuti etiam iuuenes uiros: quã rẽ & Diogenes Laërtius, in libris de uitis philosophorũ recenset. Seruius autem Tullius, qui Romani populi rex prudentissimus est habitus, cum censum urbis constitueret, ac illas classeis pro ætate ordinaret, in tris quidẽ parteis ciueis suos diuisit, ut essent ad annũ usq; xvii. pueri: & inde ad annos xlvi. iuniores, supra illam uerò ætatẽ seniores. Quod ipsum à Tuberone in Romana historia notatum est, sicuti & Gellius quoq; in Atticis rettulit. Var. aũt Teren. qui est habitus togatorum doctissimus, quinq; parteis hominũ uitæ attribuit. Itaq; omnem gradum, præter extremũ, in annos xv. diuidit. Primò enim ad annum xv. pueros appellat, quòd impubeis & puri sunt. Secundò ad xxx. annum adolescenteis tradit, ab adolescendo nominatos. Tertiò iuuenes dictos ad annũ usq; xlv, eò quòd rempub. quidem domi & foris egregiè possent iuuare. Quartò seniores, quòd ea maximè ætate senescere corpus hominũ incipiat, indeq; in exitũ usq; uitæ senectus dicit, q̃d eò maximè tẽpore hominũ corpus senio laboret. De quo Censorinus uir Ro. copiosè ad Q. Cerelliũ scribit, quo loco Hip. etiã medici Solõis & Stafeæ opinionẽ rettulit, in hominũ ætate signãda atq; definiẽda, quæ apud authores facile diligentiores compèrient.

CAPVT X.

Quo cõmento atq; sæuitia Iulianus imperator cõtra Christianos deseuiret, ac de eius libris contra Christum, & qui maximè illis responderunt.

EVsebius Pamphilus, Augustinus, & alij copiosè memorant, qui potissimum Romani principes, et qua sæuitia Christianos, eorumq; religionẽ sunt insectati. Non em̃ ferebat senatus, populusq; Romanus adusq; Constantinos imperatores, Christianũ nomẽ surgere, aut amplius euagari. Verum de Iuliano imper. qui Bizantius fuit, mirificum prorsus commentum, atq; adeò callidũ traditur, quo Christianos populos ab instituto, atq; incepto suæ religionis depelleret. Non enim ui, non cædibus, nõ tormentis (sicuti permulti fecerũt imperatores sæuissimi quidem atq; sanguinarij) sed alia ratione aggressus est, ut eos ad ueterem, Romanamq; religionem conuerteret. Nam prolatis præmijs, ac dignitatibus, tum blandimentis etiã atq; per suasionibus sic effecit, ut is multò plureis occupauerit, quàm qui crudeliter eos, atq; immaniter persequendo attriuerit. Quod & Ruffinus etiã ad Chromatiũ scribit. Ideõq; tamẽ Iulianus August edicto cauit, ne Christiani homines, puinciarũ pcurationes haberẽt, neq; ius dicerẽt, quòd ipsa (ut dicebat) Christianorum lex, uti gladio prohiberet. Quin & cingulũ militiæ nemini prorsus concessit, qui Romanis dijs ac numinibus non immolasset. Nam sacra illa Romana, tam reuerenter, ac religiosè coluit, ut uulgò etiam Victimarius diceretur Sed & pari edicto constituit, ne Christiani ipsi gentiliũ scholas, atq; gymnasia adire possent, quo minus in bonis studijs atq; disciplinis proficerẽt: quod ab ipso etiã Marcellino Ammiano refertur, ut Augustinũ, Hieronymũ, ac Ruffinũ mittamus. Ammianus em̃ etsi sub ipso imper. Iuliano meruit, atq; in acie uersatus est, nescio tamen quo pacto de Christia

nis ipsis modestius multò, quàm aut Zosinus, aut Cor. Tacitus loquitur. Illud quoque notãdum est de eodem Iuliano; fuisse illum Græcè, ac Latinè apprimè doctum, tum inter alia multa, libros septem, uerbis petulantissimis cõtra Christum effudisse, cum Parthicam expeditionem uergeret: quibus (ut est author Hieronymus) fortissimè responderunt: Methodius, Eusebius, atque Apollinaris. Sed hæc alibi copiosè disserui.

CAPVT XI.

Quàm egregiè doctus in omni philosophia Vergilius fuerit, & quomodo ea quæ de inferis & campis Elysijs scribat, ex Gobria mago transtulerit, apud academicum Xenocratem.

PRo comperto apud omneis est P. Vergilium omnium propè philosophorũ decreta atque opiniones egregiè calluisse, quod ipsum, cũ locis multis probauit, tũ in libro maximè Aeneidos sexto, in quo satis, abundeque uidetur asseruisse, quantum uidelicet humanas omnis atque diuinas disciplinas didicerit. Sed quæ de Cocyto, & Acheronte fluuijs rettulerit, tum de Minoë ac Rhadamãto, qui (ut appellat) quæsitores apud inferos sint, ac de campis Elysijs, ubi beatorum animæ sempiterno æuo fruantur, ea quidem omnia, ex ipsis philosophiæ penetralibus eruta sunt, atque è media academia assumpta. Et si grammatici nostri ex Græcorum fabulis, atque poëticis commentis accepta dicũt, nil prætereà aliud quærẽtes, nisi quod obuium, decantatum, atque expositum sit. Nos autem apud Xenocratem academicum, qui Platonem audiuit, relata hæc à Socrate legimus. Is enim ex Gobria mago de animæ pœnis atque beatitudine, hoc idem se accepisse tradit. Sed apponamus Vergilij carmen, ut facilius intelligatur, quàm Gobriæ relationi accedat:

Hic

Hic locus est, parteis ubi se uia findit in ambas
Dextera, quae Ditis magni sub moenia tendit.
Hac iter Elysium nobis: at laeua malorum
Exercet poenas: & ad impia tartara mittit.

Et paulò mox.

Respicit Aeneas subitò, & sub rupe sinistra
Moenia lata uidet, triplici circundata muro.
Quae rapidis flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegeton: torquetque sonantia saxa.
Porta aduersa, ingens: solidoque adamante columnae:
Vis ut nulla uirûm, non ipsi excindere ferro
Caelicolae ualeant, stat ferrea turris ad auras:
Tesiphonéque sedens, palla succincta cruenta
Vestibulum † exomnis seruat, noctesque diesque. † insomnis
Hinc exauditi gemitus, & saeua sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractaeque cathenae.

Sed ea nunc apponamus, quae sapiēs Gobrias apud Xenocratem referat ex aeneis tabulis, cum Xersis aetate insulā Delon custodiret. Didici (inquit Gobrias) ex tabulis aeneis, mortaliū animas (ubi corpus exuant) in occultiorē locum sub terrā demigrare, in quo Iunonis regia est, quā poëta noster Vergilius infernam uocat. Siquidem (inquit Gobrias) cum terrae ipsius elementū mediā orbis partem teneat, caelū uerò in specie orbis sit, eius quidem mediā partem dij caelites nacti sunt: alteram uerò inferiores, partim fratres caelicolarū, partim nepotes. Vestibula autē ipsa eius regionis quae Plutonis est, claustris, aeneisque cathenis undique uinciunt. Eos uerò qui praetermeant, fluuius Acheron primò, & mox Cocytus excipit. Deinde autem ad Minoën & Rhadamantum ducuntur, in eam uidelicet regionem, quae ueritatis titulum praefert. Ibi enim assident iudices, cuiusque uitam examinantes, ubi neutiquàm locus est mendacio relictus.

Sed enim, quibuscunque boni dæmones, in uita ipsa aspirauerint, ad Elysios campos, id est, pioꝝ locū se oēs recipiūt, ubi uer quidē assiduū, uarijs, omnigenisq; fructibus uiget. Ibidemq; læti fontes, prænitētibus undis, blanditer obmurmurant, & prata uirentibus herbis, uarijsq; depicta coloribus. Neq; desunt philosophantiū cœtus, poëtarūq; & musarum chori suauissimè cōcinentes, iocunda & grata cōuiuia, tum potantiū uenusti ac hilares cœtus: lætitia uerò inuiolabilis, & uitæ suauitas maxima. Nec em̄ frigoris illic aut æstus nimiū, sed cæli pfectio, salubritate aëris, & calore solis, omnia æquè amœna, atq; temperata. Et hæc est beatorū sedes, ubi expiatis animis, diuina semp mysteria celebrantur. Ac deinceps eorū prætereà (inquit) animos lustrari cōuenit, q circa Herculē & Dionysiū accedūt: tum ex Cereris cultu atq; studio, spem qdē felicis itineris cōcipere. Qui uerò in flagitijs atq; sceleribus fœde uixerint, statim à Furijs per ipsum Tartarū raptant in Erebū & Chaos, ubi impiorū regio est, Danaidūq; puellarū irritus labor, ad explenda aquis cribra nequicq; nitentiū. Ibidemq; Tantali sitis, Titij uiscera, Sisyphi saxū ppetim quidē reuolubile. Iam & feræ truces, sæuientesq;, se ultrò corporibus circūplicant. Accensæ ibidem faces, quæ igne perpeti carnes oburunt, hominesq; impij & scelesti, omnigenis pœnis ac supplicijs assiduè discruciati uexantur. Atq; hæc hactenus Platonicus Xenocrates, ex Gobria rettulit, ut manifestò ex his cōstet, ueram esse Macrobij sententiā, qui P. quidem Vergiliū dixerit omnis prorsus philosophiæ fuisse consultissimum.

CAPVT. XII.

Qui sint apud M. Ciceronem Pentelici Hermæ, ac de Pentelicis columnis atq; lapidicinis d ligēter multa exposita.

Ideo & illud esse in quæstione apud doctiores, quo modo accipienda atq; intelligenda sunt uerba hæc

ba hæc M. Tullij in epistola ad Pōponiū & Atticū, Hermæ illi tui Pentelici cū capitibus æneis me maximè delectāt. In quibus exponēdis, non pauci admodū imperitissimè incurrunt: ego autē Pentelicos Hermas ita existimo accipiendos hoc loco, uti Mercuriolos lapideos intelligamus ex marmore uidelicet Pētelico: quoniā eiusmodi sigilla Cicero in gymnasio (ut inquit) ac xistis collocare cupiebat, ut qui talibus monumentis atq; antiquitatū lauticijs, miro studio teneretur. Lapis uerò Pentelicus ex lapidicinis Pentelicorū eruebat̄, de quibus nō Plinius modò & Strabo, sed etiā Theophrastus in libro de lapidibus disserit, quo loco celebreis tradit lapidicinas illas, quæ Thebaicæ, Chiæ, Pariæ, ac Pentelicæ nominent̄. Sed & Pausanias Pētelicas lapidicinas in Attide cōstituit, quæ forent magno precio. Plut. aūt Cheroneus, cū Capitolij magnitudinē, atq; ingenteis illas extructiones describit: Columnas (inquit) illuc ex urbe Athenarum deuectas, quæ Pētelico lapide cōstarent. Quas ipse columnas (ut inquit) Athenis cōspexerat: sed imperante cæs. Domitiano, ad usum atq; ornamentū Iouis Capitolini in urbem delatæ sunt. Is eñ Domitianus incredibili sumptu, atq; magnificētia Capitoliū instaurauit, cum memorabili illo incendio magna ex parte fuisset concrematū. De Mercurijs uerò qui Hermæ à Græcis dicant̄, q̃ frequentissimè apud Græcos authores mentionē cōperias, ut Plutarchum, Thucydydē, & Pausaniā, q ab Atheniēsibus referret primū fuisse institutū Mercurios ipsos inter ornamēta exculpere.

CAPVT XIII.

Quàm docile animal, ac placidum sit elephas, & quòd per funeis incedere discat, tum de funambulis ac funerepis hominibus.

DE elephantis, eorūq; uiribus, ingenio, & docilitate, cū multa à ueteribus prodita sint, nōnulla (ut fit) quibusdā audientibus rettulimus, quod ea ui

delicet animantia, inter cætera bruta ferè obsequio & doci-
litate præstent sic, ut ad magistri imperiũ scribere, & per fu-
neis ambulare traditum sit. Quam rem uelut incredibilẽ, &
penitus fabulosam, non sine risu quidam exceperunt, ma-
ioribusq́ sibilis contempserunt, quod ego apud ignaros ho
mines, sordidisq́ & uilissimis officijs occupatos, pro tem-
pore dissimulandum existimaui. Sed in tanta rerũ, animan-
tiumq́ uarietate, nihil tam summũ, aut tam mirum uideri de
bet, quin & esse id possit, & credi iure optimo oporteat (ut
est author Aristoteles) pro mirifica, & singulari naturæ ma
iestate, quod in his præsertim accidere par est, quæ optimis
quidem authoribus, ac honestissimis testimonijs nituntur.
Nam quòd elephantes ipsi per funeis incedere, atq; ambu-
lare discant, non alijs quidem uerbis probari à nobis debet,
quàm Annei Senecæ, qui ad hunc modum in epistolis, Leo
nibus (inquit) manus magister inserit, osculatur tigrim suus
custos: Elephãtem mimus Aethiops iubet subsidere in ge-
nua, & ambulare per funem. C. uerò Plinius, & aduersis fu-
nibus eos subire testaĩ, & regredi magis pronis. Sed & Mu-
tianus author summus, affirmauit, elephantem fuisse, qui
ductus Græcarum litterarũ didicerit, solitumq́ perscribere
αὐτὸς ἐγὼ τάδ᾽ Græcis uerbis: Ipse Egio hæc scripsi, & spolia Celtica dica-
ἔγραψα λάφυρα ui. M. item Cicero nullum esse animal refert, quod & ma-
τε κέλτ᾽ ἀνέθηκα. gnitudine sua, & docilitate præstet elephantis. Eos uerò ho
mines, qui per funeis ambulare soliti sunt, Græci σχοινοβάτας
σχοινοβάτης. uocarunt, à nostris autem funabuli, seu funerepi dicuntur,
qua uoce apud Latinos Terentius poëta, & Messala
usi traduntur, ut Apuleium mittamus, qui fu-
nerepos homines appellat: in oratione ad
Seuerianum proconsulem
Carthaginis.

CAPVT

CAPVT XIIII.

De Mythra deo, qui pro sole apud Persas colitur, deq; illius simulacro, ac de Mythriacis sacris copiosè explicatum.

Legebat nuper in hortis Oricellarijs historia de Cōmodo Antonino impe. qui inter alia scelera, atq; flagitia (ut tradit) etiā Mythriaca sacra homicidio polluit. Quo loco dubitatū est à quibusdā nō indoctis uiris, q aderāt, quæ nam sacra hæc foret, aut cui potissimū numini dicata. Quod à nobis exponendū est paulò copiosius pro nostro studio, atq; diligētia in ueterū disciplinis, & primò quidē referemus de ipso Apolline, qui Mythra dictus est apud Persas, ac paulopòst de sacris Mythriacis. Persæ igit (ut à multis refert) summo cultu atq; honore solē habuerūt, quē Mythram uocarūt, quò & Strabo in Persis, & Herodotus, alijq; cōplures testantur. Simulacrū uerò eius in hunc propè modū finxerunt, ut effigies foret leonis uultū præferēs, tiarūq; prisco habitu gestās, quæ utrisq; manibus cornua bubula cōprimeret. Cuius rei sensus atq; interpretatio ab his ferè explicat, qui mythologica ꝓsequuntur. Neq; illud ab re uideri potest, quod à Papinio poëta in Thebaide scribit, cū solis potestatem atq; nomina refert:

Adsis ô memor hospitij, Iunoniaq; arua
Dexter ames, seu te roseum titana uocari
Gentis Achamæniæ ritu, seu præstat Osyrim
Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mythram.

Sed & Capella Mineus in Philologiæ nuptijs, Mythræ nomen repetit his uersibus:

Te phœbum perhibent prodentem occulta futuri:
Vel quia dissoluis nocturna admissa Isaeum:
Te Serapim, Nilus, Memphis ueneratur Osyrim,
Dissona sacra Mythram.

Mythriaca

Mythriaca uerò sacra ita ferè habita sunt, ut in sacro antro sacerdotes conuenirent, atq; Apollinem magna ueneratione prosequentes, Mythram appellarent. Tum bouē ex antro, correptis cornibus educerent, eumq; sacerdotes ueluti Mythræ uictimā immolarent, simulq; & hymnos aliaq; cantica decantarent. De quo & Suidas in collectaneis, & Placidus etiam grammaticus pluribus dissertarunt.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. SEXTVS.

CAPVT I.

De Bellisarij principis epistola ad regem Totylam, cum is de urbe Roma diruenda cogitaret, quib sq; uerbis ab infando cōsilio deuastandæ urbis eum deflexerit.

DE Bellisario principe, eiusq; imperio & gestis, copiosè alibi scripsimus, cum tam egregia facinora gesserit, ac tam multiplici, tamq; uaria fortuna uixerit (sicuti in Romanis annalibus, & Procopij historia legit̄) sed hoc loco uisum mihi est, non ingratū forè legentibus, si eiusdem epistolā subijciā, quam ipse Bellisarius Græcè scriptā ad imperatorem Totylam misit, cū is urbem uictor cum exercitu esset ingressus, ac non paruam mœniūm partē tum diruisset. Nam & pulcherrima quidem ædificia, & quæ dignissima in urbe forent, incendi uolebat. Romamq; ipsam μηλόβοτον (ut inquit) Procopius efficere, ni tantum facinus suis litteris Bellisarius inhibuisset, ad regem Totylam Græcè scriptis in hunc modū. Prudentis (inquit) uiri officiū est, urbeis augere

augere, uacuasq́ ornamentis implere: quod ipsum ad eum maximè spectat, qui probo, ciuiliq́ animo, agere consueuit. Siqua uerò sit urbs, quæ summo ornatu, eximiaq́ pulchritudine polleat, sicuti Roma nunc est, nónne id ingenij perditissimi, atq; obnoxij dixeris, sicubi diruere illã conetur. Sed cũ Roma ipsa, omnium quidẽ urbium, quæ sub cælo sunt, maxima, & memoratu dignissima, non uiri unius opere, nõ breui momẽto ad id magnitudinis atq; pulchritudinis excreuit, sed regum plurimorũ, uirorumq́ clarissimorum uirtutibus, longo tempore, summa diuitiarum copia, artificioq́ incredibili. Nec enim breui huiusmodi urbem, quã nunc uides, Romani extruxerunt, monumentũ sanè cunctis posteris eximię uirtutis. Cæterũ cum ita se res habeat, illud scire debes, quod alterum necessariò sequitur, aut enim hoc in bello uictus succumbes, aut annuente fortuna superabis. Quod si ad te uictoria ipsa declinarit, Romamq́ deleueris, haud rem alienã sed tuam, propriamq́ ò Totyla perditum ibis. Sin autem eã seruaris, regiam certè omnium pulcherrimam atq; ditissimã possederis. Si uerò à nobis deuictus fueris, seruata urbe atq; incolumi, gratias immortaleis à uictore debes expectare. Sed ea diruta, nulla prorsus humanitate contra te ageret. Vtcũq; aũt hac in re te gesseris, statim fama subsequetur: quam scias quidem eiusmodi futurã, qualem tu ipse, uel opera tua probabunt. Vale. Hactenus Bellisarius. Qua in re illud notandum, quod ipse quidem Totylas (ut inquit Procopius) cum epistolam hanc sæpius perlegisset, ac æquo animo eiusmodi admonitionem accepisset, ab incepto opere diruendæ urbis destitit, neq; mox quicquam cõtra urbem molitus est, quod abundè in historia ipsa Procopij scriptum est.

CAPVT. V.

Quàm sit cautum loquendum apud principes, tum de rege Persarum Cambyse, & Traxaspe nobile exemplum, & quomodo præstant apud Persas qui amplius bibunt.

Vper habitus sermo est inter doctiores, quantũ in uitæ officijs proloqui, & quo tempore deceat: quoniã nihil ferè magis in uita noxium, atq; perniciosum est, quàm intẽpestiuè aliquid proferre, præsertim apud principes, à quibus id totũ facilè potest effici, quod libitum illis sit. Ad hoc autem exempla aliquot in mediũ pro re sunt allata ex Græcis atq; Romanis histotijs, ut de Callisthene philosopho, & poëta Philoxeno, alijsq; compluribus. Sed exemplũ de rege Persarum Cambyse, ac Traxaspe, uisum profectò est dignũ ingenio barbaro atq; truculẽto, cuiusmodi Cambyses fuerit: regum quidem Persarum sæuissimus. Nam cum is Traxaspes, qui regi carissimus erat, nimiũ uini auidum regem, & usq; ad ebrietatem perfundi uideret, eum liberius summonuit, ut parcius mero indulgeret, parum dignũ referens in rege accusari ebrietatẽ, quem uidelicet oculi hominũ atq; aures sequerent. Quibus uerbis iratus Cambyses: Et ostendam (inquit) tibi ex ipso uino regem haud sibi excidere, neq; mente labi, aut oculis caligare, sed & manu, & oculis, probè officiũ suum præstare. Et simul cœpit liberius bibere, atq; capacioribus poculis seipsum uino proluere. Ac iam factus uinolentus, huc inquit ô Traxaspes filius tuus ꝓcedat. Tum iubet adolescentem sublata supra caput sinistra manu, procul consistere, & interim capit arcum rex, intendensq; illum: Probabo nunc (inquit) falsum esse quod obiurgas. Et in cor ipsum adolescẽtis, aciem simul ac spiculũ direxit. Cumq; illud pro libidine fixisset, propè accessit, ac discisso adolescẽtis pectore, spiculum inquit (ut dixeram) in cor ipsum aspicis? Nunquid ô

pater

pater mihi excido, aut in ictu aberro? Pater autem Traxaspes factus iam suo malo in loquendo prudētior, fortunæq; regiæ & sæuitiæ obsequēs: Nec ipse (inquit) Apollo certius atq; aptius arcum intendisset. Quam rem non Herodotus modò Halicarnasseus in Persica historia, sed Anneus etiam Seneca rettulit. Consuetudo autem apud Persarum populos fuit, ut hi nobiliores crederentur, atq; in agendis officijs aptiores, qui cum se uino admodum proluerent, mēte ipsa constiterint, neq; ratione decederent. Ex quo Cyrus regis Darij filius, cum ad Lacones epistolam de se scriberet, non modò seipsum in magica disciplina præstare fratri Artaxerxi asseruit, sed in potando mero adeò excelluisse, ut cum cæteris foret bibacior, mente tamen consisteret, quod à Plutarcho etiam Cheroneo traditur.

CAPVT III.

Non esse populo inuulganda, quæ arcana in sacris sunt, ac Vergilij carmen expositum ex Eleusinis sacris, Procul ô procul este prophani: & item de Numenij somno digna obseruatione historia.

EGregiè Plato & prudenter alicubi docet, nō esse illa populo aperienda & inuulganda, quæ sacra & arcana in mysterijs sunt: quoniam indignum prorsus ac fœdum sit, ab eiusmodi hominibus, ea illotis manibus tractari, quæ initiatis duntaxat animis, ac expiatis patere debent. Ex quo meritò laudati sunt Pythagorici philosophi, qui propria dogmata, & præcepta inter suos tantum seruantes, nemini alteri indicabant: quod Hebræi etiam in sacris legibus diligentissimè obseruarunt. P. autē Vergilius, qui mores uarios, ritusq; ac religiones optimè tenuit, non temerè illud ad Sibyllæ nomen rettulit:

Aduentante dea, procul ô procul este prophani,
Conclamat uates, totoq; absistite luco.

Id enim ex Eleusinæ Cereris initijs assumptum à poëta est, in quibus (ut ueterum probat authoritas) eos duntaxat admittebāt, qui forent initiati, quod ab ipso præcone agebat, procul esse prophanū uulgus acclamāte. Vnde illud Flacci perelegans: *Odi prophanum uulgus & arceo.* Quando & Valerius Soranus, non aliam ob causam dicitur obijsse, quàm quòd patrios deos, eorumq; nomen contra ius Romanæ religionis inuulgauerit. Qua in re libet etiam Numenij Pythagorici somnium apponere, quo facilius intelligatur, nihil fœdius, aut scelestius habendum: quàm mysteria & occulta religionis in uulgus prodere. Sed enī Numenius ipse (quanquam in philosophia uir excellens) in eo tamen offensam numinum subiuit, quod Eleusina uidelicet sacra interpretari, ac uulgò promere ausus. Quo factum est, ut in somnio deas quidem Eleusinas uiderit, forma, & habitu meretricio, ante apertum lupanar prostantes. Cumq; huius rei causam diligenter Numenius quæreret, cum bile admodum, & irata fronte, illi responderunt, ab adyto se ueteris pudicitiæ, ab eo abstractas seq; omnibus passim prostitutas. Itaq; facilè mox Numenius culpam agnouit, cū nihil esse petulantius diceret, quàm de rebus diuinis, ac religionis arcanis, citra uerecundiam agere. Habes hoc & in primo Macrobij commentario ad Eustathium filium, in quo de republica M. Tullij disputat.

Valerij Sorani interitus.

CAPVT.

CAPVT IIII.

De Gallonij sumptu, & dapibus uerba in oratione Ciceronis exposita, atq; ibidem Luciliani uersus appositi, cum Horatiana imitatione de Gallonij acipensere.

Egebatur nuper oratio M. Tullij pro P. Quintio, & cum quidam bene literati, atq; eruditi adessent, orta est addubitatio de historia Gallonij, & eius luxu in his uersibus, non ut dominentur, illis, qui relicta uirorum bonorũ disciplina, & quæstum, & sumptũ Gallonij sequi maluerũt. Quis igitur hic Gallonius apud M. Ciceronẽ sit, facilius dubitatũ ab eruditis, quàm explicatur. Nos autẽ in Lucilianis uersibus pridẽ legimus, Publium hunc Galloniũ, fuisse postremæ gulæ hominẽ, & incupedijs, & lautioribus cibis assiduè uersatũ. Vnde ob eam rem à Lelio uiro sapienti, gurges est appellatus. Nã & Flaccus Horatius eundem Galloniũ fuisse præconẽ aliquando testatur, atq; eius mensam acipensere magno infamem, quod ex Lucilij poëtæ satyra mutuatus est. Versus autẽ Lucilianos (quoniam lepidissimi sunt) libitum est adijcere, sicuti & M. Cicero in li. de Fin. refert ex Satyra ad Lapathũ:

Lælius præclare & recte Sophos, illeq; uerè
O publi ô gurges Galloni, es homo miser inquit:
Cœnasti in uita nunquàm bene, cum omnia in isto
Consumis squilla atq; acipensere cum decumano.

Sed & Florens Tertullianus, Curij aleam, Apicij gulam, & Gallonij sumptũ, & Anthonij ebrietatem incessit: & ex his omnibus facilè quisq; intelligat, quid in oratione M. Tullij Gollonij sumptus significet. Quin Romæ etiã inspeximus hanc de C. Gallonio & uxore inscriptionem in marmoreo

D. M. GALLONIAE. C. F. QVAE EPICHARSIS. C. GALLONIVS. C. F. VLP. MARITIMOS ET PATER FECIT.

CAPVT V.

Quibus uerbis Caracalla imper. cum Iulia nouerca pudore uendito sit congressus, quantumq; flagitij & malorum ex nimia imperandi licentia oriatur.

Otum carmẽ est & apud ueteres olim in urbe celebratum:

Cui plus licet, quàm par est, plus uult, quàm licet.

Hoc enim in uita mortaliũ ferè accidit, ut cum imperio ipso, licentia maior in dies fiat. Vnde om̃ia propè scelera ac flagitia, reiectis legibus oriũt, quod ipsum infinita quidẽ exempla testãt, quæ in Græcis ac Romanis annalibus passim leguñt. Sed illud uisum mihi est dignũ relatu, de Antonino Augu. Caracalla, eiusq; coniugio. Nam cũ Iuliam nouercã haberet, eaq; egregia forma, & eleganti præstaret, fortè accidit, ut corporis partẽ, præsente Antonino imper. paulò incautius nudaret. Qua cõspecta, cũ in eam procliuius exarsisset Antoninus: Velim (inquit) si liceret. Iulia uerò (ut ingenia mulierũ sunt) arrepta statim occasiõe, si libet, licet respõdit: leges dat imperator, nõ accipit. Quibus auditis Antoninus idem Caracalla ad obeundũ scelus audacior factus est, ac nuptias cũ nouerca Iulia celebrauit, & ad parricidiũ (ut inquit Spartianus) adiunxit incestũ: siquidem Iuliã duxit uxorẽ, cuius filiũ paulò ante occiderat. Ex quo perlepido scomate Helij ptinacis illusus est, cũ eundẽ non Parthicũ modò Alamanicũ & Arabicũ imperatorẽ, sed Geticũ etiam appellauerit. Neq; autẽ adhuc Mario maximo assentimus, qui eam meliorem esse rempub. atq; tutiorem dicit, in qua princeps ipse malus est, q̃ in qua sint amici principis mali. Nã facilius est (ut apparet) à principe bono malos corrigi, q̃ malũ principẽ, à bonis superari, & si huic sententiæ Iulius quoq; Capit. parũ accedat sumpto de impio Domitiani Augu. exẽplo, qđ alibi etiã latius explicauimus.

CAPVT VI.

De studio philosophi Euclidis in bonis disciplinis, ac de Hieronymo etiam quàm uehementer & assiduè inuigilaret, tum quibus præceptoribus atq; urbibus doctrinam acceperit.

PRobè factum est à ueteribus, qui Euclidis philosophi studium atq; eruditionem summis laudibus sunt prosecuti. Præter enim assiduam eius diligentiam atq; labores maximos in percipiendis disciplinis, in audiendo etiam Socrate promptum, & alacrem animum probauit, sicuti philosophus Taurus retulit, uir inter Academicos Hadriani ætate excellens. Nā cū ipse Euclides propter Athenensium decretum cōtra Megarenseis, nō posset Athenas se conferre ad audiendū Socratem, (quoniam capitale foret, si quisquàm Megarensiū ab Atheniensibus esset comprehensus) non tamē putauit magis periculi rationem habēdam, quàm studiorū, sed muliebri ueste indutus, & Pallio (inquit Gellius) uersicolore amictus, capiteq; obtectus, sub ipsam noctem à Megaris Athenas itabat, ut per noctem saltem audire Socratem, atq; aliquid discere liceret. Tum etiam sub lucem eadem ueste intectus, in patriam Megaram remeabat. Hieronymus autem noster in omnibus propè disciplinis uir summus, non minore studio ac diligentia honestis artibus incubuit. Nam & Romæ prius, & in Bizātio mox, atq; Anthiochia, demūq; apud Solynos pluresis ac uarios præceptores audiuit. Sed cum Iudæi ipsi ex ueteri lege neminē possint Christianū edocere, impetratum est tādem ab Hieronymo, ut Hebræam eruditionē, horis saltem nocturnis liceret adire, coq; nomine Barbanū quendam audiuit, qui si quando à cæteris Iudæis deprehendi metueret, Nicodemum alium, & ipsum Iudæum in præceptoris officio substituebat. Tantúmque adeò & uigilando,

Taurus.

Hieronymus.

do, assiduecꝫ componendo consecutus est Hieronymus, ut plura quidem idiomata egregie didicerit. Quod ipse etiã Augustinus in libro ad Cyrillum de Hieronymo testatur, qui eũ scribit non Hebraicam modò, Græcamcꝫ, & Caldaicam, sed Latinam, Persicam, Arabam, ac Medam percepisse. Etsi plericꝫ affirmant, hunc ipsum librum minimè Augustino ascribendũ, illud certè notissimũ, quod idẽ quidẽ Hieronymus, in humanioribus literis Aelium Donatum, atcꝫ Victorinũ audiuit. In sacris uerò Gregorium Nazianzenum, Apollinarem Antiochenum, & Didymum Alexandrinum, sicuti ex Iudæis Barbanũ, quem diximus, hunc enim Hieronymus, nocturnum præceptorem appellat. Sed hoc totũ copiosè Hieronymus refert in epistola ad Pammachium & Oceanũ, modestè tamen (ut hominẽ decuit) posteritatis causam atcꝫ religionis agentem.

CAPVT VII.

De XVI. cœli regionibus, & quæ numina cuicꝫ sint ascripta: ex Minco Capella relatum, & alia obiter addita.

DE ueterum dijs atcꝫ numinibus complura quidẽ & Latinè, & Græcè scripta leguntur. Nec enim defuerunt, qui libros integros huic operi dicauerint. Nos autem ea nunc obseruanda putauimus, quæ cæli regiones designarũt: quibuscꝫ locis propria numina sunt attributa, sicuti prisca illa theologia existimauit. Vniuersum igitur cælum in regiones xvi. signarunt, ut quaternario numero quamlibet partem absoluerent. Primo enim ipse Iupiter optimus, maximus collocatur, quẽ à iuuando, patrem, genitoremcꝫ omnium dixerunt, cui collegas xi. faciunt, ut à Q. Ennio scriptũ est. Qui uerò subsequuntur dij, à Capella Mineo, Iouis milites appellantur. Nam post ipsum Iouẽ dij Cõsentes, Penates, qui & Patrij & Genethlij, Salus, ac Lares. Ia-

nus

nus etiam & Nocturnus, & Opertanei. Tertio loco Prædiatus, Quirinus, Mars, Lares militares, Iuno, Fons et Lymphæ diiq; Nouensiles. Sequũtur deinde Iupiter Secũdanus, Opulentia & Minerua, quibus Discordiam, Seditionem, ac Plutonem addunt. Mox autem Lympha syluestris, Lar cælestis, Mulciber & militaris fauor. Sexto loco Ceres, Tellus Terræq; pater, Vulcanus, Genius, & Iouis filij Pales, Fauor: & solis filia Celerita. Septimo Fraus ipsa quæ Mercurio solet in rebus omnibus obsecũdare. In Octauo Ver & Venuleia ut apud Verriũ notatũ. Nono uerò Iuno hospita & Genius. In decimo Neptunus, Neurita, & Lis. In undecima Consus: unde Consualia Romæ celebrata, & Consi àra nobilis. In duodecima Fortuna, Valetudo, Pauor & Manes. In XIII. Sancus deus: unde quidã sancire & sagmina deduxerũt. In XIIII. Fata seu Parcæ, hoc est Decima, Nona, & Morta, ut Cecellius tradit: siue ut alij uolunt Clotho Lachesis & Atropos: quæ Iouis maximi sententias excipiunt. In XV aũt sede Saturnus, Iuno cælestis, Veiouis, acdij publici. Et in ultima Nocturnus & Ianitores terrestres. Quod ipsum cũ ab alijs, tum à Mineo Capella seruatũ est, in Mercurij atq; Philologiæ nuptijs. Neq; de multiplici, uarioq; Iouis nomine differendũ est, cũ uel trecẽtos quidẽ Ioues M. Varro enarrauerit: ut author est Florens Septimius. M. autem Cicero in XVI. parteis cœlũ ipsum scribit diuisum: quod ex Etruscis commentarijs sumptum est, quorum uidelicet disciplinã diligenti cura examinabat, qua maximè cæli parte fulmina ipsa & tonitura mitterentur: quod Anneus item Seneca & C. Plinius testantur, sicuti copiosè in epistolicis exposui.

CAPVT VIII.

De literarum notis in ueterum cauſis, tum de ſilentio in iudicijs, & Plautinus iocus expoſitus.

Oris fuit apud ueteres, ut in quęſtionibus & cauſis peragendis, iudices ipſi, quibuſdã litteris rem denotarent: ſi qui enim abſoluebantur, aut condemnabantur, notas ad id proprias apponebant, ueluti etiam in cauſæ ampliatione, quod à Pediano Aſconio diligenter obſeruatum eſt. Nam ſiquis fortè à iucidibus
K. damnatus erat, id ipſum .K. littera notabatur. Sin erat abſo-
KA. lutus, A. apponebatur. Signum uerò ampliationis, cum res
KANL. ipſa in tempus diffinderetur, N. L. adijciebant, quod ex eo nõ liquere ſignabatur, eoq; modo cauſæ ampliationem naſci aſſerebant. Quid autem interſit inter comperendinationem & ampliationem, egregiè idem Pedianus explicat, qui legem quoq; Glauciam ob id latam ſcribit de ipſa cõperendinatione, ut ſententia diceretur: ſi eſſet abſoluendus reus, uel amplius pronunciaretur, ſi uideretur damnandus: cum cauſæ obſcuritas foret. Quod & M. Cicero locis pluribus inſinuat. De ſilentio autem in cauſis, pauci ex ueteribus meminerunt: etſi apud comicos facilius id comperias: unde iocus ille maximè Plautinus à Blepharone prolatus de gemino Amphitryone:

Dextro eodem in loco, ſigno eodem, apparet probè
Vt primùm tenuit, cicatrix ruffula, ſublurida:
Iacent rationes, ſilet iudicium, quid dicam neſcio.

Hinc etiam (ut dixi) ſilentia in iudicijs, cum nihil utiq; appareat, quod ex re, uel coniectura aliqua iudicari poſſit. De his uerò litterarum notis, agitur etiam in Probi Valerij commentario, quem de notis, earumq; ratione cõpoſuit

CAPVT.

CAPVT IX.

De mollitie Hortensi oratoris ac Demosthenis, tum perlepida historia de Hortensij munditia, qui diem collegæ dixit, quòd illi togæ structuram deturbauit.

SCriptum est ab his qui oratorum mores & uitã explicarunt, fuisse Demosthenem in uestitu, cultuq; corporis nimium affectatæ uenustatis atq; elegantiæ, quod illi etiam probro, & quasi dedecori ab inimicis est obiectum. Verùm de Q. Hortensio paria admodum referuntur, quòd is quidem, uel apud Romanos ipsos tam accurato, & molli habitu, & uestibus uteretur, ut risu dignum sit, ne stomacho dicam, tanta illum mollicie, luxuq; penè fœmineo uixisse. In ea præsertim ciuitate, quæ uitæ grauitatem ac modestiam egregiè supra cæteras coluit. Mitto enim quòd idem Hortensius frequens ad speculum accederet, faciemq; ex eo quæritaret, ne toga ulla in parte nõ bellè posita uisereť. Et fluenteis sinus molliter agens, qui lateris modum elegantius quàm Romanum uirum deceret, ambirẽt. Sed illud certè dignũ obseruatione, eundem quidem Hortẽsium sic ex professo uenustatem coluisse, ut cum ad speciem, mundiciemq; cultior & ornatior aliquãdo incederet, diem collegæ dixerit de acceptis iniurijs, quòd is in locum angustiorem illi obuius, togæ structuram offensu fortuito destruxerat, eamq; de loco deturbauerat, quod in suo quidem collega (ut ait Macrobius) uelut capitale est insectatus. Adeò se Hortensius ad omnem uenustatis molliciem de industria componebat, ne dicam effœminabat. Ex quo L. etiam Torquatus in quadam causa apud iudices, Dionysiam illum saltatriculam, & histrionem appellauit, quòd inter agendum argutijs & manuũ gesticulationibus per nimis uterentur, quam rem copiosè alibi enarrauimus.

CAPVT X.

De sæuitia L. Syllæ, & Vedij Pollionis, qui seruos in piscinas con ijceret ad murenas, & de Octauij Augusti animo contra eam feritatem.

SCriptum est in ueterum commentarijs de sæuitia & crudelitate L. Syllæ, ac Vedij Pollionis, quòd is quidem L. Sylla tanta animi crudelitate æstuauit, tanquam auide humanũ sanguinẽ (ut ait Seneca bibit, ut septem millia Romanorũ ciuium interimi, atque contrucidari iusserit, sicuti Appianus, alijque permulti referunt. Sed illud de Pollione Vedio nimiũ quàm inusitatæ ac prodigiosæ feritatis iudicari potest. Is enim Vedius cũ piscinas magno studio ac diligentia haberet, solitus est seruos suos occidere, eosque piscibus uorandos præbere, ut hominũ cruore pastos, comesset. Quod hercle in Romana quidem ciuitate, nõ scelestum modò, sed in primis nefarium haberi debet: Octauio præsertim imperante. De qua re Septimius Tertullianus copiosè scribit, in libro quem de pallio fecit. Anneus uerò Seneca cum cæs. Neronem ad clementiam instrueret, sic inclamat: ô Vedium mille mortibus dignũ, qui deuorandos seruos murenis obijciat, quas erat esurus. Qua in re illud etiam accidit dignum Octauij Augusti prudẽtia & mansuetudine. Nam cum is apud eundem fortè Vedium cœnaret, ac puer qui ministrabat cristallinum fregisset, statim Vedius interimi illum, murenisque obijci iusserat. Sed cũ ad Augusti pedes cõfugisset, auxilium, & opem implorãs, absolutus est. Quam rem libitum est Annei uerbis repetere ex libro quem de ira scripsit ad Nouatum. Cum diuus (inquit) Augustus, apud Vedium Pollionem cœnaret, fregit unus è seruis cristallinum, ex quo rapi eum ad mortem Vedius iussit. Nec uulgarem quidem: nam murenis obijci iubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non putaret hoc

hoc illum causa luxuriæ facere? Sæuitia erat, sed euasit è manibus puer, & ad cæsaris pedes confugit, nihil aliud petiturus, quàm ut aliter periret, ne esca pisciũ fieret. In quo adeò motus est nouitate crudelitatis cæsar, ut illum quidẽ dimitti & cristallina potius omnia ꝑfringi iuberet, piscinamq́ꝫ compleri. Hinc etiam C. Plinius tradit, fuisse à Vedio Pollione in murenis sæuitiæ documenta excogitata, qui eques Romanus fuit, cum in earum uiuarijs damnata mancipia immergeret.

CAPVT XI.

De lecanomantia ueterum quomodo & quibus sacris fieri consueuit, ac de uoce & natura dæmonum, & alia itidem ex Ioanne Zeze repetita.

INter genera & potestates diuinationũ, quas ueteres coluerunt: pars etiam illa reponitur, quæ fieri per peluim solebat, aut per folium (ut quidam dixerunt) Græci eam frequenti uocabulo lecanomantiam appellant. de qua & C. Plinius alicubi differit, sed paulò tamen pressius, ut eam reprehẽdere potius, quàm explicare uoluerit. In Græcis uerò cõmentarijs permulta comperies, in quibus hanc ipsam lecanomantiam illi præcipuè exponunt, qui academiæ dogmata sectati sunt: quoniam de genijs ferè, dæmonibusq́ꝫ, & diuinandi ratione, supra cæteros philosophos diligenter, & accuratè disputant: cuiusmodi sunt illa, quæ à Michaële Psello, de natura & uiribus dæmonum, ex Marci disciplinis referuntur. Fit etiam (inquit) uaticinatio per peluim, quæ lecanomantia dicitur, qua & rustici sæpe utuntur. Quemadmodum per aërem quoq́ꝫ, & per frondeis rerum prædictiones fieri solent: sic ipsa quidẽ diuinatio per peluim censetur. Maximèque apud Assyrios populos in precio est: siquidẽ magna ex parte cum dæmo-

nibus conuenit, qui à tali materia haud prorsus abhorrent. Vaticinantes igitur peluim aqua plenam accipiunt. Quam cum dæmones irrepserint, leniter primò illapsi resident, sic, ut subsilire quidã spiritus uideatῦ. Nam & si aqua ipsa in peluim fusæ, secundum eius substantiam à cæteris aquis minimè differat, adhibitis tamen quibusdam carminibus, ex eorum potestate maximè præcellit, ut aptior multò sit ad illũ fatidicum spiritum excipiendum. Id autem est dæmonum proprium, ut cum attracti, aut illecti in peluim sunt, ex eo quidem lapsu perexiguus sonus, ac significationis expers audiatur. Deinde in ipsa unda oberrans, & quasi lusitãs, exilem sibilum insusurrat, quo futura prænosci possint. Is eñ spiritus, uocem prætenuem emittit: quo ipsi dæmones minus intelligantur, & obscuritate rei, facilius hominum uocis imponant. Et reuera perexilis uocula dæmonum & exigua est, quod olim noster quoq; Venetus Hermolaus dicebat: uocem se dæmonis prætenuem, & penè subsibilantem audisse. Qua ille de Aristotelis fortè Entelechia interrogatus sibi ipsi, & Georgio Placentino responsitauit. Ioannes autẽ Zezes, uir doctrina multiplici, totiusq; antiquitatis curiosus, de ipsa uaticinãdi parte, in Homericæ Iliadis comentario scribit, ea referens, quæ ad istiusmodi uaticinationes conueniant. Nam & ueterem, & nouam lecanomantiam tradit, & in quibus potissimum differant. Vetus enim qualis illa Vlyssis, noua autem, quæ ex aqua ἐν λεκάνῃ & qua aurum, argentum, electrum, æra, & lapides, aliaq; id genus ueniebant. Nullæ uerò adesse mulieres, aut aliqui cum mulieribus coinquinati poterant. Sed & uestes, & cætera ad id instrumenta ab eodẽ Zeze referuntur, sicuti alibi dictũ est.

CAPVT.

CAPVT XII.

Quibus elementis, atq; initijs animantia dicantur constare, ac de quinta essentia, ad uniuersum orbem disponendũ, atq; absoluendum, ibidemq; Mercurij uerba relata, & Vergilij carmen expositum.

Vi de elementis animalium atq; principijs diligenter scripserunt, omnia quidem animantia tradunt, ex quatuor elementis constare: hominem uerò ex hisdem, ac diuino etiam spiritu, quem alij quintam essentiam, seu perfectionem, uel harmoniam dixerũt, quæ per uniuersum decurrere, atque trãsmeare facillimè posset. Dicunt igitur ab ipsa terra carnem haberi, ab aqua humorem, ab aëre anhelitũ, ab igne feruorem, à diuino spiritu ingenium, seu mauis rationem, quod ipsum & philologi aliquot asserunt. Romani autem theologi, ut Val. Soranus, Var. Terẽtius & Figulus, sub nominibus deorum hoc totum intellexerunt, quos genialeis, uel patrios uocarunt: quoniam sunt hæc omniũ quidem rerum semina, atq; principia, quæ Græci τὰ στοιχεῖα appellant, tametsi lunam quoq; & solem (ut est author Festus) cum reliquis signis inter genialeis deos conscripserunt. Poëta autem Vergilius, ut in omni philosophia egregiè doctus, ad hũc modum id exequitur sub Anchisæ persona:

Principiò cælum, ac terras, camposq; liquenteis
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum:
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus:
Igneus est ollis uigor, & cælestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant.

Quã rem noster Vergilius ex adytis uidet academiæ (ut alia permulta)

permulta) transtulisse: siquidem à Platone philosopho asser tũ est, deũ ipsum, cum molem hanc totius orbis construere, atq; disponere decreuisset, animam quandam, seu spiritum, uel rationẽ excogitasse, cuius sapientia, uniuersus ferè orbis aptissime cõponi, atq; adornari posset: & ad rerũ ordinẽ, & ad singularẽ decorẽ. In qua sententia & Mercurius Aegyptius fuit, qui diu ante Platonis ætatẽ floruit, cuius uerba hoc loco subijciemus, quo cumulatius hoc totũ percipiatur. Animantiũ (inquit) corpus ex quatuor elementis cõstitutũ est à deo. Habet ẽm aliquid in se ignis, aliquid aëris, aliquid aquę aliquid terræ. Neq; tñ ignis est, neq; aër, neq; terra: quæ facile ꝓbari possunt. Nã terræ ratio in carne est, humoris in sanguine, aëris in spiritu, ignis in calore uitali. Sed neq; sanguis à corpore secerni potest, sicut humor à terra: neq; calor uitalis à spiritu, sicut ignis ab aëre. Adeò rerum omnium, duo sola reperiuntur elementa, quorum omnis ratio in nostri corporis fictione conclusa est. Itaq; ex rebus diuersis, ac repugnãtibus, homo factus est: sicuti & mundus ipse ex luce & tenebris, ex uita & morte, quæ duo inter se, & in homine pugnãt, ut si anima superior euaserit, quæ ex deo trahit originem, sit immortalis, & in clara, perpetuaq; luce uersetur. Sin corpus euicerit animam, suoq; imperio subiecerit, in tenebris sempiternis, atq; in obitu delitescat. Id ipsum & Brachmanæ asserunt, ut copiosè probatur eorum decretis. Sed hæc de altioribus disciplinis theoremata, maiorem sibi curam atq; otium requirunt, quæ secreto operi explicanda reseruamus.

CA.

CAPVT XIII.

Relatum de Carmanis populis, quàm mirifica sit eorum consuetudo in suspendendis occisorum capitibus, & eorum linguis esitandis.

INter alia quæ de Carmanis populis memorantur illud etiam uisum mihi est admodum mirificum, neq; indignum, quod à nobis repetatur, qui ex eorum numero sumus (ut inquit eleganter Augustinus) qui scribendo proficimus, & proficiendo scribimus. Relatum est igitur, neminem apud Carmaniæ populos uxorē posse ducere, nisi caput occisi hostis ad ipsum regem detulerit. Rex autem craneum, seu caluarias (ut Celsus appellat) occisorum in regia statuit, linguam uerò è faucibus auulsam, minutatim concidit, paneq; permixtam, illi degustandam porrigit, qui ad regem caput amputatum pertulit, tum suis familiaribus atq; aulicis ceu sapidissimum cibum edendam præbet. Quin apud eosdem ille rex haberi solet celebratior atq; præclarior, ad quem plura occisorum capita deuehātur. Quod cum alij, tum Strabo in Geographia testatur, uir in omni antiquitate peruestiganda sollertiæ singularis.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. SEPTIMVS.

CAPVT I.

De ingenio & eruditione Gregorij Nazianzeni & Basilij, & quo affectu ac studio simul ab humanis litteris ad sacras & diuinas concesserint.

Vantũ naturæ similitudo, & studiorum ratio, in conciliandis hominũ animis atq; coniungẽdis possit, satis testantur philosophorum libri, in quibus exempla etiam nõ pauca referũtur, tum Græcorum hominũ, tum Latinorum. Sed cum fortè eorũ mores atq; uitam considerarem, qui in academia Christiana maximè præstiterint, dignũ memoria putaui, quod à Ruffino Aquilegiẽsi (qui Didymum Alexandrinum habuit præceptorẽ) scribitur, de Basilio, & Gregorio Nazianzeno, eorumq; singulari inter se affectu & diligentia. Sed eñ Gregorius idem (qui ex Nazianzo oppido fuit) cum præclara eloquẽtia foret, atq; Basilium egregio affectu coleret, tantum cõfisus est eius animo atq; amicitia (nam simul rhetoricam docebant) ut sedentem illum ac rhetorica præcepta exhibentem, de officio (ut inquit Ruffinus) disserẽdi deponeret, atq; iniecta manu, ad academiam Christi perduceret, in qua, altioribus disciplinis, ac diuinis mysterijs studio indefesso, & sollertia singulari, per annos XIII. incubuerunt: quo ueritatis arcana generi humano uberius atq; cumulatius explicarent. Sic enim de utroq; idem Ruffinus ad Chromatium scribit: Gregorius & Basilius episcopi, ambo nobiles, ambo Athenis

eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio egressi, ad rhetoricam profitendam, imperante Theodosio Augusto rogabantur. Nam & Hieronymus hunc ipsum Gregorium, nõ modò ut optimum præceptorẽ, in optimis disciplinis agnoscit, sed & eloquentissimum uirum meritò appellat. Sequutus autem in ipso dicendi stilo Polemonem Laodiceum traditur, ac inter alia permulta, contra Iulianum imperatorẽ librum pro re Christiana egregiè scripsisse, quod ille contra Christum impudentissimè libros aliquot in expeditione illa Parthica effuderit, quod ab eodem Hieronymo locis pluribus relatum est.

CAPUT II.

De hieroglyphicis Aegyptiorũ litteris, ac de uulture & & ape, eorumq; symbolo, tum de cruce etiam ipsa nobilis consideratio.

DE litteris Aegyptiorum, quæ hieroglyphicæ appellantur, cum apud ueteres authores mẽtio est, tum in obeliscis, etiamnũ considerari hoc potest, in quibus figuræ illæ, & effigies animantũ diuersorum, herbarumq;, fluuiorum, & arborum sculptæ, eius gentis philosophiã designãt: sicuti Strabo & C. Plinius grauissimi authores testant. Nam in obeliscis regum, Sesotidis atq; Sennosornei, qui ex Aegypto in urbẽ deuecti sunt, per eiusmodi symbola & hieroglyphicas notas, reiũ naturæ interpretatio adnotata est. Ita eñ Aegyptiorũ philosophia creditur primò illustrata, quod ab eodem Plinio & alijs tradit. Inter alias uerò effigies, scarabeos, apes, fluuios, boues, uultures, aliaq; id genus notare consueuerunt. Porrò ex ipsa effigie apis, symbolũ regis signabatur, quòd is in obeundis uitæ officijs, non minus iustitiæ aculeum, quàm dulcẽ mellis clementiã habere debeat. In uulture autẽ naturæ genium

 ac maiestatem

ac maieſtatem indicabant, quod inter has uolucres fœminæ duntaxat inueniantur: de quo & Marcellinus Ammianus in Roma. hiſtoria ſcribit, & Plutarchus item Cheroneus. Quin illud etiam multò magis cōſiderandum eſt, de ſigno ipſius crucis. Volebant enim Aegypti ſacerdotes ac philoſophi, per eius effigiem ſpem uenturæ ſalutis intelligi, quod & Ruffinus author diligens in ſacra hiſtoria refert, inter ſacerdotaleis litteras dicens relatam crucem, quæ uitam uenturam allegoricè deſignabat. Sed hanc partem περὶ τῶν ἱερογλυφικῶν τῆς αἰγύπτου copioſè explicauimus in epiſtolicis, ea ferè omnia referētes, quæ arcana iſta Aegyptiorū ſacra denotarēt.

CAPVT III.

Factum memorabile Octauij Rom. oratoris cum rege Anthiocho, & de ſagminibus legatorum, quæ in clarigatione geſtabant, ex iureconſultis & alijs.

NOtatum eſt in Romanis exemplis de C. Octauio, & eius ingēti animo, quem in legatione ad regem Antiochum egregiè probauit, ut homine decuit Rom. & in omnibus uitæ officijs maximè præſtantem. Nam cum fortè rex Antiochus dilaturū ſe reſponſum diceret, neꝗ tum aliquid Romano oratori reſpondendum putaret, Octauius inibi uirga (quam manu tenebat) locum circumſcripſit. Et prius (inquit) ô rex, ꝙ hoc ipſo circulo egrediare, reſponſum dabis. Qua in re miratus hunc animū rex Antiochus in Rom. ciue, pro tempore dedit reſponſum. Sed in ea mox legatione idem C. Octauius interfectus fuit, quo factum eſt, ut ſenatus, populusꝗ Romanus ſtatuam illi (ut inquit Plinius) in roſtris, loco quidē oculatiſſimo, poni iuſſerit. Neꝗ illud ignorandū eſt, quod ipſi legati uirgam geſtare apud ueteres conſueuerunt, ſicuti etiam ſagmina & uerbenas, ſic, uti clarigatum accederēt, id eſt,

Ire clarigatũ. [margin note]

est ad ea clara uoce repetenda, quæ ad ius Rom. populi pertinerent. Vnde Marcianus etiam iureconsultus (qui à Didio Iuliano iussus est occidi) sanctum refert à sagminibus dictum, sicuti in pandectis habetur. Sanctum est (inquit) quod ab iniuria hominum defensum atque munitũ est. Sanctum autem dictum à sagminibus. Sunt enim sagmina (inquit) herbæ quædam, quas legati popu. Rom. ferre solent, ne quis eos uiolaret, sicuti & Græcorũ legatis accidit. Quin & Sex. Pompeius de uerborũ significationibus, libro xxii. pro uerbenis inquit sagmina accipi, quod ex loco sancto, à cõsule, prætoré ue legatis proficiscentibus ad fœdus, belliue indicendum, traderentur. Vnde illud Neuianum: *Marcianus.* *Sanctum.* *Sagmina.*

Ius sacratum Iouis iurandum sagmine.

Mittimus autem quæ Liuius & cæteri de hoc scripserint, ne studio magis ambitionis, quàm ueritatis indultũ uideri possit.

CAPVT IIII.

Qui de ingenio dæmonum scripserint, ac de gnosticis & euchetis, quibusque sacris dæmonem se concipere putarent digna memoria obseruatio.

INter philosophos ueteres, qui & ingenio clari & doctrina præstiterũt, maximè quidem academici numerãtur. Hi autem de Genijs multa, ac dæmonibus scribẽtes, diligenter obseruarunt, quo habitu sint, quaque potestate polleant. Nam habere illos uireis maximas, & in quaque re, mira quædã efficere pro comperto affirmant, quod & Christiani philosophi pari cõsensu asserunt, ut Psellus, Origines Adamantius. Et Augustinus, in eo præsertim libro, quem de potestate dæmonũ composuit. Sed quo pacto, quibusque sacris euchetæ & gnostici dæmonem se olim concipere dicerent, dignũ profectò memoria est, cum inter alia quoque portẽta ac prodigia magicæ

uanitatis, id ipsum meritò referri possit: nam diuinationis genus, quæ necromantia dicitur, in hũc modum fieri solitum ab ipsis quidem gnosticis inuenio, qui alio uerbo εὐχῖται uocantur. Decimo calendas aprilis, quo die Iesus Christus à Iudæo populo cruci affixus est, conuenire hi solent, cum puellis sibi notis, qui gnostici dicuntur. Tum peractis quibusdam sacris, atq; luminibus extinctis, simul coitum ineunt, uel cum sorore, uel cum filia, nec ullam prorsus rationem habent affinitatis. Dein autem nono mense, in eundẽ locum redeunt, puellasq; aduocant, & natos infanteis ab illis accipiunt, eorumq; corpus circumcidunt. Tum effluẽte undiq; cruore, phialas implent, & puerorum simul corpora cremantes, cinerem accipientes, cruori commiscent, atq; eo condimento epulas & pocula, clàm ubicunq; incedant, condiunt: tum his quidem sacris, & alimẽtis, diuinos quasi characteres in illis imprimi atq; infundi existimant, ac ipsa etiã dæmonia, liberius cõcipi, & felicius retineri. Sed ijdem præterea gnostici dogma proprium ab insano quodam (ut inquit Psellus) acceperunt, quorum opinio sit, ut unus omnino pater credatur, cui filios duos asscribunt, antiquiorem primum, alterum uerò iuniorem. Principia autem tria: nam patri supercælestia tantum, iuniori autem filio cælestia, seniori subcælestia gubernari referunt, quo ipsum dogma, nihil uerè (ut inquit Psellus) à poëticis fabulis, anilibusq; ineptijs abhorret, quæ res, non ab Augustino ac Eusebio tantum ridetur, sed à cæteris quoq; sacris authoribus, qui pro ueritate ipsa & religione, summis quidem laboribus atq; diligentia excubãtes euigilarunt.

CAPVT.

CAPVT V.

De Maximiani imperatoris sæuitia in Christianos, & quòd affectus morbo, animum commutarit, tum eiusdem edictum positum pro religione ipsa Christianorum.

INter alios pluris, qui Christianã religionẽ crudeliter persecuti sunt, Galerius Maximianus numeratur, qui uarijs tormentorum ac pœnarum generibus, Christianos ipsos pessimè affecit, quod ab Augustino, Eusebio, alijsq; copiosè exponitur. Sed is tamẽ Maximianus, cum in tabificum morbum atq; pestilentem incidisset, ac illi à medicis relatum foret, non aliter posse illũ morbum curari, nisi à Christianorum sanguine & cædibus abstineret. Quibus auditis, imperator Maximianus edicto cauit, ut quicũq; essent Christiani, suũ numen ac deos extra omnem iniuriam colerent, ac ritè in religione perstarent. Sed libitũ mihi est, hoc ipsum edictum Maximiani impe. & Constantini Augusti referre, in quo apertè cõstabit, quantum Christianæ religioni Maximianus concesserit: homo alioqui sæuissimus, & imperator orbis terrarũ, & qui annos plureis Christianos ipsos crudelissimè fuisset insectatus. Nam idem Maximianus natura quidẽ atrox, atq; sanguinarius fuit, quo etiã (ut à quibusdã tradit) nullũ propè animal in tota uita crudelius habitũ est. Edictum hoc est, quod per omnis ferè urbeis pro decreto imperatoris dicitur, publicatum. Impera. cæs. Maximianus inuictissimus, Augustus, pontifex. max. Germanicus, Aegyptiacus, Thebaicus, Sarmathicus quintus, Persicus secundus, Carpicus vi. Armenicus, Medorũ & Adiabenorũ uictor: Trib. Põtifex xx. Impera xix. cos. viii. pat. pat. proc. & impera. cæs. Flauius Val. Constantinus, Pius felix, inuictus Augustus ponti. imperator v. cons. iiii. pat pat. proc. Inter cætera, quæ ad usum rei pub. decernimus, primò qdẽ uolueramus secundũ antiquas leges

CAPVT VI.

De municipibus Romani populi & quid apud Horatium sit digni cærite cera: expositum eius carmen: tum quibus causis, atq; rationibus municipes Romani essent copiosè explicatum.

IN iure ciuili Romano permultæ quidẽ rationes afferuntur, quibus senatus populusq; Romanus quosdam populos atq; municipes non tantum iure quiritũ donauerit, sed multis etiam oneribus atq; damnis exemerit, cuiusmodi nominantur: Attelani, Cærites, Prænestini & eiusmodi alij. Primi autem omnium facti sunt populi Romani municipes Cærites, & hi quidem (ut author est diligens Gellius) sine ullo iuris suffragio, quoniã bello Gallico sacra Romana recepissent, eaq; diligẽtia singulari custodissent. Vnde etiã tabulæ cærites appellatæ sunt, in quibus censorum potestas, eorum nomen referebat, qui nota aliqua, uel ignominia forẽt insignes. Ex quo eruditè Flaccus in epistola ad Numicum, dignos cærite cæra appellat Romanos, quoniã luxu atq; uoluptatibus turpissimis tenerentur. Quem tamen locum Horatiani interpretes ineptissimè (ut alia permulta) exposuerunt. Hirpiorũ uerò familiæ, qui Phaliscorum agro essent, ob mirificam quidem causam, ab omni militia, & munerum cura uacationẽ habuerunt: quòd hæ quidẽ nudatis pedibus, impunè super ignẽ, sacris quibusdã incederent. Quod ut facilius probari possit: C. Plinij uerba subscribemus. Haud procul urbe Roma (inquit) in Phalisco rum agro familiæ sunt paucæ, quæ uocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes, non aduruntur: & ob id, perpetuo senatusconsulto, militiæ, omniumq; aliorũ munerum uacationem habent. Prænestini aũt populi, cum in ius coloniæ relati essent, ob eam causam à Tiberio impera

tore municipes facti sunt, quòd in Prænestinis finibus iuxta oppidū, ex capitali, ac sontico morbo cæs. Tiberius conualuisset, eoq; nomine municipij gratia illos donauit: quod Hadrianus imperator in oratione de Italicēsibus rettulit. In hoc tamen municipes à Romanis ciuibus differebāt, quòd neq; magistratus capere, neq; ius suffragandi habere poterant, sed munerum tantum ciuilium atq; militarium erant participes, sicut à Verrio Flacco, & Festo scriptum est. Nā & Gellius (inquit) municipes ipsos honorarij quidem muneris cū popu. Romano fuisse participes. Festus uerò Pompeius eruditè ac prudenter refert, triplici modo municipia intelligi: sicut cum pars aliqua ciuitatis in urbem iure municipali cōmigraret, quales Fundani, Formiani, Cumani, Acerani, Lanuuini, Thusculani, q paucos post annos iure quiritum donati sunt. Secundo modo, cum uniuersa ciuitas in urbem conflueret, ut Aricini, Cærites, Anagnini. Tertio eorum dicitur, qui ea lege ad urbem accederēt, ut suæ, cuiusq; ciuitatis municipia & coloniæ forent: ueluti Tiburtes, Prænestini, Pisani. Vrbinates, Nolani, Bobutinenses, Placentini, Nepesini, Sutrini,, & Lucenses. De qua re non modò iure consulti diligenter scribunt, sed & A. Gellius, & ex Verrio Flacco Pompeius.

CAPVT VII.

Quo animo cæsar Anticatones libros scripserit, & quantum Catoni inuitus concesserit, cum eius ebrietatem reprehenderet, aliaq; non contemnendā de Ciceronis inconstantia ascripta.

Ignum memoria est, quod à Iulio cæsare scriptū fuit de M. Catone uiro prætorio, qui ex obitu dictus est Vticensis. Nam cum M. Cicero eius uitam, egregiosq; mores, pluribus laudibus extulisset,

lisset, parum æquo animo tulit cæsar, cum ipsum Catonem tantopere à Tullio imprimis commendatum, ex quo duos libros contra eum scripsit (qui ex re Anticatones dicerent, in quibus omnia propè M. Catonis uitia (siqua erant) collegit. Sed inter alia, ebrietatem illi ueluti maximum probrum obiecit, quod à cæsare tamen ita relatum est, ut laudasse magis hoc, in tanto uiro, quàm reprehēdisse uisus fuerit. Nam cum ipse Cato plurimo uino incaluisset, & antelucanis officijs esset occupatus, fortè quosdam habuit obuios, qui (ut inquit cæsar) cum eius uiri caput retexissent, admodum erubuit. Sed ita factum adiecit, ut non Catonē putares ab illis, sed eos maximè à Catone deprehensos. Qua in re (ut apparet) Catonē etiam ebrium adeò reueritus est, ut uel in ipsa ebrietate uideatur illam ueræ uirtutis imaginem retinuisse, quod & Plinius Nepos testatus est, qui, Haud plus (inquit) honoris à cæsare, uel authoritatis tribui Catoni potuit, q̄ si ebrius quoq; tam uenerabilis erat. Quòd autem mox idem Cicero Anticatones cæsaris laudarit, plurimumq; extulerit, hoc totum, uel ex eius inconstantia, uel adulationis uitio accidit, ut qui fortunæ obsequi ac tēpori inuitus mallet, quàm constanter succumbere. Ex quo ea (inquit) laudatio tota κολακεία fuit. Sicuti ad Pomponium Atticum scribit. Et diu sanè inimicitiæ inter cæsarem & Catonem uiguerunt, quod & Plutarchus alicubi, & Atteius Capito indicant. Nam in libro, quem scripsit de officio senatoris, apertè explicat quo tempore cæs. consulatum obijt, nihil eum dubitasse uiatorem uocare, ut Cato ipse adhuc loquens in carcerem duceretur. In quo tamen non modò excusatum Catonem constat, sed etiam senatu approbante absolutum.

CAPVT VIII.

De impositione nominum apud comicos poëtas, & quid inter se differant cylones, chilones, ac ibidem Cic. uerbũ explicatũ contra quorundam sententiam.

Vi de origine nominum atq; uiribus scripserunt, permulta quidem afferũt de his nominibus, quæ ex forma ipsa, & habitu corporis deducta sunt, quod in scenicis maximè fabulis apparet. Nam poëtæ comici, habitum, figuramq; hominũ diligenter considerantes, ex re, plerunq; personas denominant, cuiusmodi sunt qui Græca uoce appellantur, cephali, chilones, phalacri, blepharones, & alia generis eiusdẽ. Sicuti à nostris etiã tuditani, frontones, longuri, capitones, cossi, labiones, uenulei: de quibus diligenter alibi scripsimus. Qui autẽ dicantẽ chilones uel cylones, & quo pacto inter se differant, libitũ mihi est paucis hoc etiam loco adnotare: sicuti & Sex. Pompeius ex Verrianis cõmentarijs refert: Chilones ẽm (inquit) eiusmodi homines appellari, qui maioribus labris sunt, hoc est, qui labeones, aut labieni à nostris dici possunt. T. autẽ Lucretius labrosos nominat: unde illud:

Simula, Sylena, satyrast labrosa philema.

Cylones uerò sine ulla quidem aspiratione, idẽ Pompeius eos appellat, qui fronte prominẽtiori sunt, & quasi extante. Nam cillones duplici ll, aliud omnino significat, & si ridiculè quidam in hoc aberrant. Cum enim Crispum Sallustium Cicero in gregem cillonũ, sacrilegorum, atq; impudicorum cõnumeraret, nihil aliud intellexit, quàm cinædum hominem, ac turpiter ceuentem: quoniam cillere apud ueteres (Cillere.) motitare, atq; agitare est, quod & Seruius, atq; Higinius testantur. Vnde cillones dicti, qui pudore uendito, ceuentes (Cillones.) se effœminant. Nam & Leneus Pompei libertus, cum satyras (Leneus.) contra eundem Sallustiũ scriberet, non modò illum po-

pininionem ac lurconem satyricè appellauit, sed etiã λέσταυρον quasi meretriculam, & scortum, ut in Sudæ collectaneis exponitur. Quod à me uel ob id obseruãdum fuit, ne tam impudenter quidam deprauare, atq; peruertere bonos codices audeant.

CAPVT IX.

De spacio humanæ uitæ, & adnotanda obseruatio de pondere humani cordis, quo modo crescat & decrescat, ex anatomica Aegyptiorum obseruatione.

DE uita hominis, & qua fine, annorumq; spacio censeri debeat, permulti quidẽ apud ueteres tradiderũt, Nec illi tantum, qui naturæ uireis ac decreta obseruarunt. Qua in re, cum inter se dissentiant authores, plerìq; tamen centum annorum spacium uitæ hominum concedunt, idq; ipsum uulgato magis, quàm intellecto nomine, sæculum appellarunt: quod apud nos cũ alij permulti, tum ipse Censorius ad Q. Cerellum copiosè explicat. Sed à Terentio Varrone traditum est, ex Dioscoridis authoritate, qui siderum scientiam calluit, Aegyptios quidem ipsos (quibus seruandi medicata cadauera cura fuit) subtili admodum, & arguta ratione deprehendisse, quo maximè uitæ spacio ætas hominis extimari debeat: sumpta ex pondere humani cordis cõiectura. Itaq; affirmarũt idem Aegyptij centum omnino annis hominum uitam definiri, quod eorum cor, qui sine ulla corporis tabe perierint, hoc ipsum declaret: quoniam cum ætate (si expendatur) aucta atq; damna referat. Anniculi enim pondere duarum drachmarũ, bini quattuor, & sic in singulis annis usq; ad quinquagesimum binas accedere, ut centum drachmis existat, quinquagenarij hominis cor. Ex eo deinde numero unoquoq;

Sæculum.

quoq; anno, binas detrahi ac minui. Quo perspicuum est, ab anno centesimo, ad primam sui ponderis redire, neq; longius posse proferri. Quod ego tamen acutius quidem existimo, quàm uerius, quanquàm in his libris, qui τὰ ἰατρικὰ prosecuti sunt, mira prorsus, atq; incredenda explicētur, quod alicubi & Claudius Galenus affirmat. Sed & C. Plinius id ipsum de hominis corde ad Vespasianū Augustum recensuit, & si breuiter quidem, cum dixerit creditū ferè ab Aegyptijs, ex defectu humani cordis, nō ultra centesimū annum posse homines uiuere.

CAPVT XI.

Quomodo à mathematicis uitæ hominum finis asseratur, ac de ætate Mosis, ex Trebellio Pollione, ac de Xenophilo musico non nihil.

Vod in capite superiore diximus de humanæ uitæ spacio, ac hominum legittimo obitu, monuit me ueterum authoritas, qui ab ista Aegyptiorum sententia prolatis quidem exemplis, longè dissentiant, sed ea tantummodo referemus, quæ Trebellius Pollio ad Constantium imperatorē scribit in hunc modū: Doctissimi (inquit) mathematicorū centum uiginti annos homini ad uiuendum datos iudicant, neq; amplius cuiquàm cōcessum dicūt. Illud etiā adijcientes, Mosem ipsum (ut Iudæorū libri testantur) dei familiarem xxv. ac centum annos uixisse. Qui cum interitum hunc, ut immaturū fortè quereretur, ferunt illi ab incerto numine responsum, neminē deinceps amplius esse uicturum. Sed in sacris etiam historijs, finem homini ueteres tribuunt xx. annos supra centesimū, quod & Iosephus ipse, Firmianusq; & alij referunt. Quanquàm Romani quidem authores de annis Aegyptiorū, eorumq; spacio aliter sentiāt, in quo temerè ab indoctis Varro incessitur, ut suo loco à nobis expositū. Inter alios uerò cō-

pluris,

pluris, qui annos aliquot supra centum uixerint, unus quidem Xenophilus musicæ disciplinæ peritus, in tota mortalium uita repertus est, qui centum & quinq; annos sine ullo corporis incommodo uixerit, quod ipse C. Plinius tradit, uir unus apud Latinos (quantum equidem iudicio possum consequi) in obseruandis, inuestigandisq; naturæ arcanis diligens & accuratus.

CAPVT XII.

Quãtum Publius Vergilius & à M. Tullio laudatus fuerit, & quo honore ab uniuerso Rom. populo habitus, cum carmen in theatro recitaret.

T in epistolis M. Tullij ad T. Pomponiũ, & in Seruianis cõmentarijs abũdè relatũ est, quantũ M. Cicero, P. Vergilij ingenio ac uersibus detulerit, cum se ipsum continere nequierit, quo minus audiente Rom. popu. spem Latinæ doctrinæ illũ appellarit. Nam cum fortè Vergilij carmẽ ex Bucolico poëmate Cic. audisset, miratus eruditionem & elegantiam, iterũ (ut scribit Seruius) recitari illud uoluit. Adeoq; tradit in eo audiendo affectus atq; oblectatus, ut apertè de authore Vergilio dixerit:

Magnæ spes altera Romæ.

Quod hemistichion, poëta mox in suum Aeneam detorsit his uersibus:

Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cælestibus armis.
Et iuxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ.

Quin & illud notandum maximè est, quod à Materno refertur, de eodem Vergilio, ut à Corn. Tacito scriptum est. Tantum enim laudis, tantum honoris, nomini Vergiliano habitũ Romæ est, à senatu, popu. Rom ut recitãti suũ carmẽ in theatro, pinde uniuersus populus assurrexerit, atq; Octa.

Augusto

Augusto imper. Sic enim Tacitus ex Materni persona, in libro ad Fabiũ Iustum, testis (inquit) Romanus populus qui auditis in theatro Vergilij uersibus, surrexit uniuersus: ac prę sentem, spectantemq; Vergiliũ ueneratus est, sic quasi Augustum. Ex quibus minimè mirum est, si epistolis & carmine Augustus etiã Octauius, totius orbis terrarũ imperator Pub. Vergilio poëtarum principi tantum concesserit.

CAPVT XI.

De historia T. Liuij, quòd in libros ab authore diuisa fuerit, nõ in decades cõtra aliorũ opinionẽ, tũ quibus id authoribus cõprobetur.

FAlso receptum est ac doctioribus etiã persuasum fuisse in decades diuisum à T. Liuio suũ opus de Romano. gestis, quæ singulæ decẽ uoluminibus explicantur: quod ipsum de authore Liuio neutiquam apud ueteres cõperias. Nam & Priscianus uir diligẽs aliĳq; grãmatici, sicubi Liuiũ citant, librorũ numerum ascribunt, neq; decades nominãt. Itaq; xvi. librũ & xxxiii. & cẽtesimũ decimũ sextũ uidemus aduocari ab ãtiquis authoribus cui sententiæ & Franc. Petrarcha astipulatur: ut qui asserat in epistola ad Ioannẽ Bocatiũ, ignauia legentium cõtigisse, uti Liuiana historia sit in decades distributa. In parteis (inquit) quas decades uocãt, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentiũ desidia diuisit. Sed & L. Florus libros centũ quadraginta eiusdem authoris recẽset, sublato penitus nomine decadũ, cũ uniuersam historiã in epitomen, uel (ut Latinè loquar) in breuiarium cõtraxit. Id & Politianus olim ita liberè nobis concedebat, ut nostrã quoq; diligentiã magnopere commẽdaret in perquirẽdis atq; examinãdis ueterũ monimẽtis.

CAPVT

CAPVT XIII.

[redacted]

CAPVT

Nescio an hec fabella de Bonifatio 8. edita fuerit ab [illegible] an ab auctore, [illegible] uel non [illegible] ex historicis illo tempore [illegible] sed variam aliqui dicunt [illegible] de [illegible] sed [illegible] absque [illegible]

sicut dante et alij mordaces [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] in Basilica Vaticana
[illegible]

CAPVT XIIII.

Scitum responsum Aristippi philosophi, cum rogaretur cur homines [redacted] pienter adeant, minime autem ad eos diuites.

Rudenter ac scite [redacted] sponsum est a Cyrenaico Ari/[redacted] Dionysio, quid in causa fo/[redacted] philosophi, ac eruditi homines, diuitum [redacted] accederent, [redacted] limina conte/rerent: diuites autem minime [redacted] agant. Quoniam philoso/phi (inquit) probe intelligunt, [redacted] bus maxime egeant: diuites autem hoc [redacted]. Quae circa per eleganter [redacted] noster Mirandula dicebat: [redacted] mal uidere in omni uita mortalium stultius, [redacted] quam diuitem hominem, qui bonarum disciplinarum [redacted] peritus, a studijsque liberalibus abhorreat: [redacted] impudicis uoluptatibus atque delicijs [redacted] hominum, aut aliquam uitae utilitatem [redacted] minime mirum est, si Alexandrini reges, atque caeteri prin/cipes, tam summis studijs, tanta [redacted] doctorum hominum familiaritates atque sermones conquisi[redacted] tem epistolae Graecorum prin/cipum, ac Romano[redacted] abunde indicant, ut [redacted] de illud [redacted] gatum [redacted]

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. OCTAVVS.

CAPVT I.

De Simone Samarite (qui magus dicitur) & quomodo in urbe pro deo habitus sit, & quo cultu atq; bonore fuerit, rex Tertulliani Apologetico, & alijs authoribus.

NOn dixerim, qua uoluptate ac studio, sacris authoribus incubamus, eorũq; lectionibus delectemur, sicuti celebres sunt q Græcè scripserũt: Origenes Adamãtius, Clemens, Eusebius Pamphilus, Iustinus martyr, Basilius. Ioã. Chrysostomus, Gregorius Naziãzenus, Epiphanius, qui cognomẽto πεντάγλωττος est nũcupatus alijq; cõplures. Ac ex nostris etiã Tertullianus, Hilarius, Ciprianus, Augustinus, Hieronymus, Ruffinus, Ambrosius, Gaudẽtius, nam horũ quidẽ commentarij perinde mihi atq; thesauri uideri solẽt, in quibus tam uaria, tam multiplex doctrinæ, rerumq; omniũ cognitio est, ut uniuersam propè antiquitatẽ, legesq; omnis & philosophiæ placita cõtineant. Quod ego nuper sum expertus, in Eusebij ac Tertulliani cõmentarijs legendis, qui ambo, & ingenio, & doctrina summa præstiterũt. Sed quod in apologetico de historia Simonis magi insinuat, apponendũ putaui quo loco de ueterum dijs agit. Cum Laurentiam (inquit) publicum scortum colitis, uelim saltem Laidem, aut Phrynen inter Iunones, & Cereres, ac Dianas adoretis, cum Simonem etiam magum statua & inscriptione sancti dei inauguratis. Quòd autem statuam Tertullianus Simonis dei nominet:

ſcribenda hic ſunt, quæ Iuſtinus martyr ad Auguſtũ Antonium ſcribit: nam & hoc Pamphilus Euſebius receẽſet. Poſt dominũ (inquit) Ieſum Simon quidã Samareus ex uico, qui dicitur Gyttho, Claudio cæſ. imperante, magicis artibus, & ope dæmonũ ſuffultus, in urbe noſtra (quæ omniũ tenet imperium) q̃ plurimis deceptis, deus eſt decretus, & apud nos ſimulacri honore donatus, quod in ipſo Tyberis flumine, inter duos ponteis collocatũ eſt, addito etiã hoc titulo, Latinis litteris perſcripto: SIMONI DEO SANCTO. Nã & eundem omnes propè Samaritæ, ac nõnulli ex cæteris populis, perinde, ac ſummũ deum & adorant, & confitent. Mitto autẽ quæ Hieronymus de eodem ſcribit, ne plura cõſectari curioſius uidear, cũ fugiſſe illũ ex urbe afferat, aliaq́ feciſſe prodigiorũ inſignia. Origines uerò Adamantius ab his uidetur diſſentire, qui Simonẽ ipſum dicit, eiusq́ diſciplinam minus celebrem fuiſſe: ita enim refert contra Celſi Philalethem. Voluit & Simon Samareus magus, ſua arte & commentis, nõ paucos è medio tollere: multos enim ſuis (ut puto) præſtigijs fallebat. Nũc uerò ex omnibus, qui ubiq́ gentium agunt, ne ad xxx. quidem cõperias, qui illũ ſectentur, & hi prorſus circa Paleſtinã ſunt, in reliquis uerò orbis terrarum prouincijs, nec Simonis nomẽ auditum eſt, cum ipſe laudis & gloriæ auidus hoc maximè pcuperet. Quoniã ſi qua eius nominis fama extitit, ea quidẽ ex apoſtolorũ hiſtoria innotuit. Hæc Adamantius. Sed enim quæ in Egeſippi hiſtoria, de hoc ipſo Simone deſcribuntur, minus adhuc recepta ſunt, ſed conficta omnia, & à uero aliena prudẽtiores extimarunt, quod aſpiciente uidelicet imper. Nerone deuolauerit. Non enim Lucas hoc Anthiochenus omiſiſſet, præſertim cum referatur à noſtris, eundẽ quidem precibus apoſtolorum decidiſſe, ac iuxta Ariciam crus alterũ infregiſſe.

CAPVT.

CAPVT II.

De Aegyptiorum antiquitate, eorumq; urbibus ex Pomponij commentario, ac de alijs etiam non nihil obscruatum.

TRaditum est in ueterum cōmentarijs Aegyptios quidem populos haberi omnium uetustissimos, tum rerum, disciplinarumq; complurium fuisse inuentores, ex quo terrarū parens Aegyptus appellata est, quod & Strabo philosophus, & Appion polyhistor, alijq; fatentur. Sed illud in primis memoria dignum ac mirificum putaui, quod à Mela Pomponio scriptū est, de hisdem Aegyptijs, in hunc modum: Aegyptij (inquit) homines uetustissimi sunt, trecentos enim & xxx. reges ante Amasim, ac supra xiii. millium annorum ætates, certis annalibus referunt, mandatumq; litteris seruant, dum Aegyptij sunt, quater suos cursus uertisse sidera, ac solem bis iam occidisse, unde nunc oritur. Quin & xx. (inquit) millia urbiū regnante Amasi habitarunt, tum sua ætate clarissimas dicit, quæ procul à mari sint, Sayn, Memphim, Syenen, Bubasten Elephantim ac Thebas, quas uel ipse Homerus poëtarum maximus, centum habere portas testatus est. Quod autē in Aegypto x. millia urbium Mela constituit, id ego legentiū iudicio extimandum relinquo, ne probare illa nunc uidear, quæ portenta à plerisq; ac prodigia nuncupentur. Nam qui de urbibus scripserūt, persæpe inter se dissentiūt, quod aliás demonstraui. Sed enim in Bactrianis mille urbes fuerūt, in Italia septingentæ, in Creta xc. ut à probis authoribus tradit. Sed hāc partem de urbibus secreto opere dijs uolentibus, eplicabimus.

Aegyptus terrarum parēs.

CAPVT III.

De triplici dicendi genere apud ueteres, & quo maximè stilo usi sunt Romani, Hispani & Punici authores ex Mirandulæ sententia.

VErsatus sum nuper cum Pico Mirādula, uiro & ingenio magno, & doctrina multiplici, cū quo non dixerim, quanta animi uoluptate de litteris & honestis disciplinis agamus, ueluti cum nup de antiquis scriptoribus iudicium faceret, adeò ut nihil dici uerius aut prudētius posset. Sunt (inquit) apud Latinos plura scribendi genera, sunt qui delectent, sunt qui doceāt, qui & afficiant, & qui moueant. Sunt etiam, qui plura ex his, & qui pauciora consequantur. Sed enim fuerunt (inquit) non pauci, in quibus Romana, & elegans elocutio. Alij rursus, ueluti municipes & agrestes, quasi sub alio cælo sermonem didicerint. Romani omnes in suo genere pressi, elegantes, & proprij, ut Iulius cæsar, M. Cicero, Sallustius, Q. Curtius, Liuius, Iunius Columella, & Cor. Tacitus. Hispani autem florentes, acuti. Et qui ad peregrinum inclinent, sicuti Fab. Quintilianus: Hilarius, & Anneus Seneca. Suetoniū, his & Pliniū addebat, quòd essent in scribendo simileis, figurisq; & Græcis uocibus cupidius ac insolenter uterentur, quod & maximè Hispanis ingenijs propriū. Punici & Carthaginienses, duri, audaces, improbi, ut Florens Tertullianus, Apuleius, Ciprianus, & Capella. Priores (inquit) Romanum ius seruarunt, ac nulla prorsus uitia in sermone admiserunt, sequentes ab his declinarunt, tertij palàm aberrantes, uirtuti uitium prætulerunt. De Gallicis (inquit Picus) ingenijs non loquendū, ut de Cassiodóro, Apollinare, Fulgentio, qui mythologica lusit. De Enodio item ac cæteris, quorum cōmentarij aspiciendi sunt, nō probandi. Hæc mecum Mirandula in Marciana bibliotheca Florētiæ disseruit.

CAPVT IIII.

De falsitate oraculorum, quòd ad principum nutum ferebantur exemplo Philippi Macedonis, ut Demosthenes & alij probarunt.

Actus est liber à Plutarcho philosopho de falsitate oraculorum, quòd ea uidelicet non modò ficta ac falsa forent, sed interdum etiã ridicula, hominumq; commentis temerè comprobata. Demosthenes autem uir ingenio acri & callido, prudenter dicebat, cum fraudes, ac deceptiones oraculorum uideret, Pythiam quidem suo tempore φιλιππίζειν. Quòd ea scilicet imperio, ac nutu Philippi regis à sacerdotibus Delphicis promerentur, quæ cum eiusdem animo, ac libidine congruerẽt. In quo facilè possumus cognosse, antiquiores illos, præsertimq; doctrinis, & prudentia excultos, neutiquàm istis deceptionibus fidem habuisse. Nam & illud quoq; respõsum ex Delphico (ut aiunt) de rege Pyrrho: φιλιππίζειν.

Aio te Aeacida Romanos uincere posse.

falsum omnino M. Cicero affirmauit, adhibitis etiam rationibus, cur ita demum referret. Primò (inquit) nunquàm est Apollo Latinè locutus. Deinde etiam sors hæc Græcis quidem inaudita est, sed & Pyrrhi tempore, Apollo ipse uersus facere desiderat. Hactenus Cicero. Sed enĩ potius id poëta Ennius pro tempore cõfinxit, quoniam sit poëtis ipsis concessum, nõ modò fingere aliquid, sed mentiri etiam & falsa dicere. Itaq; meritò ab eodem Cicerone dictum est, apertè quidem conuincitur, cætera omnia Delphica parum sincera fuisse, quod itidem à plerisq; philosophorum copiosè scimus assertum, ut diligenter Pamphilus Eusebius ad episcopum Theodórum demonstrat.

CAPVT.

CAPVT V.

Annei Senecæ locus in epistolis expositus, de meta sudante in urbe Roma: ac de Pub. Victore: qui de regionibus urbis scripsit.

IN epistolis Annei Senecæ ad Lucilium uerba hæc sunt: Essedas transcurrenteis pono, & fabrum inquilinum; & ferrarium uicinum, aut hunc qui ad metam sudantem tubas experitur & tibias: neq; cantat, sed exclamat. Quo loco, quid intelligamus metam sudantem, uiri olim doctiores quæsierũt. Sed nihil tum inuentum est, aut prolatum, quod hoc ipsum satis exponeret. Sciendum autem locum ipsum in Romana urbe fuisse: ita ex re appellatum, nam metæ quidem in urbe & metulæ (ut grammatici probant) lapides erant, quasi coni extantes: ita enim Græcè possunt appellari, quoniam meta est, perinde ac turbo inuersus, cuiusmodi effigies adhuc in cõpitis spectantur, quæ ad instar cylindri propemodum sunt. Erat autem locus hic, quem metam sudantem Seneca uocat, in regione urbis quarta, in qua Templum pacis. Suburra itidem, Sandalariũ, & Horrea castanearia: sicut à Pub. Victore traditum est, qui in nouendecim urbis regionibus, ea propè omnia refert, quę scitu digna & memoria uiserẽtur, & si magis hæc ipsa Victor nominat, quàm explicat: sic ut breuiariũ Rom. urbis, & qua locorum συναγωγὴ uideatur. Quod & Bernardus noster Oricellarius putat, qui Pub. ipsum non modò assidua obseruatiõe exponit, sed urbis totius ambitum, situm, magnitudinem, ac parteis pari diligentia & studio exequitur: collectis ferè his omnibus, quæ ad hoc absoluendum pertinerent.

CA-

CAPVT VI.

De Milonis Crothoniensis robore ex Pausania, ac de Maximino & Firmo Romanis imperatoribus, quo robore & qua forma fuerint.

Omplura passim leguntur in antiquorum monumentis de Milone Crothoniensi, & eius clarissimis gestis & robore, sed apud unum tamen Pausaniam ea referuntur in Heliacis, quæ mirificam sanè penèq; prodigiosam uiri fortitudinem arguant, quod ego subijciendum putaui. Is igitur Milo ex oppido Crothone fuit, & in athletica præstitit, ita malum punicum tenebat, ut nemo illi è manu extorqueret, aut digitum corrigeret, cum is tamen nullibi malum læderet. Idem disco uncto insidens, à nullo distrahi poterat. Vnde & C. Plinius inquit, quòd is, cũ semel cõstitisset, nemo eũ è uestigio educebat: sed & chordam fronti ueluti coronam alligans, retento spiritu, uenis plenis firmabat. Itaq; Maximinum cæsarem Augustũ (qui Thrax fuit) Milonem Crothoniaten uulgò appellarunt, quòd is manibus hamaxas traheret, rhedam onustam propelleret, aliaq; supra fidem permulta efficeret, de quibus & Iunius Cordus, & Capitolinus scripserunt. Firmus uerò (quem cæsar Aurelianus latronem Aegyptium uocabat) ut Vopiscus tradit ad Bassum, statura fuit ingenti, oculis promicantibus, capillo crispo, fronte uulnerata, uultu fusco, reliquum corpus pilosus & hispidus, ita ut Cyclops uulgò diceretur. Robore sic insignis atq; egregius, ut triarium uinceret, nam & incudem pectori superpositã, tundentibus alijs, constanter pertulit, cum ipse resupinus, & in manus curuatus, pendere potius, quàm iacere uideretur.

S CA.

CAPVT VII.

De his, qui fœcundiores fuerint, ad prolem procreandam, ac Proculi Augu. uerba de ingenti eiusdem libidine.

Irum est quod ab antiquis traditur, de quorundam multiplici, & numerosa sobole, in quorum numero etiã reponit Artaxerxes ille Persarum rex. Is enim cxv. filios habuit, ex quibus quinquaginta in eius necem cõspirantes, eum occiderũt. Vt minus id ferendũ uideatɾ, cum ex tanto numero, nullus (ut inquit Trogus) repertus sit, quẽ à tam impio, ac nefando scelere patris maiestas, aut pietas reuocarit. Quin & Eutyche xxx. quidẽ peperit filios, sicuti à ueteribus scriptũ est. Nam Gneus Pompeius in theatri ornamentis, cũ mirabiles rerũ, hominumq; effigies poneret, Eutyches simulacrũ cõstituit. Hæc em̃ à xx. liberis in rogum est illata: sicuti C. Plinius ad Vespasianũ Augustum refert. Proculus autẽ cæs. centũ Sarmathas uirgines (quæ in bello captæ sunt) intra dies xv. ut ipse gloriabatɾ, grauidas reddidit, adeò libidini ac nequitiæ deditus fuit, quod etiam Flauius Vopiscus de eo testatɾ. Sed apponã uerba eiusdem Proculi impera. ad Metianum: Centum (inquit) ex Sarmathia uirgines cepi, ex his una nocte decem iniui, omneis tamen, quod in me erat, intra dies xv. mulieres reddidi.

Artaxerxes.

Eutyche.

CAPVT VIII.

De XII. Romanis dijs, & eorum nominibus, qui singulis mensibus apud ueteres præponerentur ex antiquo marmore, ac Ennij carmen additum:

Ncidi nuper in monimenta quædã Romanæ uetustatis, in quibus & ratio, & ordo Romani anni deprehẽdi, quibus uidelicet ferijs, aut etiam dijs sacra essent peragenda. Sed quod imprimis me tenuit, repertum ibidem est, singulis quidem mẽsibus, suos

quasi

quasi deos, ac numina assignari, in quorũ tutelam referrentur. Ex quo persæpe etiam legitur XII. dijs aras fuisse in urbe cõstructas, quod alibi copiosè disserui: nunc uerò eum subijciam ordinem, qualis in his fastorũ monimentis repetitur, quæ uel Pōponius Lætus, uir antiquitatis studiosus ad Laurentiũ Medicẽ Florentiam misit: Ianuarius, in tutela Iunonis, Februarius Neptuni, Martius Mineruæ, Aprilis Veneris, Maius Apollinis, Iunius Mercurij, Iulius, Iouis, Augustus Cereris, Sept̃eber Vulcani, October Martis, Nouember Dianæ, December Vestæ. Quæ obseruatio ad eorum quoq; commentarios pertinet, qui fastorum & analiũ historiam explicant. Q. uerò Ennius poëta disticho etiam nobili XII. deos complexus est, quos alij patrios & penateis, Varro urbanos appellat, quorũ imagines ad forum (ut inquit) dicatæ uiserent̃: VI. mares & fœminæ totidem, ut à Capella Martiano & L. Apuleio refertur.

Iuno, Vesta, Minerua, Ceresq;, Diana, Venus, Mars:
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

CAPVT IX.

Veterum poëtarum carmen relatum contra Caldæos, & ariolos, & qua ratione minimè sit illis adhibenda fides, ex sententia philosophi Phauorini.

LIbitum mihi in ocio agenti, ueterum poëtarũ carmen referre, contra diuinaculos, & ariolos istos, qui & Caldæi à Romanis, & Planetarij uocant̃, ut intelligamus fuisse istiusmodi homines ab antiquis maximè derisos, atq; explosos, subijciam uerò senarios aliquot ex Accij, Ennij, & Pacuuij fabulis, cũ quia uenusti admodum, & elegantes sunt. tum quòd in his alicubi deprauatæ uoces, ac perperàm collocatæ, sensum deturbant, ut non cuiusque sit eorum elegantias ac festiuitates

S 2 percipere,

percipere, nisi paulò attentius perlegãtur. In libris igitur M. Ciceronis (qui de diuinatione inscibuntur) Pacuuianum hoc ex tragœdia Chrisyppo inuenies:

Nam istos, qui linguam auium intelligunt,
Plusq́; ex alieno iecore sapiunt quàm suo:
Magis audiendum, quàm auscultandum censeo.

Quin & ipse Q. Ennius, ut apud eundem Ciceronem, sic eorum improbitatem detexit:

Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant uiam:
Quibus diuitias pollicentur, ab his drachmam ipsi petunt:
De his diuitijs sibi deducant drachmam, reddant cætera.

Neq; minus elegãter Accius poëta in scribendis tragœdijs summus, ut in Atticis legitur.

Nil (inquit) *credo auguribus, qui aureis uerbis diuitant*
Alienas, suas ut auro locupletent domos.

Etenim Phauorinus philosophus, qui Pyrroniorũ libros pluris composuit, contra istos quidem Caldæos, in hunc modum lepidè concludebat. Aut aduersa (inquit) euentura dicunt, aut prospera. Si prospera, & fallunt, miser fias frustra expectandos. Si aduersa dicant, & mentiantur, miser fias frustra timendo. Si uera respondent, eaq; sunt, non prospera, iam inde ex animo miser fies, ante quàm è fato fias. Si felicia promittũt, eaq; uentura sunt, tum planè duo erũt incõmoda, & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam deflorauerit. Nullo igitur pacto utendum esse dicebat istiusmodi hominibus, qui uanis præstigijs, ac sycophantijs imponunt atq; decipiunt, quos etiam Gellius uir graui consilio in rebus humanis cru scatores improbos, & sycophantas appellat: ex quo Lycus ille Plautinus in Pœnulo comœdia q̃ lepidissimè inquit:

Heu heu quàm ego habui ariolos haruspices:
Qui si quid boni promittunt, pro spisso euenit.

Id quod

Id quod mali promittunt, præsentarium est.

CAPVT XI.

De crimine Scopelismi in Arabia, & locus apud iureconsultos emendatus, ac leges item contra eos, qui limites ac terminos extrahunt.

IN libris digestorum, seu pandectarũ uerba hæc Vlpiani sunt, in quibus mentio habetur criminis, quod in Arabia prouincia Scopelismus uocitat. Sed hoc ipsum uerbum ex codicibus istis uulgationibus sublatum est, ac pro eo etiam, quod est minus ferendum, adulterinam quoq; uocem supposuerunt: ita, ut spacium interdictum inseruerint, ratione tam inepta, quàm impudenti. Sed libitum est locum hunc restituere, ne quantum in me sit, nostris iureconsultis non satisfaciam, quanq; sunt adeò quidam à bonis litteris alieni, adeò litteratis omnibus malè affecti, ut si qui maiorem elegantiam profitentur in Romanis disciplinis, ingenioq; nõ uulgari sunt, insectantur eos, atq; dictis contumacibus accusent. Sed nos eorum (quod ait Plancus) orationes præterfluere sinemus, neq; enim tales sunt, ut in professione hac meliorum litterarum admodum profecerint. Itaq; si quãdo in aciem ueniunt, aut tumultuantur quidem, aut relicto presidio fugã capessunt. Verùm de his aliàs, in pandectis igitur illis archetypis (quæ Florẽtiæ asseruantur in Palatina curia) sic legitur: Sunt quædam, quæ more prouinciarum coërcitationẽ solent admittere, ut puta in prouincia Arabia σκοπελισμὸν crimen appellant, cuius rei admissum tale est: pleriq; inimicorum solent prædium inimici σκοπελίζειν, id est, lapides ponere, indicio futuros, quòd is, qui eum agrum coluisset, malo letho periturus esset, insidijs eorũ, qui scopulos posuissent, quæ res tantum habet timoris, ut nemo ad eum agrũ accedere auderet, crudelitatem timens eorum, qui scopelismon fecerint: hanc

rem præsides exequi solent grauiter usque ad pœnam capitis, quia & ipsa res mortem comminatur. Sed enim Romani quoque illi uetustiores (quos Ennius poëta Cascos appellauit) acerrimis pœnis contra eos uindicabant, qui agrorum fineis ac terminos exemissent, aut loco mutassent, quod imprimis Numæ regis instituta, & leges probant, in quibus uir egregiè prudens statuit, licere omnibus tanquàm sacrilegum eũ occidere, qui uiolare ius termini ausus esset. Quod & Dionysius Halicarnasseus in historia Rom. antiquitatis copiosè explicat, unde etiam uersus ex antiquis legibus:

Qui secus faxis, & terminum exarasit.
Ipsus & boues sacri sunto.

CAPVT XI.

De authoritate maxima imperij Romani, & epistola Belsolis regis ascripta de Valeriano cæs. Augusto capto.

Aud alienum mihi uisum est, si ex Belsolis regis epistola exponamus, quàm sancta olim, quanque inuiolabilis Rom. imperij dignitas censeretur, apud externos etiam principes, cum uel capto cæs. Valeriano, Romanũ tamen nomen, maximis regibus & uenerationi, æquè & terrori fuerit. Probant hoc ipsum, cũ alia cõplura, quæ in ueterum historijs continetur, tum illud quod est Belsolis regis epistola, de Valeriano imperatore quem Sapor Persarum rex, tum fortè pro uictoriæ iure inter captiuos retinebat. Sed ascribemus epistolam ipsam Belsolis, ut apud Trebellum Pollionem habetur, in libro ad imperatorem Constantinum. Belsolis rex regum Sapori regi, S. Si scirem posse Romanos aliquado penitus uinci, plurimùm tibi gratularer de uictoria quam proferres. Sed

quia uel fato, uel uirtute gens illa plurimùm poteſt, uide ne quod ſenem imperatorem cepiſti, & id quidem fraude, malè tibi cedat. Illud prætereà cogita: quantas genteis Romani & ex tuis hoſtibus, ſuas fecerint, à quibus ſæpe uicti ſunt. Audiuimus certè quòd Galli eos uicerunt, & ingentem illam urbem incenderũt. Certè Galli Romanis ſeruiũt, quòd Aphri, eos nónne uicerũt? certe ſeruiunt Romanis. De longioribus exemplis & fortaſſe remotioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Aſiam tenuit, certè uictus eſt, certè Aſia Romanorum eſt, ſi meum conſiliũ requiritis. Vtere occaſione pacis, & Valerianum ſuis redde. Ego gratulor felicitati tuæ, ſi tamen illa uti tu ſcias. Quin & Arthabeſdis literæ extant regis Armeniorum, in quibus Rom. quoq; imperium, ſic uiſus eſt defendere, ut imperatorem Valerianũ à Sapore captum liberius repeteret. Ita enim in extrema epiſtola ſcriptum eſt: Vnum cepiſti ſenem, & omneis genteis orbis terrarum infeſtiſſimas tibi feciſti. Ad hunc propè modum, & rex Caduſiorum, ad Saporem ſcripſit, ut apertiſſimè conſtare poſſit, quàm ſumma in ueneratione ubiq; gentiũ haberetur Romana illa maieſtas, uel in maximis rerum atq; fortunæ periculis.

Arthabeſdis.

CAPVT XII.

De fulminitis, & fulguritis arboribus, ac de Ioue fulguratore, & tonitruali in libris aruſpicum, aliaq; ibidem addita de fulminibus.

FVlminitæ, & fulguritæ arbores in aruſpicũ libris appellatæ ſunt, qđ eſſent fulmine ictæ. Quocirca fulminitũ (inquit Feſtus) eũ locũ dixerũt, q religiõe ſacer haberet: quoniã dicaſſe illũ Iupiter fulminator ſibi uideat. Ad hęc em̃ loca hi accedebãt, qbuſdã

Fulminitum.

ſacris

ſacris adhibitis, qui fulguratores, hoc eſt fulminum procuratores uocabantur. Hinc illud in Satyris Perſianis:

Triſte iaces lucis: euitandumq; bidental.

De his uerò ſacris, quæ ad arbores fulguritas fierent, non nihil comperias in Feſti commentarijs. Sed & citantur à noſtris grammaticis libri de fulguritis arboribus, qui cum Martijs atq; Sibyllinis ſeruarentur in templo Apollinis. De Ioue autem fulminatore & fulguratore (ut alia mittamus) ſic L. Apuleius in libro de mundo ad Fauſtinum. Cum ſit unus deus, idemq; numen, pluribus quidem nominibus propter ſpecierũ multitudinẽ, quarũ diuerſitate fit, multiformis, nã à iuuando Iupiter dicitur, quem ζῆνα Græci (quod uitæ noſtræ author ſit) rectiſſimè appellant. Idem fulgurator & tonitrualis, & fulminator, ac ſerenator dicitur. Plures frugiferum uocant, multi, urbis cuſtodem, alij hoſpitalem, amicalemq;, ut apud aruſpices & Romanos ueteres inuenies. Ex his facilè intelligitur, fuiſſe in Ethruſcorum commentarijs, fulguratorem Iouem, ac tonitrualem celebratum, ut alibi diximus. C. quoq; Plinius uir in conſiderandis atq; cognoſcendis naturæ uiribus præcipuè accuratus, uulnera tradit fulminitorum frigidiora eſſe reliquo corpore. Et apud Romanos religione cautum fuiſſe, uti cadauera fulmine icta, humo iniecta conderentur, quòd ea cremari nefas haberetur.

CA-

CAPVT XIII.

Quæ sit lex annaria in ueterum scriptis, & quid hoc uerbum æuitas significet in XII tabulis.

Egem annalem & annariam ueteres idcirco appellarunt, quòd ea cautum foret de æuitate, ac de annis, hoc est, qua ætate, quibusq; temporibus, capiẽdi magistratus, atq; habendi potestas foret, qualis illa traditur de senatoribus, ut ab omni senatus munenere uacarent, qui annũ uitæ sexagesimũ absoluissent. Item de militibus, ne supra quinquagesimum annum militiæ sacramento tenerentur. Sic enim apud iureconsultos habetur, de hac lege annaria & in collectaneis Sexti Pompeij mentio habetur. In capiendis uerò magistratibus decennium ex lege interpositum erat, ne cuiquam eadem dignitas traderetur, siquidem ad hunc modum in antiquissimis legibus fertum est. *Aeuitatem annali lege seruanto.*

Eundem magistratum ni interfuerint x anni, nequis capito. Vocabulum hoc quod est æuitas, pro senio exponendũ est, cum iam prouectiores homines sunt, & quasi capulares, ut uerbo utamur Plautino. Est autem ex duodecim tabulis acceptum, ut in ea lege continetur, qua de iumento, & arcera agebatur.

Si in ius uocat (inquit) *si morbus æuitásue uitium est:*
Qui in ius uocassit, iumentum dato:
Si uolet arceram insternito.

De qua lege plura disseruit Sextus Cecilius iurisconsultus, qui Hadriani ætate uixit in summa nominis celebritate.

T PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. NONVS.

CAPVT I.

De magia Dardani, eiusq; libris è sepulcro à Democrito erutis, ac de Græcis philosophis, qui ad Aegyptios perrexerunt.

Otum est regem Numam (qui leges Romanis condidit) libros xii scripsisse, partim Græcè (ut tradit) partim Latinè, in quibus Pythagorica sacra, & pontificalia continerent, eosq; uoluisse in monumẽto etiã suo recondi, ne in uulgus credo & propalã, quę arcana & sacra erant, deuenirent. Qua in re Pythagoræ secutus est disciplinã, quæ profanũ uulgus longè arceret. Sed exemplo simili relatũ de Dardano, qui cum egregiè in magicis artibus præstaret, libros à se conscriptos, in sepulchro fertur constituisse, quos Abderites Democritus, uir sagacis ingenij in perscrutandis naturæ uiribus, diligentissimè requisiuit, tum cõmentarijs æditis illustrauit, disciplinãq; ex illis reconditã, atq; multiplicẽ accepit, quod & C. Plinius ad cæs. Vespasianũ testatur. Nemo enim ignorat Græcos aliquot ipsos etiam Aegyptios adijsse, ut tragicam ediscerent, in quorũ numero eadem propè ætate fuerũt, Agrigentinus Empedocles, Democritus, & Pythagoras, quod & Pamphilus Eusebius, Philostratus, & Diodórus, alijq; permulti referunt, susceptis uerius (ut ait Plinius) ex illis quàm peregrinationibus. Sed hoc multò copiosius in epistolicis scripsimus.

CAPVT.

CAPVT II.

De Bonoso imperatore, & eius uinolentia, ac ioculare dictum in eius obitu pendere amphoram, tum de lege sympofiaca in potationibus.

Vreliani impera. dictum de Bonoso celebratur, natum fuisse illum, non ut uiuat, sed ut bibat. Hic igitur Bonosus, cum Romanorum dignitas in dies magis amitteretur, imperatoris nomē occupauit. Sed cū bello superatus foret à Probo, se ipsum laqueo suspendit. Erat autem Bonosus ex eo genere hominum, qui inter pocula, & potationes, uitam consumunt: siquidem potator fuit egregius, ex quo in eius obitu ioculare dictum inualuit, Amphoram pendere non hominem, quòd instar amphoræ pensilis, præ uino uideretur, quod affatim ingurgitauerat. Onesius tamen Græcus author, eundem tradit Bonosum, uel in uino fuisse prudentiorem, tametsi bibendi modum longè excederet, quod & Flauius Vopiscus recenset. Lex autem sympofiaca de hauriendis poculis hæc est (ut obiter hoc addatur) sicuti à ueteribus definitum, ut prima uidelicet cratera faciat ad sitim, secunda ad hilaritatem, tertia ad ebrietatem, quarta ad insaniam: ne quis fortè modum aut rationem in bibendo prætereat, cum ipso quidem uino sapientia (ueteri prouerbio) obumbretur. Nam & quaternario numero Democritus physicus Abderites abstinendum censebat, condito uolumine de hoc, non esse quaternos cyathos uel sextarios potandos. Vnde illud forte Ausonianum ex Flacci sententia: *Lædoria.*

Ter bibe uel toties ternos, sic mystica lex est:
Vel tria potanti, nec ter tria multiplicanti.

T 2 CAPVT.

CAPVT III.

De dijs regionum atq; urbium, quibusq; nominibus appellarentur, ex Tertulliano, Origine, & alijs authoribus.

On defuerunt apud Romanos, qui de dijs ac diuinitate permulta solerti animo conquisierint, ac æditis etiam commentarijs explicarint, in quibus cũ primis celebres sunt, Nigidius Figulus, Var. Terentius, & Val. Soranus, qui & in pontificio iure, ac philosophiæ decretis, maximè incubuerunt, quod Augustinus & Hieronymus abundè affirmant. Nos uerò eam nunc partem de dijs duximus referendã, quæ in quacꝫ regione, atcꝫ urbibus, & oppidis proprios lareis ac deos assignat. Putauẽt enim ueteres (ut est author L. Apuleius) suis regionibus deos ascribendos, quàm Fanis, & cerimonijs possent admitti, ut in Bœotia Amphiaraus, in Aphrica Mopsus, in Aegypto Osiris. Et ubicꝫ Aesculapius. Sed hæc multò copiosius à Diodòro, & Macrobio exponuntur. Origenes autẽ Adamantius, in cõmentarijs contra Celsum: Minimè (inquit) iniquũ est, suum quemcꝫ numen legittimè colere, etsi pluribus inter se ritibus & cerimonijs differunt. Nam Aethiopũ populi (qui Meroẽn habitant) Iouem duntaxat (inquit) & Bacchum colunt. Vraniam Arabes & Bacchum, Osirim Aegyptij omnes & Isidem, Mineruam Saytæ. Naucratitæ uerò ex ritu uetustiore, Serapin suum nomen cœperũt nuncupare, quod etiam pluribus à Tertulliano explicatur, uiro (ut apparet) in quacꝫ doctrina excellenti, eo maximè loco, quo de ueterum dijs atcꝫ numinibus historiam refert. Vnicuicꝫ (inquit) prouinciæ & ciuitati suus deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Diasares, ut Norici Tibilenus, ut Aphricæ Cælestus, ut Mauritaniæ sui reguli. Dein uerò & in Italia (inquit) municipali consecratione, alij censentur dij, Cru

ſtuminenſiū Deluentinus, Narnienſium Viridianus, Aeſculanorum Ancharia, Voſinenſium Norcia, Oriculanorum Valentia, Sutrinorum Murcia, Phaliſcorum Curis in honore patris, unde accepit cognomen Iuno. Qua in re nō minorem ſuperſtitionem arguunt, quàm falſam, ineptamq́ improbitatē. Sed hæc ſatis: nolo enim ea repetere, quæ alibi commodius explicaui.

CAPVT IIII.

Anacreontis carmen aſcriptum quàm uenuſtiſſimum de poculo, & in Latinos nnmeros conuerſum, quod apud Gellium deprauatum eſt.

Celebratur maximè inter Græcorum delitias Anacreontis poëtæ carmen, ut uenuſtum, elegans, & perlepidum, quo eroticôs exprimit, cuiuſmodi poculum fieri ſibi expetat, ut in eo uidelicet non armatos duces, non cæli ſigna, Pleiades uel Bootem requirat, ſed Veneres, ſed amores, ſed racemos, & Bacchum, eſt auem hoc prorſus:

Οὐ μοὶ μέλει γύγαο
Τῶν σαρδίων ἄνακτος.
Οὐδ' αἱρεῖ με χρυσός.
Οὐ δὲ φθόνῳ τυράννοις.
Εμοὶ μέλει μύροισι
Καταβρέχειν ὑπήνην.
Εμοὶ μέλει ῥόδοισι
Καταστέφειν κάρηνα.
Τὸ σήμερον μέλει μοί.
Τὸ δ' αὔριον τίς οἶδε.
Τὸν ἄργυρον τορεύσας
Ηφαιστε μοι ποίησον.
Ποτήριον δὲ κοῖλον
Οσον δύνῃ βάθυνον.
Ποίει δέ μοι κατ' αὐτὸ
Μήδ' ἄστρα μήδ' ἁμάξας
μὴ στυγνὸν ὠρίωνα.
Ἀνὰ ἀμπέλους χλοώσας.
Καὶ βότρυας † γελῶντας
† Σὺν τῷ καλῷ λυαίῳ.

† κατ' αὐτὸ
† ἐμοῦ καλῶς.

Quod ego propterea putaui referendum, ut facilius emendari poſſit in Gellianis noctibus, quo loco Romanas ueneres, cum Græcorum delitijs commiſit. Ibi enim deprauatū id carmen, atq́ improbè uiolatum eſt, nos olim Anacreonteum id pro arbitrio noſtro expreſſimus his numeris quales uulgò leguntur Laberiani.

Non mi cupio aurum, non diuites diuitias:
Non sceptra curo minitantium principum,
Nil ad me triumphantes cum decoris fascibus.
Nil instructæ acies, armis præfulgentibus:
Mihi est uiuendum, teneris in amoribus:
Mi sunt delitiæ, & suaue olentia suauia.
Viuamus hodie, uiuamus dum licet:
Lætiq; carpamus, quicquid id est boni.
Libet nunc crines liquidis perfundere odoribus:
Interq; iocos agere, & lepidas ueneres.
Quin tu age Vulcane potens, mulciber ignee
Excude mi amplum, insigne argenteum cymbium.
Inq; eo non mi astra, non Bootem, non Pleiadas.
Non Martem ferreum, non cruenta prælia.
Quid cum sideribus, cum Marte, cum bellis mihi?
Sed intus cude Bromium uino madidum:
Viteisq; molleis, & frondenteis palmites:
Racemosq;, & fluenteis uirideis hederas:
Amoremq; spirantem calores undiq;.

CAPVT V.

De magia Aegyptiorum, & qui in ea præstiterunt, ac de XXXVI dæmonibus, & qua potestate polleant.

DE magica, quæ apud Aegyptios populos celebrata sit, permulti apud ueteres scripserũt. Nam & Græcorum quidam ad eam perdiscendam, illuc enauigarunt, quo facilius, atq; copiosius de ea referrent. Nec enim latet eiusmodi fuisse hanc disciplinam, uti dæmonum uiribus, & quibusdam uelut incantationibus miracula ferè ac prodigia efficerent, quod ex ueterũ commentarijs intelligitur. Eius autem originem C. Plinius ad Mosem & Latopelam rettulit, in qua (ut traditur) Salomon,

mon, Dositheus, Simon Samareus, Theudas, Etham, Calgales, Dardanus, aliiq; complures præstiterunt. Ex Græcis, Hostanes, Damigeron, Pythagoras, Democritus, Apollonius. Ex his commentarios quidam fecerunt, quo hanc partem plenius excolerent, atq; humano corpori medelas deferrent, quod ipsi magices authores, certis genijs, ac dæmonibus assignant: sicuti Celsus Aphricanus in his libris testatus est, quos infando titulo cõtra Christum composuit. Aegyptij (inquit) ipsi, qui magicen maximè coluerunt, tradunt humanum corpus per sex & triginta dæmones curari, ex quibus alius dæmon, aliam sibi partem & portionem suscipit, eiusq; tutelæ se dedicat. Quin & eorum nomina, patria uoce appellãt, quibus inuocationibus uiciatas corporis parteis, ad sanitatẽ referre soleant. Sed hanc partem & Porphyrius copiosè explicauit, qui Aegyptios quoq; sycophãtas atq; præstigiatores uocitat. De Salomone autẽ, ut idem credatur, facit imprimis Iosephi authoritas, qui & Iudæorum uernaculus, & in omni antiquitate considerãda diligenter accuratus fuit. Is enim eundem scribit Salomonem, non modò rerum omnium atq; animantium naturam, ac uireis calluisse, sed eam præterea scientiam, quæ ad potestatẽ dæmonum, atq; incantationes pertineat, quibus (inquit) hominum morbi, & ægritudines leniri atq; curari soleant. In hac uerò magica & anulum adhiberi & peluets, aliaq; sacra idem Iosephus author est, in qua Iudæũ quoq; Eleazarum dicit maximè celebrem fuisse Vespasianis Augustis imperantibus.

Aegyptij sycophantæ.

Iudæus Eleazar.

CAPVT

CAPVT VI.

Non esse uiri prudentis in humanis confidere, & exemplum nobile de iniquißima fortuna Bellisarij ducis.

Ermo, nuper habitus est à uiris prudētioribus, de fortunæ potestate & uiribus, quæ pro libidine omnia humana agit ac uersat. Sed inter alia multa exemplum de Bellisario duce maximo prolatum est, quod equidem non putaui prætermittendum, cum ætate quoq; nostra (in qua totius Italiæ principes uarijs passim cladibus agitātur) paria quædā prope aspiciamus. Bellisarius igitur (ut à Procopio & alijs relatum est) uir quidem gestis, & animo maximus, sæpius uictor ac triumphator fuit: qui Iustiani Augusti imperiū suis auspicijs firmauit. Vandalos populos deleuit, de Persis triumphauit. Italiamq́;, & urbem Romā, à barbaris, & crudelissima cæde non semel liberauit. Tandem uerò post multas uictorias, ac peractos triumphos cæcatus ab imperatore fuit, eidēq; oculi crudeliter exēpti. Neq; ob aliam causam, quàm propter liuoris improbatitatem: qui uelut ignis alta semper & ardua petit. Cui ut ad plenum satisfaceret, in tam graui, tanq; iniqua fortuna oppressus, tuguriolum sibi propter uiam constitui fecit, in quo nummulos ad uictum quæritans, uitæ reliquum transigeret, dictitans hoc subinde prætereuntibus: Viator concede obolum Bellisario, quem liuor, non error cæcauit. Adeò nihil in humanis melius, quàm nihil boni sperare, quod illa etiam perquàm nobilis Sidonij acclamatio commonet de misera mortalium conditione: O necessitas abiecta nascendi, uiuendi misera, durissima moriendi. Sed hoc alibi de Bellisario commodius diximus.

CA-

CAPVT. VII.

De multiplici causa terræmotus, & Neptuni potestate, tum de terræmotu maximo, qui Tiberio imperante in Asia euenerit.

NOn pauci apud ueteres Græcos celebrãtur, qui de motu terrarũ, & causis copiosè scripserũt: neq; philosophi minus, quã historiæ authores: sicuti apud nos etiã C. Plinius, Anneus Sen. & Marcellinus Neq; dubiũ reliquerũt, uarias dici causas, unde istiusmodi terrarũ motus nascant: nam Caldæi quidẽ & Babilonij totũ hoc sideribus assignant. Philosophi aũt pleriq; flatibus & aquis, quòd hæc uisceribus terræ inclusa, dũ nitãtur prorũpere, motus istos, & hiatus generent. Ex quo Neptunũ quoq; ipsum Græcorũ uetustissimi, ennosigæũ & sicycthona appellarũt: nã & Probus Valerius ex authoritate M. Varr. tris præcipuè causas probat, quibus terræ tremores eueniãt. Aiunt eñ uentis in terræ uisceribus occlusis, exitũq; requirentibus, fundamẽta cõcuti, & his labefactis, superiora cõtremere. Aut etiã ex igne, quẽ terræ inesse, mons Aethna, & alij testant. Exusta eñ occidũt, nec sine sonitu & tremore subsidunt. Tertio ex aquis, quæ quodcũq; sustinẽt, delabi sensim in liquorẽ, & ingentibus ruinis terra consumpta, lacus maximos fieri: q̃d & Claudius Galenus (ut alios mittã) in lib. de historia philosophi prosequit. Sed quod in Asia imperãte Tiberio Augusto accidit, mirandũ profectò ac penè incredendũ uidet, siquidẽ terræmotu facto XIII urbes corruerũt, quorũ nomina subijciemus, sicuti etiã in annalibus Pamp. Eusebij notatũ est, quos diuus Hieronymus, ut alia multa, in sermonẽ Latinũ cõuertit. Sũt igit hæ: Magnesia, Ephesus, Sardis, Mosthene, Megara, Cæsarea, Philadelphia, Hymolus, Themis, Cyme, Myrrhina, Apollonia, Dicearchia. Quod etiã ob id referendũ fuit, quoniã & C. Plin. Maximus (inquit) terræ memoria mortalium extitit motus, Tiberij Cæsaris principatu XIII urbibus Asiæ una nocte prostratis.

CAPVT VIII.

Historia de Leænæ meretricis constantia in tormentis, ac Tertulliani uerba exposita, tum de Theodôro etiam, quàm firmo & constanti animo fuerit.

Erba Florentis Tertulliani sunt, in libro, qui apologeticus contra gentileis inscribitur: Ecce (inquit) & tormentorũ certamina à uobis coronantur, Attica meretrix, carnifice iam fatigato: postremo linguã suam in faciem sæuiẽtis tyranni expuit, ut expueret & uocem, ne coniuratos cõfiteri posset, si etiã uicta uoluisset. In quibus historia latenter notatur de Leæna meretrice, & Hipparcho Atheniensium tyranno: nam Olympiade quidem sexagesimaquarta, Hippias & Hipparchus Atheniensiũ tyrannidem occuparũt: sicuti relatum ab Eusebio in annalibus, ex quo Harmodius & Aristogyton, aliiq́; cõplures facta conspiratione Hipparchũ interemerũt. Leæna autẽ meretrix, cum foret illis beniuolentiæ officio maximè coniuncta, capta est, ac multis, uariisq́; tormẽtis uexata, ut conscios atq; coniuratores proderet, sed illa ut acris animi linguã mordicus amputauit, & in Hippiæ tyranni faciẽ inspuit, quod & C. Plinius (ut alios mittam) inter memoranda patientiæ exempla rettulit. In fœminis (inquit) Leæna meretrix præstitit, quæ torta, Harmodium & Aristogytonem tyrannicidas minimè indicauit. In uiris autem Anaxarchides (ut Zenonem mittamus) qui simili propè ratione cum torqueretur, præcisam dentibus linguam in tyranni os expuit. De Theodôro uiro grauissimo, eiusq́; mirifica constantia, notius est, quàm ut referri oporteat, qui carnifici traditus, discidit uerbera, fidiculas laxauit, soluit eculeum, laminas extinxit prius quàm efficeretur, ut conscios tyrannicidii indicaret, quod à Maximo etiam Valerio in exemplis ueterum scriptum est.

Hippias. Hipparchus. Anaxarchides

CAPVT

CAPVT IX.

De Leone imperatore qui edicto cauit, ut omnes imagines è templis ac basilicis Christianorum delerentur, & epistola Valentis & Theodosij augustorum de eadem re apposita.

RElatum est in ueterum annalibus de Leonis Augusti imperio, & eius moribus, quodque is Theodosio impe. defuncto in Bizantio urbe (quæ Cõstantinopolis dicitur) factus imperator, edicto cauit, ut omnes quidem sanctorum imagines, quæ in Christianorũ fanis ac templis forent, abolerent'. Ex quo Romani pontifices, aliarũque ecclesiarum præfecti acerrimè restiterunt, necubi (præterque in urbe Bizantio) tantũ facinus committeretur. Quoniam sæuissimis pœnis eos homines imperator afficiebat, qui tale edictũ contempsissent. Itaque omnes tunc imagines, atque simulacra, quæ in sacris Bizantij templis spectarentur, concrematæ sunt. [redacted]

Hec que litera subleta sunt ab Hereticis addita erant, ideo opp[illegible] [illegible] [illegible] talis fuit

Tertulliano, Basilide, Theophilo, Dioscoro[illegible], & cæteris per saty[illegible] collecta sunt, [illegible] hoc maximè Augusto Iustiniano.

CAPVT X.

De Hierophantis Atheniensium ad sorbitionem cicutæ, ac de Romanis sacerdotibus, flaminibus, & pontificibus.

Criptũ est ab Hieronymo sacerdotes illos Atheniensiũ, qui Græce ἱεροφάνται appellant, quo castius in sacris agerent, diuinisq; rebus incumberent, cõsueuisse sorbitione cicutæ se ipsos castrari. Vbi uero ad pontificis dignitatẽ fuerãt electi, uiri esse desinebant, ne q̃d in eis foret, aut ad uoluptatẽ, aut ad turpiorẽ libidinẽ, quæ res ad ipsa etiã Cõstantinorũ Augu. tempora (ut authores consentiũt) durabat. Nã & idẽ refert Hierony. de Rom. religione, nullũ quidẽ sacerdotẽ apud Romanos fuisse bigamũ, nullũq; flaminẽ bimaritũ. Põtifices aũt uiros & nobilissimos & sanctissimos, quorũ præcipua hæc cura & studiũ fuit, diligenter attendere, ne quid cõtra mores & religionis cultũ fieret. Itaq; sic in pontificalibus scriptum:

Ex patrijs ritubus coluntο optima:
Incestum pontifices, supremo supplicio sanciunto.

Quod à nobis diligentius est considerandũ, ex his sacerdotibus, eorumq; uita & moribus, quia Christianis [illegible] contra omnes gentes libidinem atq; nequitiam exercent [illegible].

CAPVT XI.

Quàm egregia, singulariq; doctrina præstiterit Mercurius Aegyptius in rebus diuinis, ac eiusdem uerba, ascripta de deo, de mente, & de animis in libro de sapientia dei,

Vo plura de Mercurio à nobis perquiruntur, eò maiora atq; diuiniora uideri solent, sic ut Firmiani sententiæ magnopere accedamus, qui persæpe huncipsum asserit, rerum propè omnium supra

cæteros

cæteros alios ueritatem perſpexiſſe, tum Græcos compluris pleraq; ab eodē Mercurio accepiſſe, quæ de deo, de animis, ac de mundo referuntur. Sed hæc in noſtris theorematis copiosè explicauimus. Nunc illud repetendum exiſtimaui, quod idem Mercurius loquitur ad Tatiū in eo libro qui de ſapientia dei inſcribit: Beatiſſimus (inquit) deus, qui & dæmon optimus dicitur, animam eſſe in corpore aſſerit, mentem in anima, in mēte uerbum, deum autem ipſum, horum omniū eſſe genitorem, ac parentem. Itaq; uerbum, imago, & mens dei eſt, corpus quidem ab idea. Idea uerò anima, & portio puriſſima materiæ aër, aëris anima, animę mens, mentis deus. Deus in omnibus, ad omnia, circa omnia, & per omnia, mens ad animā, anima ad aërem, aër ad materiam. Hactenus Ægyptius Mercurius, in quibus ipſa rerum ueritas non edocetur modò, ſed etiā explicatur, quod & myſteria illa atq; arcana Pythagareorum comprobant.

CAPVT XII.

Qui ſint apud iureconſultos iudices recuperatores in extimandis iniurijs, ac de iudicio recuperatorio copiosè explicatum.

FRequens mentio eſt apud M. Ciceronē, & alios ueteres, de his iudicibus, qui recuperatores à Romanis dicerentur, qua ratione, & recuperatorium iudicium eſt appellatum, quod in cauſis (ut fit) iudicandis, atq; abſoluendis cum recuperatione haberetur de extimandis iniurijs. In hunc autem modum conſtituta eſt à ueteribus, ceu ex iureconſultis ferè colligitur. Forma recuperandi iudicia, ſi quando in aliqua cauſa dolo malo fuiſſet habitum iudiciū, in ea tum re licebat cognitores habere, qui receptam cauſam, maturo iudicio extimarēt. Itaq; creabantur ad id tres iudices, qui recuperandæ cauſæ ergo recuperatores uocabantur, quorum iudicio, atq; extimatione

minatione, omnis damni illatio atq; iniuria tollebatur. Quæ res ab ipsis iureconsultis copiosè explicāt. Sex. aūt Pōpeius legem recuperatoriā ab Aelio Gallo sic acceptā tradit, cum inter populū & reges, nationes q; & ciuitates peregrinas cōuenit, ut per ipsos recuperatores agatur, de reddendis, recipiendisq; bonis, quæ ad priuatos pertinerēt. Gellius recuperatores constitutos tradit in his, quæ ad ius referanť, de iniurijs asserendis ac puniendis. Nā missa (inquit Gellius) xxv assium pœna, factū est à prætoribus, ut in extimādis iniurijs, recuperatores adhiberenť. M. autē Cicero in causa L. Flacci (quem sociū & adiutorem consiliorū, ac periculorū suorū uocat) recuperatores constitutos refert, qui rem uniuersam percenserent: Recuperatores (inquit) contra istum, rem minimè dubiā prima actione iudicauerunt. Et paulò mox. Cū frater meus in Asiæ præfectura Flacco successisset, causam ita detulit, Recuperatores ui Flacci coactos, atq; metu falsum iudicauisse inuitos, frater meus pro sua æquitate, prudentiaq; decreuit, ut si iudicatum negaret, in duplum iret, si metu coactos diceret, haberet eosdē recuperatores. Quam optionē recusauit. Idem Cicero pro A. Cecinna orationem habuit ad recuperatores, in qua persæpe de his agitur. C. preterea Suetonius à Flauio refert Domitiano Augu. identidē admonitos recupatores, ne se persusorijs assertionibus semper accōmodarent. Sed & Vespasianus pater, Flauiā Domitillam duxit uxorē, (ut ab eodē Suetonio relatū est) quæ ingenua, & ciuis Roma. pronūciata est iudicio recuperatorio asserente patre. Neq; illud omittendū putamus, quod in ueterum notis atq; elogijs obseruatū est, de iudicio recuperatorio his uerbis: Quāti ea res erit, tantæ pecuniæ iudiciū recuperatoriū dabo, testibusq; publicè duntaxat decem denūciandi potestatē facit. Quæ res ab antiquis notarū magistris ita pscribi solita est. Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. P. D T. D. D. P. F.

L. Flaccus.

CAPVT

CAPUT XIII.

Quàm imprudenter, atq; imperitè ab his erratum sit, qui scirpum acceperunt pro ænigmate, & quod apud authorem Gelliū scrupum, non scirpum legendum sit.

IN magno errore uersati sunt nostri ferè omnes grammatici, qui scirpum dixerunt pro ænigmate, quod ipsum è Gellianis uerbis acceperunt, in quibus non scirpum quidem, sed scrupum erat scribendum, ut in ueteribus, ac minus deprauatis reperitur. Sed enim quo pacto illa enodari possunt, quæ sine ullis nodis sunt, cuiusmodi scirpus haberi debet. Neq; ullus est tam hebeti ingenio, tanq; absurdo iudicio, qui nescit ipsos scirpos uocari enodes, unde illud uetus, cum apud comicos poëtas, tum apud Ennium celebratum hoc carmine:

Quærunt in scirpo soliti quod dicere nodum.

Scrupus uerò pro ænigmate & ambiguitate ob id à ueteribus acceptus est, quòd in eo anxietas quædā, & quasi asperitas intelligatur. Quod & Sex. Pompeius in libro de priscis uerbis undeuigesimo insinuat, Scrupos (inquit) pro asperis saxis accipimus, hinc rem scrupulosam dicimus, quæ aliquid in se asperitatis cōtineat. *Res scrupulosa* Proindeq; apud Gellium refertur, uocari à Græcis ferè ænigmata, quæ nostri scrupos dixerunt. Cui sentētiæ ac Benedictus Philologus accedit, uir eruditissimus, & in studijs nostris accuratissimè doctus. *Benedictus Philologus* Neq; uisum est hoc loco eos nominare, qui hac in re decepti sunt. Politianus certè, cum ad authores illum euocarem, ingenuè agnouit errorem, sed in hoc inquit cæteri ætate nostra incurrunt.

Finis libri noni commentariorum Petri Criniti.

PEPRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVS.

CAPVT I.

De doctrina Gamalielis Hebræi, & quo iudicio probauerit Iesum Christum pro deo accipiendum.

NEscio, maiore impudentia, an inscitia factũ sit à quibusdam ueterum, ut nõ modò contra Christianos populos, sed contra ipsum etiã Christum libros componere ausi fuerint. Non enim homines, sed portenta potius quædã, & prodigia dicenda sunt, cuiusmodi nobiliores memorantur: Porphyrius Iulianus Bizantius, Celsus, Aphricanus: qui Philaletẽ scripsit: Basilides & alij, qui ausi etiam inter alia flagitia dicere, quæcunq; de Cristo à priscis uatibus prædicta fuerunt, ea de alijs quoq; potuisse intelligi, quod ab Augustino tamẽ, Origene, & Cypriano copiosè refellitur. Sed à Gamaliele Hebræo dictũ egregiè ac prudẽter traditur: nam cum alios quidam fortè referrent, qui se uulgò deos probari uellent, ut Dositheum, Theudam, & Iudam, hi enim cum disciplinarũ magnitudine atq; doctrinis egregiè præstarent, seq; supra homines ponerẽt, deceptionibus maximis usi sunt, & à multis pro deo habiti. Ex quo in hunc modum respondit Gamaliel. Si hoc (inquit) de Christo humanum consiliũ fuit, quàm mox dissoluetur, ueluti Theudæ, Dosithei, Iudæ: & aliorũ, qui ubi mortui sunt, eorum ficta & cõmentitia disciplina sublata est. Siquidem non diu probari inter homines potest improbitas aut mendacium, quod omnis academia concedit. Id autem de

de Gamaliele in Origenis cõmentarijs comperies, quos uir maximè doctus contra Celsum composuit. Sed & Gamaliel ipse, iudicio & doctrina insignis apud Hebræos est habitus, qui etiam Pauli Tharsensis præceptor fuit. Vnde eum dixerunt ueteres ad Gamalielis pedes eruditum, sicuti in Hieronymo legitur, qui Gamalielem hunc, & maximũ uirum atq; doctissimũ uocat. Quod Hebræorũ prætereà libri testantur.

CAPVT II.

De Narsete eunucho, & Sophiæ Augusti uerbis ad eum, ac responsum Narsetis in fœminæ insolentiam.

Relata sunt permulta in ueterũ annalibus de Narsete eunucho, eiusq; maximis gestis, qui de Carthulario (ut ferunt) non modò patriciam dignitatem est consequutus, sed Italiæ quoq; uniuersæ factus præfectus, eam diu obtinuit: & omnis Gotthos, gentem ferocissimam, superauit. Sed ut res humanæ se habent, gloria inuidiam peperit. Ex quo Iustinus imperator: & Sophia Augusti coniunx Narsetem hunc ceperunt insectari. Itaq; Longinum cum magno exercitu contra eum mittunt. Sophia uerò & inter alia permulta cõuicia, quòd eunuchus foret, hoc addit: ut lanam in gynecio faceret: & pensa diuideret, quibus idem Narses pari animo respondit: talem se quidem telam exorsurũ, qualẽ ipsa dũ uiueret nunquã satis posset explicare. Et simul odio (ut fertur) ac metu accensus, Longobardos, populos in Italiam accersit, ut relicta Pannonia, ad Italiæ diuitias & prædam accedant, ne quid ad presidium & ultionem omitteretur. Fuit autem Narses (ut quidam tradunt) pius, religiosus, liberalis, atq; munificus, quod alias à me commodius relatum est.

CAPVT III.

De populi improbitate, ac de exilio Ariſtotelis, quòd impietatis accuſatus in Chalcidem profugerit, tum alia obiter non iniocunda.

Ihil debent in tota uita minus agere, qui prudentiores ſunt, quàm populo ſe ipſos committere. Nec enim bonis ingenijs, atq; diſciplinis, quicquàm eſt tam malè affectũ & infenſum, quàm imperita uulgi inſcitia. Quod equidem innumeris propè exemplis falſæ atq; improbæ philoſophorũ accuſationes, eorumq; exilia, & cædes demonſtrãt: ſicuti Socratis, Anaxilai, Apollonij Thianei, & Madaurenſis Apulei, quorũ apologiæ abundè explicant, quàm ſit ex Platonis ſententia, refugienda uulgi improbitas. De Ariſtotele autem philoſopho referendum illud puto, quod ab ipſo Adamantio Origene ponitur, quo loco Celſi Aphricani Philaletem mendacij ac falſitatis arguit. Tradit enim Ariſtotelem ipſum à iudicibus Athenienſiũ crimine impietatis fuiſſe accuſatum, quoniam dogmata quædam, ut ἄθεος καὶ ἀσεβὴς in philoſophia protuliſſet, quæ deorum cultum minus probarẽt. Ex quo Athenis relictis, Chalcidem ſe contulit, ubi diu uerſatus, cum literis amicorũ ad reditum uocaret̃, in hunc modum reſpondit: Ex Athenis pridem receſſimus, idq; eo animo factũ eſt; ne cauſam fortè Atheniẽſibus daremus, iterum ſcelus committere, ſicuti in Socratem commiſerũt, néue impiè contra philoſophũ rurſus feciſſe incuſentur. Neq; me autem latet, quod idem Ariſtoteles, cum Athenis xxx annos in Lycio docuiſſet, clàm ſe in Chalcidem recepit, quoniã foret impietatis ab Eurimedonte hierophanta accuſatus: ſiue à Demophilo (ut quidam uolunt) quòd hymnum in Hermiam pellicem ſcripſerit, cui etiam præ nimio (ut ferunt) amore ſacra fecit, atq; hoc epigramma Delphis incidit:

Hermia.

Τ. δ'ανα

Τ. δ' ἄπο τοῦ χρείως πα, αἰὲν μακάρων θέμιν ἁγνὴν
Ἐκτίνειν πέρσων τοξοφόρων βασιλεῦσι.
Οὐ φανεροῖς λόγχῃ φονίοις ἵνα γῶσι κρατοῦσαι.
Ἀλλ' ἄνδροι πίστει χρυσάμενοι δόλιον.

CAPVT IIII.

Quæ sunt maximè à dijs roganda, & quomodo: ex Platone, tum uersiculi Persiani de uotis peragendis.

ELeganter Plato philosophus & eruditè prudentiam atque iustitiam in suis legibus expressit, sed uel in Alcibiade (qui liber de uoto inscribitur) eius honorẽ & cultum sic recensuit: Perspicuũ (inquit) est, & apud ipsum deum, & apud homines bonæ mentis, iustitiam & prudentiã præcipuè honorari. Prudentes autem ac iusti illi meritò dicendi, qui probè norunt, quæ erga deum, quæque erga homines agere atque dicere conuenit. Hactenus Plato, quæ me ipsum commonent sententiæ ueteris, quam non minus stoicorum porticus, quàm uniuersa etiam academia honore summo prosecuta est. Ita ẽm à philosophis uelut ex Delphico prolatum: *Prudentes ac iusti.*

Sic uiuendum cum hominibus tanquàm deus uideat:
sic loquendum cum deo, tanquàm homines audiant.

Cuius secunda pars (ut inquit Vectius Prætextatus) abundè sancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos indecorũ sit. Nam & Plato idem copiosè hoc ipso libro explicat, quæ maximè à dijs petenda sunt, & quo animo, ne fortè in Oedipi rogationes, maiore affectu, quàm ratione depellamur. Stoici autem tria potissimum à dijs roganda affirmant, bonam mentis, bonam animi ualitudinẽ, tertio corporis. Itaque Persius poëta uidetur Alcibiadem Platonis peruidisse, qui in satyra quidem ad Macrinum sic de uotis peragendis loquitur. *Tria à dijs impetranda.*

Funde merum Genio, non tu prece poſcis emaci
Quæ niſi ſeductis nequeas committere diuis.
At bona pars procerum tacita libabit acerra.

Cui ſententiæ & illud apud Iuuenalem accedit:

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano,
Fortem poſce animum, mortis terrore carentem.
Qui ſpacium uitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcunq; labores.

Quin & in iure pontificum apud Romanos ita ſcriptum traditur:

Ne audento placare donis iram deorum
Cautim uota redduntо pœna uiolati iuris eſto.

CAPVT V.

Quantum conceſſerint Chriſto Rom. imperatores, Tiberius & Hadrianus, ac de Alexandro etiam Seuero, qui Chriſtum inter alia numina adorauit.

PErſæpe accidit, ut à uiris doctioribus quæratur quo in precio apud Roma. imperatores Chriſti numē fuerit, quo uidelicet tēpore, aut quo cultu Romana ciuitas eū proſequuta ſit. Ad hoc ego cum aliquando eſſem reſponſurus, talia propemodum de ipſo Chriſtianorū deo obſeruaui. Et primò quidem ex autoritate ueterū conſtat, Tiberiū cæſarem uoluiſſe Chriſtū à ſenatu, populoq; Romano adorari, idq; etiam ab eo relatū eſt ad ſenatum cum prærogatiua Tiberiani ſuffragij, ut abundè alibi diximus, quòd & Pāphilus Euſebius, ac Florēs Tertullianus affirmant. Sed & mox cæſ. Hadrianus de adorando Chriſto cogitauit, eidemq; templa condere inchoauit, ſicuti Aelius Lampridius ad Conſtantinum imperatorem teſtatur. Qui Augu. (inquit) Hadrianum ab incepto deſtitiſſe, ueritum ne cætera etiam templa eſſent deſerenda:

quoniam

quoniam præfecti sacrorum, Hadriano persuaserunt, Christianos omneis aliquādo futuros, si illud effecisset. Ex quo idem mutato animi ꝓposito, acerrimè mox uniuersam Christianorum factionem est insectatus, quod & commentarijs suis & edictis propalàm testatus est. Alexander autē Seuerus, qui optimus imperator est habitus, quiꝗ Antonio Eliogabalo successit, plurimum Christianis detulit, & Christi numen inter maximos & selectos deos recepit: siquidem in sacrario suo (quod ab Aelio Lampridio Lararium appellatur) inter principes diuos, & animas (ut inquit) sanctiores Christum habuit, cum quo ibidem Appollonium Thianeum, Abraam, & Orpheum coluit. Idem quoꝗ Alexander Augu. in minore Larario Achillē, & alios duces maximos habuit, sicuti M. Ciceronis & Vergilij simulacra, quē poëtarum omnium Platonem uocitabat.

CAPVT VI.

Vnde apud poëtam Vergilium ramus aureus, & uiscus in ilice in VI Aeneidos, Ac de magia Druydū Verg. carmē expositum.

Atis compertū est Pub. Vergiliū adeò multiplici, & uaria doctrina præstitisse, ut & cœlestia pariter, & humana maximè intellexerit, quod eius diuinū carmen probat, in quo & sacra omnia, & humanæ leges atꝗ ritus, tanta eruditione tractant̄, ut eum mirari potius homines possint, quàm pro merito satis laudare. Sed eiusdem carmen referemus, in quo de ramo aureo agit, quē Troius Aeneas ex præcepto Sybyllæ Deiphile ad inferos detulit, cuius etiā speciem uirenti uisco similē dixit, & in opaca ilice insertam, quæ omnia uident̄ mihi ex philosophia, & sacris Druydū esse assumpta, quibus religio fuit par quiddam de uisco & robore agere. Quod quidem suspicari licet, quoniā & uiscum Vergilius hic, & ilicem opacam

 nominat,

nominat, quæ inter glandiferas etiã refertur. Ab ipso eñ poëta (ut est author Macrob.) plerũq; fieri uidemus, ut remotiores ritus, ueterũq; cerimonias innuendo attingat, etsi Aurelius Cornutus, uir alioqui doctus, fictum hoc de ramo ilicis à poëta Vergilio falsò existimauit: sic autem Vergilius:

Accipe quæ peragenda prius, latet arbore opaca
Aureus, & folijs, & lento uimine ramus
Iunoni infernæ dictus sacer, hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus umbræ.
Sed non antè datur, telluris operta subire:
Auricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit, primo auulso, non deficit alter
Aureus, & simili frondescit uirga metallo.

At uerò Druydes (qui Gallorũ uates ac sacerdotes forent) nihil habẽt uisco & robore, in quo gignatur sacratius: sicuti C. Plinius testatur. Hi enim (inquit) roborũ lucos eligunt, neq; ulla sacra sine ea fronde conficiũt. Quicquid etiam illis adnascitur, è cælo missum putant, signũq; esse electæ ab ipso deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur, & ante omnia sexta luna. Idem quoq; Plinius: Sacrificio (inquit) epulisq; ritè sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorũ cornua tunc primùm uinciunt, sacerdos candida ueste cultus, arborem scandit, falce aurea demetit, candido id excipitur sago, tum demum uictimas immolant, precantes, ut suum donum deus prosperum faciat, his quibus dederit hæc. Hactenus de religione Druydum ad robur & uiscum, quæ poëtam Vergilium (ut puto) ad ramum illum aureum inclinarunt, ex quo illud subdit:

Sedibus optatis, gemina super arbore sidunt:
Discolor unde auri, per ramos aura † refulxit. † refulsit

Quale

Quale solet syluis brumali frigore uiscum
Fronde uirere noua, quod non sua seminat arbos:
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice, sic leni crepitabat bractea uento.

Fuit in hac sententia & Domitius Veronensis, uir in perquirendis ueterum monimentis acris ingenij, & in exponendis authoribus diligens, quem tamen immatura mors nobis præripuit.

CAPVT VII.

De Hetrusca disciplina, & quo studio Romani nobiles ad eam discendam mitterentur, ac uersus ibidem ex XII additi.

Mar. Cicero cũ de diuinatione differit, copiosè probat, populum quidem Hetruscũ maximè præstitisse, in obseruandis, noscendis q́ augurijs & ostentis: nam & aliquot à ueteribus celebrant, in quorum cõmentarijs disciplina hæc abundè exponeret: sicuti à Macrobio, Censorino q́ & alijs ueteribus tradit. Qua in re seruatũ est à Romanis, ut principũ filij, qui in urbe forent, Hetruriæ populis traderent, quo hanc etiã diuinandi partem edíscerẽt, sicuti uerba hæc Ciceronis testãtur: Bene (inquit) apud maiores nostros senatus decreuit, quando florebat imperiũ, ut de principũ filijs sex, singulis Hetruriæ populis in disciplinã traderent, ne tanta ars, propter tenuitatẽ hominum, à religionis authoritate abduceret, ad mercedem & quæstũ. Ex quibus apertè constat, quo studio & diligẽtia ꝓuisum est à senatu, populo q́ Rom. ut cognitio illa Hetruscæ disciplinæ conseruaret, quod ipsum & Liuius in Rom. historia notauit, quo scientissimè callerent, quæcũq́ de cælo tacta essent, omniaq́ prodigia, portenta, & ostẽta, quod & C. Plinius, & alij asserunt. Ex quo etiam in sacris ueterũ, & pontificalibus libris ita scriptum fuit:

Discunto

Discunto ignari à publicis sacerdotibus
Hetruriæ principes disciplinam docento,
Quibus diuis creauerint procuranto:
Et idem fulgura & obsita pianto.

Quæ ob id ascripsimus, ut Ciceronis locum facilius teneremus: cum nemo prorsus ignoret, cælũ ipsum, eiusq; parteis, ab Hetruscis olim signatas, & in sedecim diuisum: nam & fulminum genera undecim & deos nouem, qui ea iaculentur, statuerunt rationes prodendo, quid ex quaq; parte signaret, quod & C. Plinius ad Vespasianum Augustum demõstrat.

CAPVT VIII.

De cura & periculis eorum: qui imperio præsunt. ac Saturnini Augusti uerba ad hoc ipsum pertinentia.

VEtus est dictum, & à philosophis approbatum, tyrannos quidem, & principes quàm rarissimè se nescere: quoniam tam uaria illis, tanq; summa pericula unde quaq; immineant, prorsus ut quã ægerrimè communem liuoris, & periculi sortem, possint euadere. Quam rem tot principum & imperantiũ subitæ neces, atq; cædes maximæ approbant, cum paucissimi omnino fuerint, qui suo fato perierint. Itaq; permulti admodum reperti sunt, qui hanc imperandi curam, uelut inquietã, æstuantem, ac perniciosam refugerunt, quod equidem ex uerbis ipsis & oratione Augusti Saturnini imperatoris referendum censui quo cumulatius à quouis intelligatur, quã & erudite Saturninus & grauiter de imperatorum discrimine & periculis disseruerit. Nescitis (inquit) amici, quid mali sit imperare, nam & gladij, & tela, nostris ceruicibus impendent, imminent hastæ, undiq; spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur, non cibus pro uoluptate, non iter pro authoritate, non bella pro iudicio, nam arma pro studio. Adde quòd o-

mnis

mnis ætas in imperio reprehenditur. Senex est quispiam, inhabilis uidetur, sin minus, inest furor. Nam quod imperatorem me cupitis, in mortis necessitatē me trahitis. Sed habeo solatium hoc mortis, solus perire non potero. Hæc hactenus Saturninus, cum à suis purpuram esset indutus, sicuti M. Salu denus affirmat, eleganter quidem & doctè. Siquidem bonas litteras Saturninus egregiè coluit, & facultatē oratoriam studiosè didicit, quod & Vopiscus homo diligens recenset.

CAPVT IX.

De antiquorum proprietate in carmine, in rebus exprimendis, simulq; Accij poëtæ uersus appositi ex Argonautis elegantissimi, & Q.t nuij.

N præceptis ueterum, qui de ipsa elocutione scripserunt, illud præcipuè uideo cōmendari, ut uerba rebus maximè conueniant, & in quaq; actione describenda, sic absoluatur oratio, ut res geri potius, quàm componi uideatur. Ita enim interesse te putes, nō iocunda uerbis suauibus, atrocibus aspera, quieta sedatis, deductis humilia, grandibus ardua proferuntur. Vnde illa orationis honestas, & quasi certum decus oritur. Quam quidem partem summo studio uidentur mihi cōsecuti ueteres autho res, tum hi præcipuè, qui fabulas ediderunt, ut M. Pacuuius Attilius, Neuius, & Accius, quòd in illis uitę gesta, & hominum mores, habitusq; pro re ipsa effingerent atq; exprimerent, cuiusmodi carmē illud est Accianū ex Argonautis, in quo pastorē elegātissimè descripsit, qui primū nauim (cui nomen Argo) procul aspiciens, illico mirabundus in hunc modum uociferat.

Tanta moles labitur:
Fremebunda ex alto ingenti sonitu & strepitu
Præ se undas uoluit, uortices ui suscitat,
Ruit, prolapsa pelagus respergit, profluit,
Ita dum interruptum credas nymbum uoluier,

Dum quod sublime uentis expulsum rapiet
Saxum, aut procellis, uel globosos turbines
Existere ictos undis concursantibus:
Nisi quas terrestreis pontus strages conciet.
Aut fortè Triton fuscina uertens specus.
Subter radices penitus undant in freto:
Molem ex profundo saxeā ad cælum eruit.

Quod carmen, non Priscianus modo grammaticus repetit, sed & Q. Lucius Balbus, in illa celebri disputatione de natura deorum, & si alicubi deprauatum atque inuersum legit. Iam uerò & illud Q. Ennij nónne adeò propriè, adeò eruditè factum est, de augurio Romanæ urbis condendæ, ut in media urbe uersari te credas, Romulumque ipsum, & Remum certanteis aspicere, de imponendo urbis nomine, ut minus fortè mirum sit, si & Adrianus imperator Ennianos annaleis supra omnia quidem poëmata commendauerit, sed apponamus carmen:

Certantes magna cum cura, tum cupientes
Regni dant operam, simul auspicio, augurioq;
In monte Remus auspicio se deuouet, atq; secundam
Seruat auem solus. At Romulus pulcher in alto
Quærit Auentino, seruat genus alta uolantum,
Certabant urbem Romám ne Remám ne uocarent:
Omnibus cura uiris, uter esset induperator
Expectant, ueluti consul cum mittere signum
Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras:
Qui mox emittat pictis è faucibus currus.
Sic expectabat populus, atq; ore timebat:
Rebus utri magnis uictoria sit data regni:
Intereà sol albus recessit in infra noctis.
Exin candida se radijs dedit icta foras lux:
Et simul ex alto longè pulcherrima præpes

Læua

Laeua uolauit auis, simul aureus exoritur sol.
Cedunt de caelo ter quattuor corpora sancta
Alituum praepetibus sese, pulchrisq; locis dant:
Conspicit inde sibi data Romulus esse priora:
Auspicio regni stabilita scamna, solumq;.

Quos uersus & apud Ciceronem comperies, cum diuinationis parteis prosequitur.

CAPVT X.

Quae ratio fuerit, ne flamines sacerdotes apud Romanos nodum aliquem habere possent in uestibus, & quàm libera, & aperta esse debet animorum coniunctio inter amicos.

IN his sacris atq; cerimonijs, quas flamines sacerdotes apud Rom. dicuntur obseruasse, & illud à ueteribus notatum est, fuisse nefas, uti nodum ullum haberēt in apice, in cinctu, aut in ulla alia parte. Qua in re allegoricôs intellexerunt, pertinere ad uirum integra fide, optimisq; moribus praeditum, nihil dissimulanter, aut subdolè agere in deorum sacris, sed liberè, & aperto examine, ad fidem & ueritatem om̄ia referre. Quod ipsum in amicorū quoq; officijs praestandum est, ut à Cheroneo Plutarcho probatur, si modò hi sunt tales uiri, quorū uirtus atq; prudentia optimè intelligat, quantum sit amicorum causis, atq; commodis concedendum, quod & poëta Lucilius docet in carmine ad Albinum, quo uirtutis dignitas, officium, atq; gratia prudentissimè exponitur. Itaq; consueuit Oricellarius noster, ita amicos probare, ut in eorum animo iudiciū, in iudicio officium reponat, uir unus (quantū equidem iudicio meo consequi possum) in omnibus uitae muneribus extimādis, atq; cognoscēdis summa prudentia atq; consilio.

CAPVT XI.

De multiplici ac singulari doctrina, M. Varronis, & quòd idem tamen à Pálemone grammatico contemptus fuerit, ac iniquissima uoce porcus appellatus.

DE Var. Terentio notum est omnibus, quantum omnis antiquitas eius studium, atque multiplices doctrinas extulerit, ut omnium quidem togatorum doctissimus habitus sit, cui sententiæ M. Cicero, & Fabius Quintilianus calculum adiecerunt. Itaque sic Maurus Terentianus ad Nouatemum:

Vir doctissimus undecunque Varro.

Qui tam multa legit (ut est author Augustinus) ut aliquid ei scribere uacasse miremur, tam multa scripsit, quàm multa uix quenquàm legere potuisse credamus. Lactantius uerò Firmianus, qui & ingenio, & eloquentia, uir doctissimus meritò habetur, sic de eodem M. Varro (inquit) quo nemo unquàm doctior, neque apud Græcos, neque apud Latinos uixit. In libris diuinarum rerum, de hoc egit, quos ad C. cæsarem scripsit. Atque hæc cum ita se habeāt, quàm improbè obsecro à Rhemnio Palemone, quàm imprudēter atque ineptissimè factum est, qui eum ipsum M. Varronem, omnium disciplinarum parentem ac principem, pro imperito homine sectatus est, eundemque etiam porcum (si dijs placet) appellauit, dignus eo nomine Palemon, ut in suile aliquod intruderetur, quo insolentis audaciæ, atque importunissimæ uaniloquentiæ pœnas lueret. De quo & Suetonius Tranquillus meminit, quod ego idcirco apposui, ut quiuis possit intelligere, quàm sint quorundam ingenia contra ueritatem obstinata, atque illis plerunque uiris infensa, qui & colendi ab omnibus, & propè adorandi sunt, pro egregia, singularique doctrina.

CAPUT XII.

Quid in libris iureconsultorum sint Exconsules, Exquæstores, Expræfecti, & alia eius generis, quodq́; subagrestia, & parum Latina sunt.

INuenio apud nostros iureconsultos, & alios authores, hæc uocabula exquæstores, exconsules, expretores, & alia eiusdem generis: nam Symmachus, & Boëthius excōsules ferè uocati sunt, atq; his ueluti descriptionibus eorum nomina honestari solent. Iustinianus quoq; Augu. in epistola ad Rom. senatū Ioannem exquæstorē, & Leontium, atq; Basilidem expræfectos prætorio appellat. Quibus uerbis quantū equidem possum colligere, eos uiros designarunt, qui dignitate ipsa cōsulatus, aut quæsturæ functi essent. Sic expatricios, & expræfectos, quòd absoluto munere, à magistratu uacarent. Zeno autem imperator scribit ad præfectum Archadium, placere suæ dignitati, ut q patricij, uel expatricij sunt, quiq; magistri officiorum, aut sacri palatij custodes, uel ordini senatorio sociati fuerint, non possint nisi ab imperatore ipso, aut sacris cognitoribus in ius uocari, aut puniri. Simulq; addit: eos uiros qui dignitabus maioribus functi sunt, minimè oportere omnium iudicio subigi, aut pœnis mulctari. Itaq; hi homines expræfecti, exquæstores, & exenatores, in Iustiniani constitutionibus nuncupantur. Apud Varronem uerò, & M. Tullium excuriatos, atq; exterminatos legimus, pro his, qui extra curiam missi sunt, atq; extra terminos. Sed hæc honestis authoribus recepta, & cōsecrata sunt, illa parum Latina, & admodum subagrestia uideri possunt. Neq; enim apud eos comperiunt, qui Latina oratione usi sunt: sed ex illo (ut opinor) Augustini sæculo, in quo ferè Cassiodorus Apollinaris, Enodij, ac Fulgentij numerant,

Excuriati. Exterminati.

qui magis uidentur Gallicum aliquid & peregrinum referre, quàm Romanum ac probum sermonem. Ipsa enim dicendi elegantia & puritas, cum Romano imperio paulatim amissa est. Quod & noster Ioannes Corsius, cum Pontano disseruit, uir non minori iudicio quàm ueterum doctrinis excultus.

CAPVT XIII.

Biantis Prienei sententia relata, quo consilio ac ratione uti debeamus, in decernendis causis inter amicos uel inimicos.

DE Prieneo Biante complura in Græcorum monimentis traduntur, quæ uiri iudicium, atque sapientiam singularem probant, sed quod ab ipso relatum est de his qui inter alios iudicium faciunt, minime contemnendum illis est, qui liberali ingenio sunt. Dicebat enim malle se inter inimicos, quàm inter amicos de re aliqua statuere. Nam ex amicis (inquit) alterum prorsus inimicum habueris, ex inimicis uerò alterum amicũ. Quo circa melius ac potius censeri debet, amicum sibi adipisci in proferendo iudicio, aut à rebus iudicandis penitus abstinere, nisi ex professo ueritas ipsa fidei patrocinetur, cuius causa (ut academici asserunt) nullæ quidem contentiones, aut inimicitiæ refugiendæ sunt.

Finis libri decimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VNDECIMVS.

CAPVT I.

Mirificum prodigium de fulmine in natali M. Tullij ex annalibus Eutropij, ac de uiribus etiam fulminum non nihil.

Minus putaui absurdum fore, si ea in præsens referrē, quæ Romanus author Eutropius, in historia ad Valentē Augu. prodidit de M.Cicerone, atq; mirifico prodigio, quod obtigerit de uirgine Romana, quæ in itinere cælesti igne tacta fuerit. Vnde tam egregia dicendi dignitas, & absolutū eloquētiæ fastigiū præscriberet, sed opponam Eutropij uerba, quo manifestius appareat, quanta sit etiā uis & natura monstrifica fulminū: Bello (inquit) Iugurthino M.Cicero Arpini nascitur, matre Elbia nomine, patre uerò equestris ordinis, ex regio Volscorum genere. Eodemq; tempore quędam uirgo Romana, in Aquiliā pergens, ictu fulminis exanimata est, omnibus sine scissura aliqua uestimētis ademptis, ac pectoris, & pedū uinculis dissolutis, monilibus etiā, & anulis discussis, illeso corpore, nuda iacuit, equusq; (inquit) eius pari modo frenis & cingulis pemptus iacuit dissolutis. Hæc satis de prodigio uirginis. Neq; enī me præterit, uaria quidem ac pene incredibilia scribi de fulminibus, nō ab Aristotele modò & alijs Gręcis, sed ab Anneo Seneca, & Plinio. Nam inter alia & illud in ueterum monimētis traditur, quod Martia princeps Romanorum, cum grauida foret, fulmine icta, exanimato partu citra ullum aliud incommodum superuixit. Martia.

CAPVT

CAPVT II.

De officio tribuni militum ex sententia Aureliani Cæsaris imperatoris: & eius epistola ascripta ex Vopisci historia.

Vm gesta Romanorum principum nuper legeremus, nulla me pars magis detinuit, quã sicubi militaris disciplinæ præcepta, & leges notarent, quoniam nostra hæc ætas ita bellis assiduis uexatur, ut uniuersam propè Italiam grauiter afficiant. Sed illud inprimis Aureliani principis me delectauit, in quo tribunũ militum prudenter monet, qua ratione, & consilio, uti debeat in exercitu regendo, & copijs alendis, uerba ex Aureliani epistola subijciã, quo faciliùs legentes, hæc etiã expendant. Si uis (inquit) tribunus esse, imò si uis uiuere, manus militũ contine, nemo pullum alienũ rapiat, ouem nemo contingat, annona sua contentus sit; de præda hostis, non de lacrymis prouinciam habeant. Arma tersa sint, ferramenta samiata, calciamenta fortia, uestis noua, uestem ueterẽ excludat, stipendiũ in balteo, non in pompa habeat, torquẽ brachialem, & anulum apponat, equum saginariũ suum defricet, captum animal nõ uendat, mulum centuriatum cõmuniter curet, alter alteri quasi seruus obsequatur, à medicis gratis curetur, aruspicibus nihil det, in hospitijs castè se agant, qui litem fecerit uapulet. Hæc hactenus Aurelianus Cæsar, quæ siquis etiam apud authorem proprium requirat, is Flauium Vopiscum adeat, qui de imperatoribus Romanis scripsit.

CAPVT III.

De Pythagorica metamorphosi, & Laberij poëtæ uersus apud Tertullianum recogniti, atq; expositi

On ab re futurum putaui, si Laberianos uersus subtexã, ex eius mimis. Nam & Florentis Tertulliani locus signabitur, & alia quoque non insuauia de Pythagora nec iniocunda subiungemus.

mus. In hunc igitur modum de Pythagorica metamorphosi iocatus est Laberius:

Et audio mala multa etiam ex bonis,
Par illud: ut nos olim mutant philosophi,
Et nunc de mulo hominem, de muliere colubrum
Faciunt: & ex diuersis diuersa alia.

Quos uersiculos uel in commentarijs Nonianis deprehendes, quanquam alicubi deprauatos: nam & in Apologetico Tertullianus, quem contra gentileis composuit, partem ex his eleganter est mutuatus. Agè iam (inquit) si quis philosophus affirmat (ut ait Laberius de sententia Pythagoræ) hominem fieri ex mulo, colubrũ ex muliere, & in eam opinionem omnia argumẽta, & eloquij uirtutem detorserit, nónne & sensum mouebit, & fidem infringet? Etiã ab animalibus abstinendum, propterea persuasum quis habet, ne fortè bubulam de aliquo proauo suo obsonet. Quæ uerba satis me cõmonent Pythagoricæ transmutationis. Is enim Pythagoras, non modò Euphorbũ, paphonem, Homerũ poëtam se fuisse aliquãdo dictitabat, sed & Pyrandem postea: & mox Callidenam, ac demum præstanti forma meretricem, quæ Alce fuerit appellata: unde & nos in poëmatis olim nostris in hunc modum lusimus:

Adde quòd is leges, legumq; oracula nouit:
Quæ seruanda dedit Samius mysteria uates:
Cur etiam plureis uariato corpore formas
Prætulit: atq; idem famosi nominis Alce:
Moxq; melethæos animos, & pectora sumpsit:
Et modò gemmantes ales Iunonia pennas
Explicat: & bello ferus induit arma Pyrandes.

Plotinus quoq; Philosophus in libro de suo, cuiusq; Genio cum de animi metamorphosi differit, in hunc propémodum id ipsum prosequitur: Quicunq; (inquit) humanã proprie-

tatem seruarunt, iterum & ipsi homines renascunt. Qui autem ad sensum defecerũt, bruta equidem ac stolida animantia redeunt, sed ita tamen, ut qui & iram adiecerint, fera existant, & pro ipsa inter se differentia dissentiant. Qui uerò in libidine & uoluptatibus uitam egerunt, salacia, uoluptaria animalia reuertuntur. Quod si nec sensu ipso, nec sensus parte usi fuerint, hi utiq; omneis plantæ resurgunt: quoniam in his uel animus tantum uegetalis fuerit, neq; aliud egerũt, quàm ut in plantas uerterentur. Qui autem musicis modulis affecti, ac deliniti uixerunt, si in cæteris nõ degenerarint, animalia musica renascuntur. Et qui sine ratione ciuitates, atq; imperia rexerunt, aquilæ fiunt, nisi & ipsi alia prauitate sint infecti. Nam & qui absq; sapientia sublimia improbius tractant, cælum suspiciunt, in alites commutantur, ad altiora semper deuolantes. Qui uirtutem autem ciuilem assecutus est, homo reuertitur. Qui minimè adeptus, in ciuile aliquod animal, ut apem, & in alia eiusmodi se trãsformat. Hæc Plotinus, de quibus alibi diximus commodius.

CAPVT IIII.

De statua Niobis à Praxitele, & ibidem Ausonij poëtæ nobile epigramma ex Græcorum de eadem Niobe ex Pausaniæ commentarijs.

N Græcorum poëmatis uaria leguntur de Niobis forma, eiusq; imagine, quam Praxiteles longè pulcherrimã sculpsit, unde eam quoq; poëtę Græci magno studio celebrarũt, eiusmodi hoc subdit.

Ἐκ ζώης με θεοὶ τεῦξαν λίθον, ἐκ δὲ λίθοιο
Ζωὴν Πραξιτέλης ἔμπαλιν εἰργάσατο.

Ausonius uerò Gallus, egregiè admodum Latino epigrãmate secutus Græcorum suauitatem atq; indolem, sic eiusdem statuam expressit:

Viuebam, sum facta silex, quæ deinde polita
Praxitelis manibus uiuo iterum Niobe,
Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu:
Hunc ego cum læsi numina, non habui.

Quo carmine nihil utiq; legi potest cultius, limatius, doctius, adeò ut Marullus noster Bizantius, uir elegāter doctus, atq; in examinandis carminibus grauis censor, apertè affirmarit, nihil se usquàm legisse, aut etiam audisse elegantius, melius, absolutius. Fuit autem Niobes Phoronei filia, & Apis parens, ut in Eusebij annalibus notatum est, quos magna ex parte ex tomis Maneti transtulit. De hac complura scribuntur apud authorem Pausaniam, qui se inquit in Sypilo Niobis simulacrum aspexisse, cuius hunc ad modum species erat, ut propè accedentibus petra abrupta uideretur, procul autem cernentibus mœsta, & plorans mulier. Quin & Romæ in templo Sosiani Apollinis imago Niobis celebrata est cum liberis mœrentis, sed eam tamen dubitāt Scopas, an Praxiteles fecerit, quod & C. Plinius testatur. *Marullus.*

CAPVT V.

Historia ex C. Plinio de Octauia Augu. quæ ex oui augurio in sinu consoti, sexum futuræ prolis prænotauit, & alia item non iniocunda.

Dignum memoria est, quod à C. Plinio traditur in historia naturali de Liuiæ Augu. studio & cura, ad prænoscendam prolem, & filij sexum, quo grauida erat ex Nerone imperatore. Cum enim in iuuenta esset, & auidissimè cuperet uirilē sexum parere, hoc puellari augurio usa traditur, uti ex eo partum prænotaret. Ouum in sinu fouendum accepit, subinq; illud nutrici datum ad refouendum per uices reddebat, necubi tepor ad alendum fœtum intermitteret. Neq; falso augurio fertur augurata; siquidem Tib. cæsarē peperit. Illud quoq;

Gallinarius. notandum, quod in ueterum annalibus lectum est, Gallinariũ fuisse quendam, cuius nomẽ adhuc requirimus, qui mirifica arte, q̃d ex quoq; ouo foret, præuidebat, quod ipsum à Plinio etiam describitur, & si minus id credendum uidet, cum ingenuẽ idem professus sit, haud in omnibus suam se fidem legẽti astringere, sed eam potius ad authores ueteres relegat. Nã nec ullum quidem mendaciũ tam falsum, tanq; impudens est (sicuti Plato testatur) quin suis quoq; authoribus defendatur.

CAPVT VI.

De origine dei Canopi, ac eiusdem simulacro, & quo commento ac fraude pro deo sit habitus.

NOtandum & illud est, quod in ueterum scriptis reperitur de origine dei Canopi, & quo uidelicet commento Aegyptij sacerdotis ad cultũ, numenq; deuenerit. Ferũt enim, quòd ipsi quidem Caldæi per uarias orbis regiones ignem circumuehebant, ueluti proprium ac summum numen, quòd eo quoq; cæteros omnis deos, eorumq; simulacra deuincebant, quæcunq; ex auro, ære, argento, eboreq; uel alia quauis materia essent. Fiebat enim ut ignis planè superior euaderet. Conuenerãt autem populi, ut uicta numina, uictoribus concederẽt, quo rei ueritas cunctis mortalibus de adorando numine constaret. Hæc igitur cum sacerdos Canopi Aegyptius percepisset, dignum sanè cõmentum, atq; percallidum cõtra ignem excogitauit. Solent in Aegypto uasa quædam fictilia effici, quæ hydriæ appellanẽ, crebris unde quaq;, ac minimis prope foraminibus patentes, ex quibus cum aqua decidit, defæcatior, atq; purior effluit. Sacerdos igitur Aegyptij unam fortè ex his cepit, atq; obstructis foraminibus, uarijsq; coloribus depictam, & aquis plenam, ut idolum constituit, ac su-

Hydriæ.

per

per uetere simulacro dilig ẽter collocat, quod esse Menelai gubernatoris ferebatur. Veniunt Caldæi, circũstant numen conflictum ineunt, & ignem simulacro admouent, tum uerò cera ipsa (qua uasis foramina obstructa erant) grassante igne resoluitur, & aqua profluente, ignis extinguitur. Quo factum est, ut fraude sacerdotis Aegyptij, Canopus uictor haberetur. Vnde simulacrum quoq; illius perexiguis pedibus, contracto collo, ac prominenti alueo, in amphoræ modum formatum est, dorsô etiam æqualiter tereti. Hæc de Canopo deo, eiusq; origine traduntur, & in Sudæ collectaneis & in sacra historia Turantij Ruffini.

CAPVT VII.

Pacuuianum ænigma de testudine, ac uersus eiusdem lepidißimi ex tragœdia allati, tum locus Tertulliani expositus.

DIci nõ potest, quanta sit olim facta iactura in his maximè apud nos authoribus, qui tragœdias & comœdias scripserunt, sic, ut eorum uix nomina reperiantur, cum Romani primùm ciues his potissimùm fabulis agendis magnopere detinerentur. Nos uerò ita auidè antiquitatem excutimus, & uestigia illa ueterũ poëtarum requirimus, ut in his etiam libenter cõmoremur, quæ à nostris grammaticis quàmlibet intercissa, & deprauata afferuntur, cuiusmodi ænigma est illud quod ex Pacuuianis fabulis celebratur his lepidissimis uersibus:

Sanguine caßa, domiporta, terrigena traditur:
Quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera:
Capite breui, ceruice anguina, aspectu truci.
Euiscerata inanima cum animali sono,

Id ænigma cum in Pacuuiana fabula paulò obscurius proferatur ab Amphione, quod responsum ab Atticis est, non intelligimus, nisi apertè dixeris. Tum ille unico uerbo respõ-

dit cocleam esse, quod ipsum propterea censui apponẽdum ut ætatis nostræ homines intelligant, quantum sibi ueteres illi in nouandis, componendisq; uocibus tribuerent atq; indulgerent, cum domiportam Pacuuius, & tardigradam uocauerit testudinẽ. Si quis autem inuenire hoc uelit, is apud M. Ciceronem de diuinatione inquirat, quo facilius locum doctissimi uiri Tertulliani intelligat, qui in libro de pallio de hoc ipso ænigmate Pacuuiano non nihil rettulit.

CAPVT VIII.

Scita & elegans obseruatio ex lege ueteri de re uenerea, ac de edictis etiam Semiramijs ab Heliogabolo imperatore institutis.

On defuerunt apud ueteres, qui & eruditione & ingenio clari, præcepta in litteris referrẽt, quibus amorum delitias, & instrumenta describerent, tum quibus artibus, & quo studio sequi amores debeamus: quoniam & populi quidam celebrãtur, apud quos illi multò acceptiores, atq; honestiores, qui sectandis amoribus promptiores atq; acriores haberent. Sed ego cum in senatusconsulto inciderim de re uenerea, quod olim Romæ (ut fertur) in templo Veneris foret, minus putaui indignum, si in nostris etiam cõmentarijs legeretur, nec ubi delitias, istiusmodi, & ueterum elegantias aspernari uideamur, qui ad ipsam præcipuè antiquitatẽ respicimus. Ad hunc igitur modum sacra lex de re futuaria lecta est:

Iura uisundi, consectandi, susurrandi, gestiundi, suttrudendi, salutandi, confibulandi, precandi, perpetuò, interdiu, futuarijs: permissa ex me sunto. Ex æde, foramine, horto, postico, impluuio: cuncta hæc commoda nemo homini prohibento. Fidem, consilia ferunto, seruanto auxiliũ, operamue danto, sub noctu uoto tractanto, promissa, iuramẽta, lamenta admiscento, sollicitãto, uerecundiã, timorem amouento, tristitiam suppremunto, tempori locoue obsecũdanto. Occasioni ne unquàm cedunto, internũtias epistolas succudunto: his spem, uoluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiã allectanto,

inserunto

inferunto, fraude, ui, dolo, ostentatione, attemperatè utunto, prudentiam, taciturnitatem habento, tenento, gestiunto, ex pathica quicquàm sempiternè quasi stipem, & pignus capiunto: eius permissum aduehunto, nouam quaerunto, astúue, pompáue grandianimem, nobilem insectantor, notas conicctarias rectius nouanto. Hæc hactenus. Nam & ob id referendum hoc fuit, quoniam Varius quoq; Heliogabalus imperator senatuscõsulto quædam ridicula & amatoria uulgauit, quæ matronę, cui se crederent, & ad cuius osculum uenirẽt, qua ueste, quibusq; ornamentis uterent̃, eaq; senatusconsulto de nomine suæ cõiugis Semiramia iussit appellari: sicut Aelius quoq; Lamp. testat̃ ad imperatorem Constan. Augu.

CAPVT XI.

De sæuitia Macrini imperatoris, & qua crudelitate in adulteros animaduertet, tum alia obiter addita.

PErmulta in ueterũ monimẽtis legunt̃, quæ Macrini impe. sæuitiã atq; crudelitatẽ referant. Is enĩ inter eos princeps meritò ab authoribus reponit̃ qui immanes, atq; sanguinarij sunt habiti. Sed ad scribendũ est nouũ feritatis genus, inuentũq; ab eodem maximæ crudelitatis, ut ex hoc constare possit, q̃ esset Macrinus diri animi atq; pdigiosi in supplicijs exhibendis. Cum igit̃ duo milites (ut à Capitolino relatũ est) ancillæ hospitis pudorẽ uiolasse crederent̃, atq; illud Macrinus imper. p frumentariũ didicisset, iussit eos in mediũ produci, simulq; interrogauit, utrum factũ hoc esset. Quod cum cõstitisset, statim geminos boues, miræ magnitudinis uiuos aperiri iussit, atq; his milites singulos inseri, capitibus boum exectis quo facilius unà colloqui possent. Ita hominis sæuitas non quidem supplicio in puniẽdis adulteris delectabat̃, quin idem quoq; Macrinus ad exemplũ Mezẽtij uiuos hoĩes mortuis alligat, ac longa tabe confectos, infando mortis genere exanimabat, ut eleganter poëta Vergi. expressit de Mezentio.

Mortua

Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis:
Componens, manibusq; manus, atq; oribus ora:
Tormenti genus, & sanie, taboq; fluenti
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

Mitto quod & milites suos in crucem tulit, & ex quaq; seditione decumauit, atq; centesimauit, ut non Macrinus uulgò sed Macellinus passim uocaretur.

CAPVT X.

De nominibus militũ, & qui sint primani, tertiani, quintani, & eiusmodi alia apud Cornelium Tacitum, & de quartarijs mulonibus apud Lucilium.

PErmulta & uaria sunt in ipso exercitu militum nomina, de quibus passim mentio fit apud authores, sicuti qui ab armis, uel gradu & stipendio denominantur. Sed à legionibus etiam milites quidem uocantur. Nam legiones ipsæ à numero interdum dicebantur, ut quarta, sextadecima & eiuscemodi, quod inuenio cũ apud alios ueteres, tum in historia Cornelij Taciti frequens. Is eñ primanos milites, secundanos, quintanosq;, & quartadecimanos sæpius refert. Posthumus (inquit) præfectus castrorũ secundæ legionis, cognitis quartadecimanorum, uigesimanorumq; prosperis rebus, quia pari gloria legionẽ suam fundauerat, se ipsum gladio transegit. Et in alio mox libro: Sed ipsis (inquit) legionibus inerat diuersitas animorũ, primani, quintaniq;, turbidi adeò, ut quidam saxa in Galbæ imagines iecerint. Idẽ quoq; author in duodeuigesimo expressius hoc totum explicat. Fortè inter padum, uiãq; (inquit) patenti cãpo duæ legiones congressæ sunt, pro Vitellio una & uiginti cui cognomen rapaci ueteri gloria insignis, è parte Othonis prima adiutrix. Non autem in aciem educta, sed ferox, & noui decoris auida, primani stratis unà & uigesimanorum principijs aquilam abstulêre, quo dolore accensa, legio impulit

rursus

rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, & plurima signa, uexillaque ex hostibus rapuit: à parte alia propulsa quintanorum impetu, tertiadecima legio circumuenti pluriũ accursu quartadecimani, & ducibus Othonis iampridẽ profugis, Cecinna ac Valens subsidijs suos firmabat. Hæc Tacitus. Nã & C. Suetonius eodem modo tertianos, & decumanos intelligit. Quartarij uerò in satyris Lucilianis muliones mercenarij appellati sunt, qui quartam sibi partem quæstus acciperent: ut Pompeius Sexto in libro de uerbis priscis septendecim tradit, allato etiam Luciliano carmine.

Porro homines nequam malus: ut quartarius apros
Colligere omneis.

CAPVT XI.

De Proculo & Regillo imperatore, & quomodo per iocum fortuna illudente imperij dignitatem adepti sunt.

VErum profectò est, quod à philosophis permultis probatur, homines quandoque fortunã sibi, uel confingere ex tempore uel assumere, id ego cum Romanos annaleis legerẽ, maximè comprobaui. in quis tam uaria, tã promiscua & multiformis imperatorũ fortuna appareat, ut quidam ex loco perhumili ad illud imperatorũ tam sanctum, tam Augustum nomen ascenderint, alij rursus ueluti ex ioco & quasi cauillo desilierint. Sicuti inter alios & Proculus & Regillus, quorum exempla referenda in præsens putaui, ut iocantis fortunæ aleam, ac libidinem in conspectu haberemus. De Proculo igitur sic traditum est à bonis authoribus, cum in cõuiuio (ut fit) latrunculis lusitaret, ac decies imperator ipse exisset, statim scurra tũ quidã (ut parata sunt ingenia blandientiũ) Salue (inquit) Augu. Et allata purpura (ut mos erat) eius humeros ornauit, eũque adorauit. Qua ille occasiõe uel oblata, uel arrepta, ut imperator uulgò salutatus est, quod apud Græcos rettulit author Onesimus,

CAPVT XI.

De multiplici ac singulari doctrina, M. Varronis, & quòd idem tamen à Palemone grammatico contemptus fuerit, ac iniquissima uoce porcus appellatus.

DE Var. Terentio notum est omnibus, quantum omnis antiquitas eius studium, atq; multiplices doctrinas extulerit, ut omnium quidem togatorum doctissimus habitus sit, cui sententiæ M. Cicero, & Fabius Quintilianus calculum adiecerunt. Itaq; sic Maurus Terentianus ad Nouatemum:

Vir doctißimus undecunq; Varro.

Qui tam multa legit (ut est author Augustinus) ut aliquid ei scribere uacasse miremur, tam multa scripsit, quàm multa uix quenquàm legere potuisse credamus. Lactantius uerò Firmianus, qui & ingenio, & eloquentia, uir doctissimus meritò habetur, sic de eodem. M. Varro (inquit) quo nemo unquàm doctior, neq; apud Græcos, neq; apud Latinos uixit. In libris diuinarum rerum, de hoc egit, quos ad C. cæsarem scripsit. Atq; hæc cùm ita se habeāt, quàm improbè obsecro à Rhemnio Palemone, quàm imprudēter atq; ineptissimè factum est, qui eum ipsum M. Varronem, omnium disciplinarum parentem ac principem, pro imperito homine sectatus est, eundemq; etiam porcum (si dĳs placet) appellauit, dignus eo nomine Palemon, ut in suile aliquod intruderetur, quo insolentis audaciæ, atq; importunissimæ uaniloquentiæ pœnas lueret. De quo & Suetonius Tranquillus meminit, quod ego idcirco apposui, ut quiuis possit intelligere, quàm sint quorundam ingenia contra ueritatem obstinata, atq; illis plerunq; uiris infensa, qui & colendi ab omnibus, & propè adorandi sunt, pro egregia, singulariq; doctrina.

CAPVT

CAPVT XII.

Quid in libris iureconsultorum sint Exconsules, Exquæstores, Expræfecti, & alia eius generis, quodq; subagrestia, & parum Latina sunt.

INuenio apud nostros iureconsultos, & alios authores, hæc uocabula exquæstores, exconsules, expretores, & alia eiusdem generis: nam Symmachus, & Boëthius excõsules ferè uocati sunt, atq; his ueluti descriptionibus eorum nomina honestari solent. Iustinianus quoq; Augu. in epistola ad Rom. senatũ Ioannem exquæstorẽ, & Leontium, atq; Basilidem expræfectos prætorio appellat. Quibus uerbis quantũ equidem possum colligere, eos uiros designarunt, qui dignitate ipsa cõsulatus, aut quæsturæ functi essent. Sic expatricios, & exprefectos, quòd absoluto munere, à magistratu uacarent. Zeno autem imperator scribit ad præfectum Archadium, placere suæ dignitati, ut q patricij, uel expatricij sunt, quiq; magistri officiorum, aut sacri palatij custodes, uel ordini senatorio sociati fuerint, non possint nisi ab imperatore ipso, aut sacris cognitoribus in ius uocari, aut puniri. Simulq; addit: eos uiros qui dignitabus maioribus functi sunt, minimè oportere omnium iudicio subigi, aut pœnis mulctari. Itaq; hi homines expræfecti, exquæstores, & exenatores, in Iustiniani constitutionibus nuncupantur. Apud Varronem uerò, & M. Tullium excuriatos, atq; exterminatos legimus, pro his, qui extra curiam missi sunt, atq; extra terminos. Sed hæc honestis authoribus recepta, & cõsecrata sunt, illa parum Latina, & admodum subagrestia uideri possunt. Neq; enim apud eos comperiunẽ, qui Latina oratione usi sunt: sed ex illo (ut opinor) Augustini sæculo, in quo ferè Cassiodòrus Apollinaris, Enodij, ac Fulgentij numerant̃,

Excuriati.
Exterminati.

qui magis uidentur Gallicum aliquid & peregrinum referre, quàm Romanum ac probum sermonem. Ipsa enim dicendi elegantia & puritas, cum Romano imperio paulatim amissa est. Quod & noster Ioannes Corsius, cum Pontano disseruit, uir non minori iudicio quàm ueterum doctrinis excultus.

CAPVT XIII.

Biantis Prienei sententia relata, quo consilio ac ratione uti debeamus, in decernendis causis inter amicos uel inimicos.

E Prieneo Biante complura in Græcorum monimentis traduntur, quæ uiri iudicium, atque sapientiam singularem probant, sed quod ab ipso relatum est de his qui inter alios iudicium faciunt, minimè contemnendum illis est, qui liberali ingenio sunt. Dicebat enim malle se inter inimicos, quàm inter amicos de re aliqua statuere. Nam ex amicis (inquit) alterum prorsus inimicum habueris, ex inimicis uerò alterum amicũ. Quocirca melius ac potius censeri debet, amicum sibi adipisci in proferendo iudicio, aut à rebus iudicandis penitus abstinere, nisi ex professo ueritas ipsa fidei patrocinetur, cuius causa (ut academici asserunt) nullæ quidem contentiones, aut inimicitiæ refugiendæ sunt.

Finis libri decimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VNDECIMVS.

CAPVT I.

Mirificum prodigium de fulmine in natali M. Tullij ex annalibus Eutropij, ac de uiribus etiam fulminum non nihil.

Inus putaui absurdum fore, si ea in præsens referre, quæ Romanus author Eutropius, in historia ad Valentẽ Augu. prodidit de M. Cicerone, atq; mirifico prodigio, quod obtigerit de uirgine Romana, quæ in itinere cælesti igne tacta fuerit. Vnde tam egregia dicendi dignitas, & absolutũ eloquẽtiæ fastigiũ præscriberet, sed opponam Eutropij uerba, quo manifestius appareat, quanta sit etiã uis & natura monstrifica fulminũ: Bello (inquit) Iugurthino M. Cicero Arpini nascitur, matre Elbia nomine, patre uerò equestris ordinis, ex regio Volscorum genere. Eodemq; tempore quędam uirgo Romana, in Aquiliã pergens, ictu fulminis exanimata est, omnibus sine scissura aliqua uestimẽtis ademptis, ac pectoris, & pedũ uinculis dissolutis, monilibus etiã, & anulis discussis, illeso corpore, nuda iacuit, equusq; (inquit) eius pari modo frenis & cingulis pemptus iacuit dissolutis. Hæc satis de prodigio uirginis. Neq; eñ me præterit, uaria quidem ac pene incredibilia scribi de fulminibus, nõ ab Aristotele modò & alijs Gręcis, sed ab Anneo Seneca, & Plinio. Nam inter alia & illud in ueterum monimẽtis traditur, quod Martia princeps Romanorum, cum grauida foret, fulmine icta, exanimato partu citra ullum aliud incommodum superuixit. Martia.

CAPVT

CAPVT II.

De officio tribuni militum ex sententia Aureliani Cæsaris imperatoris: & eius epistola ascripta ex Vopisci historia.

Vm gesta Romanorum principum nuper legeremus, nulla me pars magis detinuit, quã sicubi militaris disciplinæ præcepta, & leges notarent, quoniam nostra hæc ætas ita bellis assiduis uexatur, ut uniuersam propè Italiam grauiter afficiant. Sed illud inprimis Aureliani principis me delectauit, in quo tribunũ militum prudenter monet, qua ratione, & consilio, uti debeat in exercitu regendo, & copijs alendis, uerba ex Aureliani epistola subijciã, quo faciliùs legentes, hæc etiã expendant. Si uis (inquit) tribunus esse, imò si uis uiuere, manus militũ contine, nemo pullum alienũ rapiat, ouem nemo contingat, annona sua contentus sit: de præda hostis, non de lacrymis prouinciam habeant. Arma tersa sint, ferramenta samiata, calciamenta fortia, uestis noua, uestem ueterẽ excludat, stipendiũ in balteo, non in pompa habeat, torquẽ brachialem, & anulum apponat, equum saginariũ suum defricet, captum animal nõ uendat, mulum centuriatum cõmuniter curet, alter alteri quasi seruus obsequatur, à medicis gratis curetur, aruspicibus nihil det, in hospitijs castè se agant, qui litem fecerit uapulet. Hæc hactenus Aurelianus Cæsar, quæ siquis etiam apud authorem proprium requirat, is Flauium Vopiscum adeat, qui de imperatoribus Romanis scripsit.

CAPVT III.

De Pythagorica metamorphosi, & Laberij poëtæ uersus apud Tertullianum recogniti, atq; expositi

On ab re futurum putaui, si Laberianos uersus subtexã, ex eius mimis. Nam & Florentis Tertulliani locus signabitur, & alia quoque non insuauia de Pythagora nec iniocunda subiungemus.

mus. In hunc igitur modum de Pythagorica metamorphosi iocatus est Laberius:

Et audio mala multa etiam ex bonis,
Par illud: ut nos olim mutant philosophi,
Et nunc de mulo hominem, de muliere colubrum
Faciunt: & ex diuersis diuersa alia.

Quos uersiculos uel in commentarijs Nonianis deprehendes, quanquam alicubi deprauatos: nam & in Apologetico Tertullianus, quem contra gentileis composuit, partem ex his eleganter est mutuatus. Agè iam (inquit) si quis philosophus affirmat (ut ait Laberius de sententia Pythagoræ) hominem fieri ex mulo, colubrũ ex muliere, & in eam opinionem omnia argumẽta, & eloquij uirtutem detorserit, nónne & sensum mouebit, & fidem infringet? Etiã ab animalibus abstinendum, propterea persuasum quis habet, ne fortè bubulam de aliquo proauo suo obsonet. Quæ uerba satis me cõmonent Pythagoricæ transmutationis. Is enim Pythagóras, non modò Euphorbũ, paphonem, Homerũ poëtam se fuisse aliquãdo dictitabat, sed & Pyrandem postea: & mox Callidenam, ac demum præstanti forma meretricem, quæ Alce fuerit appellata: unde & nos in poëmatis olim nostris in hunc modum lusimus:

Adde quòd is leges, legumq; oracula nouit:
Quæ seruanda dedit Samius mysteria uates:
Cur etiam plureis uariato corpore formas
Prætulit: atq; idem famosi nominis Alce:
Moxq; melethcos animos, & pectora sumpsit:
Et modò gemmantes ales Iunonia pennas
Explicat: & bello ferus induit arma Pyrandes.

Plotinus quoq; Philosophus in libro de suo, cuiusq; Genio cum de animi metamorphosi differit, in hunc propémodum id ipsum prosequitur: Quicunq; (inquit) humanã proprie-

tatem seruarunt, iterum & ipsi homines renascunt. Qui autem ad sensum defecerūt, bruta equidem ac stolida animantia redeunt, sed ita tamen, ut qui & iram adiecerint, fera existant, & pro ipsa inter se differentia dissentiant. Qui uerò in libidine & uoluptatibus uitam egerunt, salacia, uoluptaria animalia reuertuntur. Quod si nec sensu ipso, nec sensus parte usi fuerint, hi utiq; omneis plantæ resurgunt: quoniam in his uel animus tantum uegetalis fuerit, neq; aliud egerūt, quàm ut in plantas uerterentur. Qui autem musicis modulis affecti, ac deliniti uixerunt, si in cæteris nō degenerarint, animalia musica renascuntur. Et qui sine ratione ciuitates, atq; imperia rexerunt, aquilæ fiunt, nisi & ipsi alia prauitate sint infecti. Nam & qui absq; sapientia sublimia improbius tractant, cælum suspiciunt, in alites commutantur, ad altiora semper deuolantes. Qui uirtutem autem ciuilem assecutus est, homo reuertitur. Qui minimè adeptus, in ciuile aliquod animal, ut apem, & in alia eiusmodi se trāsformat. Hæc Plotinus, de quibus alibi diximus commodius.

CAPVT IIII.

De statua Niobis à Praxitele, & ibidem Ausonij poetæ nobile epigramma ex Græcorum de eadem Niobe ex Pausaniæ commentarijs.

N Græcorum poëmatis uaria leguntur de Niobis forma, eiusq; imagine, quam Praxiteles longè pulcherrimā sculpsit, unde eam quoq; poetę Græci magno studio celebrarūt, eiusmodi hoc subdit.

Εκ ζώης μὲ θεοὶ τεῦξαν λίθον, ἐκ δὲ λίθοιο
Ζώην πραξιτέλης ἔμπαλιν ἐιργάσατο.

Ausonius uerò Gallus, egregiè admodum Latino epigrāmate secutus Græcorum suauitatem atq; indolem, sic eiusdem statuam expressit:

Viuebam

Viuebam, sum facta silex, quæ deinde polita
Praxitelis manibus uiuo iterum Niobe,
Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu:
Hunc ego cum læsi numina, non habui.

Quo carmine nihil utiq; legi potest cultius, limatius, doctius, adeò ut Marullus noster Bizantius, uir elegãter doctus, atq; in examinandis carminibus grauis censor, apertè affirmarit, nihil se usquàm legisse, aut etiam audisse elegantius, melius, absolutius. Fuit autem Niobes Phoronei filia, & Apis parens, ut in Eusebij annalibus notatum est, quos magna ex parte ex tomis Maneti transtulit. De hac complura scribuntur apud authorem Pausaniam, qui se inquit in Sypilo Niobis simulacrum aspexisse, cuius hunc ad modum species erat, ut propè accedentibus petra abrupta uideretur, procul autem cernentibus mœsta, & plorans mulier. Quin & Romæ in templo Sosiani Apollinis imago Niobis celebrata est cum liberis mœrentis, sed eam tamen dubitãt Scopas, an Praxiteles fecerit, quod & C. Plinius testatur. *Marullus.*

CAPVT V.

Historia ex C. Plinio de Octauia Augu. quæ ex oui augurio in sinu consoti, sexum futuræ prolis prænotauit, & alia item non iniocunda.

Ignum memoria est, quod à C. Plinio traditur in historia naturali de Liuiæ Augu. studio & cura, ad prænoscendam prolem, & filij sexum, quo grauida erat ex Nerone imperatore. Cum enim in iuuenta esset, & auidissimè cuperet uirilẽ sexum parere, hoc puellari augurio usa traditur, uti ex eo partum prænotaret. Ouum in sinu fouendum accepit, subinq; illud nutrici datum ad refouendum per uices reddebat, necubi tepor ad alendum fœtum intermitteret. Neq; falso augurio fertur augurata; siquidem Tib. cæsarẽ peperit. Illud quoq;

Gallinarius. notandum, quod in ueterum annalibus lectum est, Gallinariũ fuisse quendam, cuius nomẽ adhuc requirimus, qui mirifica arte, qd ex quoq; ouo foret, præuidebat, quod ipsum à Plinio etiam describitur, & si minus id credendum uidet, cum ingenuè idem professus sit, haud in omnibus suam se fidem legẽti astringere, sed eam potius ad authores ueteres relegat. Nã nec ullum quidem mendaciũ tam falsum, tanq; impudens est (sicuti Plato testatur) quin suis quoq; authoribus defendatur.

CAPVT VI.

De origine dei Canopi, ac eiusdem simulacro, & quo commento ac fraude pro deo sit habitus.

Otandum & illud est, quod in ueterum scriptis reperitur de origine dei Canopi, & quo uidelicet commento Aegyptij sacerdotis ad cultũ, numenq; deuenerit. Ferũt enim, quòd ipsi quidem Caldæi per uarias orbis regiones ignem circumuehebant, ueluti proprium ac summum numen, quòd eo quoq; cæteros omnis deos, eorumq; simulacra deuincebant, quæcunq; ex auro, ære, argento, eboreq; uel alia quauis materia essent. Fiebat enim ut ignis planè superior euaderet. Conuenerãt autem populi, ut uicta numina, uictoribus concederẽt, quo rei ueritas cunctis mortalibus de adorando numine constaret. Hæc igitur cum sacerdos Canopi Aegyptius percepisset, dignum sanè cõmentum, atq; percallidum cõtra ignem excogitauit. Solent in Aegypto uasa quædam fictilia effici, Hydriæ. quæ hydriæ appellant, crebris unde quaq;, ac minimis prope foraminibus patentes, ex quibus cum aqua decidit, defæcatior, atq; purior effluit. Sacerdos igitur Aegyptij unam fortè ex his cepit, atq; obstructis foraminibus, uarijsq; coloribus depictam, & aquis plenam, ut idolum constituit, ac super

per uetere ſimulacro diligẽter collocat, quod eſſe Menelai gubernatoris ferebatur. Veniunt Caldæi, circũſtant numen conflictum ineunt, & ignem ſimulacro admouent, tum uerò cera ipſa (qua uaſis foramina obſtructa erant) graſſante igne reſoluitur, & aqua profluente, ignis extinguitur. Quo factum eſt, ut fraude ſacerdotis Aegyptij, Canopus uictor haberetur. Vnde ſimulacrum quoq; illius perexiguis pedibus, contracto collo, ac prominenti alueo, in amphoræ modum formatum eſt, dorſo etiam æqualiter tereti. Hæc de Canopo deo, eiusq; origine traduntur, & in Sudæ collectaneis & in ſacra hiſtoria Turantij Ruffini.

CAPVT VII.

Pacuuianum ænigma de teſtudine, ac uerſus eiuſdem lepidiſſimi ex tragœdia allati, tum locus Tertulliani expoſitus.

DIci nõ poteſt, quanta ſit olim facta iactura in his maximè apud nos authoribus, qui tragœdias & comœdias ſcripſerunt, ſic, ut eorum uix nomina reperiantur, cum Romani primùm ciues his potiſſimùm fabulis agendis magnopere detinerentur. Nos uerò ita auidè antiquitatem excutimus, & ueſtigia illa ueterũ poëtarum requirimus, ut in his etiam libenter cõmoremur, quæ à noſtris grammaticis quàmlibet interciſſa, & deprauata afferuntur, cuiuſmodi ænigma eſt illud quod ex Pacuuianis fabulis celebratur his lepidiſſimis uerſibus:

Sanguine caſſa, domiporta, terrigena traditur:
Quadrupes, tardigrada, agreſtis, humilis, aſpera:
Capite breui, ceruice anguina, aſpectu truci.
Euiſcerata inanima cum animali ſono,

Id ænigma cum in Pacuuiana fabula paulò obſcurius proferatur ab Amphione, quod reſponſum ab Atticis eſt, non intelligimus, niſi apertè dixeris. Tum ille unico uerbo reſpõ-

dit cocleam esse, quod ipsum propterea censui apponēdum ut ætatis nostræ homines intelligant, quantum sibi ueteres illi in nouandis, componendisq; uocibus tribuerent atq; indulgerent, cum domiportam Pacuuius, & tardigradam uocauerit testudinē. Si quis autem inuenire hoc uelit, is apud M. Ciceronem de diuinatione inquirat, quo facilius locum doctissimi uiri Tertulliani intelligat, qui in libro de pallio de hoc ipso ænigmate Pacuuiano non nihil rettulit.

CAPVT VIII.

Scita & elegans obseruatio ex lege ueteri de re uenerea, ac de edictis etiam Semiramijs ab Heliogabolo imperatore institutis.

On defuerunt apud ueteres, qui & eruditione & ingenio clari, præcepta in litteris referrēt, quibus amorum delitias, & instrumenta describerent, tum quibus artibus, & quo studio sequi amores debeamus: quoniam & populi quidam celebrātur, apud quos illi multò acceptiores, atq; honestiores, qui sectandis amoribus promptiores atq; acriores haberent. Sed ego cum in senatusconsulto inciderim de re uenerea, quod olim Romæ (ut fertur) in templo Veneris foret, minus putaui indignum, si in nostris etiam cōmentarijs legeretur, nec ubi delitias, istiusmodi, & ueterum elegantias aspernari uideamur, qui ad ipsam præcipuè antiquitatē respicimus. Ad hunc igitur modum sacra lex de re futuaria lecta est:

Iura uisundi, consectandi, susurrandi, gestiundi, suttrudendi, salutandi, confabulandi, precandi, perpetuò, interdiu, futuarijs: permissa ex me sunto. Ex æde, foramine, horto, postico, impluuio: cuncta hæc commoda nemo homini probibento. Fidem, consilia ferunto, seruanto auxiliū, operámue danto, sub noctu uoto tractanto, promissa, iuramēta, lamenta admiscento, sollicitāto, uerecundiā, timorem amouento, tristitiam suppremunto, tempori locóue ob secūdanto. Occasioni ne unquàm cedunto, internūtias epistulas succudunto: his spem, uoluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiā allectanto,

inferunto

inferunto, fraude, ui, dolo, ostentatione, attemperatè utunto, prudentiam, tacitatem habento, tenento, gestiunto, ex pathica quicquàm sempiternè quasi stipem, & pignus capiunto: eius permissum aduehunto, nouam quaerunto, astuue, pompáue grandianimem, nobilem insectantor, notas coniectarias rectius nouanto. Haec hactenus. Nam & ob id referendum hoc fuit, quoniam Varius quoq; Heliogabalus imperator senatuscõsulto quaedam ridicula & amatoria uulgauit, quae matronę, cui se crederent, & ad cuius osculum uenirẽt, qua ueste, quibusq; ornamentis uterentur, eaq; senatusconsulto de nomine suae cõiugis Semiramia iussit appellari: sicut Aelius quoq; Lamp. testatur ad imperatorem Constan. Augu.

CAPVT XI.

De saeuitia Macrini imperatoris, & qua crudelitate in adulteros animaduerteret, tum alia obiter addita.

PErmulta in ueterũ monimẽtis leguntur, quae Macrini impe. saeuitiã atq; crudelitatẽ referant. Is enim inter eos princeps meritò ab authoribus reponitur qui immanes, atq; sanguinarij sunt habiti. Sed ad scribendũ est nouũ feritatis genus, inuentũq; ab eodem maximae crudelitatis, ut ex hoc constare possit, q; esset Macrinus diri animi atq; pdigiosi in supplicijs exhibendis. Cum igitur duo milites (ut à Capitolino relatũ est) ancillae hospitis pudorẽ uiolasse crederentur, atq; illud Macrinus imper. p frumentariũ didicisset, iussit eos in mediũ produci, simulq; interrogauit, utrum factũ hoc esset. Quod cum cõstitisset, statim geminos boues, mirae magnitudinis uiuos aperiri iussit, atq; his milites singulos inseri, capitibus boum exectis quo facilius unà colloqui possent. Ita hominis saeuitas non quidem supplicio in puniẽdis adulteris delectabatur, quin idem quoq; Macrinus ad exemplũ Mezẽtij uiuos hoĩes mortuis alligat, ac longa tabe confectos, infando mortis genere exanimabat, ut eleganter poëta Vergi. expressit de Mezentio.

Mortua

rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, & plurima signa, uexillaq; ex hostibus rapuit: à parte alia propulsa quintanorum impetu, tertiadecima legio circumuenti pluriũ accursu quartadecimani, & ducibus Othonis iampridẽ profugis, Cecinna ac Valens subsidijs suos firmabat. Hæc Tacitus. Nã & C. Suetonius eodem modo tertianos, & decumanos intelligit. Quartarij uerò in satyris Lucilianis muliones mercenarij appellati sunt, qui quartam sibi partem quæstus acciperent: ut Pompeius Sexto in libro de uerbis priscis septendecim tradit, allato etiam Luciliano carmine.

Porro homines nequam malus: ut quartarius apros
Colligere omneis.

CAPVT XI.

De Proculo & Regillo imperatore, & quomodo per iocum fortuna illudente imperij dignitatem adepti sunt.

Erum profectò est, quod à philosophis permultis probatur, homines quandoq; fortunã sibi, uel confingere ex tempore uel assumere, id ego cum Romanos annaleis legerẽ, maximè comprobaui, in quis tam uaria, tã promiscua & multiformis imperatorũ fortuna appareat, ut quidam ex loco perhumili ad illud imperatorũ tam sanctum, tam Augustum nomen ascenderint, alij rursus ueluti ex ioco & quasi cauillo desilierint. Sicuti inter alios & Proculus & Regillus, quorum exempla referenda in præsens putaui, ut iocantis fortunæ aleam, ac libidinem in conspectu haberemus. De Proculo igitur sic traditum est à bonis authoribus, cum in cõuiuio (ut fit) latrunculis lusitaret, ac decies imperator ipse exisset, statim scurra tũ quidã (ut parata sunt ingenia blandientiũ) Salue (inquit) Augu. Et allata purpura (ut mos erat) eius humeros ornauit, eũq; adorauit Qua ille occasiõe uel oblata, uel arrepta, ut imperator uulgò salutatus est, quod apud Græcos rettulit author Onesimus,

& apud nos Flauius Vopiscus in libro ad Bassum secundo: De Regillo autem imperatore, haud hercle minus ludicrũ principiũ, ac ridiculũ fuit ad Augusti nomen occupandum, cum ille quæstione de analogia proprij nominis habita, ad imperiũ prosilijt. Nam Valerianus tribunus cũ diceret, unde Regilliani nomẽ deductum putamus? A regno quidam respondit. Quo dicto milites inibi, ut ad ea quæ cogitãt proniores, potest ergo rex esse, & nos regem facimus. Eoq; nomine putarũt illum imperatoria dignitate honestãdum. Ac ita demum iocante fortuna, Regillianus cum die sequenti processisset, imperator est à principibus salutatus. Neq; autem me latet, hunc ipsum Regillianum, magis inter tyrannos, quàm imperatores à quibusdam relatum. Sed utcunq; sit Romani certè imperatoris nomen obtinuit.

CAPVT XII.

Quid apud ueteres significet Sororiare, & quæ sint mammæ Sororiantes in puellis, ac ibidem expositũ: quid fratriare, & fraterculare. ex Pompeij commentarijs, & Plinij locus emendatus.

NVnquàm uideor magis in ocio & honestis litteris uersari, quàm eo tempore, quo cum Ioanne Corsio, & Lacetio nigro, de optimis studijs atq; omni antiquitate differit. Quod equidem persæpe accidit, cum utriusq; eruditio multiplex, & abundè elegans, iure optimo cẽseri possit. Itaq; nuper in hortis Oricellarijs, inter alia cõplura quæsitum est de Sedigito Vulcatio, deq; eius iudicio, quod ab eo factũ est, de ingenio & ordine x comicorũ, qui apud Latinos in pretio habiti sunt: item de poëticis uocabulis, & ueterũ audacia, in uerbis inuniendis, excogitandis, atq; cõponendis: cuiusmodi fuerunt, M. Plautus, Gne. Neuius, P. Laberius, qui paulò durior, atq; audacior habitus est, M, Cato, Q. Ennius, Fabius pictor, & alij eiusdem ætatis non ignobiles authores. Qua in re minimè

mè absurdum fuerit hoc loco repetere, quid apud Plautū Sororiare sit, & quo significatu accipiēdum. Sororiare igit̃ perinde est, atq; augeri, & percrescere. Nā & mammas Sororiantes uocarūt in puellis (ut à Sex. Pompeio tradit̃) cū exuberantes intumescunt, quod illis euenit ex cōpresso lacte. Qua uoce usus est, Mar. Plautus in comœdia Friuolaria. Quin & fratriare, & fraterculare in pueris accipimus (ut idē Sex. asserit) cum eorum mammæ intumescere incipiūt: quoniam ueluti pares fraterculi oriuntur, quod ipsum & in frumento spica dicitur facere, cum uirentia grana protuberant. Politianus uerò mammas sororientes apud Plinium legebat libro XXX quo loco rigentes mammas habent cæteri codices, sed in uetustioribus sororiantes comperies. Piscinæ maris (inquit) mammas sororiantes, præcordia, maciemq; corporis corrigunt. De hoc à Politiano relatum est, & in secunda centuria, sed eius commentarij magna ex parte ab his retinētur, atq; occultantur, qui meliores litteras, & antiquitatem impudentissimè contemnunt.

CAPVT XIIII.

Incredendùm esse, quod à C. Plinio scriptum est, de C. Mecœnate quòd insomnis per triennium fuerit, ac de his etiam, qui somniantes inambulare consueuerint.

Vod à Plinio secūdo relatū est de C. Mecœnate, id equidem nescio risúne dignū magis sit, an admiratiōe: siquidem supra omniū fidem, atq; opinionē uideri potest. Tradit em̄ C. Mœcenatem eo affectu, seu morbo intentum fuisse, uti ante obitum, neutiquàm illi somnus contigerit ullo triennij momento, quod hercle (si uitæ hominum ratio pro re ipsa expenditur) adynaton existimari ab omnibus debet, nisi rerum fortè prodigia, atq; portenta prosequamur, cum sit hominis imprudentis (ut idem Plinius inquit) fidē suā illis astringere, quæ naturę

præſcriptum penitus excedunt. De Theone autem ſtoico, eiusq; ſomnijs, & illud mirificũ à quibuſdam exiſtimat (ut Græci authores cõmemorant) quòd is dormiẽs paſſim ambulare conſueuit. Quo morbo & Periclis ſeruus laborauit: adeò ut in ſummis etiã tectis ſomnians perambularet. Itaq; philoſophi ipſi, qui Pyrrhonis decreta ſecuti ſunt, in dubitatione ſumma uerſantur, an ſit in omnibus uitæ officijs magis hærendum, quàm pro certo quicquam aſſerẽdum. Vnũ hoc ſe ſcire profitentes, quòd nihil penitus ſciant. Qua in re non minus ſuam modeſtiam (ut inquit Auguſtinus) quàm inceptam inſcitiam arguunt.

Periclis ſeruus.

Finis libri decimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DVODECIMVS.

CAPVT I.

Qualis doctrina Platonis fuerit, & quo modo inter Pythagoram & Socratem medius fertur, ex Numenij Pythagorici ſententia.

Gregiẽ Numenius Pythagoricus, ac eruditẽ iudiciũ fecit de Platone philoſopho, quo pacto uidelicet eius uiri excellens doctrina, inter Pythagorã ipſum, ac Socratem media extiterit, ſic ut utriuſq; Genium facilè in eodem agnoſcas, cum cõmuni iure, utrũq; nõ modò coluerit, ſed etiam ſcribendo magnopere expreſſerit. Verba Numenij hæc ſunt: Plato (inquit) certè Pythagoricus fuit, ſed huc tamen & illuc liberè trahitur, ac per ſingula æquè mẽbra inter Pythagoram & Socratem medius fertur.

tur. Nam sublimitatem illam Pythagoræ, ad maiorem quidem humanitatẽ deduxit. Humile uerò illud ac deiectũ Socratis, ad grauitatẽ & magnitudinem reduxit. Atq; ita Plato Pythagora quidem popularior & cõmunior: Socrate uerò grauior & sublimior est. Hæc Numenius de Platone, in libro de dissensione academicorũ, quæ uel ipse Pãphilus Eusebius recenset, ad Theodôrum episcopum, quo maximè loco de philosophorum decretis disserit.

CAPVT II.

Quibus uiribus polleant septem planetæ in hominum corpore, ex Arabum libris, ac de XII signis, corumq; potestate ex ueterum sententijs.

IN monimẽtis Arabum, qui astronomica diligẽter tractarunt, non pauca interdum cõperiuntur, quæ non minorẽ certè eruditionem, quàm gratiã & uenustatẽ retineant: cuiusmodi hoc est, quòd ab illis traditur de septem planetis, eorumq; uiribus, tum in qua maximè humani corporis parte polleant. Nam cũ ipsi homines (ut res est) de cælo uitam & spiritũ trahant, fateri etiam necesse est, sphęras illas superiores siue elementa, uiribus adeò summis excellere, ut in quibusdam corporis partibus, ueluti suis domicilijs maiorẽ omnino uim, atq; potestatem exerceant. Sed opponam eorum traditiones, ex quibus totũ ferè hominũ corpus ad illa septẽ elementa deferri, ac dèduci uideatur. Et primò asserunt, per Solis imaginem hominum uitam significari, ex quo in ipso etiã sole cerebrum, & corda regi affirmant, linguã uerò & os Mercurio, splenem à Saturno, hepar à Ioue, sanguinẽ à Marte, renes à genitali, semen à Venere, stomachum à Luna. Sed & singulis quoq; signis, quæ in Zodiaco ipso motu perpeti mouent, astronomiæ authores, suas humani corporis parteis dederũt: sicuti

ex Grecis ꝑmulti, & ex nostris Iulius Firmicus, qui ad apotelesmata (inquit) maximè pertinere, sicubi ualitudinis locum, aut uitij uolueris inuenire. Ita enim referunt ad ipsum signiferū, caput in Ariete, ceruix in Tauro, humeri in Geminis, cor in Cancro, pectus & stomachus in Leone, uēter in Virgine, renes uertebræq; in Libra, genitalia in Scorpione, fœmora in Sagittario, genicula in Capricorno, tibiæ in Aquario, pedes in Piscibus. Mallius uerò poëta hæc eadem ad Augustum cæsarem his uersibus:

Signa hæc (inquit) præcipuas in toto corpore uireis
Exercent: Aries caput est ante omnia princeps.
Sortitur quoq; sensus, & pulcherrima colla.
Taurus & in Geminis, æquali brachia sorte
Scribuntur connexa humeris, pectusq; locatum
Sub Cancro est, laterum regnum, scapulæq; Leonis.
Virginis in propriam descendunt ilia sortem.
Libra tegit cluneis, & Scorpius inguine gaudet.
Centauro femora accedunt, Capricornus utrisq;
Imperat in genibus, crurum fundentis Aquari
Arbitrium est, Piscesq; pedum sibi iura reposcunt.

CAPVT III.

Egregiè factum & ingenti animo à Petro Caponio Florentino cum Carolo rege Gallorū in concerpendis tabulis coram eodem rege, cum iniquiores contra rempublicam uiderentur.

Actum est anno superiore, ut Carolus Gallorū rex cum magno exercitu, & instructis copijs. Italiæ regionē inuaderet, idq; eo animo & conditione, ut expulsis Neapolitanis regibus, facilius regno potiretur. Sed antequàm expeditionem obiret. Florentinorū urbem, ueluti uictor ingressus est, ac mutato reipub. statu, ab uniuerso populo & ciuibus, tanquam libertatis uindex, benignè salutatus, ac magnificè exceptus est. Dein

Dein uerò cum in urbe ageret, cum magna copiarũ parte, ac indies cunctando expeditionẽ produceret, quo Florentino populo quamlibet conditionẽ imperaret, adeunt fortè Carolũ Gallorũ regẽ, ciues aliquot ex authoritate summi magistratus, ut cũ eo fœdus cõponant, conditionẽq; pro tẽpore & fortuna accipiãt, atq; hic fortè Petrus Caponius fuit qui cũ regẽ Gallorũ nimis uideret insolescentẽ, ac fortunæ blandiẽtis illecebris captũ, utpote q pro libidine Florẽtinis conditionem imponeret. Cumq; eam (ut sic) scriptis capitibus iniquiorẽ firmaret, inibi Petrus Caponius regem fortè aspicit, ac tabulas legit, lectasq; (ut uir ingẽtis animi) in oculis tanti regis percerpsit, ac simul hisdem reiectis; Et nos (inquit) ad militẽ nostrũ. Ac relicto ibidem rege, ad curiã pergit. Quod & ipsum Carolus rex (quãuis uictoria elatus, & xx millia militũ in castris haberet) admiratus, eiusq; animũ ut altiora molientem ueritus, ex itinere iubet eum reuocari, quo meliori cõditione statũ Florẽtinæ ciuitatis cõponeret. Dignũ certè facinus, ac memorandum cõtra insolentiã gallicã, quæ ridẽdo fidem frangit, & uictis illudit. Idem Caponius paulò mox in frequẽti senatu, comitijs approbãtibus imperator creatus est, ad bellũ Pisanũ, quæ urbs à populo *Pisanum.* Florentino in eiusdem regis aduentu desciuerat. Sed inter bellica instrumẽta, dum maiore animo, quàm fortuna uersatur, glande ictus ab hostibus occubuit.

CAPVT IIII.

Quot in Rom. exercitu legiones forent, ex historia Polybij uiri diligentis, ac de centurijs & cohortibus non nihil.

Ariè traditum est à ueteribus de Rom. exercitu & eius numero, tum quot equites in eo, ac pedites adessent, qđ ego (ut rei ueritas agnoscat) ex historia Polybij uiri diligẽtis referendũ putaui.

Is enim

Is enim copiosè hoc totũ in lib. annaliũ tertio explicat in hũc modũ, ut mittãtur ea omnia hoc loco, quæ à Liuio in Rom. historia describunt: Romani (inqt) quatuor omnino legiõibus exercitum absoluũt, legiones aũt singulæ quaternis millibus peditũ constant, ducẽtenis equitibus: uel sicubi maior necessitas urget, quinis millibus peditũ, equitibus trecentennis. His totidem (inquit) milites ex socijs adijciuntur equites ferè triplicati. Neq; tñ seruatũ id est semper à uiris Rom. quoniã & bello quidam Punico decretũ fuit, ut octo tantũ legionibus rem gererent, ac legiones singulæ ut quinq; millia hominũ haberent. Quin & ipse M. Cicero in libro de stoicorũ decretis, quæ παράδοξα appellat: Multi (inquit) ex te audierũt, cum diceres, Neminẽ diuitẽ, nisi qui exercitũ alere posset suis fructibus, quòd populo Rom. ex tantis uectigalibus iam pridem uix potest contingere. Hoc igitur proposito, nunq̃ eris diues, anteq̃ ex tuis possessionibus tantũ reficiat, ut cotueri quatuor legiones, & magna equitum ac peditũ auxilia possis. Neq; illud ignoratur, quòd & singuli quidem consules binas, tantũ legiones contra hosteis ducebant, auxilijs sociorum adiectis, quod ipsum à probis authoribus assertũ est. Cincius aũt in cõmentarijs de re militari hæc de legionibus rettulit: In legione (inquit) centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decẽ, quod & Gellius quoq; uir Romanus in Atticis probat.

CAPVT V.

De ingenti animo Iulij cæsaris cũ ad pontẽ Rubiconẽ accessit, & edictum ascriptum quod in ponte fluminis legebatur.

FRequens mentio fit in sermonibus hominũ, quãta C. Cæsar audacia & animo fuerit, cum contra omnem senatus, populiq; Romani authoritatem fluuium Rubiconẽ cum exercitu transiret atq; ad urbem accederet. Id ego cum passim legerẽ, putaui non fore

usq; quaq; indignũ, si edictum illud Romanæ reipublicæ ad Rubiconem (quod in ponte legebatur) subijcerem. Ita enim facilius ferociam illam cæsaris & animi magnitudinem intelligemus, qui tantũ moliri facinus fuerit ausus, etsi paulum dicitur tamen constitisse, ac de reditu cogitasse, cum quantum aggrederetur animo reputaret. Est aũt hoc (sicuti ex peruetustis monimentis compertum est) in quo illa Romani imperij maiestas facilè demonstratur.

Iussu, mandatóue popu'i Romani Consulis, Imperatoris: Tribune, miles, tiro, commilito, armate, quisquis es manipularie centurio, turmarie, legionarie h'c sistito, uexillum sinito, arma deponito, nec citra hunc amnem Rubiconem, signa, arma, exercitũ, commeatúmue traducito. Siquis huiusce iussionis ergò aduersus præcepta ierit: feceritúe adiudicatus esto hostis populo Rom. ac si cõtra patriã arma tulerit: penatesq; è sacris penetralibus asportauerit.

CAPVT VI.

De peris & manticis, eorumq; nominibus, ac de pasceolo, & sacciperijs, apud Plautum: inibiq; de hippoperijs apud Anneum Senecam.

CVm uaria, sint nomina sacculorum & manticarum, quæ passim apud poëtas, cæterosq; authores ueteres legantur, eaq; interdum legentium mentem propter raritatem, ac nimiã uetustatẽ detineant, non sum arbitratus alienum esse ab operis nostri instituto, si ea omnia in hũc locum de manticis & peris subijciam, quæ nunc memoriam subeant. Sunt enim hæc, loculi, marsupia, mantica, calathus, & calathiscus per diminutionem, qui Latinè qualus, & quasillus. Pera item, culleus, ascopa, situla, ascopera, & sacciperium. Sed & fisci, fiscinæ & fiscellæ, sportula, crumenæ, & uelleiæ. His annumerantur, scortea, hippoperæ, pasceolum, & bulga: de pasceolo aũt (quia id rarius est) M. Plautus meminit in comœdia Rudente his uerbis:

Numi (inquit) octingenti auri in marsupio infuerunt:
Præterea centum denaria philippea in pasceolo seorsum.

Idem quoque de sacciperio:

Quæ nam balena (inquit) meum uorauit uidulum
Aurum atq; argentum ubi omne compactum fuit:
Eadem illa credo, quæ meum marsupium
Quod plenum argenti fuit in sacciperio.

De hippoperis facta est mentio in epistolis Annei Senecæ, cum de M. Catonis frugalitate differit. M. Cato censorius (inquit) quem tam necessarium fuit reipu. nasci, quàm Scipionem. Alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit. Cantherio uehebatur, hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret. De uelleis autem & fiscinis ad hunc modum Pedianus Asconius, super secunda Ciceronis oratione in Verrem: Sportæ (inquit) sportulæ, sportellæ numûm sunt receptacula, & sacci, sacculi, saccelli, & crumenæ, & uelleiæ, & scorteæ, & manticæ, & marsupia. Ita etiam fisci, fiscinæ, fiscellæ, spartea, sunt utensilia, ad maioris summæ pecunias capiendas.

CAPUT VII.

De Rom. spectaculis, & ludis apparatissimis Probi imperatoris cum de Germanis triumpharet, ex historia Flaui Vopisci.

TEnent me interdum, quæ à ueteribus traduntur, de Romanis spectaculis, scenicisque ac uarijs ludis, in quibus celebrandis uidentur adeò fuisse quidam imperatores procliues, ut in hoc propémodum cōstitisse appareat totius uictoriæ laus ac dignitas: quoniam ferè ad triumphaleis uictorias illustrandas, spectacula ista & ludicra parabantur. Sed libitum mihi est, ea hoc loco referre, quæ in triumpho Probi Augu. imperatoris Roma. populo exhibita sunt, cum ex eo abundè possit intelligi, in

quibus

quibus uoluptatibus ac delitijs Rom. populus esset occupatus, sicubi Rom. imperatores pro rebus bene gestis solenniter triumphassent. Probus autē imperator cum de Germanis, Blemijs, ac Drungis triumphaturus esset, uenationem amplissimam Romæ in circo exhibuit: ita ut Rom. populus omnia passim diriperet. Sed ascribam uerba Flauij Vopisci, quibus hoc totum, nec ineleganter, prosequitur. Genus (inquit) spectaculi eiusmodi fuit in triumpho Probi imperatoris. Arbores ualidæ per milites cum radicibus uulsæ, connexis latè, lōgeq; trabibus affixæ sunt: terra dein superiecta, totusq; circus ad syluæ speciem cōsitus, gratiam nobis uiroris obtulit. Immissi deinde per omneis aditus struthiones, mille cerui, mille apri, mille damæ: Libycæ omnes feræ, & cætera herbatica animalia, quanta uel ali potuerūt, uel inueniri. Immissi deinde populares, rapuit quisq; quod uolebat. Sequēti die adiecit in amphiteatro una missione centum iubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabāt: qui omnes contis & sibinis interempti sunt, & mox occisi. Præterea multi sunt, qui dirigere uolebāt sagittas, & immissi centum leopardi Libyci, centum deinde Syricæ, centū damæ, & ursi simul trecenti. Atq; item sunt ædita gladiatorū paria ccc blemijs, plerisq; pugnantibus, qui per triumphum erant ducti cum Germanis, Sarmathis, ac multis latronibus Sauris. Hæc hactenus de Probi imperatoris triumpho, quando nec defuerunt apud ueteres, qui de ludis scenicis, ac istiusmodi spectaculis, libros integros componerent, quod alibi explicaui, cum agerē de Iunio Messala, qui uniuersum quidem patrimonium, in ædendis spectandisq; ludicris dicitur consumpsisse. *Iunius Messa.*

CAPVT VIII.

De ueteri Germanorum repub. & eorum moribus, institutis, ac legibus, tam in militia, quàm in religione, nõ contemnenda obseruatio.

Nihil inuenio in ueterum commentarijs utilius, & ad uitæ usum commodius, quàm leges, ac uarios ritus ciuitatum obseruare, moresq; & consuetudines multorum populorum perdiscere, quo maior prudentia, & cognitio fiat honestior. Ex quo cum libros nuper legerẽ, qui de Germanis, eorumq; moribus differũt, non putaui fore indignũ, aut à præscripto nostri operis alienum, si de multis quædam colligerem, atq; ad usum memoriæ subijcerem: cuiusmodi hæc sunt, quæ ad reipub. imperiũ, militaremq; disciplinã, & religionẽ Germanorũ pertinerẽt:

Publica omnia & priuata armati agunt.

Reges quidem ex nobilitate probant: duces uerò ex uirtute.

De rebus maioribus principes consultant: de minoribus omnis.

Nullũ mortaliũ à pprijs laribus arcẽt, q aliquẽ arcere maximè inhumanũ sit.

Sera iuuenum uenus, & fœminæ ipsæ in robusta iam ætate nubunt.

Vxores autem singuli habent singulas.

Neq; dotem marito uxori, sed uxor maritus affert.

Iam & in militari disciplina plurimùm cõmendantur, cum egregiè talia obseruent.

Principes enim pro uictoria pugnant, & comites cæteri pro principe.

Idem ignominiosum ducunt, scuta in prælijs relinquere.

Ex familijs & propinquitatibus conficiunt turmas.

Fœminasq; interdum in exercitu habent, quæ inclinatam quãdoq; aciem feruntur restituisse. Ad negocia ferè omnia, & ad conuiuia armati pcedunt.

In cultu uerò deorum fidem, pietatem, ac religionem mirificè obseruant. Nam de dijs, eorumq; actis, sanctius ac reuerentius ducunt credere quàm scire: unde illud frequens apud eos. De deo credendum, nõ quærendum. Deorum imagines minimè ad humanam formam faciunt, quòd illa cælestis maiestas supra humanitatem sit. Nefas putant, ut ignominiosi adsint in sacris.

Deo credendum.

Talia

Talia ferè sunt quæ de Germanorum moribus ab antiquis scriptoribus referuntur, sicuti à Tacito, Plinio, & alijs qui præter alia multa, & hoc de Germanis asserunt, plus ualere apud eos bonos mores, quàm apud alios bonas leges. Encomium de Germanis.

CAPVT IX.

Vrbanè factum à Claudio imperatore de scypho surrepto à T. Iunio in conuiuio, ac res ibidem explicata.

LEpidè factum ac perurbanè traditur à Claudio imperatore cum T. Iunio uiro prætorio in cōuiuio celebri, in quo cum plures (ut fit) primæ nobilitatis cōuenissent, ac singulis uasa Corinthia, uel Myrrhina (ut par est) apponerētur, quo nihil ad elegantiam posset desiderari. Inibi T. Iunius, qui & prætor, & legionis præpositus fuit, sumpta occasione, aureum scyphum, egregij operis, suffuratus est Quod cum in ratione colligenda imperator Claudius deprehenderet, pereleganti cōmento, hominis furtū putauit detegendum. Parato enim mox alio conuiuio, ijdem accersuntur, qui ad imperatoris dapeis pridie conuenerant. Et cum singulis uasa eadem gemmea, & preciosa in mensa reponerentur, uni duntaxat T. Iunio Samijs ac fictilibus ministratum est. Quod & Suetonius (suppresso Iunij nomine) scribit. Ex quo deinceps probro seruili respersus est, quasi scyphum aureū in principis conuiuio surripuisset, ut est author Corne. Tacitus. Sed is tamen Iunius in Galliæ Narbonensi proconsulatu, seuerè admodum, atq; integrè prouinciam rexit, quod apud authores relatum est.

CAPVT X.

Iudicium factum ab Hadriano imperatore de Aegyptijs populis, eorumq; moribus ac ibidem epistola per elegans Phlegontis Tralliani, ac de eius operibus nonnihil.

On putaui absurdum fore, nec ingratū legentibus, si Phlegontis Tralliani epistolā de Aegyptijs, eorumq; moribus subijciam, qui libertus Hadriani cæsaris fuit: quoniā in ea de Iudæis etiam atq; Christianis, & urbe Alexandria nōnulla refert digna prorsus memoria. Neq; autē me latet, hāc ipsam epistolam, sub Hadriani principis nomine, missam fuisse Romā Seruiano, uiro maximo, & qui ter consul fuerit, sicuti Flauius Vopiscus tradit, in libro ad Bassum secundo. Hadrianus inquit Augu. Seruiano cons. sal. Aegyptum, quam mihi laudabas Seruiane, totā didici leuem pendulam, & ad omnia famæ momenta uolitantem. Et illi qui Serapim colunt, Christiani sunt. Et deuoti sunt Serapi, qui se Christi episcopos dicūt. Nemo illic archisynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Christianorū nō pres byter, non mathematicus, non auspex, non aliptes. Ipse ille patriarcha cum Aegyptum uenerit, ab alijs Serapidem adorare, ab alijs cogitur Christum, genus hominum seditiosissimum, uanissimum, iniuriosissimū. Ciuitas opulenta, diues, fœcunda, in qua nemo uiuat ociosus. Alij uitrum conflant, ab alijs charta conficitur: omnes certè lymphiones cuiusq; artis uidentur. Et habent podagrosi quod agant, habēt cæci quod agant: ne chiragrici quidem apud eos ociosi uiuunt. Vnus illis deus est, hunc Christiani, hūc Iudæi, hunc omnes gentes uenerantē. Et utinam melius esset morata ciuitas: digna profectò sui profunditate, quæ pro sui magnitudine, totius Aegypti teneat principatū. Huic ego cuncta cōcessi, uetera priuilegia reddidi, noua sic addidi, ut præsenti gratias agerent.

Seruianus Rom.

agerent. Denicq ut primum discessi, & in filium meum ue/ rum multa dixerunt, & de Antonio, quæ dixerunt, compe/ risse te credo. Nihil illis opto, nisi ut suis pullis alātur, quos queādmodum fœcundant, pudet dicere. Calices tibi albos, forteis, diuersi coloris, trāsmisi: quos mihi sacerdos templi obtulit, tibi & sorori meæ specialiter dedicatos, quos tu ue/ lim festis diebus, conuiuijs adhibeas. Caueas tamen, ne his Aphricanus noster indulgenter utatur. Vale. Hæc de Aegy ptijs Hadrianus: ex quo sic Vopiscus in uita Saturnini Au/ gu. Sunt (inquit) Aegyptij uentosi, furibundi, iniuriosi, no. uarum rerū auidi, & usq ad cantilenas publicas liberi. Fuit autem Phlegon Hadriani principis à secretis, ac libros per/ multos composuit: sicuti in Sudæ collectaneis legitur. Itaq non pauci etiam fuerunt, qui opera quædam Hadriani in hunc ipsum Phlegontem retulerūt. Nam Hadrianus idem tam cupidus famæ fuit, & laudis, ut libros à se scriptos, de sua uita libertis suis litteratis dederit, qui eos suis nomini/ bus publicarent. Quod cum alij multi, tum Aelius Spartia/ nus tradit ad imperatorem Diocletianum.

CAPVT XI.

Dictum elegans Phauorini philosophi, de Hadriano impera/ tore, ac itidem simile quiddam Asinij Pollionis cum Octauio Augusto.

On pauca in ueterum monimentis reperiuntur, quæ Phauorini philosophi, & ingeniū, & opti/ mas disciplinas probent. Is eīm ut Hadriani tem pore Græca facundia præstitit, ac Romā quoq eruditionem egregiè calluit. Sed in præsens dictum eius ad/ modū elegās apponā in quo facilè Atticā astutiā atq artē co gnoscas. Nā cū Aelius Hadrianus impe. cū Phauorino (ut fit) de litteris ageret, atq illū in uocabuli usurpatiōe liberius repre hen/

reprehenderet, amicis id arguentibus: quod iniquius Hadriano de uerbo eiusmodi concederet, quo idonei authores uterentur. Subridens Phauorinus: Et malè (inquit) mihi suadetis familiares, qui nō illum me doctiorē haberi ab omnibus æquo animo feratis qui xxx legionibus imperet. In hūc modum nimia imperatoris Hadriani ambitio, famæq; cupiditas delusa est. Pari exemplo & Pollio Asinius, cum fescenninos in eum Octauius Augustus scriberet: At ego (inquit) taceo, nō enim facilè est, in eū scribere, qui potest proscribere. Quod in cœnis etiam Macrobianis Auienus asseruit.

CAPVT XII.

Verba Hieronymi exposita de Hismenia, contra quorundam inscitiā, atq; ineptias: tum de Antigenide & Hismenia tibicinibus nonnihil additum.

RIsi nuper quorundam inscitiam, cum fortè Hieronymi apologia aliquot audientibus legeretur cōtra Turrantiū Ruffinum. Tum eò maximè loco deprehensa est eorū ignoratio, cum de erroribus lxx agit in his uerbis. Et quod nunc dabreiamyn interpretatus sum, idcirco feci, ut inextricabileis moras, & syluā nominum, quæ scriptorum uitio confusa sunt, sensuumq; barbariem apertius per uersuum cola dirigerem, mihimet ipsi, & meis iuxta Hismeniam canens, si aures surdæ sunt cæterorum. Quæ uerba in eodem Hieronymo leges, in præfatione Paralipomenôn ad Chromatium. Sed quo loco ait iuxta Hismeniam, quidam fluuium intelligi dixerunt, alij montem, alij nescio quem, ut nihil ineptius, aut dici absurdius possit, cum sit accipiendum iuxta Hismeniam hoc loco, ex eius Hismeniæ tibicinis dicto, quo se ipsum sibimet canere asserebat. Ita enim sensus procedit, & dicti gratia. Quam rem uidetur mihi Hieronymus à Grecis authoribus (ut alia multa) mutuatus, qui de ipso Hismenia referūt, solitum sæpe dicere, sibi ipsi canendum

dũ esse. Fuit enim Hismenias tibicẽ peritissimus, Antigenidis discipulus: de quo etiã Bohetius in musicis: Hismenias (inquit) Thebanus Boëthiorũ pluribus, quos ischiaticus morbus uexabat, modulis cũctas fert abstersisse molestias. Neq; illud ignoramus, quod hoc ipsum quidam rettulerint ad Antigenidem, quoniã is discipulo suo diceret: Mihi cane & musis. Ex q̃ sic M. Cicero in libro de claris oratoribus: Tibicen (inquit) Antigenides discipulo suo uergenti ad populũ: Mihi cane (inquit) & musis. Ipse autem Antigenides (ut est author Lucius Apuleius in oratione ad Seuerianum proconsulem) omnis uoculæ egregius modulator fuit & omnimodis peritus modificator, seu tu uelles Aeoliũ simplex, seu Asium uarium, seu Lydium querulum, seu Phrygiũ religiosum, seu Dorium bellicosum. Mitto nunc ea de Hismenia, quæ apud Græcos legunt, quando & Plinius nobilẽ hũc facit, tradẽdo fulgẽtibus gẽmis uti solitũ, sic ut ea ostẽtatione, musicæ artes magis censerentur. Quod & Nicomachus, & Dionysidorus pari studio factitarunt.

CAPVT XIII.

Deos æuiternos & æuintegros à poëta Ennio appellari, & Apulei uerba apposita de dijs æuiternis.

AEuiternos deos appellauit Q. Ennius ea ratione, q̃d in sempiterno æuo maiestatem diuinã retineãt. Itaq; maximum Iouem, principem & æuiternum uocat, sicuti à grammaticis nostris adnotatũ est. L. q́q; Apuleius cũ de nomine ac potestate deorũ disputat, æuiternos dicit his uerbis: Hos (inquit) deos in sublimi ętheris uertice locatos, ab humana contagione ꝓcul discretos, plurimi, sed non ritè uenerantur, oẽs, sed inscitè metuũt, pauci, sed impie diffitent̃, quos deos Plato existimat ueros, incorporaleis,

 animaleis

animaleis, necq; fine ullo exordio, sed prorsus ac retro æuiternos à corporis cõtagione sua quidem natura remotos, ingenio ad summã beatitudinẽ porrecto, nullius extrarij boni participatione, sed ex bono, & ad omnia cõpetentia prono nutu, facili, simplici, libero, & absoluto. Seruius autẽ grammaticus & æuintegros deos refert ab eodem Ennio appellatos, quòd integra eorũ ætas atq; perfecta consistat. In antiquis uerò elogijs æuiternũ genium legimus: sic eñ Romæ in tabula marmorea descriptũ est: D. POT. ET GEN. AEVIT. D. Quod interpretari ad hunc modum possumus: Dijs potentibus & genio æuiterno dicatum. Sed & Plinius Secundus de æuiterno deo meminit, in cuius sacris furuum bouẽ imolari mos fuit, quod à Ver. Flacco notatum est.

Finis libri decimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. TREDECIMVS.

CAPVT I.

Pulcherrima descriptio de naturæ ordine, ac potestate ex Bardesane Syrio, ac Pacuuij carmen allatũ de re consimili.

Ermulta passim apud philosophiæ authores leguntur, de uiribus atq; potestate naturæ, cuius prouidentia factum sit, ut elementa itidem ipsa, suis quasi numeris oriantur, concrescant, & obeant: quod omnia æquè animantia, simili lege, ad ortum & obitum perducantur. Quam rem mirifica quidem elegantia & eruditione uidetẽ mihi imprimis Bardesanes Syrius descripsisse,

quem

quem Pamphilus Eusebius, in disciplinis cęlestibus omnium Caldęorum doctissimum appellat. Sed libitum est eius uerba subijcere, quibus apertè cognosci possit, & eiusdem authoris eruditio, & naturæ ipsius, atq; mortalium uitæ elegantissima descriptio, cum inter ipsa bruta animantia, & homines mirificam certè differentiam afferat. Sic enim tradidit: Homo nascitur, alitur, crescit, comedit, bibit, dormit, senescit, morit̄, quæ omnia ipsi cum cæteris animātibus æqua ratione cōmunia sunt: sed bruta quidem & stolida animalia (quæ Græci ἄλογα uocant) cum ꝑcreata sunt natura ipsa, non ratione ferunt̄. Leo carnes comest, ac si quis iniuriam inferat, strenuè pro salute pugnat. Oues autē fœnū esitant, carnes neutiq; attigūt, neq; se ab iniuria defendūt. Scorpius terræ glebis depascit̄, & aculeo uirulēto, nec iniuriantes inuadit. Formica duce natura, futuram hyemem præuidet, ob idq; summo labore, ipsa æstate alimenta sibi ad uitam recondit. Apes ipsæ mel conficiunt, eodemq; nutriunt̄. Plura, eademq; magis mirāda possum narrare, sed hæc satis arbitror, ex quibus intelligamus bruta ipsa, & rationis expertia ferri natura, ac secūdum eam iucundè uiuere. Soli autem homines cum & natura (ut dictū est) ducant̄, mentem simul ac rationē, quæ inde orit̄, præcipuū ueluti munus adepti sunt. Etenim non unus quidem hominibus cibus, sed uarius ac diuersus. Alij ut leones nutriunt̄, alij sicuti oues, neq; itidē unus omnibus uestitus, non mos, non lex, non unus uiuendi modus, non simplex rerum cupido, sed hominū singuli, uitam sibi pro uoto deligunt, neq; uicinos (nisi quantū libuit) imitantur. Hæc hactenus Bardisanes. M. autem Pacuuius uir in scribendis fabulis excellens, uim ac potestatem naturæ in Chrysippo egregiè admodum conscripsit, cuius merito eueniat, ut orta omnia (quod inquit Sallustius) occidant, & aucta senescant. Pacuuij uersus hi sunt:

Quicquid est hoc, omnia animat, format, alit,
Auget, creat, sepelit, recipitq; in sese omnia:
Omniumq; idem est pater, in idemq; eadem
Quae eunt de integro, atq; eodem occidunt.

CAPVT II.

De malo ciuilium dissensionum, & imago discordiae elegantissimis uersibu. à Petronio Arbitro descripta.

CVm nuper legerem Petronij Arbitri carmen de bello inter caesarem & Pompeium, mirificè me talis descriptio tenuit. Sed in ea maximè parte sum delectatus, qua discordiae imaginē graphicè & eruditè expressit, quod ego ad notandum putaui: siquidem nihil in quaq; ciuitate calamitosius, atq; pestilētius est, seditione ciuili, & intestinis factionibus, sicuti nostra quoq; aetas abundè intelligit, qua subcrescentibus passim Italiae fluctibus ac discordijs, Galliae reges illam inuadentes pessimè affecerunt. Sed apponam carmen Petronij:

Intremuère tubae, ac scisso discordia crine
Extulit ad superos stygium caput, huius in ore
Concretus sanguis, contusaq; lumina flebant.
Stabant irati, scabra rubigine dentes.
Tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora:
Atq; inter toto laceratam pectore uestem,
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra.

Ex his cōstare potest, quàm sit diligēter & assiduè laborandum, ut istiusmodi seditiones, atq; discordias effugere possimus: quoniam id à Catone ciuitatis uenenum uerissimè est appellatum: sicuti & M. Agrippa asserit, qui multum se debere Sallustianae sententiae professus est, quo loco egregiè ac prudenter inquit: Concordia paruae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.

Ciuitatis uenenum.

CAPVT

CAPVT III.

Romanorū lex de dijs colendis, ac probandis per senatum, populumq; Romanum de Cristo etiam, & quantū Tiberius imperator illi cōcesserit.

NVper habita mentio est de Tiberio imperatore, & Christi miraculis, quæsitumq; à uiris doctioribus, an cæsar Angu. quicquàm de eo comperisset, qui tot mirāda, peneq; incredibilia in Aegypto ac Syria, Palestina effecisset Qua in re tametsi non pauca ultro, citroq; pro tempore habita sunt ad id pertinentia, nullus tamē ex ueteribus copiosius hoc explicat, quàm Florens Tertullianus: cui equidem propter antiquitatē, & egregiam eruditionem, nō dixerim quantum concedam ac deferam. Is apertè probat relatum fuisse Tib. principi per Pontium Pilatū de Christi diuinitate, qui tum apud Syrios præfectus agebat. Quod etiam in Taciti historia notatum est. Quin & ipsum refert cæsarem Tertullianus (quod est magis mirandum) detulisse hoc ad senatum, cum prærogatiua ut inquit sui suffragij. Senatus uerò Romanus, quòd eam rem minus probaret, neglexit. Cæsar in sentētia perstitit, periculumq; & pœnam his cōminatus est, qui temerè Christianos accusarent. Hæc inquam à Tertulliano in eo potissimū libro referunt, qui Apologeticus cōtra gentileis inscribit. Neq; aūt mirum est, si senatus, populusq; Rom. imperatori Tiberio hac in re non paruit, quoniā de nouis dijs recipendis, atq; expellēdis, senatus ipse qua pelleret authoritate decernebat: sicuti Romanæ leges ac decreta statuerūt. Nam & in Pontificum libris ita seruatum est:

Separatim nemo sit habens deos nouos, siue aduenas:
Nisi publicè ascitos priuatim colunto,
Diuos, qui cælestes semper habiti colunto.
Constructa à patribus delubra habento.

Ex his autē facilè colligitur, haud permissum cuiq; in urbe

deos sibi alios assumere, prxterquàm quos senatus, populusq; Rom. uoluisset. Ex quo dictum meritò est ab eodem Tertulliano, uetus decretum Romæ fuisse, ne quis deus ab imperatore posset consecrari, nisi à senatu etiam probaret. Eusebius autem Pamphilus in sacra historia hæc eadem asserit, mutuatus ferè (ut alia multa) à Tertulliano, quē legū decretorumq; Romanorum peritissimum uocat.

Tertullianus legũ Rom. scientiss.

CAPVT IIII.

De nimia feritate Saporis regis contra Rom. imperatorem Aurelianum, ac de Tamburlano etiam principe simile exemplum contra Baysettum Thurcarum imperatorem.

Vi res gestas imperatorum apud ueteres litteris cōmendarunt, de Sapore Persarū rege, inter alia unum hoc animi insolentis, & imperiosi exemplum referunt, de quo mihi agendum putaui. Is enim Sapor, cum in bello contra senatū, populumq; Rom. imperatorē Aurelianū cepisset, cum maxima quidem ignominia, eum hominē captiuum detinebat, qui totius ferè orbis terrarū imperator fuisset, sic, ut ascensurus equum rex Sapor, curuatos Aureliani humeros, pedibus premeret, ac deinde equum regeret. Qua animi elatione & insolentia, nihil propè immodestius, aut insolentius dici potest, cum & rex Belsolus, Odenatusq;, & Valenus, aliiq; cōplures præclari principes ad repetēdum Rom. imperatorē Aurelianum insurgerent contra Saporem. Sed & Tarburlanus (qui multò post imperator maximus apud Scythas præstitit) non minore quidem sæuitia & animi feritate fuit, quod alibi à me cōmodius relatum est. Is enim Tarburlanus Baysettrū Thurcarum principem, cum in bello cepisset, per omnes sanè expeditiōes, quas egit complureis, cathenis deuinctū in exercitu circumagebat, quo tam diro exemplo, talis crudelitas magis magisq; populis innotesceret.

CAPVT

CAPVT V.

De L. Metello uiro clarißimo, & quod in tota uita decē præcipua pro uoto sit consecutus, ac de Crasso etiam Mutiano, eiusq; insignibus.

Gregiè factū est, ac pro Romana dignitate à L. Metello, qui decē se præcipua, & maxima in tota uita cōsequi summo ambitu desiderauit, eaq; (ut tradit) abundè pro uoto sibi parauit. Sunt autē hæc, quæ uir maximo animo & consilio cōcupierit, ut ex his apertè intelligat, quod uel à tenera ætate uirtutū signa in hominū ingenijs prælucescāt. Voluisse eīm ferūt primariū se bellatorē esse, optimū oratorem, fortissimū imperatorē, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summū senatorē haberi, pecuniā magnā bono modo inuenire, multos libros relinquere, & clarissimū in ciuitate esse. Atq; hæc quidē (ut dixi) cōsecutus tradit, sicuti Q. Metellus scripsit in oratione de laudibus patris: & C. Plinius in historia naturali recēsuit: siquidē nō modò quindecēuir fuit agris dandis, sed pontifex, bis Cōs. dictator, & magister equitū, etiāq; à populo Roma. curru donatus, quo in curiam ueherēt. Quod ipsum alibi à nobis copiosè relatum est. P. uerò Crassus Mutianus, uir strenuus, atq; clarissimus quinq; maxima & præcipua dicit habuisse, ut Aselio Sempronius in Roma. historia rettulit quod esset quidē ditissimus, nobilissimus, eloquētissimus, iuriscōsultissimus, quod etiā pontifex max. Quā rem & in Gellianis nocti. cōperies.

CAPVT VI.

Diligens adnotatio de generibus telorū ac nominibus, & quæ cuiusq; gentis sunt, tum de lancea, & cestris nonnihil.

On defuerunt apud ueteres, qui de re militari cū scriberent, telorum quoq; genera, & gladiorum referrent, sed ea tamen minus aptè, & commodè distinxerūt. Quod ego nuper in quorundam obserua-

obseruationibus cognoui, qui ueterum authoritate decepti, paulò imprudentius in eundem sunt errorem delapsi, qua in re ut ad liquidum ueritas pernoscatur, telorũ genera & iaculorũ afferemus, quibusq; nominibus apud suos populos censeantur, nequis diligentiã in nobis, maiorẽq; prætereà curam desideret. Sunt igitur hæc, quæ apud probos authores iaculorum uocabula comperies, spari, cateiæ, frãmeæ, caiæ, rumigesti, mesanculæ, sibini, gessa, ueruta, aclydes, romphęa, lãceæ, pila, sarissæ. Nã & scibones quoq;, & tragulas, & telones, hastas, sudes, phalaricas, issos, faces, semiphalaricas, cestra, solliferrea, & scorpios leges. Propria uerò populorum hæc sunt, ut doctiores ferè consentiunt, frammeæ Germanorũ, gessa Gallorum, romphæa Thracum, lancea Hispanorũ, pila Romanorũ, issi Boiorũ, sarissæ Macedonũ, unde Sarissophoros milites (qui cum Alexãdro Macedone decertarũt) frequens apud authores inuenias. Sibini uerò Illicorũ sunt. Quod aũt lanceam dixerim esse Hispanicũ, sequutus sum M. Varronẽ & Gellium, nam Varro ipse in libris rerum diuinarum, lanceam asseruit non Latinum quidem, sed Hispanicum esse uerbum, etsi Pompeius Festus (qui Verrij Flacci commẽtarios in breuiarium contraxit) Græcũ esse hoc scribat, quod apud eos λόγχη pro hasta capiatur, ac λογχήτας satelles sit. Vnde ridiculus error uulgi è sacra historia emersit Longinũ temerè credentis pro lancea, cũ uerba in Ioannis euangelio ad hunc modũ legantur ἀλλὰ ἐις τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξε. Cæstrõ uerò apud Græcos teli genus, quod in bello Persico inuentum fuerit: sicuti Sudæ collectanea probant. Quidam ex nostris uiriculum Latinè uocarunt. Sibinam quoq; inter ipsa tela relatam, Sextus Pompeius libro xix de uerbis priscis testatur, Sibina (inquit) apud Illiricos telũ dicitur, uenabuli simile, de quo & Q. Ennius in Rom. annalibus meminit.

Illirici restant, sicis sibinisq; fodentes.

CA-

CAPVT VII.

De anatomica disciplina, & historia de Aristomene Meßenio: qui hirsuto corde fuerit, ac ibidem relata quædam ex ueteribus de humano corde.

Idere est apud eos authores, qui libros anamaticos ædiderũt, miranda quædam, & quasi incredẽda describi de humani corporis partibus. Qua in re putamus magna ex parte fidẽ illis adhibendã, quandoquidem curiosa ueterũ sedulitas, nihil propè intactũ uel inconsideratũ reliquit, in quo nõ se demitteret. Illud aũt inter alia me nuper tenuit, quod in quibusdã hominibus traditum sit, cum eorũ cadauera dissecarentur, hirsutũ cor fuisse inuentũ, ueluti & in corde bouis, equorũq; ossa etiam comperta. Inter alios uerò Leonidam Sparthanũ, & Aristomenẽ Messeniũ nominauit C. Plinius, & Max. Valerius, eosq; animo & fortudine fuisse insigneis, atq; præclarissimos asserũt. Etenim Aristomenes quidem (ut in ueterũ historijs traditur) trecentos Lacedæmones occidit. Cumq; idẽ conuulneratus foret, & captus, latomiarũ pœnã & angustias, per cuniculos, & cauernas euasit, sequutus uidelicet subterraneos aditus. Iterũ captus (custodibus somno sopitis) ad ignẽ accessit, & lora cũ corpore exussit. Cũ tertio caperet, Lacedæmones eiusdẽ pectus dissecuerunt, q̃ hominẽ quoq; introspicere possent inuentũq; est hirsuto corde fuisse Aristomenem. De perdicibus aũt, quod in Paphlagonia bina corda habeant, authores sunt, philosophus Theophrastus, Plinius, & Gellius, sicuti etiã uulgatũ illud in extispicijs, cor ipsum aliq̃do haud in uictimis inuentũ, quod ipsum C. Cæsari sacrificãti nõ semel dicit accidisse. Quibus aũt cor rigidũ sit, bruta illa, & stolida animãtia existimant. Quibus prægrãde, timidiora & pauida. Quibus parua, audacia & animosa, quod & C. Pli. ex Aristotelis libris, ut alia multa recẽset, q̃ loco de anatomice disserit. *Perdices bicordes.*

CAPVT IX.

Dissentire C. Plinius ab antiquis scriptoribus de ursis Numidicis & quòd in Libya, & Numida celebrentur, ex Solino, Herodoto, & alijs.

Eruatum est, & in Romanis annalibus relatū, ursos quidem Numidicos in circo Romano ab ædilibus editos M. Pisone, & M. Mesala Cons. Qua in re C. Plinius mirari se plurimùm refert, quod etiā Numidicos additum sit, cum in ipsa (ut inquit) Aphrica minimè ursi gignantur. Ego etsi à Plinij authoritate nō censeam penitus diffidendum, quoniam is quidem in ueterū monimentis perquirendis, pensandisq; diligētior cæteris, & accuratior uideri solet, nō tamen prætermittam, quo minus ea de ursis Numidicis ascribam, quæ cum publica annalium authoritate cōueniant. Siquidem Iulius Solinus in Polyhistore (ita enim liber inscribitur) de ursis Numidicis hæc tradit: Numidici ursi forma (inquit) cæteris præstant, rabie duntaxat, & uillis profundioribus. Quod haud dubiè probat, & in ipsa pariter Numidia ursos ꝓcreari. Verba autem ex Romanorū annalibus hæc sunt, quæ Solinus etiam (ut alia permulta) ex libris Plinianis transtulit: M. Pisone & M. Messala Cons. ad XIIII Cal. Octobris, L. Domitius Aenobarbus curulis ædilis ursos Numidicos centum, & totidem uenatores Aethiopas sint circo Romano† dedit, quod spectaculū inter memorabileis titulos annotatur. Herodotus quoq; Halicarnesseus idem sensit de ursis Libycis, ut poëtas nostros mittamus, qui apertè probant, fuisse Numidicos ursos maximè celebreis: nam & Numidas, & Libycos passim appellitant, cuiusmodi illud: † ædidit

Profuit ergo nihil miseros, quòd comminus ursos
Figebat Numidas, Albana nudus arena.

Aliud:

Quim freno Libyci domantur ursi.

CAPVT X.

De figuris & effigie elementorum, ex Pythagorica doctrina apud philosophum Platonem.

PRo cõperto iam omnibus est, Platonis quidem philosophiã magna ex parte è sacris illis, ac mysterijs Pythagoræ prouenisse, quãdo & ipse Plato pleraq; non aliter sensit, ac Pythagoras, quod ipsum alicubi ingenuè professus est, ut homo ad ueritatem natus. Cuiusmodi etiã placita hæc atq; decreta sunt, de mundi primordijs, eorũq; habitu & figuris. Asserit enim Pythagoras, quiq; eum secuti sunt, terræ elementũ cubi, seu quadrati effigiem præferre, ignem uerò pyramidis, aquã forma esse octangula: uniuersum autẽ duodecim angulorũ effigie. In qua sententia & Plato ipse fuit, qui in Tymæo copiosè hoc totũ percensuit. Quod ego uel ob id obseruandum putaui, ut istiusmodi etiam opiniones memoriæ cõmendarem. Sed enim Pythagoras in hũc modum ait: sicuti & Claudius Galenus repetit, quoloco de philosophorũ placitis, atq; sententijs disputat: Pythagoras (inquit) Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ κύβου γεγονέναι τὴν φησὶν ἐκ δὲ τῆς πυραμίδος, τὸ πῦρ, ἐκ δὲ τοῦ ὀκταέδρου τὸ ὕδωρ, ἐκ δὲ τοῦ δωδεκαέδρου τὴν τοῦ παντὸς σφαῖραν. Quod & Ioannes Zezes diligẽti studio prosecutus est, uir (ut apparet) in omni antiquitate maximè diligens.

CAPVT XI.

Quid in Romana theologia forent deus Sentinus, & deus Vitunus, ac de dijs etiam selectis nonnulla ex Varronis, & Augustini commentarijs.

LIbros XVI scripsit M. Varro de Romanorum theologia, in quibus cum uaria deorũ nomina atq; rationes collegisset, in tam diuerso, tanq; multiplici deorũ numero, Vitunum, & Sentinum enumerauit, eosq; appellari sic asseruit

(ut est

ut est author Augustinus) quòd alter uitam, alter sensum à puerperio largiatur. Itaq; hos deos Augustinus obscurissimos appellat. Et hi tamē (inquit) multò plus præstāt, cū sint ignobilissimi, q̃ illi tot proceres, & electi dij. Nam nihil dici potius atq; præclarius potest, in omni officio mortaliū, q̃ uiuendi, ac sentiendi munere ampliari, quo circa uiuificatorem, ac sensificatorē nominat. Quod autē selecti dij ab Augustino nuncupant̄, sciendū est, hos omneis à Varrone explicatos, uno uolumine, ob eamq; rationem sic appellatos, quòd ampliorē potestatē, atq; dignitatē possideant. Seu q̃d apud ipsos populos celebriores alijs forēt, maioribusq; honoribus colerent̄. Qua propter à ueteribus dij selecti nobilissimi habiti sunt, supra cæteros deos, ab Augustino bis deni enumerant̄, ex traditionibus M. Varronis xii. mares. viii. fœminæ: hoc est Ianus, Iupiter, Saturnus, Genius, Mercurius, Apollo, Mars, Vulcanus, Neptunus, Sol, Orcus, Liber pater, Tellus, Ceres, Lucina, Iuno, Diana, Minerua, Venus, Vesta. Sed hæc de dijs alibi explicauimus, dicatis huic operi uoluminibus.

CAPVT XII.

Quàm sit grauißimum crimen nimia in homine insolentia, atq; pro comitiali morbo habeatur, atq; execretur à philosophis.

Vantum præstitit Priennensis Bias consilio atq; sapientia in omnibus uitæ officijs, notum est his omnibus, qui antiquitatis studio, atq; disciplinis delectant̄, cum ab ipso etiā Apolline ꝑpter egregiam, singularemq; illius sapientiā, tripode aureo donatus tradatur. Is igitur inter cætera hominū uitia, & delicta, fastū, præcipuè ac insolentiā odio maximo habuit, nihil existimās iniquius ac scelestius in rebus humanis fieri, q̃ elatione animi, immodicaq; arrogantia uti. Quo circa modestè (inquit) & ciuiliter in uitæ officijs agendum esse. Ita em̄ gratia & studium

dium paratur apud omneis: fastus aũt & insolentia damnũ atq; odium affert. Sed & Zeno ille Citius (cuius uerecũdia præcipuè cõmendatur) monere homines consueuit, ut nihil prorsus fastu & insolentia indignius atq; fœdius existimarent. Idq; cum omibus, tum in iuuenibus maximè, quòd eorum ingenia sine ulla ratione impudẽtissimè insolescãt, eoq; nomine in furorem atq; insaniam facilè rapiantur. De qua re cum copiosè atq; eleganter Picus Mirandula mecũ disseruisset, haud alienũ existimaui ab instituto nostræ professionis, aliquid ceu mnemosynõ mihi ipsi adnotare. Est enim hac in re habenda semper in memoria Heracliti Ephesij sententia (qui ex ipsa scribendi obscuritate scotinos est appellatus) is nanq; fastum dicebat atq; animi elationẽ, perinde atq; sacrum morbũ seu comitialẽ habendum atq; extimandum.

Heraclitus scotinus.

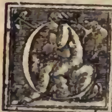
Finis libri tredecimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSQVARTVS.

CAPVT I.

Quàm probis moribus & egregia doctrina Plutarchus præstitit, ac ibidẽ epistola eiusdem ascripta ad Vlpium Traianũ Augu.

Omplura sunt in Græcorum cõmentarijs, quæ Cheronẽsis Plutarchi mores, atq; ingenium declarent, quanta uidelicet modestia & probitate omneis disciplinas, atq; optima studia pcoluerit, etsi opera ab eo cõposita, elucubrataq; uigiliæ, hoc totũ etiam comprobent, iuxta illud: Qualis oratio talis uita. Nam cum

Vlpij

Vlpij Traiani Augu. præceptor fuerit, ac eiusdem ingenium bonis disciplinis instruxerit, suum esse officiũ existimauit, nõ minus honestis studijs, quàm proprio uitæ exẽplo eum optimè erudire, qui meritò consensu omniũ totius orbis terrarum imperator dici deberet. Neq; modò imperator, sed optimus imperator. Quod in numis adhuc ueteribus uulgò perspicitur, in quibus idem Traianus titulo quasi peculiari optimus censetur. Sed libuit epistolã philosophi Plutarchi subijcere, ad eundem Traianũ descriptam, quo facilius iudicari possit, quanta animi libertate, ad optima quæq; consequenda adhortetur & moneat, quasi iam tum tanti animi indolem, ac uirtutẽ prænotaret. Plutarchus Traiano Augu. salutem. Modestiã tuam noueram non appetere principatũ, quem tamẽ optimis moribus semper mereri studuisti. Itaq; tanto dignior hoc iudicaris, quãto à crimine ambitionis abesse longius existimaris. Quo nomine tuæ uirtuti gratulor, & fortunę meę, si eũ rectè gesseris, quẽ probè meruisti, alioqui te periculis, & me detrahentiũ linguis subiectum iri nõ dubito, cum & ignauiam imperatorũ Roma nõ ferat, & sermo publicus delicta discipulorũ refundere soleat in præceptores. Sic Seneca Neronis sui culpa detrahentiũ uerbis incessitur, adolescentũ suorum temeritas in Quintilianum refunditur, & Socrates in pupillũ suum dementior fuisse culpatur. Tu uerò quodcũq; uelis, aut cupias rectissimè geres, si non à te ipso recesseris, si primùm te, animũq; tuum composueris, si omnia ad uirtutẽ disposueris, rectè tibi uniuersa processerint. Ciuitatis cõstitutiones, morũq; uireis tibi descripsi, quibus si (ut par est) obtẽperaueris, Plutarchũ uiuendi habebis authorẽ: alioqui præsentẽ epistolã testem inuoco, quòd in perniciem quidem Rom. imperij nõ pergis authore Plutarcho. Hæc hactenus, quæ ab authore in libro de imperatoria institutione referuntur.

Traianus optimus.

CAPVT

CAPVT II.

Sacricommissum, & impiecommissum, quomodo inter se differant: ex pontificum legibus, & quid hæc uerba significent.

Ppositè meHercle, & eruditè seruata est à ueteribus Romanis proprietas quædam, & potestas in exponēdis uocibus, adeò ut quo antiquiores aliquid scripserunt, eò id uideatur absolutius, doctius, ac sincerius, sicuti quod nuper in iure pontificū Rom. legimus, quo loco impiecommissum, & sacricommissum differre inter se asserunt. Nam cōmittere impiè is dicitur, qui tamen purgari potest. Ille aūt sacricōmissi arguebatur, qui nullo pacto, aut tempore, posset expiari. Versus ex tabulis illis pontificum hi sunt:

Sacricommissum est, quod nunquàm expiari poterit:
Impiecommissum est, quod expiari poterit.

Qua in re per egregiè mihi uidenē cōsiderasse, aliud ad uitæ modestiam pertinere, alterum ad religionē & deos. Itaq; M. etiā Cicero ius pontificū accuratè doctus: hoc inquit postremū uel aspersiōe aquæ, uel dierū numero tollit, animi labes neq; diuturnitate uanescere, nec manibus ullis elui potest.

CAPVT III.

De obitu dæmonum, ac memoranda historia de Panis interitu, Tiberio Cæsare imperante, tum de Christo etiam nonnihil considerandum.

Ibrū fecit Cheroneus Plutarchus hoc titulo, quod oracula ueterum defecerint, uir iudicio & Græca eloquentia summus. In eo aūt dæmones quoq; ipsos fuisse mortaleis affirmat, exemplūq; adijcit de Panis memorādo interitu, quem accidisse inquit Tiberio Cæsare imperante, quod ego præterijssem uti cōmentitium & fabulosum, nisi me Plutarchi grauitas, & in rebus decernendis

nendis indicium cõmoneret. Sed eius uerba ſubſcribam,ex quibus apertè hoc totum de Panis interitu cõſtare poſſit. De morte (inquit) dæmonũ audiui equidẽ à rhetore Aemiliano uiro & prudente,ac modeſto,quem multos ueſtrum cognouiſſe arbitror. Quod cũ eius pater Italiã adnauigaret,circa inſulas quas appellãt Echinadas,& uẽtis deficiẽtibus, ꝓpe Paxas deueniſſet. Cumq́ omnes ferè,qui ſimul nauigabãt,attẽtiores euigilarẽt,repente à Paxis inſula,uox magna eſt exaudita,qua Thannus quidam uocabatur. Quæ uox,rei nouitate, magno admodum terrore cũctos perculit. Thannus em̃ ille,qui uocabatur,homo erat Aegyptius, eiuſdemq́ nauis gubernator. Ex quo ſemel,atq́ iterum uocatus nihil reſpondit,tertiò autem morem uocanti geſſit,atq́ illi reſpondit. Ille uerò multò maiori uoce exclamauit: Cum fueris propter paludem,nuncia tunc Pana magnum eſſe mortuum. Quo audito,dicebat Epiterſes (ita enim Aemiliani pater uocabatur) omnis magno terrore fuiſſe affectos. Cumq́ magnopere dubitarent,an eiuſmodi uoci foret obtemperandũ,Thanni gubernatoris conſiliũ hoc à cæteris probatũ eſt, ut ſi uenti pro uoto ſpirarent,nihil prorſus dicendum. Sin autem contrà accideret, ac flatus eo loco deficerent,proloquendũ eſſe,quod audierunt. Cum igitur paludem attigiſſent,neq́ tũ uenti ſpirarent,Thannus ipſe in æquor pronus,clara uoce exclamauit,quæ audierat: Magnus Pan mortuus eſt. Quo nunciato ſtatim magnus multorũ gemitus, quodam quaſi miraculo exauditus eſt,quoniamq́ haud pauci fuerant,qui ſimul nauigabant. Cum facili curſu Romã ueniſſent,tantæ rei rumore uniuerſam quidem ciuitatem replerunt. Tiberius autem Cæſar (qui Romanæ tũ reipublicæ imperiũ gerebat) Thannum accerſiuit,eiq́ tam certam fidem habuit,ut conuocatis philoſophis,qui in urbe erãt,diligenter quæſitũ ſit,quiſnam ille Pan eſſet. Ipſi uerò philoſophi,pari cõſenſu dixerunt de

illo quidem nūciatum uideri, qui à Mercurio, & Penelope originē duxerit. Hactenus Plutarchus, quæ uel Pamphilus Eusebius ad episcopū Theodórum recenset. Idemq́; ait: Dignū esse diligenti animaduersione, eodem tēpore fuisse hunc dæmonis obitum, quo & Christus, quē pro summo deo Christiani colunt, qui omneis quidem dæmones, de hominum uita expulit, atq; deiecit. Tib. enī imperante Christus uixit, & pro salute mortalium in crucem elatus est. Sed hoc totum cōmodius in sacris theorematis explicauimus.

CAPVT IIII.

Galieni imperatoris impudenter dicta contra Rom. rempub. & quo animo fuerit in acceptis cladibus atq; defectionibus.

CVm legerem nuper Rom. annaleis, in quibus imperatorū historia scribitur, apertè cognoui, quanto in discrimine Romana dignitas sæpissimè ageretur, his præsertim temporibus, quibus ipsi principes libidinibus ac uoluptatibus dediti, nihil preterea pensi habebāt, de imperio Rom. & eius maiestate. Itaq; mirandum non est, si quādo tam summa dignitas, ad hastam etiam deuenit ac uilissimi instar mancipij uenditioni exposita est, ut is imperiū orbis possideret, q plus auri militibus obtulisset. Illud aūt fœdius atq; damnosius, qđ & quidā impera. de acceptis cladibus, ac ꝓuinciarū defectionibus, impudentissimè iocati sunt, cuiusmodi fuerūt illa quæ Galieno imperāte contigerāt. Is enim tam perditæ fuit licentiæ atq; improbitatis, ut contra Rom. decus, propriāq; dignitatem, in his iocari nō dubitaret, quæ in humani generis damnum extarent, sicubi ab antiquis scriptoribus asseritur. Nam cum Galieno relatum esset, Aegyptum à Rom. imperio desciuisse: ita illudēs inquit, sine lino Aegyptio esse non possumus? Perdita autem Gallia risisse fertur. Et non

eſt(inquit)tuta reſpu.ſine trabeatis ſagis: Cum uerò Aſiam uaſtatam,& Alemanorũ concurſionibus,Scytarumq́; inuaſionibus comperiſſet:Quid (inquit)ſine Aphronitis eſſe nõ poſſumus? Sed iſtiuſmodi plura alia & fœdiora de Galieno impera. à Pollione Trebellio ſcribunt ad Conſtan. impe.

CAPVT V.

Probro fuiſſe apud Romanos,ut equites ac pedites in cœlibatu eſſent: tum leges allatæ contra cœlibatum, & quid idem Moses & Plato ſtatuerunt.

Egregiè ac prudenter à ueteribus factũ eſt, qui ciuitatum inſtituta & leges uolebãt à ſuis ciuibus perdiſci,ne uidelicet ignari rerum & uitæ, rationisq́; expertes haberi poſſent. Nã quid eſſet hominibus melius ac potius debet,quàm ex aliorum inuentis atq; cõſtitutionibus,prudentiã augere, & inſcitiã prorſus repellere? Ex quo illud nuper obſeruandum putaui,quod in XII relatũ eſſet cõtra eos ciueis, qui in cœlibatu perſiſterent. Erat enim cenſorũ officium,ne Romanæ equites ac pedites cœlibes forent, quod hoc ipſum ueluti probrum habitum eſt. Verſus autẽ ex antiquis legibus ſubijciam, quo facilius id totum innoteſcas: *Cœlibatus interdictus.*

Cenſores equitum,peditumq́; prolem diſtribuunto:
Cœlibes eſſe prohibunto,
Mores populi regunto.
Probrum in ſenatu ne relinquunto.

Ex his conſtat,qua diligentia & ſtudio ſeruatũ ſit à ſenatu populoq́; Rom.ut eorũ ſoboles concreſceret. Val. autẽ Maximus Camillum, & Poſthumium cenſores tradit feciſſe eos ærarios,qui ad ſenectutem cœlibes peruenerãt. Cumq́; aliqui talem conſtitutionem incuſarent,puniti ſunt à cenſoribus, hæc aſſerentibus: Natura uobis queadmodum naſcendi,ita gignandi legem præſcribit,parẽteſq́; uos alendo, *Cœlibes cuſtodes ærarij.*

Ee 2 nepotum

nepotum nutriendorũ debito, ſiquis eſt pudor alligauerũt. Ite igitur, & nodoſam exoluite ſtirpẽ, utilem poſteritati numeroſæ. Sed & Moſes hoc idem conſtituit, qui diuinas leges, quaſiq; oracula quædam Hebræis tradidit. Plato uerò in omĩ uitæ officio cõſultiſſimus, ita in legibus ſtatuit: Vxorem quiſq; à xxx anno, uſq; ad xxxv ducat. Siquod nõ faxit, pecunia & probro mulctet. Ita enim [illegible] humanũ genus [illegible] immortale exiſtat, neq; [illegible] peri[illegible] maximè cupiat [illegible] ſibi nomẽ apud poſteros. [illegible] una ratione perpetua ducatur [illegible] a quo [illegible] filiorũ cõtinuo generandi ordine coaleſcat. Neq; fas eſt [illegible] hac immortalitate eximere, quod ab[illegible] lis efficitur, qui filios & uxores cõtemnunt. Quicunq; huic legi [illegible] ſecundauerit, indemnis eſto: qui ſecus faxit, & pecunia & probro mulctatus eſto. Hinc factum exiſtimo, ut in Romana ciuitate leges trigeminæ, & aliæ paſſim latæ ſunt, ad uſum procreandæ ſobolis, de quibus apud ueteres permulta leguntur.

Leges trigeminæ.

CAPVT VI.

De centenarijs cœnis, ac uerba Tertulliani expoſita, tum de lege Fannia, & miliarijs apris, & columnis.

Ertulliani uerba ſunt in apologetico cõtra gentileis, quo loco de Rom. legibus agit: quoniã illæ leges abierunt, ſumptũ & ambitionẽ cõprimentes, quæ centũ æra, nõ amplius in cœnam ſcribi iubebant, nec amplius quàm unam inferri gallinã, & eam nõ ſaginatã. In his autẽ ſumptuarias leges inſinuat, quibus cautum erat, nec ſupra C. HS. in cõuiuijs quiſq; Romanus expenderet. Sed erit puto minus indignũ, ſi uerba Fanniæ legis referemus, cum præſertim de re ipſa non Gellius tantũ, ſed Sammonicus, & Macrobius aliquid tradant, ut ea mittam impræſens, quæ de Licinia, Aemilliaq; legibus dicant:

Satis

Satis enim futurum est gratis, si de Fannia quæ legerim apponam, quibusq; uerbis cibarij sumptus, ac nimius Romanorum luxus inhiberetur. Ludis (inquit) Romanis, plebeis & saturnalibus, & alijs quibusdā diebus, æra centena in dies singulos impendunto, & alijs diebus decē in singulis mensibus trigena sunto. Cæteris diebus omnibus tantundem. Si quis plus faxit, dicta pœna damnatus esto. Hinc Tertullianus Romanorum libidinem & ambitionē in cōuiuijs, tam urgēter accusat, cœnasq; illas ueterū parciores, appellat centenaria: Video eñ (inquit) & centenarias cœnas, à centenis iam sextertijs, dictas. Nam & Lucilius poëta amarulentus, centussem in satyris, legem eandem lepidè uocauit. Permultis autem legibus cœnas illas profusiores, & adipaleis Romani cohercuerunt, quod in ueterum cōmentarijs abundè explicatur. C. certè Plinius cum de nimio sumptu Romanorum in extruendis ædificijs scribit, ad hunc modum Romani populi improbitatē incessit: Extant (inquit) censoriæ leges glandia in cœnis, gliresq;, & alia minora apponi uetantes, marmora inuehi, & maria huius rei causa trāsiri, quæ uetaret lex, nulla lata est. Iam & in ueterū ædificijs colūnæ, & porticus centenariæ sunt appellatæ: quæ centū passibus longæ essent. Sicuti & miliariæ porticus apud Suetoniū, & alios authores, à numero millenario dicunt. Var. autē Terentius ad Q. Pliniū de uillaticis pastionibus, milliarios apros urbanè appellat, qui mille pondo crederentur. Aelius uerò Lampridius, Antonium Heliogabalum imperatorem, centenaria uasa refert habuisse argētea, id est, ut conijcio centū pondo. Verba eius hæc sunt: Primus Heliogabalus mensas, deinde & capsas argenteas habuit. Primus etiam cacabos, uasa deinde centenaria argentea sculpta, & nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata.

Centußis lex centenaria.

CAPVT VII.

De urbanitate M. Antonij cum Græcis, & quo cõmento Athenienſiũ blandimentis illuſerit, ac digno talione repreſſerit.

Rbanè factũ eſt, atq; admodum callidè à M. Antonio, cum Athenienſium urbem uictor ingrederetur. Nam cũ ipſe Antonius ob res egregiè geſtas, pro deo Libero haberi ſe uellet, atq; id nomẽ ſtatuis etiam uel, ut inſigne elogium aſcriberetur, Athenienſis populus, ut qui ingenio & ſalibus præſtaret, ſtatim conſilium hoc iniuit, ut ipſum quidem Antonium, in tanta uictoria, non ſummis modò honoribus decoraret, ſed etiam uenienti, blandienter obuiam iret, & ea ratione qua Bacchi numen ſalutando exciperet. Eunt igitur obuiam Athenienſes cum liberis, & coniugibus, & Dionyſium uocitantes, blandiſſimè ſalutarũt, quod hactenus ſatis cõmodè pro re ipſa proceſſerat. Sed quoniam blandiri Atticorum eſt, ac nimium aſſentari, adiecerunt etiam Palladem ſe (quæ in arce Athenienſium colebatur) Libero in matrimonium deſponſiſſe, ſimulq; ut eam duceret, nuptiæq; fierent impenſè illum rogauerunt. Quod Antonius haud quidem contempſit, & occaſione accepta, ducturum ſe prorſus reſpondit, ſed imperare tamen ſe Athenienſibus nomine dotis mille talenta. In quo apparet quàm ſubdolè, quàm aſtutè Romana calliditas ingenio Attico illuſerit, quando Athenienſiũ plauſus ac blanditiæ, nõ modò (ut inquit Anneus Seneca) ab homine Ro. deprehenſæ ſunt, ſed etiam caſtigatæ. Quo nomine quidam è Græculis feſtiuè ac ſcitulè in hunc modum fertur iocatus: Hic impunè ad uxorem, ſed Athenienſium ſponſalia mille talentis ſunt æſtimata.

Blandiri Atticorum uitium.

CAPVT

CAPVT VIII.

Quæ apud Syrios dea Adagartis, ac de eius simulacro, & q. uirginis signũ pro iustitia sit à Nigidio Figulo acceptũ, eiusdemq; uerba apposita.

CVm nuper legeret̃ Bassi commentariũ sup C. Germanici Phenomenis, quę ille ex poëta Arato ciuibus Romanis Latina exhibuit, in eũ fortè locũ lectio deducta est, quo de Erigone à Germanico scribit̃. Hæc eñ inter Leonẽ & Libram domiciliũ tenet, sed ibi fortè quæsitũ est, quæ nã foret dea Adagartis: quoniã Bassus ad hunc modum de ea tradit: Virginẽ (inquit) nõnulli esse Cererem dixerũt, eò quod spicas teneret, alij Adagartim, quidam uerò Fortunã: quoniã sine capite astris infert̃. Verũ cum nihil tum suppeteret, incidi mox in Macrobianas cœnas, in q̃bus potestas ac uis eiusdem Adagartis descripta est, quo maximè loco de Adad, & Adagartide Syrijs dijs agitur, sed scribam Vectij Prætextati uerba, ne quid hac in re possit desiderari: Deo (inquit) quẽ summum, maximumq; Assyrij uenerantur, Adad nomen indiderunt, eius nominis interpretatio significat unũ. Hunc ergo ut potissimũ adorant deum, sed eidem subiungunt deam nomine Adagartim, omnemq; potestatem cunctarum rerum his duobus attribuũt, solem, terramq; intelligentes. Nec multitudinẽ nominũ enuntiãtes, diuisam per omneis species potestatẽ, sed argumentis quibus ornantur significantes, multiplicẽ præstantiã duplicis numinis. Ipsa autẽ argumenta solis rationẽ loquunt̃, namq; simulacrũ Adad insigne cernitur, radijs inclinatis, quibus monstrat̃ uim cæli in radijs esse solis, qui demittunt̃ in terram. Adagartis simulacrum, sursum uersum, reclinatis radijs insigne est, mõstrando radiorũ ui supernè missorũ enasci, quæcũq; terra progenerat. Sub eodem simulacro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrántes: quã Phryges finxêre matrẽ Adad.

deûm

deum id est terram leonibus uehi. Sed & Strabo diligens author in rebus syriacis deam hanc Syris ascribit: Trans fluuiũ (inquit) Bambiena est, quam urbem etiã Edessam & sacram appellant. In ea uerò deã Syriã Adagartim colũt. Ex his abundè cõstat cuiusmodi apud Bassum dea sit Adagartis, eãq; tali nomine apud Assyrios pro terra uenerari. Bassus eñ spiciferam uirginem uariè acceptã asserit, sicuti & C. Higinius in secundo Astronomicôn ad Fabiũ recenset. Nigidius uerò Figulus iustitiã uel æquitatem eam existimatã probat his uerbis: Virgo ipsa iustitia siue æquitas dicit̃, quæ inter mortaleis locis penè omnibus & conciliabulis solita esset cõsistere, atq; omnibus præcipere, ne temerè à iustitia, & æquitate discederent, qui quãdiu monitis eius obtemperarũt, sine ulla quidẽ cura ac sollicitudine uixerunt. Sed cũ negligentius obseruarent, insidijsq;, & cupiditate & auaritia, alter alterum deciperet, discessit illa ab hominibus, & digna cælesti numero immortale præmium pietatis possedit. Vnde illud uulgatum:

Victa iacet pietas, & uirgo, cæde madenteis
Vltima cælestum terras astrea reliquit.

CAPVT IX.

De triplici numerorum proportione, in arithmetice, musice, & geometrice: tum de eleganti similitudine ad rempublicam.

Criptum copiosè à ueteribus, & eruditè admodũ explicatũ, qui maximè censeãtur termini ac proportiones in his numeris, quorũ ratio ad musicen arithmeticen, & geometriã disciplinam pertineat Neq; indignum sanè est, aut ab honestioribus litteris abhorrens, ita eorũ rationes & præcepta callere, ut facilè cognoscas quę minor in quolibet termino sit proportio, quæ maior, quæ item possit æqualis appellari. Nam in arithmeticis maior quidẽ proportio est in minoribus terminis, In musice autem

aũt maior est proportio in maioribus terminis. Geometria uerò in minoribus, & in maioribus æquali proportione componitur: quod hæc in quibuscꝗ proportionibus æquum ius ubicꝗ custodiat. Ex quo Anicius Boëthius, qui mathematicas à Græcis accepit, pereleganti similitudine uidetur usus, ad hanc ipsam proportionũ uarietatem dignoscendam. Scribit eñ quod ipsa quidem arithmetica ei potissimũ reipublicę comparanda est, quæ à paucioribus regitur: musica illi, quæ ab optimatibus. Geometria uerò (inquit) statum quasi popularem effingere, quòd æqualiter omnia pensare, ac æstimare iudicetur. Maximè autem uersat̃ hæc facultas in his uestigãdis, quæ plana & solida dicuntur. Planum enim quod in latitudinem, & longitudinẽ lineas habet, sicuti triquetra, & quadrata sunt, citra altitudinẽ in area descripta. Solida uerò quæ non latitudinem & longitudinem cum linearũ numeris habẽt, sed altitudines extollunt, ut sunt metæ, pyramides, tessaræ, atcꝗ cubi, quos Latinè quidam quadrantalia interpretantur. Sed hæc aliàs commode à nobis sunt exposita.

CAPVT X.

De Romanorum studio in bonis disciplinis, & relata contentio inter Lucullum: Hortensium, & Sisennam de historia Marsica componenda.

Electant me interdũ exempla quædam Romanę nobilitatis, quæ in nobis adeò disciplinis excolebatur. Adeò litterarũ studijs fauebat, ut nihil mirum sit, ad summum propè fastigiũ cuiuscꝗ eruditionis eos deuenisse. Sed enim nostra ætate, illi ferè uulgò haberi solent sapientiores, & nobiliores, qui honestas quidẽ disciplinas, ac litterarum cognitionem contemnãt. L. autem Lucullus, & qui tũ in Rom. ciuitate principes agebãt, lõgè aliter sentiẽtes, ita bonis studijs egregiè affecti erãt, ut cũ uiris doctissimis uersari assiduè, & cõgredi nõ dubitarint: cuiusmo

di præclara illa cõtentio celebraẽ inter Lucullum, Hortensi-um,& Sisennam, de qua putaui esse aliquid afferendum, ne tam ineptè quidam ætate nostra superciliũ tollãt, ac sese ob id supra cæteros ponant, quòd & litteras oderint, & littera-tos etiã despiciant. Conuenerũt igitur inter se (ut fit) L. Lu-cullus, Q. Hortensius, & L. Sisenna, idq; ea conditione, ut cui sors cõtigisset, is bellũ Marsicũ describeret, oratione uel carmine, Græcè uidelicet aut Latinè, pro ut sors declarasset. Quod ipsum quidẽ cum L. fortè Lucullo eueniret, Græca oratione eiusmodi historiã diligẽter absoluit, quæ & à Che-roneo Plutarcho, & ab alijs quoq; celebraẽ. Facilè aũt intel telligiẽ, quanto studio, & animi cupiditate, togati homines, bonis disciplinis incumberẽt. Nam idem L. Lucullus impe-rator maximus habitus est, Hortẽsius uerò orator summus quem & Cicero ipse in dicendo sibi aliquando prætulit. Si-senna aũt in scribenda historia omneis prorsus Romanos, qui ante se scripserant superauit. Quod & Cicero idem ad Brutum ingenuè professus est. Sed aliàs de Sisenna, & Hor tensio commodè diximus.

Hortensius Ciceroni prælatus.

CAPVT XI.

Qua urbanitate Antonius Geta imperator per litterarum ordinem conuiuia strueret, quibusq; notis fercula ipsa prænotaret.

Epidum sanè cõmentum atq; urbanũ refertur à ueteribus Antonini Getæ impera. in cœnis & in conuiuijs agendis. Fuit enim Geta uir ingenio haud quidẽ inelegãti, uel inuenusto. Is igiẽ con suetudinẽ hanc in parandis conuiuijs seruabat, ut ipsas cœ-nas ex appositis litteris notari atq; intelligi uellet, scientibus id ipsum seruis. Nam sicubi uoluisset in prandio exhiberi, perdices, pauos, porcellos, pisces, ac pernas, tum primæ di-ctionũ litteræ ad hunc modum apponebanẽ: p.p.p.p.p. Vel mutatis aliter litteris, farcta, fasianos, ficus f.f.f. Tum alia ua

rũ generis edulia pari ordine litteratũ prænotabat, in quo uisus est uoluisse aliqua in parte L. Luculli cœnas, atque ordinẽ imitari. Hoc autem de imperatore Geta Aelius Spartianus ad Constantinum Augustum rettulit.

CAPVT XII.

Quòd nullæ deorum imagines per clx annos in urbe Romana fuerint ex Numæ doctrina. Et quòd Hebræi quoque nullas in templis imagines haberẽt, aliaque de templis atque imaginibus memorãda.

Res digna memoratu est, quæ à Clemente Alexandrino traditur, de Numa rege Romanorum eiusque religione. Refert enim, cum is fuerit Pythagoricus, Mosis præcepta, & ritus ab eo magna ex parte seruatos: nam Pythagoras quidẽ ad Aegyptios accessit, eorumque sacra, & mysteria diligẽter perquæsiuit. Ex quo idem Numa inquit apud Romanos lege cõstituta ad exemplũ Mosis, necubi dijs imago ulla tribuerẽt. Factumque ob id, ut per clx annos ab urbe cõdita, nulla prorsus Romæ aut depicta, aut insculpta deorũ imago uiseretur. Quod ipsum Augustinus & Eusebius Pamphilus probant, cum de Iudæorũ sacris, & religione disserunt. Sed enĩ in eorũ tẽplo, quod in Solymis nobilissimũ foret, nullã fuisse imaginẽ cõstat quod & Cor. Tacitus in historia Iudaica nõ negat: etsi ut loquacior à Christianis incessitur. Septimus uerò Tertullianus sic in apologetico: Cor. (inquit) Tacitus, sanè ille mẽdaciorũ loquacissimus, in eadem historia refert Gn. Pompeiũ cum urbem Hierosolymam cepisset, proptereaque templum adisset, speculandis Iudaicæ religionis archanis nullum illic repperisse simulacrũ. Et utique si id colebatur, quod aliqua effigie repræsentaret, nusquàm magis, quàm in sacrario suo esset, exhibitum, eò magis, quia nec uerebatur extraneos arbitros, quanquàm uana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum, conspectus aũt cæterorũ uelo oppanso interdicebatur

Corn. Tacitus reprehensus.

tur: hæc Tertullianus. Zenon uero Citieus in libro, quē de moderanda repub. scripsit, apertè ostendit, ea prorsus contemnenda, quæ cura & studio hominū perficiantur. Sacella (inquit) ac templa construere, nihil quidem necesse est. Nihil enim sacrum iure existimandum, neq; pro sancto habendum, quod ipsi homines construxerint. Sed & Xerses traditur omnia quidem templa in Græcia combusisse, suadentibus hoc magis, quòd impium ac nefarium foret deos ipsos parietibus includere.

CAPVT XIII.

An uerum sit, quod de Numa, & Pythagora notauimus, ac ibidem probatum habuisse Romanos temporibus Numæ regis imagines deorum.

CONsiderandum melius est, quod in superiori capite notauimus de Numa rege, & eius disciplinis. Nam quæ traduntur à Pamphilo Eusebio, & Clemente Alexandrino, eundem Numam, præceptore Pythagora Hebræos sequutum: ne cubi Romanus populus deorū imagines haberet, authores quidem hac in re magni nominis & doctrinæ dissentiunt. Dionysius em̄ Halicarnasseus eruditè probat, Numā regem ante philosophū Pythagoram, quattuor penè ætates uixisse: neq; ullo modo eius disciplinis affuisse: quod & M. Cicero & Plutarchus Cheroneus, atq; Manetus uidentur concedere, quoniam Numas ante Crothonam, & Sybarim urbeis conditas, Romanū imperium rexit xvi Olympiade. Pythagoras autē sexagesima quarta, Tarquinio imperāte, qui superbus est cognominatus. Sed illud penitus à ueritate abhorret, quod isti afferūt de Romanis imaginibus: siquidem Numæ regis tēporibus (ut C. Plinius tradit) simulacra quædā, & imagines Romæ extiterūt, quādo idem Numa Ianum geminū dedicauit, qui pacis, belliq; argumēto in urbe coleretur,

coleret, cuius effigies foret digitis ita cōpositis, ut adnotatione ccclxv dierū, per significationē anni, atq; tēporis deū se designaret. De quo simulacro etiam Prætextatus in cœnis Macrobianis disputat, cū Ianū ipsum pro sole accipiēdum esse copiosè exequit. Neq; dubiū est, Romanorū regū tēporibus, lignea quidem simulacra, & fictilia in urbe fuisse, qđ & C. Plinius existimauit, & si Augustinus longè aliter sentit Varrone authore: Cuius (inquit) uerba clarissimè testantur, nullum fuisse in urbe simulacrū deorū per annos clx, factumq; deinceps ut ex imaginū ac statuarū multitudine, religionis cultus negligentior, atq; contemptior haberetur.

CAPVT XIIII.

De Asclepiade medico, qui lectos ægrotis suspensileis primus excogitauit, ac de triclinijs uersatilibus imperatoris Heliogabali.

Omplura scripta sunt à ueteribus de Asclepiade medico, qui ætate Cn. Pompeij uixit, deq; eius ingenio atq; disciplinis. Is em̄ præter alia multa documenta, quæ ad artē medendi pertinerent, blandimēta etiā, & quasi lenocinia cōmentus est, ad ægrorū gratiā atq; iucunditatē: siquidē & balneorū consuetudinē celebrē fecit, primusq; lectulos excogitauit suspensileis, quorū molli, faciliq; iactatione, aut alliceretur somnus, aut morbi ipsi magis extenuari possent, quod à C. Plinio relatū est ex M. Varronis cōmentarijs. Idē prætereà Asclepiades pmulta in arte medendi cōmutauit, quod & Themison eius successor sectatus est. De Vario autē Heliogabalo (qui supra oīa rerū prodigia mollissimus fuit) traditū est, eū uersatilia triclinia habuisse, in qbus quādoq; amicos suos ponere consueuit, eosq; uiolis & floribus obrutos opprimere, sic, ut aliqui animā efflauerint, quod in historia Lampridij memoratur ad imperatorem Constantinum.

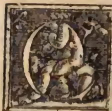
Finis libri decimiquarti commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSQVINTVS.

CAPVT I.

Historia de Cleomede Pycte, & quibus gestis atq; honoribus claruerit, ex Theodereto & alijs authoribus.

Elebratus est à C. Plinio Euthimus Pyctes insignis, qui oraculo etiam summi Iouis consecratus traditur: quoniam semper Olympiæ uictor, & semel uictus fuit. Qua in re cõplura sunt allata à doctissimo uiro Hermolao ex Pausaniæ lectiones, & si de oraculo hoc nihil omnino apud Pausaniam comperies. Legimus autem apud authorem Theodoretum nomen Pyctę alterius, cui nomen Cleomedes, quem Pythius Apollo, ut deum coli iusserit, sicuti Pythiæ carmine probatum est:

Υστατος ἡρώων Κλεομήδης ἀστυπαλαιεύς.
Ον θυσίαις τιμᾶθ' ὡς οὐκέτι θνητὸν ἐόντα.

Puto autem non iniocundum fore legentibus, si ea hoc loco referamus, quæ ad historiam hanc Cleomedis pertinent. Is igitur aduersariũ unico ictu cum percussisset, latera eius adaperuit, atq; iniecta manu, intestina eduxit. Sed cum iudices hi,, qui certamini præsidebant, nimiam illam crudelitatem mirati essent, mulctandum quidem Cleomedem putarunt. Is uerò grauiter iratus, discessit. Ac dum iter per forum capessit, columnam disiecit, qua tectum litterarij ludi sufful ciebatur, eaq; ruina pueros omnis (qui in eo ludo sessitabãt) perobruit. Quibus gestis, factum est, ut eum Pythius inter deos rettulerit (ut est author Theoderetus) Oraculi autem

ipsius

ipsius (quod supra retulimus) sentẽtia hæc est: Vltimũ heroum Cleomedẽ Astypalẽsem, colendumq́ꝫ sacrificijs, quando mortalis esse iam desierit. Sed & Pausanias à Cleomede refert lxxi Olympiade in pugilatu Iachum Epidamniũ fuisse occisum. Cumq́ꝫ damnassent eũ iudices, quòd iniquius se gesserit, palmamq́ꝫ illi abstulissent, mœrore nimio affectus ad insaniam redactus est, & Astypaleam rediјt, columnãq́ꝫ ibidem euertit, qua litteratarius ludus fulciebatur, eoq́ꝫ casu sexaginta fermè pueri traduntur in ludo extincti. Quocirca cum illum sui ciues lapidibus impeterent, in Mineruæ templum se recepit, atq́ꝫ arcam ingressus, quæ fortè in templo aderat, operculo se obtexit, diuq́ꝫ frustra laborarunt Astypalenses, uti eam arcam aperirent. Verùm confractis tandem arcæ illius lateribus, nusquam Cleomedem compererunt. Itaq́ꝫ in re tam mirifica Delphos miserunt, qui oraculũ consulerent, super his quę Cleomedi euenissent. Responsumq́ꝫ à Pythia est idem carmen, quod ex Theodereto attulimus. ut Astypalẽses diuinos ei honores exhiberẽt, & ueluti deũ colerent. Quod ego cum diligentius aduerto, miratus penè sum, à Plinio fuisse prætermissum, uiro in omni antiquitate perquirenda diligentissimo. De hoc ipso Cleomede, Plutarchus, Celsus, & Enomaus, permulta referũt, & si alicubi Diomedem, pro Cleomede reperias.

Iachus Epidamnius.

CAPVT II.

Nobile exemplum de Alexandro Macedone, contra inutiles labores, & nimis curiosam sedulitatem.

PErsæpe in uita id accidit, ut nõ pauci operã ac studiũ in his rebus collocẽt, quæ etsi difficulcultatis multũ atq́ꝫ laboris preseferãt, nihil tñ utilitatis & emolumẽti habẽt. Nec eñ ꝓbare illa primo aspectu debemus, quæ non sine summo etiã conatu, atq́ꝫ uigilijs consequi

consequi possumus. Siquidem non semper in arduis ac diffi cilioribus uirtus uersatur, quod ab ipsis etiam stoicis asseritũ est. Sed Alexander ille Philippi filius, exemplo quidẽ hone nestissimo idem cõprobauit. Nam cum militẽ quendam in exercitu haberet, qui ex distãte spacio, grana ciceris missa in acum statim ac sine frustratiõe insertaret, simulq; rem hanc pleriq;, ut arduam & mirificã spectabundi efferrent: tum rex (ut egregia uir prudẽtia) eiusdem leguminis modio militem illum donauit: dignissimũ sanè illo opere præmiũ. Haud enĩ ad cuiusquàm id usum, atq; emolumentũ pertinebat. Neq; uerò desunt qui inepto ambitu, laboreq; inutili ac superuacuo, tempus optimũ conterant istis nugis, quæ uana quidẽ sedulitas perelegãti uoce à Græcis ματαιοτεχνία est appellata. Id aũt de Alexandro rege exemplũ, & Fabius ad Marcellũ Victoriũ refert, quo maximè loco exponit, an sit uirtus rhetorices.

CAPVT III.

Quid sint apud iureconsultos reliquatores, & quid item reliquari & reliquatio: ac loci aliquot in iure ciuili expositi.

IN libris digestorũ, quo loco de publicanis & uectigalibus agitur, uerba hæc sunt: Ad cognoscendũ uectigal, nemo inuitus cõpellitur: & ideo impleto tempore cõductionis ea locanda sunt: reliquatores uectigaliũ, ad intuendã conductionẽ, ante quã superiori conductiõi satisfiat, admittendi nõ sunt. Hæc est aũt uera & genuina in libris uetustioribus lectio, quæ peruersa, interpolataq; in uulgatioribus habeť. Nam pro illo, quod & nos legimus ea locãda sunt: inuenies licitatores alloquẽdi sunt, quod Accursius quoq; Florentinus agnoscit. Et quo loco nos reliquatores, illi subdiderunt licitatores. Sicuti quod in principio legis huius erat locatio, subdiderunt isti licitatio. Neq; obscurus admodum, sed perfacilis est uerborum intellectus

lectus, satis fore ex usu, quoties dies exacta sit, in qua uecti-galia quis publicè cōduxit, iterū ea locare auctione, nec em iniuriā cuiq; fieri, si maius precium quæratur locandis uecti galibus: quando nemini liberū non sit, abstinere conductione. Sunt igitur ea locanda impleto tempore conductionis. Neq; debent (inquit) admitti ad retinendam conductionē, hoc est, ad licitationem alterā reliquatores, id est, qui non-dum integrum soluerūt, sed reliquū sibi aliud ad soluendum fecerint. Nam hi sunt propriè reliquatores, qui quod alicui debent, ex asse & integro nō persoluunt, sed alicuius partis debitores adhuc remanēt. Quod etiam ad illos referri potest qui malam rationem reddunt. Hinc uerbum deductum est, reliquari, id est, reliquū ac solutionem facere. Et reliquatio quæ in nostris iurecōsultis haud infrequenter cōperias. Habes id in Scæuolæ uerbis: Ea (inquit) quæ mala ratione reliquatus est, quasi furatus reposuerat. Pro quo uulgati codices habēt: Ea quæ mala ratiōe reliquaq; curatus est. Et apud eundem: Humanū est reliquari usuras, neq; ab ipso qui ex administratiōe, neq; à fideiussore eius, & multò minus à magistratibus, qui auctione acceperint, exigi oportet. Pro illo aūt reliquatus est, aut relinquit, aut relictus est, in cūctis ferè exēplaribus inuenies, unde nullus omnino sensus elici potest qđ sicubi etiā integrū adhuc pmaneat, & reliquari uerbū & reliquator, nescio tñ quo pacto mutare hoc interptes (ita creuit inscitia) & inuertere conanī. Sic aūt Paul. in iure ciuili cōsultissimus: Legatarius (inqt) pferebat manu patrisfamiliæ reliquatū. Quod Accursius reliquarū legit, quin & idē Paulus alibi. Si pupillus (inquit) post suā libertatē rationibus cōtentiōe acceptis, reliquationē eius sequutus usuras accepta uerit, priuilegiū suū nō admittit. Et paulopōst: Quod ex cōditione reliquatus est accepisse inde uidet. Sed & Scæuolæ uerba de instrumēto legato hæc sunt; Reliquatus est amplā

subdiderunt, ignorantes arbitror illud, quàm de, apud ueteres perinde ualuisse, ac quàm cõparationis dictionem. Nam & locum hunc Sex. Pompeius signauit, in libro de priscis uerbis xvi. Tum prolatis ueterum exemplis exponit, qui hoc idem dixerunt: Et Lucretius poëta (inquit) quàm de, pro quàm dixit, sicuti etiam Liuius Andronicus poëta uetustissimus:

Muro magis fretus, quàm de manus impetu.

Iam & multa extima falsò indiderunt, quo loco pars multesima ab eodem Lucretio scriptum est his uerbis:

Et uideas cælum summai totius unum:
Quàm sit paruula pars, & quàm multesima constet.

Qua in re grammaticorum nobis authoritas patrocinatur, quando & centesimus, & millesimus probè dicitur. Partem multesimã inquit Nonius, nouè positum est à Lucretio pro minima, ne quis fortè paulò incautius, atque audacius à ueteribus decedat. Quæ à me uel ob eam rationem sunt adnotata, quoniam Marullus Bizantius ætate nostra, uir alioqui diligens, paulò improbius delere hæc, & alia pro ingenio subdere tentauit, quæ ab eius quoque sectatoribus recepta sunt pro uerissimis.

CAPVT V.

De Hadriani imperatoris ingenio & urbanitate, & qua talione Florum poëtam represserit, uersiculis eiusdem relatis.

Haud hercle immeritò in Romanis litteris pmultùm commendatur Hadriani cæsaris ingenium, tum eiusdem quædam, ueluti peculiaris urbanitas, inter alia uerò complura, non sine magna ac mirifica oblectatione legi responsum illius ad poëtã Florũ. Nã Florus ipse, homo, tum dicacior, cũ diuum Hadrianum inter Scythias ac Britannos uersantẽ uideret, atque in locis ad-

modum remotioribus, asperrimisq; agentẽ, de eo sic lusit:

Ego nolo cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.

At noster Hadrianus cum istiusmodi uersiculos legisset, statim perurbanè Florum retaliauit, sed adeò lepidè, adeò eleganter, & uenustè, ut Hispanum certè acumen, atq; innatam eius festiuitatem agnoscas. Sic autem ad Florum:

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Idipsum & Helius Spartianus ad imperatorem Diocletianum rettulit, certare enim Hadrianus cum philosophis, & poëtis consueuit. Etsi disciplinarum professores ferè, ut doctior (quod inquit Spartianus) risit, contempsit, obtriuit.

CAPVT VI.

Dici solitum apud ueteres, trabes, canes, duces in singulari pro eo quod est trabs, canis, & dux, & alia eiuscemodi obseruata ex M. Varrone & alijs.

Arum æquo animo minutiora quædam notarẽ, nisi quorũdam esset inscitiæ occurrendum. Qui cum paulò indiligentius obseruẽt ipsam antiquitatem, siquid minus peruulgatũ, ac protritũ dicatur, statim perinde atq; insolens & barbarũ reijciunt, & contemnunt. Comperies autem in ueterum scriptis frequenter hæc, ut trabes, canes, plebes, & his similia, in singulari numero: sicuti & sepes animal apud Vergilium, ut notauit Ausonius, cum seps a M. Cicerone dicat. Nec eñ aliter ferè uetustiores illi posuerũt, ut Gn. Neuius, Accius, Plautus, Attilius & alij. Vnde illud Q. Ennij uulgarissimũ de Argo naui.

Sepes.

Vtinam ne in nemore Pelio securibus

Cæsa

Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes.

Et item in eiusdem annalibus:

Labitur uncta trabes, remis rostrata per altum.

Iam & plebes multò etiam frequẽtius reperitur, cùm & ipse quoq; poëta Ausonius (qui sub Valentino Augu. floruit) sæpius protulerit:

Læta operum plebes (inquit) *festinantesq; coloni.* Et alibi:

Consona quem celebrat modulato carmine plebes.

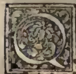
Hinc & tribunos dicimus plebei, casu patrio, sicuti ex grammaticis uetustioribus colligit. Canes uerò, & duces dici in singulari certũ est, authoritate M. Varronis, in libris ad M. Ciceronem de Latina lingua, qui & Q. Ennium in hoc, & Lucilium aduocat, ex quo uersiculus Ennianus:

Tantundem quasi fœta canes sine dentibus latrat.

Et affirmare quidem uidet idem Varro, fuisse apud uetustiores in usu, ut ita proferrent, quoniã natura ipsa in quaq; re magis ab incorrupto principio, quàm à libidine hominum incepit. Videmus (ut inquit Varro) ex his uerbis, trabes, duces, de extrema syllaba e litterã inclusam, & ideo in singulari factum esse trabs, & dux, contrà ex singularibus nõ tam uidemus quẽadmodum facta sint ex b, & s, trabes: & ex c, & s, duces. Sed hæc satis, ne paulò minutiora consectari auidius uideamur, etsi hæc ipsa rerum, litterarũq; discrimina diligẽter, & accuratè examinenẽ interdũ à doctioribus, quod & Iulij cæsaris analogici ad Ciceronem libri affirmant.

CAPVT VII.

Qui sint apud iureconsultos pedanei iudices, & qui item pedarij fautores, & senatores ex commentarijs Atticis.

Vi sint pedanei iudices in ueterũ scriptis non facilè comperies, qui tibi exponat, nisi ad ipsos accedamus iureconsultos, in quorũ uidelicet cõmentarijs scriptũ est, eos appellari iudices pedaneos,

qui minores causas,ac negocia humiliora obeant, quando alij nuncupati sunt, aut honorarij, aut etiam prouinciales, qui detineri consueuissent in maioribus officijs, & honestioribus causis. Solebat enim senatus, populusq; Romanus habere prouinciarū præsides, quorum erat officium,uarias, multiplicesq; causas absoluere. Quod si ijdem nimium fuissent rebus publicis occupati,permissum his erat, alios iudices subrogare, qui in reliquas causas incumberent, & hos quidē pedaneos appellarūt. Ex quo Diocletianus,& Max. a.a:in hunc modum præceperunt: Placet nobis præsides de his causis, in quibus eò quod ipsi non possent cognoscere, ante hac pedaneos iudices debeant notionis suæ examē adhibere:ita tamē,ut si uel propter occupationes publicas, uel propter causarum multitudinem, huiusmodi omnia negocia non potuerunt cognoscere,dandi iudices habeant potestatē.Quod etiam Iulianus imperator ad Præfectum prætorem cōmodius uidetur exposuisse. Quædam (inquit) sunt negotia, in quibus superfluum est moderatorem expectari prouinciæ, ideoq; pedaneos iudices,hoc est, qui negotia humiliora disceptent,constituendi damus præsidibus potestatem. Hactenus de pedaneis iudicibus in constitutionibus Augustalibus. Pedarij autem fautores hi à quibusdam sunt appellati,qui in alicuius sententiam pedibus irent,eoq; suffragio studiū, ac fauorem præstarent. Vnde & pedaria sententia,sicuti in Laberianis mimis notatum est,cùm non uerbis quidem,aut punctis,sed pedibus in alienā irent sententiam. Neq; aūt me latet, quod equites pedarij, senatoresq; alia ratione dicti sunt:sicuti C.Bassus affirmauit. Nam Romæ erant senatores curules,id est,qui sella curuli honoris ac decoris ergò,in senatu uehebant. Tum erant etiam qui nōdum curulem dignitatem cepissent: quoniamq; pedibus in senatū pergebant,ob id appellarūt eos pedarios. Sic & equi-

Pedaria sententia.

tes

tes, qui cum nõdum essent à censoribus in curiam lecti, etsi poterant in senatum accedere, & ius habebant sententiæ, non tamen senatores erant, atq; ob id in aliorum sententiam ferè descendebant, quam senatus principes rogati essent, de quo permulta etiam à Gellio referuntur in Atticis lucubrationibus.

CAPVT VIII.

Quàm erudite à nostris iureconsultis uerba Latina exponantur, & quomodo apud eos liberi, & parentes accipi debeant, non aspernanda obseruatio.

VErum profectò est, quod à uiris eruditioribus affirmari solet, ueteres quidem iureconsultos, in cognoscendis, examinãdisq; uerborum uiribus maximè præstitisse. De his nunc agimus, qui ante Vlpiani ætatem uixerunt: quoniam Romanorum tũc eruditio, & quasi puritas deformari atq; infici cœpta est. Sed cũ nuper Iustiniani principis Augu. commentaria legeremus, quæ per satyrã penè collecta sunt, nos illud cum primis tenuit, quod haud paucas uoces, quàm à nostris grammaticis apud eum aliter explicari inuenio, cuiusmodi hoc est: Quonam significatu parẽtes, & liberi accipi debeãt. Dicunt em̃ ralatione quodam referri filios ad patres, eosq; simili uoce & liberos, & parentes appellitari. Sed apud ipsos iureconsultos, parentes accipimus eos, qui ad quintum usque cognationis gradum deueniunt: sicuti etiam liberos. Nam pater, auus, proauus, atauus, tritauus, parentum nomine censentur. Liberos uerò dicimus filios, nepotes, pronepotes, abnepotes, adnepotes, trinepotes. Ex quo Paulus iureconsultus in libro de cognationibus: Parentes (inquit) usq; ad tritauum apud Romanos proprio uocabulo nominantur: ulteriores

uleriores qui nõ habent speciale nomen, maiores appellan tur. Item liberi usq; ad trineporẽ. Vltra hos, posteriores uocã tur. Vulgatum uerò quod à Cælio Placido & A. Gellio de liberis traditur, hac uidelicet uoce & unicũ significari etiam filium, quoniã in singulari ualeat, & si in plurali proferatur, quod Asellio in Romana historia & Seruius Honoratus in Vergiliano commentario asserunt.

CAPVT IX.

Quanta calamitas rei Latinæ accesserit ex interitu Hermolai Veneti Pici Mirandulæ, & Angeli Politiani de liberalitate Laurentij medicis erga Hermolaum: ac de iniquitate sui temporis.

Escio quo fato superiore anno euenerit, quo Frã corum rex Carolus, Italiam cũ infesto exercitu & instructis copijs inuasit, ut principes uiri in lit teris atq; in summis disciplinis clarissimi perierint hoc est, Hermolaus Barbarus, Ioannes Picus Mirandula, & Angelus Politianus, qui omnes in ipso statim Francorũ ad- uentu & conatibus immaturo obitu ad superos concesserũt. Sed enim litteræ ipsæ, ac studia bonarum artiũ, simul cum Ita liæ libertate cœperunt paulatim extingui, barbaris ingruenti bus, cum deessent hi homines, qui illis suo patrocinio, assidu isq; studijs mirificè fouerent: qualis inter alios uir summa sa pientia, & egregio animo Laurentius medices. Quod ego li bentius refero, ut agnosci possit, uel hoc uno exẽplo, quàm felicissimè tũc ageretur, cũ litteris atq; litteratis. Nam cũ Her molaus Barbarus reipublicæ Venetæ nomine legationes for tè per Italiam obiret, & ad urbem Florentiam obiter accede- ret, Laurentius medices (qui Florentinam rempublicam nõ minore tum consilio quã fortuna gubernabat) statim tanto uiro cum amicis pluribus (ut fit) obuiam procedit, nihil ueri tus, quòd ægros pedes haberet, ac summis doloribus uexare

tur,

tur. Tum in Caiana uilla (quā infinitis propè sumptibus ædificabat) honorificentissimè illum accepit, simulq́; tanti hominis ingenio, & doctrina singulari prouocatus, eam quoq; liberalissimè studiorum nomine illi obtulit, cum insigni atq; instructissima bibliotheca, quam ad exemplum Philadelphi mira tum industria parauerat: ut in eo quasi Musarum secessu, simul cū Pico Mirandula honestioribus disciplinis, ac philosohiæ sacris pro arbitrio incumberet. In quo Hermolaus Barbarus (ut homo maximè humanus) libenter se dixit & studiorū causa, & Laurentij meritò talem animum agnoscere, uillamq́; ipsam (si per publicas curas liceret) excipere. Quæ res monere interdum me solet, quā breui tempore fortunæ ratio commutetur, quanquam iniquè nūc agatur cum bonis studijs, siquidem pro melioribus disciplinis uitia, pro humanitate & officijs bella & cædes succreuerūt: ut illud Arbitri iure optimo probari possit.

Qui pugnas & castra petit, præcingitur auro.
Vilis adulator picto iacet ebrius ostro,
Et qui sollicitat nuptas, ad præmia peccat.
Sola pruinosis horret facundia pannis:
Ac inopi lingua desertas inuocat arteis.

CAPVT X.

De dijs ipsis, eorumq; nominibus in Romanis sacris, qui segetibus, ac frumentis præsiderent ex Varronis & Augustini libris.

Cripta sunt ab Augustino complura de Romanis dijs, quæ magna ex parte accepit ex libris M. Varronis. Quo autem loco de minoribus dijs ac plebeis (ut uocat) agitur, in hunc modum differit: Proserpinam (inquit) ueteres frumentis germinantibus præposuerunt, geniculis uerò, nodisq́; culmorum deum Nodinum. Inuolucris autem illis folliculorum deam Volutinam *Proserpina.* *Nodinus.* *Volutina.*

præpáuido, & ad omnia uitæ momenta inconstantiæ singularis. Duos namq; seruulos semper apud se cõtinere solitus est, qui scutum æneum supra suũ caput sublatũ gestarent, ne quid fortè in eum desuper posset excidere. Quod si quando proprios lareis egrederetur, uersatili lectica circunferri consueuit. Neq; nos præterit eundem pro fabro à quibusdam habitum, ac loripedem creditum, quæ omnia (ut est author Plutarchus) abundè refelluntur ab Heraclide. Huius Artemonis imaginẽ Phidias marmore absoluit, quę à C. Plinio magnopere cõmendatur, quo loco astragalizõtes, diadumenum & doryphorũ eiusdem magnis laudibus extollit.

Finis libri decimiquinti commentariorum Petri Criniti.

PETRICRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSSEXTVS.

CAPVT I.

Quæ fuerit origo Hetruscæ disciplinæ, ac de Tagete uate, qui è glebis extitit, eiusq; libris diligenter obseruatũ.

Væ fuerit apud populũ Ro. Hetrusca disciplina et quæ nã eius origo, in quibusq; maximè censeret, uisum mihi est breuiter adnotare, quoniã senatus populusq; Rom. nihil propè magnum, aut memorandum faceret, quin illud ipsum Hetruscis antea monitionibus atque decretis probaretur, sed prius de origine sicuti Marcus quoq; Cicero, alijque permulti absolutissimè tradiderũt. In agro igitur Tarquiniensi, cum terra ipsa paulò altius araretur, sulciq; altiores imprimerentur, Tages

CAPVT II.

De serpentum natura & ingenio in Aegyptia theologia, & qua ratione accipitris caput illis addatur, aliaq; de accipitre memoranda.

Irum profectò est, quod ab Aegiptijs de natura & uiribus quorundam animantium traditum sit. Quod ut magis illi posteris comprobarent, inter notas hieroglyphas siue sacerdotaleis (ut quidam uocãt) rettulerũt, sicut de serpẽte, & accip tre nũc subit. Nam fuisse diuinum animal, ac diuinam serpẽtis naturam nõ Tautus modo, qui & Thoth ab Aegyptijs dicitur, in Phœnicum theologia testatus est, sed etiã Phœnices atq; Aegyptij, qđ in eo supra cætera quidem animantia, spiritus acrior, atq; amplius ignis existat. Quæ res cum ex illo celeri gressu ostenditur, sine ullis pedibus, manibusq;, uel alijs instrumẽtis, tum quòd ætatem subinde cum exuuijs renouant ac iuuenescũt. Itaq; Phœnices populi dæmonem hunc felicem, Aegyptij Eneth appellarunt, cui caput accipitris adijcientes, celeritatẽ illius præcipuam indicabant quod & Philon Biblius scribit: qui Sachionati historiam ex Phœnicum lingua in Græcum sermonẽ cõuertit. Epies uerò (qui apud Aegyptios deorum maximus interpres est habitus) cum naturã accipitris, & anguis referret. Diuinissimum (inquit) animal serpens, & accipitris habens caput, perquàm mirificũ est. Nam sicubi sublatis palpebris effingebant, tum omnem Aegyptij regionẽ suo lumine complebat. Sin clausis oculis fuisset, tenebras circũfundi notabatur: ut nihil dubium sit, naturam eius maximè igneam existimasse. Idem prætereà Aegyptij totius orbis molem demõstrantes, inter circulum aëreum & igneum serpentis effigiem, cum capite accipitris circumducunt, ut instar sit Græcę huius litteræ ⊖ quæ theta dicitur. Per circulum enim magnitudinem ac formam totius orbis intelligunt. Per an-

guem uerò (qui medium interſecat) bonum dæmonẽ, cuius merito ac beneficio, omnia alantur, uigeant, atq; contineant. Quin & Zoroaſtres ille Oromaſi filius, qui apud Perſas maximè ſapiẽtia præſtitit, in ſacra hiſtoria de rebus Perſicis in hunc modũ de hac re meminit: Deus (inquit) accipitris caput habet. Is enĩ inter omnia quæ labẽ nullam aut corruptionẽ ſentiãt, primus ingenitus, nec interiturus unq;, partiũ expers, ſibiq; ipſi ſimillimus, omniũ bonorũ auriga & author, rerum pater omniũ, optimus ac prudentiſſimus, ſacrũ iuſtitiæ lumen, abſolutiſſima naturæ perfectio, eiusq; inuentor & ſapiẽtia, quæ omnia copioſè proſequitur Pamphilus Euſebius ad epiſcopum Theodôrum.

CAPVT III.

De fœdere inter Gabios & Romanos, quòd in corio bouis inſtar clypei exaratum fuerit, & unde clypeis nomen, & quid item clypeare uerbum deſignet.

FActa eſt mentio in ueterum ſcriptis, de eo fœdere quod inter Gabios & Romanos actum eſt, Tarquinio Romanũ imperiũ regẽte. Sed illud in primis notandum, quod in corio quidem bubulo eius capita & conditionẽ exararũt priſcis litteris, ut refert Dionyſius. Cunq; inſtar clypei foret, in templo Iouis locarunt. Qua in re Pompeius Sextus Dionyſio accedit, ut in eius cõmentarijs probatur, quos à Verrio Flacco collegit, etſi iuramentũ Dionyſius uocat, in quo ſanciendo eximiũ bouẽ immolarũt. Clypeũ (inquit Pompeius) ob rotunditatẽ ueteres coriũ bouis appellarunt, in quo Romanorũ fœdus cum Gabijs foret deſcriptum. Subit aũt ex his clypei formã fuiſſe, ppè rotundam, unde & clypeodes gemma apud priſcos nobilis, etſi de forma quidem diſſentiunt. Dictum uerò à cluendo clypeum, multis uideo perſuaſum, quod apud ueteres

Clypeodes.

pugnare

pugnare significat. Alij à cælatura ipsa affirmant, id est, ἀπὸ τ γλύφειν, quòd in clypeo imagines forent. C. certè Plinius, uir in bonis disciplinis acri iudicio, ab ipsis imaginibus dictum refert, qualibus in Troiano bello pugnatum sit: non autem à cluendo, ut peruersa grāmaticorum subtilitas uoluit. A clypeis uerò deductū est uerbum clypeare, pro eo quod est clypeo se protegere: ut apud poëtam Pacuuium lectum est, de quo & Varro Terentius ad Marc. Ciceronem rettulit: Pacuuianum esse uerbum clypeare, qua figura & à cinna dictum est galeare, ita enim Pacuuius in fabula quæ inscribit Hermio:

Chlamide contorta astu clypeat brachium

Quod ipsum etiam Nonius obseruauit, etsi apud hunc parū integra uerborum fides seruetur.

CAPVT IIII.

De uiribus & ægritudine amoris, ac de eius remedijs copiosè relatum ex Arabum commentarijs.

QVi de morbis hominū scribunt, eorumq́ remedijs, inter alia morborū genera, amoris etiam tabem atq; ægritudinem referūt, sicuti Græcorū ferè, atq; Arabū cōmentarij testantur. Nam in his multò maior atq; copiosior eius disciplinæ cognitio reperit. Quod equidē satis ꝓbaui, cū ea nuꝑ legerē quæ de morbo ipsius amoris, ac de remedijs apud Arabes tradita sunt. Ad hanc enim prope sentētiam, de amoris morbo edisserunt. Nihil est aliud amoris ægritudo, quā nimius animi affectus atræ bili affinis atq; consimilis, qui mentem assiduè agitans perurit, ex imagine et forma alicuius pulchritudinis quæ oculis et animo amātis insidens incumbit. Is aūt magis subinde inardescit, insiti desiderij fomētis accēsus, donec uotū conseq ualeat. Huius uerò morbi hęc signa, sicubi profunditas

censeri debet, quo & animo, & corpore facilius conualescat. Quod si fieri ullo modo id nequit, ut coniugant, alia quoq; remedia excogitāda sunt, quibus illa tabes, & animi affectus tollatur. Permulta uerò sunt, quæ in Arabum monimentis traduntur, sed nullum certius, aut præsentius, quàm in aliam grauiorē curam, magisq; anxiam distrahi, quousq; insidens illa mentis cogitatio & feruor intepescat, aut etiam in multis passim, uarijsq; congressibus ueneri incumbere: quod & T. Lucretius apud nos præcipit his uersibus:

Sed fugitare decet simulachra & pabula amoris
Absterrere sibi, atq; aliò conuertere mentem.
Et iacere humorem, collectum in corpora quæq;
Nec retinere semel conceptum unius amore
Et seruare sibi curam, certumq; dolorem.
Vlcus enim uiuescit, & inueterascit alendo
Inq; dies gliscit furor, atq; ærumna grauescit
Si non prima nouis conturbes uulnera plagis
Volgiuagaq; uagus uenere ante recentia cures.
Vt aliò possis animi traducere motus.
Nec ueneris fructu caret is, qui uitat amorem
Sed potius quæ sunt sine pœna commoda sumit.

CAPVT V.

M. Varronis oraculum de Romano imperio: quod ex augurio duodecim uulturum per mille ducentos annos futurum esset.

Copiosè in epistolicis nostris, de ueterum auspicijs, ac portentis scripsimus, nunc aūt minimè indignum existimaui, eam partem repetere, in qua de urbe ipsa, eiusq; imperio Romani augures præiudicium fecerint: quādiu uidelicet tam excelsa reipublicæ dignitas seruanda est.

Augusto augurio postquàm inclita condita Roma est.

Scripsit enim Varro Terentius in libris antiquitatũ, fuisse Romæ Vectium in augurandi disciplina nobilẽ, eumq́ affirmasse futurum Rom. imperij terminũ, post M. & CC. annos, si modò (inquit) uerum foret, quod in historijs, annalibusq́ Romanis tradatur de XII uulturibus, quas poëta Ennius corpora sancta appellat. Sic autem Varro: Si uerũ est quod de Romuli augurio traditum, in condenda urbe, deq́ XII uulturibus, ad M. & CC. annos Romanus populus perueniet, cum CXX annos incolumis præterisset. Qua in re factum est quidem iudicium ex numero alitum, ut singulæ uultures centenos annos protenderent. Censorinus uerò in perquirendis ueterum monimentis uir diligens, & qui M. annos ab urbe cõdita uixit, minimè ad suum iudiciũ pertinere asseruit, hoc ipsum dijudicare, ne in re parũ comperta, minus prudẽter posteritati faceret imposturã. Quod his ferè hominibus accidit, qui maiore studio, quàm consilio fortunæ aleam pensant, temporumq́ uarietatem cõsiderant. Cæterum tali sententiæ Vectij uidetur annorum numerus conuenire, siquidem CC annis post authorem Censorinum adiectis, imperãtibus cæsaribus Constantijs, Romana illa dignitas consumpta est, quæ Italiæ fineis egressa, Bizantium urbem se recepit. Nam ingruentibus in Italiã Vnnis, Vandalisq́ & Gothis, tum maximè Rom. imperiũ cladibus multis affectum est atq; deletum. Quod autem duodecim uultures auspicij felicitatem Romulo prænotassent, cum historiæ multorum testantur, tum Q. Ennius in annalibus. Qui Romulum (inquit) ipsum in Auentino monte secessisse, ad auspiciũ capiẽdum de urbe cõdenda, nomine imponẽdo, itaq; studijs summis de hoc inter eos peractũ refert:

Certabant urbem Romám ne, Remám ne uocarent:
Omnibus cura uiris, uter eßet induperator.

C An.

Vectius.

Censorinus.

CAPVT VI.

Qui fuerint apud ueteres Adamiani, & Nyctages hæretici, ac de Lychnobijs etiam hominibus, & Horatij locus expositus tum de his, qui Himerobaptistæ dicerentur.

IN Christiana philosophia cum uariæ primò ac multiplices authorũ de ipsa religione forent opiniones, permulti quidem extiterunt, qui à Christianis hæretici sunt appellati, quoniã uidelicet ab optimo religionis cultu, & ueritatis ratiõe, detorsissent. Hi enim (ceu pessimum uirus sensim per arterias illapsum in præcordia) mox nõ minore impetu, quàm damno sæuiebant. Inter cætera uerò quorũdam præcepta atq; disciplinas, nobileis aliquãdo fuerunt illorum factiones, qui Adamiani, atq; Nyctages appellati sunt; de quibus cum in ueterum commentarijs mentio fit, eorum ridiculam, & perinde insanam superstitionem libitum est paucis referre. Nam Adamiani ob id nomẽ hoc acceperũt, quoniã exemplo Adam, nudi, ac sine ullis uestibus degerent. Eoq; modo cum fœminis uersari, atq; etiam orare consueuerũt, asserentes illud ipsum in uita melius extimãdum, quod ad naturam magis accederet, cum in ea re, nullam prorsus modestiæ, aut uerecundiæ rationem haberent, quæ mortaliũ uitam (ut inquit Plato) pari iure instruit, atq; exornat. Nyctages uerò, quoniam uniuersam noctem somno, & quieti concederẽt, néq; ipso noctis tempore uigilandum esse putarent, naturæ Genium uiolari, atq; corrumpi opinantes. Qui autem noctes euigilant, dies integros dormiũt. A Pedone Albinouano Græca uoce λυχνόβιοι, ab Anneo Seneca lucifugæ appellati sunt, ex quo illud Horatij ad Mecœnatem:

Huic parco paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis, noctes uigilabat ad ipsum

Mane diem totum stertebat, nil fuit unquam
Sic impar sibi.

Quo loco ad istos certè Lychnobios poëta Horatius respexit, cuiusmodi à ueteribus quidam imperatores notantur, qui peruerso naturæ ordine, noctes totas peruigilarent. Sed & Butas Acilius, atq; Spu. Pausa (ut apud eundem Anneũ est) inter lucifugas reponuntur. Vnde elegans dictum Tib. imperatoris de Acilio Buta celebratur. Nam cum patrimonium ingens consumpsisset, & paupertatẽ suam apud imperatorem fateretur: Serò, inquit Tiberius ó Buta experrectus es. Hi enim homines (ut refert Seneca) qui se tenebris dicarunt, uelut antipodes sunt, quibus cõtraria quidem nõ regio, sed uita, qui Solem nunquam orientem, aut occidentem aspiciunt. Sed enim defunctorum loco habendi sunt, neq; à funere absunt, qui ad faces, atq; cæreos uiuunt, quorum uidelicet contrarius usus atq; præposterus, Varo equiti Rom. occasionem perelegantis dicterij præbuit. Himerobaptistæ autem apud Iudæos hi uocati sunt hæretici, qui quotidie se ipsos, ac sua etiam uestimenta abluere consueuerũt. Verùm de re hac, secreto opere complura attulimus.

CAPVT VIII.

Quibus rationibus Agesilaus princeps, & Plotinus philosophus, suas imagines effingi noluerunt, ac de Alexandro item Macedone nonnihil.

Criptum est in ueterũ historijs de Agesilao Lacedæmonũ principe, quòd is quidem perpetuo edicto cauit, ne quis eius imaginem ullo modo exprimeret, quòd existimaret à nullo prorsus opifice, singularem eius formã posse absolui. Alexander autem Macedo (qui fortunæ aleam pro uoto rexit) imperasse omnibus tradit, ne illius imago à pluribus effingeret, quàm ab

Apelle, Pyrgotele, & Polycleto, q in sua quisq; arte quàm absolutissimi forent, ne tanti regis effigies (ut inquit Apuleius) à multis passim artificibus contaminaretur. Itaq; tantũ permisit, ut eam Polycletus ære duceret, Apelles coloribus deliniaret, Pyrgoteles cælamine exculperet, quod & C. Plinius & alij complures referũt. Vnde illud Horatij Flacci ad Augustum Octauianum de rege Alexandro:

Edicto cauit ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius, Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri uultum simulantia.

In quo tamen Lysippũ Horatius pro Polycleto adiecit. Plotinus aũt philosophus, cum eius imaginẽ quidã cuperet à pictoribus pfici, acerrimè restitit, minimè passus (ut dicebat) effigiẽ corporis exprimi, animũ nõ uideri. Amelius certè (qui & Gentilianus est dictus) nulla ratione ab eo id potuit exorare, quamq; Plotino ipsi studiorũ & beniuolentiæ causa maximè insedisset, ut qui annos supra xx familiariter cũ illo uersatus foret, quod & Porphyrius testatur. Primus autem Asinius Pollio apud Roma. in bibliotheca ipsa, imagines collocauit, cum eam dedicaret, & ingenia hominum (ut est author Plinius) rempublicam fecit. *Amelius.*

CAPVT VIII.

Qui abècedarij, syllabarij, ac nominarij sint apud Hieronymũ, ac de abecedario ex uerbis Hieronymi & Augustini.

E Hieronymi doctrina & ingenio, sæpe aliâs diximus, in tanto enim uiro non minus laudari debet uitæ, morumq; integritas, quàm ueterum omnium disciplinarum egregia eruditio. Nam & idem uoces aliquot apud Latinos tam feliciter adinuenit, quàm apertè & commodè cõposuit: sicuti hæc sunt, quibus discentium profectus in ipsa litteratura, seu litteratione de-

signatur Abecedarij, syllabarij, & nominarij, ita eos appellat, qui per suos disciplinæ gradus promoueant. Abecedarios qui litterarum seriem atq; ordinem prosequantur. Syllabarios uerò, qui syllabas ipsas colligere, & syllabatim legere incipiant. Nominarios eiusmodi homines, qui integra nomina proferant: siquidem ita discentium classes à ueteribus institui consueuerunt, quod etiamnum in litterarijs ludis apparet. Sed hoc totũ perquàmeleganti descriptione ab Hieronymo traditum est, in cõmentario Mosaycę philosophię, quo Adamantium Origenem interpretatur: Dabimus (inquit) in nostra etiam lingua similitudinem, qua consequentiæ huius ratio patescat. In litterario ludo, ubi pueri prima elementa suscipiunt, abecedarij dicuntur quidam, alij syllabarij, alij nominarij, alij iam calculatores appellãtur. Et cum audierimus hęc nomina, ex ipsis qui sint in pueris profectus agnoscimus. Similiter & in liberalibus studijs, cum aut locum recitare, aut allocutionem, uel laudem, aliasq; per ordinem materias audierimus, ex materiæ nomine profectum adolescentis aduertimus. Hactenus Hieronymus. Sed Augustinus item abecedarium uocat, ordinem illum litterarũ, quem pueruli condiscunt, quod & Fab. itidem Fulgentius in mythologicis sequitur. Ordinem autem hũc litterarum, syllabarum, & nominum, diligenter ac doctè Mallius expressit his uersibus:

Vt rudibus pueris monstratur littera primùm
Per faciem, nomenq; suum componitur usus,
Tunc coniuncta suis, formatur syllaba nodis:
Hinc uerbis structura uenit, per uerba ligandi
Tunc rerum uires atq; artis traditur usus.
Perq; pedes proprios nascentia carmina surgunt
Singulaq; in summa prodest didicisse priora.

CAPVT

CAPVT. IX.

De Romanis uatibus antiquißimis, eorumq́; hymnis & canticis, tum qui dicerentur Mineruij, Ianales, & Iunonij uersus.

Rimos fuisse apud Rom. populũ uates Publiũ, Galenũ, Martiũ, & Liuium Andronicũ, ueterũ cõmentarij tradunt. Hi ẽm eiusmodi uaticinia ac uersus effuderũt (ut est author Cicero) quos Fauni, uatesq́; canebant. Sed enim illorũ carmen ferè, aut ad laudem deorũ referebatur, aut ad ciuitatis lustrationem & prodigia expiãda. Liuius aũt Andronicus eos uersus cõposuit, qui à ter nouenis uirginibus per urbem celebrati sunt, in Iunonem reginam, data resti per manus, ut copiosè relatũ est à Liuio, in rebus gestis Romani populi, qui carmẽ illud ueluti abhorrens, & inconditũ prætereundum putauit. Sed & mox P. Licinius tegula ad expianda prodigia, carmen itidẽ consimile effecit, idq́; ex responso decemuirali tradit̃ absolutum. Zosimus quoq́; diligenter obseruauit, quibus hymnis & pæanis in templo palatini Apollinis Romanus populus uteretur, tum quo ritu ter nouẽ pueri nobiles patrimi & matrimi cũ totidem uirginibus illos decantarẽt. Nec illud omittendum Iunonios quidem uersus, Mineruiosq́;, & Ianaleis propterea dictos à priscis, quod eorũ numini ac maiestati dicarent̃, de quibus Var. Terentius, alijq́; authores mentionẽ faciunt.

CAPVT X.

De M. Antonio, qui leonibus ad currum iunctis uehi consueuit ac de Heliogabali portentoso ingenio, qui leones, tygresq́; & mulieres ad currum iunxerit.

Ar. Antonius primus (ut inquit Plinius) iugatos leones ad currum iunxit ciuili bello post pugnam Pharsalicã, & ab illis uectus est cum Mima citharœda. De Antonio aũt Heliogabalo,

qui orbis terrarum (ita dijs placuit) imperator fuit, sic à Lampridio scriptũ est. Quaternos (inquit) canes ad currũ iunxit, eoq; modo uectatus est. Idem quoq; iunctis quatuor ceruis, in publicum processit: sed & leones coniunxit Cybelem se appellans. Iunxit & tygres, Liberum patrem se uocans. Habuit gemmata uehicula & aurata, atq; ut insaniam libidini adderet, iunxit etiã quaternas mulieres, nudusq; à nudis per uectus est. Firmo imper. qui robustissimus est habitus, & illud ab Aurelio liberto scriptũ est, eum fuisse uectum ingentibus struthionibus, adeò ut magis uolare, quàm gestari uideretur. Quæ res à Vopisco etiam refertur.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSSEPTIMVS.

CAPVT I.

Quot apud ueteres idiomata celebrarentur, ac de illorum inuentoribus: tũ perelegantes senarij appositi: & de Gordiani imperatoris sepulchro.

Voniam sæpe in quæstionem uenit, quot apud ueteres idiomatũ genera fuerint, quæq; maximè celebrata: putaui non indignum fore, si senariolos quosdam de septem linguis subijciam, quos equidem in peruetusto codice legi ex bibliotheca septimana. In eo eñ libro multiplex linguarum uarietas demõstratur: tum quòd septem litterarũ genera præcellant: ut Hebraicæ, Atticæ, Latinæ, Syriæ, Caldeæ, Aegyptiacæ, ac Geticæ. Sed audiamus ueteres uersiculos, ne impendiò longius euagemur.

Moyses primus Hebraicas exarauit litteras.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas

Quas

Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata.
Abraham Syras, & idem repperit Caldaicas.
Isis arte non minore protulit Aegyptias.
Gulfila prompsit Getarum quas uidemus ultimas.

Notum uerò & illud quod Augusti Gordiani sepulchrum apud circeum castrum titulum diu seruarit, uarijs linguis decoratum: litteris quidem & Græcis & Latinis, & Persicis & Iudaicis & Aegyptiacis. Epitaphiũ autem id est: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTTORVM, VICTORI SARMATARVM, DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM, SED NON VICTORI PHILIPPI. De qua re alibi commodius dictum est.

CAPVT II.

De Maximini imperatoris sæuitia, & uersiculis contra eum uulgò prolatis.

Diocletiani imperatoris dictum celebre est: Nihil propè in tota uita esse difficilius, quàm imperatorẽ bene imperare. Quod ab eo tamen dictũ creditĩ antè quàm factus esset imperator. Et sanè ex annalibus antiquorum, facillimè quiuis intelligit, quã pauci omnino fuerint, ex tanto principum numero, qui optimè imperiũ administrarint. Siue enim licentia & libido, siue rerum omnium copia eorum animos immutaret, mirum certè, quã breui ad scelestissima quæqꝫ proruerent: quod ipsum ex Claudijs, Vitellijs, Caligulis & Neronibus apertissimè constat. Nam quid ego de Heliogabalis nunc & Maximinis atqꝫ Cõmodis dicam, quorũ scelera, ac monstrosa prodigia, in ipsius naturæ conuitium excreuerunt? Sed libitum mihi est uersus aliquot contra imperatoris Maximini senioris apponere. Is enim tam feri ingenij, tamqꝫ immanis fuit, ut illũ Cyclopem & alibi Busiridem, Typhonẽ, alij, aut Gigem appellitarent. Versus hi sunt, quibus Thracensi sæuitiæ illusum est:

Et qui ab uno non potest occidi, à multis occiditur.
Elephas quidem grandis est, & occiditur.
Leo fortis est, & tamen occiditur.
Tygris acerrimus est, & occiditur.
Caue multos, si singulos non times.

Id autem carmen ex Græco uersum, ob eam præcipuè causam apposui, ut si quando in Græcum incidamus, & illud æquè adijciatur. Habes hoc apud Iulium quoq; Capitolinum ad imperatorem Constantinum.

CAPVT III.

Horatij carmen expositum de Cyclope in scena saltante, & de Cyclopeis ludis, ex ueterum authoritate, ac Lucilij uersus de Polyphemo.

NOn defuerunt apud Græcos, qui de ludis, & eorum uarietate pmulta scriberent, sicuti ex nostris Anneus Seneca, & Suetonius Tranquillus. Inter cæteras autē uoluptates scenicas, celebrari uideo Cyclopea: sic enim uocarunt, cum ipsum Cyclopem in scena saltantē proferrent, habitu, & ornamentis, quibus Polyphemus apud ipsos maximè poëtas decoratur. Quod ego duxi obseruandum, ut apud Flaccum Horatiū locum interpretemur, paulò indiligētius ab alijs expositum. Itaq; sic allusit, cū de Sarmento scurra, & Messio Osco, eorumq; litibus disserit, ac Messium ore fœdo, & facie turpi similemq; laruæ reddit:

Campanum (inquit) *in morbum, in faciem permulta iocatus*
Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat,
Nil illi larua, aut tragicis opus esse cothurnis.

Quo loco saltare Cyclopa nihil puto aliud ab Horatio intelligi, quàm & fronte, & habitu talem fuisse Messium, ut Polyphemū in scena saltantē posset exprimere, ac risum de se spectantibus facilè commouere. Sed eorum nomina referam,

tam, qui hoc in scena spectaculum exhibuerūt: Carinus quidem imperator (ut Flauius Vopiscus in tertio ad Bassum libro tradit) ludos fecit apparatissimos, ac mimos undiq; aduocauit. Exhibuit etiam ludum sarmaticum, quo dulcius nihil est. Exhibuit & Cyclopem adornatum. Trebellius item Pollio (cum Galienus imper. decennia uarijs ludis celebraret) Cyclopem (inquit) etiam luserunt omnes arenarij, ita ut miranda quædam & stupenda monstrarent. Lucilius aūt poëta (qui primus condidit stili nasum) Homerica imitatione ita in satyris de Polyphemo iocatus est:

Multa hominum portenta in Homero uersificata
Monstra putant, quorum imprimis Polyphemus ducentos
Cyclops longus pedes, huic porrò maius bacillum
Malus maximus sit quàm in naui, & corbita in ylla.

CAPVT IIII.

Quo habitu ac figura stilus esset apud ueteres, ac de parte eius deletili, & quid item sit stilum uertere, ex Augustino, Hieronymo & alijs.

IN libro sermonū primo sic apud Horatium legitur, quo loco poëtæ Lucilij carmen, ut minus cultum & incompositum reprehenditur:

Sæpe stilum uertas, iterum, quæ digna legi sunt
Scripturus, neq; te ut miretur turba labores
Contentus paucis lectoribus.

Id ego solitus sum ad hunc ferè modum interpretari: Vertere ut stilum quis dicatur, cum scripta ipsa inducuntur ac delentur: quoniam qua parte aculeatus is esset, atq; subulatus, ea potissimùm exararent. Qua uerò parte latiuscula acies foret, hac delere aliquid (sicubi usus peteret) consuerunt. Tales autem stilos etiamnum graphiarij nostri habent. Sed quoniā priores parteis agit scriptio, quàm litura, propterea cum delebant, hoc est, latiorem, ac deletilem stili partem Vertere stilū.

conuertebant, uertisse stilum dicebantur. Quod etiam à diuo Hieronymo notatum est, qui meliorem stili partem nominat, quæ peiora de authoribus expungat, sicuti & Ruffinus in eundem Hieronymum recenset: Stultus ego (inquit) qui me putarim hoc absq; philosophis scire non posse, qui meliorē stili partem elegeram eam, quæ deleret, quàm quæ scriberet. Frustra Alexandri commētarios uerti, & Porphyrij Isagógen expendi. Sed hoc idem ex uerbis Augustini multò copiosius elicitur, quæ sunt in libro de quantitate animæ, quo loco rem minimam, sed admirabilem tamen, tam presse, tam significanter descripsit homo ille, non sanctitate minus, quàm doctrina summus, ut ob id etiam indicasse mihi uideatur, quantum in Romana eloquentia potuisset, nisi nimis interdum ad audientium aureis & mensuram submisisset. Sed ascribam uerba ipsa Augustini, idq; paulò prolixius, quoniam cęteris quidem credo usu eu enturum, quod & mihi accidit, ut cum uoluptate mirifica perlegātur: Ab hoc (inquit) me reuocat, quod hisce hausi oculis penè serius, q̄ credi potest, sed certè non serius quàm deberet. Cum enim nuper in agro essemus Liguriæ, nostri illi adolescentes (qui tunc mecum erant studiorum suorum gratia) animaduerterunt humi iacentes, in opaco loco reptantem bestiolā multipedem, longum dico quendam uermiculum, uulgò notus est. Hoc tamē quod dicam, nunquam in eo expertus eram. Verso namq; stilo (quem fortè habebat unus illorum) animal medium percussit. Tum ambæ partes corporis ab illo uulnere in contraria discesserunt, tanta pedūm celeritate, ac nihilo imbecilliore nisu, quàm si duo huiuscemodi animalia forēt. Quo miraculo exterriti, causæq; curiosi, ad nos ubi simul ego & Alipius considebamus, alacriter uiuentia frustra illa detulerunt. Neq; nos parum commoti, ea currere in tabula quáqua uersum poterant cernebamus. Atq; unū ipsorum

rum ſtilo tactum contorquebat ſeſe ad doloris locum, nihil ſentiēte alio, ac ſuos alibi motus pagente. Quid plura? Tentauimus quatenus id ualeret, atq; uermiculum, imò iam uermiculos in multas parteis cōcidimus. Ita omnes mouebantur, ut niſi à nobis, illud factum eſſet, & comparerent uulnera recentia, totidem illos ſeparatim natos, ac ſibi quemq; uixiſſe crederemus. Hæc Auguſtinus. Vides autē uerſo ſtilo diſſectum fuiſſe animal, hoc eſt, parte eius deletili, qua ſcriptorū quoq; emendatio perficitur. Hinc illud Fabij ad Marcellum: Stilum ipſum non minus agere cum delet. Qua in re uel Ange. Politiani manibus habenda eſt gratia, à quo ſimilia his aliquando audiuimus.

CAPVT V

Quæ ſint ſerperaſtra in geniculis puerorum alligata, & Ariſtotelis uerba in Politicis, ex Varronis ſententia expoſita.

SCribit Ariſtoteles copioſè in politicis, qua ratione proſpiciendnm ſit his hominibus, qui in tenera adhuc ætate uerſentur, quibuſq; cibis maximè nutriendi, quo magis coaleſcere poſſint, eorumq; uireis reddi auctiores, atq; ſolidiores. Tum explicat etiam adhibendam diligentiam, ut ambulare infantes doceantur: exemplo uidelicet quorundam populorum, ne membra (ut idem inquit Ariſtoteles) in tenera ætate deprauata ac diſtorta reddantur. Itaq; inſtrumentis ac machinis quibuſdā utuntur, quo puerorū corpus & ualidius & rectius ſeruet. Quod ego ob id putaui referēdum, quoniam M. Varro Latina uoce ſerperaſtra appellat ea inſtrumenta, quibus adhuc infantes anniculi ad greſſum ſubriguntur, & ambulando facilius pgunt: ne in torta crura ſint, uel inæquali gradu inambulent. Nam genu alligare illa Romani conſueuerunt, ne uaciæ (ut inquit Varro) aut compernes fierent. Verba eius

hæc sunt in libris de Latina lingua ad M. Ciceronem: Siquis in consuetudine ambulandi factus sit uacia, aut compernis, si eum corrigi non concedat, non sequitur, ut stultum faciant, qui pueris in geniculis alligāt serperastra, ut eorum deprauata non corrigant crura, cum deculpandus non sit medicus, qui è longinqua mala consuetudine ægrum in meliorem traduxit. M. quoq; Cice. cum de suis cohortibus agit, in epistola ad Pomponium ludēs, serperastra suæ cohortis nominat, nisi fortè nomen hoc foret cohortis, ut legio, quæ alauda, & quæ rapax dicerentur. De serperastris (inquit) cohortis meæ, non est quod doleas: ipsi enim se collegerūt, admiratione uitæ integritatis meæ. Sed hoc ex Cicerone considerandum melius est. Dicta sunt autem serperastra (ut puto) ab inserpendo, quoniam infantes ipsi reptare potius & inserpere, quàm ambulare primum uidentur. Qua figura Seliquastrum. & seliquastrū dicimus, quod à sedendo M. Varro paulò incommodius detorquet.

CAPVT VI.

Quid sit propriè lychnuchos, & emendata uox in Suetonij historia, tum Lucretij poëtæ carmen additum.

DE prauata uox est in C. Suetonij codicibus, quā facilè agnoscant hi omnes, qui & Græcè litteraturæ haud imperiti omnino sunt, & uetustatis nō incuriosi. Nam uerbū quod est lychnuchos tam exemplum est è uita Iulij cæsaris, quàm è Flauij Domitiani, proq; eo lychnos inerudite, ac perperàm subscripserūt, cum codices ferè omnes uetustiores lychnuchos retineant. Qua in re non minus antiquitati cōcedendum putamus, quàm authoritati. Ad hunc igitur modum Tranquillus C. inquit cæsarem dictatorem Capitolium ascendisse, ad lumina elephantis dextra ac sinistra lychnuchos gestantibus. Et in Domitiano

mitiano item: Venationes (inquit) & gladiatores noctibus ad lychnouchos exhibuit. Ita e͞m ueteres & ꝓbati codices in Vaticana etiam bibliotheca habe͞t. Neq; est aliud lychnuchos, quàm laterna, quæ Græcè φανός aut λύχνη, etsi facem uel lucem quidam interpretantur. De quibus permulta sunt in Suidæ collectaneis, sed & Pollux ad Cõmodum, & Athenæus in dipnosophistis meminit, tum multos ad id authores aduocat, ut Alexim & Aristophanem ueteres poëtas, apud quos pro laterna uideatur lychnuchus accipiendus. Et Alexis quidẽ perlepidè sic iocatus est de lychnucho in fabulis:

Qui primus excogitauit, ut noctu cum lychnucho deambularet:
Is profectò amator aliquis digitorum fuit.

Dictum uerò id uerbũ eadem figura, qua ceruchon, septruchon, ophiuchon, & alia eiusdẽ generis. Sed & poëta Lucretius nihil aliud nobis insinuat, quàm istos lychnuchos, qui in ædibus nobiliorum uiserentur, unde lumen ad nocturna conuiuia suppeditari posset:

Si non aurea sunt (inquit) *iuuenum simulacra per ædes*
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris
Lumina nocturnis epulis, ut suppeditentur.
Nec domus argento fulgens, auroq; renidet:
Nec citharis reboant laqueata, aurataq; templa.

Nam & C. Plinius lychnuchos pensileis, nominat, ubi lychnos falsò legebatur, quod Hermolaus fatetur. Ex quo etiã/num Romæ lapis hoc titulo insculptus: PANTHEI CVM SVIS PARERGEIS: ET CVPIDINES DVO CVM SVIS LYCHNVCHEIS. Locum uerò Suetonij, & Politianus agnouit, uir et ingenio acri, & lectione multiplici excellens. De xylolychnio autem & obeliscolychnio aliàs dictum à nobis est.

CA-

CAPVT VII.

Quid in ueterum numis sit A.A.A.F.F, ac de tribunitia potestate ad numos signandos, tum locus ex decemuiralibus tabulis.

N ueterum numis litteras quandoq; eiusmodi cõperias, uix ut sensum satis possis colligere ex illis: qualis hæc inscriptio alicubi inuenitur, quæ ad imperij Romani amplitudinem atq; dignitatem pertinet A.A.A.F.F. In his autem litteris (nisi fortè decipior) id significatur: ære, argento, auro, flando, feriũdo, quod in quorundam commẽtarijs etiam deprehenditur, in quibus de potestate ac uiribus notarũ agitur: quẽ ego librũ haud equidem Probo Valerio ascribendũ existimo, qui de notis Cæsarianis præter alia multa commentarium fecit, quod à Gellio in Atticis refertur. Libuit hãc rem, ob eam præcipuè rationẽ adnotare, quoniam istiusmodi inscriptio aliter ferè à multis exponitur. Illud aũt diu seruatũ est à senatu populoq; Romano, ut argentum deuictis gentibus duntaxat imperarent, quod & Plinius Nouocomensis testatur. Signandi uero numi potestas ad ipsos tribunos relata est, sicuti & leges decemuirales probant: in quibus uerba ipsa ita se habent, ne quis maiorem in hoc diligentiam desideret:

Tribuni sunto, domi pecuniam publicam custodiunto:
Vincula sontium seruanto, capitalia uindicanto:
Aes, argentum, aurumue publicè signanto.

Quod ipsum à M. Tul. & C. Plinio in metallicis approbat.

CAPVT VIII.

Qui sint apud iureconsultos directarij & dirigere: ac restituta in pandectis uerior lectio, tum quid apud Græcos tichobates intelligatur.

Irectarij qui sint apud iurecõsultos, ipsi nobis digestorum libri indicant. Nam & in Vlpiani uerbis positũ id est, quo loco de saccularijs & directarijs mentio habetur, quanquã in uulgatis codicibus

dicibus, ꝑ directarijs detrectarios ferè inuenias. Quin & hoc idem docet alibi Vlpianus, etsi falsò dietarij scriptũ est. Quē locũ uiri paulò diligentiores non improbabunt, quando & Pandectarũ libri ipsi antiquissimi, qui Florētiæ in Marciana bibliotheca, huic sententiæ adstipulant̃. Verba aũt Pauli hęc sunt: Cũ de criminibus extra ordinarijs agitur, sacculariј, qui uetitas arteis exercentes, in sacculos partem subducunt, partem subtrahunt. Item qui directarij appellãtur, hoc est, hi homines, qui in aliena se cœnacula direxerint, furandi animo, plusquàm fures puniẽdi sunt. Vtrobiq; autem ridiculus est Accursius, nisi ueniam dare homini malis, quoniam rudi sæculo, ac prorsus illiterato natus est. Sed retineri tamē eius nugas, & hac ętate à nostris iurecõsultis defendi, qua litteræ oēs ac honestiores disciplinæ, permultùm incrementi acceperũt, id ego uix ferendum existimo, ab his præsertim, qui bonarũ litterarũ, sacris initiati, & exculti sunt. Sed hoc ipsum dijs iuuantibus cõmodius asseremus. Multa enim in iure ciuili accepta perperàm, & ineptè exposita, sentētias persæpe afferũt uiolentas & falsas, quas defendere nemo ipsorũ possit: cum sint adeò nostri legulei à Romanis studijs & melioribus disciplinis abhorrentes. Qui aũt directarios fures istos nominarint, à dirigendo arbitror uocem hanc inflexerũt, quod in alienam domum se dirigere perinde sit, atq; ingredi. Eosdem uerò esse directarios quidam dixerunt, qui τοιχοβάται a Græcis uocantur, apud quos frequens hoc uerbum comperies: tãetsi Flauius etiam Vopiscus hac uoce usus est in libro historiarum tertio ad Bassum. De Charino (inquit) & Numeriano a. a. memorandum id est, quòd ludos populo Romano spectaculis ornatos dederunt. Inter alia enim exhibitus est τοιχοβάτης, qui per parietem urso eluso cucurrit.

CAPVT IX.

De Tertulliani eruditione, ac eius uerba contra Marcionem haereticum relata, & quo modo Hieronymus ea transtulerit.

Libros aliquot eruditè atq; acriter scripsit Septimius Tertullianus contra Marcionem hæreticum, qui stoicorum disciplinam secutus, bina principia, binosq; deos ponebat: bonum & malum. Sed in his quidem libris Tertullianus eleganter interdum et copiosè leuitatis, inconstantiæ, atq; improbitatis, Marcionē accusat: cuiusmodi sunt hæc quæ ob ipsam gratiam oratiōis καὶ δύναμιν uolui subscribere: Noster (inqt) Marcio, Scytha deterior, Amaxobio instabilior, Messageta inhumanior, Amazonia audatior, nubilo obscurior, hyeme frigidior, Istro fallacior, Caucaso abruptior. Quem locū diuus Hieronymus (ut alia multa) secutus est, transmutatis quibusdam uerbis, atq; transpositis, in libro contra Vigilantium, quem per antiphrasim Dormitantium uocat.

CAPVT X.

Mos ueterum de mittenda imperatoris imagine ad urbem, siquando in absentia crearentur, & quod ipsi Iudæi nullas imagines cæsarum recipere uoluerūt.

RElatum in litteris est, quemadmodum Romani imperatores, cum hoc nomē, & augustam dignitatem in absentia consequerentur, soliti sunt propriam effigiem ad urbem mittere, quo seipsos senatui, populoq; Romano facilius insinuarent. Hoc ego putaui ob eā causam obseruandū, quoniā ante Antoninorum imperium, nemini (ut opinor) legitur accidisse. Permulti aūt id effecerunt, subsequentibus annis. qui suam imaginem ad urbem miserūt, quod Ammianus Marcellinus, & Zosimus historiæ Romanæ authores testanť, nā & Constantij imper. imago recepta in urbe est, et item Galerij. Quin & Maxentius

tius effigiem suam Carthagini destinauit, ut suo nomini atque authoritati magis conciliaret Cathaginiensem populũ quod à copijs & militibus Galerianis prohibitum fuit, renuentibus dignitatem Maxentij fieri ampliorem, sicut à Zosimo traditum est. Illud autem minimè omittam, quemadmodum C. Cæsar cum Iudæis populis imperasset, ut eius effigiẽ in templo reciperent, nullis rationibus adduci potuerunt, ut hoc perficerent, sed arma potius sumpserunt, quàm ut illud animo Cesaris concederent. Seruatum est enim à Iudæis magna religione, ut nullam prorsus imaginem, aut simulacrum, in templis haberent, sed unum duntaxat deum, mente ipsa concipientes, colere consueuerunt. Quod Aegyptij contemnentes, uarias, ac multiplices animalium formas pro dijs habuerunt. Itaque sic Tacitus Cornelius de Iudæis: Vnum (inquit) numen sola mente intelligunt, prophanos credunt, qui deûm imagines mortalibus materijs in species hominum effingant, solum illud, & æternum, neque mutabile, neque interiturum. Nulla igitur simulacra suis urbibus, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulatio, non cæsaribus honor. Neque illud quidem ignoratur, morem fuisse Romanis imperatoribus, suas quoque imagines in templis adorandas apponere quod à Septimio Tertulliano magnis conuitijs accusatur atque exibilatur.

CAPVT XI.

Qui sint apud Aelium Lampridium bene nasati homines, ac de imperatoris Antonini Heliogabali flagitiosa & infanda libidine.

On committam, quo minus apud Aeliũ Lampridiũ exponamus, qui nam sint homines bene nasati in uita Antonini Heliogabali imper. qui bene nasatos homines frequẽter appellare consueuit, cũ mutoniatos beneque mẽtulatos significabãt: quod equidẽ

propterea censui adnotandum ,ut eorum inscitiæ ac ineptiis occurratur,qui bene uasatos improbissimè & legunt & exponunt.Flauius certè Blondus,nasatos homines apud Lampridium pro his inscitissimè accipit, qui admodum dites & opulenti forēt.Nemini aūt non constat, Anthoniū quidem Heliogabalum, in tota uita fuisse tam extremi luxus ,ac nefandæ libidinis,ut potius seipsum naturæ portentum,quàm Romanum imperatorem probaret. Inter alia enim uitæ scelera atque flagitia,lenones,meretrices,exoletos ac subactores propè innumeros collegit,illisq; nasatos homines adiecit:hoc est (ut Aelius Lampridius notauit)uiriliores,quoniam illis Heliogabalus ad libidinem & flagitium scelestissimè utebatur.Quo circa sic Lampridius ad Constantinum imperatorem de prodigiosa eius libidine: Quis ferre posset (inquit) principem per cuncta caua corporis libidinem recipientem,cum ne beluam quidem talem quisquam ferat? Romæ denique nihil egit aliud , nisi ut emissarios haberet, qui ei bene nasatos perquirerent,eósque ad aulam perducerent, ut eorum conditionibus frui posset. Sed hanc ipsam uocem sæpius apud eundem comperies, facilè ut appareat, quantum hi homines incurrant, qui sunt in legendis pensandisq; authoribus oscitantes atq; segniores. Nam & maioris peculij eosdem uocat, quoniā uiriliores ferè uiderētur: unde & puerbium uulgo detritū de nasatorū peculio.

Nasatorum peculium.

CAPVT

CAPVT XII.

De Architæ columba uolatili ex mœchanica eius disciplina, ac de Boëthij philosophi pari ingenio & doctrina, ad mœchanica quædam miranda efficienda, ex Caßiodôri Varijs.

PErmultùm laudatur in ueterum cōmentarijs Architæ Tarentini eruditio & ingenium. Nam & Plato philosophus eidem Architæ plurimū concessit, cuius merito factum existimatur, uti Plato idem à tyrāno Dionysio seruaretur. In mœchanicis uerò magnopere Architas præstitit, sic, ut eius quoq; columbam ligneam ponduscul is quibusdam instructam, mirificoq; artificio fabrefactam, uolitasse scribant, cum alij authores, tum Phauorinus, qui ut egregiè uir doctus eam celebrauit, sicuti legitur in Atticis cōmentarijs. Id ego cum diligentius considerarem, offendi consimile exemplum de Boëthio philosopho, quod ab Aurelio Cassiodôro relatum est in Variarū libris. Is eñ Cassiodôrus cum ad eundem Boëthiū scriberet simulacra eiusmodi atq; mœchanica opera libramētis adhibitis, summoq; ingenio excogitata ab eo & cōfecta affirmat ut aueis deuolantes, & angueis exibilantes. Et hercle tā magno ingenio fuit Boëthius, tanq; multiplici eruditione, ut facilè ad id credendum animū inducā: asserēte hoc maximè Diodôro, qui fuisse traditur regis Theoderici à secretis. Sed apponenda sunt eius uerba ex Varijs, quo facilius atq; cumulatius hoc totum gnoscatur: Tibi (inquit) ardua cognosse, et miracula monstrare propositū est, tuæ artis ingenio, metalla mugiūt, Diomedes in ære grauius buccinatur, æneus anguis insibilat, aues simulatæ sunt, & quę uocem propriā nesciunt habere, dulcedinē cātilenæ probantur emittere. Parua de illo referimus, cui cælum imitari fas est. Hæc in Varijs Cassiodôrus.

culorum commentis atque mendaciis comparent, quorum ingeniosa probitas (ut authores conueniunt) nihil non audet in historia, sic, ut mendaciorum parentes ueteri prouerbio Graeci censeantur. Graeci mendaces.

CAPVT XIIII.

Aureliani imperatoris epistola ad Zenobiã Palmyrenorũ reginã & eius responsum quã alto & generoso animo ad eundem sit redditũ.

TEnent me commentaria quaedam Graeca, in quibus de Amalasiunta, de Zenobia & Mammea agitur, quae omnes & egregio quidem animo, & consilio non uulgari praestiterũt. Itaque magna uoluptate, sicubi incidit ea adnotamus in his commẽtarijs, quae memoria digna sunt: quale hoc est de Zenobia Palmyrenorum regina, quae tam generosi spiritus fuerit, ut Aureliani Augusti imperatoris minas & dignitatem prorsus cõtemneret. Sed apponã utriusque epistolam, ne quid in hac parte possit desiderari: Aurelianus Augustus, imperator Romani orbis & receptor orientis, Zenobiae Salutẽ. Sponte facere debuisti, id quod meis litteris nunc iubetur. Deditionem praecipio tibi, impunitate uitae proposita, ut illic Zenobia cum tuis agas uitam, ubi te, ex senatus amplissimi sententia collocauero: gemmas, argentum, aurum, sericum, equos, camelos, in aerarium Romanum conferas. Palmyrenis ius suum seruabitur. Ad haec autem ita respõsum est: Zenobia regina orientis, Aureliano Augusto Salutem. Nemo adhuc praeter te, quod poscis litteris, petijt, uirtute faciẽdum est, quicquid in rebus bellicis gerendum. Deditionem meam petis, quasi nescias Cleopatram reginã perire maluisse, quã in qualibet uiuere dignitate. Nobis Persarum auxilia non desunt, quae iam speramus. Pro nobis sunt Saraceni, pro nobis Armenij Latrones Syrij exercitum tuum Auraliane uicerũt. Quod si

illa

illa uenerit manus, quæ undiq; sperat, pones profectò super cilium, quo mihi nunc deditionẽ quasi omnifariã uictor imperas. Has autem epistolas, qui legere apud authores uelit, is Flauium Vopiscum adeat, in libro ad Bassum primo de imperatorum gestis.

CAPVT XV.

Vnde rerum principia atq; effectus in uita existant: & quomodo Astrologi: Physici, atq; Theologi inter se dissentiunt.

Orandũ & illud existimo, quod ab Aurelio Augustino scribitur, de his commodis atq; incõmodis, quæ in uita ipsa mortaliũ eueniũt, quo pacto in tam uaria, multiplicíq; rerũ fortuna, pro disciplinarũ decretis, principia atq; effectus habeantur. Astrologi (inquit) & hi qui Caldæi uocantur, omneis morbos atq; calamitates sideribus ac cælo ascribũt. Philosophi autem Physici & Medici hæc eadem, aliaq; similia ad naturæ uireis & maiestatem referũt. Theologi uerò, uni deo, eiusq; potestati: quã imperare omnibus, & regere omnia meritò existimamus. Hæc Augustinus. In quo tamen imprudẽtiæ ac mendacij omneis illos accusat: qui non omnia ad unius dei potestatem: atq; numen referũt, quod ipsum & Origenes copiosè persequitur, in libris quos de rerum principijs composuit.

CAPVT XV.

Qui sit morbus tonsillarum: & in qua maximè parte corporis, qualiq; origine dicantur tonsillæ.

N commentarijs medicorũ inuenio & illa remedia esse relata, quæ ad tonsillas pertinent, quo loco, non minus partem fauciũ debemus accipere quàm morbum ipsum, qui fauces occupat. Itaq; Cornelius Celsus de tonsillarum curatiõe in hunc modum scribit

scribit: Si tonsillæ sine exulceratione sunt, ac per inflammationem intumuerunt, caput uelandum est extrinsecus. Isq́ locus uapore calido fouendus, multa ambulatione utendum, caput in lecto sublime habendum, gargarizandumq́ ex reprimentibus. Radix quoq; ea (quam dulcem appellant) cõtusa, & in passo, mulso ue decocta, idem præstat. Tum medicamina alia subijcit, quæ breuitati studentes omittimus, cum plura à Claudio Galeno, alijsq́ medicis de eodeem morbo referantur. Est autem hoc uerbum per diminutionem dictũ, sicuti à Pompeio grammatico seruatum est ex Verrij, Flacci commentarijs. Tolles (inquit) pro tumore faucium accipitur, quam per diminutinonem tonsillas uocamus. Aristoteles uerò, & alij cõplures apud Græcos paristhmia et Antiades uocarũt. Inflãmantur eñ partes secundũ fauces abscessibus ulcerosis. Sed & M. Cicero palatum ac tonsillas nominat, cum de hominis partibus disputat. C. Plinius tonsillas in homine constituit, in sue glandulas, quo loco disciplinam anatomicẽ explicat. Quod à nobis ob id repetitũ est, ut quorundam imperitiã deuitemus, qui de hoc morbo inscitè atq; ineptè uerba habuerunt. Neq; illud ignoratur, quod & tonsas, tonsillasq́ pro remis ueteres acceperunt, ut Accius poëta, Ennius, atq; alij, ex quo illud uulgatum ex Ennianis annalibus.

Pone petunt ex in referunt ad pectora tonsas.

Et item:

Tonsillas rapiunt configunt littus aduncas.

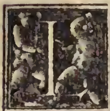
Finis libri decimiseptimi commentariorum Petri Criniti.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSOCTAVVS.

CAPVT I.

De Hormisda Persarum principe, & quo astu atq; commento è custodia sit liberatus ab uxore.

Ibet exemplum de Hormisdæ fortuna, uiri summi referre, qui ex familia Persarũ regia fuit sicuti & Zosimus & Marcel. aliiq; cõmemorant. Hic igit̃ Hormisda in colle quodam relegatus, magno studio custodiebatur à Persis, qui fratrem illius minorem natu contra legem in regno maluerunt. Euenit autem, ut Hormisdæ uxor tale commẽtum excogitaret, quo uirum suum facilius posset ex uinculis eximere. Itaq; piscem eximia magnitudine ad illum mittit, inq; eius alueo limam ferream recondit, ac simul fidissimo eunucho mandat, ne quo præsente piscem illum comedat, tum eo utatur, quod in uentre inuenerit. Camelos quoq; uino, & cibis onustos, custodibus mittit. Ille rei compos, strenuè hoc facinus peragit, ac sumpta ibidem eunuchi ueste, per medios custodes euasit incolumis. Neq; me autem latet, alios quoq; similia quædam effecisse, sed hoc ipsum de rege Hormisda non putaui omittendum, de quo alibi tamen complura rettulimus.

CA-

CAPVT III.

Vergilij carmen emendatum contra quorundam inscitiam, furit intus aquai, ex Quintiliano & alijs authoribus.

Abius Quintilianus libro institutionū ad Marcellum Victorium, Vnde pictai uestis (inquit) & aquai, Vergilius doctissimus uetustatis inseruit. Sed illud aquai tulerunt è nouis codicibus indiligentes, imprudentesq́ librarij, proq́ eo subdiderunt aulai, cum ueteres omnino codices, & ille imprimis, quē ex Gallia Poggius in Italiam aduexit, aquai retineat. Fuit aūt causa librarijs adulterinam uocem pro uera subijciendi, quòd nusquam apud Vergilium legerant aquai, cum aulai, & pictai legissent:

Aulai in medio libabant pocula bacchi. Et alibi:

Diues opum, diues pictai uestis & auri.

Sed ego cogitans, non ab re factum esse, ut in eādem lectionem meliusculæ fidei codices conspirarent, cœpi curiosius indagare, an usquam apud Vergiliū potuerit esse aliquādo hæc uox. Nec eñ pauca quorundā inscitia, uel immutata hactenus, uel detracta adnotauimus. Inuenisse aūt mihi uideor uel in Seruianis quidem cōmentarijs id ipsum, ut nihil prętereà dubitari debeat. Versus igitur Vergiliani sic in libro Aeneidos septimo leguntur:

Sæuit amor ferri, & scelerata insania belli
Ira super, magno ueluti cum flamma sonore Comparatio.
Virga suggeritur costis undantis aheni
Exultantq́; æstu latices, furit intus aquæ uis:
Fumidus, atq; altè spumis exuberat amnis.

Quo aūt loco legimus aquæ uis, legēdum est aquai, ad hūc (modum:

Furit intus aquai
Fumidus atq; altè spumis exuberat amnis.

Cuius me lectionis Honoratus Seruius admonuit, qui dixresim

resim esse hic factam dicit. Quod si quis codices Seruianos paulò meliores nactus fuerit, facilè in his aquai comperiet. Nam & in peruulgatis ferè sic habetur. Hãc diæresim Tucca & Varus fecerunt: nam Vergilius aliter scripsit. Quæ ẽm hoc loco fit diæresis? nisi illud aquai restituat. Quin & hoc ipsum in Persiano interprete (qui Cornutus dicitur) inuenias, cum Ennianum hoc exponit:

Lunai portum precium est cognoscere ciues.

Lunai (inquit) dictum est, sĕcũdum antiquã declinationẽ, sicuti Vergilius:

Furit intus aquai.

Quod etiam Benedictũs Philologus (cum de Vergiliana emendatione ad eum scriberem) comprobauit, uir unus ætate nostra, qui de omni antiquitate sit optimè meritus, cum in ea illustranda atq; excolenda assiduo studio, ac mirifica diligentia incumbat.

CAPVT III.

Dictum Demosthenis de sua fuga, ac uerba Tertulliani exposita, & quo pacto Cicero & Demosthenes in proprijs causis maximè degeneres, ac timidi fuerunt.

NOtum est, & in cõmentarijs celebratum, Demosthenis oratoris dictum, de sua ipsius diffidia. Nã cum is passim pro ignauo & inerti accusaretur, ut qui apud Cheroneam in bello segniorem se gessit, & fuga salutem sibi quæsiuit, perelleganti hoc uerisiculo respondit, suisq; accusatoribus illusit:

Ἀνὴρ ὁ (inquit) φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται.

Quod a me seruatum, ut Florentis Tertulliani uerba exponeremus, qui sententiã hanc eruditè (ut alia multa) mutuatus est, cum de Rutilio uiro sanctissimo loqueretur, in libro quẽ de persecutione ad Scapulam cõposuit. Verba eius hæc sunt: Sed omissis quidem diuinis exercitationibus, *illũ magis*

gis Græcum uersiculũ sæcularis scientiæ sibi adhibent. Qui fugiebat, rursus ibi præliabitur, ut & rursus forsitan fugiat. In quo facilè apparet, quid ipse Tertullianus uir egregie doctus insinuet. Re autem uera Demosthenes pro ignauo & maximè timido accusatus est, siquidem uel in propria causa dicturus, prius traditur aufugisse, quàm in iudicium deueneri t. Quod etiam in M. Cicerone turpius & indignius uisum est, qui cum in aliorum causis nemini prorsus concederet, in sua tamen mirum quàm timidum se ac pauidum præstiterit, sicuti cum à Clodio in iudicium uocatus est, quod is Lentulum, & Cethegum ante sententiam à senatu prolatam supplicio affecisset, tunc enim nõ uili modò, & sordida ueste indutus, sed squalidus & plorabũdus, familiareis, amicos atq; ignotos supplex adijt, obsecrans atq; obtestans omneis, ut risum magis, quàm cõmiserationem de se concitauerit. Quod Appianus Alexandrinus in Rom. historia refert.

CAPVT IIII.

Horatij poëtæ uersus expositi contra aliorum sententiam de Attæ fabulis, cum inquit, Rectè nec ne crocum floresq; perambulet Attæ Fabula, ac de croco in scenis copiosè expositum.

Oratij Flacci uersus hi sunt in epistola ad Octauium Augustum, quo loco de Romanis poëtis iudicium facit:

Rectè nec ne crocum, floresq; perambulet Attæ
Fabula, si dubitem. clament perijsse pudorem
Cuncti penè patres, ea cum reprehendere coner:
Quæ grauis Aesopus, quæ doctus Roscius egit.

In his ego uersibus cum aliquando interpretum cõmentarios desiderarem, legi apud eos deridicula quædã & planè nugas, siquidẽ fabulã dicunt ab Atta scriptam, in qua de floribus ageretur, ceu officiũ poëtæ comici de floribus scribere. Neq; hæc ullo quidem authore traduntur, quo nihil potest

 esse

esse in bonis disciplinis iniquius, ac pestilentius. Quin illud magis fuerat explicandũ, quisnam hic Atta aut quid in scena crocus & flores, quæ cum paulò diligentius pensitarem, haud ab re futurũ putaui, si Horatianũ sensum exponerem. Constat igitur Attam ipsum comœdiarũ authorem fuisse, haud incelebrem, ut in poëtis diximus, ex quo inquit Horatius: Si uelim nũc Attæ fabulas (ut critici solent) reprehendere, quod in scenam uix afferri debeãt, omnes me inscitiæ, atq; imprudentiæ arguent. Videbor enim addubitare haud satis in scena suas partis absoluere, hoc est, crocum & flores perambulare: quoniã consuetudo apud ueteres fuit, uti cum fabulæ agerent, flores ibidem, aliaq; adoramenta inspergerentur. Hinc Lucretianũ illud in libro ad Memmiũ secũdo:

Et cum scena croco cilici perfusa recens est:
Araq; panchæos exhalat propter odores.

Nam & P. quoq; Vergilius idem intellexit, cum in Georgicis dixerit, ex tmolo croceos mitti odores, quo loco Seruiana expositio, ut ineptior atq; indoctior iure incessitur. Iam & Hadrianus imperator in Traiani Augusti honorem balsama & crocũ per gradus theatri fluere iussit, quod Aelius Spartianus, ad cæsarem Diocletianum commemorat. Neq; scenam ipsam duntaxat (quæ in theatro erat) uarijs floribus ornabãt, sed & mensas etiam. Antoninus quidem Heliogabalus (qui naturæ portentum dici potest) cum uiros summos inuitasset ad prandium, mensam croco struebat, se fœnum dicens, pro eorum dignitate exhibere. Sed nolo hac in re impendiò longius uagari, ne ambitioni potius, quàm authoritati uideamur concessisse. Nã de re hac & Plinius Nouocomensis, & Suetonius Tranquillus egerunt, ut poëtas mittamus. Hinc illud etiam peruulgatum:

Pulpita solennes non oluère crocos.

CAPVT V.

Quid apud ueteres muginari significet, & quomodo ea uoce utatur Cicero, & quid item sit apud Varronem ex prouerbio, min facere.

Eprehendi uideo à quibuſdam uerbũ hoc, quod eſt muginari, quaſi aſperum & minus Latinum, uel ut alij dixerunt obſcurum nimis, & inſolẽs, quod ego ferendum non puto, ne illa omnia pro abſurdis, ac plebeis ſtatim reijciamus, quæ cum ueterũ uſus concedit, tum authoritas doctiorum defendit. Nec eñ Lucilius tantum in ſatyris hac uoce uſus eſt, ſed etiam M. Cicero. Poëta uerò Lucilius ſic ad Attam:

Muginamur (inquit) *molimur, ſubducimur Atta.*

Quod ipſum alibi apud eũdem ſeruatũ eſt, ut Marcellus grã maticus notauit, in commentario de proprietate ſermonis. Sed & M. Cicero (qui unus omnium Romanè loquutus eſt) minimè ab hoc uerbo abſtinuit, quando in epiſtola ad Pomponium Atticum ſic ſcribat: De Ocella, dum tu muginaris, neq; mihi reſcribis, cœpi cõſilium domeſticum. Neq; præterea defuerunt, qui in Plinij præfatione ad imperatorẽ Veſpaſianum ita legant: Dum iſta (ut ait M. Varro) muginamur, pluribus certè horis uiuimus. Feſtus quoq; Pompeius in hoc inquit uerbo accipiendum, cum quid molimur, & quaſi tardius conamur. Eſt eñ propè ac muſitare, & min facere, ſicuti à Varrone relatum eſt. Quin min facere inquit illos, qui uix proloqui audeant, ſed ſummuſſando hæſitãtes, in aliquo apparent. Ex quo prouerbium contra ſubuerẽtes. Quo circa ſic poëta Ennius in Rom. annalibus:

Quod minimum eſt, neq; (ut aiunt) *min facere audent.*

Quod ita Publius Vergilius imitando emolliuit:

Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſat.

CAPVT VI.

Qui sint propriè milites æredirutí apud poëtam Ausonium, ac eiusdem uerba in epistola explicata.

AVsonius Gallus uerbo utitur, quod est æredirutus, in epistola ad Paulinum super ludicro opere, quod ab eo Cētonis nomine inscribitur. Et quia (inquit) sub† imperāte metu merui procedere: mihi inter frequentes stipendium† finaliter æreditutum facies, ut cumulo carminis in fiscum suum redacto, redeant uersus unde uenerunt. Hactenus Ausonius. Sciendum uerò, quod æredirutí milites eiusmodi appellati sunt, quibus ꝓpter ignominiam stipendium subtrahatur. Iocatur enim Ausonius de uersibus Vergilianis, quòd sparsos, laceratosq́ passim collegerit, & in unum ueluti opus contexuerit, ut ex alieno suum poëma factum sit. Nam si carmen (inquit) redeat unde uenerit, haud quaquam strenuus, & frequens in militia haberi potero. Proindeq́ me potius inertē & æredirutum dixeris, neq́ mihi stipendiū aliquod uelut assiduo poterit assignari. Varro autem in libris de uita patrum: Stipendium (inquit) appellatum est, quod æs militi semestre, aut annuum dabatur, cui uerò datum non sit, is propter ignominiam æredirutus erat. Quod & Nonius Mar. in libro de doctorū indagine notauit Nā & Ver. Flacc. est author, æs militū, q ob ignominiā missionē habuissent, nō in militiæ sacculū, sed in fiscū mitti solitū.

† imperatore meo tū merui,
† Sin aliter

CAPVT VII.

Quo pacto Varronis uerba in libro de agricultura emendari oporteat, & quo sensu accipienda sint.

PErmulti olim quæsierunt, quæ nam in dicendo figura illa sit, qua Terentius Varro in principio libri de re rustica ad uxorem Fundaniā est usus: Potius essem consequutus Fundania & cōmodius,

si

si tibi hæc scriberem, quæ nunc (ut potero) exponam. Ex his autem uerbis, nulla quidem sententia elici potest, digna M. Varronis eruditione: quem Terentianus undecunque doctissimum uocat. Sed ego antiquissimum è Marciana bibliotheca codicem nactus (quæ Florentiæ admodum nobilis est) inuenio ferè ad hũc modũ: Otius essem consequutus Fundania, commodius hæc tibi scriberem. Quæ tamen nonnihil etiam sunt interpolata, quod si liceat in his tenebris, quæ sentiam respondere, haud aliter à Varrone crediderim scriptum, quàm in hunc modum: Otium si essem consequutus Fundania, cõmodius tibi hæc scriberẽ, quæ nunc ut potero exponã. Nam illud, quod aliquot habẽt codices, otius essem, deprauatum, uiolatũque improbitate scriptorum est, quorũ & uelocitas plerunque, & inscitia permultùm obfuit bonis authoribus. Quãquam & hoc apud ueteres quoque usitatũ, ueluti in Plautinis adhuc, Terẽtianisque fabulis conspicitur, ut uocaleis adeò litteras abijcerent, quo fit credendum facilius, lectionem illam (quam restituimus) genuinam ac propriam esse. Nam & cõsonantis interdum litteras pari licentia in prolatione omittebant, quod & M. Tullius asserit, & grammatici passim factitatum affirmant. Lectio uerò hæc, quam & fidei & uetustatis meritò intromittimus, quantopere sit à studiosis approbanda, testis erit mihi & Mainardus Iohannes uir diligens, & in bonis litteris admodum doctus, qui eam pro uerissima tuetur, & asserit. Quod autem otium, & negotium per t litteram malim scribere, qum per c mouent me ueterum elogia, & inscriptiones, in æreis & marmoreis monimentis, ut illud uulgatum & peruetustum: ARGENTARII

ET NEGOTIANTES BOARII

HVIVS LOCI.

CAPVT III.

Accij poëtæ uersus apud Apuleium recogniti, & quo pacto mutuatus sit illos ex Acciana tragœdia.

Vc. Apuleius in oratione ad Seuerianũ proconsulem Aphricæ, uersus Accianos mutuatus est, quo loco de Hippia, eiusq; multiplici ingenio ac doctrina agit. Sed eos tamẽ uersus, nõ cuiusq; est agnoscere, quoniam nulla ibi mentio sit, uel carmen id esse, uel ad aliquem saltem poëtarum referendum. Sic enim inquit Apuleius: Vno solatio freta est urbs exẽpli tui, quod qui legatus mittitur proconsul ad nos, citò reuersus est. Sol qui micantem candido curru, atq; equis, flammam citatis feruido ardore explicas, itemq; luminis eius Luna discipula. In his autem interpositi sunt uersiculi senarij, qui diligentia nostra facilè authorem suum recognoscẽt, cum ex Accij tragœdijs ab Apuleio assumpti sint. Nam & Priscianus nõ cõtemnendus author, pro Accianis eos affert in libro de metris comicis, tum in Phœnissis ab Accio ita scriptum tradit:

Sed qui micantem candido curru, atq; equis
Flammam citatis feruido ardore explicas:
Quiq; natum aduerso augurio & inimico omine:
Thebis radiatum lumen ostendis tuum.

Apuleius autem non modò ad ipsum solem se conuertit, sed ad cæteros errones (ut uerbo utar Nigidiano) Sol (inquit) & Luna, nec non quinq; cæteræ uagantium potestate: Iouis benefica, Veneris uoluptifica, pernix Mercurij, perniciosa Saturni, Martis ignita.

CAPVT IX.

Egregiè factum à rege Alfonso in legenda Liuij historia contra imperium medicorum, & de simultate inter eum, & Cosmam medicem.

Minus indignum fore putamus, neq; improbandum ab his, qui paulò humaniores sunt, si & eorum exempla in litteras referamus, quibus maiores nostri etiam uiuentibus plurimùm concesserunt. Solent enim quidam sic in omnibus antiquitatē admirari, ut ingenium, resq; gestas iuniorum, prorsus despiciant. Sed ætate quidem superiori extiterunt uiri aliquot, magno animo, & egregia prudentia, cuiusmodi habiti sunt Alfonsus rex Neapolitanus, Franciscus Sfortia, Othomānus Turcharum princeps, & Cosmas Medices: de quibus (si quando incidit) nonnulla à nobis relata sunt. Sed illud celebre Alfonsi regis de Liuiana historia uisum est, quod hoc loco legeretur. Nam cum inter Cosmam Medicem maximæ authoritatis uirum, & Alfonsum regem suborta simultas crederetur, misit muneri Alfonso Cosmas, T. Liuij cōmentarios, librum quidem (ut par est) quàm ornatissimum: quoniam rex idem Liuianæ historiæ maximè fuit studiosus. Id autem cum medici regis (qui aderant) intelligerent, statim Alfonso imperant, ut cautim agat cum Florentino ingenio, neq; ullo modo Liuium attingat, librum illum ab hoste missum, in eoq; uenenum occultari posse, atque interlegendū cōtrahi. Quibus auditis Alfonsus attentior factus est, quasi assentiri monētibus uideret. Sed ecce interim Liuianū opus in mediū afferē, quod ubi rex cœpit aspicere, nolētibus medicis, aperuit, legit, euoluit, simulq; (ut homo summi spiritus Ineptire (inquit) desinite: nam regis animus haud priuati cuiusq; regiē arbitrio. Nec ēm de nihilo dicebat Home. Sub Io

peo, ac patrocinio uersari principes. Itaq; Ioannes Romanus pontifex in epistola ad imperatorem Iustinianũ, uetus illud ex historia sacra mutuatus est: Cor regis in manu dei.

CAPVT X.

M. Ciceronis uerba exposita de L. Tubulo sacrilego, & Luciliani uersus additi de eodem, tum quàm acri carmine Romanos ciueis Lucilius exagitarit.

MAr. Ciceronis uerba sunt in quinto de finibus libro: Quis P. Numitorem Fregellanum proditorem (quamq; reipublicæ nostræ profuit) non odit? Quis urbis conseruatorem Codrum? Quis Erithei filias, non maximè laudat? Cui Tubuli nomẽ odio non est? Quis Aristidem non mortuum diligit? In his autem uerbis, à plerisq; (ut uideo) ignoratur quisnã fuerit hic Tubulus, aut qua improbitate notatus, ut esse odio apud omneis debeat. Sciendum igitur L. Tubulum fuisse in Luciliana ætate hominẽ multis facinoribus, ac flagitijs insignẽ, qui præter alia multa rapinator, impius, atq; sacrilegus est appellatus, & à poëta Lucilio amarulento carmine proscissus. Quod & Cicero idem in libris de natura deorum insinuat: quo loco de Abderite Prothagora (qui ἄθεος dictus) eiusq; libris publicè cõbustis, disserit: Quid (inquit) de sacrilegis, quid de impijs, periurisq; dicemus,

Tubulus, si Lucius unquam
Si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius,

(ut Lucilius refert) putasset esse deos, tam periurus, aut impurus fuisset? Quin & alibi accusatum (inquit) eundem in causa peculatus, & quod in re iudicandi pecuniam dolo malo ceperit. Et in oratione pro M. Scauro audacissimum hũc, atq; sceleratissimum uocauit, quo circa sic Pedianus Asconius: L. hic Tubulus prætorius fuit, ætate patrum Ciceronis. Is pro-

Is propter multa flagitia cum de exilio accersitus esset, ne in carcere necaretur, uenenum bibit. Lucilius uerò satyrarum author, non Tubulum modò, sed Mutium, Lupum, Carbonem, ac Lapatum multis uersibus est acerrimè insectatus, ex quo illud:

Secuit Lucilius urbem,
Te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis.

CAPVT XI.

Quanta saeuitia fuerit Auidius Cassius, ac de supplicio illius ad necandos homines per fumum, tum de his etiam, qui fumos uenderent, non inelegans obseruatio.

INter caetera exẽpla saeuitiae atq; crudelitatis Auidij Cassii nomen, atq; ingenium relatũ est, quando & hunc ipsum nonnulli cruoris cupidum, & alterum Catilinam uocarũt. Sed hoc unum supplicij genus ab eo excogitatum, libitum mihi est adnotare, ne tanta saeuientis animi feritas, atq; atrocitas non consideretur. Is igitur Auidius trabem seu stipitem longitudine lxxx uel c pedum è materia curabat deligi, tum à summo usque ad infimas partis noxios alligabat, eosq; in altum erectos, incendi, atq; concremari uolebat, sic ut multos incendio, alios fumi cruciatu necaret, quod à Vulcatio scriptũ est ad Augustum Diocletianum. Alexander autem Seuerus, fumo eos necari imperabat, qui fucum facerent, & in amicorum causis, atq; officijs fumum uenderent. Itaq; Turinum familiaritate sibi coniunctum, & quod improbius imperatorem uenderet, in foro transitorio ad stipitem alligatũ, fumi cruciatu extinxit, addito per praeconem elogio: Fumo pereat, qui fumum uendidit. Hi enim homines fumum uendere dicuntur, qui in officijs aulicis ementiẽtes, imperatoris authoritate abutuntur, eiusq; famam & dignitatẽ infami ambitu

dehonestant, quales apud Antonium Heliogabalum nobiles in hoc genere habiti sint: Cordus, & Herodes, qui eum ex stulto stultiorem faciebant.

CAPVT XII.

Relatum ex lege Menia de comprimendis morientiũ oculis, & quod minime filijs liceret parentum oculos occludere.

E lege Menia scriptum sic est apud ueteres, fuisse cautum, ne filij parentibus oculos in obitu sugillarent; quoniam pietatem ostendi, atq; probari existimarẽt. Verba legis hæc sunt, ut est author Terentius Varro:

Ne filij parentibus luci claro oculos sugillanto.

Quod ipsum & Marcellus Nonius obseruauit. C. autem Plinius refert, sacrum fuisse magno ritu quiritum, ut morientibus oculos aperirent, in rogo autem patefacerent. Quo magis indicari posset, neq; ab homine supremũ eos spectari fas esse, & cælo nõ ostendi nefas. Hinc freques locus apud poëtas ad pathon maximè permouendum, de operiendis, comprimendisq; morientium oculis, quo nomine infelices inquit Plutarchus eos uulgò solemus uocitare, quorũ oculos propter absentiam non potuerint parentes obtegere.

CAPVT XIII.

Verbum quod est subulo Hetruscum esse, ac pro tibicine accipi, & Macrobij uerba de subulonibus ascripta.

Eruatũ est alibi à nobis, fuisse apud ueteres, qui fabulas Hetrusco sermone componerent, ac in ipsa quoque urbe studium fuisse Romanis ciuibus, ut Hetruscam eruditionẽ perdiscerent. Quocirca uoces compluris adhuc afferuntur à grammaticis, quæ suam originem in Hetruria habuerunt, quod à Terentio Varrone,

Varrone, & Fabio Quintiliano scriptum est: Inter alia uerò quæ traduntur uocabula, subulonem inquit Festus Pompeius tuscam esse dictionem, qua significatur tibicen: quod ipsum, & Q. Ennius poëta hoc uersu posuit:

Subulo quondam marinas propter astabat aquas,

ut M. Varro notauit in libro de uerbis poëticis: Huius (inquit) uerbi radices haud quidem in Latio, uerùm in Hetruria petendæ sunt. Sed illud imprimis seruandum est, hanc uocem & in cœnis Macrobianis haberi, quo loco de iocis ac dicterijs disserit, quæ in cœnis atque compotationibus ad urbanitatem & gratiam meritò exiguntur. Neque illa (inquit) proferenda sunt, quæ planipedes, aut subulones solent. Quem locum facilius quidam contaminant quàm exponunt. De subulis notũ est omnibus, acceptas esse pro mucronatis spiculis, quorum sit usus in lanificijs ad pectenda uellera. Hinc illud ab Anneo Seneca dicitur: Indignum esse pro dijs, hominibusque in aciem suscepta subula armatũ descendere. Plinius in ceruorum cornibus subulas nuncupat, qui à Græcis πασσάλοι appellantur. πασσάλοι

CAPVT XIIII.

De animantibus, quæ in igne uiuant, ac ibidem de Chamæleontis facie, ingenio, & coloribus.

INter alia animantia, de quibus scribit à ueteribus, relatum de his est, quorũ uita ex ipso tantum igne constet, ob eam causam Pyraules bestiæ, uel Pyrausta uocant à Græcis, quòd in flagrantibus fornacibus medio igne peruolitant. Pyraules. Quadrupedes sunt, ac pennulis instructæ, magnitudine maioris muscæ, ut ab Aristotele & C. Plinio notatũ est. L. Apuleius flammida appellat Latino uerbo, quæ totum æuum in igne (ut inquit) consumũt. Vbi à flammis lõgiore paulò uolatu

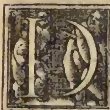
latu absunt: protinus emoriũtur. De Chamęleonte uerò, uulgatum est, eum ex elemẽto aëris duntaxat constare. Sed hac in re libet uerba C. Plinij subijcere: qui in his prosequendis atq; explicãdis summa diligentia, incredibiliq; doctrina prę stiterit. Chamęleontis figura (inquit) magnitudine Crocodili est, nisi crura essent recta & excelsiora, latera uentri iunguntur, ut piscibus, & spina simili modo, prominet ei rostrũ ut in paruo animãti, haud absimile suillo sit, cauda illi prælõga in tenuitatem desinens, & implicans se uiperinis orbibus, ungues adunci, motus tardior, ut testudini, corpus asperũ, ut Crocodilo, oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrãdes & corpori concolores, nunquã eos operit, nec pupillam mouet, sed totius oculi uersatione circum aspicit, ipse celsus hiãti semper ore. Solus animalium omniũ nec cibo, ne potu neq; alio quidem, quàm aëris alimento nutritur. Circa caprificos ferus, innoxius alioqui. De colore eius mirificum illud notatur: eum nanq; subinde mutat, & oculis, & cauda, & toto corpore, ac semper illum reddit, quemcunq; proximè attigerit: præter rubrum tamen & candidum, ut authores conueniunt, ob idq; animantium timidissimum existimatur. Hinc uetus prouerbium traditur de his hominibus, qui ad omnia commodè atq; aptissimè se habẽt, quod in Atheniensem Alcibiadem relatum est. Visitur hoc animal præcipuè in India, & hibernis mensibus latere solet ut lacerta. De uiribus aũt & potestate eius complura atq; admirãda referũtur ab authoribus, maximeq; à Democrito, qui librũ de potestate Chamęleõtis cõscripsit. Neq; aũt ignoramus accusari à criticis Pli. quod in describẽdis Chamęleõtis uiribus, Democriti authoritate abutatur, in quo equidem minimè sum iudicium nostrum interpositurus, præsertim cum idem Plinius fidem suam ad authores uetustissimos reuocet, inuestigandis atq; aperiendis naturæ arcanis.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. DECIMVSNONVS.

CAPVT I.

De remedio expergiscendi à somno, & quomodo inter se differant authores de Alexandro Macedone, & Aristotele philosopho enarrantes.

Ignum sane exemplum Græcis ingenijs celebratur, in ueterum monimentis, quo se ipsum facilè quis possit urgente somno eximere. Relatum enim de Alexādro quidem Macedone, quòd is, ut in gerendo imperio occupatior, remedium hoc contra somnum excogitauerat. Primò uas æneum prope lectum adstituens, seipsum ita ad quietem cōponebat, ut pilam æneam, seu argenteam manu compressam retineret, brachiumq́ super uas prolatum haberet: quo pila ipsa (sicubi somno concederet) è manu delapsa, in subiectum æneum procideret, simulq́ illo sonitu excitus exurgeret. Vnde hæc Alexandri potius dormitatio, quàm somnus uideri poterat. Hanc rem & Ammianus Marcellinus homo Græcus in Romana historia rettulit, quo loco similem facit Alexandro Bizantiū Iulianum, quòd is in treis maximè parteis noctem diuiserat: sic, ut quieti, & reipublicæ & musis iustum pēsum rependeret. Sed est tamen in quo authores dissentiant, alij enim Aristoteli philosopho id ascribunt, ut Laërtius Diogenes, qui ab eo factum asserit, quo posset experrectius in omnibus ferè disciplinis aduigilare. Nos eiusmodi authorum differentiam iudicaturis liberam relinquimus.

multò latior suprema parte foret, ac mirifica quædã & egregia uidebatur figura, ex quacunq; parte resultare. Intus præterea latebræ erãt & cauernæ cõplures ad excipiẽdos milites accõmodatæ. Quà uerò hosteis ipsos spectabat, patefactã frontẽ habebat, et undiq; fenestellas obiectas, qbus citra ullum discrimẽ facilè poterãt milites tela in hosteis iacere. Et quod supra omnia maximè mirũ uidebat, tanta quidem facilitate in quamlibet partem mouebatur, ut etsi strepitũ maximũ ædderet, minimè tamen obseruari aut conspici poterat in utram partẽ inclinaret. Hac uerò machina Demetrius ille Antigoni filius (qui Poliorchites est appellatus) ita cupidè ac strenuè utebatur, ut ex urbiũ ruinis nomẽ illi inditum sit. Plura autem huius generis bellica instrumẽta reperiunt apud Græcos in Athenæi & Philonis cõmentarijs. Apud Romanos uerò authores non Flauius modò Vegetius de his, sed Ammianus Marcellinus, & Pollio Victruuius ad Octauiũ Augustum scripserunt.

CAPUT III.

Ennij poëtæ distichum de P. Scipione allatum, & Annei Senecæ uerba in epistolis emendata atq; recognita.

NIhil inuenio in Romanis litteris magis deprauatum aut corruptũ, quã ea omnia in quibus ueterum poëtarum carmen allatum sit, ut Accij, Neuij, Lucilij, et eiusmodi aliorum. Mirum enim ꝙ peruersæ uoces, quàm præfracti numeri, & in torta lectio extstat, ut magnopere laborandum sit, uel sensum aliquem posse aucupari. Quod ego nuper expertus sum in Ann. Senecæ epistolis, in quibus siquando citantur ueterum carmina nullam propè imaginem ueræ lectionis aut effigiem dignoscas. Libro autem (ut uulgo nunc creditur) undeuigesimo, carmen hoc Ennianum affertur, de Publio Sci-

 pione

pione, quod ille idem de se, ut animo fuit maximo sic refert

Si fas cædendo cælestia scandere cuiquàm,
Mi soli cæli maxima porta patet.

At in epistola Annei quã corruptum hoc est, quàm uiolatum, quã peruersum, ut nec uerba ipsa satis cohæreant, neq; sensus in aliquo appareat. Quam rem satis habui pro tempore bonis ingenijs indicare. Quod siquis Ennianos uersus, proinde ut apposui ex integro apud authorẽ desideret, Cœlium is Firmianum legat in libro ad imperatorem Constantinũ primo, de diuinis institutionibus, quo loco & hoc ipsum carmẽ de Scipione magnis conuitijs incessitur, quãdo & M. Cicero in libris de republica posuerit, sicuti à Firmiano demonstratur. Vnde illud etiam Vergilianum:

Quem super ingens Porta tonat cæli.

CAPVT IIII.

Cassij Seueri dictum perelegans in Labienum historicum, ac de improba eiusdem Labieni dicacitate.

Ictũ hercle lepidũ et pinde elegans fert Cassij Seueri in Labienũ historię authorẽ, cuius fortè libri cũ fuissent exusti, bellè secũ agi Cassius putauit, siquid in hominẽ (cui credebat maximè inuisus) scomaticè iocaretur. Itaq; dum illius (ut dixi) cõmentarij ex senatusconsulto essent cõcremandi: Me (inquit) uiuũ uri oportet, qui illos didici, festiuè nimis atq; mordaciter. Huius aũt rei meminit Anneus Seneca in epistola ad Nouatum. Nam cũ Labienus idem Põpeij partibus studeret, ac historiam rerũ eius gestarũ scripsisset, senatus cõsulto actũ est, ut eius cõmentarij cremarent. Fuit aũt in Labieno libertas tanta, ut libertatis nomen excederet. Et quoniã passim ordines honoresq; omneis laniabat, Rabienus uulgò uocatus est, quod in nostris commentarijs copiosius explicauimus.

CA-

CAPVT V.

Quid sit repandirostrum, & incuruiceruicum pecus, ex Pacuuio apud M.Varronem: & emendata ibidem uerba et exposita contra imperitorũ sententiã.

COmplura quidem uocabula reperiuntur, quæ poëtæ ueteres, nõ minore studio innouandi ꝙ cõsilio delectandi adinuenerũt, existimãtes fore (quod ait Cicero) ut Romanus sermo fieret indies aptior atq; locupletior. Quod si in quibusdã cõpositio ipsa paulò durior atq; improbior uideri potest, apud comicos præsertim authores, pleraq; tñ lõgo usu atq; cõsuetudine mitiora efficiunt, coq; gratiora foret, si minus deprauata & corrupta haberetur, cuiusmodi hæc sunt: repandirostrũ pecus, et incuruiceruicũ, & arietes etiã recipcicornes de quibus breuiter nunc agemus. Nam delphinos quidam repandi rostrũ animal & incuruiceruicũ uocarunt, sumpto ex habitu animãtis uocabulo, quòd rostrũ habeat repandum, & ceruicẽ quasi incuruã, quod & Ma. Varro ad Ciceronẽ, & Fabius Quintilian. in Pacuuianis fabulis obseruarunt Sic em̃ Varro, secundus gradus à quo grãmatica descendit antiqua, quę ostendit queadmodum quodq; poëta uerbum confinxerit, quod etiam declinarit. Hinc Pacuuius rudentisibilus, hinc incuruiceruicum pecus, hinc chlamyde clypeat brachium, quæ uerba in gratiã studiosorum apponere uolui, quoniã in uulgatis ferè exemplaribus prę fracta & fœdè inuersa sunt. Quod autem incuruiceruicũ pecus in Pacuuiana fabula dictũ sit, demõstrat hoc ipsum & Fabius ad Marcellum Victorium referens Pacuuianum hunc uersiculum.

Nerei repandirostrum, incuruiceruicum pecus.

Sed & Lucilius quoq; (qui apud nostros stili nasum pri-

mus condidit) repandirostros appellat delphinos in satyris.

Lasciuire pecus iussit, rostriq; repandum.

Quod in cōmentarijs Nonianis inuenitur. Arietes uerò primus Laberius (ut existimo) reciprocicornes appellauit, quod haberent reciproca & obtorta cornua. Id & commentaria quorundam ueterum probant, & Septimius Florens in libro quem de Pallio inscripsit, arietem inquit, non ut Laberius reciprocicornem & lanicutem appellauit, sed trabitextum.

CAPUT VI.

De imagine Nemesis eiusq; potestate & nominibus, & epigrama Ausonij expositum.

Quæ dea sit Nemesis, & quo maximè honore habeatur, exponūt ferè complures, tam apud Græcos quā apud Latinos. Sed libuit adnotare hoc loco epigrāma illud Ausonij Galli quod ex Græco poëta ingeniosus (sicut pleraq; alia) in Latinū cōuertit. Carmen id est:

Me lapidem quondam Persæ aduexère tropæum,
Vt fierem bello, nunc ego sum Nemesis.
At sicut Græcis uictoribus asto tropæum:
Punio sic Persas uaniloquos Nemesis.

Quod apud Græcos tamen nescio quo pacto pressius multò atq; limatius habetur:

Καὶ μὲ λίθον Πέρσαι δεῦρ' ἤγαγον ὄφρα τρόπαιον
Στήσονται νίκας, εἰμὶ δὲ νῦν Νέμεσις
Ἀμφοτέροις δ' ἕστηκα καὶ Ἕλλησι τρόπαιον
Νίκας καὶ Πέρσαις τοῦ πολέμου Νέμεσις.

Historiam uerò ex qua utrunq; declaretur epigrāma Pausanias ponit, ad hanc propémodum sententiam: A Marathone (inquit) stadia supra sexaginta Rhamnus abest uicina mari quà Oropum itur, paulò autem supra mare templū Neme-

Nemeſεως eſt, quæ contumelioſis maximè homninibus in euitabilis dea. Videtur autem barbaros quoq; illos indignatio huius numinis cõprehendiſſe, qui Marathonem deſcenderunt. Nam cum Athenas ipſas deſpicerent, eaſq; impedimento ſibi fore arbitrarentur, lapidem parium attulerunt, tanquam uictoria iam forent potiti, quem lapidem Phidias opifex in ipſam Nemeſis ſtatuam formauit. Ineſt aũt capiti eius deę corona, in qua cerui ſunt, et uictoriarum exiguæ uiſuntur imagũculæ. In dextera phialam retinet, in qua cælati ſunt Aethiopes, propter ipſum fortaſſe Oceanũ qui pater Nemeſis traditur. Hæc Pauſanias, qui tamen idem in hoc ipſo libro haud Oceanum Nemeſis parentem dicit, ſed Iouem, ſicuti Helenam matrem, nutricem Ledam. Neque autem me latet aliter de Nemeſi ac Rhamnuſia Plinium ſecundum ſcribere, ſed ad cognitionem epigrammatis non Plinij uerba, ſed adhibendus Pauſanias fuit. Nam & Ammianus quidẽ Marcellianus, de geſtis Galli imperatoris, ad hunc modum: Hæc (inquit) & huiuſmodi aliquoties operatur Adraſtia, quam duplici uocabulo Nemeſim appellamus, ius quoddam ſublime numinis efficacis humanarum mentium opinione, lunari circulo ſuperpoſitum. Vel (uti definiuut alij) ſubſtantialis tutela, generali potẽtia partilibus præſidens fatis, quam theologi ueteres fingentes, Iuſticiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc ut regina cauſarum, & arbitra rerum, hac diſceptatrice urna ſortium temperat, accidentium uices alternans, uoluntatumq; noſtrarum exorſa interdum aliò quàm quò contendebant exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit, eadémque neceſſitas inſolubili uinculo mortalitatis uinciens faſtus tumentis, in caſum & incrementorum & detrimentorum momenta uerſabilis, & nunc erectas illas mentium ceruices opprimit

Oceanus pater Nemeſis.

oppr imit & eneruat, nunc bonos ab imo suscitans, ad bene uiuendũ extollit. Pennas autem ideo fabulosa uetustas aptauit, ut uolucri uelocitate cunctis adesse existimetur. Et prætẽdere gubernaculum dedit, eicꝗ rotam subdidit, ut regere uniuersitatem per elementa discurrens omnia nõ ignoret, & hæc demum (inquit) mutabilis & inconstans, fecit Agathoclem Siculũ ex figulo regem, & Dionysium gentium quondam terrorem, Corinthi litterario ludo præfecit. Et Andriscũ Adramitenũ, in fullonia natum, ad Pseudophilippi nomen euexit, ac legitimum Persei filium, artem ferrariam ob uictũ quærendũ edocuit. Verùm de hoc dictũ à me alibi copiosius.

CAPVT X.

De prudenti responso Cecilij Metelli ad amicũ, qui eius animi cõsiliũ scire cupiebat, neq; esse cuiusquã ingenio facilè confidendũ in rebus grauioribus.

NEmini unquàm dubium fuit, quin prudentiores illi homines atcꝗ consultiores habiti sint, quorũ consilia & in republica seruanda, & in uita instruenda maximè præstiterint. Qua in re obseruatum hoc est, cautissimum quemcꝗ haud temerè animi consultationes, uel intimis etiam amicis cõmittere. Nihil enim dicebat Democritus maiorem arguere imprudentiã, atcꝗ uecordiã, quàm ea credere homini, quæ parũ æquo animo patiaris disseminari. Itacꝗ responsum Metelli Cecilij eiusmodi uisum est quod his quocꝗ cõmentarijs legeretur. Nam hic ipse Metellus, qui deuicta Macedonia, dictus est Macedonicus, cũ summæ uir prudentiæ & consilij haberetur, amico cuidam quod esset in re magni momenti acturus rogitanti, ad hunc modũ cordatè respondit: Tunicam (inquit) hanc meã exinderem si eam meum scire consilium existimarem. Quo dicto facilè quiuis potest considerare, cuiusmodi sit uiri prudentis officium, cum sit homo ipse (ut inquit alicubi Cicero) acutum ani-

mal

mal sagax, uarium & multiplex, ut nihil sit minus tutũ, quã hominis fidei confidere: iuxta sententiam Pauli Tarsensis. Id autem de Metello, Nepos Cornelius, & Valerius Maximus in exemplis rettulerunt. Poëta uerò Ennius eũ præcipuè amicum probat, qui uerborum uir paucorum sit, & qui non minus loqui, quàm omnino tacere calleat, qualis ab eo Seruilius Geminus doctissimis uersibus commendatur.

CAPVT VIII.

Ceruos pro seruis & fugitiuis accipi apud ueteres: ac Martialis poëtæ carmen expositum contra aliorum sententiam.

Artialis poëtæ uersiculi sunt notissimi in hũc modũ q̃s ascribã: ut in libris antiquioribus inuenio:

Suppositam (fama est) quondam pro uirgine ceruam:
Ac nunc pro ceruo mentula supposita est.

Ita em̃ ueteres adhuc codices retinẽt: quæ lectio ꝓpria & genuina est, ut nõ puerũ, sed ceruũ suppositũ legamus. Nã qui lepor obsecro in carmine, quæ festiuitas in poëta urbanissimo fuerit, si (ut quidã legũt) ꝑ uirgine ceruã fuisse suppositã nũc pro puero supponat mẽtula? Hoc aũt loco ceruũ Marti. & elegãter & antiq̃rũ more ꝑ fugitiuo accipit, sicqdẽ & supra:

Huic comes hærebat domini fugitiuus Achillas
Insignis forma, nequitiaq; puer.

Ceruos uerò apud antiquos uocari cõsueuisse à celeritate fugitiuos, docet etiã Sex. Pom. cuius uerba ex libro de uerborũ significationibus xix subiecimus: & si in peruulgatis istis codicibus neutiquam comperias: Seruorũ (inquit) dies festus uulgò existimatur idus Augusti quòd eo die Seruius Tullius natus, idemq; Dianæ ædem in Auentino dedicauerit: cuius tutelæ sunt cerui, à quorũ celeritate fugitiuos uocant ceruos Quibus intellectis apertè sensus elicitur. Neq; illud alienum uideri debet, quod in Terentiana fabula scriptum est ab Ae-

lio Donato, quo enim loco Terentius quadrupedẽ inquit constringito, Quadrupes (inquit Donatus) ligaturæ genus in cruribus. Aut item quadrupedem posuit pro seruo & fugitiuo. Vnde illud Vergilianum:

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.

Quo circa apud comicos etiã authores ceruũ pro fugitiuo dici solitũ apparet, sicuti & lupæ item pro meretricibus passim accipiunt, & canes pro amatoribus, ut qui lepores magno studio consectent, quæ ab eodem Donato asseruntur. Hinc illud uulgatum:

Fœcundi leporis sapiens sectabitur armos.

Et illud etiam Terentianum ex Liuio Andronico (si Iulio Capitolino credimus) pro militari dictum:

Tute lepus es, & pulpamentum quæris.

CAPVT IX.

M. Ciceronis uerba emendata atq; exposita in libro de optimo dicendi genere Lucilianis uersibus, de Esernino oratore, ac de eo nõnihil.

Ar. Ciceronis liber est, cui titulum fecit de optimo genere oratorũ, quo autem loco de Eschine oratore Attico, & Esernino Romano habetur mentio, uerba quædam corrupta alicubi sunt, & obscurè inuoluta. Quod ut facilius extimari, atq; iudicari possit, ascripsimus, ueluti etiamnum legunt in omnibus ferè exemplaribus: A me (inquit) quo maximis minima conferam, gladiatorũ par nobilissimũ inducitur Eschines, tanq; Eserninus, ut ait Lucilius nõ spurcus homo, sed acer & doctus, quomodo à Pacidiano hoc cõponitur optimus longè post homines natos. Hactenus Cicero: in quis tamẽ uerbis, nullus propè sensus elicitur, nulla carminis Luciliani effigies apparet. Nos autem (qui bonis mentibus elaboramus) non

non indignū prorsus operæpreciū fore arbitramur, si & Ciceronis uerba exponamus, & ipsum Lucilij carmē restituamus. Eleganter em̄ & eruditè M. Cicero inter nobilissimos gladiatores, hoc est, inter eos, qui in foro, uelut in acie & arena certantes dimicent, Eschinem cōnumerauit, collata cum Eserníno similitudine ex Luciana satyra. Facilè aūt Ciceronis uerba intellexeris, si Lucilij uersus ascribamus, sicuti adhuc integri seruantur in cōmentarijs Nonianis ad filium:

Eserninus fuit, flacco ore, æqueq; sannis
Spurcus homo, uita fuit illa dignus, locoq;
Cum doctus tum acer componier optimus multò
Post homines natos, gladiator qui fuit unus.

Ex his planè constat, quo pacto Ciceronis locus & interpretandus sit, & emendandus. Quanq; hoc idem de Eserníno in epistolis ad Pomponiū Atticum, & in Tusculanís etiam relatū est. Neq; illud prætereà ignorandū, quod idē P. Lentulus Eserninus uocatus est, & promptus in dicēdo. Cuius pater Marcellus Eserninus in oratorū quoq; numero à M. Tullio intromissus, sed filius (de quo supra) longè doctior acrior, & exercitatior habitus est, quam rem & in nostrís oratoribus pdiligenter explicauimus. Apud Senecam uerò Anneum & alter Eserninus Marcellus in declamationibus celebratur, quí nepos Asinij pollionis fuit. A quo sic instructus atq; doctus traditur, ut eius eloquentiæ futurus hæres crederetur. Sed hæc alibi díximus copiosius.

CAOVT X.

Locus elegans Heliogabali imper. de suis conuiuijs in discumbendo, ac de sigmate etiā mensa, & quid ea uoce apud Martialē poētā significetur.

Epide factū traditur à Vario Antonino Augu. qui Heliogabalus est appellatus, in amicorum cōuiuijs. Nam cum his cœnam fortè exhiberet, quibusdam simul discumbētibus, nō accubitus

quidem pro consuetudine, sed reflatiles folles substerni curabat, idq; ipsum mirifica arte & ingenio, sic, ut conuiuæ reflatis paulatim follibus, infra cæteros sub ipsis mensibus ridiculè subsiderēt. Quin & idem imperator (ut à Lampridio traditū est) primus adinuenit sigma humi cōsternere, sine lectulis, ut à pedibus utres ad reflandū spiritū soluerēt. Quod autem sigma hoc loco Lampridius dixerit, in ea uoce accipiendum est, mensæ genus, quæ lunę similitudinē haberet, formāq; præferret litterę Græcæ, qđ & Val. Martia. insinuat:

Accipe lunatam scriptum testudine sigma. Et alibi:

Septem sigma capit.

Tametsi dictio hæc à nostris grāmaticis ferè deprauari consueuit. Sed ēm Lampridius id totū apertissimè explicat. Habuit hanc (inquit) consuetudinē, ut octo caluos rogaret ad cœnam, item octo luscos, item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, octo pingueis, cum capi nō possent, uno eodemq; sigmate, ut ea ratione maior subinde risus spectatoribus moueretur.

CAPVT XI.

De cymbio uase, & carchesio, & quo pacto Macrobius fœdè errauerit, cum de his disserit in Saturnalium commentarijs.

Otandum Macrobij Aurelij erratū, & quidē fœdum, de uasculo, quod sit cymbium. Asserit ēm in Romana quidē eruditiōe primū de hoc factā esse mentionē à poēta Vergilio, cum alij ante illum de eo meminerint. Vulgatū autem cōpluris apud Græcos de eo deseruisse. Nam præter Philemonem comœdiarū authorē, & Anaxandridem, Eratosthenes quoq;, & Demosthenes de cymbio egerunt, quod apud eundem Macrobiū Eustathius affirmat. Sed eius uerba subijciēda sunt, quo facilius cognosci ueritas, ac iudicari sincerius possit. De charchesiis

chesiis (inquit) & cymbijs apud Latinos haud scio, an unq̃ mentionem reperias. Ac paulò mox: Nec cymbia (inquit) in Latino sermone reperies: nã sic unus apud nos P. Vergi.

Inscrimus tepido spumantia cymbia lacte.

Quod autem incognitũ id Latinis ingenijs dicat, neq; ab aliquo prorsus usurpatũ ante Maronẽ, perfalsum esse apertissimis rationibus conuincit: quandoquidem Varro ipse Terentius (qui ante Vergiliũ scripsit) cymbium uas nominauit: in eo maximè cõmentario, quẽ de uita patrũ inscripsit: Erant (inquit) uasa uinaria, sicuti cymbia, aquilinæ, pateræ, gutti, sextarij, Hæc hactenus Varro, quæ Nonius etiã Marcellus in libris ad filium agnoscit, quo loco de uasculis agit. De figura aũt cymbij nõ est agendum nunc pluribus: constat enim ab effigie cymbę denominatũ. Nam cymbium (ut idem ait Macrobius, per cõminutionem à cymba deducitur. Quin & alia tradunt poculorũ genera, quæ ab ipsis nauigijs formã & nomẽ acceperũt; sicuti carchesiũ. Neq; mirari quisquam debet, Macrobiũ hac in re excidisse, cum in carchesio etiã pari ferme errore deliquerit, quãdo & hoc ipsum uerbũ à Liuio quidem Andronico positũ est, qui Latinorũ poëtarũ uetustissimus meritò habet. Sic eñ Liuius de carchesio:

Florem antlabant liberi ex carchesiis.

Quòd & Pompeius Festus obseruauit, cuius doctrinã atq; eruditionem idem Macrobius magnopere commendat.

CAPUT XII.

Quibus causis Romanus populus atros dies ac luctuosos haberet, ac de minuendo luctu, & publicè, & priuatim.

IN collectaneis Sex. Pompeij (quæ contraxit ex Verrij Flacci cõmentarijs) rationes afferũtur, de minuendo luctu, tam publicè, quàm priuatim: quoniã pro rerum fortuna atq; calamitate, luctus

in ciuitate habebatur. Veluti cum Vestalis ob noxam, iussu pontificum, confoderetur, cum cælesti igne Capitolium tangeretur, aut cum clades aliqua insignis foret denunciata. Tolli autem luctum in populo his maximè tribus causis relatum est, in dicatione ædis, in cõdendo lustro, quod ad censorum officia pertinebat. Tertiò cũ uotum publicè susceptũ ritè solueretur. Et hæc quidem contra publicum mœrorem constituta sunt. Priuatim uerò complura in unum congruebant, quæ omnem familijs luctum abolerent, hoc est, cum liberi nascerentur, cum nouis honoribus familiam honestarent. Item cum pater, aut filius, aut uir, aut frater ab hoste captus, domum rediret, cum puella desponsaretur, cum propiore cognatione aliquis nasceretur, quàm ille cuius nomine luctus fuisset. Poëta autem Ouidius per decem menseis tradit post uxoris obitum superesse in cõiugibus luctum, quod ex legibus Numæ assumptũ est, ut copiosè exponitur à Plutarcho. Putaui hæc adnotanda, ut intelligant facilius quæ potissimum rationes forent, quibus Romanus populus ad luctum, aut ad lætitiam adduceretur: quando & in ueterũ annalibus frequẽs mentio fit de luctu publicè cõminuendo.

CAPVT XIII.

De Necepso rege & philosopho, eiusq; magice, & Paulini poëtæ uersus expositi ex Firmico Materno & alijs.

Carmen est in poëmate Ausonij Galli, quod à Paulino conditum scribit, cum Tranquilli historiam de regibus epitomen referret:

Quiq; magos docuit mysteria uana † Necepsi:
Et qui regnauit sine nomine mox Sesoostris.

† Necepsus

Quis autem accipiẽdus sit hoc loco Necepsus, aut quid etiam scripserit, dubitari uideo à doctioribus. Qua in re legẽdi sunt ueterum annales, in quibus reperiemus regem fuisse

Aegyptiorum

Aegyptiorũ Necepſum, qui annos plureis imperauit, quod & Manethus author antiquiſſimus, & Euſebius tradunt. Quin & à Iulio Firmico plurimùm celebratur, nõ pro uiro tantum in aſtrorum cognitione peritiſſimo, ſed etiam pro rege iuſtiſſimo: quo em̃ loco de apoteleſmatibus & decanis diſſerit, plura de Necepſo adijcit: Sunt decani (inquit) magni numinis & poteſtatis, quòd omnia proſpera per ipſos, & omnia infortunia decernuntur. Sic & Necepſus imperator iuſtiſſimus Aegypti, & aſtrologus ualde bonus, p ipſos decanos omnia uitia, ualitudinesq́ collegit: oſtendẽs quam ualitudinem quis decanus afferret. Et quia natura, aliam naturam, & quia deum frequenter alius deus uincit, ex contrarijs naturis, & contrarijs poteſtatibus, omnium ægritudinũ medelas diuinæ rationis magiſterijs inuenit. Idem alibi eundem Necepſum, ac Petoſyrim diuinos uiros, ac ſanctiſſimæ religionis antiſtites appellat, quod & C. Plinius ſenſit, qui in tradenda ratione humanæ ætatis Petoſyrim ac Necepſum authores nominat, quorũ ſententia trimoria ipſa in uita hominum redderentur. Quod autem uana myſteria Necepſi dixerit, ad eius magicen (ut puto) reſpexit, qua reges ferè Aegyptij præſtiterunt. Quæq́ à C. Plinio non ſemel inepta uanitas, merumq́ præſtigium appellatur. Hæc una (inquit) omnium artium fraudulentiſſima, quæ in toto terrarum orbe plurimùm ſemel ualuit. Sed à Tiberio imperatore, uana, falſaq́ cõperta eſt. Ea em̃ (ut inquit Plinius) quæ à ſphæris ex aëre & ſtellis, & lucernis, peluibus, ſecuribusq́, & multis alijs modis diuina promittunt, & umbrarum praætereà, inferorumq́ colloquia, falſa omnia, & improbè recepta ſunt.

Finis libri deciminoni commentariorum Petri Criniti.

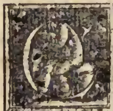
PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS.

CAPVT I.

De Sibyllarum diuinatione, quæ in Branchis, ac Delphis uaticinia redderēt ac ibidem nonnihil de prophetis relatum ex doctrina Platonicorum.

Aelius Firmianus, Hieronymus, & alij ueteres permulta de Sibyllis, earumq́ diuinatione scripserunt: quod & si aliâs diligēter obseruaui, libitum tamē est ea hoc loco repetere, quæ in academicorum commentarijs legimus: quo pacto, quibusq́ ratiōibus, & in Delphis, atq; in Brāchis eiusmodi uates deū se cōcipere crederēt. Nā prophetæ ipsi, & uates (ut eruditè à Platone, & Iamblico scribitur) per deos quidem, aut dæmones uaticinādi spiritum capiunt, quo earum causas cernunt, & futura etiā præuident. Nihil enim sine dijs perficitur, quorū tanta est potestas & bonitas in subiectis, ut dum in seipsis permanent, ad alia tamen subdita pro rerū genio & similitudine calor ille & potestas accedit: ueluti & solis radijs accidit, sicubi in alia corpora atq; elementa influunt. Neq; autem possunt homines suopte ingenio quicquàm de dijs cognosse, nisi uis quædam ab illis, & quasi ignis incidat, quo inspirante, humana simul & diuina censeātur: quod à Porphyrio & uniuersa academia copiosè asseritur. Opera eīm diuina, quæ penitus absoluta sunt, dij quidem perficiunt, media angeli, tertia dæmones. Verùm sic de fatidicis Chalcidensis Iamblicus ad Porphyriū, Sibylla (inquit) in Delphis duplici ratione deū suscipere solita est. Aut enim per tenuem spiritum & ignem qui alicubi ex ore quo-

quodā antri prorūpebat. Aut ipsa etiam in adyto sedens, super æneā sellam, quæ tripes, uel quadrupes foret, numiniq; dicata, & utrobiq; diuino illo spiritu acta, uaticinia fundebat. Itaq; tum plurimus ignis ex antro euolans, uati undiq; circū funditur, eamq; suo numine repletā agitat. Aut item sacratę sedi adhęret, per quam deo afflata, protinus ad uaticinia erū-pit. Sed & uates fatidica in Branchis, quæ in axe considit, aut uirgam manu gestat à numine aliquo sibi concessam, aut pedes interdum, limbumq; undis proluit: uel ignis uaporē ex undis haurit, simulq; his rationibus diuino splendore cōplectur, deoq; plena (ut dicunt) rerū pandit oracula. Quin & prophetæ ipsi ac cæteri uates (ut inquit Iamblicus) cum dei numine afflantur, nihil timēt, nihil uerentur. Nam per inuia incedunt, perq; ignem intacti ferunt, & flumina transeūt. Quod etiam fieri scribit à sacerdotibus in Cathaballis. Quibus manifestò apparet uates ipsos omnem prorsus humanitatē exuere, cum diuinum ignem & spiritum hauriunt, quo agitati magis extimulantur, ut à poëta Vergilio prudenter traditum est de Cumana Deiphœbe. Scripsimus aliâs de Sibyllarū numero et ætate, ex Varrone, Augustino, Firmiano, Capella, et alijs, cum Varro Terētius à quibusdā temerè in hoc accuset.

CAPVT VII.

Mos ueterum relatum in comitijs dirimendis, Ioue tonante, fulgurante, & quòd Flaminica etiam feriata tunc esset.

Nter alias ueterum obseruationes de comitijs dirimendis, illud etiam in augurum disciplina diligenti cura prouisum est, ne quid ageret cum populo, sicubi fulgura, aut tonitrua extitissent, qd' illa omnia dijs superis improbari uidentur, quæ Senatus, populusq; Romanus decerneret, Itaq; in iure ueterum pontificum sic lege cautum est:

Qq Ioue

Ioue tonante, fulgurante, ne comitia sunto.

Quod ob eam quoq; ratione referendum est, quonia apud ueteres poëtas insinuari hoc ipsum alicubi uidemus, sicuti Plautinum illud nunc subit in statuendo iudicio:

Vt primum tonuit, cicatrix russula, sublurida:
Iacent rationes, silet iudicium, quid dicam nescio.

Et illud notum:

Tonat augure surdo.

Haud enim fas putabat, eo temporis, cum populo agi, quæ res, cum locis multis apud M. Tullium, tum in orationibus contra Antonium notatur. Vnde uitiosi magistratus atq; dignitates dicebantur, si quando Ioue tonante ac fulgurante crearent. Sed hoc idem Appianus Alexandrinus explicat, ut alia permulta omittamus, qui in celebri illa seditione inter Apulcium tribunum & Ceciliu Metellum tam ingenti uoce Romanos ipsos refert in comitijs proclamasse, ut tonasse de cælo uideretur: Quo tempore nihil quidem (inquit ex lege cum populo agi conceditur. Illud autem sciendum, quod ipsa quoq; Flaminica (quotiens tonitrua audisset) feriata erat. Neq; agere quicquam fas erat, quousq; deos rite placasset, ut à Vectio Prætextato refertur, ex pontificu commentarijs apud Macrobium.

Infaustus magistratus.

CAPVT III.

Quòd in Tyberis undatione, draco maximus per urbem uisus sit Maurico imperante, ac de alio item Augu. cæsaris dracone, quem pro comitio ostentauit, & alia ibidē consimilia ex historijs ueterum allata.

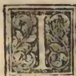

SCriptum est in Rom. annalibus, ac sæpius notatum, quo tempore dracones, uel qua magnitudine, in urbem Romam delati sint. Nam inundante maximè Tyberis fluuio, uisi per urbē traduntur, quod ipsum temporibus nostris cōtigit. Sed illud propè incredendum quibusdam uideri solet, quód imperāte quidem

dem Maurico Augu. Romæ accidit, qua uidelicet tempestate exundationes aliquod maximæ extiterunt, & Athesis, ac Tyberis fluminũ quando ob ingentem uim undarum Veronæ urbis mœnia dicũtur alicubi disiecta ac diruta. Tyberis autem fluuius in tantam excreuisse magnitudinẽ traditur, ut eiusdem alluuiones supra muros urbis influerent, ac regiones latè occuparent. Quo factum est, ut cum multa serpentũ genera p alueum Tyberis æstuante fluuio essent deuecta, inter hæc draco mira quadam, & insigni magnitudine per urbem trãsiens, usq; ad ipsum mare descendit. Quod & mox horribili prodigio pestis maxima secuta est. Iam uerò & Octauius Augu draconem siue anguem quinquaginta cubitorum Romæ habuit, eumq; pro comitio Romano populo ostentare consueuit, sicuti etiam rhinocerotẽ apud septa, & Tygrim in scena: siquidẽ Augustus idem eiusmodi ludis ac spectaculis magnopere tenebatur. Mittimus nũc historiam de illo nobili dracone, quem Attilius Regulus in Aphrica ad Bragadam fluuium castris ibidem positis, ac machinis admotis, tandem interfecit: cuius etiam corium c xx pedum longitudine fuisse traditur. Cumq; illud in urbem mitteretur, diu à Romanis non sine miraculo spectatũ est, sicuti & Tubero in historia, & Gellius, alijq; ex Græcis permulti scripserunt.

CAPVT IIII.

De symbolis Aegyptiæ theologiæ, ac de lotho arbore, super qua deus locaretur, aliaq; obiter non iniocunda de lotho capillata.

INter alia symbola, siue notas Aegyptiæ theologiæ, lothon, persicum, & eiusmodi alias arbores inuenio celebrari, qbus doctrina occultior, neq; intellectus signaretur, ut multi ex ueteribus testantur. Nã & imũ cũ nominabant, symbolicôs mũdi molẽ, seu

corpus intelligere soliti sunt, quo ipsa rerum materia exprimitur. Cum uerò deum lotho insidentē dicerent, id quidem pro deo ipso, atq; diuina intellectus perfectione accipiunt, quod & Calcydensis Iamblicus ad Porphyriū scribit: Quoniam (inquit) omnia in lotho & orbiculata & rotunda sunt, & poma & folia, quæ figura omnium proculdubio absolutissima est. Sed em̄ ex ea effigie (inquit) Iamblicus mentis actio denotatur. Deus autem super hanc actionem in se ipso totus cōsistens, ac reliquos principatus exuperans, sanctus, & ubiq; uenerandus penitus conquiescit. Quod ex ipso etiam sedentis habitu pernoscitur. Nam hic idem cum generationis ac totius naturæ uirium omnium, quæ insitæ elemētis sunt, causa existat, immaterialis quidem ipse, indiuisus, immobilis, ingenitus, totusq; ex seipso & in se ipse totus, om̄ia complexus, qua ratione super aquatilem lothum eiusmodi numē Aegyptij prænotarunt. Proclus autem (quo loco de magia differit) animantia quædam, lapidesq;, & arbores recenset, quæ suis dicata numinibus, maximè præstāt: Lothon etiam (inquit) Apollinis numini ascriptam, atq; dedicatam, quòd ante solis emersum, sua folia implicat, prosurgēte autem sensim ac paulatim explicat, & quatenus ad mediā cœli plagam ascendit, folia expandit, quo uenerationem suo numini peculiarem ostendat. Notum uerò, quod in urbe olim Roma & lothos plurimū celebrata est, nec illa tantum quæ in Lucinæ area esset, & quæ item in Vulcanali: uerùm quæ capillata diceretur: quoniam Vestalium uirginum ad hanc capillis deferretur, quas omnis æui longissimi fuisse testes sunt, & M. Varro & C. Plinius. De eadē arbore, eiusq; magnitudine, fructu, & uiribus permulta apud Theophrastū, & cæteros cōperiuntur. Neq; enim ignoramus & herbam esse lothon, & inter palustreis etiam cauleis referri. Hæc in Aegypto fabæ similis traditur, arbor uerò in Aphrica frequens

quens, piri magnitudine censetur, quam celtym uocitãt, ut à Plinio seruatum est.

CAPVT V.

Scita admodum, ac elegans expositio à Plutarcho de origine uerbi, quod est spurius, ac nonnihil etiam de Latinis prænominibus.

N commẽtarijs ueterum grammaticorum, illi homines ferè à Latinis nominati sunt spurij, qui nõ ex legitimo genere, sed ex quadam colluuione orti sunt, quòd eorum uidelicet parentes ignorent. Nam & ipsi uelut ignobiles, notissimo dicto terræ filij olim dicebantur. Sed unde originem duxerit hoc uerbũ, quamq; rationem habeat, Plutarchus, homo in omni disciplinarum genere diligentissimus, egregiè exponit in Romanis quæstionibus: Cum ueteres (inquit) Romani complura nomina unis litteris aut binis, ternis ue signarent, ueluti P. Gn. Ser. & Sex. hoc est, Publios, Gneos, Seruios, & Sextos, quæ patrum forent prænomina Spurium itidem binis litteris ita notabãt. Sp. quæ descriptio, & orbatos parẽtibus indicabat: quoniam si quos sine parentibus dicerent. Sp. tantum scriptitabant. Quo factum est, ut spurios etiam uocarent eos, qui incerto genere crederentur. Quòd autem uiris honestissimis hoc prænomẽ inditum fuerit Sp. Carbilius Ruga, Sp. Melius, alij complures testantur tali prænomine insignes. Neq; probandam censeo eorum opinionem, qui ethimon huius uocis ad ipsos Sabinos referant: tametsi prænomina etiam Romanorũ (ut alibi diximus) magna ex parte à Sabinis accepta sunt.

CAPVT VI.

De Vestalium capillis, qui ad arborem lothon obruerentur, ac Plinij locus expositus, tum quae arbores felices aut infelices à ueteribus habeantur.

N libro C. Plinij ad Vespasianũ Augu. xvi cũ de arborum aetate scribit, uerba haec sunt: Antiquior lothos est, quae capillata dicitur: quoniã uirginũ Vestalium ad eam capillus defertur. Quo loco dubitari uideo à doctioribus, quid Plinius designet de Vestalium crinibus. Nos uerò morem uirginum putamus insinuari, quo tenerentur omnes (quae Vestae sacris forent initiatae) capillum detonderi, qui deinde ad arborem lotho inter felices receptam deuectus humo obrueretur. Quod ipsum ex Flaminum ac Vestalium sacris elicitur, in quibus cautum fuit (sicut in ueterum commentarijs traditur) ut unguium, & capilli praesegmina subter felicem arborem terra obtegerentur, quod A. Gellius in Atticis noctibus refert: sic enim de Flaminum sacris notatum:

Capillum dialis nisi qui liber homo est, non detondento.
Vnguium dialis, & capilli segmina subter arborem felicem terra integunto.

Quam rem in Vestalibus etiam obseruatam existimo. Itaq; ad capillatam lothon earum crines deponi mos fuit. Sextus autem Pompeius in hoc uidetur dissentire, cum capillarem arborem ea ratione dictam crediderit, quòd ad eam (ut inquit) attonsus capillus suspenderetur. Felices uerò arbores sunt (quae à Verannio traduntur) quercus, esculus, ilex, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, uitis, prunus, & cornus. Infelices uerò dicitur (quae dijs manibus & inferis dicatae sint) ut sanguinem, filicem, ficum atram: & quę nigrantis buccas, nigrosq; fructus ferunt: de quibus copiosè Macrobius

Macrobius ad Eustathiū scribit. C. quoq; Plinius eas dicit arbores religione damnatas, quæ neq; serunt̄ unq̄, neq; fru ctum ferunt, quod ipse etiā Theophrastus non ignorauit.

CAPVT VII.

Quid apud ueteres sit prætextatus sermo, ac de uerbis prætextatis, & quomodo in ea uoce parum consentiant authores.

TRaditum est à C. Suetonio cæsarē Vespasianum plurimæ dicacitatis fuisse, & sic scurrilis ac sordidè, ut nec prętextatis quidem uerbis abstinuerit. Quo loco prætextata uerba, ac sermonem, uocat subobscenum & impudentem, cuiusmodi peculiaris est iunioribus ac pueris, qui prætextata utantur, nec togam uirilē induerint. Sic enim ex ipsa uocabuli ratione uideretur intelligendum. Quod à me ob id imprimis notatum est, quoniā contraria his, ac penitus diuersa à Pompeio Sexto referunt̄ libro XVI de uerbis priscis: Nefas (inquit) apud ueteres habitum est, uti prætextati pueri uerbis obscœnis uterentur. Ideoq; prætextatum sermonem appellarunt, qui nihil obscœnitatis referret. Quod ipsum & Vectius Prætextatus apud Macrobiū uidetur probare. Nam togam (inquit) prætextam ea ratiōe pueris addditam, ut ex colore purpuræ ingenuitatis pudor regeretur. Diuq; negatum libertinis fuit, ut prætexta uterentur. Itaq; iudicari facilè potest, uel ex mutatione uitæ, apud Romanos uerbi significatum permutatum, aut ipsos quandoq; authores pugnantia, & contraria scribere. Neq; illorum sententiæ accedimus, qui apud eundem Pompeium sermonem prætextatum accipiunt, pro impudico & lasciuo: cum nihil dixerit habere obscœnitatis. Hinc prætextatæ fabulæ apud antiquos celebres, quibus præcepta, & monitiones ad optimos mores traderentur. Neque autem ignoramus, in eodem Macrobio prætextata,

Toga prætexta.

Prætextæ fabulæ.

uerba

CAPVT IX.

De licentia ueterum poëtarum in notandis hominibus, ac elegans parodia Matelli Consulis contra poëtam Neuium: tum de lege à censoribus lata, qua poëtarum maledicentia reprimeretur.

Otũ est ex ueterũ historijs, quãta animi libertate ac licentia poëtæ Græci flagitia hominũ atq; improbitatẽ insectarent. Tũ hi præcipuè, qui antiquas comœdias scripserũt: cuiusmodi fuerũt Susariõ, Machnes, Cratinus, Aristophanes, Eupolis, & alij cõplures, quorũ ingeniũ & licentiã apud nostros etiã quidam sunt imitati, in taxãdis ac nominatim accusandis hominibus Siquidem Lucilius, Gneius Neuius, & Caius Lucullus acerrimi quidem, ac uirulenti contra uitia extiterunt. Neuius certe poëta Metellos etiã ipsos, ac Scipiones suis uersibus proscidit: quod & M. Cicero pereleganti parodia usus cõtra Q. Metellum in oratione aduersus Verrem significat, sicuti Pedianus quoq; Asconius agnoscit. Sic enim Cicero: Te nõ fato consulem, ut ceteros ex uestra familia, quoniam id ipsum poteã Neuius ita Satyricè dixerat:

Fato Metelli Romæ fiunt consules.

Cui etiam dicto (ut est author Pedianus) cum esset consul Metellus, ita respondit, senario hypercatalecto quem Saturnium uocamus:

Dabunt malum Metelli Neuio poëtæ.

De qua re & Maurus Terentianus ad Nouatemũ meminit. Quin idem Neuius pari licentia atq; mordacitate usus est cõtra P. Scipionem Aphricanum, nulla tanti hominis ratione habita. Quo factum est, ut poëta Neuius ob nimiam in scribendo maledicentiam, ac probra in Romanos principes, ab ipsis quidem triumuiris in uincula coniectus sit, & in carcere aliquandiu haberetur: ubi fabulas etiam aliquot compo-

fuit Sed enim maledicendi licentia, & improbitas adeò pro cessit, ut lex Romæ per censores lata fuerit, qua eiusmodi probra ac meledicta reprimerētur, quod ab Horatio Flacc. demōstratur, qui in epistola ad Octauiū Augustum refert ueteres Romanos irato animo atq; ęgerrimo tulisse à poëtis lacerari, unde fuit illis hæc quoq; cura inquit:

Conditione super communi, quin etiam lex
Pœnaq; lata malo quæ nollet carmine quendam
Describi uertêre modum formidine fustis:
Ad benedicendum, delectandumq; redacti.

CAPVT X.

De morbo elephantiasi, & unde nomen acceperit, ac de lichenis ibidem & Gallica scabie, contra quorundam inscitiam.

RIsum nuper mihi mouerūt medici qdam in academia Florētina, qui cū de lichenis et elephāte morbo seu elephātiasi loquerent, impitè simul & ineptè de his eorūq; nominibus et potestate disseruerūt. Inter alia enī lichenas pro eo morbo falsò accipiebant quem uulgò Gallicum uocant, in quo contagio ipsa dolores q; & alia permulta maximè dissimilia sunt. Elephantiasis uerò (quantum ex ueterum commentarijs colligitur) pro cancro accipi potest, quo uniuersum penè corpus occupetur. Itaque nullis propè remedijs sanari potest, iuxta Pauli sententiam, nam si cancer, quod unum aliquod membrum uexat, penè insanabile est, quātominus elephas curari poterit, qui uniuersum corpus suo passim cōtagio depascitur. Sed & Claudius Galenus alijq; permulti in medicina celebres, inter pestilentissimos morbos & insanabileis, elephantiasim referuut. Neq; aūt me prçterit in Arabū libris ea de lepra referri, quç maximè ad elephātesim uideantur pertinere, quoniā ille morbus Aegyptios maximè

Aegyptij leprosi.

mè afficiat, quòd ibi cæli calores æstuent, cibiq; crassiores et pisculenta copiosè suggerantur. Græci uerò authores elephantiasim à lepra distinguũt, sic, ut in lepra cutis impetiginem quandam, et uelut scabiem acceperint, quę Gallię populos incredibili cõtagio tenet. In elephantiasi aũt nõ cutis duntaxat, sed nerui, carnesq; & ossa maximè uitiant, quod & Corn. Celsus, aliiq; plmulti tradunt. Iam et T. Lucretius quo loco de morborum contagione scribit, pedes maximè refert atq; oculos elephentiasi affici his uersibus:

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypti in medio, neq; prætereà usquam
Hac lue tentantur greßus, oculiq; micantes.

Nomẽ uerò tam obnoxij, tanq; pestilentis morbi deductũ est ex ipsa similitudine cutis elephantis, quoniam qui eo morbo uexantur, cutem suffuscam, plenamq; tuberibus & papulis habent: qualis præcipuè in elephantis uisitur, quod ipsum & Galenus probat. Sed & Serenus in hunc modum de elephantiasi:

Est elephas morbus, tristis quoq; nomine dirus
Non solum turpans, infandis ora papillis
Sed citò præcipitans funesto fata ueneno.

Quod ego idcirco putaui obseruandum, quoniam Laurentius Valla, uir alioqui accuratè doctus, quorundam ineptias secutus, ob id elephantiasim dici existimauit, quòd inter alios omnis morbos ita præstaret, sicuti inter animantia elephas, quo nihil potest esse, non dico magis absurdum, sed etiam ridiculum. *Laurẽtius Valla notatus.*

Finis libri uigesimi commentariorum Petri Criniti.

urbe condita, millesimo, tam seueri animi, tanq̃ inflexibilis fuit, ut nullo unq̃ cõmento, nullisq̃ ratiõibus ad risum solui aut excitari potuerit, & quod maximũ est seueritatis exẽplum cum patrẽ fortè aspiceret ludis secularibus petulantius cachinnãtem, eum ipsum auerso uultu notauit, ut ab Eutropio traditum est in Romana historia.

CAPVT .II.

De Mario Gratidiano, uiro prætorio, & quanta immanitate à Sergio Catilina dissectus atque interemptus fuerit in Syllanis tumultibus, ex Iulio Firmico & alia de Catilina & Cicerone addita contra Fenestellam.

CElebrati sunt apud ueteres è Mariorum familia complures, qui & rebus gestis, & dignitate claruerunt. Nam Marij duo, ac totidem Catones censentur, de quibus commodè in Romanis familijs egimus. Hoc autem loco de M. Mario dicendum est, Marij Gratidij filio, de quo sic Q. Cicero ad M. Tullium scribit, in libro de petitione consulatus. Cum L. (inquit) Catilina consulatum petis, qui hominem carissimum senatui, populoq̃ Romano, M. Mariũ inspectante populo Romano, uirgis per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibidem omni cruciatu lacerauerit, uiuo statim collum gladio sua dextera secuerit cum sinistra capillum eius à uertice teneret, caput sua manu tulerit, cum inter digitos eius riui sanguinis fluerent. Hunc igitur M. Marium designat, qui à Lucio Catilina crudelissimè interemptus est. M. uerò Cicero in ea oratione quam habuit contra Antonium & Catilinam competitores, copiosè rettulit de hoc ipso Mario. Is enim (ut author est Pedianus) uir popularis fuit, atque ob eam causam bis prætor, cuius scissum caput, sua manu Sergius Catilina per urbẽ circum-

tulit, quod illi à Marco Tullio sæpius obiectum est. Iulius autem Firmicus, sic de cæde Mariana scribit ad Mauortium Lollianum: Prætorio uiro Iuniori Mario(qui iudicio omnium bene meritus de republica uidebatur) Syllana iussione, elisa sunt prius crura, deinde deiecta de statu corporis brachia, humeris tenus dissoluta ceciderunt. Tertiò amputata lingua, uocem reliquit in faucibus. Ad postremum omni parte corporis mutilata, oculi qui fuerant spectatores, & superstites, egeruntur, & in tam angusto corpore, à nephario patriæ carnifice, tot sunt inuenta supplicia, & uix anima tantis uulneribus erogata est. Quod idcirco adnotauimus, ne tam imperitè quidam à ueteribus & clarioribus authoribus dissentiant. Nec illud prætereà concedi debet quod à Fenestella proditum fuit, Lucium Catilinam à Marco Cicerone fuisse in causa defensum, etsi ad Atticum scripserit, se cogitasse de Catilinæ defensione: Hoc tempore(inquit)Catilinam competitorem nostrum defendere cogitauimus, iudices habemus, quos uolumus, summa accusatorum uoluntate, spero si absolutus erit, cõiunctiorem nobis fore in ratione petitionis. Sin aliter acciderit, humaniter feremus.

CAPVT III.

De uaticinijs per aquam, per uinum, & apud quos maximè populos clara essent: ex Plutarcho & alijs authoribus.

SCriptum à nobis est superiori uolumine de his uaticinijs, quæ in Branchis, Delphis, atq; Cathaballis apud ueteres fieri consueuerint. Nunc libitum est ea addere quæ apud Thracẽses populos & Clarios celebrentũ, quo tam dissimilis quidẽ uaticinandi ratio, tanq; dispar consuetudo in oraculis ędendis intelligatur. In Thraciæ igitur regione apud Lygureos, adytus fuit

Libero

Libero sacer, ex quo cum uaticinia & oracula reddi solerent, eius templi antistites uino affatim epoto, respondebāt. Apud Clarios autem (ubi Clarij Apollinis templum foret) diuersa res traditur. Nam quibus diuina effari permissum esset, aqua prius assumpta, rem peragebāt: quod ipsum Vectius Prætextatus apud Macrobiū refert, quo loco eundem esse deum Liberum atq; Apollinem copiosè disserit. Plutarchus autem Cheroneus, & aqua, & mero testatur antistites quosdam apud diuersos populos sacra perficere, ac dein de uaticinari. Vt enim uinolenti dicuntur prædiuinare, sic etiam lympholenti. *Adytus Bacchi*

CAPVT IIII.

Iunonis Monetæ nomen & origo allata, tum de eiusdem templis, & inscriptione in numis cæsaris Domitiani Augusti.

Raditum est à M. Tullio cum de diuinatione scribit, Iunonem ipsam iccirco à Romanis Monetā uocari solitam, quòd ex arce templi Romani populum cōmonuerit, ut propter terræmotū (qui acciderat) sue plena rem procurarēt. Qua in re uideo ab antiquis plurimùm dissentiri. Maximus Valerius & alij Iunonis tradunt Monetæ imaginem à Veiorum oppido Romā delatam, quo tempore imperator Furius Camillus suis auspicijs Veios superauit. Nam apud eos præcipua quidem religione Iuno Moneta colebatur. Captis autem Veijs, cum miles fortè Romanus per iocū eam rogaret, an uolens Romam concederet, annuisse ferunt, ac se uelle respondisse. Quæ res in admirationem uersa est, ac protinus læti milites eiusdem simulacrum in urbem deuexerūt, atque in Auentino monte collocatū est. Neq; tñ desunt qui Allocutio deo illa ascribant quę de Iunone Moneta referunt, quo nihil dici potest absurdius, cum deus Allocutius, siue Aius (nam *Allocutius.*

idem

idem est) cauēdum à gallis sua uoce monuerit, ac in sima uia noua, aram habuerit, quod apud ueteres multi cōmemorant sed eorum inscitiam alibi commodius repressimus. Templū uerò Monetæ non in Auentino tantum uideo ab authoribus celebrari, sed in ipso etiā Capitolio: ut idē Maximus Valerius, ac Liuius asserūt, quo loco Mallij Capitolini domus fuisse traditur. Publius autem Victor in regione tertia collocauit, ubi Thermæ Tatianæ, atq; Traianæ forent. Sed & Macrobius Aurelius, ædem refert Iunonis Monetæ calendis Iunijs dicatam Consule Claudio Martio Rutilio III, & T. Martio Torquato II, Neq; dubiū est in æde Monetæ solitos seruari libros linteos in quibus Romanorū imperatorū fata continerent. Quin illud adnotandum est, quod in peruetustis etiam numis Domitiani Augusti talis descriptio seruatur: DIVAE MONETAE. Quod & Bernardus Oricellarius obseruauit: uir & ingubernanda republica prudens, & in perquirendis ueterum monimentis diligenter accuratus.

CAPVT V.

De uiribus dæmonum, & quod eorum sex genera tradantur, diligens adnotatio, ex commentarijs Pselli, & Augustini.

Librum fecit Augustinus de potestate dæmonū, in quo eruditè atq; copiosè explicat, quantis uiribus polleant, quoq; habitu sint, & quibus maxime rebus aduersari, aut oblectari soleant. Qua in re, non tam Christianam uidetur academiam sequutus, quam Platonicorum placita & cōmentarios, in quibus multa de his comperiuntur. Quod autem sex eorum genera habeantur, id ego apud Michaēlē Psellū inuenio, qui ex Marci traditionibus, hoc totū egregiè recensuit, Basiliumq; & Paulum uiros, doctrina, & morum sanctitate clarissimos, aduocauit in historia dæmonum. Ad hūc igitur modum diuersam

corum

eorum naturã atq; poteſtatẽ rettulit. Primùm (inquit) dæmonum genus igneum cenſetur, quod in ſublimi aëre peruagari ſolitum eſt (ut Marcus dicebat) qui illud uoce barbara Leliureon appellabat. Secundum genus, quod in proximo aëre, ac nobis propinquo obuolitat, quod etiamnum à pleriſq; aëreum nuncupatur. Tertium porrò terreum eſt, quod in terræ ipſius regionibus uerſatur, ex quo multiplici ratione, atq; inſidijs, terrenis animantibus aduerſatur. Quartum aquatile & maritimũ dicitur, quod humoribus ſe immergit, undiuagũ ſcilicet ac in paluſtribus habitans, ut multos in aquis malè afficiat, æſtuſq; ac tempeſtates in mari excitet, ac nauigia ipſa cum hominibus prorſus demergat, atq; inobruat. His adijcitur quintum genus quod appellat ſubterraneum, quando & ipſis terræ uiſceribus incluſos dæmones, atq; abditos tradit: unde motus terræ, fundamẽtorum ruinæ, ac uentorum colliſiones oriantur. Præcipuè autem infeſtari hoc demonum genere ſcribit eos homines, qui aut in puteis effodiẽdis uerſant aut in metallis perſcrutandis. Sextũ & ultimũ, quod omnem quidem lucem refugit, tenebroſumq; iccirco uocitat, quoniam in tenebris aſſiduè teneat. Mitto nũc quibus potiſſimum inſidijs, aut quo aſtu ſcripſerit eos decipere, atq; allicere humanum genus. Conſtat enim (ut eſt author etiam Auguſtinus) omnis ferè dæmones hoc ingenio & natura eſſe, ut deos pariter oderint, & hominibus maximè aduerſentur. Sed alibi hoc totum diſſeruimus.

CAPVT VI.

Quæ figura ſit dicendi in ueterum libris mediusfidius, quaq; origine cenſeri debeat: ac de Fidio deo nonnihil.

MEhercle, & mecaſtor, figura eſt in ueterum libris admodum frequens, qua intelligendum eſt, diligat uel adiuuet, quod à Sexto Pompeio diligẽter eſt obſeruatum. In hoc enim (inquit) iureiurando

Ss ſubaudien

ſubaudiendũ eſt, me amet, uel adiuuet, qbus figuris multò ſæpius Græci authores utuntur. Quo aũt modo accipiendũ ſit medius fidius, pauci adhuc (ut uideo) ꝓbè intelligũt, aut originẽ pcipiunt. Ego uerò ita expono, ut eiuſmodi quidẽ locutio, pinde ualeat, atq; me Hercule, & deus Fidius, cuius ſacra Rom. annalibus traduntẽ, eiuſq; tẽpla in urbe à ueteribus relata ſunt: ſicuti Plutarchus, Varro, & poëtę Latini teſtantẽ. Sed & Sex. Pompeius in libro de priſcis uerbis XII pro Iouis filio accipit, quoniam d, littera cum I, affinitatem retineat. Itaq; iuſiurandum hoc (inquit) per diui fidem quidam dixerunt. In fabulis autem Plautinis iuſiurãdum refertur per deum Fidium. Hunc enim Sanctũ, Fidiumq; appellantes, in Quirinali iugo ueteres coluerũt, nonis Iunijs. Quo circa ſic in Faſtis Ouidius:

Quærebam nonas Sancto, Fidióne referrem,
An tibi ſemipater, Tunc mihi Sanctus ait.
Cuicunq; ex illis dederis, ego munus habebo:
Nomina trina fero, ſic uoluere Cures.
Nunc igitur ueteres donarunt æde Sabini:
Inq; Quirinali conſtituere iugo.

CAPVT VII.

Quibus uerbis in Latino ſermone uti debemus, & quòd uerecunda eſſe debeat in componendis uocibus tralatio.

IN ſermone Latino habenda eſt præcipuè ratio in uerbis componendis atq; utendis, cum ex infinita uocabulorum ſylua, alia quidem ad uſum pertineant, alia ad eruditionem, alia uerò ad gratiam. Itaq; uerba deſita, & parum frequentia, cognoſſe debemus, eorumq; uireis & comparationẽ ſcrutari. Antiqua uerò & propria, recipere, poëticis delectari. Qua ratione Terentius Varro, cum ſcriberet ad M. Tullium prudentiſſimè inquit: Poëticis multis uerbis magis delector quàm utor:

antiquis

antiquis magis utor quàm delector. Tralatio autẽ in componendis uocibus (ut est author Theophrastus) nõ audax aut insolẽs debet esse, sed proba, & uerecunda, quod ipsum Pontanus etiam Iouianus approbat, uir unus ætate nostra, qui antiquitatem ipsam ac disciplinas honestiores, pari facundia atq; ingenio exprimat. *Pontanus.*

CAPVT VIII.

De insigni atq; mirifico portento infantis, qui duplici pectore, atq; capite biennium uixerit, historia non contemnenda, ac de causis portentorum.

Otum est quàm multa sint relata prodigia in ueterum annalibus atq; historijs, quantumq; admiranda. Sed unum præcipuè hoc loco repetendum existimaui præ cæteris (quæ unquã scribant) insigne atq; monstrificũ, si modò hac in re antiquitati fides habeatur. Traditũ est igitur in oppido quidem Emaus Theodosio cæsare imperante puerũ natum fuisse, qui umbilico tenus integer extaret. Supernæ aũt partes eiusdem, gemina facie apparebant, ut duo pectora, totidemq; capita essent suis partibus ac sensibus prædita. Nã & una pars aliquando cibis, & potione utebantur, altera abstinebat. Sic itidem in somno, & quiete, uariè ac differenter se habebant, ut uicissim lusitarent, & risu, lacrymis tenerentur, mutuisq; plagis se cæderent, ac si diuersis animis, atq; ingenio forent. Annis autem propè duobus uixerunt. Factũ deinceps est, ut cum alter perierit, qui superfuit, quatriduo post, ex agnata tabe computrescens, interijt: quam rem Sigibertus in suis commentarijs rettulit: homo quidem diligens, atque ut illis temporibus studiosus magis quàm eloquens. Quibus autem rationibus eiusmodi portenta oriantur, Galenus, & Aristoteles copiosè docent, ut alio *Emaus.*

rum sententias omittamus. Et affirmat quidē Aristoteles icirco fieri monstra in animantibus, quoniā plura, ac diuersa semina inter se cohærescunt, atq; cōfunduntur, aut cum fortè materies excessus, uel defectus extiterit.

CAPVT IX.

Traditum esse, quod ex uiris sapientibus plerunq; insani, ac dementes gignantur, exemplo addito de Aristarchi filijs, uiri doctissimi, & aliorum compluriū, ex Aelij Spartiani uerbis.

DE Aristarcho grāmatico, qui Alexandrinus fuit, eiusq; multiplici ac singulari eruditione, com plura leguntur in Græcorum cōmentarijs. Cum is unus & censor maximus omniū poëtarum sit habitus, & Philometoris regis filij præceptor extiterit, qui Philadelphi nepos fuit. Illud autē de liberis Aristarchi considerandum est. Nam cū duos fortè habuisset, hoc est, Aristagoram, & Aristarchum, uterq; demens ac stolidus fuisse dicitur: sicuti & Sudæ collectanea testantur: quo nomine haud temere quæsitum est a philosophis, cur ex uiris sapientibus, plerūq; ignaui ac dementes oriantur. Sed hac in re libitum mihi est uerba Aelij Spartiani subijcere ad imperatorem Diocletianum: Constat (inquit) Auguste neminē propè magnorum uirorum optimū & utilem filium reliquisse. Deniq;, aut sine liberis uiri interierunt, aut tales habuerunt plerīq;, ut melius fuerit de rebus humanis sine posteritate discedere, & ut ordiamur à Romulo: hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius quod utile posset esse reipublicæ. Quid Camillus, num sui simileis liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Iam uerò quid de Homero, Demosthene, Vergilio, Crispo, Terētio, Plauto, cæterisq; alijs loquar? Quid de cæsare? Quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere? Quid de Augusto,

sto, qui nec adoptiuum bonum filium habuit, cum illi eligendi potestas fuisset ex omnibus. Falsus est etiã ipse Traianus in suo municipe ac nepote deligendo. Sed ad genitos ueniamus. Quid Marco felicius fuisset, si commodum non reliquisset hæredem? Quid Seuero Septimio, si Bassianum non genuisset?

CAPVT X.

Quomodo sit accipiendum stadium, & quàm multiplex fuerit, ac nonnihil etiam de alijs mensuris.

Criptum est à ueteribus diligenter de mensuris, earumq́ uarijs ac diuersis rationibus, hoc est, de iugero, miliario, stadijs, & parasangis. Nos hoc loco de ipso stadio breuiter agemus, quo inscitiam quorũdam, atq; ineptias deuitemus: qui cum de re hac nuper sermonem haberent, imperitè simul atq; perplexè disseruerunt. Itaq; sciendum est, nomen ipsius stadij, diuersum ac multiplex fuisse, tum spacio inter se dissimili, præcipuè autem nominatur Olympicum, Pythicum, & Italicũ. Nam Pythicum quidem pedibus millenis finitur: Olympicum pedibus cccc. Italicum pedibus cxxv. Sic enim Censorinus refert, qui de natalicio ad Cerelliũ scripsit. Neq; me latet Herculis quoq; stadium ab antiquis celebratum, quo cc pedes haberentur, quod ipsum stadij spacium Hercules suis pedibus metatus est Pisis apud Iouem Olympicum, de quo & Plutarchus, & in Atticis Gellius meminerũt. Neq; desunt etiam authores, qui tradant octauam partem miliarij in ipso stadio ferè cõtineri, tum diaulon, & dolichon addũt. Vt enim stadij mensura pedes cccc habet in uniuersum: ita diaulus, M.cc: dolicus stadia xii, & Schenus xxx, ut ipse etiam Plinius refert: etsi hoc totum in Grecorũ cõmentarijs, cum à pluribus alijs, tum ab his relatum est, qui Platonis le-

ges interpretati sunt, quo loco de currendi ratione, & ludis Olympicis differit. Pollio autem Victruuius stadiatas porticus appellauit, ex ipsa stadij (ut puto) mensura: sicuti etiam miliarias dicimus. Mensurā uerò hi qui geometræ appellantur, in hunc modum haberi scribunt, hoc est, quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, latitudine, ac spiritu finiatur, ut Boëthius, & Iunius Nypsus tradunt. Is enim in libro de mensuris agrorum sic ad Celsum: Mensurarū (inquit) appellationes, quibus in longitudine utimur, xii sunt, id est, digitus, uncia, palmus, sexta, pes, cubitus, gradus, passus, decempeda, actus, stadium, miliarium. Sed hæc suo loco sunt pluribus differenda.

CAPVT XI.

Præclarè factum, atq; ingenti animo ab Auidio Cassio Augusto in seditione exercitus, atq; eiusdem uerba ibidem relata.

Ignum facinus à Volcatio relatum est, de Cassio Auidio Augusto, eiusq; egregio animo. Nam cum in exercitu (quem imperator regebat) magna seditio orta esset, ac milites ipsi uelut ad conflictum æstuarent, tumultu cōperto, egressus prætorio Auidius, sagoq; tantum castrensi transiectus: Et me ipsum (inquit) milites percutite, si hoc audetis, & corruptæ disciplinæ flagitium addite. Quo audito, omnes quidem quierunt, simulq; illum prosequuti sunt, non sine mirifica obseruatione. Itaq; dictum pereleganter est à Volcatio de Auidio imperatore, timeri à milite meruit, quia ipse non timuit. Idem Augustus Syriacas legiones, luxu ac delitijs defluentes, ad pristinam seueritatem atq; disciplinam redegit. Tum in Armenia, & Arabia, atque Aegypto strenuè ac præclarè rem gessit.

CA-

CAPVT XII.

Quibus liceret in urbe sepeliri, ac de Posthumio Tuberto uiro consulari, de quo M. Cicero in legibus subobscurè intellexit.

Otum alibi à nobis est, fuisse apud Romanos lege cautum, ne quis in urbe sepeliri posset, prçter eos tantũ, qui egregia uirtute, rebusq́ clarissimè gestis meriti hoc essent. Quod ipsum exemplo Atheniensis populi factũ ab illis existimamus, ut qui Solonis leges de sepulchris magna ex parte sequerentur. Plutarchus aũt in Romanis quæstionibus, eis tradit ex Lyparei, authoritate concessum in urbe sepeliri, qui de hostibus triumphassent. Tum Valeriũ & C. Fabritiũ nominat, qui ob eorũ præclara facinora, sepulchrũ in foro habuerũt. Sed & M. Cicero cũ leges Romanorũ exponit, idem asserit, ac Valerio quoq; Publicolæ, & C. Fabritio, Tubertũ adijcit: cuius summa uirtus (inquit) hunc honorẽ promeruit. Nos aũt de Tuberto ipso diu quæsiuimus, quando eius nomẽ Latinis annalibus atq; historijs minus uideatˀ compertũ. Dionysius uerò Halicarnasseus in Romanis antiquitatibus, P. scribit Posthumiũ uirũ consularẽ ac maximè nobilẽ, qui Tubertus fuerit appellatus: Anno (inquit) post exactos reges quinto, quo tempore Iscomachus Crothoniates in stadio uictor fuit, creati sunt Romæ Cos. Valerius Publicolæ frater, & P. Posthumius, qui Tubertus est cognominatus. Itaq; dubitari amplius nõ potest, Tubertũ ipsum apud M. Ciceronẽ uirum consularẽ fuisse, quem & Liuius & alij Posthumiũ uocant, referentes ab eo prosperè pugnatũ contra Sabinos, ac secundo eius cõsulatu deuictis Sabinis orationẽ celebrasse, ob præclara eius gesta, Menoniũq́ Agrippã eius collegam triumphasse. Quibus rationibus factũ crediderint, ut in ipsa etiã urbe sepulchrũ meruerit Posthumius Tubertus: sicuti & Val. Publicola, qđ ab eodẽ Dionysio copiosè explicatˀ.

CA-

CAPVT XIII.

De Romanis familijs Fabiorum atq; Curionum, & quæ maximè dignitate in ciuitate præstarent, tum de Lepidis etiam breuiter adnotatum.

Relatum est in ueterum commentarijs de Fabijs atq; Curionibus, quòd ipsa gens Curionum continua quidē serie treis optimos oratores habuit, atq; in agendis causis insigneis. In Fabiorū uerò familia treis in senatu fuisse continuos principes, & egregijs facinoribus clarissimos, cuiusmodi censent M. Fabius Ambustus, Fabius Rutilianus filius, & Quintus Fabius Gurges nepos, quod & C. Plinius ad Vespasianum Augustum refert. De Lepidis quoq; illud sciendum, quòd in eorū genere tres intermisso ordine obducto mēbrana oculo, geniti traduntur, ut nō minus naturæ, quàm ingeniorū quædam uelut insignia in homine existāt. Sed hæc in cōmentario de Romanis familijs commodè notauimus.

CAPVT XIIII.

Quantū sit amoris cōtagio abstinendū: ex Crathetis Philosophi sentētia ac ibidē Panetij uerba notata ex Seneca, in qbus par grauitas ac doctrina existit.

INter alia multa, quæ Crathes Thebanus prudenter ac sapiēter de uita disseruit, illud etiam de amoris potestate ab eo relatum traditur. Amorem (inquit) fame sedari, sin minus tēpore. Quod si duo hæc non suffecerint, ad laqueum esse accedendum. Hæc Crathes de amore, ad quæ poëta Ausonius respexit, cum de insania ac dementia amantium loqueretur. Panetius autem philosophus inter stoicos insignis, peregregiè (ut uidet) constat respōdisse, cum ab eiusmodi cōtagio lōgè abstinendū moneret. Minimè (inquit) committēdum est, ut in rem commotā incidamus, utpote alteri emancipatam, uilem sibi. Si eñ nos respicit quod amatur, humanitate eius irritamur. Sin cōtem

psit

psit, superbia accendimur, atq; facilitas erroris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cũ difficultate certamus. Itaq; qui suæ imbecillitatis cõscius est, is moneo ut quiescat, quod & Seneca Anneus ex Panetio rettulit, & nos in uita obseruandum ueluti optimã legẽ, ac sanctiora quædam oracula existimamus.

CAPVT XV.

De studio ueterum in auspicijs, ac de his auibus, quæ ominosæ, ac inauspicatæ haberentur, quæq; oscines aut præpetes dicerentur.

NOtum propè omnibus est, quãtopere ueterum sedulitas in futuris uestigandis, atq; prænoscẽdis elaborauerit, quantoq; studio ac diligentia auguria, omina, extispicia & reliqua diuinandi genera coluerit, ut in uarijs quidem animantibus, eorũq; uoce, incessu cibis, colore, uolatu, auguria capere consueuerit. Sed hoc loco ea tantum adnotare uisum est, quæ ad alitum auspicia, & omen pertineãt, quæq; diræ, & ominosæ aues, quæ rursus felices, & auspicatæ crederentur. Inter diras igit̃ & feraleis enumerãt, noctuas, ululas, tinnũculos, miluos, quòd hi quidem rapacissimi, & semper famelici sint. Bubonẽ quoq; inauspicatissimi ominis dixerunt. Idq; in publicis maximè auspicijs ex quo funebrem etiam uocarunt. Hinc illud notum:

Fœdaq; fit uolucris uenturi nuntia luctus
Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.

Quin & in coruis, dirum & ominosum est habitum sicubi glutiunt, & uocem uelut strangulati emittunt. Quanquam de coruis, & cornicibus uaria traduntur, si quando ad leuam aut ad partẽ dextrã conuolitẽt. C. uerò Pli. has ipsas aueis inauspicatæ garrulitatis appellat. Sed & Gallos probabant in tripudijs maximè solistimis, quod ab ipsis pullarijs indicabatur. Quidam grammatici in hũc propè modum de augurijs scribunt, ea esse in gestu, motu, uolatu, ac uoce, ueluti signa

rerum constituta. Oscines autem uocatæ sunt, quæ ore, cantuq; auspiciũ facerent, ut coruus, cornix, picus. Quæ futura uolatu portendũt, ut buteones, sanqualis, aquilę, & uultures Si felices fuissent & ꝓspera, appellarũt præpetes. Sin aduersa, atq; ominosa prenũtiassent, inebras dixerũt, quòd aliqd fieri inhiberẽt, ut author Sex. Põpeius. Tum inebra etiã uocarunt, quæ tardare auspicium, atq; morari existimarent.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVSSECVNDVS.

CAPVT I.

Copiosè expositum de Asaroticis pauimentis, ac lithostratis seu tessellatis, tum de opere uermiculato, ac de ceroſtratis nonnihil.

OCcurrendum est quorundam quæstioni, quæ animos etiam doctiorum diu anxios atq; incertos habuit: de hoc picturę genere, quę musiua ferè à nostris dicatur, tum de his pauimentis disserendum, quæ lithóstrata ueteres, seu tessellata uocarunt: tessellulis uarijs structa, lapidumq; crustis ornata. Scire igitur debemus ea opera quæ Plinius musca uocari tradit, pro his accipiẽda esse, quæ posteriores musiua seu museacea dixerũt: in quibus uitreis testulis, uarijsq; colorum picturis, mirifica quidem gratia atq; uenustatis species exhibetur. Græci hoc opus asaroton uocarunt, quale imprimis cum ab alijs, tum à Plinio commendatur, quod olim Pergami fuit à Zenodoto constructum in eo genere peritissimo. Dictum uerò sic existimatur, quoniam cœnæ purgamenta in ipso quoq;

Musea opera.

pauimento

pauimento cõuerti solent, ueluti relicta, ut est author C. Plinius, quæ analecta Græci appellant. De his asarotis mentionem fecit Papinius in describenda Mallij Vopisci Tiburtina uilla, ubi pauimentũ refert asarotica elegantia, uariaq; structura præstitisse h s uersibus:

Dum uagor aspectu, uisusq; per omnia duco:
Calcabam nec opinus opes, nam splendor ab alto
Defluus, & nitidum referentes aëra testæ
Monstrauere solum, uarias ubi picta per artes
Gaudet humus, superantq; nouas asarota figuras.

Apollinaris item Sidonius, lapillos asaroticos nominat, quibus musea ipsa cõstruerent, quæ uelut erosi annis, pumices ad reddendam specus imaginẽ, forent depedentia. Inuentũ id Romæ Marci Agrippæ temporibus, quãdo in eius thermis figulinũ opus encausto pictum fuit. Neq; dubitauit Plinius quin uitreas cameras fecisset Agrippa, si id repertũ antea fuisset. Notum uerò est omnibus, quòd ipsa musiua è uitreis tesserulis atq; sectilibus crustis uario, multiplicíq; colore cõstructa sunt, cuiusmodi adhuc Romæ uisitur locis multis. tum in propileo basilicæ Petri, nobili illa, & fluitans nauis; quã Ioannes pictor cognomento Cimabous mirifico artificio atq; diligẽtia tradit perfecisse. Quidam appellarũt id opus cymbam asaroticam, ex effigie ipsius picturæ. Neq; idem est uermiculatũ pauimẽtum, & asarotum, ut quidam falsò existimant: siquidem post Luciliũ poëtam, asarota in urbe cœpta sunt. Vermiculatum opus uocamus, quod & si crustis uarijs cœmento illitis fiat, non tamẽ uitro constabat. Quæ res à Lucilio designatur, cum dixerit in Satyris: *Ioannes Cimabous.*

Lexim bene compositam, ut tesserulas omneis
Arte pauimento, atq; emblemate uermiculato.

Hoc est, orationem uarijs figuris, atq; coloribus eleganter compositam. C. Plinius in perquirenda antiquitate diligens

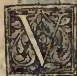
uermiculatum opus iccirco dictum existimat, quòd esset uariegatis crustis, atque maculosis ad effigiem uermiculi, ut minimè sit improbanda Nonij sententia, qui pro minuto uermiculatum exponit. Verbo autem quod est musiuum usi sunt apud nos Augustinus, Spartianus, & Trebellius (ut alios omittā) Iulius Firmicus, musiuarios artifices nominat in astronomicis. Sed agamus nūc de lithostratis, quæ à nostris ferè tessellata dicuntur, id est, uarijs crustis ac lapidum segmentis constructa: ceu uisuntur Romæ locis compluribus, ac Floretiæ in æde diui Ioannis, quæ baptisterij nomen retinet, quo loco miram gratiam atque decorem præfert pauimentata structura, tesserulis lapidum multicoloribus, interpositis orbibus è lapide Macedonico uel porphyetico. Ibidem uisitur totius cæli ambitus, atque signiferi species cum suis imaginibus, adeò, ut sol ipse uelut moderator & auriga in medio existat. Et ea ferè debent admitti in lithostratis (ut à ueteribus præcipitur) quæ apta uarietate, ac multiformi picturæ gratia uenustatem simul & elegantiam referant. Quo minimè mirari oportet si C. cæsar in suis expeditionibus tessellata ac sectilia pauimenta circuntullerit. Sunt in precio cerostrata, atque xylostrata: illa ex cornibus atque ebore cōstanr, hæc ex materia censentur, maximeque ebeno, larice, tamarice, olea. De cerostratis Victruuius, & Plinius meminerūt, proditumque est ex urorum cornibus effici, quæ Romani ad suas delitias transtulerūt: nūc tincta, nunc sublita. Nunc quæ cerostrata picturæ genere dicerentur, ad sellas principum atque lecticas parantur: quales Aegyptij reges inter cætera ornamēta habuisse traduntur. Xylostrata coloribus uarijs distinguuntur, & multiformi materia cōstant, præcipueque ad templorū sacraria & subsellia pertinent, quos appellāt choros, ceu spectantur Venetijs in æde Helenæ, in quibus nobiles Italiæ urbes atque clariores additæ sunt singulis subsellijs,

miro

miro picturæ artificio, atque elegantia singulari.

CAPVT II.

De pœna Romanorũ ciuium per uiteis, ac Plinij uerba exposita, ex historia de Scipione Aphricanorum, tum de uite Centuriali copiosè.

Erba sunt Caij Plinij (quo loco de arboribus disserit) uitis ipsa, & in delictis etiam pœnam honorat: quæ meum aliquando animum suspensum tenuerunt. Haud enim uidebam quibus pœnis homines per uitem afficerentur, quando nihil ad rem illud pertineret, quod insigne centurionũ id esset, ut quidam darum doctè exponunt. Sed enim quod ad pœnam uite pertinerent, deductum hoc existimamus ex lege ueteri, de supplicijs militum. Nam & Scipio Aphricanus, qui Numantiam obsedit: sicubi extra ordinem milites Romanos deprehendisset, acribus pœnis afficere solitus est, ut qui ciueis uitibus, alios autem uirgis cædi iuberet. Quo circa Plinius pœnæ honorem habitum scribit, cũ ciueis non uirgis uerberatos, sed uitibus refert. Quam rem Liuius in historia Romani populi notauit, ut ex Flori compendijs colligitur. De uite autem quam centuriones præferrent, non poëtæ tantum meminerunt, sed Aurelius Macrobius, Aelius, Spartianus, ac Plinius, qui insertas (inquit) castris uiteis summam rerum, imperiumque cotinere. Centurionum in manu uiris, et optimo premio tardos ordines ad lentas perducit aquilas. De Hadriano item Augusto notatum est, quòd is quidem nulli uitem concessit, nisi robusto & egregiæ famæ uiro, neque tribunum nisi plena barba effecit. Hinc etiam heliopolitani Iouis oraculum de cæsare Traiano, qui cum scriptis codicillis deum consuluisset, an Romam peracto bello esset rediturus (nam contra Parthos mouebat) uitem sibi centurialem deus in ædem deferri iussit: diuisamque in pateis sudario cõdi, ac perendie efferri. Sed de sub uitem præliari dicebant milites, cũ

astantibus centurionibus sudes eijcere cogerentur. Quod & Sextus Pompeius adnotauit.

CAPVT III.

De sortibus Prænestinis, earumq; origine apud Romanos, & quomodo æderentur in templis, ac Liuij locus expositus.

It. Liuius inter cætera prodigia, quæ in historia de gestis Romani populi refert, Sorteis (inquit) extenuatas, sicuti bello Punico, & unam præterea excidisse, ita scriptam Mauors suum telum concutit. Et nos igitur ad hæc intelligenda comodum fore existimamus, ea de ratione, ac origine sortium hoc loco repetere, quibus id totum copiosè aperiatur, & Liuij uerba intelligantur. Nam & Prænestæ olim, & Antij templa magno cultu, honoreq; habita sunt, ubi sortes æderentur. Origo autem cōmentitia quidem (ut multi dixerunt) & futilis, sed à ueteribus tradita est in hunc modum: Numerius Suffustius *Numerius Suffustius.* uir admodum clarus, cum assiduis somnijs, etiamq; minacibus, iuberetur certo in loco silicem excidere, perterritus dicitur: sic, ut agere id occeperit, ridentibus hoc ciuibus. Sed perfracto saxo, erupisse sorteis, quæ in robore forent insculptæ priscarum litterarū notis. Quin eodem tempore mel ex olea fluxisse dicunt, & aruspicum monitionibus factū, uti ex eadem olea fieret arcula, & in ea recōditas sorteis, ad quas præmonente Fortuna Romani pontifices accedebant, & pueri manu cōmixtas educere solebant, ac talis quidē origo Prænestinarum sortium traditur, quæ diuinatio, ut uarijs passim templis atq; urbibus exculta est, ita Iulij cæsaris tēpore penè abolita: neq; alibi earum cultus seruatus est quàm Prænestæ, qua ratione dicebat eleganter Carneades, nusquàm se uidisse fortunatiorem Fortunam, quàm Prænestæ. Hæ uerò sortes Romani populi fata continebant, tesseris quibusdam ligneis

ligneis insculptæ. Vnde Liuius extenuatas forteis inter prodigia numerat: quoniam litteræ illæ fatales alicubi consumptæ uiderentur. Imperante autem Augusto Domitiano satis lætam, felicemq; fortem Prænestina fortuna per nouenni um dedit: in sequenti anno tristissimã reddidit, neq; sine sanguinis mentione, ut est author Tranquillus. Neq; me latet alium quoq; fuisse morem Romanis imperatoribus in aucupanda per forteis fortuna, uersibus ad eam rem compositis, uel ex aliquo poëmate translatis, ut illud uulgatũ de cæsare Hadriano: cum Vergilianas forteis cõsuleret:

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens nosco crineis, incanaq; menta
Regis Romani, primam qui legibus urbem
Fundauit, curibus paruis, & paupere terra
Missus in imperium magnum.

De sortitione autẽ iudicũ & sortilegijs suo loco scripsimus.

CAPVT IIII.

Quanta prudẽtia M. Cato iudicauerit nõ esse publicè audiendos in Romana ciuitate treis Atheniensium oratores, id est, Carneadem, Critholaũ, & Diogenem, ac de illorum mirabili ingenio & facundia.

QVanta prudentia & cõsilio in moderanda ciuitate, quãtaq; doctrina fuerit M. Cato, qui Censorius dicitur, ueterũ cõmentarij explicant. Sed hoc inter cætera eius uiri mirificum uideri debet, his præsertim hominibus, qui in obeundis reipub. officijs uersantur, quod ab eo dictum, atq; iudicatũ est de Atheniensiũ nobili illa ac celebri legatione ad senatũ, populũq; Romanũ in qua tres ingenio & eruditiõe clarissimi extiterũt, hoc est, Carneades academicus, Critholaus peripateticus, Diogenes stoicus. Nam cum hi facundia imprimis atque oratione pollerent, facilè Romano populo persuasissent, quæcunque peterent. Sed hanc rem cum Marcus Cato maturè conside-

cum uaticinijs exitio futuram ei ciuitati, in quā deferretur. Itaq; Sessapiam tum florentissimam deportata est, neq; citra illius urbis exitiū. Sed & Liuius item deportata nonnunquā monstra in aliam regionem tradit. Posteriores uerò qui Antoninis & Cōstantijs imperatoribus scripserunt, deportatos in exilium aut in insulas accipiunt pro his, qui descripti ac relegati fuerint. Quod in Lampridio, Volcatio, Ammiano, ac Hieronymo frequens reperitur. Hinc illud in oratiōe M. Antonini cæsaris cum suam clementiam atq; pietatem in Cassiana defectione Romanis patribus probaret: Nemo (inquit) senatorum puniatur, proscripti bona recipiāt, deportati in patriam redeant. Quin & Antoninus Caracalla relegatis ac deportatis reditum in patriam restituit, ut ab Aelio Spartiano scriptum est.

CAPVT VIII.

De quadragenario numero, & eius potestate in puerperis & infantibus: tum de festo die, quem Græci tessaracoston appellarunt.

QVi de numeris, eorumq; potestate scribūt, diligēti cura uidētur ea omnia obseruasse, quæ ad quadratos perfectosq; numeros & imperfectos pertinent: ut cum septenarium humanæ uitæ uehiculum uocent, quaternarium uim iustitiæ, denarium & quinarium cōnubij, in quibus academici ipsi maximum studium impenderunt. De numero aūt quadragenario illud hoc loco referendum existimaui, quod ad ipsam partus rationē facit. Nam tessaracaston, tempus à Græcis authoribus appellatur, ob eam causam celebratur, quòd illis maximè diebus mirifica quædam intelligant. Itaq; prægnātes etiam fœminæ, quadraginta olim dies ante fœturam nefas habuerūt ad sacra accedere, ac totidem quoq; diebus post partū grauiori morbo solent conflictari, ut ægrè possint sanguinem continere. Sed

eodem præterea tẽpore, infantes morbidi sunt, ac risum cõtinent. Quo circa (ut ad Cerellũ tradit Censorinus) cum is dies quadragesimus præterit, consueuerunt ueteres festum agitare, quod tessaracoston appellarent.

CAPVT VII.

De clementia M. Antonini imperatoris, & quibus maximè uerbis contra seipsum conspirantibus parcendum monuerit.

Etus dictum celebratur: Nullum esse certius testimonium probitatis atq; innocentiæ, quàm ipsam uitæ conscientiam. In qua sapientissimus quisq; uirtutis bonum collocauit: nam & academici ipsi hoc abundè fatentur, quod etiam Antonini Augusti uerba (qui stoicorum disciplinis incubuit) uerissima suffragatione probant: in quibus non modò suam uitæ innocentiam, sed æquissimum ingenium, ac maximè probãdum asseruit. Nam cum fortè Auidius Cassius; alijq; complures contra Antoninũ imperatorẽ conspirassent, ac detecta coniuratio esset, parcendum omnibus censuit Antoninus, nec Auidium quidem imperandi auidissimum iussit occidi, sed passus est (ut à Volcatio traditur) Cumq; tam egregiã, singularemq; eius clementiam ac lenitatem plures accusarent, eundemq; (ut sunt uaria hominum ingenia) passim arguerent, quòd tam mitis in suos etiam hosteis foret, simulq; adderent: Aliter se res haberet, si Auidius uicisset. Grauissimè responsum est ab imperatore Antonino: Non sic deos colimus aut uiuimus, ut ille nos uinceret. Tantũ adeò anteactæ uitæ consciẽtia, & innatæ probitatis testimonium potest, ut nihil insidias hostiũ metuat, nihil alienas uireis reformidet. Idem quoq; Augu. sic in epistola ad uxorem Faustinam de se scribit, Horatianam sententiam mutuatus: Quieto animo

sis.

sis, dij me tuentur, & dijs cordi mea pietas. Quã rem & Volcatius historiæ author ad imperatorem Diocletianũ rettulit.

CAPVT VIII.

Quàm constanti & alto animo fuerit M. Cato, & eius dictum de se cum bella inter cæsarem & Pompeium æstuarent.

Emoria dignum est, quantum Catonis uirtus, atq; constantia ueteres permouerit, præsertimq; philosophos stoicos, ut eius uiri animum atq; disciplinam cum Socrate, Possidonio, & Chrysippo conferant. Sed inter alia hoc præcipuè admirantur, quòd in ea Romanæ ciuitatis tempestate, cum ciuilia bella inter Cæsarẽ & Pompeium streperent, uarijsq; fortunis respub. premeretur, eum ipsum de animi statu nihil esse immutatũ. Nam cum utrũq; Cato improbaret, atq; exarmare cuperet, utriq; etiam uirtute sua ex animo ingenti occurrit. Dixit enim de cæsare, si uicerit se moriturum: sin Pompeius, exulaturum: quoniã Pompeius quidem (ut est author Tacitus) occultior fuit, nõ melior. Et hæ sunt illæ uoces (ut Picus noster dicebat) quas familiæ stoicorum lætis animis agnoscũt, quæ omnibus suffragijs probantur, & in porticu apathiam confirmant. Sed enim idem Cato nullis unquã casibus mutatus est, nullis affectibus cõcessit, aut calamitati succubuit, sed eundem semper se in tam uaria rerum fortuna præstitit, in prætura, in accusatione, in prouincia, in urbe, exercitu, repulsa, atq; interitu, sicuti ab Anneo Seneca relatum est.

est. Samiata igit̃ tela ꝓ his acceperũt ueteres, quæ in spiculũ mucronata atq; acuminata forẽt. Quod et Nonius Marcel. probauit. Samiũ eñ pro acuto occeptũ est, ac samiare pro acuere, quoniã in Samo (ut est author Nonius) hoc artis genus præcipuè claruit. Qua uoce & Lucilius poëta est usus in satyris. Sed & samia uasa à multis celebrant̃, quibus Romani põtifices pro Numæ regis instituto in sacris uterẽtur. Itaq; sic M. Cicero in libris de repub. Quæ sunt (inquit) imperia pontificũ dijs immortalibus grata sine samijs? Quæ uasa capedines etiã & capeduncculos uocarũt, ut apud authores frequenter habet̃. Vnde & illud Persianum:

Aurum uasa Numæ, Saturniaq; impulit æra,
Vestalesq; urnas & Thuscum fictile mutat.

CAPVT. XI

De oratore Isocrate, eiusq; insigni facundia, & quomodo tria in primis notanda præstiterit ex historia Pausaniæ.

TRia dicũtur in oratore Isocrate memoratu digna inter alia accidisse, eũq; in his prçstandis non minore iudicio quã fortuna ualuisse. Primũ ut uegeto ac solido corporis robore, modestia singulari, & summa animi libertate præstaret. Nã & ad nonagesimũ octauũq; annũ cũ peruenisset, nunq; adeò defecisse aut elanguisse scribitur, quin suos quoq; discipulos pro ueteri instituto instrueret atq; edoceret. In altero tam modestus et probus, ut ab oñi ciuitatis administratione prorsus abstineret Neq; de rebus item publicis curã ullam suscepit, in quo liberũ ab omni cupiditate animũ, maximèq; syncerũ ꝓbauit. Quã rem (ut alios mittam) & Pausanias historiæ author in Atticis cõmemorat. Hic autem Isocrates ille est, cuius elegantiã atq; iocunditatẽ M. Cicero apud nos in dicẽdo egregiè expressit, cum uim Demosthenis ac Platonis magnitudinem adiecisset.

rint, maximo illam honore ac ueneratione prosecuti sunt, ut Ancus Camillus, & alij. Quod autem de Octauio Augusto tradit, hoc equidem non putaui alienum, aut indignum ut adnotarem: Octauius (inquit) cæsaris filius (qui primus Augusti nomen habuit) cum quartum & quinquagesimum annum ageret, precatus à dijs est, Scipionis fortitudinem, beniuolentiam Pompei, Cæsaris fortunam, quã quidem inquit Fortunã rerum esse omnium maxima rum uictricem. Hæc enim M. Ciceroni, Lepido, Pansę, Hircio, atq; Antonio plurimum aliquando indulxit. Cumq; hos omneis ad summum decus & gloriam extulisset, demum deseruit, atque uni tantum Cæsari seipsam seruauit, ut apertè cognosci posset, quibus ludis, atque blandimentis humana omnia uersare, & commiscere consueuerit. Sed hæc apud authorem ipsum copiosè referuntur, cum Romani ipsi (ut constat) uarijs quidem nominibus illam, & colendam, & appellandam duxerint, ut Fortem, Viscatam, Muliebrem, Reducem, Victricem, Primigeniam, Obsequentem & Mammosam, de quibus in epistolicis scripsimus.

CAPVT. II.

De immodico luxu Antonini Heliogabali imperatoris ac de eius culcitris, cum leporinis pilis, & perdicum plumis ibidemq; expositum de accubitis.

DE Vario impatore qui Heliogabalus dictus est pmulta à Græcis & Latinis authoribus scribunt quo luxu qbusq; libidinibus atq; flagitijs imperium gesserit, ut naturæ magis prodigiũ ad omnẽ uitę improbitatẽ haberi posset, quã Romę urbis imperator. Is igitur eo studio atq; ingenio fuit, ut nihil auidius, quã de luxu, uarijsq; uoluptatibus cogitaret, sicuti copiosè à Lampridio

ridio traditum eſt ad Conſtantinum imperatorem. Nam ut de prodigioſa illius mollicie breuiter agamus, primus triclinia, lectos ac porticus omni florũ genere ſtrauit, lilijs, uiolis, hiacynthis et narciſſis, ac per eos ambulauit. Neq; in culcitris ſeu accubitis (ut appellant) facilè cubuit, niſi quæ leporinũ pilum haberent, aut perdicum plumas ſubalareis. Tanta inerat animo eius mollicies, quod idem Lampridius retulit, ut ex his mirandum nõ ſit, ſi deinceps urgẽte fato, & à tali monſtro ſcelerũ pœnas repoſcẽte, in latrina occiſus fuerit. Quod aũt accubitas diximus, id quidem uerbum ab accubando deductum eſt. Neq; in Lampridio tantum legitur ſed apud ipſos etiam iuriſperitos, qui hac uoce pro culcitris & toralibus utuntur, ut Varro appellat. Hinc & accubitalia, pro ipſis ſtratis ſeu ſtragulis accepta ſunt, ut in epiſtola Valeriani imperatoris habetur ad Zoſymionem Syriæ procuratorem. Nam cum Claudio legionis Martiæ præfecto complura forent pro militiæ inſtituto tribuenda, miſit illi Valerianus imperator accubitalium Cypriorum (ut uocãt) paria duo, interulas puras, togam, & laticlauum, ſago, chlamydes & ſubſericam albam.

CAPVT III.

Quæ diuinationis ſpecies habenda ſit capnomantia, & Statij poëtæ uerſus allati atq; expoſiti ſuper hac uaticinandi ratione.

INter alia diuinãdi genera de quibus ueteres ſcribunt, illud etiã in antiquorũ monimẽtis notatur, quod Græci capnomantiã, noſtri per fumũ diuinationẽ dicũt, cũ ipſe uidelicet fumus, uel in orbẽ uoluit, uel in obliquũ flectit, aut in rectũ, ꝓtenditur: quocirca meliorẽ ſibi fortunã quis pollicetur, uel aduerſam præſagit, ut eſt animus mortalium omnium ad futura prænoſcenda magno ambitu intentus. Itaq; capnomantiam Græcè appella

appellata est. Et capnomantes, qui diuinationum eiusmodi forent interpretes, Statius aũt Papinius pereleganti carmine id expressit in Thebaide, cum de Menecei cæde ageret:

Vincatur pietas (inquit) pone eia altaria uirgo,
Quæramus superos, facit illa, acieq; sagaci
Sanguineos flammarum apices, geminumq; per auras
Ignem, & clara tamen mediæ fastigia lucis
Orta docet, tunc in speciem serpentis inanem
Ancipiti gyrouolui, frangiq; rubore
Demonstrat dubio, patriasq; illuminat umbras.

In his enim uersibus & per ignem diuinatio, ac per fumum describitur: nam sicubi ex flamma geminus apex extitisset, dissidium indicari existimabant, ut M. Cicero tradit. De capnite autem uino & gemma commodè diximus, quæ interiectis ueluti spiris fumidum quiddam refert.

CAPVT IIII.

Quod imperante Tiberio uitrum flexile ac ductile redditum sit, & qua pœna tantæ inuentionis author damnatus fuerit.

TRaditum est à C. Plinio inter alia multa, & hoc maximè mirandum, ac memoria dignũ de uitro, quemadmodũ uidelicet flexile, atq; ductile redditum sit imperante Tiberio Augusto. Adeò nihil in rerum natura intentatũ, aut inexpertũ reliquit antiquorũ solertia, quod equidem non alijs uerbis afferendum est quã eiusdem authoris C. Plinij. Sic enim quo loco de uitri inuentione atq; origine scribit: Excogitatum (inquit) est Tiberio principe uitri temperamentũ, quo flexibile esset: sed eius officina abolita est, ne æris, argenti, auri' ue metallis precia detraherentur. Hoc idem & Isidorus recenset. Tum adijcit: Huic inuentioni principem Tiberium maximè iratum, sic ut opificem ipsum necandum imperaret, ne aurum uilesceret, ac pro

CAPVT VI.

Deos esse accipiendos tam fœminino genere, quàm masculino, ac de Luno etiam deo pro Luna, & quo cultu atq; institutis apud Carras coleretur.

Cripserã paulò antè (ut inter amicos fit) epistolã ad Cosmicũ, in qua positũ hoc fuit: Venerẽ quidẽ, ac Cererem inter Romanos deos locauimus. Id autem (ut relatum mihi est) ueluti minus Latinum & imperitè dictum reprehenditur, quod in genere aberrauerim. Non enĩ deos asserũt scribi oportere, sed deas. Qua in re miratus sum quorũdam imperitiã, qui dum cæteris se præferũt, & quasi censores publicos in litteris constituunt, tam imprudẽter, atq; ineptè decipiunt. Nam quis est obsecro tam alienus à ueterum lectione, aut ita demum imperitus, qui nesciat ipsos deos pro fœminis interdum accipi, etiam si ἀρσενικῶς pronunciemus. Quod & Macrobius Aurelius, aliiq; copiosè probant, ut nihil sit istis hominibus impudentius, qui se criticos atq; Aristarchos in disciplinis nominant. Sanè uerò quod hoc permulti asserũt, ut Vergilius, Atherianus, Caluus, & Leuinius, ut Aristophanem mittam, qui Venerem aphroditon appellauit, quorũ suffragatio, & quidem honestissima, nostræ sententiæ abundè patrocinat. Nã Varro Terentius Palem deũ scripsit, sed & Lunum deum pro Luna quidam dixerunt, cuius templũ Carris uiseretur, ut ab Aelio Spartiano relatum est: Qui cæs. inquit Antoninum Caracallam templum dei Luni accessisse, quem mirifica ueneratione Carrenus populus coluit, adeò ut mulieres uirili ueste, uiri autem muliebri sacra illi perficerent. Quod & Philochorus, & Spartianus tradunt, qua ratione Græci quoq;, & Aegyptii (etsi Lunam fœmineo genere habẽt) deum tamen appellãt. Sed nolo esse in re aperta

longior, ne uidear magis habuisse rationem alienæ inscitiæ, quàm nostræ in studijs diligentiæ, cũ permulti quidem sint, qui ut maiore audacia, quã iudicio iudicant. Ita inuident potius alienis laboribus, quàm ipsi aliquid in cõmunem usum moliantur.

CAPVT VII.

Iudicium à poëta Marullo factum de Latinis poëtis, & quo uitio notati sunt, aut quo ordine habendi.

Actum est iudiciũ nuper à nostro Marullo de poëtis Latinis egregiè profectò & prudẽter. Nã cum fortè incidisset mẽtio de ueterũ disciplinis, ac de poëtis maximè Latinis: Poëtice (inquit) apud Romanos plureis habuit uersificatores quã poëtas: si paulò diligentius id expẽdatur, quod exigendum sit in illis, qui iure debeant poëtæ appellari. In P. (inquit) Ouidio reprehendi potest lasciuiens, ac nimiũ sibi indulgens ingeniũ, quod & Fabius in omni antiquitate Romanus Aristarchus asseruit. In Statio durũ nimis carmen & anxiũ, propterea supra modum tumidum. Silium uerò Italicũ inquit forum redolere, ac uulgarẽ, profluentẽq; uenam carminis, quã elegantẽ & probam. Flaccũ Valeriũ, & Lucanũ cõcitatos esse, sed audaciores interdum, quã grauiores. Itaq; diligendi quidem sunt omnes inquit, sed hi maximè probandi pro suo quisq; genere, Tibullus, Horatius, Catullus. Et in comœdia, Terẽtius. Vergiliũ uerò & Lucretiũ ediscẽdos asserebat, quod ipsum, ut posteris etiã probaret, hisce uersiculis expressit:

Ouidius. *Statius.* *Silius.* *Flaccus Vale.* *Lucanus.*

Amor Tibullo, Mars tibi Maro debet.
Terentio soccus lenis.
Cothurnus olim nemini satis multum.
Horatio Satyra & Chelis.
Natura magni uersibus Lucretij,

Lepore

Lepore Musæo illitis:
Epigramma cultum teste Rhallo adhuc nulli.
Docto Catullo syllabæ.
Nos siquis inter cæteros locat uates:
Onerat, quàm honorat uerius.

CAPVT VIII.

De Iuliorum, & Antoninorum familijs, & quòd in hominibus improbissimis atq; monstrosis defecerint.

Ec illud omittendum est quod à probis authoribus notatur de Iuliorum, atq; Antoninorũ familijs. Quæ ut uiros maximos atq; insigneis cõplures habuerũt: ita in eiusmodi hominibus defecerunt, qui ob nimia scelera atque flagitia impurissimi habiti sunt. Nam Iuliorũ quidẽ ultimus fuit Domitius Nero, quo nullum unquã animal crudelius, sæuius, immanius fuit. Vnde notum illud: Progenies cæsarũ in Nerone defecit. In Antoninis Augu. Varius Heliogabalus, cuius flagitia, & insanæ libidines prodigium fuisse non hominem asserunt. Domitius Nero.

CAPVT IX.

Vinum esse remedio contra aconitum, ac defensus à calumnia quorundam Macrobius, qui cicutam pro aconito audacius quàm uerius in eius saturnalibus reponunt.

Aulò improbius atq; etiã indoctius quidam fecerunt, qui apud authorem Macrobiũ cicutam pro aconito reponunt: quo loco de uiribus ac potestate uini disputat, asserentes ea in re, uel ipsum Macrobiũ errasse, uel cicuta seu conion pro aconito legendum: quoniam uinum (ut aiunt) contra eius uenenum præcipuum remedium creditur, quod Alexander medicus, Plutarchusq; & alij complures testantur. Ego autem non puto

non conuitijs tantum in Christianos sæuiendum putauit, sed & Petrum apostolum magicæ disciplinæ insimulans, edoctum illum asseruit à Christo, ut in ea (sicut impudentissimè uocat) deceptione, quasi princeps ac signifer foret. Tum nõ amplius eam duraturã scripsit, quã per trecẽtos & sexaginta annos. Quod ipsum quã iniquo animo atq; perturbato dictum fuerit, referendum nõ est. Augustinus certè & inscitiæ & iniquitatis Porphyrium accusat, qui tam audaci illecebra, uanissimoq; cõmento crediderit multorũ animos decipere, atque ab ipsa ueritate depellere, quod & Petrarcha scribit, eo maximè opere, cui de religiosorum ocio titulum fecit. Is autem Porphyrius Tyrius fuit, præceptoremq; audiuit Plotinum, de cuius uita & moribus multa rettulit, eiusq; opera correxit, & in nouenarios digessit. Neq; defuerũt qui Porphyrianis iurgijs atq; insectatiõibus in Christianos ferulã referrẽt: siquidẽ ab Eusebio, Apollinare, Laodiceo, & Methodio copiosè responsum est. Ex his Apollinaris xxx libros contra Porphyriũ exarauit, Methodius autem usq; ad decem millia uersuum, quod in epistolicis diligenter disseruimus.

CAPVT XI.

De Val. Homulli ingenio, & eiusdem dictis contra M. Antoninum imperatorem eiusq; constantiam.

Otatum est à ueteribus q̃ elegans & urbanus fuerit Val. Homullus, quibusq; dictis atq; leporibus sit usus, ut nec Romanis etiã principibus parceret, cuiusmodi illud quã lepidissimũ traditur in M Antoninũ August. Nam cum fortè imperator eiusdem Homulli domum uiseret, columnasq; ibidem è porphyretico lapide insignis atq; egregias miraret̃, rogauit Homullũ unde eas habuisset: Tum ille imperator inquit cũ in alienã domũ ueneris, & mutus, et surdus esto. Idẽ quoq; pari licen-

tia

tia cum Lucillam Antonini matrem (qui Pio imperatori suc cessit) uenerantem Apollinis simulacrum uidisset, in aurem Augusti insusurrans: Et illa (inquit) nunc rogat pro tuo obitu ut filius imperet. Quæ tamen ipsum imperatorem nihil omnino mouerunt, sicuti à Iulio Capitolino memoratur. Tanta erat Macri probitas, & insignis modestia, ut nō modo urbanè dicta, sed importunam præterea dicacitatē æquissimo animo tulerit.

CAPVT XII.

De disciplina Arabum in Astronomicis, & quod ipsa hominum ætas certis temporibus ad planetas referatur.

Ereleg ātermulta ac eruditè scripta sunt in Arabū cōmentarijs: tum ea maximè quæ ad cæli, siderumq; potestatē, ac disciplinas pertinēt. Neq; uidetur apud alios quidē populos fuisse studiū acrius, aut maior solertia in astronomicis speculādis, etsi magna ex parte Grecorū quoq; ingenia imitati sunt. Illud autē mirificū existimo, ac memoria dignum, in quo mathematici & ipsi Caldæi uniuersam hominū ætatē ad planetas referūt, ut quæcunq; in uita agūtur, ea quidem statis, certisq; temporibus planetæ ipsi propémodū efficiant. Luna inquiunt ab ipso natali, usq; ad quintum ætatis annum moderatur, atq; disponit. Sequens Mercurius per decenniū. Venus per annos octo. Sol undeuiginti. Mars quindecim. Iuppiter duodecim Saturnus reliquū uitæ tempus. Ita enī digesta atq; diuisa uitæ mortalium tempora traduntur, ut nuper cum Iano Theolopho astronomiæ peritissimo disseruimus. Neq; illud ignoramus, aliā fieri diuisionē ab alijs authoribus de hominum ætate. Nostri enī Lunæ infantiā, pueritiam Stilboni seu Mercurio, adolescentiam Veneri, iuuentam Soli, uirilitatem Marti, senectutem Ioui, senium Saturno ascripserunt: adeò ut singulis sua quoq; officia & affectus tribuant.

CAPVT XIII.

Expositum diligenter quid hostorium sit, quid rutrum, & rutellum ex Lucilij carmine, ac de imaginibus etiam cum rutro.

Cripsit ætate nostra Iouianus Pontanus inter alia suæ diligentiæ monimenta, de aspiratiõe libros in quibus studiosè cõplura & accuratè obseruauit: secutus ueterum grammaticorum exemplũ, qui & in minimis etiam perscrutandis maxima solertia incubuerunt: ut Fabius, Varro, Martianus, Nigidius, & Messala, qui de littera S librum composuit. Quo autem loco à Pontano traditur hostilios lareis, hostias & hostire cum aspiratione scribenda esse: Hostorium quoq; (inquit) ab hostiẽdo, id est æquando dictum est. Nam sic uocamus (inquit) lignũ æquatorium, ac teretem bacillum, quo in dimetiendo tritico modij æquantur. Quibus apparet hostoriũ pro rutro illo ac bacillo accipiendũ, quo in mensuris frumenti cumuli exæquãtur. Tametsi haud satis memini an apud ueterum quenquã de hostorio legerim. Lucilius aũt poëta rutellum uocat in satyris eiuscemodi instrumentũ, ut ex eius carmine colligitur:

Frumentarius est, modium hic secum atq; rutellum
Vnà affert.

Quod & Nonius ponit. Rutrũ uerò ab eruendo dictum est, non à radendo ut quidam uolunt. In Capitolio prætereà effigies fuit Ephebi rutrũ tenentis, arenamq; eruentis, causa exercitationis, pro more Græcorum, quod signum ex Bithinia Romam deportauit Pompeius Bithinicus: sicuti ex Festi collectaneis ab Hermolao etiam notatum est. Nam & Var. Terentius inter rustica instrumenta rutrum enumerat, in libris de origine uerborum ad M. Ciceronem, ut aratrum, sarculũ, rastrum, & alia generis eiusdem. Neq; omittẽdum est, quod ab Eusebio refertur: Remum fuisse à Fabio Romuli duce occisum rutro pastorali. Sed & rutabulũ hinc dictũ, quo ad ex-

coquendos panes rustici ferè uterenẽ in proruẽdo igne: ꝓpterea poëtæ ueteres allegoricôs hoc uerbum pro uirili membro acceperunt, ut poëta Neuius, qui retritum rutabulum, lepidissimo uersu uocauit:

Senile tractet retritum rutabulum.

CAPVT XIIII.

Vnum esse hominẽ inter omnia animantia, qui calidis in potu utatur, & ad uenerem pro libidine quocunq; anni tẽpore accedat.

Elatum est ab his, qui scribunt historiã de animalibus, unũ esse hominẽ in omni animantiũ genere, qui calidis in potu utatur. Nam cætera quidẽ animantia in totũ abstinent. Sicuti etiã de uenere illud seruatũ à philosophis, homines ipsos, quocunq; anni tempore, pro libidine ad uenerẽ accedere, & in coitu esse, cũ alia ferè animantia, custodiant suũ tẽpus, & ꝓprios coitus certis tẽporibus habeãt, quos uocãt statos. Sed hæc an uera sint, haud equidem prorsus asseruerim, in tanta naturæ uarietate, tametsi optimis authoribus comprobantur.

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS QVARTVS.

CAPVT I.

Quantũ Aristote. Platoni magistro cõcesserit, ac uersus in ara ab eo positi, & q. Magi etiã Platoni imolaũt ꝓpter absolutũ nouies nouenariũ numerũ.

Eceptũ uulgò est Platonẽ academię principẽ fuisse à discipulo Aristotele in tradẽdis disciplinis neglectũ, aut saltem minus cõmendatũ, cum & ab eo libere dissentiat, ac ignorãtiæ alicubi (ut quidã opinantur) arguat. Quod ego aliter accipiendũ existimo

existimo, sicuti Macrobius, & alij ueteres exponunt. Neque enim uiginti annos duntaxat in academia Platonem audiuit, sed eidem tantum tribuit, atque côcessit, ut eius quoque nomini aram in templo construxerit, statuamque consecrarit, in qua descriptum esset, hunc esse illum, quē probi omnes meritò debeant, & imitari & commendare. Quod & nos in parthenicis nostris attigimus his uersibus:

Hæc illast ara floribus redimita suaue olentibus,
Quam gratus benemerenti statuit discipulus seni:
Tituloq; hoc testatus animum suum atq; officium:
Platonem probandum probè à probis, ab alijs nefas.
Sic ille princeps & author egregius sapientiæ:
Tam diuturnæ disciplinæ & sacri muneris tulit
Dignum pro meritis tantis ab alumno suo præmium.

Idem præterea Aristoteles Platonis nomen sanctum atque diuinum uocitabat, egregiamque orationem de Platonis laude composuit, ut ab Olympiodôro proditum est. Mitto autem nūc illud, quod Anneus Seneca de magis Persarum tradit: quòd hi quidem Platoni defuncto immolarunt, quoniam suo natali decessisset, annumque unum supra octuagesimum absoluisset, sine ulla prorsus additione uel deductione. Asserunt enim inter alia suæ disciplinæ dogmata eum esse omnium perfectissimū numerum, quem nouies nouenum mulplicant, qua ætate Platonis philosophi fuisse interitum constat. Hinc Labeo Romanus theologus eundem Platonē inter semideos, ut Herculē ac Romulum referendum putauit.

CAPVT II.

De cultu quorundam animantium à uarijs populis, & de Syria dea, eiusq; effigie relatum.

IN commentarijs eorũ (qui de animantibus scripserunt) notatum est pleraq; animantia propter mirificum sui genium atq; officia in uita mortalium à proprijs urbibus & populis coli, & ueluti certa numina consecrari, ut colũbas à Syrijs, ciconias à Thessalis, apud quos capitale habitũ est ciconiam occidisse. Anseres à Romanis, quibus ob Capitolium seruatum, publicè à censoribus alimenta præbebantur. Quin & Syrij idem magna religione diu seruarunt, ut abstinerent à piscibus, quod cum alij plures scripserunt, tum Porphyrius philosophus ad imperatorem Constantinum in libris de abstinendo ab animantibus. Qua in re Menandri poëtæ uersiculos affert, qui huic sententiæ suffragantur. Abstinent autem ea potissimũ ratione, quod Facelitis Veneris filia in piscis formam cõmutata est: quam Syrij pro dea coluerunt. Hinc argenteos pisces (ut à Basso relatum est) in templis consecrare consueuerunt. Non me præterit hoc loco, quę tradanť de Syria Derceto seu Atargate, cuius templum insigne fuit iuxta Ascalonem. In quo imago eius muliebri facie, reliquũ corpus figura piscis haberetur. Porphyrius autem sic in libro de sacrificijs: Rhadamanthus (inquit) ac deinceps Socrates, per animalia iurare soliti sunt. Græci quoq; imagini Iouis arietina cornua adiecerunt, & Dionysio tauri. Sed & Panis effigiem ex capella & homine composuerunt: Iouem quoq; ipsum in aquilam, taurum, & cygnum aliquando se transmutasse. De Aegyptijs omittendum est, quorum prodigiosa superstitio, multiplices, uariasq; animantiũ formas pro dijs maximo cultu habuit, ut feles, crocodillos, ischneumones, ibes, uultures,

Facelitis.

uultures,& alia eiusmodi,de quibus cũ alij plures, tum Diodórus,Herodotus,Strabo,& Appion in Aegyptiacis commentarijs çomplura explicarunt.

CAPVT III.

Mercurij Aegyptij uerba relata de natura,ac de maiestate dei,deq; spiritus & mundi materia, ac de homine.

Vantũ præstiterit Aegyptius Mercurius in peruestigandis,atq; intelligendis rebus diuinis, Græci authores & Latini copiosè asserunt, qui hunc ipsum uelut disciplinarum omnium principem, atq; conditorem existimant:adeò,ut ab hoc uno credatᷓ scientia illa rerum diuinarum,atq; humanarum diligenter fuisse meditata,optimè percepta, egregieq; explicata .Quod ipsum locis multis probauit:tum in ea disputatione, in qua de ipso deo,deq; spiritu & mundi materia elegãter & doctè disseruit.Sed hanc rem libitum est illius uerbis adnotare:Fuit deus & hyle (inquit) quã & mundum dicimus mundo autem spiritus aderat.Sed non tamẽ,ut ipsi deo,neq; deus sunt hæc,de quibus mundus est: idcirco neq; erant cum nõdum nata erant.Sed in eo iam tunc erant,unde nascendi potestatẽ habuerunt.Non enim ea sola non nata dici debent,quæ necdum nata sunt,sed ea quæ carent fœcunditate generandi,ita ut ex his nihil nasci potest.Quæcunq; igitur sunt,quibus inest generandi natura,generabilia sunt, de quibus nasci potest:tametsi ex se nata sint.Neq; enim dubitatur ex his, quæ ex se nata sunt,facilè nasci posse,de quibus cuncta nascuntur.Deus ergo sempiternus,quo circa,nec nasci potest, nec potuit,hic est,hic semp fuit,hic semp erit.Hæc itaq; est, quæ ex se tota est natura dei.Hyle aũt uel mundi natura, & spiritu,quãuis nata uideantur,à principio tamen ex se nascendi, procreandiq; uim possident,atq; naturã fœcũditatis: etenim

initium in qualitate naturæ est, quæ conceptus & partus in se possidet uim atq; materiam. Hæc sine alieno conceptu est sola generabilis. Quæ autem uim solam concipiendi habeant, ex alterius connexione naturæ ita discernenda sunt, ut hic locus mundi, cum his quæ in se sunt, uideatur esse nō natus, qui utiq; in se uim totius naturæ habet, locum dico, in quo sunt omnia. Neq; enim hæc omnia esse potuissent, si locus deesset, qui omnia sustineret, & capere potuisset. Omnibus namq; rebus, quæ fuerunt præcauendum est loco, nec qualitates, nec quātitates, nec possessiones, nec affectus dignosci potuissent earum rerum, quæ nusquā sunt. Sic ergo & mundus, quāuis natus non sit, in se tamen omnium naturam habet, utpote qui omnibus his ad concipiendum sinus præstat fœcundissimos. Quo circa totum hoc est qualitatis, materiæq; creabilis, quamuis creata non est: sicut enim in ipsa natura materiæ qualitas fœcunda est, sic & malignitatis eadem est, æq; fœcūda. Neq; ego ô Asclepi & Hammon illud assero, quod à multis dici solet: Non poterat deus incidere, atq; auertere à rerum natura malitiam. Quibus respondendum nihil omnino est, quæ tamen causa fuerit, hoc prosequar, & in eo rationem reddam, quod acceperam. Dicunt ipsi omnifariam deum liberasse mundum à malitia: nam ita in mundo est, quasi membrum ipsius uideatur esse. His ēm rebus quibus cęteris antestamus animalibus, soli possumus malitiæ fraudes ac dolos uitare. Ea enim qui antequā sit illis implicatus, ex aspectu uitarit, is homo est diuina intelligentia, prudentiaq; munitus. Fundamētum uerò disciplinæ est, quod in summa bonitate consistit. Spiritu autem ministrantur omnia, atq; uegetantur in mūdo, & quasi organum, uel machina summi dei, uoluntati subiectus est. Itaq; hactenus intelligatur à nobis mente sola intelligibilis, summus qui dicitur deus, rector, gubernatorq; sensibilis dei eius, qui in se

complectitur

complectitur omnem locum, omnem rerum substantiam, totamq; gignentium, creantiumq; materiam, & omne quic quid est, quantuncunq; est. Spiritu uerò agitatur, seu gubernatur omnis in mundo species: unaquæq; secundum naturam suam à deo distributam sibi. Hyle autem seu mundus omnium est receptaculum, omniumq; agitatio, atq; frequẽtatio: quorum deus gubernator, dispensans omnibus rebus humanis, quantum unicuiq; necessarium est. Spiritus uerò implet omnia, cuiuscunq; naturæ qualitas est. Mundi enim rotunditas caua est in sphæræ modum, ipsa sibi qualitatis insitæ uel formæ suæ causa inuisibilis tota, ut ex his cõstat, quæ ex orbe uarijs locis prominent. Quod ab ipsis etiam Pythagoricis assertum est. Probat enim Mercurius ab ipso mũdo corpora nutriri, à spiritu animas, à sensibus menteis, neq; tamen omneis, sed eorum duntaxat, qui tantum beneficium capere possunt. Quod ipsum Timæus Locrensis, & alij quidam academici opinantur, qui de dijs atq; animis magna ex parte cum Mercurio sentiunt. Plato autem, & Pythagoras pleraq; (ut est author Iamblicus) è columnis Mercurij acceperunt, quæ doctrinis uarijs atq; reconditis fuerunt refertæ. Sed hęc multò copiosius ꝓsequimur in nostris theorematis.

CAPVT IIII.

Poëtæ Lucretij obitum eodem die contigisse, quo Publius Vergilius uirilem togam induit, Licinio & Pompeio Cos. ac de natali poëtæ Vergilij.

Vi studium ac diligentiam collocarunt in obseruanda, atq; describenda uita & moribus ueterũ de poëta Lucretio, & Publio Vergilio id referunt, dignum sanè adnotatione, quòd eadem die

die Vergilius uirilem togam induit, quo Lucretij obitus contigit. Qua in re naturæ benignitas, atque propēsio, uisa est Romanæ eruditionis patrociniū suscepisse: ne deessent in re Latina, qui Græcorum ingenijs, atque disciplinis nō minores haberentur. Natus aūt traditur Vergilius octobris idibus, Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso primum Conſ. Togam uerò sumpsisse in adoleſcentia hiſdē consulibus quibus natalem habuerat: etsi quidam existimant eodem anno Lucretium perisse, quo Vergilius natalem habuerit. Idus uerò illas præcipuè seruauit, ac maxima religione coluit Silius Italicus, Valerius quoque Martialis in hunc modum:

Maiæ Mercurium creastis Idus:
Augustis redit idibus Diana:
Octobres Maro consecrauit Idus
Qui magni celebras Maronis idus.

Sed hanc rem & in poëtis nostris rettulimus, qui paulopòst in cōmunem usum atque publicā utilitatē ædētur, ne instituto opi uideamur deesse, iuuādi atque instruēdi bonorū ingenia.

CAPVT V.

Quàm seuerè factum sit à Romanis contra insolentiam, & de conuitijs atque contumelijs quæ publicè in triumphantes à seruulis dicerentur.

VLgatum est quanta diligentia ac studio eſnatus, populusque Romanus contra hominum insolentiam atque fastum ierit, quibusque legibus ac decretis insolentis animi improbitatem repreſſerit. Sed inter alia complura illud obſeruandum existimo de his, qui iure uictoriæ, cæsisque hostibus triūphare soliti sunt. Nam triūphantibus quidem pro instituto maiorum, conuiuiū dapsile atque magnificentissimū parabatur: idque in Capitolio celebrari mos fuit. Ac ne fortè animus eorū nimiū efferretur, aut immodestius in maiore fortuna insoleſceret, propè aſſidebat ser

uulus

uulus, qui subinde in conuiuio diceret: Magis seruo tuo pareo, quàm tibi. Quo uelut probro admonitus, se ipsum, atque hominum conditionem æquo animo extimaret. Mitto nũc quæ planipedes, cæteriq; Mimorũ scriptores liberè atque mordaciter in eum dictitabant. Notum & illud de triũphantibus quòd annulo etiam ferreo uti consueuerunt, quod & Caius Plinius testatur, qui Caium Mariũ scribit cum ferreo annulo triumphasse de rege Iugurtha.

CAPVT VI.

De animantibus, arboribus, ac lapidibus, quæ naturali consensu cum solis & lunæ uiribus consentiant.

Isputatum sæpius est, ac dilgẽter probatũ à philosophis, inesse rebus superioribus uim insitam atque ingenitam, quæ magna ex parte cum inferioribus conueniat. Quo circa sympathiam quandam, & quasi concentũ inter hæc elementa statuerunt, unde animantium motus, atque taciti consensus congruere cum diuinis corporibus uideantur. Qua in re academici imprimis complura attulerunt, arboresq; & lapides etiã sentire has uireis, eorũq; affectibus moueri, atque affici asserunt: quo nomine ascribuntur hæc inferiora suis numinibus. Inter animantia quæ dicata Apollini traduntur: aries, crocodilus, cantharus, astur, leo: & gallus à Cheromone stoico, & Porphyrio referuntur. Insitũ gallis est (ut inquit Proclus) numen Apollinis aduocare, & uelut proprijs cãticis exurgenti applaudere. Pythagoras aũt cauendum monuit, nequis gallum mactaret, quoniã soli & lunæ dicatus foret. Inter arbores: de lauro, palma & lotho scribitur, quòd ad solis potestatẽ maximè accedant. Lothos enĩ ante emersum solis folia sua implicat, & contrahit: Eo autem existente sensim reuoluit atque explicat. Heliotropium prætereà & selinotropium herbas enumerant, quæ solis uireis ac

lunæ consensu mirifico subsequantur. Vnde inditum illis est nomen. De lapidibus multa ab Aegyptijs & Magis traduntur, ut de helinite, selinite, asterite, uranopthalmo, & alijs pluribus, quæ uel syderum imaginem præferunt, uel potestatem eorum atq; affectus sentiunt, quod ipsum & Proclus in commentario de magica existimauit, qui & dæmones inquit solareis aliquando fuisse cũ leonis facie, quibus cũ galli obijcerentur, confestim euanuisse, de quo in epistolicis nostris copiosè disseruimus.

CAPVT VII.

Versiculi aliquot in Vergiliano poëmate emendati, ac de dactylicis & spondaicis numeris nonihil.

PAuloantè rogatus sum per epistolam ab amicis ut aliquid pro Vergiliana emendatione in communem usum conferrem, quod à nobis factum satis accuratè, pro studio ac diligentia nostra in bonis disciplinis. Inter alia uerò quæ notauimus, monui deprauatum esse carmen illud in Georgicis, quo curationes atq; remedia pecudum morbis describit.

Et spumas miscent argenti, ac sulphura uiua,
Idæasq; pices, & pingueis unguine ceras.

Sed legendum est, uiuaq; sulphura: ita eñ uetustiora exemplaria retinent, & Honoratus Seruius ac Macrobius agnoscũt. Illud etiã in sexto Aeneidos libro ita scribere oportet:

Quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates *Afforet.*

Quæ nostri grãmatici ferè omiserunt, ut pridem scripsimus ad Aldum Romanũ, qui de omni antiquitate, bonisq; litteris optimè meritus est. In his dactylicos uersus accipere debemus, quoniã in ultima sede dactylũ habent ut spõdaicos illos, qui spondeũ in quinta: etsi uocant̃ præterea spõdaici *Spondaici uersus.* uer-

uersus, qui omnibus spondeis cõstant, ut illud poetę Ennij

Ciues Romani tunc facti sunt Campani.

De quo & grãmatici multa, & Censorinus in natalicio ad Cerelliũ scribit. In his aũt (quos posuimus) uersibus secutus est Homerũ Vergilius, pariq; licẽtia & acephalos & lõgiusculos, delitijsq; profluẽtes imitatus est, quod Eustathius in Macrobianis cœnis copiose disseruit.

CAPVT VIII.

Qua ratione intelligatur uer sacrum fieri, ac uerba Plinij exposita de populis Sabinis ex historia Sisennæ.

Icentes populi (ut à Plinio scribitur) originẽ à Sabinis acceperũt uoto uere sacro, qua in re secutus uidetur Sisennæ historiã, qui de Sabinis agens, eos refert uouisse uer sacrũ se facturos si melioribus locis constitissent. Quã rem Nonius Marcellus apud ipsum Sisennã obseruauit, ut in libro habet de his quę à doctis quærũtur. Quo loco uer sacrũ pro religioso inquit à Sisenna acceptũ est, cũ alij pro uitabili atq; execrando intellexerint. Relatũ de Lacedæmonijs est, q; hi quidem uer sacrũ destinauerũt, quo tempore urbem Heracleam condiderũt. Sextus aũt Pompeius ob eam rationẽ dictũ existimauit, quòd in magnis periculis uouẽdi mos fuit, se cuncta animalia immolaturos, quæ uere proximo nascerentur. Quæ res (inquit) cũ paulò crudelior atq; atrocior uideretur, pueros, puellasq; innocentes interimere, in adultam ætatem perductos uelabant, atq; extra fineis exigebant Hinc appellati sunt Sacrani ex oppido Reate orti, quòd in sacro uere nati haberẽtur. De his sacris & in commentarijs Græcorum mentio habetur, qui maiore diligentia atq; studio Romanos ritus ac institutiones perquirunt. *Sacrani.*

CAPVT IX.

Plauti uerba exposita in prologo Pœnuli, quo loco Aristarchi Achillem nominat contra imperitorum sententiam.

IN comœdia M. Plauti (quæ Pœnulus inscribitur) sic à prologi persona refertur:

Achillem Aristarchi mihi comentari lubet,
Inde mihi principium capiam ex ea tragœdia.

In quibus exponendis nostri grammatici coniecturis tantum nituntur, neq; afferunt aliquid de Achille Aristarchi dignũm Plauti eruditione, quo sententiam satis explicare uideantur. Ego uerò pro Enniana fabula intelligendum existimo, cuius hæc ipsa inscriptio foret, quoniam Q. Ennius tragœdias aliquot composuit, quales à priscis citantur: Stratocles, Medea, Alcynous, & Achilles Aristarchi, quod abundè probatur, cum ex antiquis authoribus, tum ex collectaneis Sexti Pompei, in quibus ad hunc modum legitur: Prolato ęre astitit poëta Ennius cum dixerit in Achille Aristarchi, significat clypeo ante se ꝑtento. Quod ipsum in uulgatioribus istis exẽplaribus neutiq; comperies. Voluit aũt Plautus argumentũ fabulę ex Ennij tragœdia transferre in Pœnuli prologũ. Qua in re cõplures uariè differũt, sed nullis (quod sciam) probis ac receptis authoribus.

CAPVT X.

Perlepida historia de Phryne meretrice, & Praxitele, & quo cõmento usa sit inexplorãdis Praxitelis operibus quæ absolutiora forẽt.

SAtis lepida & purbana historia refertur de Phryne meretricula, quo commento atq; arte usa sit in explorandis, cognoscẽdisq; Praxitelis operibus quæ ab authore ipso haberẽtur in summo precio Nam cum Praxiteles illius formam incredibili amore deperiret, eiq; polliceretur se concessurum quod illi opus pulcherrimũ

cherrimū uideret, sed ea conditiōe, ut nihil dicēte illo quod cūq; uellet pro suo iudicio eligeret. Phryne pueiū instituit, qui oportunè accurrēs, nūciat officinā ipsam Praxitelis magno incendio correptā ac iam pleraq; opera flammis assumpta. Ad hęc Praxitelis extemplò ad officinā se, pripiens, & simul actum est inquit de meis omnibus laboribus, si Satyrus & Cupido concremati sunt. Tum Phryne: Manè (inquit) & bono animo sis, nihil tibi ignis obfuit. Quo dolo uictus Praxiteles, quæ forent operum absolutissima, professus est. Phryne autem Cupidinem delegit, de quo cum à poëtis Græcis pluria afferuntur, tum à Pausania in Atticis. Neq; illud omiserim, factam fuisse à Praxitele imaginem meretricis lætantis, quam putarunt nonnulli Phrynen esse quòd in ea deprehenderent amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Quæ res cū ab alijs, tum à Plinio refert.

CAPVT XI.

De doctrina Ioannis Scotti, & quàm sæuißima cæde ab ingratißimis discipulis interemptus fuerit.

NOtum est ferè omnibus quā egregia eruditione clarissimoq; ingenio pręstiterit Ioannes Scottus in rebus diuinis, ut qui omnem Christianę theologiæ disciplinam maximo studio coluerit. Qua in re illud mihi uisum est adnotatione dignū, quod in Gallorū annalibus legitur de sæuitia discipulorū in eum ipsum atq; incredibili immanitate. Is em̄ Scottus, cum fortè in Britannia Christianæ religioni se dicasset, atq; discipulos aliquot (ut fit) erudiret, factum est ut illi contra præceptorē cōspirarent, graphijsq; assumptis, illum sæuissimè interimerēt Quo scelere nihil atrocius aut flagitiosius dici potest. Idem Ioannes Græcas litteras calluit, quæ illis temporibus magna ex parte amissę fuerant. Hinc Francorum rex Carolus

(qui Caluus est appellatus) cum Christianę theologiæ studio teneretur, Ioanni Scotto mandauit, ut Dionysij Areopagitæ libros (qui de sacra hierachia inscribuntur) latinitate donaret. Quod ipsum pro officio suo erga regem accuratè absoluit, etsi maiorem diligentiam quã elegantiam tali opere indicauit.

CAPVT XII.

Verba ex epistola Octauij Augusti, relata de luxu & mollicie Mecœnatis, & quàm impudenter atq; inscitissimè ab imperitis deprauata sint.

CElebrantur epistolæ aliquot diui Augusti ad C. Mecœnatem, in quibus uiri molliciem, atque fluentes delitias pereleganter & uenustè irriserit, sicuti in his etiam uerbis apparet, quæ Auienus in cœnis Macrobianis retulit. Vale Mecœnas mel gentium, ebur Hetruriæ, lasar Arretinũ, adamas supernas, Tyberinum margaritum, Cilneorum smaragde, Iaspi figulorũ, berille & carbũculum Porsenæ. Ita em̃ legere oportet, quod & ueteres codices docent, quibus uerbis ab Augusto insinuatur Mecœnatẽ ipsum permultis Italiæ populis gratum fuisse, quanq; hoc loco magis id afferť, ut effœminatum atq; mollissimum hominem argueret. Id ipsum eò libentius putaui obseruandum, quod in quibusdam cõmentarijs Annij Viterbiensis (qui pleraq; omnia impudentissimè confinxit) deprauari hæc uideo, et æsar pro eo quod est lasar, & figulos pro poëtis exponi, tam omninò inscitè q; impbè atq; insolentissimè, cũ nihil dici absurdius atq; ineptius possit. Augustus em̃ Mecœnati illudens, affectatas illius cocozelias lepidissimè incessebat, ut qui cõsueuisset eius myrobrechos (ut inquit Suetonius) ac cincinnos in scribendo persequi, & imitando per iocũ irridere. Quo

circa

circa perurbanè ipsum uocat mel gentium, Hetruriæ ebur, & Aretij lasar. Anneus quoque Seneca discinctum Mecœnatem, eiusque molissimas delitias, & portentosam orationẽ appellauit, quod alibi diximus.

CAPVT XIII.

De impia et uanißima superstitione Templariorũ, et quomodo à Clemente pontifice maximo abolita fuerit non iniocunda cognitio.

DE Templarijs hęreticis, eorumque disciplina & insigni flagitio cõplura referuntur in quorundam annalibus, nos quædam pauca de his pro tempore adnotabimus. Fuerũt igitur anno post Augusti imperium, circiter millesimo & trigesimo in Solymis ciuitate, qui sub prætextu religionis Templarios se nominarunt, breuique tempore tantum nominis atque fidei obtinuerunt, ut præter ingenteis diuitias (quas cumularunt) templa etiam uarijs regionibus atque urbibus adepti sint. Eaque ratione Templarios quidam putãt fuisse appellatos, quòd in templis frequentes atque assidui uersarentur. Hi aũt pro insita hominum libidine, tanta animi insolentia ac peruersitate elati sunt, ut Christi sacris impudentissimè abdicatis, in flagitia quædam atque fœdissimam falsitatem diuerterint. Traditur enim eos simulacrum quoddam summo artificio cõposuisse, cui hominis cutem superinduxerant, eidemque binos præfulgentes carbunculos sub ipsa fronte collocasse, qui uice oculorum promicarent. Quod siquis tali factioni nomen dabat, primò ad hanc statuam perductus erat, ordinemque & uitã Templariorũ perdiscebat. Qua in re illud in primis cautũ fuit ut abnegata Christianę ueritatis religione ac reiecto sanctissimę crucis uexillo, sacra ritè pagerent. Morientiũ prætereà cadauer in cineres adactũ, cęteris in potũ conferebant, qua potione firmiores atque constantiores

se futuros putabãt. Eos uerò qui ex Templarij, uirginisq; cõiugio fuissent nati, subiecto igne torrebãt, simulq; ex humore deliquato, suum simulacrum perungebant: quo maiorem decorem atq; religionem probarent. De his sacerdotibus, & illud notatum est, quòd amore masculorum fœdissimo tenerentur: quocirca creditur fuisse tam nefarium scelus detectũ, atq; in Viennensi concilio damnatum: asserente hoc pontifice maximo Clemente, qui Benedicto successit. Nam eo tempore, quicunq; ex Templarijs deprehensi sunt, propter impiam atq; scelestam disciplinã concremati fuerunt: quæ trecentis propémodum annis perdurauit, non sine maxima bonorum calamitate.

CAPVT XIIII.

Tertulliani uerba exposita de Curio aleatore, & quàm nobilis tradatur fuisse in talari ludo: ex Marco Cicerone, Pediano & alijs.

IN libro Tertulliani (quẽ de Pallio inscripsit) mẽtio habet̃ de Curio aleatore his uerbis: Taceo Nerones, & Apicios, & Ruffos, dabo authorẽ Tacitum impuritatis Scauri, & aleæ Curij, & uinolentiæ Antonij. Et memento interim istos ex múltis togatos fuisse. Quo loco dubitari uideo à plerisq; de ipsius Curij alea. Sed ne quis in hoc perquirendo nimium fatiget̃, sciendũ est Curium hunc fuisse uirum quæstorium, ac satis nobilem, tẽporibus M. Tullij: cuius aleam, & eruditionẽ in talis, poëta etiam Caluus celebrauit. Cicero in oratiõe (quam habuit cõtra C. Antonium & L. Catilinam competitores) Liciniũ gladiatorem, & Q. Curiũ accusat: ut homines flagitiosos. Quocirca Pedianus Asconius eundem Curium notissimum aleatorem uocauit, qui postea (inquit) damnãtus est. Caluus aũt poëta elegãtissimus tali uersiculo aleatorẽ Curiũ demõstrat:

Et talis curius pereruditus.

Vt ab eodem Asconio traditur.

CAPVT XV.

Quid significent hae uoces, hoc est tricones apud Iulium Capitolinum, & lymphiones in epistola Phlegontis liberti, ac de lympholentis nonnihil.

IN historia Iulij Capitolini uerba haec leguntur de Vero imperatore. Fertur & nocte perpeti alea lusisse, cum in Syria contraxisset id uitium, atque in tantum uitiorum Caianorum, & Neronianorum, ac Vitellianorũ, fuisse aemulum, ut uagaretur nocte per tabernas, ac lupanaria, obtecto capite, cucullione uulgari, uiatorio, & commisceretur cum triconibus, cõmitteret rixas, dissimulans quis esset, saepeque afflictũ liuida facie redisse, & in tabernis agnitum cum se absconderet. Quod autem dixerit Verũ imperatorem triconibus se commiscuisse, ac temerè inseruisse, uidetur eos homines tricones intelligere, qui gerrones à ueteribus, seu rixatores dicuntur, quales hi sunt, qui contentiones ac rixas auidius consectantur. Id ex satyris poëtae Lucilij assumptum est, qui primus (ut puto) ab intricando hanc uocem deflexit. Carmen Lucilij id est ad Panetium:

Cotta Senex Crassi pater huius Paneti
Magnus fuit triconum, idem manus soluere nulli
Lentius.

Quo loco tricones Nonius accipit pro morosis hominibus & ad quamque rixam paratis. Lymphiones autem pro uentosis, & furibundis quidam exponunt, qua uoce Phlegon Hadriani imperatoris libertus est usus, in epistola ad Seruianũ ter Consulem. In qua omnis Aegyptios refert, cuiusque lymphiões artis uideri, hoc est (ut ego existimo) discursantes atque satagios. Cũ podagrosi (ut inquit) & chiragrici homines habeant, in quo se maximè occupatos ostendãt. Quod apud authorem Vopiscũ comperies in uita Augusti Saturnini. Qui-

dam lympholentos pro eodem accipiunt, seu (quod idem est) nympholentos, quasi furentes & debacchantes, quos Græci frequenter nympholeptos appellãt, ut à Sexto Pompeio exponitur, qui paulò tamen ieiunius etymon huius uocabuli explicauit.

CAPVT XVI.

Quis apud ueteres Aegyptios maximus omnium deus haberetur, qualiq; imagine sit ex oraculo Serapidis celebratus.

Vis apud ueteres Aegyptios deus deorum fuerit habitus, qualiq; effigie, id ipsum ex celebri oraculo seruari potest, quod à Serapide Aegyptiorum deo prolatum traditur, cum Nicochreontes Cypriorũ tyrannus, paulò curiosius hoc indagaret. Sic em̃ Serapis commonuit: Eum supra cætera omnia pro maximo numine habendum atq; uenerandum, cuius caput cælũ foret, uenter maria, pedes terra, aures in ipso æthere locarent̃, oculi præfulgentes, clarissimum solis lumen. Sed est apponendum oraculum suis uersibua, quo melius cõsiderari atq; clarius possit innotescere.

†μαθεῖν.

Εἰμὶ θεὸς τοῖος † δὲ μαθεῖν, οἷον κὲ ἀγὼ εἴπω,
Οὐράνιος κόσμος κεφαλή, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται,
Ὄμμα τα τηλαυγὲς λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Quod à Vectio Prætextato relatum est in cœnis Macrobianis, cum de Iside & Serapide differit. Romani autem paulò tardius in urbem acceperunt Serapidis numen, etsi magno cultu atq; ueneratione quidã principes eum prosecuti sunt, templum ipsius in regiõe urbis noua (quę circus flaminius dicitur) locatũ fuit: quo loco, & Iseum & Mineruam Chalcidicam fuisse constat, ut à Publio Victore traditur.

Finis libri uigesimiquarti commentariorum Petri Criniti.

PETRI

PETRI CRINITI

COMMENTARIORVM DE HONESTA DISCIPLINA, LIB. VIGESIMVS QVINTVS.

CAPVT I.

Qui maximè homines comitiali morbo uexentur, & quibus argumentis hoc agnoscatur ex L. Apuleio, & alijs.

T Aristoteles philosophus, & medici aliquot asserunt eos maximè homines comitiali morbo teneri, qui atra bile uexentur, & ingenio ac doctrinis excellant. Quod in quęstionibus physicis copiosè ab Aristotele probatum est. Sed uisum mihi hoc loco exempla quædam referre, quibus probari possit, eos plerunque homines comitiali morbo affectos, qui & ingenio summo, & animi magnitudine præstiterint. Neque ob aliam causam medici Herculeũ appellarẽt, quàm quòd ille infestaret tali ægritudine. Iulius cæsar extrema iam ætate animo repente, linqui consueuit, atque etiam per somnium exterreri. Comitiali quoque morbo (ut est author Suetonius) bis inter res gerendas correptus est. Sed & Plotinus philosophus insignis (cuius libros digessit Porphyrius in nouenarios) eodem morbo laborauit, ut in Græcorum commentarijs legitur. Mitto alios compluris, qui apud authores memorantur. L. uerò Apuleius in oratione ad Claudium proconsulem, non modò hũc maiorem morbum uocari ab antiquis tradit, sed etiã diuinum, ac sacrũ, quòd in rationalem maximè partẽ (quæ longè sanctissima est) desæuiat. Quo circa religiosum fuit apud Roma. eo tẽpore cũ populo agere, quo morbo comitiali quisque in senatu opprimeret. A qua supstitione denominatum Plotinus.

minatum esse comitialem morbum grammatici existimarunt. Hinc illud carmen apud A. Serenum:

Et subiti species morbi, cui nomen ab illo est
Quòd fieri nobis suffragia iusta recusat.
Sæpe etenim membris atro langore caducis
Consilium populi labes horrenda diremit.
Ipse deus memorat dubiæ per tempora Lunæ.
Conceptum, talis quem sæpe ruina profudit.

Inter alia uerò eius morbi indicia, hæc à nostris medicis referuntur: Cum caput grauedine oppressum est, ceruix obtorpet, tempora ipsa uelut ictu quodam pulsantur, aures tinnitum emittunt, in labris rorem quendam & spumã reddunt, ac subinde oculos circũducunt. Illi autem sanari ægrius atque difficilius dicũtur, quibus dexteræ partes magis afficiantur, quod etiam Aristoteles probat, ut Hippocratem & Galenũ mittamus, qui libros integros de hoc morbo composuerũt. Neque illud ignoratur Liuium Drusum (qui tribunus plebis fuit) cum tali morbo laboraret Anticyram contendisse, & in ea insula assumpta ellεboro cõualuisse. Quod à Gellio seruatũ est in Atticis noctibus ex historia C. Plinij. Solæ autem coturnices in omni animãtium genere præter hominem comitiales habentur, ut ab antiquis est adnotatum.

CAPVT II.

De nominibus ueterum auspiciorum, ac de illorum superstitiosis obseruationibus ex antiquis grammaticis.

DE auspicijs ueterum complura à M. Tullio, Augustino & alijs referuntur: cum ea ferme omnia Romani auspicato perficerent, quæ ad publica & priuata officia ptinent. Inter alia, & hæc apud authores probatos nominantur, hoc est cęlestia, pedestria, solistima, canaria, pestifera, caduca, piacularia, item cliua & *Cliua.* inebra,

inebra, quæ fieri aliquid inhiberent: quoniã ueteres ferè cuncta ardua & difficilia consueuerũt cliuia appellare, unde & cliui pro locis arduis dicunt. Cælestia uocarunt, cum tonitrua uel fulmina ederent, quo tẽpore nefas habitũ est apud Romanos agere quicquã cum populo, & ob eam causam Iouem Elicium, tonantem, & fulguratorẽ in Hetruscorũ libris nominarũt. Pedestria uerò pro illis accepta sunt, quæ ex uulpe (ut inquit Festus) lupo, serpente, equo, cæterisq; quadrupedibus redderent. Solistima, quæ ex tripudijs gallinaceorum ut alibi diximus. Canaria item, quòd in illis rutilæ canes immolarent, quæ sacra pro frugibus fiebant cõtra uredines atq; sæuitiam Caniculæ sideris. Pestifera, in quibus cor ipsum in extis, aut caput in iocinere nõ extitisset. Caduca, cũ in tẽplo aliquid decidisset, in quo exauguratio facta diceretur, quod accidebat: si quãdo in augurando uirga augurãtis è manu decidisset, qua cõtemplari, & auspicium capere mos fuit. Piacularia, ex quibus tristia, & ominosa portendebantur: cum hostia ꝑfugisset ab ara, aut percussa mugitũ dedisset, aut in aliã partẽ corporis, quã oporteret cõcidisset. Mitto nunc oscinia & regalia, de qbus cũ ab alijs agit, tum à Festo Pompeio. De his auspicijs (quæ per acumina fiebãt) nõ satis hactenus mihi compertũ est, etsi M. Cicero in libris de diuinatione hæc celebrat: Bellicã rem (inquit) maiores nostri nisi auspicato administrari noluerũt: quamq; multi anni sunt, cũ bella à ꝓconsulibus & proprętoribus administrantur, qui auspicia non habẽt. Itaq; nec amnis transeunt auspicato, nec tripudia auspicant: nam ex acuminibus quidem (qđ totũ auspiciũ militare est) M. Marcellus quinquies cos. totũ omisit: idẽ imperator & augur optimus. Soliti aũt sunt ueteres augures quinq; signorũ genera in auspicijs obseruare, hoc est, ex cælo, ex auibus, ex tripudijs, ex quadrupedibus, & ex diris: quod à Festo Pompeio diligenter exponitur,

tur, ex commentarijs Verri Flacci.

CAPVT III.

Quanta fuerit Esdræ sacerdotis eruditio, & quàm mirifica eiusdem memoria in ordinanda atq; componenda Hebræorum philosophia, ac de cabala etiam nonnihil ex uerbis Pici Mirandulæ.

DE Esdra Hebræo relatum id est, dignũ prorsus memoria atq; obseruatione, eum quidem tam egregia, ac singulari eruditione præstitisse, in legibus atq; disciplinis omnibus Hebræorũ exponendis, ut uniuersas eorũ doctrinas, in memoria habuerit. Eundem prętereà Iudæorũ litteras immutasse, ne cum populis Samariteis congredi possent, ac uolumina illa sacræ theologiæ digessisse, eoq; ordine cõdidisse, quo imperãte mox Philadelpho in Græcã eruditionẽ sunt a lxx interpretibus conuersa, quod & Hieronymus, alijq; ueteres ita probãt, ut inter admiranda, atq; insignia Hebræorũ referãt. Neq; sunt omittenda hoc loco, quæ à Pico nuper Mirãdula audierim, cum sacra hæc apud Hebræos diligentius atq; curiosius indagaret. Diuinę legis interpretatio inquit (quam Moses ab ipso deo accepit) subinde per animos reuelata est, & cabala appellata, quod idem est apud Hebræos, quod apud nos scientia secretior, ob eam scilicet rationẽ, quòd illã doctrinam non per litterarũ monimẽta, sed ordinarijs reuelationũ successionibus alter ab altero quasi hæreditario iure susciperet. Sed postq; Hebręi à captiuitate Babylonica per Cyrum restituti sunt, & instaurato templo sub Zorobabele ad legẽ substituendam animũ adiecerunt. Esdras tum præfectus ecclesiæ, post emendatũ Mosis opus, cum intelligeret per exilia, cædes, fugas, captiuitatẽ gentis Isiaeliticæ institutũ à maioribus morem tradendæ per manus doctrinæ seruari nõ posse, futurumq; ut sibi diuinitus indulta cælestis doctrinę arcana perirent,

perirent, quorum cõmentarijs non intercedentibus durare diu memoria non poterat: cõstituit ut conuocatis (qui tunc supererãt) sapientibus afferret unusquisq; in mediũ, quæ de legis mysterijs memoriter tenebat, adhibitisq; notarijs, in lxx uolumina relata sunt, quoniam totidem in synedrio sapientes conuenerant. Qua de re qui minus fidei mihi habẽt, Esdram ipsum audiant ita loquentem: Exactis xl diebus loquutus est altissimus dicens: Priora quæ scripsisti propalàm pone, ut ea uniuersi legant. Nouissimos autẽ lxx libros conseruabis, ut eos tradas sapientibus de tuo populo: in his eñ uena intellectus continetur, et ueræ sapientiæ fons & scientiæ flumen. Atq; ita feci. Hi sunt (inquit Picus) lxx libri scientiæ cabalæ, in quibus merito Esdras uenam intellectus, id est ineffabilem de altissima diuinitate theologiam, sapientiæ fontem, de intelligibilibus, angelicisq; formis absolutã metaphysicen, sciẽtiæ flumẽ, id est, de rebus naturalibus firmissimã philosophiam esse, clara imprimis uoce pronũciauit. Hi libri cum summa diligentia, & incredibili studio à Sixto quarto pont. Max. essent perquisiti, curauit ut in publicam nostræ religionis utilitatẽ Latinis litteris mandarent, quod ab eo propter importunũ obitum absolui nõ potuit. Nostra uerò ætate, in tanto pretio atq; religione habentur apud Hebræos, ut neminem liceat nisi quadraginta annos natũ eos attingere. Mirumq; est, quã cabalæ ipsius doctrina Christianis decretis cõsentiat, quã eadem locis multis comperiunt, quæ apud Paulum ferè, Dionysium, Hieronymum, Augustinum, & alios nostræ religionis principes leguntur. Hactenus Picus quæ mox in suum opus rettulit, uir uns ætate nostra, qui propter multiplicem rerum, & doctrinarũ scientiã cum omni antiquitate comparari possit.

CA-

CAPVT IIII.

Quid sit apud iureconsultos præscriptio quinque pedum, in finibus regundis, ac Marci Ciceronis uerba exposita in libris de legibus.

Quæsitum est superiori ætate à uiris doctioribus, quid nam in iure nostro ciuili præscriptio quinque pedum signaret, qualisque foret in ea intellectus, quam rem Laurentius Valla, & alij complures, cum non satis perciperent, hac una se ratione defendebant, quòd Ioannes Baialardus (inter eos qui ius ciuile profitent) uir consultissimus ingenuè affirmarit, se illud ignorare. Nos aũt minimè ab re futurũ existimamus, si totum hoc nostra diligentia exponatur. Sciendum igitur sumptum id ex duodecim tabulis fuisse, in quibus quinque pedes habiti sunt, inter usucapiones, etsi in digestis ipsis Iustiani imperatoris præscriptio quinque pedum sublata est, sicuti alia permulta, quæ propter nimiã uetustatem abolita fuerunt, ut à Sexto Cæcilio iurisconsulto traditur. Sed actionẽ hanc quinque pedum ex legibus Solonis in duodecim tabulis transtulerũt, in qua cõtrouersia haberetur de finibus, siquando spacium quinque pedum intercessisset. Ita enim cautum fuit à Solone, ut est author Plutarchus de iure usucapionum:

Siquis in agro aliquid plantarit, quinque pedes à uicino abesto:
Si ficum, uel oleam, pedes nouem abesto.

Quoniam istiusmodi arborum radices longius proserpunt, damnumque ob id ac perniciem finitimis afferũt. C. quoque iurisconsultus legem Solonis citat in finibus regundis ad hũc prope modum:

Si qui sepem: uel maceriem, ad alienam regionem effoderint, limitem ne excedunto:
Si murum: pedem unum, si domum pedes duos relinquunto:
Si sepulchrum, aut foueam, quantum sit altum, tantundem relinquunto:

Si

Si puteum passum: si oliuam aut ficum nouem pedes relinquunto:
In cæteris arboribus quinq; pedes seruanto.

Hinc Cicero perleganter & eruditè iocatus est in legibus, cum dixerit: se non permissurum depasci possessionem academiæ à stoicis, quoniã usucapionẽ (inquit) duodecim tabulæ inter quinq; pedes esse uoluerũt, quòd in finibus tantũ dissentirẽt, in cæteris omnibus optimè cõuenirent. Iul. Nypsus de hac re meminit in libro ad Celsum quẽ de mẽsuris agrorũ composuit: Quinq; pedum (inquit) præscriptione summota finalis iurgij uel locorum libera peragatur intentio. In quo Theodosij, & Valentiniani imperatorũ epistolis citat ex quibus tolleretur istiusmodi actio in regundis finibus.

CAPVT V.

Quæ foret in libris pontificum dea Tutulina, & de sacerdotibus Tutulatis in Saturnio carmine diligenter notatum.

IN ueterum libris (qui pontificales appellati sunt) mentio inuenitur de Tutulina dea, cuius nomen ut interpretatur M. Varro a tutando deductũ est. Itaq; de poëta Ennio legitur illum Tutulinæ loca habitasse, ut à Portio scriptum est. In magno cultu & religione fuit, adeò, ut piaculum haberetur, si quis eam fortè inauspicato appellasset. Proinde sic adnotatum est in antiquis sacris.

Obseruanto ferias: si quis Salutem, Semoniam, Setiam, Segetiam, Tutilinam inauspicato nominassit.

Refert Augustinus eius numen tutandis frumentis præfuisse, ut Nodinum, Patelenam, & Hostilinam, de quibus commodè diximus. Sed & sacerdotes Tutulati ob eam rationem uocati sunt, quòd in sacris capitibus ceu metam habere consueuissent, quę tutulus diceretur, quod etiamnum Christiani sacerdotes ferè custodiunt, Matres quoq; familias conuo

lutos ad uerticem capitis crineis, tutulos dixerunt, ut Varro afferit, qui Saturnium carmen exponens, de argeis atq; tutulatis copiosè differuit. Qua in re Sex. Pompeius uidetur dissentire, qui tutulum pro ornamento capitis flaminicarũ accepit, quòd innexa crinibus purpura in uerticẽ extaret. Hinc Tutulli milites, & Tutanus deus nobilis, quẽ omnes mortales (ut inquit Varro) labore affecti inuocarent, quòd ijs præsidium atq; opem afferret. Tutelares item dij qui lares, patrij, & magni dicti sunt. Tutelariumq; sacra ueterum annalibus celebrata, in quibus patrocinium & salus urbis, uelut à certis numinibus rogabatur. Fulgentius Tutulum pro pallio exposuit, quo Rom. sacerdotes caput obnuerẽt, cum in sacris uersarentur, in quo Varronis ac Numæ testimoniũ citat. Vnde & illud inquit Vergilianum:

Tutanus.

Et capita ante aras phrygio uelabat amictu.

CAPVT VI.

Lapidare, & lapidationes uario significatu intelligi, & quid item lapidescere & lapire sit.

MVltiplex ac diuersa significatio est in his uerbis, quæ lapidare, & lapidationes dicimus. Nam de cælo lapidatũ inter prodigia legimus, pro eo q̃d est lapides pluisse, ut apud authores frequenter comperies. Hinc illud apud C. Suetoniũ de Germanici cæs. obitu: Quo defunctus est die lapidata sunt templa, subuersæ deorum aræ, lares à quibusdam familiares in publicũ abiecti. Lapidationem uerò factam in aliquem intelligere debemus, cum in eum lapides coniecti sunt, quod ipsis principibus Romanis alicubi accidit, ut conspiratione facta impetum atq; lapidationes contra eos populus faceret. M. Tullius hoc uerbo utitur locis multis, & in gestis Clodij: Marcellinus (inquit) cũ grauiter questus esset de Clodianis incendijs,

dijs,trucidationibus ac lapidationibus ſentẽtiam dixit.Macrobius autem ut interdum audacior,nimiusq́ nouitatis affectator,paulò durius lapidare,pro inceſſere & notare uſus eſt.Nam cum de Laberij poëtæ mordacitate diſſerit, eiusq́ uerſiculis in C.cęſarem:Vniuerſus(inquit)Romanus populus ad unum cæſarem oculos,& ora conuertit,notantes eius impotentiam hac dicacitate lapidatam. Dicuntur etiam delapidata itinera,quæ lapide ſtrata ſunt,ut à Sex. Pompeio traditur:ſicuti dilapidare pro expugnare,& deperdere. Elapidare apud Plinium,pro eo quod eſt lapides eximere. Lapideſcere uerò apud eundem,nihil eſt aliud, quã obdureſcere & in lapidem conuerti: quod Græci λιθοῦν dicunt:In flumine (inquit) Silere ultra Surrentum non uirgulta modò immerſa,uerùm & folia lapideſcunt. Qua figura ſunt,nocteſcunt, ſereſcunt,cauleſcunt,uireſcunt,opuleſcunt, luteſcunt, & alia generis eiuſdem,quibus maximè traditur delectatus Furius Antias:etſi à Ceſellio Vindice accuſat̃,quòd in his Latinam linguam dedecorauerit. Apud C.Plinium ſæpe idem comperies,quod illi neceſſarium fuit in tam uaria rerum hiſtoria,ac multiplici naturæ opere deſcribendo. Inſolẽtius uerò Pacuuius lapire dixit pro rigeſcere in tragœdia.

De lapidata itinera.

Lapire.

Lapit cor cura,ærumna corpus conficit.

Quod ipſum & Nonius diligenter obſeruauit.

CAPVT VII.

Quo nomine apud ueteres manna diceretur,ac de illius uſu & cognitione apud medicos,tum de manna thuris nonnihil.

PAulo antè accidit, ut Venetijs agerẽ, atq́ in ſermone (ut fit) hominum doctiorum adeſſem,inter quos bilem mihi mouit,ne riſum dicam,quorundam medicorũ inſcitia, qui (cum de manna

mentio haberet) pari improbitate atque ignorantia asseuerabant, non multis ante sæculis, neque ante Galeni ætatem, ad nostros inuectam fuisse mannã. Quod à uero maximè dissidet, siquidẽ mannæ usus, ut nostri uocant, uel Tiberio cæs. imperãte à medicis, pbatus est, tametsi alio nomine Romani authores eam appellãt, ut in plerisque alijs contigit, quæ ad usum uitæ ptineant. Astipulat huic sententiæ Cor. Celsus, qui curari quædã ulcera tradit, si perungant melle, addito rore Syriaco, aut amaris nucibus. Quo loco Syriacũ rorem pro eo intelligi oportet, quod à nostris medicis manna Hebraico nomine uocat. Cuius humor (ut constat) Syrijs olim populis celebratus est. De quo cũ plures, tum Dioscorides copiosè ad Arium scribit: Mannam referẽs, quæ λιβανίζον dicit probari in Libano candore præcipuo, eamque adulterari, si addatur resina ex pinu uel tenuissima siligo, quam γύρεν appellat. Sunt qui in Papinio poëta de mãna intelligãt, quo loco Palæstinos & Hebræos liquores nominat. Orpheus uates & hanc inter thymiamata refert. Mitto Galenũ & alios medicinæ authores, qui nobis hac in re patrocinantur. Nostris temporibus ea maximè in precio est, quã Calabrensem uocant: cuius cõmendatio habet si albicãs & friabilis sit. Neque desunt qui hanc Syriacæ præferãt. Minimè aũt me præterit, uel in ipso thure mannam dici à Plinio & alijs micas thuris, quæ elisæ sunt. In thure (inquit Plinius) ex concussu micas, mannã uocamus. Quod & Barbarus Hermolaus nõ ignorauit, ut in pquirenda omi antiquitate diligẽs & accuratus.

CAPVT VIII.

Quæ habita sit apud ueteres authores minor multa, & maxima, ac de mulctandis iniurijs ex XII tabulis diligenter obseruatũ.

APud eos authores (qui ius ciuile profitent) complura ac uaria de antiquorũ pœnis tradunt. Sed hoc loco illud adnotandũ existimo, quod à grammaticis

maticis seruatum est de minore multa & maxima. In xii igi tabulis uigintiquinque asses illi appellati sunt, ad quos multa hæc minor pertineret, quod intulissent alicui iniuriam. Quo circa sic in duodecim tabulis scriptum fuit:

Si quis iniuriam alteri faxit uigintiquinque æris pœnæ sunto.

Tunc enim singuli asses librarij erant, quos senatus, populusque Romanus in usu haberet, ut à Sex. Cæcilio iurisconsulto asserit. Neque me latet paulò mox hanc legem de uigintiquinque assibus fuisse abolitã, & à prætoribus reiectam, iudicesque additos recuperatores, qui damnũ illatæ iniuriæ uindicarent. Quod & Q. Labeo rettulit, ut à Gellio in Atticis cõmẽtarijs scribit. Notum præterea est, quòd ex his litteris signarent, qui tali pœna essent damnati: V.Q.A.L.K.S. hoc est, uigintiquinque asses legitimè condemnati sunto. De maxima pœna, quæ summa & suprema dicit, scriptũ est à Pompeio in hunc modum: Multam maximã ueteres illam uocarunt, quæ triũ milliũ & xx assium foret: siquidem nefas habitũ est, quemque pluris, quã xxx bobus, & duobus ouibus multari. Existimatur aũt bos centussibus, ouis decussibus, diuque seruatũ Romæ fuit per ipsas pecudes multare ciuiũ delicta, in quibus ferè suas diuitias habuerũt: unde pecunia & peculiũ nomen accepit, quod à Columella, & alijs pluribus tradit. Nõ me præterit hac in re dissentire A. Gelliũ, qui minorem multã ad unũ ouem referri scribit, ex authoritate M. Varronis: Cum citatus (inquit) est reus neque respondit, excusatus non est. Ego ei unũ ouem multã dico. De pœnis uerò in hunc modum Cicero: Octo (inquit) pœnarũ genera in legibus continent, hoc est, damnũ, uincula, uerbera, taliones, ignominiæ, exilia, seruitutes, & mors. De quibus anno superiore, cum Ferrariæ agerem in palatio Herculis principis, permulta disserui, cum Pandulpho Collenucio iurisconsulto, qui ætate nostra ueteres omneis disciplinas stu-

locuples est, quantis opibus ac diuitijs excellit, neminéque existimamus habere prudentiam, aut præstare ingenio, præter hos homines, qui magnis largitionibus, & ambitiosis sumptibus, sese ampliores, clarioresque demonstrant. Quo fit, ut quæstũ pro innocẽtia, pro uirtute diuitias, pro sapiẽtia aurũ habeãt. Quod ab ipsis academicis probatur, qui diuites plerunque malos esse referũt, atque alijs pnitiosos: quoniam cæteros omneis despiciunt, cum ad auri fulgorẽ, quasi ad ueram felicitatẽ omnem uitæ cursum atque industriã dirigunt. Hactenus Canaccius. Qua in re Euripidis poëtæ carmẽ ascribendum est, quod ab eo sub auari diuitis persona refertur:

Sine me uocari pessimum, ut diues uocer:
An diues omnes, quærimus, nemo an bonus.
Non quare, & unde, quid habeas tantum rogant:
Vbique tantum quisque, quantum habuit fuit.
Quod esse nobis turpe sit quæris, nihil:
An diues optem uiuere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisque moritur dum lucrum facit,
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non uoluptas matris, aut blandè potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens,
Tam dulce siquid uenit in uultu micat
Meritò illa mores, cælitum atque hominum monet.

In his Euripides prædiuites homines, eorumque insolentiam pereleganter accusat, quorum inanis gloria est, & bracteata felicitas, ut ab Anneo Seneca scribitur.

CAPVT IX.

De oraculis, quæ æderentur in Dodone, ex sonitu peluium, & Ausonij poëtæ carmen expositum.

IN epistola poëtæ Ausonij leguntur hi uersus ad Paulinum:

Nec Dodonæi cessat tinnitus aheni:
Ad numerum quoties radijs ferientibus ictæ:

Respondent

Respondent dociles moderato uerbere peluues.

In quibus Paulinum ipsum arguit nimij silentij, cum omnia quidem animantia (ut inquit) uocem aliquam emittant, nihilq; sit à natura constitutum, in quo nõ reddatur aliquis sonitus, ut in sistro, cymbalis, ac peluibus Dodonæis. Vt autem hoc intelligatur de sonitu Dodonæo, legendi sunt Græci authores, qui morem fuisse referunt, uti uaticinantes mulieres ad quercum agerent, quæ in urbe Dodone erat. Qui uerò ad capiendum responsum ingrederentur, protinus moueri quercum, ac sonitum fieri credebant. Ibi enim statua uisebatur, uirgam ferens, qua lebetem (qui propè aderat) percutiebat. Ex quo responsum (ut inquit Ausonius) moderatis ictibus pelues referrent. Hinc à P. Vergilio Dodonæi lebetes dicuntur. Hoc ipsum de responsis Dodonæis per sonitum, cum locis multis apud Græcos exponitur, tum in Sudę collectaneis. Ausonius pelueis posuit, quos Græci lebetes nominant. Quod idcirco notandum fuit, quoniam epistola hæc Ausonij, à paucissimis adhuc legitur, neq; sunt referẽda hoc loco, quæ Herodotus atq; alij scribunt de Dodonæis columbis & oraculis, quoniam nihil ferè pertinent ad explicãdum Ausonij carmen.

CAPVT X.

Quid sit fonticus morbus in legibus decẽuiralibus, & causa fontica, quóue significatu accipiendum sit fontire uerbum, ex sententia iurisperitorum.

Extus Cæcilius & alij ueteres iurisperiti (qui duodecim tabulas interpretati sunt) morbum fonticũ pro uehementi, & grauissima ægritudine acceperunt. Cassius uerò, & Venuleius (ut in pandectis habetur) pro iusto & perpetuo fonticum exponunt, quòd alióqui rei gerendæ impedimẽto est, proindeq; in militaribus decretis, non tenebatur is esse iureiurando astrictus, qui fontico

tico morbo esset affectus, quod apud authorem Cincium obseruauit Gellius. Iurabant enim milites (qui scripti erant) se affuturos pro uoluntate & imperio consulis, nisi harunce causa aliqua intercessisset, hoc est, funus familiare, feriæ deni cales, calendęq;. Quæ non eius rei ergó in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset, morbus sonticus, auspicium'ue, quod sine piaculo præterire non liceret, sacrificiúm ue, anniuersarium, quæ uerba in Atticis noctibus deprauata sunt. Caius Plinius est author eius lapidis suffitu (qui Gagates uocatur) morbum sonticum, & uirginitatem deprehendi, definitumq; est à Marco iurisciuilis, legumq; peritissimo qua in re sonticus morbus à febri differat, cum de habendis, probandisq; iudicijs differit. Apud poëtam Neuium sontica causa, pro iusta & legitima exponitur. Sonticam esse oportet causam, quamobrem perdas mulierem. Aelius stilũ sonticum existimauit pro noxio dictum: unde sontes homines pro obnoxijs & deperditis, & sontire uerbum (ut refert Pompeius) pro eo, quod est in aliqua re obesse, & grauiter nocere. Quæ tamen uox propter nimiam antiquitatem, atq; insolentiam, magis intelligenda est, quàm usurpanda, ne illorũ ingenia scribendo imitemur, qui suis ineptijs ac friuolis affectationibus impudentissimè contaminant Latinam eruditionem. De hoc ipso morbo & Perottus Sipontinus diligenter multa perquisiuit, ne uidear eius uiri studium contempsisse, qui de omnibus quidem litteris est optimè meritus.

CAPVT XI.

De nominibus & potestate deorum apud ueteres, & quã inanis ac futilis eorum superstitio foret copiosè enarratum.

Arcus Varro & alij ueteres complures diligẽter quæsierunt de Romanis dijs, eorumq; potestate Nos hoc loco breui adnotatione quædam colligemus, ut facilius agnosci atq; intelligi possit q̃ friuola, inanis, ac prorsus ridicula fuerit eorum superstitio quæ res illorum studiũ atq; cõmentarios instruere & adiuuare poterit, qui de antiquorũ sacris atq; ferijs scripserunt. Auspicabimur uerò à dijs maioribus & quasi patricijs, deinceps ad alios accedemus. Iuppiter (quẽ optimum maximũ dixerunt) pro sublimi æthere acceptus est, in qua allegoricè potestatem totius luminis intellexerũt, unde Lucetius, Diespiter, Elicius, Fulminator, & Feretrius uocatur. Iuno pro aëre, q; elemẽto superiori subditũ sit, & ob id Lucinã, Fluonã, Hecaten, Matrẽ, & Dianã nominarũt. Neptunus ad maria, Pluto refertur ad terrã, eosq; cũ suis coniugibus Salacia & Proserpina cõponunt. In focis domesticis Vesta collocatur. In fabrorũ fornace Vulcanus, quibus ignea ferè atq; feruidiora (ut inquit Varro) conueniũt. Sic em de Vesta in antiquis legibus:

Virgines Vestales ignẽ foci publici sempiternum custodiunto:
Publicè & priuatim modo, rituq; agunto.

In uaticinijs atq; diuinationibus Apollo, cuius numẽ atq; egregia potestas cũ ab alijs multis, tum à Vectio Prætextato describit in cœnis Macrobij. In emundis, uendendundisq; mercimonijs Mercurius, cuius festa ob id à mercatoribus magno cultu seruata sunt. In Iano rerum principia, ianitores, portitores, messores, ac terminatores, eundem põtifices mul-

multis uarijsq; nominibus uocant, ut Geminũ, Bifrontem Quadrifrontem, Patrem, Quirinũ, Iunonium, Clusiuum & Patulciũ in saliari carmine deus deorũ est appellatus. In Saturno tempora et ętates cui sarculorũ insitões, pomorũq; eductiões & omnẽ agri colendi disciplinã tribuũt. Quo nomine à Romanis etiã Stercutius creditur dictus (ut est author Prætextatus) quòd ab eo sit inuentũ, ut in stercorandis agris fœcunditas adderet. Martem et Bellonã ad conflictus & cædes referunt. Cererẽ cum suo Triptolemo ad frumenta & segetes. Liberum ad uiteis & uineas, quem Bacchum Bromiũ Lenæumq; dixerunt. Dianam ad lucos, nemora & syluas. Mineruam seu Palladem ad ingenia, disciplinas & arteis, quam Cicero etiam inter patrios deos & urbis custodes locat. Hactenus de dijs maioribus: plebei & ignobiles ingentem turbam ac infinitum quasi agmen conficiunt, ut nihil propè inueniatur in officijs uitæ mortalium, quin ad aliquod numen rettulerint. Qua in re probant, quàm ridiculæ uanitati honores dicarent. In his quæ ad hominum uitam, educationesq; pertinẽt, Statilinum, Statanũ, Fabulinũ Vagitanũ, Pilunnũ, Picunnũ, Cuninam, Leuanam, Ruminam, Edulicam, Potinam, Carnam. Statalinum & Statanũ quòd eo tempore pueris præsideant, cum standi & consistẽdi potestatem habent. Fabulinum & Vagitanum, cum fandi ac uagiendi auspicium esset. Picunnum uerò & Pilunnũ pro dijs coniugalibus acceperunt, in quorum æde lectisternia parabantur, unde pueris uitæ præsidium foret, ut à Mar. Varrone traditum est. Cuninam cum in cunis agerent. Leuanam cuius ope de terra subleuarentur. Ruminam quòd exugẽtibus opem ferret: nam ueteres rumam pro mamma acceperunt, unde subrumi agni, ac ficus ruminalis apud authores nobilis. Edulicam & Potinã quòd escam atq; potiones exhibeant, Carnam quòd humanis uitalibus præesset

cui sacrum in Cœlio monte constitutũ fuit. Volupiã quoq; & Libentinã, propter uoluptates & libidines. Ad officia hominũ Adeonam, Albeonã, Volunã, & Volunum. Vacunam prætereà & Fessoniã, propter uacantes & fessos. Hinc apud Horatiũ Vacunæ templum celebratur. Pelloniam ad hosteis depellendos. Agenoream, Strenuã, & Stimulam quod excitarent ad agendum, & excitatos stimularent. Numeriã ad numeros. Quietã & Murcidam propter quietem ac desidiam, quoniã murcidos (ut ait Põponius) pro desidiosis atq; ignauis habuerũt, cuius templum in Auentino fuit, ob eamq; causam (ut creditur) Murcus est appellatus. Virtutẽ præterea, Mentem, Honorẽ, Fidem, Victoriam, Pietatem, Concordiam pro dijs statuerũt, ut omittamus Metũ, Spem Pallorẽ & Febrem, cuius ędes in palatio collocatur. In morbis Angeronã, Orbonã, Prosam, Postuertã, quibus templa constituerũt, ut quisq; præcipuè illos coleret, quorũ auxilio magis egeret. Tanta est ambitiosæ mortalitatis socordia Sentiam, dicendis sententijs. Consum, consilijs præposuerunt, unde consualia, feriæ publicæ, & in circo ludi ad aram Consi, propter raptum Sabinarũ. Carmenta ad fata, Camœnæ ad cantus relatæ sunt, quarum ædes in regione urbis quę porta Capena dicitur. Vitunus & Sentinus ad uitam & sensus. In cõiugijs quoq; menstruis, partu, & funeribus deos confinxerũt, ut Syluanũ, Deuerram, Intercidonẽ, Domiducum, Domicium, Manturnam, Virginensem, Subigum Premam, Partundam, Populoniã, Menam, Tellumonem Rusonem, Orcum quem dixerũt etiam Quietalem & Neniam, cuius templum fuit extra portã Viminalem. Ad frumenta & segetes Segetia, Seia, Tutilina, Proserpina, Nodinus, Volutina, Patalena, Hostilina, Flora, Lactucina, Matura, Rũçina, Rubigus, Auerrũcus & Spinẽsis, Segetia cui segetes ipsę cõmendantur. Seia quæ satis frumẽtis opitulatur

ante

anteq̃ è solo existant. Tutulina collectis atq; recõditis Proserpina germinãtibus. Nodinus geniculis et nodis culmorũ Volutina inuolucris illis folliculorũ. Patelena cũ patescũt folliculi ut spica exeat. Hostilina cũ segetes nouis aristis coęquãtur, qm̃ ueteres hostire et hostimentũ dixerũt pro exęquatione. Florã, Lactucinã & Maturã uocarũt: quoniã florẽtibus lactentibus, et maturescẽtibus pręsidio sint. Rubigũ ne contrahant rubiginẽ qua interdum segetes occupantur. Auerruncũ ne auerrũcari ulla tempestate aut cõuelli possint. Rũcinam ad runcationes. Spinensem propter spinas & uepres Pomonã propter poma quã magna religiõe coluerũt unde Pomonales flamines et sacra in pontificũ cõmentarijs tradita. Fructesam propter fructus. Aesculanũ & Argentinũ ab ære et argento. Quo circa diuus Augustinus (ut eorũ demẽtiæ illuderet) Aurinũ adiecit. Ad agros et latifundia Rurinã deam ruri tribuerũt. Collinã collibus, Valloniam uallibus Iugatinũ montium iugis, Forulum foribus, Cardam cardinibus, Limentinũ ac Terminum, limitibus ac terminis: unde terminalia sacra in pontificũ fastis relata. Palem pastoribus, Empandam paganis, Arculum arculis & capsulis, Lauernam furunculis, qui ob id (ut puto) Lauerniones uocati sunt. Fornacem fornacibus, & hinc fornacalia sacra farris torrendi gracia. Prætereo Nundinam, Tanagream, Allocutiũ, Anteuortam, Matutam quæ Leucothea dicitur. Larundam, Monetam, Februũ, Furinam, Fidiũ, Larentiam, Mutinum, Alburnũ, & Inuũ seu Panem cum sua canna, Maiestam quoq; Cloaciniã, Veniliam, & Maniam, in cuius honore compitalia essent constituta. Opem consiuam, Bonũ euentũ & Vertunnũ qui Hetruriæ deus existimaẽ. In qua deorũ colluuione agnoscũtur urbani, rustici, militares, agrestes, patricij, opifices, funerarij, coniugales, desidiosi ac frumẽtarij de quibus accuratissimè scriptum est à Março Var-

rone in libris de rebus diuinis, quos ad Caium Cæsarem misit. Nos Augustinum in his, Tertullianum, Lactantium & alios complureis secuti sumus, qui ex Varronis thesauris talia collegerunt. Sic autem scriptum fuit in antiquis legibus de ipsis diis:

Ollos diuos (qui cælestes semper habiti) colunto,
Ollosq́; quos in cælum merita uocarunt,
Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum,
Et ollis propter quæ datur homini ascensus in cælum,
Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, delubra sunto,
Nec ulla uitiorum sacra solennia faciunto,
Certasq́; fruges, certasq́; baccas publicè libanto.

Quæ ueterum flagitia, ineptamq́ superstitionem, abi[llegible]ores nostri, prolato crucis uexillo sic deiecerũt, ut ipsam quidem ueritatem, non tantum è Cleantis puteo extraxerint, sed ad communem omnium utilitatem super montem (ut inquit Hieronymus) collocarint.

FINIS.

ADMONITIO

ADMONITIO OPERIS AD LEGENTES.

Bsoluta sunt ad hunc diem uolumina uiginti quinque de honesta disciplina, in quibus plurimum diligentiæ ac laboris posui, quo prodessem cæteris, & meo nomini consulerem in tanta studiorum uarietate, et erunt hæc ueluti subsidia quędam quibus memoria reddi instructior possit atq; locupletior in his omnibus, quæ ad usum uiuendi, eruditionemq; antiquitatis pertinere uideantur. Neq; post hac defuturi sumus incepto operi, iuuandi bonorum ingenia, quoniam semel huic militiæ nomen dedimus. Neq; licet à signis discedere, aut aciem refugere. Aedentur paulo mox libri complures quos inscripsimus epistolicarum responsionum. Nam docendo, uigilando & scribendo magis cupio fatigari, quā malo otio atq; uoluptatibus (ut pleriq; faciunt) animum deprauare in ea præsertim ciuitate, in qua ambitio pro uirtute, pro modestia improbitas, eruditio pro desidia habetur. Satis autem mihi futurum est, si consenescere in hoc nostro otio licuerit atq; uitæ reliquū disponere, ut omnes facilè intelligant nullo modo me defuisse præclaro instituto bonarū disciplinarum, quod ab ineunte ætate suscepi. Et quoniā decet agentem negotiū posteritatis potius bonis aduigilare, quā multis, ea potissimū ratio me monuit, ut meipsum probarē liberalibus studijs, q; ut infami ambitu, prauisq; artibus laudē nominis atq; gloriā quęrerē. In his uerò cōmentarijs legem hanc uolumus ascriptā è sacris Elensinis, quę plebis inertiā profanūq; uulgus longè arceat, quoniā pauloantè experti sumus nihil magis obesse probis ingenijs atq; óptimis institutis, q; rudem imperitorum audaciam, quæ nullo quidem iudicio aut ratiōe, sed inscitia atq; libidine omnia expendit,

ꝙ sicubi de ueterũ dijs ac religiõe(ut fit)disserui,hoc ipsum ꝓpterea factũ à nobis est,ut literis humanioribus cõsulerer. Neq; renouare quicquam uolumus, aut eam superstitionẽ probare(ut quidam temerè obloquuntur,quam non modò reieci ut uanam & improbam,sed ut nefariã,flagitiosamq; locis multis coargui.

Legis cautio contra ineptos criticos.

Quoi legent hosce libros maturè censunto,
Profanum uolgus,& inscium ne attrectato,
Omnesq; legulei,blenni,barbari procul sunto,
Qui aliter faxit:is ritè sacer esto.

FINIS COMMENTARIORVM PETRI CRINITI DE HONESTA DISCIPLINA.

PETRI CRINITI PRAEFATIO librorũ de poëtis latinis ad Cosmum Paccium pontificem Arretinum.

Libros nostros de poëtis Latinis Cosme pontifex Arretine, tuo nomini dicare constitui, qua in re uideri possum, rectè atque ordine fecisse. Multa enim (ut cõstat) magno cultu atque ueneratione haberi solent, quòd ipsis templis deorũ ritè dicata sunt, quo magis tibi gratulandum est, qui summa eruditione, optimisque disciplinis excellis. Ego uerò permultùm in hoc opere elaboraui, ea perquirẽdo ac diligentissimè obseruando, quæ ad hanc historiæ partem cõponendam pertinerent. Neque mihi consilium fuit ea omnia complecti, quæ infinitis penè authorum commentarijs traduntur. Multa de industria prætermisi, ne quis fortè diceret plus laboris atque studij à me impensum in congerendis poëtis, quàm prudentiæ ac iudicij in eligendis. Itaque fore quidem existimo hos libros minimè ingratos illis hominibus, qui rectè iudicare uoluerint, neque præterea obscurum est, quantum Romana ciuitas in hac studiorum facultate claruit, siquidem Romani etiam principes, aucto imperio, & rebus clarissimè gestis, magna cura, incredibilique diligentia poëticam coluerunt. Octauius Augustus, Germanicus Cæsar, & alij plures maxima animi uoluptate in hoc disciplinarum genere uersati sunt. Nos à Liuio Andronico exorsi sumus, qui princeps apud Latinos habitus est, in ædendis carminibus, ut suo loco à nobis dicetur. Peruentumque est usque ad Theodosij Augusti tẽpora, quibus Romana omnis eruditio simul cum maiestate imperij cõminuta est, ingruentibus in Italiam uarijs populis atque Barbaris nationibus. Idque effecimus summa breuitate, imitati Suetonium Tranquillũ, his maximè libris, quos de grãmmaticis ac

rhetoribus Latinis composuit. Neq; desunt exempla doctissimorũ uirorum, qui de poëtis apud ueteres diligẽti studio scripserũt, ut apud Græcos Zeno Cythicus & Aristoteles, apud nos M. Varro & Vulcatius Sedigitus, quorũ opera intercíderũt iniuria longæ uetustatis. Eorum nos industriã sequimur. Nihil enim potius aut antiquius mihi potest accidere, quã uersari in hoc liberali officio bonarũ disciplinarũ, etsi nullũ omnino præmiũ cõstitutũ est probis ingenijs propter aduersam rerum fortunã, & iniquiorem temporũ cõditionem. Sed nolim uideri cuiq; in hac parte nimis ambitiosus, referendis his malis, quæ nostra tempestate inualescunt. Laurentius Medices auunculus tuus, cum illi relatum foret in ciuitate sua nonnullos esse, qui præclaro ingenio ac excellenti eruditione præstarẽt, primũ lætitia incredili affectus est: deinde multũ his pollicẽdo, clareq; & munificè agendo effecit, ut & benemeriti uiderent̃ de suis studijs, & acrius atq; attentius indies puigilarent in prosequẽdis atq; excolendis optimis disciplinis. Haud em̃ satis dignã existimauit, uir, cõsilio, & prudentia clarus, in ciuitate sua eos homines haberi sine ulla mercede, qui assiduã operam, singularemq; industriam ponerent in tam præclaro opere, indagandæ atq; illustrandæ antiquitatis. Sed his missis ad institutũ nostrũ accedamus, quo per suas ætates poëtæ omnes epici, comici, tragici, lyrici, & alij ueteres trãsigantur, qui apud Latinos in hoc scribendi genere præstiterũt. Et sanè nihil toto opere magis me ipsum uariè agitauit, quã diuersa scriptorum traditio de tẽporibus, cum magna ex parte inter se longè dissentiãt. Tu interim munus hoc nostrũ læto animo capias monimentũ quidẽ ꝑpetuũ summæ erga te beniuolẽtiæ. In quo testes habemus locupletissimos, cũ alios plureis, tũ Ber. Oricellariũ cuius libri de urbe Romana facilè ꝓbaturi sunt omĩbus posteris, quantũ illius diligẽtiæ iure optimo sit concedendũ, in obseruandis atq; illustrãdis antiquorum monimẽtis. Bene Vale Kalen̄ Nouembris. M.D.V.

DE ORIGINE POETICES APVD LATINOS.

Vi apud ueteres Latinos paulò diligētius de poëtice scripserunt, eiusq; originem accuratè inuestigarunt, serò asserunt à Romanis fuisse hanc facultatem receptam, annos post urbem conditam supra CCCC. Ante id tempus Romani ciues illi habebantur nobiliores atq; egregij, qui strenuè pugnando acres forent, ac in rebus gerendis excellenti animo & uirtute prestarēt. Sic laudabat̃ bonus ciuis Romę ut bonus colonus, & fortis miles. Quo nomine malebāt ea tēpestate ab alijs sua gesta describi, q̃ ipsi aliorum narrare. Sed postea q̃ imperiū ad id magnitudinis accessit, ut rebus clarissimè gestis, pacē sibi & pacis cōmoda uindicassent, satis pulchrū atq; magnificū putabāt reipub. operam nauare, & in senatu bene dicendo, reliquisq; disciplinis ꝑcipiendis ingeniū suum instruere. Atq; ut de poëtica rectius, ordineq; agat̃, imperante adhuc Numa Pompilio, & occupata iam tum armis ciuitate, saliorū carmina facta sunt, quæ sacerdotes gradiui Martis ancilia gestantes, cū tripudijs & solemni saltatu certis diebus decantarēt. Et hęc quidē inculta atq; incondita tradunt̃ fuisse pro temporū uetustate, ꝓptereaq; parū posteris sæculis intellecta. Paulomox cantica quædā & deuotionū sacra uulgata sunt, laudesq; deorū immortaliū uersibus absolutæ, q̄bus more suo deos cōprecari consueuerūt, aut expiare urbē insigni aliquo ꝓdigio. Neq; tū Romæ defuerūt qui uaticinijs æditis popu. Romani facta describerēt, ut Pub. Licinius Tegula, & Marius Vates, q̄ ꝑobscuris uersibus futuras cladeis Punicis bellis prænūciauit, ac de ludis præterea Apollinaribus carmē reliquit. Per eadē ferme tēpora (quantū ex antiquorū monimētis colligere possumus)

primus omnium studiũ poётices in urbẽ intulit Liuius Andronycus, eamq́ facultatẽ illustrare cœpit ædito carmine de bello Punico, ut suo loco prosequemur. Auxerũt hanc paulomox, præcipueq́ instruxerunt, Q. Ennius, M. Plautus, Næuius, Paccuius, Accius & Lucilius, qui Græcorũ disciplinas imitati, permultũ excoluerũt suis fabulis atq́ carminibus Romanorum ingenia. Qua in re illud minimè prætermittendum existimo, quod à M. Catone relatũ est, poëtas ipsos principio in urbe contẽptui habitos, & crassatores uulgo appellatos, qui poëticæ studio tenerent. Quo circa minimè mirari oportet, si M. Fuluio nobiliori uitio datum est, q́ is consul cum esset, in Aetholiam prouinciã Q. Enniũ secum duxisset. Factũ tamen est, ut paulomox principes etiã uiri aucto imperio, & domi, forisq́ pace adepta, ad hanc studiorum partem animum inclinarint. Summoq́ cultu, atq́ honore illos habuerũt, qui carmine absoluẽdo uiderent admodũ excellere. Gratissimus fuit P. Scipioni Ennius, Marito, L. Plotius, C. quoq́ Lælio uiro clarissimo, P. Terẽtius, qui adeò familiariter cum eo uixisse traditur, ut illius fabulæ à nonnullis Lęlio ascribant. Decius præterea Brutus uir maximus, atq́ imperator egregius, magnopere poëtam Accium dilexit, nullam quidem ob aliam rationem, præterquã quòd in scribendo carmine præclaro ingenio foret. Hinc sacratũ in ipsa urbe Musis templũ, & magna religione habitũ; quoniam existimarẽt à Gratijs abesse illorum ingenia, qui paulò indoctiores haberent, & quasi à Musarũ sacris alieni. Sed hæc non debeo prosequi longiori oratione: nam secreto opere de hac materia diligentissimè complura collegimus, quæ suis & ipsa temporibus ædentur ad cõmunem studiosorum utilitatẽ. Nunc ad eos poëtas accedemus, qui scribendis carminibus præcipuè apud Latinos claruerunt.

COMMONITIO AD LEGENTES.

Monendi sunt qui legent hos libros, ne uitio mihi uertant, sicubi uiderint litteras nonnullas perperam locatas, id enim necessariò accidit, dum ipsi opifices (qui libros formis excudũt) in rem suam attentiores complura passim peruertunt, aut temerè postponunt: quo fit, ut quædam litteræ egrediantur de præscripto, aliæ interdum subsistant: qui sunt paulò doctiores perfacilè hæc agnoscunt atq; inter legendum corrigunt in cõmunem studiorũ utilitatem, ad eos prouocamus, ne uideamur decedere ab instituto nostro probandi mea studia illorum iudicijs, qui magis rationem ipsam sequuntur, quàm libidinem in censendis atq; æstimandis ingenijs. Reliquum est, ut subijciamus eorum poëtarum nomina, de quibus egimus per singula uolumina.

FINIS.

PETRI

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBER PRIMVS.

Liuius Andronicus epicus *Caput* I.

.Liuius cognomine Andronicus, poëta epicus habitus est. Romæ floruit post urbẽ conditam, annis paulò supra quadringentis, quæ res probis authoribus confirmatur. In annalibus enim quos habemus à Græcis, plerũq; annorum supputatio falsa est, & historiæ ueritas corrupta. Marcus Cicero, & alij ueteres Liuium hunc referunt primùm dedisse fabulas apud Latinos, eoq; maximè tẽpore restitisse, quo senatus, populusq; Romanus pacem fecit cum Pœnis. Gellius autem scriptor nobilis, & in perscrutanda omni antiquitate diligens, de Liuio Andronico ad hunc modum tradit, quo loco annorum historiam contexit. L. Liuius poëta (inquit) fabulas primò in urbe Roma docere cœpit, Cor. Claudio, Appij Cæci filio, & Marco Tuditano Cos: post obitum Sophoclis & Euripidis, annis plus ferè centum & sexaginta, quod & Marcus Cicero probat, qui ad Brutum scribens anno ante natũ Ennium refert Liuium dedisse fabulas. Portius uerò Licinius cum de poëtica loquitur, eius studium dicit Romæ cœptum bello Punico secũdo. Quod ex his uersibus facilè colligitur, quos Horatius Flaccus imitatur:

Punico bello secundo musa pennato gradu
Intulit sese bellicosam in Romuli gentem feram.

Sed

Sed hæc satis hoc loco, ne fortè uideamur nimiũ detineri in his repetendis. Idẽ Liuius domi ac foris primò docuit, utraq; lingua (ut Suetonius tradit) non sine magna commendatiõe sui nominis. Nã uetustissimi illi erãt ferè Semigræci, & Græcas disciplinas atq; etiam Hethruscas pari studio discebant, quod ex ueterum monimentis intelligitur. Laudatur Liuius & eius carmen, cum ab alijs multis, tum à Valerio Maximo & T. Liuio qui copiose scribunt, quãtum Romæ præstiterit æditis carminibus, quæ ter nouenæ uirgines, data reste per manus, per urbem euntes, decantarunt ad iram deorũ placandam. Prætereo de his fabulis referre, quas Liuius dicitur à Satyris transtulisse, puerumq; ad canendum instruxisse ante tibicinem. Præcipuè uerò commendatus est ab antiquis grammaticis Liuius in Odyssea, & Romanis annalibus. Etsi quidam temerè hæc referunt ad alterum Liuium, parum diligenter considerantes, quæ à Gellio & Prisciano scribuntur. Diomedes quidẽ sic de Liuianis annalibus prodit: Epos (inquit) apud Latinos primus dignè scripsit Liuius, is gesta Romani populi duodeuiginti complexus est libris. Hi sunt appellati annales Liuiani, quòd acta singulorum annorũ continerent. Idem prætereà Liuius composuit hymnos deorum, ut à Terentiano & Liuio notatum est in Romana historia. Afferuntur hi uersus Liuij ex hymno de Diana:

Et iam purpureo suras include cothurno
Baltheus & reuocet uolucres in pectore sinus
Pressaq; iam grauida crepitet tibi terga pharetra
Dirige odorisequos ad certa cubilia canes.

In his uariat carmẽ, ac sub heroico myurõ apponit, quocirca sic de Liuio Terentianus:

Liuius ille uetus Graio cognomine suæ
Inserit in omni uersu puto tale docimen
Præmisso heroo, subiungit nanq; myuron

Hymnum

Hymnum quando chorus festo canit ore Triuiæ.

Hæc sunt quæ de Liuio Andronico digna relatu existimaui mus: de obitu eius nihil apud ueteres legimus.

Q. ENNIVS *Caput* II.

Vintus Ennius poëta epicus, Tarenti natus traditur, ut est author Eusebius. Vt pleriq; uolūt, Rhudijs oppido Salentinorū, quod à Mella Pomponio & alijs ueteribus affirmatur. Translatus in urbem dicitur à Catone questore, deuicta Sardiniæ prouincia, qua tempestate missi sunt ab Atheniensibus legati ad Senatū populi Romani: Diogenes stoicus, Carneades academicus & Critholaus peripateticus: florente in scena Marco Plauto & in ciuitate Marco Catone oratore clarissimo. Deinceps insequuti sunt Statius Cæcilius, Pacuuius, Accius & Publius Terentius. Dicitur fuisse Ennius ingenio acri, & eruditione multiplici, ut qui domi, forisq; docuerit. Et cum Græcam linguā, Oscamq; & Latinam calleret, solitus est dicere sibi esse tria corda, de quo multa scribuntur à Gellio in Atticis commentarijs. Siquis est qui cognosse uelit, qualis & quātus uir Quintus Ennius fuerit, qua fide, modestia, comitate, ingenio, doctrina, cultu, probitate uixerit, legat illos uersus ex annali septimo, quos Aëlius Præconius, non minus ad ipsum authorem Ennium existimauit referendos, quàm ad Seruilium Geminum. Neq; defuerunt qui putarent Quintum Ennium de se ipso & ingenio suo talia scripsisse. Nos eò libentius carmen ascribemus, quoniam Gellius pari diligentia edi scendum asserebat, atq; præcepta quædam & optima decreta philosophorum de ratione & officijs rectè uiuendi:

Hocce loquutus uocat, qui cum bene sæpe libenter
Mensam, sermonesq; suos, rerumq; suarum
Comiter impertit, magna cum lapsa diei

† in Gellio nõ habetur

† Pars foret, e summis rebus, paruisq; regendis,
Parte fuißet, de paruis, summisq; gerundis
Consilio, induforo lato, sanctoq; senatu,
Cui res audacter magnas: paruasq; iocumq;
Eloqueret, quæ tincta malis, & quæ bona dictu,
Euomeret, si quid uellet, tutoq; locaret.
Quæ cum multa uolup, ac gaudia, clamq;, palamq;
Ingenium cui nulla malum, sententia suadet.
Vt faceret facinus, leuis, haud malus, idem
Doctus, fidelis, suauis homo, facundus, suoq;
† Intentus, atq; beatus, scitus, secunda loquens in
Tempore, commodus, & uerborum uir paucorum.
Multa tenens antiqua, sepulta, & sæpe uetustas
Quæ facit, & mores, ueteresq; nouosq; tenentem,
Multorum ueterum leges, diuumq; hominumq;
Prudentem, qui multa loqui'ue tacere'ue poßit.
Hunc inter pugnas compellat seruilius sic.

† Contemptus scitus, atq; beatus.

In Auentino colle dicitur domũ habuisse, prope ędem Tutulinæ deæ, adeoq; tenui uictu & parcis sumptibus uixisse, uti contentus fuerit unius ancillæ ministerio. Inter amicos habuit Marcum Catonem, C. Cethegum, & M. nobiliorẽ, quem sequutus traditur, cum consul in Aetholiã proficisceretur. Scipioni Affricano ita coniunctus, atq; carissimus fuit ut inter præcipua fidei ac beniuolẽtiæ exempla relatum hoc sit à ueteribus, Composuit permulta opera, uario, & multiplici carmine; nam præter celeberrimos libros annaliũ, satyras etiam, comœdiasq; & tragœdias scripsit. Annales eius

Q. Varguteius

Q. Varguteius, inter antiquos grammaticos nobilis, magna celebritate certis diebus exposuit. Octauius quoq; Lãpadio eosdem libros diligentissimè emendauit, ut in ueterũ cõmentarijs adnotatum est. Duodecimũ annalem addidit cum septimũ, et sexagesimũ annum ageret, ut est author M. Varro

Varro. Satyrarum libros scripsit quadratis uersibus, qui in magno precio habiti sunt. Citatur prætereà Ennius in his fabulis, hoc est, in Telepho, in Ambracia, Eumenidibus, Alcmenone, Andromacha, Thieste, Medea, quam ex Euripide in Latinum cõuertit. Item in Phœnice, in Telamone, Hecuba, Hectoris lustris, Achille Aristarchi, & Pãchratiastis, in Epicharmo, in Cresphonte. Idem in Latinum sermonem transtulit poëtam Euhemerum, qui de dijs Græca oratione libros composuit, ut Cicero & alij ueteres testantur. T. Lucretius eundem Ennium refert, primum fuisse apud Latinos, qui coronam sibi ex Helicone assumpsit: quo loco Pythagoræ sententiam repetit de animæ Metamorphosi:

Ennius, ut noster cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam
Per gentes Italas hominum, quæ clara clueret.

Silius Italicus centurionem fuisse Ennium tradit in bello contra Pœnos, ac præstãti animo rem gessisse, ut in his uersibus declaratur: Ennius centurio.

Nota parum magni longo tradantur in æuo
Facta uiri, & meritum uati sacremus honorem.
Ennius antiqua Messapi ab origine regis,
Miscebat primas acies, Latiæq; superbum
Vitis adornabat dextram decus, hispida tellus
Miserunt Calabri. Rhudiæ genuêre uetustæ.
Nunc Rhudiæ solo memorabile nomen alumno
Is prima in pugna uates, ut Thracius olim
Infestam bello quateret, cum Cynthius Argo:
Spicula deposito, Rhodopeia pectore torsit.
Spectandum sese, non parua strage uirorum,
Fecerat, & dextræ gliscebat cædibus ardor.

Quintilianus poëtam Enniũ summopere cõmendat, pariq;

ueneratione colendum atque adorandum statuit, qua sacros uetustate lucos, in quibus grandia & antiqua robora nõ tan tam habẽt speciem, quantam religionem. Vixit ad extremã senectutem. Cumque morbo articulari teneretur, eo ingrauescente septuagenario maior in fata concessit. Sepultusque traditur unà in monumẽto Gn. Scipionis, uia Appia intra primum ab urbe milliarium. Neque desunt qui dicant ipsius Ennij ossa ex Ianiculo fuisse in patriam translata. Fuit alter Ennius paulò posterior, in officio artis grammaticæ nobilis, qui de metris scripsit, deque augurandi disciplina libros reliquit. Sed hoc † dicemus commodius. Nunc illud carmen uulgatũm adijciemus de poëta Ennio, quod equidem subdubitassem ab eo fuisse compositum, nisi Marcus Cicero pluribus locis ab ipso Ennio æditum affirmaret:

† *fortè aliâs addendum*

Aspicite ô ciues senis Ennij imaginis urnam
Hic uestrum pinxit maxima facta patrum.
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur uolito uiuus per ora uirûm.

M: PLAVTVS Caput III.

Ar. Plautus patria Sarsinas fuit ex Vmbria, quod ipse de se insinuat, in fabula Mostellaria, & alij ueteres tradunt. Constat eum his tẽporibus Romæ uixisse, atque in scena præstitisse, quibus in ciuitate Pub. Scipio Fuluius nobilior, & M. Cato excellentes habiti sunt. Ingenio perurbano fuit & maximè festiuo, quod cum alia multa indicant, tum comœdiæ ipsius plenæ iocunditatis, ac leporum. Relata sunt ab A. Gellio complura in Atticis noctibus de eruditione & fabulis Plautinis, & authoritate M. Varronis, qui Plautum ait, cum erogasset omnem pecuniam in scenicis ornamentis, ad summam paupertatem fuisse redactum. Eaque ratione

tione in urbem rediisse, & operam pistori locasse ad uictum comparandum, his molis circumagēdis, quas trusatileis uocant, Hieronymus manualeis appellauit. Et cum aliquandiu in pistrino uersaretur, ibidem fabulas aliquot dicitur cōposuisse ut Saturionem & addictum. M. Varro in libro de Plautinis comœdijs uerba hæc posuit, quæ ascribenda existimaui, ut à Gellio est obseruatū: Feruntur sub Plauti nomine comœdiæ circiter C. & xxx. Sed homo eruditissimus Lælius xxv duntaxat illius esse censuit. Neq; dubium est, quin ista etiam, quæ à Plauto scripta non sunt, ueterum poëtarum fuerint, ut M. Accij, C. Plautij, á quo dictæ sunt Plautianæ fabulæ, non Plautinæ. Cæterùm cum xxv à ueteribus cōnumerentur M. Plauti comœdiæ, sciendum est præter illas xx (quæ à nostris grāmaticis consensu omniū pro Plautinis habentur) trís à Gellio nominari, hoc est, Boëthiam, Neruulariā, Fretum. Varro & Sex. Pompeius alías plureis nuncupant, ut Artemonem, Friuolaríam, Phagonem, Cestrionem atq; Astrabam, easq; inter Plautinas referunt. De Astraba tamen Gellius & Nonius dubitarunt. In fabulis suis sequutus est Græcos authores, maximè Demophilum, Philemonem, & Epicharmum Siculum, ut Horatius Flaccus testatur. Tantumq; scribendi elegantia & salibus uisus est præstitisse, ut Epius stolo affirmare non dubitauerit: Musas ipsas Plautino sermone fuisse locuturas, si Latinè loqui uoluissent, quod à Fabio Quíntiliano refertur. Quo circa Gellius censor optimus omnium scriptorum, appellat eundem Plautum parentem ac principem in omni Latina elegantia. Volcatius Sedigitus, cum de ordíne comicorū scribit, post Ceciliū collocauit Plautū, cæterisq; omnibus prætulit. Nomen Plauti deductum est à planitie pedum (ut est author Sextus Pompeius) prius enim Marcus Plotus dicebatur. Hinc semiplotia calciamenta dicta sunt, quibus in ue-

Plautianæ fabulæ.

Gellius censor optimus omnium scriptorum.

nationibus uterentur. Sed hac de re suo loco diximus. Obiisse traditur paucis annis post Quintum Ennium, Olympiade centesima xlv. Quantũ iacturæ factum sit in eius obitu, testatus est idem poëta his uersibus de se compositis:

Postquàm est morte captus Plautus
Comœdia luget, scena est deserta.
Deinde risus, ludus, iocusq; & numeri
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

GN. NAEVIUS Caput IIII.

N. Næuius poëta comicus illustris est habitus. Campanus fuit, ut à Gellio traditur in Acticis noctibus. Volcatius Sedigitus post Cecilium & Plautum cõstituit illi tertium locum. Neq; Licinio tantum, uerũetiam Attilio, Terentio, atq; Turpilio præposuit. Eo maximè tẽpore in scena dicitur præstitisse, fabulis ad populũ æditis, quo Sp. Carbilius cognomẽto Ruga primus Romæ de amicorum sententia diuortiũ cum uxore fecit, quòd esset sterilis, iurauitq; apud censores, uxorem se liberũm quærendorũ causa habere. Traditum est ab antiquis scriptoribus poëtã Næuium stipendia fecisse bellis Punicis, idq; ipsum testari Næuium eo carmine, quod à se scriptum est de bello Punico. Qua in re nec illud est omittendum, quod cum esset unicum uolumẽ Nęuij, Octauius Lampadio grãmaticus excellens, diuisit illud in septem libros, ut alibi diligenter exposuimus. Prisci enim grammatici consueuerũt pro iudicio suo atq; eruditione omniũ scriptorũ opera percensere, authoresq; ipsos aut numero eximere, aut in ordinem redigere. Scripsit Nęuius præter Punicum bellum comœdias ac tragœdias stilo in primis erudito & graui, ut ueteres testantur. Comœdias aliquot exemplo Græcorũ composuit, probris, atq; maledicen

Sp. Carbilius.

Lampadius grãmaticus.

tia

tia plenas. In quibus Romanæ ciuitatis princeps acriter est insectatus, ut qui Metellum consularem uirum, & P. Scipionem Affricanum maledictis suis onerauerit. Sic enim de Scipione:

Etiam, qui res magnas manu sæpe gessit gloriose
Cuius facta uiua nunc uigent, qui apud gentis solus
Præstat, eum suus pater cum pallio unâ ab amica abduxit.

Hinc factũ est, ut poëta Neuius in uincula conijceret à triũuiris, ꝑpter immoderatã uerborũ petulantiam, ac mordacitatem. Et cum aliquãdiu haberet in custodijs, fabulas aliquot cõposuit, Paulomox à tribunis plebis è carcere exẽptus est, ea conditione, ut delicta illa, ac probra dilueret, quæ contra Romanos ciueis suis fabulis inseruerat. De quo scribuntur cõplura in Atticis cõmentarijs Qui de Neuij fabulis agũt, citant illũ in Alceste, in Aureolo, Lycurgo, Tripholo, Leonte, in Colace, Aegysto, Tereo, & Zenone. Terẽtius Varro in libris de Latina lingua ad M. Tulliũ plureis alias pro Neuianis cõmemorat, ut Esionam, Clastidiũ, Dolum, Demetrium, Persas, Lampadionẽ, Agedonem, Romulũ, Stigmatiam. Ab hoc Neuio multa mutuatus est, P. Verg. sicuti ab Ennio, Lucretio, Pacuuio & alijs, ut à Macrobio diligenti studio est obseruatũ. Obijsse traditur Vticæ, cũ factione nobilium, præcipueq; Metelli foret ex urbe eiectus. Nunc epigramma illud uulgatũ referemus ab ipso Neuio de se cõpositũ, in quo Campana supbia meritò ab antiquis culpata est:

Immortales, mortales, si foret fas flere:
Flerent diuæ Camœnæ Næuium poëtam.
Itaq; postquàm est orci traditus thesauro
Obliti sunt Romæ Latina loquier lingua.

De Q. Nouio, qui attellanarum scriptor fuit, suo loco dicemus, ne tam apertò decipiantur nostri grammatici, cũ Næuium hunc pro Nouio imperitè accipiant.

M. PACVVIVS Caput V.

Ar. Pacuuius in scribendis tragœdijs nobilis, hisdem ferme temporibus natus est, quibus Cato questorius, & Metell. clariores in urbe habebant. Quidã tradunt illũ fuisse ex Brundusio Calabriæ urbe: nepos fuit Q. Ennij, quod Eusebius, ac Plinius referũt. Romæ uixit in summa claritate nominis. Cõmendatur maximè illius ingenium, & natiua quędã facilitas in capiendis liberalibus disciplinis. Necq; defuit illi studium pingendi, quod & C. Plinius indicat, qui Pacuuij poëtæ opera in magno honore à ueteribus habita affirmat, eaq; in primis, quæ in æde Herculis foro boario perfecit. Quocirca clariorem fecit eam artem in urbe propter gloriam scenæ. Idem Pacuuius amplum ac sonorũ dicendi genus sequutus est ut M. Varro testatur. Quod si durior alicubi ac propè horridus habitus est, idipsum tamen non uitio illius, sed temporum ascribitur Nam Fabius Quintilianus apertè asserit, clarissimum fuisse Pacuuium grauitate sententiarum, uerborum pondere, & authoritate personarum. In qua sententia & M. Cicero fuit, qui hunc ipsum cæteris omnibus in tragœdia facilè præfert, carmenq; illius magnopere cõmendat. Grammatici ueteres permultùm Pacuuio concesserũt, eiusq; fabulas compluresis enumerant, in quibus non mediocrem laudem acceperit, ut Peribeam, Hermoniam, Athalantam, Ilionam, Antiopam, Teucrum & Medeam. Citatur etiam in Chryse, in Nyptris, in Paulo, in Horeste, in Armorũ iudicio. Ex qua fabula decantatum carmen traditur cum ludi celebrarentur in funere Iulij Cæsaris, quo magis commiseratio, & inuidia excitaretur contra ipsius interfectores. Horatius Flaccus in epistola ad Octauiũ Aug. cum de antiquis poëtis iudiciũ facit in Pac. doctrinæ famã locauit. Paulo senior fuit L. Accio, et in hisdẽ ædibus

bus (ut refert. M. Cicero) Pacuuius atque Accius, fabulas do cuerũt, paucis quidẽ annis interpositis. Vixit ad extremam se nectutẽ, & ut seruatũ est in Latinis annalibus, cum tædiose ne ctutis, ac morbo detineretur. Tarentum se contulit, ibique pro pè Nonagenarius obijt, neque sine maxima iactura studiorũ. Quantum modestia uitæ, atque uerecũdia præstiterit, testis est hoc carmen, quod idem de se Pacuuius composuit:

Adolescens tametsi properas, hoc te saxum rogat,
Vt se aspicias, dein, quod scriptum est, legas:
Hic sunt poetæ Pacuuij Marci sita ossa.
Hoc te uolebam nescius ne esses: Vale.

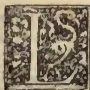
STATIVS CAECILIVS Caput VI.

STatius Cæcilius in Gallia natus est (ut creditur) et ob id Mediolanensem quidam dixerũt, quod ex annalibus Hieronymi acceperunt. Illud pro certo haberi debet, in urbe Roma eum uixisse, & in scribendis comœdijs principem locũ tenuisse, ut à Volcatio Sedigito scriptum est, qui hunc ipsum Cæcilium, non Terentio tantum, & Plauto, sed reliquis omnibus comicis sine cõtrouersia præposuit. M. Cicero in eadem sentẽtia est, tantũque Statio Cæcilio concedit, ut illius quidem carmen, ut constat summis laudibus prosequatur. Fabius Quintilianus (qui in omni antiquitate publicus cẽsor est habitus) tris maximè in describendis nominat comœdijs: hoc est, M. Plautũ, P. Terentium, & Statium Cæcilium. Vixit in summa familiaritate cum poëta Ennio, ut ab Eusebio refertur. Idem magnopere dilectus est à Terentio, qui tantũ illius iudicio tribuit, ut ad poëtam Cæcilium, ceu ad optimũ censorẽ suas fabulas referret. Enumerantur supra triginta Statij comœdiæ a grammaticis ueteribus. Neque togatas minore studio composuit, quàm palliatas, unde singularem gratiam reportauit, iudicio erudi

torum. In precio magno fuerunt, Nauclerus, Syracusæ Pausimachus, Hippobolymeus, Epiclerus, Cratinus, Plotius, Asotus, Ephestion. Citatur etiam in Subditiuo, in Fallacia in Andria, in Annalibus, in Fœneratore, in Venatorio, in Vmbris, in Obolo, in Synaristosis: quarũ partem à Menandro, Philemone & Apollodoro transtulit. Necq; defuerunt antiqui grãmatici, qui hunc Cæcilium accusauerint, quòd in uertendis à Menandro fabulis, parùm aptè aut concinnè quædam transtulerit. Mortuus est sequẽti anno post obitũ Q. Ennij, & iuxta Ianiculum sepultus tradit̃. De Statio rhetore, qui Tolosanus fuit suo loco scripsimus.

L. ACCIVS Caput VII.

. Accius poëta inter principes tragœdiarũ scriptores relatus est à ueteribus. Paulò iunior fuit M. Pacuuio. Natus traditur parẽtibus libertinis, Marcino & Serano Cos. Quidam scribunt fuisse illum relatũ inter eos colonos qui ex urbe ad oppidum Pisaurũ cõcesserunt, ubi fundum suũ possedit, qui de suo nomine Accianus est appellatus. Ingenio acri fuit, & in scribendis fabulis miro studio incubuit. Notum est quantũ ei cõcesserit Decius Brutus, uir clarissimus, cum uoluerit Accianis uersibus templorũ ac monumentorũ aditus exornari, quod à M. Tullio refertur. Idem Accius cũ iter faceret in Asiam, diuertit ad poëtã Pacuuiũ, qui Tarenti agebat, cũq; eo dies aliquot uersatus est, & cũ Atreũ suã illi recitaret, laudauit eam Pacuuius, et simul grãdia inquit & sonora esse quæ ab Accio scripta forent: uideri tamẽ sibi duriuscula & subacida. Quod Accius quidem minimè negauit: Nec se (inquit) pœnitere, quoniam idem ferme ingenijs solet accidere quod pomis. Quæ enim dura admodum & acerba nascuntur, paulatim mitia fiunt, atq; perfectiora.

perfectiora redduntur. Quæ uicta gignuntur, & mollia, nũquã ad uerã frugẽ & maturitatẽ perueniũt. Sic inquit Accius sentiendũ est de hominũ ingenijs. Statura fuit admodũ breui, ut à C. Plinio refert, etsi imaginem suã collocauit in æde Camœnarum prægrandi forma. Citantur eiusdem Accij fabulæ complures à nostris grammaticis, ut Phœnicæ, Menalippus, Epigoni, Medea, Alcmeon, Prometheus, Philoctetes, Atreus, Neoptolemus. Marcus Cicero præcipuè nominat Brutum, & Argonautas, in qua tragœdidia magnopere laudatum est illud carmen de Argo naui, quod admirabundus pastor refert. Nos illud quoque subijciemus, ut æstimari facilius possit, de ingenio & doctrina Accij poëtæ:

Tanta moles labitur,
Fremebunda ex alto ingenti sonitu, & strepitu,
Præ se undas uoluit uertices ui suscitat
Ruit prolapsa pelagus, respergit, profluit,
Ita dum interruptum credas nimbum uoluier,
Dum quod sublime uentis expulsum rapier
Saxum, aut procellis uel globosos turbines
Existere ictos undis concursantibus
Nisi quas terrestreis pontus strages conciet.
Aut fortè triton fuscina uerrens specus
Subter radices penitus undantiim freto,
Molem ex profundo saxeam ad cœlum eruit.

Fuit inter alios & Accius Labeo, cuius Iliadem Persius notauit ceu imperitum opus, & insaniæ plenum. Sed alibi dicemus de Accio Labeone.

PVB. TERENTIVS *Caput* VIII.

PVb. Terentius poëta comicus, Carthaginiensis patria fuit. Romam perductus traditur, cum in tenera ætate foret. Quibus potissimum bellis id acciderit, parũ compertum est, ut refert Aelius Donatus ex Fenestellæ commentarijs. Illud pro certo constat, eum Romæ diligentia Terentij Lucani Patroni accurate institutum atq; liberalibus disciplinis eruditum. Cumq; facilitate ingenij, & elegantia imprimis excelleret, breui cõsecutus est, ut à Terẽtio Patrono esset manumissus. Per ea tempora in scena floruit quibus præclari atq; egregij ciues Romæ habiti sunt M. Marcellus, Pub. Scipio, Q. Fabius Maximus. Neq; desunt authores qui scribant eundem Terentium maxima familiaritate uixisse, cum Pub. Scipione, & C. Lælio, sæpeq; solitum apud nobiliores ciuitatis cœnitare, qua in re dum placere illis omni opera nititur, eorũq; cõmodis inseruire, ad summam inopiam traditur redactus. Statium præterea Cæcilium qui scribendis comœdijs excelluit, magna diligentia obseruauit, eiq; suas fabulas more ueterum recitare consueuit. Comœdias sex composuit, easq; ab Apollodôro & Menandro poëtis Græcis in sermonem Latinum conuertit, tanta sermonis elegantia et proprietate ut eruditorum iudicio, nihil perfectius, aut absolutius in eo scribendi genere habitum sit apud Latinos. Secutus est in his Q. Enniũ, M. Plautum & Neuiũ: ut ipse testatur cũ suis calumniatoribus respondet. Phormionem & Hecyram ab Apollodôro transtulit: reliquas quatuor à Menandro. Aelius Donatus qui complura diligentissimè de hoc poëta scribit, cũm alia multa in eo commendat, tum præcipuũ dicit quòd in scribendis fabulis ea arte usus est, ut & morẽ antiquum retinuerit, & ita temperauerit affectus, ut neque

ad

ad tragicam magnitudinem intumescat, neq; abijciatur ad historicam, quod minime factum est inquit à Plauto, Afranio, & cæteris comœdiarum scriptoribus. M. Cicero in epistola ad T. Atticum refert P. Terentium esse optimum authorem Latinitatis, eiusq; fabulas multos existimasse propter elegantiam sermonis à C. Lælio scriptas. Quã opinionem idem Terẽtius maximè scribitur confirmasse, quo magis calumniatores suos in odiũ traheret. Sic enĩ refert in Adelphis fabula sub persona prologi:

Quod illi maledictum uehemens existimant,
Eam laudem † ducit maximam. Cum illis placet, †hic dixit
Qui uobis uniuersis & populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio:
† Quisq; tempore usus est sine superbia. † suo quisq;

Horatius Flaccus ueterum poëtarũ optimus censor, in Cæcilio grauitatem, in Terentio artem constituit, qua inter cæteros comicos mirificè excelluit. Quod & Quintilianus uidetur sentire in libris ad Marcellum Victorium. Sed idem tamen inquit maiorem graciam habuisset, si intra trimetros constitisset. Ausonius quoq; Vergilium Homero, Terentium Menandro adiungit, eiq; elegantiam Latini sermonis præcipuè tribuit:

Tu quoq; qui Latium lecto sermone Terenti,
Comis, & astricto percurris pulpita socco.

Traditum est illum post æditas aliquot Romæ fabulas in Græciam adnauigasse, quo facilius disciplinas Græcorum atq; instituta perciperet. Plurimasq; fabulas à poëta Menãdro in Latinũ conuertisse, quæ facto naufragio perierunt. De obitu illius uaria scribunt authores. In Arcadia obijsse, cum alij plures testantur, tum poëta Ausonius, ob nimium dolorem amissarum fabularum quas ipse naui præmiserat. De forma illius atq; effigie referuntur complura ab Aelio

Donato, qui eiusdem comœdias magna eruditione interpretatus est. Argumēta illa quæ Terentianis fabulis præponūtur, à Sulpitio Apollinari illustri grammatico composita ta sunt. Quod cum aliјs multis argumentis tum maximè antiquitate codicum probari potest, in quibus nomen Sulpitij legitur.

C. LVCILIVS *caput* IX.

.Lucilius satyrarū scriptor, hisdem propè temporibus floruit, quibus poëta Accius, Sextus Turpilius & Statius Cæcilius in scena celebres habiti sunt. Ex Arunca urbe Ausoniæ fuit, quocirca alumnus Aruncę uocatus est à Iunio Iuuenale. Parentes habuit satis nobileis, & (ut quidam grammatici tradunt) fuit auunculus Cneo Pompeio. Illud imprimis manifestum est, fuisse Luciliū ingenio acerrimo, & in scribendis uersibus festiuo & urbano. Amicos habuit Q. †Actam poëtam comicū Albutiū, Lapathum, Albinū, & C. Persiū (qui est appellatus ab antiquis doctissimus) ad quos scribere etiā consueuit. Præter alios omneis Q. Philocomum familiarissimè coluit. Idem Lucilius primus cœpit scribere satyras, maximeq́ insectatus est Rutilium Lupum Carbonē, L. Tubulum, & alios plureis quorū scelera atq́ flagitia ferre æquo animo non poterat. Fuit enim Lucilius optimis moribus, & alienæ iniquitatis acerrimus accusator Satyrarum libros supra triginta composuit, uti Varro & alij grammatici ostendunt. Neq́ me præterit Q. Philocomū & Lælium Archelaum, fuisse authores, ut Lucilij satyræ, in libros referrētur, quod à Suetonio scribitur. Nam grammatici ueteres censoria uirgula utebantur, poëtarumq́ carmen in libros diuidebant, ut C. Octauius Næuij opus de bello Punico, & Q. Varunteius Ennianos annaleis. Ho-

†Attam

ratius

ratius Faccus lutulentum uocat Lucilium, & in scribendis carminibus incompositum, qua in re magni authores ab eo dissentiunt, præcipueq; Gellius & Fabius Quintilianus cuius uerba subijciemus: Satyra quidem tota nostra est, in qua primus insignē laudem adeptus est poëta Lucilius, qui quosdam ita deditos sibi habet amatores, ut eū nō eiusdem modò operis authoribus, sed omnibus poëtis præferre non dubitent. Ego quantū ab illis, tantum ab Horatio dissentio qui Lucilium fluere lutulenter, & esse aliquid quod tollere possis, putat. Nam eruditio in eo mira, libertasq; & acerbitas & abundè salis. Hadrianus imperator eundem Lucilium omnibus poëtis præponebat, qui satyram scripsissent. Metrophanē seruum habuit, cuius fidem atq; industriā in satyris cōmendauit. Mortuus est urbe Neapoli, eodem propè anno, quo Furius Bibaculus natalem habuit. Neque desunt authores qui scribant publico funere Lucilium fuisse elatum, cum annum ætatis sextum & quadragesimum impleuisset.

SEX. TVRPILIVS *Caput* X.

Ex. Turpilius poëta comicus ingenio facili fuit et in fabulis cōponendis idoneo, quocirca tantū nominis cōsecutus est in scena, ut comœdiæ Turpilianæ magnopere probatæ sint à Romanis ciuibus. Inuenio apud ueteres grāmaticos, hunc Turpiliū summa beniuolentia coniunctū fuisse P. Terētio, & in hisdem ludis utriusq; fabulas aliquando actas. Vul. Sedigitus septimū locum Turpilio dedit inter comicos poëtas, eūq; Luscio, Q. Ennio et Trabeæ præponit. Non. Marcellus in cōmentarijs ad filium xv comœdias nominat, quæ à Turpilio cōpositæ fuerunt, in quibus legendis atq; obseruandis, diligentiam suam atq; studium probat. Citatur in Philopatro

in

in Lemnis, in Demetrio, in Bethonibus, in Pedis, in Epiclero, in Canephoro, in Trasilione, in Demiurgo Hecyra Paraterusa & Leucadia. Lyndia quoq; in magno precio habita est à grammaticis, in qua commendantur præcipuè hi senarij de officio & ratione uiuendi:

Profectò, ut quisq; omnino contentus fuit
Ita fortunatam uitam duxit maximè
Vt Philosophi aiunt isti, quid uis sat est.

Authores sunt qui referant hunc Turpiliũ ad extremã pene ætatẽ accessisse, & in Sinuessana urbe perijsse: hisdẽ pene temporibus, quibus Furius Bibaculus natalem suum habuerit.

GN. MATIVS Caput XI.

N. Matius mimorũ scriptor, in magno precio est habitus, quod cum alij plures, tum Aul. Gellius testatur in Atticis commentarijs. Ingenio fuit eleganti & facili. In suis autem mimis quos uocauit Mimiambos, uerba quidem noua & perlepida posuit, ut grammatici obseruarunt. Iulianus rhetor uir multiplici eruditiõe, ornatus permultũ delectatus tradit̃ Martianis fabulis, propter natiuum quendam leporem, & mirificam illorũ suauitatem, maximeq; hos uersus commendabat:

Iam tonsiles tapetes ebrij fuco:
Quos concha purpura imbuens uenenauit. Et item
Sinu amicam reficere frigidam caldo.
Columbatim labra conserens labris.
Quapropter edulcare conuenit uitam
Curasq; acerbas sensibus gubernare.

Idem Matius, ut quidam existimant, composuit opus hexametris uersibus quod inscriptum est de Iliade, cuius carmen M. Varro & alij grammatici quandoq; citant. Sed hac in re parùm consentiunt ueteres authores. Maurus Terentianus

de poëta Matio facit mentionem, eiusq; mimiambos ut ele/gantes, & lepidos celebrat. Fuit alter Matius Romanus ciuis & amicitia Octauij Cæsaris nobilis, qui primus tõsilia nemora excogitauit.

L. AFRANIVS *Caput* XI.

. Afranius poëta comicus, hisdẽ ferme temporibus n urbe claruit, quibus poëta Terẽtius & Cæcilius in seniũ uergebant. Vulcatius Sedigitus Afranium hũc n õ numerat inter cæteros comicos. Operam suam atq; diligentiam posuit in togatis fabulis componendis. Sunt enim togatæ illæ in quibus de rebus Romanis ageretur, à toga denominatæ. In his primum locũ obtinuit, ut à ueteribus traditur. Menãdrum poëtã præcipuè imitatus est, stilo & orationis charactere, quocirca sic Horatius in epistola ad Octauium Augustum:

Dicitur Afrani toga conuenisse Menandro.

Furius Albinus & Macrobius afferunt Afraniũ ipsum per/multa à Menãdro sumpsisse, quod ille etiam liberè atq; ingenuè professus est, ut omnibus apertè demonstraret, quàm modestus, atq; ingenuus foret. Itaq; in compitalibus ita re/spondet suis obtrectatoribus:

Fateor sumpsi non à Menandro modò,
Sed ut quisq; habuit, quod conueniret mihi:
Quod meum posse melius facere credidi.

Cumq; ingenio ac salibus excelleret, sententias passim, & a/cutè dicta, inserebat suis fabulis, non sine summa elegantia, & mirifica uenustate. Quod cum alij multi, tum M. Cicero testatus est. Culpatur à Quintiliano Afranius, quòd in suis argumentis amores proprios paulò impudentius uulgaue/rit: In togatis (inquit) excellit Afranius, utinamq; non inquinasset argumenta puerorum fœdis amoribus mores suos fas

sus. A. Gellius permultùm Afranio tribuit, præcipuéq; illud carmen putauit commendandum, in quo de sapientia sic loquitur:

Vsus me genuit, mater peperit memoria:
Sophiam me Graij uocant, uos sapientiam.

Citatur idem Afranius persæpe ab antiquis grammaticis, in Augure, in Consobrinis, in Cinerario, in Compitalibus, in Brundusinis, in Fratribus, in Homine, in Incēdio, in Emancipato, in Prodito, in Patella, in Rosa, in Suspecta, in Sella, in Talione. De obitu ipsius nihil apud ueteres legimus.

FABIVS DORSENNVS *Caput* XII.

Abius Dorsennus inter comicos poëtas relatus est ab antiquis authoribus. Vulcatius Sedigitus (qui de poëtis scripsit) minimè hunc nominat, quo circa uerisimile est, minus nobilē fuisse habitum. Horatius in epistola ad cæsarem Augustum, cum de comœdia differit, de Plauto, & Dorsenno agit, eorūq; fabulas satis celebres in scenis demonstrat. Sic em de Dorsenno:

† sit *Quantus † enim Dorsennus edacibus in parasitis*
Quàm non adstricto percurrat pulpita socco
Gestit enim nummum in loculos demittere, posthac
Securus cadat, an recto stet fabula talo.

Idem Dorsennus à Plinio cōmendatur in comœdia Acharistione, quo loco uersiculos eius affert. Festus quoq; Pompeius Afranium & Dorsennum poëtas citat, cum de temeto loquitur, & hunc senarium lepidissimū Dorsenni repetit:

Sequimini præminaciæ, sequimini temeti timor.

Hic est ille Fabius Dorsennus (quantum existimare possumus) in cuius monumēto carmen hoc legebatur, ut ab Anneo Seneca relatum est:

Hospes resiste, & philosophiam Dorsenni lege.

In numis

In numis præterea uetusti æris ita legitur DORSEN. P. cum effigie barbata, ut prisci illi Romani fuerunt.

M. ATTILIVS Caput XIII.

. Attilius in scribendis tragœdijs nobilis habitus est, iudicio ueterum. M. Cicero sic eum nominat ut poëtam durissimũ, cum scribit ad Pompeium Atticum. Fabius Quintilianus Pacuuium & Accium enumerauit, qui in tragœdia excelluissent, de Attilio omisit. Constat hunc secutum fuisse poëtam Sophoclem, & aliquot fabulas in Latinum conuertisse, in quibus duriorem se præstitit, ob eamq; rationem à Licinio, scriptor ferreus uocatus est, ut testatur M. Cicero, quo loco de Electra illius fabula meminit in libris de finibus. Relatum prætereà est in ludis C. cæsaris, quædam fuisse cantata ad miserationem illius cædis contra interfectores, & ex Pacuuio in armorum iudicio, & ex Attilio in Electra. Etsi apud Suetoniũ grammatici nostri decepti sunt, cum paulò imprudentius Accium pro Attilio scripserint. Vulcatius Sedigitus Attilium poëtam refert inter comicos nobileis, eumq; post Næuium & Licinium collocat. Quidam existimarunt eundem esse, mihi parum adhuc compertum est, in tanta rerum obscuritate. De obitu & moribus illius nihil aliud legimus in ueterum monimentis.

Q. TRABEAS Caput XIIII.

. Trabeas comœdiæ author, in ordine comicorũ relatus est à Vulcatio Sedigito. Locum Octauũ obtinuit post Terentium & Turpilium, de quibus commodè diximus. Mentio de hoc Trabea fit à ueteribus grãmaticis, qui pſæpe citant eius fabulas. Cicero minimè dubitauit cõmendare eundẽ Trabeã, carmẽq; il

lius locis multis referre. Sunt qui credant, in scribendis togatis præstitisse, quod & Sextus Pompeius demonstrat. Laudantur à M. Tullio hi uersus Trabeæ, in quibus credulitas amantis, ac minima gestientis animi lætitia lepidè & eleganter describitur:

Læna delinita argento, nutum obseruabit meum,
Quid uelim, quid studeam, aduenìens digito impellam ianuam:
Fores patebunt, de improuiso Chrysis ubi me aspexerit
Mihi se debet, fortunam ipsam, anteibo fortunis meis.

Ex his colligitur, quantū salis, atq; urbanitatis in poëta Trabea fuerit.

CN. AQVILIVS *Caput* XV.

N. Aquilius in scribēdis comœdijs non ignobilis habitus est, ut testatur M. Varro. Vulcatius Sedigitus nullam mentionē de hoc Aquilio fecit, in his uersibus, qui de comicis poëtis leguntur. Quo circa existimandum est, illius fabulas, non fuisse in magno admodum precio. Relatū est ab antiquis grammaticis, comœdias aliquod Plauti, falsò inscriptas Aquilio, sicuti Boëthiam, de qua idem Varro parùm constanter disseruit, si Gellij commentarios paulò diligentius legamus. Illud affirmat̄ de Aquilio, eum plerasq; fabulas à Menādro poëta trāstulisse, qđ & Pub. Terentius & Sextus Cæcilius factitarunt. De C. Aquilio diximus alibi, qui iuris peritus fuit, ac formulas de dolo malo protulit, in quibus de simulatione, & dissimulatione ageretur.

C. LICINIVS IMBREX *Caput* XVI.

. Licinius Imbrex inter eos poëtas refertur qui comœdias scripserūt. Vulcatius Sedigitus (cū de comicis scriptoribus iudiciū facit) Licinio multùm tribuit, eumq; non Attilio tantum & Ennio præposuit, sed & Turpilio atq; Terentio

tio. Grammatici ueteres citant aliquot Licinij comœdias: ut Næuiam & Neærã, de qua Gellius in Atticis noctibus scribit, quo loco de comprecationibus deorũ differit. Afferuntur hi uersus ex Neæra Licinij:

Nolo ego Neæram te uocent, sed Nerienem
Cum quidem Marti es in connubium data.

Sextus quoq; Pompeius ita Licinium nominat, ut poëtam maximè lepidum, atq; urbanũ. Hæc sunt ferè quæ apud ueteres de poëta Licinio obseruauimus.

Q. NOVIVS Caput XVII.

. Nouius attellanarum scriptor illustris est habitus Grammatici ueteres, cum de ipsius ingenio & doctrina differunt, permultùm illi concedunt. Aurelius Macrobius probatissimũ poëtam hũc uocat inter eos authores, qui attellanas fabulas ædiderunt. Qua in re post Nouiũ inquit Pomponius atq; Mommius præclari habẽtur. Scripsit Nouius compluresis comœdias, in quibus magnopere probauit ingenium suum atq; urbanitatem. Citatur maximè in his fabulis, hoc est, in Fullonico, in Exodio, in Virgine prægnante, in Pedio, in Dotata, in Gallinaria, in Geminis, in Partu. De quibus multa leguntur in commentarijs Nonij Marcelli, & si pro Nouio quandoq; Gn. Neuium temerè scriptum scio. Hæc sunt quæ de poëta Nouio adnotauimus. De obiti illius, nihil apud antiquos authores legimus.

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACCIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBRI SECVNDI PRAEFATIO.

N priore libro Cosme pontifex Arretine eos poëtas cõplexi sumus, qui rudi adhuc Roma, & populo armis occupato, magna diligentia conati sunt ciueis suos instruere, fabulisq; æditis illorum ingenia delectare. Nã ciuitas ipsa imperio aucto, & rebus prospere gestis incredibile dictu est, quã breui tempore in omĩ studiorum genere profecerit. Adeò ualet humanum ingenium in præclaris etiam institutis, ubi illud ualde intenderis. In hoc libro eos relaturi sumus, qui plura indies ac meliora scripserunt apud Latinos, accedemusq; ad ætatem Publij Vergilij: ne quid desiderari ab aliquo possit in opere instituto percẽsendi ueteres poëtas. Mihi enim diligenter intuenti studia hæc nostra, & antiquorum disciplinas animo repetenti, necessarium præcipuè uidetur, ea in re maximè laborem ponere, qua me ipsum instruere possim, & aliorum præterea ingenia excitare: his præsertim temporibus, quibus paucissimi omnino reperiunt, qui intẽti admodum sunt in hoc egregio ac liberali officio litterarum. Tu uerò id accuratè ac diligenter (ut uideo) aduigilas, ut unus propémodum in ciuitate nostra habearis, qui sollerti animo cõsistas in præsidio bonarum litterarum, putẽsque in tantis Italiæ fluctuantis periculis minimè deserendum tibi, tam insigne, atque optimum institutum, quo possis familiam tuam exemplis illustribus, ornare, ac perpetuis tuarum uigiliarum monimentis

nimentis immortalem statuere. Sed aliás de re hac agetur commodius. Interim accedemus ad T. Lucretium qui de rerum natura primus apud Latinos diligenter atque erudité carmen composuit.

T. LVCRETIVS CHARVS *Caput* XIX.

T. Lucretius Charus, ex Lucretiorum familia natus creditur, quæ Romę insignis et peruetusta habita est. Pauló antiquior fuit Terentio Varrone & M. Tullio, ut quidam scripserũt, quod est obseruatum diligẽter: quoniam in his annalibus (quos à Græcis habemus) complura falsó exposita sunt, cõtraque rationẽ temporum peruersè signata. Ingenio summo traditur fuisse & in scribẽdis carminibus maximè excitato. Solebat enĩ per interualla temporum ad carmen accedere, nõ sine quodam animi furore, ut ueteres authores ostendunt. Hinc illud Statij:

Et docti furor arduus Lucreti.

Fabius Quintilianus (cum de Latinis poëtis differit) Aemilium Marcum, & T. Lucretium præstare elegantia testatur sed ipsius Lucretij carmen multùm difficultatis retinere, quæ res nõ modò propter ipsam materiã illi contigit, sed etiã propter ægestatem linguæ & rerũ nouitatem ut ille inquit. Scripsit libros sex de rerũ natura, in quibus Epicuri doctrinam, & Empedoclem poëtam secutus est, cuius carmẽ atque ingenium uehemẽter admiratur. Neque desunt qui scribant fuisse Lucretij opus à M. Tullio emendatũ, quocirca uerisimile est, propter importunũ obitũ ab eo imperfectum atque inemendatum relictum. Q. Frater plurimũ Lucretij uersibus concessit, & in eius opere multùm esse artis atque ingenij refert Neque mirari oportere, si Lucretij uersus duriores interdum uideñt, & quasi orationi solutæ similes. Fuit

hoc propriũ illis temporibus, ut optimè testatur apud Macrobium Furius Albinus, cuius uerba hæc sunt: Nemo debet antiquiores poëtas ea ratiõe uiliores putare, quòd eorũ uersus nobis scabri uidentur. Ille eñ stilus maximè tum placebat, diuq́; laborauit ætas secuta, ut magis huic molliori stilo acquiesceret. Itaq; minimè defuerunt, imperantibus etiã Vespasianis, qui Lucretiũ pro Vergilio, & Luciliũ pro Horatio legerẽt. Idem Lucretius misit suum opus ad C. Memmium, L. Memmij filiũ, qui à deuicta Achaia cognomẽ accepit, & urbem Corinthum diruit, signisq́; ac tabulis spoliauit. Non me præterit alios in hoc dissentire, sed hi quidem, dum parũ diligenter temporum rationem obseruant, facilè refelli possunt. Publius Vergilius nõ modò uerba aliquot accepit ex poëmatis Lucretij, sed locos penè integros ab eo transtulit, quod et grãmatici ueteres accuratè notarunt. De hoc aũt Lucretij opere illud à Publio Ouidio scribitur:

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti
Exitio terras cum dabit una dies.

Perijt ætate integra cum paucos annos supra quadraginta complesset. Eusebius tradit, tanto cum furore percitum fuisse, assumpto amatorio poculo, ut propria manu se interfecerit, quo tempore (ut quidam testantur) Publius Vergilius uirilem togam assumpsit, Gn. Pompeio et M. Licinio Crasso iterũ Cos. Inter alios ueteres nominatur Lucretius poëta comicus, ut à Fulgentio relatum est in commentario de priscis uerbis.

L. POMPONIVS BONONIENSIS *Caput XV.*

L. Pomponius attellenarum scriptor, hisdem ferme temporibus in urbe præstitit, quibus Laberius, Publius, & Iulius Calidius, ut in Latinis annalibus relatum est. Eusebius & alij Bononiensem hunc faciũt. Ingenio perurbano dicitur fuisse, & in no-

dis hominũ moribus maximè festiuo. Sunt enim attellanæ fabulæ ab Attella urbe appellatæ, in quibus poëtæ ueteres solebant uarios iocos atq; sales uernili quadã dicacitate admittere. De his Pomponij attellanis M. Cicero: & Anneus Seneca pluribus locis meminerunt, ingeniumq; Pomponij uehementer commendant. Nonius Marcellus magna diligentia obseruauit has Pomponij fabulas, quod ipsum colligitur ex illius commentarijs in quibus supra triginta eius comœdias nominat. Citatur Pomponius sæpe ab antiquis grammaticis in Alconibus, in Prostibulo, in Pannuceatis, in Nuptijs, in Porcaria, in Priuigno, in Piscatoribus, in Ergastulo, in Patruo, in Asina, in Rustico, in Dotata, in Decuma Fullonis, in Præcone posteriore, in Buccone, in Macchis, Geminis, in Verre ægroto, in Pistore, in Syris, in Medico, in Maiali, in Sarculario, in Augure, in Petitore, in Annulo posteriore, in Præfecto, in Arista, in Hirnea, in Porcetra. Itidem in Marsupio, in Aeditumo, in Auctorato, in Satyra, & in Gallis transalpinis. Gellius præterea & Priscianus de attellanis Pomponij sæpe agunt, pluresq; uersiculos afferunt, ex quibus intelligi potest, quantum præstiterit gratia & salibus. De Pomponio secundo (qui fuit scriptor tragœdiarum, & clarissimus ciuis) suo loco dicemus.

DECIVS LABERIVS Caput XXI.

Decius Laberius eques Romanus fuit, & in secunda dignitate, quandiu uixit, se continuit. Studium atq; operam posuit in scribendis mimis, qua in re non mediocrem laudem consecutus est iudicio M. Tullij, & aliorum. Moribus præclaris, & ingenio urbano fuit. Libertate tanta in accusandis uitijs, ut libertatis nomen excederet. Quo nomine C. Cæsar magnopere cõmotus est, neq; prædicare destitit acceptiores sibi esse Publij mimos,

quàm Laberij. Traditum est à Sulpitio Apollinare, & Gel. in Atticis commentarijs, Laberium ipsum in suis fabulis quæpiam posuisse pauló duriora, ac minus Latina, & ob id à quibusdam criticis in ordinem coactum. Sed Macrobius & Anneus Seneca plurimùm Laberio concedunt, quòd in eius mimis non minus sententiarum, quàm lepiditatis foret. Quod ipsum testari possent ea carmina, quæ à nostris grammaticis referuntur. Nonius Marcellus & alij ueteres maxima diligentia poëtam Laberium obseruarunt, eúmque citant sæpissimè in his mimis, hoc est, in Virgine, in Gemellis, in Necromantia, in Compitalibus, in Lacu Auerno, in Aquis calidis, in Coloratore, in Catulario, in Sororibus, in Tusco, in Cropio, in Nuptijs, in Gallis, in Cacomenon, in Saturnalibus, in Alexandrea, in Ephebo. Idem Laberius mimos suos egit in maxima celebritate, donatusq; est amplissimis præmijs, ac iure sedēdi in quatuordecim gradibus. Proindeq; factus nobilior, aucta dignitate, rogatus est à C. Cæsare, & perhumaniter inuitatus, ut in scenam prodire uellet, & mimos ipse agere, quos tum assiduè componebat. Qua in re Laberius necessariò se coactum respondit, nihil tanto uiro denegare, cui & ipsi dij omnia tribuissent. Sed hoc iudicari melius poterit ex ipsis Laberij uersibus, quos in fabulæ prologo inseruit. Nos hoc loco illos adijciemus, ut facilius extimari possit, quantum iacturę fecimus in Laberianis mimis:

† cursu auersu

Necessitas, cuius † cursus transuerti impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt:
Quo me detrusit penè extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, uis nulla, nulla authoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu:
Ecce in senecta ut facilè labefecit loco

Vir

Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placidè blandiloquens oratio.
Etenim ipsi dij negare, cui nil potuerunt,
Hominem me negare quis posset pati?
Ergo bis trigenis annis actis sine nota
Eques Romanus lare egressus meo, domum
Reuertar mimus, nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi, quã uiuendum fuit.
Fortuna immoderata in bono æquè atq; in malo
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen nostræ famæ frangere,
Cur cum uigebam membris præuiridantibus
Satis facere populo, & tali cum poteram uiro
Non flexibilem me concuruasti, ut carperes?
Nunc me deijcis? quo quid ad scenam affero?
Decorem formæ, an dignitatem corporis?
Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
Vt hedera serpens, uireis arboreas necat,
Ita uetustas amplexu annorum necat
Sepulchris similis nihil nisi nomen retineo.

Qui uersus à Laberio ipso sub persona Syri pronũciati sunt Cunq; inter agendum quasi cæsus ab hero, exclamaret, iniecit hunc senarium:

Porrò Quirites libertatem perdidimus.

Et paulò post adiecit:

Necesse est, multos timeat, quem multi timent.

In quo notari Cæsarem populus Romanus existimauit, coniectis in eum oculis. Hinc Cesar palmã transtulit ad poëtam Publium, qui in eadem scena mimum agebat. Laberiũ uerò donauit anulo aureo, quingentis HS additis. Tum Laberius perspecto ingenio Cęsaris in sequẽti cõmissione interiecit hos uersus:

Non possunt primi esse omnes omni tempore
Summum ad gradum cum claritatis ueneris
Consistes ægrè, citiusq́; quàm ascendis decidas.
Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.

Ad extremam senectutem accessit, corpore ualido, & sensibus integris. De obitu nihil hactenus legimus.

Q. CATVLVS Caput XXII.

Q. Catulus ex Catulorum familia illustri natus, ingenio præclaro fuit, & ad carmen faciendum mirè accomodato. Dilectus maximè est à C. Cotta, & L. Crasso propter elegantiam ingenij, & morum suauitatem. Idem Catulus tam uenustè atq; egregiè lusit epigrammata, ut ab antiquis authoribus relatum sit, nihil apud Latinos aut Græcos legi posse mundius, pressius, aut uenustius, Q. Catuli epigrammatis. Traditum est fuisse illum facili animo & procliui ad amores ac delitias. Itaq; Roscium Gallum præcipuè dilexit, qui tum adolescēs elegāti forma, & indole optima florebat: etsi oculos peruersos habuit, ut M. Cicero, & Diomedes grammaticus testant. Epigramma autem lepidissimum Q. Catuli celebratū est à Marco Tullio de forma Roscij, quod apponemus:

Constiteram exorientem auroram forte salutans
Cum subitò à læua Roscius exoritur,
Pace mihi liceat cælestes dicere uestra
Mortalis uisus pulchrior esse deo.

Laudatur & illud maximis laudibus, quod ad Theotimum scribit. ut relatum est in commentarijs Atticis:

Aufugit mi amicus, credo ut solet ad Theotimum
Deuenit, sic est, perfugium illud habet.
Quid si non interdixem, ne illum fugitiuum
Mitteret ad se intrò, sed magis eijceret.

Ibimus quæsitum, utrum ne ipsi teneamur.

Formido, quid agam, da Venus consilium.

Hic est ille Q. Catulus, qui cum Mario consule familiariter uixit, & à Marco Tullio magnopere laudatus est, quod Archiam, Licinium, & amare, & probare posset. De Quinto Catullo uiro censorio qui dedicauit capitolium) dicetur à nobis commodius.

Q. ATTA *Caput* XXIII.

.Atta togatarum scriptor habitus est, & in his componendis magnoperè à quibusdam commendatur. Sunt qui referant eundem Romæ uersatum his temporibus fuisse, quibus Pomponius Bononiẽsis in scena floruit, & Plotius Gallus in tradendis præceptis rhetorices præstitit. Horatius Flaccus in ea epistola (qua loquitur de Latinis poëtis) uidetur Attæ fabulas notare, indignasq; existimare, ut à Romanis ciuibus tanto studio, atq; attentione audirentur:

Rectè nec ne crocum, floresq; perambulet Attæ
Fabula, si dubitem, clamant perijsse pudorem
Cuncti penè patres, ea cum reprehendere coner:
Quæ grauis Aesopus, quæ doctus Roscius egit.

Citantur sæpe à Latinis grammaticis comœdiæ, Q. Attæ, quo circa uerisimile est in magno precio illas fuisse habitas. Gellius quidem & alij citant eum in Conciliatore, in Aedilibus, in Tyrone proficiscente. Traditum est cognomẽ Attæ illis esse impositum, qui eo uitio pedum laborant, ut uideantur magis inniti plantis, quã liberè ambulare. Isidôrus nominat Attam in satyris, quo loco de cæreis & graphijs disserit. Sed parũ mihi compertũ an ad hunc ipsum referri oporteat. Seruatũ est in Latinis annalibus Attã Romę perijsse, & in uia Prænestina sepultum, secundo ab urbe miliario. Attæ.

PVBLIVS SYRVS Caput XXIIII.

Vblius, natione Syrus, in scribendis mimis operam posuit, ac in magno precio his tẽporibus habitus est, quibus M. Cicero, & Nigidius Figulus perierunt, ut in Latinis annalibus notatum. Idem Publius (ut scribit Macrobius) cum puer deduceretur ad patronum, domum, facilè illum promeruit, cum gratia & decore formæ, tum salibus atq; ingenio. Quibus rationibus factum est, ut à dominio manumissus esset, & maiori diligentia, quã antea disciplinis liberalibus eruditus, breuiq; tanto profecit, ut in fabulis componendis magnam nominis celebritatem sit adeptus. Referuntur ab Auieno dicteria quædam Publij, in quibus mira festiuitas, atque incredibilis comitas apparet. Iulius cæsar palàm professus est, sibi acceptiores fuisse Publij mimos, quã Laberij, propter sententiarum grauitatem atq; singularem elegantiam. Quocirca prælatus illi est, & in scena uictor pronũciatus. Cassius quoque Seuerus, tantum concedebat Publianis mimis, ut eius carmen disertissimum uocaret. Neq; illud omittendum est, quod idem Publius in ludis cæsaris omnes illos longè superauit, qui carmen in scenam attulerint: in quorum numero Dec. Laberius fuit. Nos hoc loco uersiculos aliquot referemus ex illius mimis, qui ab antiquis authoribus in summo precio habiti sunt: & perinde accepti, ac sententiæ quædam ex intimis philosophiæ adytis, quòd ad uitæ officia, morumq; probitatem maximè pertinere uideantur:

Tam deest auaro, quod habet, quàm quod non habet.
Desunt luxuriæ multa, auaritiæ omnia.
O uita misero longa, felicibus breuis.
Pars beneficij est, quod petitur, si bellè neges.
Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Cui

Cui plus licet, quàm par est, plus uult, quàm licet.
Alienum est omne, quicquid optando uenit.
Feras, non culpes, quod uitari non potest.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Malum consilium est, quod uitari non potest.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Nunquàm periculum, sine periculo uincitur.
Comes facundus in uia pro uehiculo est.
Hæredis fletus sub persona risus est.
Ita amicum habeas, posse ut hunc fieri inimicum putes.
Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
Veterem ferendo iniuriam inuitas nouam.

De obitu ipsius Publij nihil apud ueteres legimus.

PORTIVS LICINIVS *Caput* XXV.

Ortius Licinius ex Liciniorũ familia nobili ortus, uir clarus habitus est, tum ingenio facili & eleganti, præsertim in componendis epigrammatis. Iulianus rhetor (qui Hadriani principis temporibus uixit) Licinij carmen magnis laudibus extollit: adeò, ut hunc ipsum præferre nõ dubitauerit poëtis omnibus Græcis, quod in Atticis commentarijs obseruatum à Gellio est, quo loco Val. Aeditui. Q. Catuli & Portij Licinij carmen recensuit. Afferuntur eiusdem Licinij uersus complures à nostris grammaticis, ex quibus probari potest, quàm eleganter atq; egregiè poëtæ officium absoluerit. Nos hoc loco adijciemus epigramma illud elegantissimum, in quo suos calores, atq; animi æstus uenustissimè expressit:

Custodes ouium, teneræq; propaginis agnum,
Quæritis ignem, ite huc, quæritis, ignis homo est.
Si digito attigero, incendam syluam simul omnem

Omne

Omne pecus flamma est, omnia quæ uideo.

Sunt qui credant eundem Licinium ſcripſiſſe annaleis octo narijs uerſibus, ſed hoc non ſatis mihi compertum eſt. Illud pro certo haberi debet Macrum Liciniũ fuiſſe authorem annalium Romanorum, de quo dicturi ſumus commodius.

VALERIVS AEDITVVS Caput XXVI.

Valerius Aedituus, in ſcribendis epigrãmatis poëta inſignis habitus eſt, maximeq́ aptus ad exprimendas ueneres ac delitias. In quo numero à grãmaticis noſtris relati præcipuè ſunt, Quintus Catullus, Portius Licinius, & Valerius Catullus. Magnopere commendatur Aedituus ab Aulo Gellio, tantumq́ illius carmini conceſſit, ut affirmare auſus ſit nihil ſe legiſſe, uel apud Græcos poëtas uenuſtius, aut ſuauius, qui uideri ſolent cæteris omnibus in hoc genere ſcribendi gratiores atq; elegantiores. Sed eſt adijciendum carmẽ Valerij Aeditui, quo facilius poſſint de hoc ſtatuere, qui hæc legerint. Sic igitur ad Pamphilam:

Dicere cum conor curam tibi Pamphila cordis
Quid mi abeſte quæram, membra labris abeunt
Per pectus miſerum manat ſubitò mihi ſudor
Si tacitus, ſubidus, duplo ideo pereo.

Neq́ illud prætermittam ad puerum Philerotem, in quo ſuauior atq́ ad ignem profluentior apparet:

Quid faculam præfers Phileros, qua nil opus nobis
Ibimus, hic lucet pectore flamma ſatis.
Iſtam non potis eſt, uis ſæua extinguere uenti,
Aut imber cælo candidus præcipitans.
At contra hunc ignem Veneris, ſi non Venus ipſa
Nulla eſt, quæ poßit uis alia opprimere.

Laudatẽ idẽ Aedituus, cũ ab alijs multis, tum à M. Varrone qui eius uerſiculos alicubi citauit. De moribus aũt & uita ipſius nihil aliud legimus.

C. VA-

C. VALERIVS CATVLLVS Caput XXVII.

C. Valerius Catullus Veronæ natus est, quo tēpore Terentius Varro in urbe claruit. Quidā Crispum Sallustium Catullo suparem faciunt. A Catulli autem natalibus ad Publium Vergiliū paulò minus, quàm duodeuiginti anni connumerantur: si quorundam annales sequimur: quando & illud pro comperto habetur, carmen de passere Lesbiæ ad Vergilium fuisse missum:

Sic forsan tener ausus est Catullus
Magno mittere passerem Maroni.

Cæterùm nō humili loco, aut obscuro natus est: siquidē eius parens authore Suetonio Iulij Cæsaris hospitio familiariter usus est. Val. autem Catullus primò traditur à Mallio Romā deductus, cū adhuc in tenera ætate ageret. Paulò mox ingenij facilitate, & doctrina adeò Romæ acceptus atq; ciuibus gratus fuit, ut Marci Tullij patrociniū meruerit: quod ipsum eleganti epigrammate ingenuè testatus est, quo gratias Ciceroni patrono egit:

Disertißime Romuli nepotum
Quot sunt, quotq; fuere Marce Tulli
Quotq; post alijs erunt in annis:
Gratias tibi maximas Catullus
Agit peßimus omnium poëta,
Tanto peßimus omnium poëta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Mallium uerò & eius nuptias magno studio celebrauit, cùm quo se excusat parū sibi licere ueteres amores (ut antea) decātare: quoniam fratrē amiserit. Ex cuius interitu studiū inquit suum scribendi carminis se abiecisse. Sic enim ad Mallium:

Sed tibi ne mea sint ignota incommoda Malli

Neu me odisse putes hospitis officium:
Accipe quàm merser fortunæ fluctibus ipse
Ne amplius à misero dona beata petas.
Tempore quo primum uestis mihi tradita pura est,
Iucundum cum ætas florida uer ageret,
Multa satis lusi, non est dea nescia nostri,
Quæ dulcem curis miscet amariciem.
Sed totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
Abstulit, heu misero frater adempte mihi.
Tu mea, tu moriens fregisti commoda frater,
Tecum una tota est nostra sepulta domus.

Inter cæteros amicos Furium & Aurelium magnopere dilexit. Cinnam quoque Cornificium, Fabullum, & Veranni-um, quem alicubi Veranniolum blanditer appellat. Puellam præterea Ipsitillam, conciuem suam, & Clodiam amauit, quam ficto nomine Lesbiam dicit: sicuti Madaurensis Apuleius testatur in oratione ad Claudium maximum. Eruditorum consensu docti cognomen accepit, ita enim peculiari epitheto Catullus censetur, atque hunc equidem Ouidius Vergilianæ maiestati opponit: tantum nominis apud eruditos ac laudis est consecutus. Sed & uersus ipsius quanquam ut duriusculi notantur (quod uterque Plinius asserit) tamen perelegantes habiti sunt, ac sectatores complures in his inuenit, sicuti Pompeium Saturninum, & Sentiũ augurem, qui Catulli epigrammata, ac Licinij mira diligentia ac studio sunt æmulati, ut aliàs diximus. Valerius Martialis Catullum sibijpsi audacter præponit. Sic enim ad Macrum:

Nec multos mihi præferas poëtas
Vno sed tibi sim minor Catullo.

Opus suum ad Corn. Nepotem misit, uirum doctrina, & terũ

rerum cognitione egregiũ. Diuiditur autem in libros treis, ut primus lyricos, secundus elegiacos, tertius epigrammata contineat. Ad hunc enim modum ordinem ferè meliorem custodiemus. Elegiam de coma Berenices ex poëta Callimacho in Latinos numeros conuertit, eamq; ad Ortalum amicum misit, quæ in elegiarum adhuc libro legitur. Idem Val. Catullus à Fabio Quintiliano & Diomede inter iambicos reponitur, ab alijs inter Lyricos. In Atticis noctibus, ut poëta elegantissimus ac uenustissimus à Gellio laudatur. Neque illud omittendum est, fuisse ab ipso Catullo alia complura composita, quæ uitio longæ uetustatis desiderantur. Caius autem Plinius libro historiæ naturalis uigesimoctauo ad cæsarem Vespasianum (cum de magia disserit) Amatorium de incantamentis carmen à Catullo æditum refert. Hinc Theocriti inquit apud Græcos, Catulli apud nos, proximeq; Vergilij incantamentorũ amatoria imitatio. Sed carmen Ithyphalicum scripsit, ut est optimus testis Maurus Terentianus ad Nouatenum, qui hos Catulli uersiculos citat:

Et firme modus hic datur à plerisq; Priapo.
Inter quos cecinit carmen quoq; Thale Catullus.
Hunc tibi lucum dedico, consecroq; Priape,
Nam te præcipuè in suis urbibus colit ora
Hellespontiaca cæteris ostriosior oris.

Cæsarem maximè Iulium Mamurram, & Nonium Strumam iambicis nominatim proscidit, ex ueterum consuetudine, ut C. Lucullus iambicorum author, Luciliúsque & Næuius. Qua in re dignũ illud memoria est, quod ipse Cæsar cum perpetua sibi stigmata (ut ait Suetonius) imposita uideret, ex Catulliano carmine de Mamurra, eadem tamẽ die poëtã ipsum cœnæ adhibuit, simulq; hospitio suo nõ secus atq; antea uti cũ ꝑmisit. Mortuus est Romæ in iuuenili

Q. CORNIFICIVS *Caput* XXIX.

.Cornificius per eadem tempora in poëtice floruit, quibus in scribēda historia Sallustius, Lucceius, & Cor. Nepos in urbe præstiterūt. Fuit ingenio elegāti & lepido, atq; in scribendis epigrāmatis uersatus est. Pub. Ouidius Cornificiū hunc nominat inter eos poëtas, qui poëmata & amores decantarūt, ut Caluū Metellum, Cinnam, Hortensium, Catullum, Propertium, & alios. Grāmatici ueteres siquando citant uersiculos Cornificij permultū illis cōcedunt. Val. Catullus sæpe ad hunc ipsum scribit, qua in re facilè demonstrat, quanta familiaritate cum eo uixerit. Sororem habuit nomine Cornificiam, ut ab Eusebio relatum est, cuius carmen in magno precio habitum inuenio. Idem Cornificius in militia uersatus dicitur, & cum præfecturam cohortium haberet, suosq; milites paulò ignauiores uideret ad subeunda belli discrimina, nō destitit eos liberius increpare, & iocularibus dictis illudere, galeatos lepores appellans, quòd audito pugnæ classico, minimè gradum seruarent, sed relicto præsidio, temerè palantes diffugerēt. Neq; desunt qui referant eundem aliquādo destitutum à militibus inter dimicandum occidisse. De Cornificio oratore (qui rhetoricos libros composuit) diximus in libris de oratoribus.

C. HELVIVS CINNA *Caput* XXX.

C.Heluius Cinna in epigrammatis & poëmatis describendis nobilis habitus est. Eadem ętate claruit (ut constat) qua Catullus, Caluus, Hortensius, & Cornificius celebres fuerūt. Commendat maximè illius ingenium atq; diligentia in absoluendis carminibus. Inter cæteros amicos poëtam Catullum & Val.

Catonem summa beniuolentia dilexit, qui Lydiam & Dianam cōposuit. Idem Cinna opus perfecit titulo Smyrnæ, in quo nouem annos consumpsit, non sine maxima laude sui nominis. Itaq; L. Crassitius inter ueteres grāmaticos excellens, illud interpretatus est, ac tanta eruditione id effecit, ut uulgò relatum sit:

Vni Crassitio se dicit Smyrna probare
Desinite indocti coniugio hanc petere.
Soli Crassitio, se dixit nubere uelle,
Intima cui soli nota sua extiterant.

Fabius Quintilianus magnopere commendauit Cinnæ opus, ut magno studio elaboratū, ac diligenti lima perfectū, in qua sententia & Catullus fuit, qui Volusio & Hortensio poëtis Cinnæ carmē præposuit. Gellius & alij grammatici persæpe citant Heluij Cinnæ poëmata, ex quibus apertè colligitur, quā falsa sit, atq; inepta illorū opinio, qui scripserunt fuisse hunc poëtam implicatū & perobscurū. Sunt qui credant eundem esse qui occisus fuerit à plebe Romana, pro Cor. Cinna similitudine nominis decepta, quo tempore celebratū est funus, C. Cæsaris ac Romana plebs cum facibus ad ædes Bruti & Cassij accessit.

M. FVRIVS BIBACVLVS *Caput* XXXI.

M. Furius qui cognomine Bibaculus est appellatus, Cremonæ (ut quidam scribunt) natus est, hisdem propè temporibus, quibus poëta Lucilius, & Sex. Turpilius, comœdiarū scriptor perierunt Fuit ingenio summo & imprimis lepido, adeò ut de suo quoq; nomine iocatus dicat: Et Bibaculus erā & uocabar. Quod est ab eo dictum imitatione poëtæ Anacreontis, qui neq; ꝓprio nomini pepercit. Idem Furius Bibaculus in carmine iambico uersatus est, cuius acerbitatem, tam doctè

quā

quàm egregiè expressit, ut non minorem laudem tulerit, quàm Val. Catullus aut Horatius, ut asserit Fabius Quintilianus. Quocirca uerisimile est, Messalam Coruinum, pertimuisse ingeniũ, & mordacitatem Bibaculi, cum in epistola scripserit: nihil sibi esse cũ poëta Bibaculo. Amicos habuit Gallum poëtam et Val. Catonem, quorum ingenium ac doctrinam suis hendecasyllabis laudat. Extãt adhuc elegantes uersiculi ad Gallum de uilla Tusculana Catonis quæ propter æs alienũ creditoribus cesserat. Nos eos ascribemus, quo melius possit iudicari de Bibaculi ingenio:

Catonis modò Galle Tusculanum
Tota creditor urbe uenditabat.
Mirati sumus unicum magistrum
Summum Grammaticum, optimum poëtam
Omnes soluere posse quæstiones,
Nullum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis.

Afferũtur & alia complura eiusdem Bibaculi à nostris grãmaticis, quibus facilè intelligitur, quantum ingenio & elegantia præstiterit. Hæc sunt quæ legimus apud ueteres de Furio Bibaculo.

PVB. TERENTIVS VARRO ATACINVS *Caput* XXXII.

PVblius Terentius Varro Atacinus, hisdem temporibus natus est, quibus M. Cicero & Hortensius clari habebanť in eloquẽtia. Quidam ob id uocarunt Atacinũ, quòd oriundus foret ab Atace uico prouinciæ Narbonensis: uel ab Atace fluuio, ut alij existimant. Ingenio præclaro fuit, & in componendis poëmatis mirifico studio incubuit. Idem Varro singulari diligẽtia (ut traditur) Græcas litteras didicit, quo facilius posset illorum ingenia atq; doctrinas imitari. Scripsit Argonautica

sequu-

ſequutus Apollonium Rhodium, ſuumq́ opus libris quatuor abſoluit, ſi antiquis authoribus credimus. Fabius Quintilianns de hoc Varrone ſic ad Marcellum ſcribit, quo loco iudiciū facit de Latinis poëtis. Atacinus in his (per quæ nomen eſt aſſequutus) interpres operis alieni nō ſpernendus quidē, uerùm ad augendam facultatē dicendi parùm locuples. Probus Valerius & alij grammatici celebrant Argonautica Atacini, ac ſæpe uerſiculos ex illis referunt. Scripſit etiam epigrāmata, & carmen elegiacum in quo decantauit puellam nomine Leucadiam quam præcipuè dilexit. Hinc illud notum:

Hæc quoq; perfecto ludebat Iaſona Varro
Varro Leucadiæ maxima flamma ſuæ.

Illud præterea relatum eſt ab antiquis authoribus, Pub. Vergilium magnopere delectatū Varronis ingenio, ac illius carmen magno ſtudio imitatum. Citantur à Priſciano hi uerſus in Varronis orthographia:

Ergo inter ſolis ſtationem & ſidera ſeptem
Exporrecta iacet tellus huic extima fluctu
Oceani: interior Neptuni cingitur ora.

C. TICIDA. Caput XXXIII.

C. Ticida in ſcribendis epigrammatis claruit, his maximè temporibus, quibus Cor. Cinna Val. Catullus, & Cornificius præſtiterunt. Afferuntur à grāmaticis noſtris Ticidæ uerſus, ex quibus colligitur, fuiſſe illum eleganti ingenio, & ad ſcribendum carmen accommodato. Meſſala Coruinus in epiſtola quadam (ut à Suetonio relatum eſt) de hoc Ticida meminit, ſcribens nihil ſibi eſſe cum Furio Bibaculo & Ticida. Neq; deſunt apud nos, qui tradāt ab eodem Ticida dilectam fuiſſe Metellam, quam mutato nomine Perillam appellauit, quod etiam Catullus fecit, qui Lesbiā pro

Clodia nominauit. Habuit inter principes amicos Val. Catonem, cuius poëmata illustrauit æditis uersibus de Lydia illius. Priscianus Ticidam in hymeneo citat, repetens hunc uersiculum:

Felix lectule talibus sole amoribus.

Ouidius quoq; inter eos poëtas hunc enumerat, qui amores decantarunt: ut Metellum, Cornificium, Catonem, Caluũ, & alios. Hæc sunt quæ de C. Ticida apud ueteres legimus.

FVRIVS ANTIAS *Caput* XXXIIII.

Vrius Antias, poëta insignis habitus est, & inter uetustiores receptus. Macrobius Furiũ hunc & alios complureis enumerat, à quibus poëta Vergilius permulta (ut fit) mutuatus est; ut Ennium Næuium, Accium, Lucretium, & Varium. Idem Furius annaleis composuit hexametris uersibus, & poëmata satis eruditè, & eleganter. Neq; probandus est Cesellius uindex grãmaticus, qui reprehendere Furium ausus est, atq; in ordinem redigere. Qua in re parũm prudenter se criticũ professus est, ut A. Gellius testatur. Itaq; petulantiæ simul atq; inscitiæ arguitur, quòd hæc uerba damnauerit in Furij poëmatis, id est terram lutescere, noctescere, increscere, purpurare, opulescere. Versus adijciemus ex poëmatis Furianis, in quibus hæc sunt, sicuti adhuc leguntur in Atticis commentarijs:

Sanguine diluitur tellus, caua terra lutescit.
Omnia noctescunt tenebris caliginis atræ.
Increscunt animi, uirescit uulnere uirtus.
Vt fulica ipsa leuis uolitat super æquora classis
Spiritus eurorum uirideis cum purpurat undas,
Quo magis in patrijs possint opulescere campis.

Nonius Marcellus, & alij grammatici persæpe afferunt uersus Furij Antiatis, ex quibus colligitur, non illi defuisse

ingenium aut eruditionem. De M. Furio (qui Bibaculus eſt appellatus) ſuo loco diximus.

L. IVLIVS CALIDIVS *Caput* XXXV.

.Iulius Calidius, Romæ natus, ex nobili Callidiorũ familia, equeſtrem dignitatẽ ſeruauit, uir probo ingenio ornatus, & optimis artibus inſtitutus. Pedianus & alij ueteres multùm Calidio tribuunt, quòd in abſoluendo carmine plurimùm præſtiterit. Coluit enim magno ſtudio poëticen, ut Cor. Nepos teſtatur, qui Calidium hunc elegantiſſimũ poëtam uocat, & Lucretio ac Val. Catullo adiungit. Neq; dubiũ eſt, eundem fuiſſe uehementer dilectum à Pomponio Attico, & maximis periculis ab eo diligẽter defenſum atq; ſeruatum, ut ueteres authores referunt. Idem Calidius (cum eſſet relatus in numerum proſcriptorũ à Pub. Voluſio, qui fuit præfectus fabrûm Antonij) ab Attico abſolutus eſt propter ingeniũ ſuum atq; elegantem eruditionẽ, quod à Cor. Nepote ſcribitur. De poëmatis Calidij & eius obitu nihil hactenus legimus. De M. Calidio dicemus commodius.

LAVREA TVLLIVS *Caput* XXXVI.

Aurea Tullius, M. Tullij oratoris libertus fuit, & à patrono ſuo propter ingenium, atq; eruditionis elegantiam magnopere dilectus. Cicero enim Tyronem ac Lauream libertos ſuos magnifecit, quod cum alia multa, tum illius epiſtolę teſtantur. Ipſe autem Laurea ingenio prǽſtitit, ac in poëmatis ſcribẽdis claruit. Quæ res Plinij teſtimonio patet, qui præcipuis laudibus carmen illius commẽdat. Inter alia epigrammata ſcripſit illud notum de laude Marci Ciceronis, ac de aquis in academia uilla erumpentibus, quæ remedium

dium ægris oculis afferrent. Carmen id est dignũ sanè quod ubiq; legatur propter egregiam indolem,& elegantem suauitatem:

Quod tua Romanæ uindex clarißime linguæ
Sylua loco melius surgere iussa uiret.
Atq; academiæ celebratam nomine uillam.
Nunc reparat cultu sub potiore uetus.
Hinc etiam apparent lymphæ non antè repertæ
Languida,quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit,hac fontes cum patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem
Sint plures oculis,quæ medeantur aquæ.

Leguntur & apud Græcos epigrammata Laurea,in quibus par elegantia,atq; eruditio habetur.Mihi non satis constat, an idem sit qui fuerit Marci Tullij libertus.

PETRI CRINITI PRAEFATIO libri tertij de poëtis Latinis ad Cosmũ Paccium pontificem Arretinum.

Eruentum est ad ea tẽpora Cosme pont. Arretine, quibus omnes bonæ disciplinæ accesserũt ad summum fastigium, unà cũ maiestate Romani imperij. Qua in re cum considero uitæ mortalium conditionem, permultum quidem interesse existimo in rebus humanis,quo maximè æuo,quibusq; potissimũ ciuitatibus ipsi homines ætatẽ degant. Imperãte ẽm cæs. Augu. tam ꝓsperè,tãq; feliciter humano generi consultũ uideri potest,ut nemini dubium sit,optimis auspicijs atq; cõsilijs per ea tẽpora administratũ fuisse imperiũ,& omnes artes in sum

ma dignitate Romę claruisse. Nam ubi præmiorum spes aliqua est, illorum animis qui in pręclaro facinore intenti sunt mirum profectò est, quantum excitentur indies, atq; accendantur studia mortalium ad capessendam uirtutē. Quo factum est, ut uigente Romani imperij fortuna, clarissima ingenia in ciuitate præstiterint: nō modò in facultate poëtica, sed in cæteris omnibus disciplinis, quæ honestæ ac liberales haberi solēt. Sequētibus deinde sæculis, posthabita uirtute, cum uitia hominum magis æstuarent, paulatim respub. delapsa est in partem deteriorem, & simul fortunæ conditio cum moribus immutata est. Itaq; luxus & immoderatæ libidines ciuitatē primò inuaserunt: deinceps (ut in magno malo atq; licentia accidit) nimia imperandi ambitio, cuiusq; animos occupauit, quibus malis impedita ac fatigata ciuitas, non tantum pristinam dignitatem diminuit, sed ipsum præterea imperium pessimè affecit. Quæ omnia relata sunt à nobis ob eam rationē, ut facilius intelligere possimus, quantum eorum imperio mortales iure optimo debent, quibus datum est, rectè, ordineq; rempub. moderari, & ingenia ciuium digna mercede confirmare. Nunc ad Publium Vergilium accedemus, qui Augusto principi gratissimus fuit, & simul complectemur eos omneis poëtas hoc uolumine, qui usq; ad Flauios imperatores deuenerunt.

PETRI

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACCIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBER TERTIVS.

P. VERGILIVS MARO Caput XXXVII.

Pub. Vergilius Maro natalem suum habuit Idibus Octobris, M. Crasso, & Cn. Pompeio Cos. quæ res probatur cũ ueterũ monimentis, tum uersibus illis Val. Martialis:

Maiæ Mercurium creastis Idus,
Augustis redit Idibus Diana:
Octobres Maro consecrauit Idus.

Natus est in uico Ande, qui non longè abest ab urbe Mantua, ob id quæ Andinus uates appellatur à Silio Italico. Modicis facultatibus, penecꝫ exiguis, primã ætatem transegit. Deinde cum tempus aduẽtasset capiendæ eruditionis, optimis præceptoribus atcꝫ eruditis operam dedit, idcꝫ effecit uarijs ac diuersis urbibus. Nam Cremonę primum, deinceps Mediolani, ac postremò Neapoli ingenium suum magna diligentia & incredibili studio excoluit, maximecꝫ Orbilium & Scribonium Aphrodisium audiuit, à quibus maturè instructus. Traditum est à ueteribus eodem die poëtã Vergilum induisse uirilem togam, quo T. Lucretius in fata concessit. Adeò insigni modestia & uerecundis moribus dicitur fuisse, ut uulgò appellatus sit Parthenia, quod præter alios multos etiam poëta Ausonius restatur in epistola ad Paulinũ. De poëmatis ipsius minimè oportet hoc loco pluribus agere, cum Seruius grãmaticus & alij plures diligen-

Vergilius Andinus uates.

ter de his scripserint, tradentes, quæ sint ad hunc ipsum referenda, quibusque temporibus ab eo composita. Idem Seruius octo opuscula pro Vergilianis enumerat, hoc est, Cytin, Aethnam, Culicem, Catalecton, Priapeia (de quibus inter grammaticos non satis adhuc certis argumentis constat) Copam, Epigrammata & Diras. In Buccolicis Theocritum poëtam est imitatus: in Georgicis Hesiodum, quẽ sine ulla quidem cõtrouersia longè superauit: in ipsa Aeneide sequutus est ex authoribus Græcis, Parthenium, Pisandrum, Apolloninum Rhodium, & in primis Homerum. Ex Latinis, Q. Ennium, Liuium Andronicum, Næuium, T. Lucretium & alios complureis, quod ipsum cum alij ꝑmulti adnotarũt, tum præcipuè Macrobius. Octauius cæsar (qui per ea tempora optimis auspicijs imperium orbis terrarum gubernauit, & in poëtica facultate excelluit) maxima uoluptate tenebatur in legendis atque audiendis Vergilij carminibus, quocirca frequẽtes epistolas ad eum mittere consueuit, plenas officij atque beniuolentiæ. Neque ab re futurum est apponere particulam epistolæ Publij Vergilij in qua respondet Octauio principi, ut Symachus testatur: De Aenea quidem meo (inquit) si mehercle iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem, sed tanta inchoata res est, ut penè uitio mentis tantum opus ingressus mihi uidear, cum præsertim (ut scis) alia quoque studia ad id opus, multóque priora impertiar. Quibus uerbis facilè possumus colligere, quantum laboris atque uigiliarum posuerit Vergilius in hoc poëmate absoluendo. Statius Papinius, & Silius Italicus, ita Vergilij opera admirati sunt, ut nihil præterea se dicant magis cupere, quã posse imitari aliqua in parte maiestatem Vergiliani carminis. Fabius Quintilianus (cum de poëtis Latinis loquitur)

Octauius poëta.

quitur) Maronem ipſum longè omnium principem conſtituit, quem cęteri maximo interuallo ſubſequantur: quod etiam Domitius Afer exiſtimauit, qui eum poſt Homerũ fecit ſecundum, ſed magis proximum quàm tertio. Neque defuerunt apud ueteres, qui tam peruerſo ingenio fuerint, tanꝗ abſurdo, ut reprehendere Vergilium ipſum non dubitauerint, & in omni poëtica elegantia ineptũ dicere. Carbilius quidem grammaticus librum compoſuit de Vergilianis erroribus, cui titulus fuit Aeneidomaſtix. Alij pręterea complures furta eiuſdem colligentes, ut imperitũ furem accuſarunt, de quo multa ſcribuntur à Macrobio in Saturnalibus. Cæſar Caligula nihil ueritus eſt affirmare, nullo ingenio, minimaꝗ doctrina fuiſſe Vergilium. Itaꝗ paulò abfuit (ut Suetonius refert) quo minus ex omnibus bibliothecis ſcripta & imagines illius aboleret. Qui uerò ſumma eruditiõe præſtant, & inexploranda atꝗ cenſenda antiquitate excellunt, eam dicunt eſſe maximam laudem, præcipuamꝗ gloriam Vergilij, ut nullius laudibus creſcat, nullius uituperatiõe minuatur. Vulgatum eſt, cautum fuiſſe ab eo teſtamento, ut hoc opus Aenidos cremaretur, uelut imperfectum, atque inemendatum. Qua in re apponemus eos uerſus, qui referuntur ab antiquis grammaticis in Octauium Auguſtum:

Ergo ne ſupremis potuit uox improba uerbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaꝗ; doctiloqui morietur muſa Maronis?
Ah ſcelus indignum, ſoluetur littera diues
Et poterunt ſpectare oculi, nec parcere honori
Flamma ſuo, doctumꝗ; operi ſeruabit amorem:
Pulcher Apollo ueta, Muſæ prohibete Latinæ.
Liber & alma Ceres ſuccurrite, ueſter in armis
Veſter miles erat, docilis per rura colonis,

Nam

Tacitus eundem Vergilium maximo honore habitũ ab universo populo Romano & assurrexisse illi auditis uersibus in theatro, præsentemq́ ac spectantem Vergilium pari ueneratiõe obseruasse, atq; Octauium principem. Traditum est habitasse in Esquilijs secundũ hortos Mecœnatis, sepeq́ in Cãpaniam solitum decedere ad animũ atq; ingenium recreandum, quo liberius pro loci amœnitate nauare operam posset inchoatis à se operibus. Helius Melissus grammaticus excellens (qui commentarios de loquẽdi proprietate composuit) refert Vergilium fuisse paulò tardiorẽ in loquendo, peneq́ indoctum & subagrestẽ. Quæ scripta sunt de illius dicterijs cum Cæsare Augusto, deq́ contentionibus cum Cornificio grammatico, & appensis carminibus in Palatinis ualuis, ea quidem neq; refellere hoc loco neq; ascribere in animo est. Tarenti perijt, ut Seruius refert, ut alij uolunt Brundusij contracta ægritudine ex itinere ad uisendum Metapontum propter calores ac nimios æstus. Paulo mox delatũ est illius cadauer Neapolim, ibiq́ sepultus Vergilius addito hoc carmine:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini pascua, rura, duces.

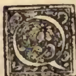
Quod etiam notatum est ab Eusebio in annalibus. Deplorarũt eiusdem obitum cõplures alij, & inter cæteros Cornelius Gallus ad Cæsarem Augustum:

Temporibus lætis tristamur maxime Cæsar
Hoc uno amisso quem gemo Vergilium.
Sed uetuit relegi si tu patiere libellos
In quibus Aeneam condidit ore sacro:
Roma rogat, precibusq́; etiam tibi supplicat orbis
Ne pereant flammis tot monimenta ducum.
Atq; iterum Troiam: sed maior flamma cremabit,
Et laudes Italũm, fac tua facta legi.
Aeneamq́; suum fac maior nuntius ornet

Plus fatis possunt cæsaris ora dei.

De effigie ipsius, cæterisq; animi uirtutibus, ꝑmulta scribuntur à nostris grammaticis, quæ prætermittimus studio instiƚutæ breuitatis.

Q. HORATIVS FLACCVS Cap. XXXVIII.

.Horatius Flaccus in Venusio Apulię oppido natus est, patrē habuit Libertini generis, unde illud:

Quem rodunt omnes Libertino patre natum.

Pro certo habetur eius natalem fuisse duobus circiter annis ante coniurationē L. Sergij Catilinæ, quo tempore celebres erāt in ciuitate, ex poëtis Val. Catullus, Licinius Caluus, & Heluius Cinna. Ex oratoribus, M. Cicero, Q. Hortensius, & Q. Catullus. Ex philosophis Var. Terētius & Figulus Nigidius. Orbilium Beneuentanū (ut constat) à puero audiuit, quem appellat alicubi plagosum. Ac mirum quā breui tempore in bonis litteris ꝓfecerit. Ingenio enim facili & auidissimo fuisse traditur in capiendis optimis disciplinis. Vbi autem satis uisus est nauasse operam Latinis studijs, Athenas se contulit, ut philosophorū pręceptis liberius incumberet, maximeq; Epicureorū placita uidetur probasse ut illud urbanè dictum testatur:

Me pinguem, & nitidum bene curata cute uises
Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum.

Moribus fuisse dicit subobscœnis, & ad bilem interdū paulò excitatior. Adeò erga amicos gratus, atq; officiosus, ut nobiliorum etiam studijs & gratia clarior indies ac nobilior esset. Nam primò dignitatē tribunitiam honestis suffragijs est adeptus, & Romanæ legioni præpositus, quod ipse de se scribit. Amicos uerò habuit ex poëtis Albium Tibullum, Quintilium Varrum, cuius obitum officiosè deplorat. Valgium consularem, Vergiliumq; ipsum, Ex prima nobilitate

Iulium

Iulium Florum, Maximum Lollium, & Mecœnatem, cum quo supra septem annos summa familiaritate uixit. Quod cum locis multis, tum maximè his uersibus apparet:

Septimus, octauo propior iam suggerit annus
Ex quo Mecœnas me cœpit habere suorum
In numero.

Nam cum ipso quidem Horatio iocari liberius Mecœnas atque agere consueuit, eidemque concredere sua studia. In rebus ciuilibus (cum ipsa ciuitas magnis factionibus teneretur, uarijsque seditionibus æstuaret) sequutus primò est Bruti & Cassii parteis, quod à multis alijs, & à Sidonio Apollinare traditum est, qui ad Iulium Maiorianũ sic refert:

Et tibi Flacce acies Bruti, Caßiiq; sequuto
Carminis est author, qui fuit & ueniæ.

Mox uerò accidit, ut fauore Mecœnatis, non dignitates tantum assequeretur, sed ipsi quoque Octauio imperatore foret insinuatus, cum liberè & amicè ad illum scribat. Illas tamen epistolas quæ referunt à quibusdam Augusti ad Flaccũ, magis confictas opinamur, quã dignas tanto principe, eiusque summa eruditione. Quod ipsum cum alia multa, tum elocutio in primis probat. Composuit perplura, quæ uulgò etiam sunt notissima. Nos quã breuissimè repetemus. Libros carminum quattuor, Epodon, & Seculare carmẽ, quibus Augustum ac Mecœnatem miris laudibus celebrat. In scribendis iambicis mirè efficax habitus est, quod & Fabius Quintilianus testatur: Inter lyricos (inquit) solus ferè dignus est legi Horatius, quoniam & insurgit àliquãdo, & plenus est iucunditatis & gratiæ, uarijsque uerbis, & figuris feliçissimè audax. Ex quo illud peruulgatum:

Hic inter lyricos sublimi uertice uates
Sidera summa ferit, seu dulcia furta puellæ
Cantat amicitias, conuiuia, prælia, paces:

Siue Lycambeis lacerat latratibus hostem,
Impetit aut uario corruptos carmine mores.

Apollinaris quoq; sic ad Tonantium de Horatio:

Sed tu per Calabri tramitis aggerem
Vis ut nostra de hinc cursitet orbita,
Qua Flaccus lyricos Pindaricum ad melos
Frenis, flexit equos plectri potentibus.
Dum metro quatitur corda Gliconico,
Nec non Alcaico uel Pherecratio,
Iuncto & Lesbiaco siue Anapæstico
Vernans per uarij carminis eclogas
Verborum uiolis multicoloribus.

Horatij 19. carminum modi. Diomedes grammaticus & alij ueteres, undeuiginti carminum modos ab Horatio decantatos asserunt, quorum rationes in tertio de grammatice libro à Diomede ipso referuntur. Scripsit de poëtica librum ad Pisones, uolumina duo Satyrarum, ac totidem epistolarum. In Satyra uerò Lucilum sequutus est, etsi eum ut lutulentum accusat. Fabius certè Quintilianus præcipuum in satyra dicit hunc ipsum Horatium, ac purum in primis, & tersum. Quin hoc illi propriũ & peculiare fuit, ut ridenti similis, & quasi dissimulans improbitatem ac uitia hominum accusaret, quòd ea magis urgeant atq; afficiant, quæ sensim irrepũt, quã quæ aperta fronte inuadunt. Quod ipsum & poëta Persius demonstrat:

Omne uafer uitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit:
Callidus excusso populum suspendere naso.

Sed & poëta Ouidius ingenuè fatetẽ magnopere se Horatianis uersibus delectatum, & eius carmen diligenter audisse, ueluti Propertiũ, Macrum Ponticum, & Bassum, qui iambicos lusit:

Et tenuit nostras numerosus Horatius aureis,

Cum ferit Ausonia carmina culta lyra.

Permultos uerò enumerat Horatius, quorum & studium, & iudicium percoluit, ut Plotium, Mecœnatem, Varium, Vergilium, Fuscos, Valgium, Pollionem, Messalam, & alios. Sequutus est eum in componendis lyricis Paulus Passienus, qui (ut est author Plinius) mirificè illum exprimebat. Statura fuisse tradit̃ breui, corpore obeso, oculis lyppis, quæ uel ex carmine illius uarijs locis colligũtur. Mortuus est aũt Horatius anno ætatis suæ septimo & quinquagesimo, ut in Eusebianis annalibus relatũ est. Alij supra lxx annum uixisse scribunt: quod ego tamen falsum existimo, ut alibi obseruatum est.

T. VALGIVS Caput XXXIX.

T. Valgius inter eos poëtas refertur à ueteribus, qui elegias & poëmata scripserunt. Familię ortus est nobili & insigni, ut quæ consulareis uiros tulerit. Necq; desunt qui eius ingenium atcq; elegantiam commendent in scribendis carminibus. Horatius Flaccus plurimùm tribuit Valgio, & in eodem numero eũ collocauit, in quo Plotium, Varium, Mecœnatem, Asiniũ, & Vergilum: ad quorum iudiciũ sua scripta probari postulat. Messala item Coruinus (qui cum rebus præclarè gestis, tum eloquentia maximè præstitit, magnopere Valgium coluit, propter eius elegantiã & ingenium. Itacq; præcipuè laudatus est à poëta Tibullo, qui eum dicit aptissimũ ad canendas laudes Messalæ, & assurgere in carmine ad Homerum:

Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus
Valgius æterno propior non alter Homero.

Relatum est à Seneca de Valgio poëta, quòd is Aethnã Siciliæ montem nobilissimum, imperitè unicum uocauit, qui igneis euomeret: cum alij plures tradant̃, qui idem efficiãt.

de cuius forma & moribus frequens in ueterũ libris mentio est. Vnde illud notum:

Vßit amatorem Nemesis lasciua Tibullum
In tota iuuit, quem nihil esse domo.

Sed & L. Apuleius, quo loco de amoribus differit apud Claudiũ maximũ proconsulẽ, fictum Deliæ nomẽ à poëta Tibullo refert, cũ Plautia uocaretũ. Flaccus Horatius liberè illũ hortatũ amicitiæ nomine, ut forti animo, & costanti, immitis Glyceræ fastũ atq; insolentiã perferat, tum aliorum exemplis discat, quanta sit in sequendis amoribus uarietas. In scribendo aũt carmine Cassio Parmensi eundem præponit, quo loco suorum sermonum iudicem facit, bonaq; animi & corporis illi ascribit:

Albi nostrorum sermonum cãndide iudex:
Non tu corpus eras sine pectore, dij tibi formam:
Dij tibi diuitias dederant, artemq; fruendi.
Quid uoueat dulci nutricula maius alumno,
Quàm sapere & fari poßit, quæ sentiat, & cui,
Gratia, fama, ualetudo, contingat abundè?
Et mundus uictus non deficiente crumena?

Absoluta felicitas.

Is uerò Tibullus in carmine ad Messalam copiosè ostendit, parùm sibi licere in ocio uersari, & Musis pro animi arbitrio incumbere, quod aduersantis fortunæ iniquitas nimium illi obfuisset, & cùm sàtis illi opes florerent, conditione temporum factum est, ut ad paupertatem redigeretur:

Cui fuerant flaui ditantes ordine sulci,
Horrea fœcundis indeficientia mensis
Cuiq; pecus denso pascebant agmine colles,
Et domino satis, & nimium, furiq;, lupoq;
Nunc desiderium superest.

Idem Tibullus libros quattuor elegiarum, siue amorũ composuit, in quibus facilè probatur, quã elegans & candidũ sit

eius

eius carmen, ut eiusmodi caloribus describendis, Latinos omneis uideatur superasse: cum affectibus exprimendis, tum elegantia & suauitate ingenij, quod ipsum etiã Fabius Quintilianus ad Marcellum Victorium refert, cum poëtam Tibullum & elegantem inprimis ac tersum existimarit. Obijt aũt cũ adhuc iunior esset, neq; sine maximo mœrore Ouidij poëtæ, quod ille testatus est longo carmine, in quo probat, quanta litterarum iactura Tibullus occiderit. Eoq; molestior fuit eius interitus, quo immaturior uisus est. In funere illius & parens & soror præstiterũt pietatis officium, quod & Nemesis, & Delia pari animo fecerunt, sicuti ab Ouidio refertur. Vulgatum illud est de elegantia & carmine Tibulli:

Donec erunt ignes, arcusq; Cupidinis arma:
Discentur numeri culte Tibulle tui.

M. MALLIVS *Caput* XLI.

.Mallius ex illustri familia natus creditur. Hisdem temporibus in urbe claruit, quibus diuus Augustus imperium Romanæ urbis felicissimè gubernauit, Neq; dubitandũ est, fuisse illum tanto principe gratissimum, propter egregiam disciplinarum cognitionem, & ingenij excellentiã. Fabius Quintilianus nullam mẽtionem de poëta Mallio fecit, quocirca mirantur quidam, cur illum prætermiserit, præcipuè cum de T. Lucretio & Aemilio Macro iudicium fecerit. Studium suum atq; industriã collocauit in Mathematicis artibus, tantũq; in his profecit, ut maximas ingenij sui laudes tulerit. Scripsit libros quinq; de Astronomicis carmine hexametro, in quibus magna ex parte Hipparchum, Eudoxum atq; Aratum sequutus traditur. Idem Mallius se ipsum excusat, parùm sibi licere in suo carmine propter difficultatem operis omnia Latinis uerbis exequi, & in eo maximè laborare, ut magis instruere, ac docere uidea-

uideatur, quàm delectare, quoniam ornari res ipsa negat cõtenta doceri. Neq; desunt, qui existiment C. Plinium de hoc ipso Mallio intellexisse, quo loco de obeliscis disserit. Is enĩ suo ingenio pilam auratã in obelisci apice cõstituit, ex cuius umbra horarũ momenta obseruarent. Qua in re maximã cõmendationẽ accepit. De obitu illius nihil à nobis cõpertũ est.

CN. CORNELIVS GALLVS *Caput* XLII.

N. Corn. Gallus poëta eximius habitus est in elegia & poëmatis describẽdis. Eodẽ propè anno creditur natus, quo M. Terentius Varro doctissimus Romanorum perijt, ut à Hieronymo relatũ est in annalibus. Quidã tradũt fuisse illũ patria Foroiuliẽsem, & eruditũ bonis artibus, diuq; cum Cæcilio Epirota uersatum in summa familiaritate. Fortuna tenui fuit, peneq; infima, sed studio & fauore Octauij Augusti ad præfecturæ gradum ascendit, factusq; indies nobilior, ut mox dicemus. Scripsit elegiarum libros, in quibus commendatur magnopere illius ingenium, & elegãtia. Fabius tamen Quintilianus duriorem hunc fuisse dicit. Seruius grammaticus sic de Gallo scribit: Is inquit Euphorionem poëtã in Latinum sermonem transtulit, & amorum suorum de Cytheride libros quattuor cõposuit. In amicis Octauij Cæsairs primò receptus est, ac deinde cũ in suspitionẽ uenisset, q̃d in eũ cõiurasset, occisus est. Fuit inprimis Publio Vergilio amicus, adeò ut quartus liber Georgici operis à medio usq; ad finem, eius laudes contineret: quas postea iubente Cæsare Augusto in Aristei fabulam commutauit. Idem Gallius amauit Cytheridem meretricem libertam Volumnij, quæ eo spreto, Antonium euntem ad Gallias est secuta. Diomedes (cum de elegia loquitur) eundem Gallum Tibullo & Propertio adiungit. Cytheridem uerò, quam propè ad insaniam dilexit, mu-

tato nomine Lychorim uocauit. Hinc illud uulgatum:

Gallus & Hesperijs, & Gallus notus Eois
Et sua cum Gallo nota Lychoris erit.

Notatum est à pluribus ipsum Gallum ab Augusto principe factũ Aegypti præfectum, diuq; summis officijs atq; honoribus euectũ atq; honestatum. Ammianus refert à Gallo in præfectura exhaustam fuisse Thebarum ciuitatem, & cum furti ac populatæ prouinciæ in ius uocaretur, ueritum indignationem nobilium, ferro incubuisse. Tranquillus uidetur hac in re non nihil dissentire qui scribit, ob ingratum ac maleuolum animũ ab Octauio Augusto, domo & prouincijs suis Cor. Gallo interdictum. Illacrymatum præterea Augustũ uicem suam doluisse, quòd amicis non liceret quatenus uellet irasci. Nec desunt qui tradant tertio & quadragesimo anno poëtam Gallum propria manu se interemisse. Leguntur ętate nostra elegiarũ libri sub nomine Corne. Galli qua in re facilè est imponere imperitis hominibus Qui autem paulò diligentius antiquitatem obseruarunt, nihil minus censebunt, quã ut hæc referenda sint ad poëtam Gallum. De Asinio Gallo dicemus paulopòst, qui fuit filius Asinij Pollionis.

SEX. AVRELIVS PROPERTIVS *Caput* XLIII.

SEx. Aurelius Propertius ex Meuania oppido oriundus, quod in Vmbria est, ut ipse author copiosè testatur, quo loco Vmbriam Romani Callimachi patriam uocat:

Vt nostris tumefacta superbiat Vmbria libris,
Vmbria Romani patria Callimachi.

Sunt qui scribant eius patrem equestri dignitate ornatum ac triumuirali potestate fuisse, tum inter eos connumeratũ, qui L. Antoniũ sequuti, Perusia capta ex Octauij Cæsaris autho-

authoritate ad arā diui Iulij pducti, ibidem occisi fuerūt. Illud omino cōstat, Aur. hūc Propertiū magna ex parte amissis bonis Romā se recepisse, cū patrem suū in tenera adhuc ætate amisisset, quod illis uersibus apparet:

Aspice me, cui parua domus, fortuna relicta est
Nullus & antiquo Marte triumphus aui.

Et alibi clarius:

Ossaq; legisti, non illa ætate legenda
Patris, & in tenueis cogeris esse lareis.
Nam tua cum multi uersarent rura iuuenci,
Abstulit excultas pertica tristis opes.
Mox ubi bulla rudi demissa est aurea collo
Matris, & ante deos libera sumpta toga,
Tum tibi pauca suo de carmine dictat Apollo
Et uetat insano uerba tonare foro.

In urbe aūt nominis celebritatē breui adeptus est, cum summa ingenij comitate, tū elegātia carminum. Mecœnati, & Cor. Gallo maximè acceptus fuit, quod uterq; poëtæ studiis & doctrinæ pro similitudine professiōis fauerent. Ouidiū quoq;, Tibullum & Bassum inter principes amicos coluit, ad quos de suis caloribus & puellæ ingenio sæpius scripsit. C. Plinus in epistola ad Romanum, Paulum refert Passienum in scribendis elegis eruditum, habuisse inter suos maiores Propertium, eáque ratione, gentile inquit est hoc in Passieno, qui ex eodem quoque municipio est, quo Propertius. Vnde maximum quoque studium Passieno fuit, calores Propertij atque ingenium suo carmine exprimere, cum in elegijs (ut inquit C. Plinius) foret egregius, atq; præcipuus Propertius. Libros quatuor elegiarū cōposuit, in quibus ferè suos calores, et Hostiæ laudē ac formā celebrat. Nam in puellā Hostiā miro quidē affectu exarsit quā mutato nomine (ut est author L. Apul. Cinthiā appel

lare maluit. Hinc Apollinaris Sidonius ad Hesperium scribit: Meminisse debes quòd sæpe uersum Corinna cum suo Nasone compleuit, Lesbia cum Catullo, Cesennia cũ Getulico, Argentaria cum Lucano, Cynthia cũ Propertio, Delia cũ Tibullo. Callimachum præcipuè Cyreneum, Mimnermum & Philetã Græcos poëtas in carmine secutus est, quorum manibus comitem se profitetur. Nam ut illi apud Græcos in elegia consensu omnium longè præstiterunt, ita Propertius apud Latinos eorum imitatiõe primas uidetur quorundam iudicio consecutus. Fabius Quintilianus censor in litteris acerrimus, cum Tibullum maximè cõmendauerit, non deesse tamen inquit, qui Propertium malint, cũ sit Ouidius lasciuior, Gallus in elegia durior. Ouidius certè cum sæpe de ipso Propertio agat, blandum, tenerũ ac dulcem appellat, multũq; illius carmini semper concessit, & recensenti sua carmina auditor affuit:

Sæpe suos solitus recitare Propertius igneis
Iure sodalitij qui mihi iunctus erat.

Sed & Val. Martialis Propertij ingenio & amoribus plurimũm tribuit, ut eo maximè loco probauit, quo Galli Lycorim, Tibulli Nemesim, et Lesbiam Catulli celebrat. Sic enĩ scribit in Apophoretis:

Cynthia facundi carmen iuuenile Properti
Accepit famam, nec minus ipsa dedit.

De obitu eius parũ compertum est. Quidam scripserunt illum perijsse annos alterum & quadragesimũ natum.
Fuisse alterum Propertium Fulgentius ostendit
qui in libro ad Calcidium de prisco sermone,
& uerba hæc ex Propertio refert
Catillata geris uadimonia pu
blicum prostibulum.

L. VARIVS Caput XLIIII.

L. Varius hisdem temporibus floruit quibus in eloquentia praeclari habiti sunt: Messala Coruinus, M. Callidius, Numatius Plãcus, & Asinius Pollio. Relatum est ab antiquis eundem Varium inter epicos poëtas censeri, & in scribendis tragoedijs maximè praestitisse. Quocirca magnopere dilectus est à principe Octauio, qui studio poëtices magna uoluptate uersatus creditur. Tantũ illi tribuit Horatius Flaccus, ut cum scriberet ad M. Agrippam consularem uirum, unum dicat esse L. Varium, qui posset eius gesta atq; egregias uirtutes praeclarissimo carmine posteris commendare. Cornelius Tacitus sub Materni persona, ita laudat Varij Thiestem, & Ouidij Medeã, ut inter pręcipua opera referat. Nullus inquit liber Pollionis Asinium, aut Messalae, tam illustris est, quã Medea Ouidij aut Varij Thiestes. Sed & Fabius Quintilianus author est, Varij Thiestem cum omnibus quidem Graecis potuisse conferri, tantũ sublimitate carminis, & ingenij felicitate excelluit. Habuit inter amicos Horatium Flaccum, Pollionẽ Asinium, et Plotium Tuccam. Publium autem Vergilium familiarissimè coluit, ut in eodem contubernio uersarentur. Neq; desunt qui scribant fuisse dilectam à Publio Vergilio uxorẽ Varij, eoq; nomine dono illi datam tragoediam à se compositam: ac deinde sub nomine ipsius Varij ęditam. Quae res apertè refellitur authoritate doctiorum. Illud pro comperto habetur, relictos fuisse haeredes à Publio Vergilio ex parte Lutium Varium, & Plotium Tuccam Tum illis demandatum prudentia & authoritate Octauij principis, ut Aeneam Vergilij emendarent, sed ea conditione, ut nihil operi adderetur. Quidam ętate nostra imprudenter faciunt, qui cum L. Vario, Quintilium Varrum confundunt

dunt, parum intelligentes, quantum interse differant, & carminum genere & moribus.

C. MECOENAS Caput XLV.

.Mecoenas ex clarissima familia regum Hetruscorum natus est. In secundo ordine permansit, tanta suæ modestiæ commendatione, ut relatus sit inter nobilissimos ciueis. Quidam Arretio oriundum putarunt, quæ urbs habita est inter antiquissimas Hetruriæ. Illud minimè obscurum est, eundem Mecoenatem dum ageret in tenera ætate, maximè præstitisse facilitate ingenij in litteris perdiscendis, ut Horatius Flaccus et alij plures testantur. Ac primò incubuit summa diligentia præceptis eloquentiæ, in qua mediocriter excelluit. Deinde ad poëticam facultatē diuertit, tragœdiasq; & alia uarij generis poëmata scribere aggressus est. Octauio adeò gratus fuit propter singularem fidem, & ingenij comitatē, ut ab eo receptus sit inter præcipuos amicos. Vulgatum est de Mecoenate, quantum litteris ac litteratis omnibus fauerit, cum in urbe unus hic potissimum haberetur ad quem poëtæ omnes atq; oratores, uelut ad certam anchorā perfugium sibi haberent. Itaq; ab eo uehemēter dilecti sunt operaq; & muneribus amplissimis honestati: Pub. Vergilius, Horatius Flaccus, Asinius Pollio, Valgius, & alij complures. Reprehensus est à ueteribus quòd esset animo mollior, ac solutis uestibus uteretur, nimiumq; sinuosis & fluētibus. De cuius mollicie atq; delitijs, cum multi alij scripserunt, tum Ann. Seneca, qui in censendis, notandisq; moribus acerrimus censor fuit: Magnumq; (inquit) exemplum Romanæ eloquētiæ daturus erat Mecoenas, nisi illum eneruasset felicitas. Referuntur ab eodem Seneca alia multa, in quibus orationem Mecoenatis maximè accusat, ut mollemq;

ac

ac nimij delitijs fluentem, quod Suetonius Tranquillus tradit. Itaq; consueuit Octauius princeps sæpe illum exagitare suis epistolis, aut per iocum irridere. Scripsit tragœdiam Prometheum, & elegias complureis, ut ueteres authores testantur. Inter cętera illius laudatur hoc carmē de contēnendo sepulchro:

Nec tumulum curo, sepelit natura relictos.

Hortos Romæ habuit pulcherrimos in Esquilijs, ubi uersari interdum consueuit, deq; liberalibus disciplinis sermonē habere cū amicis suis. Ad hos persæpe diuertit Cæsar Octauius propter loci amœnitatem, uelut qui animum liberum haberet à curis in eo quietis secessu. Tanta animi libertate uixit Mecœnas cū Augusto, ut monere illum & reprehendere aliquando non dubitauerit, ut copiosè scribit Dion Græcus author in Romana historia, qui eundem refert primùm inuenisse notas quasdam litterarum, quibus ad scribendi celeritatem uteretur, ac per Aquilam libertum ad aliorum usum traditas. Notatum est à C. Plinio de Mecœnate inter mirifica naturæ officia, eum nunquam horæ momētum dormijsse per totum triēnium ante obitum: sed hoc nō planè compertum est, an referendum sit ad alterum Mecœnatem. Publius Vergilius ad hunc Mecœnatem libros suos misit, qui Georgica inscribuntur, absolutissimum omnium opus, quæ in eo genere composita unquam ab aliquo fuerint. Extant adhuc Propertij poëtę & aliorum laudes de ipso Mecœnate, quàm liberali animo fuit, quanq; docta eruditione excelluit, quæ à nobis hoc loco omittuntur studio breuitatis. Constat eum obijsse ædita iam ætate, & in senium uergente, ut ueteres authores testantur.

PVB-

PVB. OVIDIVS NASO Caput XLVI.

PVb. Ouidius Naso genitus est Sulmone patria, quod oppidum in Pelignis fuit. Natalem habuit Aprili mēse, diebus quiquatrijs, quibus sacra Mineruæ celebrari mos fuit apud Romanos: A. Licinio: & L. Pansa consulibus, qui Mutinensi pugna contra Antonium ceciderunt. Neq; desunt qui referant eodem die natos fuisse Pub. Ouidium, & Albium Tibullum poëtam in scribendis elegijs maxima elegantia. Maiores illi contigerūt nobili genere atq; satis honesto, à quibus equestrem dignitatem acceptā perpetuò seruauit. In ipso adolescentiæ suæ principio, magnopere probauit, quantum præstaret ingenij facilitate, ac præclaris moribus. Quocirca Romæ institutus est in Latinis litteris, maxima diligētia parentis. Et cum in tenera ætate (ut constat) summa uoluptate & gratia teneretur cōponēdis carminibus, ab eo studio retractus est parētis monitiōibus, qui monere illū assiduè & hortari nō destitit ad oratoriam facultatem, ut qui ad quæstū & opes cōparandas animum magis intendisset. Itaq; factum est, ut Pub. Ouidius studium illud atq; curam absoluendi carmina intermitteret, animumq; ad causas & forū cōuerteret, præceptoribus, Arellio Fusco, & Portio Latrone, cuius eloquentiam atq; eruditionem uehementer admiratus est. Neq; in ea re tulit uulgarē laudem aut commendationem ingenij sui, ut refert Anneus Seneca. Nam & in priuatis & in centūuiralibus causis, præsedit aliasq; prætereà dignitates obiuit, posteaquàm uirilem togam sumpsit, & latum clauum adeptus est, de quo habentur complura apud ipsum Ouidiū diuersis locis, quæ sunt à nobis prætermittēda studio breuitatis. Cæterùm cum nihil animo suo potius foret, quàm uersari in otio litterarum, posthabita omni cura rerum publicarum, ad institutū suum rèdijt,

ac

ac totum se dicauit poëticæ facultati, unde perpetuũ sibi nomen & quietem singularem fore sperabat. Minimè dubium est, eundẽ habuisse treis uxores. Primã eñ sub ipsam adolescentiam ut inutilem parumq; se dignam repudiauit, cumq; ea more ueterum diuortium fecit. Alteram bonis parentibus ortam, beneq; moratam, sed parum stabili cõnubio sibi coniunctam maturè dimisit. Successit his Perilla, cuius egregiã formam atq; probitatem pluribus locis extollit. Neq; tantũ dilexit eam maxima fide & beniuolentia singulari, sed in poëtica etiam erudiuit, magnaq; cura excoluit. Quo factũ est, ut Perilla, exulanti marito, fidem suam diligentissimè seruauerit. Amicos habuit permultos, cum doctrina & generis nobilitate insigneis, tum probitate ac moribus ornatissimos ut Albium Tibullum, Cor. Seuerum, Sabinum, Sex. Pompeium, Grecinum & Flaccum uiros consulareis, quorum familiaritate intimè usus est. Messalam præterea Albinouanum, Aemilium Macrum, Maximum & alios complureis, cum quibus, ut ipse refert, cõiunctissimè uixit. Relatum est à Suetonio Tranquillo Iulium Higinium (qui Augusti libertus fuit, summoq; ingenio & doctrina præstitit) familiarissimum fuisse Ouidio poëtæ. De ipsius operibus haud magnũ operæpreciũ est pluribus agere, cũ multi de hoc scripserint, eaq; uulgò satis nota sint ex commentarijs nostrorum grammaticorum. Et sanè hic unus præter cæteros omneis uidetur, plura atq; uaria poëmatum genera descripsisse. In eo opere (cui titulum fecit Metamorphoseôn) secutus est Partheniũ Chium poëtam, qui Græcè scripsit præclarum poëma pari argumento, & materia simili. Id Ouidij opus in tanto precio habitum est Græcorum ingenijs, ut illud conuerterint in suũ sermonem. Est enim refertum uaria atq; multiplici eruditione, quanquàm ipse author inemendatum, atq; imperfectum reliquit, ut ipse testat͂ uersiculis additis. Nam absente illo atq;

etiam nesciente, æditum est in uulgum ab amicis. Fastorum libros sex composuit, eosq; ad Germanicum Drusi filium misit, reliquos per importunum obitum, & aduersam exilij fortunam (ut pleriq; putant) non potuit perficere. Is tamē alicubi asserit duodecim à se compositos. Opus quidem eruditum, & plenum magna & copiosa rerum scientia:

Sex ego fastorum scripsi, totidem.q; libellos
Cumq; suo finem mense libellus habet.

De amoribus libros treis, in quibus sub ficto nomine Corinnæ, maximè probauit ingenium suum. Complureis etiā epistolas, in quibus est usus mira elegantia & artificio singulari ut critici asserunt. In elegia habitus est paulò lasciuior, ut qui nimiū quādoq; indulxerit ingenio suo. Prætereo libros artium amandi & remediorū: in Ibim, de obitu Drusi, epigrammata, & poëmata complura, quæ ab eodem composita sunt, ut grammatici ueteres testantur. Quædam tamē falsò atq; improbè ad eum referuntur, ut carmē de uocibus auium, de pulice, & alia indigna prorsus atq; aliena ab ingenio & doctrina tanti poëtæ. Volumē prætereà scripsit alieuticôn, in quo complexus est uaria & inaudita ad eam diem, nomina piscium, quod amissum est (ut alia multa eiusdem authoris) iniuria hominum & longa uetustate insequentiū temporum. Idem Ouidius magnopere commendatus est in Medea tragœdia, propter ipsam elegantiam & sententiarum grauitatem, ut Cor. Tacitus & Fabius Quintilianus referunt. In urbe secundum Capitolium habitauit, hortosq; habuit in colle positos, qua uia Appia coniungebatur cum Flamminia. In his magna animi uoluptate uersari consueuit, suumq; ocium mitioribus curis traducere. Relegatus est à cæsare Augusto in Pontū ad oppidum Tomos, quo tempore Ouidius maiorem quietem atq; ocium dari sibi sperabat, recolēdis ueteribus studijs, ut qui accessisset ad ætatem prouectiorem.

Alieuticôn liber Ouidij.

prouectiorem. Causam uerò tam sæui, tanq; inciuilis exilij, uariè multi (ut in re ancipiti euenit) interpretantur. Alij hoc referunt ad eos libros, qui ab eo scripti sunt de amoribus, quòd essent paulò lasciuiores, ut est author Sextus Aurelius, qui de Rom. principibus scripsit. Pleriq; ex.stimant prouenisse hoc ex adulterio cum Iulia Augusti filia. Qua in re etsi Pub. Ouidius nihil omnino apertè retulit, tamē alicubi uidetur id ipsum insinuare uelata proprij criminis causa. Itaque Sidonius Apollinaris uidetur existimasse ob id fuisse illum relegatum ab Augusto, ut satis declaratur his uersibus:

Nec te carmina per libidinosa
Notum Naso tener, Tomosq; missum
Quondam cæsareæ nimis puellæ
Ficto carmine subditum Corinnæ.

Hoc idem innuit Ouidius cum refert:

Lingua silet, non est ultra narrabile quicquàm.

Et alibi seruata ratione obstinati silentij:

Nec breue, nec tutum est peccati quæ sit origo
Dicere, tractari uulnera nostra timent.

Minime autem obscurum est Iuliam Aug. principis filiam deflagrasse magna libidine, & infamem fuisse uulgatis per urbem adulterijs, ut ab antiquis scriptoribus refertur. Quapropter inclinat animus, ut existimem haud satis potuisse Octauium sibi temperare, quo minus desæuiret in poëtam Ouidium, conficta causa noui criminis, quod in impudicis carminibus operam atq; studium posuisset. In exilio supra septem annos uersatus est. Cumq; illi uiuendum foret inter incultas atq; barbaras nationes, tantum sibi promeruit gratię, atq; studij, benè, pręclarecq; agēdo, ut in eius obitu Getha illi ac Tomitani populi, tenere lacrymas non potuerint. Fuit enim Ouidius moribus apprimè honestis & facilitate

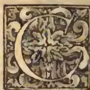
mirifica ad consilianda sibi ingenia hominum, quod in primis dignum est summa admiratione. Cum Geticum sermonem atq; Sarmaticum didicisset, poëmata descripsit Getica lingua, laudesq; cæsarum decantauit. Obijsse traditur eodem anno quo T. Liuius, qui nobilissimus author habitus est in Romana historia describenda. Sepultusq; fuit iuxta oppidum Tomos, ut Eusebius testat. Permulti scriptores, cum ueteres, tum iuniores deplorarunt obitum illius, ut indignum atq; miserabilem, habita detestatione tam sæuę, tãq; calamitosæ relegationis. Sed eleganter imprimis & copiosè (ut ego existimo) Ang. Politianus id fecit his uersibus:

Et iacet Euxinis uates Romanus in oris
Romanum uatem barbara terra tegit.
Terra tegit uatem, teneros qui lusit amores
Barbara, quam gelidis alluit Hister aquis.
Nec te Roma pudet, quæ tanto immitis alumno
Pectora habes ipsis barbariora Gethis?
Ecquis Io Musæ Scythicis in finibus ægro
Tædia qui morbi demeret ullus erat?
Ecquis frigidulos, qui lecto imponeret artus
Aut qui dulci loquio falleret ore diem?
Aut qui tentaret salientis tempora uenæ:
Aut fomenta manu qui properata daret?
Conderet aut oculos media iam morte natantes
Aut legeret summam qui pius ore animam?
Nullus erat, nullus, ueteres tu dura sodales
Heu procul à Ponto Martia Roma tenes.
Nullus erat, procul ah coniunx, paruiq; nepotes
Nec fuerat profugum nata sequuta patrem.
Scilicet immanes bessi, flauiq; coralli
Aut uos Pelliti saxea corda Gethæ:

Scilicet

Scilicet horribili dederit solamina uultu
Sarmata ab epoto saepe uehendus equo.
Sarmata, cui rigidam demisso in lumina frontem
Mota pruinoso tempora crine sonant.
Sed tamen & Bessi, extinctum, & flevere coralli
Sarmataq;, & durus contudit ora Gethas.
Extinctum & montes flebant, & sylua, feraeq;
Et flesse in medijs dicitur Hister aquis.
Quin etiam pigrè concretum frigore Pontum
Nereidum lacrymis intepuisse ferunt.
Accurrêre leues Paphia cum matre uolucres
Arsuroq; faces supposuere rogo.
Quem simul assumpsit rapidae uiolentia flammae
Relliquias tecto composuere cado.
Impositumq; breui signarunt carmine saxum.
Qui iacet hic, teneri doctor amoris erat.
Ipsa locum latè sancto cytherea liquore
Irrorat niuea terq; quaterq; manu.
Vos quoq; Pierides Vari libastis adempto
Carmina, sed nostro non referenda sono.

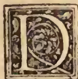
CASSIVS SEVERVS *Caput* XLVII.

Assius Seuerus patria fuit Parmensis, ut ab authoribus traditur. Grammatici ueteres referunt eum scripsisse elegiacum carmen, & epigrammata, necq; à studio tragoediarũ abfuisse. Publius Ouidius enumerat hunc Seuerũ inter poëtas, qui sua aetate claruerunt, ut Sabinus, Montanus, Melissus, Propertius, & alij plures. Relatũ est, eundem Cassium in acie uersatum, & pro Bruto & Cassio strenuè operã suam nauasse. Quibus superatis, Athenas se recepit, ad studia litterarum, ibiq; (dum in otio uersatur) à Quinto Vario

dicitur interfectus, opera & consilio Octauij Augusti. Illud notissimũ est, Horatium Flaccum infenso animo fuisse contra hunc Cassium, quod ab eo pluribus locis demõstratur, sed præcipuè iambico carmine, quo poëtam Archilochum expressit. Nam concitato animo atq; acri illũ est insectatus. Neq; me præterit, quantum decipiantur quidam nostra ætate, qui Cor. Seuerum pro Cassio temerè acceperunt. Fuit alter Cassius Seuerus hisdem ferme temporibus, qui in causis ac Romana eloquentia magnopere excelluit, de quo diximus satis in libris de oratoribus.

DOMITIVS MARSVS Caput XLVIII.

DOmitius Marsus poëta insignis est habitus, in scribendis epigrãmatis, ut ueteres testant. Pub. Ouidius & hũc ipsum nominat inter poëtas sui temporis, ut Cor. Seuerũ, Montanũ, Pedonem, Rabirium, & reliquos. Laudant eius epigrammata cum ab alijs, tum à Val. Martiale, qui ad exemplum illius lasciuam uerborũ licẽtiam excusat in suis carminibus. Idem Marsus composuit bellum Herculis contra Amazones, eoq; argumento uocauit Amazonidem suum opus, in quo non magnam laudem adeptus est, ut ex antiquis authoribus possumus colligere, uulgatis uersibus, in quibus poëtæ Persio postponitur. Melenem puellã dilexit, eamq; celebrauit longo carmine, ut Catullus Lesbiam. Quocirca sic de Marso Val. Martialis:

Nota tamen Marsi fusca Melenis erit.

Citatur hoc carmen Marsi de Orbilio grammatico:

Si quos Orbilius ferula scuticaq; cecidit.

Fuit enim Orbilius paulò asperior in discipulos, & ob id ab Horatio plagosus uocatus. Hæc sunt quæ legimus apud ueteres de Domitio Marso.

IVLIVS

IVLIVS MONTANVS *Cap. XLIX.*

IVlius Montanus in poëtica nobilis habitus est, à Publio Ouidio refert inter eos poëtas qui sua ætate claruerũt, ut Sabinus, Melissus, Priscus, Camerinus, Marius, Seuerus, & alij plures. Primũ tempus causis, atq; declamationibus dedit, suumq; ingeniũ diligenter excoluit cum Cassio, Arellio Fusco, Asinio, Marcello Aesernino, & alijs. Commendat præcipuè Montani urbanitas & lepor. Quo factũ est, ut Tibe. cæsari pergratus haberet. Scripsit poëmata hexametris ac pentametris, in quibus non uulgarẽ laudem meruit, ut copiosè asserunt Ouidius & Anneus Seneca. Reprehensus est à quibusdã, quòd in suo carmine parũ prudenter quædam repeteret, quo uitio & Ouidius dicit laborasse. Quocirca dictũ pereleganter est à Scauro, non minorẽ esse uirtutem scire desinere, quã scire dicere. Referuntur ab antiquis Montani uersus, in quibus ortum solis atq; occasum descripsit. Vnde festiuè dictum commendatur Nactæ uiri clarissimi. Carmen id est:

Incipit ardenteis phœbus producere flammas
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hyrundo
Argutis redit usa cibis immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore ministrat.

Et paulomox:

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt:
Iam dare sopitis nox pigra silentia terris.

C. GERMANICVS AVGV. *Caput I.*

. Germanicus Augu. ex nobilissima Claudiorum familia ortus est, patre Druso, ac diligẽti cura in urbe eruditus. Tantum profecit sub prima adolescentia in optimis disciplinis, ut incredi-

Dumq; imæ partes rapido traherentur ab amni:
Præsecuit tenerum lubrica testa caput.
Orba quod inuentum mater dum conderet urna
Hoc peperi flammis, cætera (dixit) aquis.

CAESIVS BASSVS LYRICVS Caput LI.

Aesius Bassus inter poëtas lyricos relatus est. Floruit ætate Claudij principis, & usq; ad Flauiorum imperium peruenit, quod ipsum Fabius Quintilianus testatur, qui refert illum à se uisum, quo tempore libros suos de oratoria institutione componeret. Fuit hoc obseruandũ ea ratione, ut facilius deuitemus illorum errorem, qui parùm prudenter de Cæsio Basso differunt. Idem libros aliquot scripsit uario & multiplici carmine, ut Flaccus apud nos: & Pindarus apud Græcos. Veteres authores cum de poëtis lyricis agunt, Horatiũ Flaccum, & Cæsium Bassum, præcipuè enumerant, qui legi mereantur. Diomedes quoq; grãmaticus molossicos numeros refert (qui durissimi habẽtur) à Cæsio Basso compositos. Amicos habuit Publium Ouidium, & Persiũ satyrarum scriptorem: qui ad hunc Bassum scribens, ita illum alloquitur:

Admouit iam bruma foco te Basse Sabino?
Iam ne lyra, & tetrico uiuunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris ueterum primordia uocum,
Atq; matrem strepitum fidis intendisse Latinæ.
Mox iuuenes agitare iocos, & pollice honesto,
Egregios lusisse senes.

Neq; desunt, qui scribant, eundẽ Cæsium cum uilla sua conflagrasse, ardente Veseuo monte ignibus latè æstuantibus. Celebres fuerunt hisdem ferme temporibus Aufidius Bassus, historiæ author: & Saleius Bassus poëta epicus. De utroque dicemus suis locis.

sunt de Rabirio: Egregiè mihi uidetur M. Antonius apud Rabirium poëtam exclamare, cum fortunam suam ad alios transeuntẽ uidet, nihilq́ aliud sibi relictũ præter ius mortis:

Hoc habui, quodcunq; dedi.

Parùm mihi compertum est, an idem sit hic Rabirius, qui satyras scripserit, quod à Fulgentio refert: Rabirius inquit in satyris de Mecennia:

Abstemium temulenta fugit Mecennia nomen.

Hæc sunt quæ legimus de C. Rabirio apud ueteres authores.

L. ANNEVS SENECA TRAGICVS Cap. LIII.

L. Anneus Seneca, natione Hispanus, patria Cordubensis fuit. Inter eos poëtas refert, qui tragœdias scripserunt, ut Pacuuius, Accius, Atilus, & Pomponius Secũdus, qui eadẽ ætate claruit, & cum ipso Seneca paribus studijs uersatus est in faciẽdis tragœdijs, ut Fabius Quintilianus testat. In magno precio habitus est, & ob elegantiã ingenij plurimũ cõmendatus. Scripsit tragœdias x, in quibus ꝓpter sublimitatẽ carminis, grauitatemq́ sententiarũ, non uulgarẽ laudem cõsecutus est, & si tempora illa (in quæ incidit) magna ex parte aduersa extiterunt melioribus disciplinis. In suis fabulis Euripidem atq; Aeschilũ tradit imitatus, quæ res facilè intelligit ab his, qui paulò diligẽtius eas obseruabũt. Qui scribũt poëtã hũc filiũ fuisse Annei Senecæ, qui in stoicorũ disciplinis magnopere claruit, cõiecturis tantũ nituntur, neq; hãc rẽ (ut ego existimo) ullis authoribus asserũt. Minimè aũt dubium est, duos fuisse Senecas, quorũ alter in philosophiæ studijs præclarus atq; excellẽs habitus est. Itaq; diuus Hieronymus ꝓpter egregiã illius probitatẽ, singularẽq́ uitę constantiã (ut puto) inter authores christianos collocauit: quę res optimis rõnibus & antiqs scriptoribus ꝓbat. Val. Mar. duos celebrat Senecas, &

unicum Lucanum ex eadem Corduba. Sidonius Apollinaris in suis poëmatis, sic de Anneo Seneca scribit ad Felicem eo carmine, in quo de Latinis poëtis differit:

Non quòd Corduba præpotens alumnus
Facundum ciet, hic putes legendum
Quorum unus colit hispidum Plotona
Incassumq; suum monet Neronem.
Orchestram quatit alter Euripidis
Pictum fecibus Aeschilum secutus
† solitus *Aut plaustris † solitum sonare Thespim.*
Qui post pulpita trita sub cothurno
Ducebat Olidæ patrem capellæ.

Ex his manifestè colligitur, quid existimari debeat de utroque Seneca, præcipuè quod elici potest ex octaua eiusdē tragœdia, in qua Neronis scelera, & crudelissima flagitia copiosè enumerant. Grammatici ueteres uident maximi fecisse præter cæteros omneis Pacuuium & Accium in scribendis tragœdijs, ut alibi diximus. Nō me præterit, quā multa scripta sint, de hoc Seneca à Xicone Poletano, sed is mihi uidet abuti sua diligentia, & aliorū iudicium cōtemnere, qui tam anxiè defatigatur in re minimè dubia explicanda.

C. ASINIVS GALLVS Caput LIIII.

C. Asinius Gallus, patrem habuit Asiniū Pollionem, uirū consularē, & in Romana eloquentia excellentem. Filius Asinius, diligētia & studio parentis, secutus est primò disciplinam paternam: deinde in poëtica suum ingeniū præcipuè excoluit. Anneus Seneca & alij ueteres oratorē & poëtam hunc faciūt. Afferunt à nostris grāmaticis uersiculi aliquot Galli Asinij, ex quibus apparet, quantum ualuerit in scribendis epigrāmatis & acumine & gratia. Fecit inter cætera

tera carmen de Pomponio grammatico, quē pugilē fuisse iocat. C. quoq; Plinius de Asinij epigrāmatis meminit, in epistola ad Pontiū. Dicit em̄ scriptos libros à Gallo Asinio de cōparatione patris & Ciceronis, in qbus amores M. Tullij cum suo Tyrone rettulerit. Itaque sic Plinius de poëta Gallo:

Cumq; libros Galli legerem, quibus ipse parenti
Ausus de Cicerone daret, palmamq; decusq;
Lasciuum inueni uersum Ciceronis, & illo
Spectandum ingenio, quo seria condidit, & quo
Humanis salibus multo, uarioq; lepore
Magnorum ostendit menteis gaudere uirorum.

Celebrantur adhuc carmina quædam sub nomine Gall. Asinij de puero Hippolyto quē unicè dicitur dilexisse, sed parùm mihi compertū, an hoc asseratur à probis authoribus. Quidam scripserūt hūc Gallum Tiberio principi inuisum, & ob id magnis supplicijs ab eo fuisse occisum.

A. PERSIVS FLACCVS *Caput LV.*

A. Persius Flaccus Volaterris Hetruriæ oppido natus est. Quidam existimarunt Lunis, quòd hoc uideatur insinuari ab ipso Persio, Eusebius certè & grammatici ueteres Volaterranum faciunt. In secundo ordine permansit, ut adnotatum est. Constat eum claruisse hisdem ferme temporibus, quibus Domitius Nero imperium Romanæ urbis suscepit. In grammatice præceptorem habuit Rhemniū Palæmonem Vicentinū, qui grauissimas inimicitias dicitur exercuisse cum M. Varrone. In rhetorice Flauium Verginiū, si fides adhibeatur grammaticorum cōmentarijs, qui eundem Persium exposuerunt. Anneum uerò Cornutum (qui philosophiæ studio excelluit) magna diligētia, singularique obseruatione coluit. Cumq; eo

familiarissimè diu uixit, qua in re mirificè gratulatur Persius sibiipsi quòd sibi cõtigerit Cornutum habere praeceptorem, optimamq; illius disciplinam atq; institutionem sequi, ut amicè ac liberè ad eum scribit:

Cumq; iter ambiguum, & uitae nescius error
Deducit trepidas ramosa in compita mentes,
Me tibi supposui, teneros tu suscipis annos
Socratico Cornute sinu.

Amicos praetereà maximè dilexit Anneũ Lucanũ, Caesium Bassium, qui in lyricis carminibus claruit, & Macrinũ, quod apertè colligiť, cum ipsius Persii uersibus, tum ueterũ commentarijs. Probis moribus fuit, & egregia uitae integritate. Quocirca cõtinere se nõ potuit, quin ipsum quoq; Neronẽ eiusq; iniquissima flagitia liberius accusaret, ut qui sub Mydae regis nomine illũ irriserit, satyrica quadã urbanitate, sed admonente Cornuto carmẽ immutauit. Composuit satyras numero sex, praefatus in his multũ se laboris atq; diligentiae posuisse, neq; se repente poẽtã prodijsse. Nõ desunt, qui scribãt, imperfectũ fuisse hoc opus à Persio relictũ, quod mihi uerisimile uideť, ꝓpter immaturũ illius obitũ. Cum publicarẽtur Persii satyrae, quã fuerint iudicio eruditorũ approbatae. Itaq; maiorem laudem atq; ampliorẽ commendationem meruit, quã grãde illud atq; operosum poẽma Marsi, quod Amazonidis nomine inscripsit, ut Fabius, & Val. Martialis testantur:

Saepius in libro memoratur Persius uno
Quàm totus magna Marsus Amazonide.

Secutus est in scribendis satyris poẽtam Luciliũ, qui acerrimus fuit in notandis atq; insectandis Romanorũ uitijs. Relatũ est ab Eusebio, eũ perijsse cum nondum xxx uitae annũ cõpleuisset: quo tẽpore Nero imper. omniũ scelerũ cumulatissimus cũ cantoribus ac scenicis hominibus in theatro decantauit.

cantauit. Habitus est in maximo precio alter C. Persius ob singularē doctrinā, cuius iudiciū atque grauissimā censurā Lucilius reformidare se dixit. Sed hæc suo loco exponētur.

CORN. SEVERVS *Caput* LVI.

Ornelius Seuerus inter poëtas epicos relatus ab antiquis authoribus. Ingenio fuit magno, & in scribendis uersibus facili. Cōstat eundem diu fuisse uersatū in agēdis declamationibus, qua in re ingeniū suū atque eruditionē maximè pbauit cū in eodem officio forēt alij complures, ut Asinius Pollio, Pōpeius Sylo, Arelius Fuscus, Sextilius Hena, Cæstius Pius, Portius Latro, & Aufidius Bassus. A Fabio Quintiliano ita cōmendatur, ut uersificator, quā poëta melior habitus sit. Scripsit inter alia multa opus de bello Siculo, quod ab eo absolutū non est, ppter importunū obitū. Quod si potuisset illud perficere ad exemplum primi libri, meritò sibi secundum locū uindicasset, ut ab eodem Fabio relatum est, qui alia inquit Seueri opera maximā indolem & admirabilem gratiā indicasse. Afferunt uersus Cor. Seueri à nostris grammaticis, ex quibus collegi potest, quantū præstiterit ingenio & doctrina. Sed apponemus carmen illud, in quo eleganter defleuit interitum M. Tullij, quod etiam ab Anneo Seneca magnopere commendatum est:

Oraq; magnanimum spirantia penè uirorum
In nostris iacuere suis, sed enim abstulit omneis
Tanquàm sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta
Iurataq; manus, deprensaq; fœdera noxæ:
Patriciumq; nefas, est nunc & pœna Cethegi.
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt, sacris exacta quid artibus ætas

Abstulit

Abstulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ.
Vnica sollicitis quondam tutela salusq;
Egregium semper patriæ caput: ille senatus
Vindex, ille fori, legum, ritusq; togæq;
Publica uox, eius æternum obmutuit armis.
Informeis uultus, sparsamq; cruore nefando
Canitiem sacrasq; manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus cuius proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
Respexit, nullo luet hoc Antonius æuo
Hoc neq; in Hemathio mitis uictoria Persæ.
Nec te dire Siphax, non fecit in hoste Philippo
Inq; triumphato ludibria cuncta Iugurtha.
Affuerat, nostræq; cadens ferus Hannibal iræ:
Membra tamen stygias tulit inuiolata sub umbras.

Idē Cornelius carmen fecit de Aethna monte, in quo nō uulgarem laudem consecutus est: cum alij quoq; in eadem materia se exercuerint: ut Pub. Vergilius & Ouidius. Hæc sunt quæ legimus de Cornelio Seuero.

M. ANNEVS LVCANVS *Caput* LVII.

M. Anneus Lucanus natione Hispanus, patria Cordubensis fuit. Patrem habuit L. Anneum Melam qui habitus est Senecæ & Gallionis frater: ut obseruatū est in annalibus Eusebij. Natalis eius traditur C. Cæsare Germanico iterū, & L. Cæsiano consulibus, delatus ad urbē cum in prima adhuc infantia esset, quo facilius pro ætate in bonis disciplinis cultum ingenij caperet. Adolescens factus, illustreis habuit præceptores in litteris Rhemnium Palæmonem, qui principem locum inter omneis grāmaticos tenuit. In rhetoricis Flauium Verginium rhetorem

illis

illis temporibus nobilissimum. Tantumque diligentia sua ac facilitate ingenij profecit, ut Græcè ac Latinè declamaret nō sine summa admiratione audientium. Inter cæteros condiscipulos Saleiū Bassum, & A. Persium, qui satyras scripsit, singulari beneuolētia dilexit, mutuisque officijs prosequutus est. Apud Cæsarem Neronem permultùm gratia & beniuolentia in prima ætate potuit, adeò illi efficax fuit ingeniū ad promerendos, conciliandosque sibi animos hominum. Itaque non modò ad quæsturę dignitatem prouectus est, sed in augurū quoque collegiū ascitus, cōpositis uersibus de laudibus Neronis. Non tamē permansit in gratia apud eū principē, qui alienas laudes molestissimo animo ferret, quique in repellēdis, opprimēdisque aliorum uirtutibus, acerrimus ac sæuissimus fuit. Vxorem habuit nomine Pollā Argentariā, de cuius ingenio atque doctrina multa referuntur à Sidonio Apollinare & Papinio, qui maxima quadam reuerentia inquit ad natalem Lucani celebrandum se accedere, & esse hoc imputandum Pollæ Argentariæ, cuius eruditio atque nobilitas summa fuit. Valerius quoque Martialis multis carminibus natalem Lucani describit: quale est illud contra Neronis iniquitatem:

Hæc est illa dies, quæ magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.
Heu Nero crudelis, nullaq; inuisior umbra,
Debuit hoc saltem non licuisse tibi.

Enumerantur à grāmaticis nostris, præter opus de bello Cæsaris & Pompeij, complura alia ab eodem Lucano composita, in quibus maximam laudem adeptus est ingenij & doctrinæ. Scripsit em̄ saturnalia, syluarū libros decē, tragœdiā Medeā: quā nō absoluit. De incendio urbis, de incēdio Troiæ cū Priami calamitate, Orpheū, fabulas cōplureis, & epistolas. Ex libris Pharsaliæ tris primos emēdauit: cū uxore Argentaria, reliquos imperfectos, atque inemendatos reliquit propter

PP intem-

intempestiuum interitum. Fabius Quintilianus author est Lucanum ipsum magis annumerandum esse oratoribus, quàm poëtis: Est (inquit) ardens & concitatus, sententijsque clarissimis excellens. In contionibus admirandus atque excultus, adeò, ut uideatur satis exprimere singularem illam elegantiã & maiestatem Vergilij. Sunt qui scribant eum perijsse florẽti adhuc ætate, cum nondum trigesimum annum attigisset, sed referendum id est uerbis Cor. Taciti, qui de hoc agit in gestis Neronis. Attico Vestino & Silio Nerua Cos. facta est conspiratio cõtra Neronẽ imperatorẽ, principe tã preclari facinoris C. Pisone. Lucanũ propriæ causæ ad hoc accendebant, quòd famam carminũ eius Nero deprimebat, prohibueratque ostentare uanus assimulatiõe. Patefacta aũt cõiuratione Lucani, cædem imperauit Nero. Is brachiũ dedit medico ad secandas uenas. Et ubi profluente sanguine pedes frigescere, manusque, & paulatim ab extremis cædere spiritum, feruido adhuc & compote mentis pectore, intelligit recordatus à se carmen compositum, quo uulneratum militem per eiusdem mortis imaginẽ obijsse tradiderat. Versus ipsos rettulit, eaque illi suprema uox fuit. Visitur adhuc Romæ in marmoreis monumentis id elogium de Lucano priscis litteris: M. ANNEO LVCANO, CORDVBENSI POETAE, BENEFICIO NERONIS CAES. FAMA SERVATA. Sed apponendum prætereà est carmen illud uulgattissimum de ipso Lucano:

Corduba me genuit, rapuit Nero, prælia dixi,
Quæ gessere pares, hinc socer, inde gener.
Continuo nunquam direxi carmina ductu
Quæ tractim serpant, plus mihi comma placet.

POM-

POMPONIVS SECVNDVS *Caput* LIII.

Omponius Secundus nobili ac illustri famila natus: hisdem temporibus claruit in urbe, quibus optimi rhetores habiti sunt, Portius Latro, Domitius Afer, & Albutius Sylo. Inter eos poëtas refertur, qui tragœdias composuerunt, ut Accius Pacuuius & Atilius. Relatũ est à Fabio Quintiliano, longè omnium excelluisse hunc Pomponium in eo genere carminis, quos ipse uiderit. Tanta eñ doctrina atq; sublimitate excelluit, ut uulgò sit appellatus Pindarus tragicus. Multa de Pomponio tradunt ab antiquis scriptoribus, quæ copiosè indicãt uixisse illum in summa dignitate & gratia apud nobiliores ciuitatis, quod & C. Plinius asserit, qui duos libros cõposuit de uita et moribus Pomponij Secundi: tantũ illius nomini, summisq; uirtutibus cõcessit. Germanico Cæsari gratissimus fuit, quẽ aliquando cœna accepit, ut notatũ est ab antiquis. C. Plinius eundem Pomponiũ ciuem ac uatẽ clarissimum uocat, quo loco de monimẽtis Tiberij & Caij Gracchorum disserit. Afferuntur uersus à Mauro Terentiano & alijs ueteribus, ex quibus facilè intelligitur, quantũ iacturæ factum sit ex amissione tragœdiarũ Pomponij. De obitu illius nihil apud authores legimus.

GN. GETVLICVS *Caput* LIX.

N. Getulicus poëta nobilis habitus est in scribẽdis epigrãmatis, ut grãmatici nostri tradunt. Val Martialis ad exẽplum Getulici carmina sua excusat, si paulò lasciuior in illis uideã. Relatũ est ab antiquis scriptoribus fuisse ab eo dilectã puellam nomine Cæsenniam, magnoq; studio celebratam, ut Corinnam ab Ouidio, Lesbiam à Catullo, Argentariam à Lucano,

quod à Sidonio scribitur in epistola ad Hesperium. Valer. Probus affert hos uersus Getulici, cum de cardinibus cæli loquitur:

Non Aries illum uerno ferat aëre cornu.
Gnosia nec Geminos præcidunt cornua tantum
Sian Lycaonius resupinat plaustra Bootes.

Nominat à Sueton. Tranquillo Gn. Lentulus Getulicus, sed in dubio est, an idem haberi debeat, etsi temporũ ratio satis cõgruit. Hæc sunt ferè quæ de poëta Getulico legimus.

SEXTILIVS HAENA Caput LX.

Sextilius Hæna, natione Hispanus, patria Cordubensis fuit, ex eodem municipio, quo Lucanus poëta, Anneus Gallio & uterque Seneca. Traditũ est de hoc Sextilio fuisse illũ magis ingeniosum, quã eruditum, & in suo carmine peregrinũ quiddam & inæquale retinuisse, ut est author Seneca. Inter alia opera carmen cõposuit de laude & interitu M. Tullij, quod ab eodẽ recitatum est in ædibus Messalæ Coruini. Qua in re nõ prętermittam referre hoc loco, quod acciderit satis urbanũ ac lepidum de Asinio Pollione. Is em̃ cum esset conuocatus ad audiendum Sextiliũ, non potuit sibi temperare, quo minus indicaret quã infensus esset nomini M. Tullij, quanquam iniquo animo illius laudes acciperet: nam cum principio Sextilius hoc carmen retulisset:

Deflendus Cicero, Latiæque silentia linguæ,

tum Pollio Asinius uehementer ea re permotus: Tu (inquit) Messala uideris quid tibi liberum sit in domo tua: ego istum non sum auditurus, cui uideor mutus. Et simul consurgens discessit, ne cæteros uersus audiret. Permulta referuntur de hoc Sextilio & eius ingenio, cum alibi, tum apud Anneum Senecam in controuersiis.

SAL.

SALEIVS BASSVS Caput LXI.

Aleius Bassus his temporibus Romæ claruit, quibus in eloquentia nobiles habiti sunt, Domitius Apher, Iulius Secundus Trachalus, & Vibius Crispus. Ingenio magno fuit, et in uersibus cōponendis uehementer excitato. Inter eos poëtas relatus est, qui carmē heroicū decātarunt. Quintilianus Val. Flaccū, Saleiū Bassum, & Rabiriū inter epicos nominat, quo loco Vergilium, Enniū ac Lucanum ponit. Laudatur ab antiquis magnopere Saleius, neq; tantū ut uir optimus, sed ut poëta egregius atq; absolutissimus. Coluit præcipua beniuolentia & usu contubernij Lucanum Cordubensem, & Iulium Secundum: qui inter summos oratores suæ ætatis celebratur. Cæsar autem Vespasianus plurimi fecit Saleij ingenium atq; doctrinam, tantūq; illi concessit, ut inter illustria monimenta positum sit, Augustum Vespasianum quinquaginta HS. elargitum fuisse Saleio Casso, propter ingeniū, singularemq; eruditionē, de quo scribunt cōplura à Cor. Tacito. Iuuenalis quoq; in satyris de hoc Saleio meminit, eumq; tradit maximè nobilem fuisse, sed exiguo ac tenui censu. Hæc de Saleio poëta legimus.

CLODIVS SABINVS Caput LXII.

Lodius Sabinus poëta satis nobilis, inter eos relatus est qui elegiacū carmen scripserūt. Primū tempus suæ ætatis in causis ac declamatiōibus collocauit cū Ouidio, Argētario, Cor. Seuero & alijs, qua in re magnā laudē cōsequutus dicitur ingenij & urbanitatis, ut est author An. Seneca Erat (nquit) Sabinus homo urbanissimus, ac siquid illi defuit in eloquētia, urbanitate ac salibus pensauit. Referunt di-

cta illius cõplura, ex quibus colligit̃, quã comis & ingenio ſus fuerit Sabinus. Scripſit opus de bello Troiano, & itẽ epiſtolas aliquot, quæ noſtris temporibus legunt̃, & ab Ouidio ſumma laude cõmendantur. Perijt immatura ætate & ob importunũ obitum nõ potuit incœpta opera perficere.

C. PEDO ALBINOVANVS *caput* LXIII.

C. Pedo Albinouanus inter eos poëtas relatus eſt à ueteribus, qui epigrãmata et iocos ſcripſerũt. Præcipuè claruit tẽporibus Neronis, ac in tenera ætate operã & ſtudiũ poſuit in declamatiõibus, quod ex An. Seneca facilè colligitur. Ouidius poëta enumerat hunc ipſum Pedonẽ cũ illis qui ſua ętate carminũ ſtudio prestiterũt: ut Marſum, Rabirium Macrũ, Montanũ, Sabinũ, & alios plureis. Ingenio elegãti, et urbano fuit uerſatusq́; eſt in ſcribẽdis epigrãmatis nõ ſine magna cõmendatione ſui nomis. Itaq; Val. Martial. refert ſe habere authores (quos ſequit̃) Catullum, Pedonẽ, Marſum atq; Getulicũ. Et in primis cupere, ut ſua carmina ad illorũ extimationẽ atq; gratiã accedãt. Idem Pedo laudat̃ ab Ann. Sen. ut fabulator egregius & maximè feſtiuus. P. Ouidiũ ſingulari beniuolẽtia dilexit, cũq; eo in iocis & cõmunibus ſtudijs familiariter uerſatus eſt. Legunt̃ adhuc Pedonis uerſus, quos dixit nauigante Germanico in Alexandri deliberatiõe, de trãsfretando Oceano cum exercitu. Nos eos ſubijciemus, quo facilius iudicari poſſit de illius ingenio

Iampridem poſt terga diem, ſolemq́; relictum.
Iam pridem notis extorres finibus orbis
Per non conceſſas audaces ire tenebras
Heſperij metas, extremaq́; littora mundi,
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis
Qui ferat Oceanum, qui ſæuas undiq; piſtreis

Aequorea

Aequoreosq; canis ratibus consurgere pransis
Accumulat fragor ipse metus, iam sidere limo
Nauigia, & rapido desertam flumine classem
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos sorte relinqui.
Atq; aliquis prora se dat sublimis ab alta
Aëra pugnaci luctatus rumpere uisu.
Vt nihil erecto ualuit dignoscere mundo
Obstructo talis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipse dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
An ne alio positas ultra sub cardine genteis
Atq; alium libris intactum quærimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uocant cognoscere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis,
Et sacras uiolamus aquas? diuûmq; quietas
Turbamus sedes?

VOLCATIVS SEDIGITVS *Caput LXIIII.*

Olcatius Sedigitus in poëtica illustris est habitus ut à C. Plinio refert, qui hũc ipsum locis pluribus celebrat. Gellius cõplureis uersus eiusdem Volcatij repetit in Atticis noctibus, ex quibus facilè colligit, præstitisse illum ingenio et multiplici doctrina. Neq; desunt apud ueteres qui asserãt appellatũ Sedigitũ ea ratiõe, q̃ singulis manibus senos digitos haberet. Vnde & Horatij filiæ Sedigitæ nuncupatæ sunt, de quo scripsimus suo loco. Idem Volcatius librũ cõposuit de poëtis Latinis senarijs uersibus, quo opere iudicẽ se atq; criticũ præbuit, in adnotandis atq; iudicandis poëtis, quod & Lucilius & Horatius Flacc. fecerũt. Fuisse alterũ Volcatiũ constat, qui Romæ nobilissimus est habitus, quiq; ius ciuile Ceselliũ edocuit, quod & C. Plinius commemorat.

PETRI CRINITI DE POETIS LATINIS AD COSMUM PACCIUM PONTIFICEM ARRETINUM LIBRI QUARTI PRÆFATIO.

Ostea quàm de his poëtis Cosme pontifex Arretine accuratè ac diligẽter scripsimus, qui summa elegantia, pariq; doctrina hoc munus obierunt: reliquum est ut de his agamus, qui sequẽtibus sæculis in hac studiorum facultate ingenium excoluerunt. Qua in re seruabimus rationem temporũ: ne quis me ipsum parum diligentem existimet in his omnibus adnotandis, quæ ad inchoatum opus uideantur pertinere. Necq; potest accidere aliquid mihi gratius aut potius, quã prosequi institutum nostrum, quod à principio adolescentiæ certis atq; optimis rationibus suscepi peruigilandi in bonis studijs, eaq; assiduè meditandi, quæ laborem atq; diligentiam nostram uirtuti atq; posteritati commendent. Sed hæc aliâs transigemus, illud abs te rogatum atq; impetratum magnopere uolumus pro tuo erga me animo atq; optima uoluntate, ut Maximi Tyrij orationes (quas in Latinum sermonem pauloantè conuertisti) ad nos aliquando mittas. Maiora enim ac longè grauiora indies agitamus, quæ maturè ad frugem perducentur dijs bene uolentibus. Interim ad Statium Papinium & reliquos poëtas accedemus, quo cumulatius absoluamus hanc partem, & simul pleniori officio ingenijs consulamus. Necq; te latet magnum prouentum poëtarum extitisse his temporibus, ut Caius Plinius refert.

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMUM PACCIUM PONTIFICEM ARRETINUM, LIBER QUARTUS.

PUB. STATIUS PAPINIUS Caput LXV.

Vb. Statius Papinius inter poëtas heroicos relatus, haud ignobili genere ortus est. Quidam scribunt maiores eius oriundos Epiro diuque uersatos Sellis non sine commendatione ingenij atque probitatis. Patrem Papinium habuit, qui ob insignem eruditionem, egregiasque uirtutes, ciuitate Neapoli donatus est, in qua Statius poëta natalem suũ habuit, quæ res cum locis multis indicatur, tum illis præcipuè carminibus, quibus Claudiam uxorem hortatur, ut relicta urbe, Neapolim se recipiat, quo liberius atque facilius animo suo indulgere posset. Primã ætatem in studijs litterarum & honestis disciplinis collocauit, diligẽtia Papinij patris institutus. Cumque in poëtica facultate multum profecisset, breui tempore adeptus est summam celebritatem nominis. Vxorem habuit nomine Claudiam, quæ ingenio magno fuit, minimeque uulgari doctrina: ut ipse Statius alicubi refert. Quidam falsò existimarũt eandem esse Pollam Argentariam, quæ uxor Annei Lucani fuit, ut dictũ est à nobis commodius. Composuit multa & uaria poëmata, de quibus breuiter agendum est. Thebaidem libris duodecim quos consecrauit Cæsari Domitiano. In hoc opere sequutus est magna ex parte poëtam Antimachum, qui pari argumento maximum atque operosissimum opus reliquit. Neque dubiũ est poëtam Statium in eo absoluendo mira solertia usum, &

incredibili studio per xii annos. Faceturq; liberè & ingenuè se magnopere adiutum à parente suo, in pernoscenda ac describēda locorum historia. Et à se æditum atq; publicatum, iudicio ac monitionibus Iunij Maximi, qui per ea tempora excelluit magna eruditione & eloquentia. Deinde aggressus est scribere opus de Achille, in quo maiore spiritu ac longiori carmine parabat exequi gesta illius atq; uirtutes, sed per importunum obitum minimè potuit inchoatum opus perficere. Quidam existimarūt fuisse ab eo absolutū, ac maiori ex parte amissum iniuria temporum. Syluarum libros quinq; ædidit, auspicatus à cæsare Domitiano, qui studium poëticæ quantū potuit maximè simulauit. In his facilè probauit Statius, quantum faueret bonis ingenijs, quantumq; amicorum studijs atq; officijs concederet. Idem tamē refert, se diu, multumq; dubitasse in his libellis emittendis, qui subito calore & quadam festinandi uoluptate fluxerunt. De his Apollinaris Sidonius meminit, magnisq; laudibus prosequitur, non modò in epistolis, sed in suis etiam hendecasyllabis:

Non quòd Papinius tuus, meusq;
Inter Labdacios sonat furores
Aut cum fortè pedum minore rithmo
Pingit gemmea prata syluularum.

Inter cæteros amicos præcipuè coluit Attedium Meliorem, Pollium, Septimium, Stellam Patauianum & Marcellum Victorium, ad quem Fabius Quintilianus libros suos misit de oratoria institutione. Cæsar Domitianus tantum studij atq; officiorum demonstrauit erga poëtam Statium, ut eum quandoq; susceperit magnifico atq; apparatissimo cōuiuio, de quo scriptum est carmen à Statio, adiecta laudatione principis, quem indulgētissimum uocat. Idem Domitianus donauit eum insigni corona & alijs muneribus, atq; dignitatibus

bus honestauit. Filium amisit, cum in tenera ætate esset: cuius acerbum interitum defleuit pater mœstissimus longiori carmine, ut habetur eo syluarum libro, quē Abascantio misit. Minimè dubium est perijsse Statium prouecta ætate, ut grammatici nostri testantur. Necq inclinat animus, ut uerū esse existimem, quod à quibusdam scribitur, fuisse illum stilo præacuto occisum à cæsare Domitiano, cum tam diligenter, tancq officiosè multis, ac uarijs poëmatis blandiatur principi in extollendis atcq assiduè celebrandis illius officijs. De Statio Cæcilio (qui nobilissimus habitus est inter comicos) diximus suo loco.

SILIVS ITALICVS *Caput* LXVI.

Silius Italicus, poëta heroicus, ex Hispania oriundus traditur, deducto genere ab Italica urbe nobili: unde cognomen reportauit. Sed Romæ natus est (ut credit̃) atcq etiam educatus. Necq obscura fama est principiò adolescentię pręfetulisse optimam indolem capiendis litteris. Cumcq studio & diligentia uehementer præstaret, breui consequutus est, ut Romæ haberet̃ inter præcipuos oratores: nam magna solertia, & incredibili cura, conatus est exprimere Marci Tullij eloquentiam, quē præ cæteris omnibus sibi proposuerat ad imitandum. Sub imperatore Nerone dicitur famam suā læsisse, accusatis atcq insimulatis nonnullis apud sæuissimū principem. Cum Vitellio gessit se prudenter, & egregia uitæ honestate. Mox factus est Asiæ proconsul, in quo manifesto apparuit, quanta modestia præstaret, ut qui eam dignitatem gesserit singulari continentia & integritate maxima. Domitiano Augusto gratissimus fuit, eo authore perductus est ad tertium consulatum honestissimis suffragijs: de quo leguntur adhuc uersiculi poëtæ Martialis, quibus uenerationē suam profitetur:

Augusto pia thura, uictimasq;
Pro nostro dare Silio Camœnæ
Bissenos iubet en redire fasces
Noto consule, nobiliq; uirga
Vatis Castaliam domum sonare
Rerum prima salus & una cæsar
Gaudenti superest adhuc quod optet.
Felix purpura, tertiusq; consul.

Caius Plinius permulta refert de poëta Silio in epistolis, qua in re minimè alienum fuerit, particulam subijcere, quo facilius atque cumulatius percipiatur, quã eleganti ingenio fuerit atque studioso in prosequendis optimis exemplis: Plures uillas (inquit) possidebat, adamatisq; nouis, priores negligebat. Multumq; ubiq; librorum, multumq; statuarum, multumq; imaginum, quas non habebat modò, uerumetiã uenerabatur. Vergilij ante omneis, cuius natalem religiosius quã suum celebrabat, maximeq; Neapolim, ubi monumentum eius adire ut templum solebat. Opus composuit libris XVII de bello Punico secundo, non uulgari, neque absurdo carmine, etsi illud maiore cura (ut traditur) quã ingenio perfecit. Præcipuè Maronem imitatus est, cuius ingenium atque felicissimam maiestatem admirabatur in describendis carminibus. De hoc poëmate Silij Valerius Martialis sic refert:

Sili Castalidum decus sororum
Qui periuria barbari furoris
Ingenti premis ore perfidosq;
Fastus Hannibalis, leuesq; Pœnos
Magnis cædere cogis Aphricanis
Nostris ocia commoda Camœnis.

Complura leguntur apud eundem Martialem de laude ingenij atque optimæ eruditionis Silij, quæ hoc loco prætermittimus.

timus. In agro Neapolitano prædium habuit, in quo cũ frequenter secederet, maxima animi uoluptate cõsueuit suum ocium transigere. Neq; dubium est, eundem ad extremam penè senectutem deuenisse, ut qui maior septuagenario uitam finierit. Nam morbo detentus insanabilis claui singulari cõstantia obitum præposuit: felix, ppemodum ac beatus usq; ad extremum diem, ut copiosè relatum est à Plinio in epistolis.

C. VAL. FLACCVS SETINVS Cap. LXVI.

. Valerius Flaccus Setinus, inter eos (qui heroica decantarũt) poëta multorum iudicio admirandus. Patauinus fuit, iuxta Aponum natus, ut à ueteribus traditũ est, qui scribunt eius patriam fuisse maximè insignem natalibus Liuij, Stellæ, & Val. Flacci. Itaq; hunc ipsum Val. Martialis laris Antenorei alumnũ appellauit: alij Setinum crediderũt ex Setia Campaniæ urbe, quæ haud procul à Veliteris fuit. Vnde in magno precio habita sunt Setina uina, ut ab antiquis scriptoribus relatũ est. Et mirum uideri debet, quanto spiritu Flaccus insurgat, quãtaq; ingenij felicitate in scribendo carmine præstaret. Hic est ille Valerius Flaccus, in cuius obitu multũ fuisse amissum, queritur Fabius Quintilianus in libris ad Marcellũ Victoriũ. Extãt ipsius octo uolumina de Argonauticis, quod opus dicatum est Cæs. Domitiano; uel ut alij uolunt patri Vespasiano, quoniam sic ad eum scribat in ipsa præfatione operis: *Setina uina.*

Eripe me populis, & habenti nubila terræ
Sancte pater, ueterumq; fauę ueneranda canenti
Facta uirûm. uersam proles tua pandit Idumen
Namq; potes, Solymo nigrantem puluere fratrem
Spargentemq; faces, & in omni turre furentem.

Scripturus erat multò plureis libros, nisi mors intempestiua eũ nobis eripuisset. Videt autẽ in illis (qui scripserũt) Apollonium Rhodiũ, non tantũ argumẽto operis expressisse, sed etiam singulis quandoq; carminibus. Atacinus quoq; Varro pari titulo composuit libros de Argonauticis, quod alibi notauimus. Idẽ Flaccus inter amicos habuit Secundũ, Maternũ, Stellam & Val. Martialẽ, qui ad eum scribit, eruditionemq; illius magnopere extollit. Constat hũc mediocri censu ac penè tenui fuisse, & prædiũ possedisse exiguũ, in quo (ut Martialis refert) Musarum curas reponeret. Itaq; Martialis idem liberè illũ monet, ut relictis musis atq; otio, malit in foro & causis agendis uersari: quoniã poëtarũ studia parui admodum censerentur, ut his uersibus patet:

O mihi curarum precium non uile mearum
Flacce Antenorei spes, & alumne laris,
Pierios differ cantus chorosq; sororum
Aes dabit ex istis nulla puella tibi
Quid tibi cum Cyrrha, quid cum Permesidos unda?
Romanum propius, diuitiusq; forum est.
Illic æra sonant.

Habuit Flaccũ puerũ in delitijs, quem Amazonicũ quidam appellant, eius formam, indolem atq; uenustatem, Martialis prosequitur eleganti epigrammate. De alio Flacco (qui epigrammata scripsit) suo loco diximus.

DEC. IVNIVS IVVENALIS Cap. LXVIII.

Ecius Iunius Iuuenalis patria fuit Aquinas. Quæ res nõ modò percipit ex inscriptione ueterum codicum, sed etiam uerbis, qui sub persona Vmbricij dicuntur:

Ergo uale nostri memor, & quotiens te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino:

Me quoq;

Me quoq; ad Eluinam Cererem, nostramq; Diuinam
Conuelle à Cumis,

Natus est patre libertino, ut quidam credunt. Alij ab eo institutum, procq; filio habitum dicunt. Temporibus Domitiani principis floruit, etsi ad Neruæ ac Traiani ætatem peruenit, quod indicatur multis, atq; uarijs locis, præcipueq; hoc carmine:

Et spes & ratio studiorum in cæsare tantum
Solus enim tristeis hac tempestate Camœnas
Respexit, cum iam celebres notiq; poetæ,
Balneolum Gabijs, Romæ conducere furnos
Optarent.

In hoc enim gratulať Neruæ, quòd inter alios principes maximè præstaret summis officijs atq; affectibus in prosequendis atq; honestandis disciplinis. Quidam putarunt referendum esse ad cæsarem Domitianum, qui magnopere simulauit studiū poëticæ, ut authores sunt Tacitus & Suetonius. Frontonem grammaticū primò audiuit, summaq; diligentia ab eo dicitur institutus: qui Romæ docuit illis temporibus magna celebritate nominis, ut Gellius testatur. Deinceps probauit ingeniū suum in foro & causis agēdis, in quo magis uideret elaborasse pro ueteri cōsuetudine declamandi, quā ut uersari diu uellet in eo studiorū genere. Neq; desunt qui referant eruditum fuisse Iuuenalem præceptis atq; institutionibus Quintiliani, qui p ea tēpora maximè excelluit inter cæteros rhetores. Versatus est maximo studio in scribēdis satyris: secutus exemplū Lucilij atq; Horatij. Qua in re haud mediocrē laudē adeptus est in iudicio eruditorū cōpositis quinq; uoluminibus. In his eñ facilè ostēdit, quā acrē se atq; uiolentū præberet accusandis atq; insectādis hominū uitijs, ut qui molestissimo animo ferret corruptos ciuitatis mores. Inter amicos præcipuo affectu coluit Volusiū

Bithinicum,

nium atque eruditionem Stellæ, ut minimè dubitauerit dicare illi sua poëmata, eiusque laudes, & epistolis, & carminibus ædi tis prosequi. Inter alia (quæ dicuntur à Stella composita) ele giæ ponuntur & opus de Asteride. Sed inprimis laudatur eiusdē poëma de interitu columbæ, quod à Martiale præposi tum est Catullianis uersibus de Passere Lesbiæ, sic eñ refert:

Stellæ delitium mei columba
Verona licet audiente dicam
Vicit maximè Passerem Catulli.

Quantū præstiterit in urbe publicis dignitatibus atque hono ribus, satis explicatur à Papinio in Syluis. Non enim prætor tantum creatus est, sed etiam duumuir, quocirca magnam gratiam, singularemque commendationem suæ uirtutis repor tauit. Hæc sunt quæ legimus de poëta Stella in ueterū com mentarijs.

M. VALERIVS MARTIALIS *Caput* LXX.

.Valerius Martialis genere Hispanus fuit, Bilbili natus, haud ignobili oppido Celtiberiæ, ut ueteres authores tradunt, & ipse Martialis cum pluribus locis demonstrat, tum maximè his uersibus ad Licianum municipem suum:

Vir Celtiberis non tacende gentibus
Nostræque laus Hispaniæ
Videbis altam Liciane Bilbilim
Equis & armis nobilem.

Sub primam ætatem profectus est ad urbem Romam, quo facilius in litterarum studio uersari posset, suumque ingenium erudire. Sed cum agendis causis minimè se idoneum uide ret, omnem operam atque diligentiam rettulit ad scribenda epi grammata, in quibus magnopere excelluit iudicio ueterum. Maximè autem ualuit in promerendis sibi atque conciliandis

hominum studijs, adeò urbanitate & salibus præstitit. Relata sunt à C. Plinio, permulta de ingenio & eruditione Val. Martialis, quibus satis colligere possumus, quanti fecerit hunc ipsum poëtam, quãtumq; illius uersibus oblectari consueuit. Sic eñ scribit: Fuit Martialis ingenio acri, & qui plurimũm in scribendo, & salis haberet, & fellis: neq; candoris minus. Itaq; minimè mirari oportet, si Aelius Verus imper. (qui cæs. Hadriãno gratissimus fuit) solitus est singulari affectu prosequi lepôres atq; iocos, poëtæ Martialis, suumq; Vergilium uocare. Neq; dubium est illum Romæ publicis honoribus ornatum atque honestatum fuisse. Nam equestri dignitate donatus est, & prætura, & iure trium liberorũ, ut ipse de se testatur. Libros XII epigrammatôn composuit, miro ingenio, & singulari urbanitate, quibus adiecit Xenia & Apophoreta libellis duobus absoluta. In his secutus est Marsum poëtam, Pedonẽ atq; Getulicũ quorũ exemplo se ipsum tuetur, ac lasciuam uerborũ licentiã excusat. Valeriũ quoq; Catullũ & Liciniũ Caluum plurimi fecit, qui in hoc scribendi genere insignes habiti sunt. In duodecimo libro Neruæ atq; Traiano imper. blãditus est damnatis tẽporibus Domitiani cæs. Ad eundem refert spectaculorum liber, qui extra ordinẽ aliorum habet à nostris grãmaticis, ut uetusti codices probãt. Inter amicos præcipuè habuit Stellam Patauinum, Decianũ, Silium Italicũ, Val. Flaccũ, Partheniũ, aliosq; cõplureis; ad quos sępenũerò scribit. Stertinius uir clarissimus (quẽ Martialis mutato nomine Auitum appellat) tantũ cõcessit ipsius ingenio atq; doctrinæ, ut uiuenti adhuc illi imaginẽ more ueterum in sua bibliotheca posuerit. Postremò cum Martialis foret prouectior, tædio rerum urbanarũm affectus, in patriam redijt, atq; in natali solo paulopôst interijt, nõ sine lacrymis ac magno mœrore C. Plinij, ut ingenuè testatus est, scripta epistola ad Corne. Priscum. De

Gargilio

Gargilio Martiale dicemus suo loco, qui libros composuit de gestis imperatorum.

SENTIVS AVGVR Caput LXXI.

Entius Augur Romæ natus atq; honestis artibus eruditus, inter eos poëtas cōnumeratur, qui epigrammata & poëmata scripserunt. Permulta de hoc referuntur à Plinio in epistolis, quibus facile colligitur, quantum præstiterit elegantia ingenij & optimis moribus. Vixit magna familiaritate cū Spurina & Antonino uiris grauissimis, maximeq; ab illis ꝓbatus est, ꝓpter ingenij modestiā & egregiam uitæ probitatē. Secutus in scribendis epigrāmatis Val. Catullū & Licinium Caluum, multaq; cōposuit eleganter & lepidè. Alia cū bile & stomacho, ut à Plinio refertur, qui nō sine magna admiratione solitus est audire poëmata ipsius Sentij. Legunt adhuc uersiculi aliquot, quibus apertè explicatur, quātum in eo genere ualuerit, & gratia & salibus. Sic enim scribit ad Plinium:

Canto carmina uersibus minutis
His olim, quibus & meus Catullus
Et Caluus, ueteresq;. Sed quid ad me
Vnus Plinius est mihi prior, is
Mauult uersiculos foro relicto
Et quærit quod amet, putatq; amari
Ille Plinius ille, quid Catones?
I nunc, qui sapias amare noli.

Hæc hactenus de poëta Sentio obseruaui. De obitu ipsius nihil legi apud ueteres authores.

VESTRICIVS SPVRINA Caput LXXII.

Estricius Spurina, nobili ac præclara familia ortus, inter eos poëtas relatus est ab antiquis scriptoribus, qui lyrici appellantur. Per eadem tēpora floruit, quibus Vespasiani principes rerum

potiti sunt. Moribus optimis fuisse traditur, ac domi, forisq; magna & excellenti uirtute se gessisse, nō sine cōmendatione summæ grauitatis ac singularis prudentiæ. Idem Spurina factus est imperator contra Breueterū regem. Cumq; illum strenuè atq; ingenti animo repulisset, fuso atq; fugato exercitu, ferocissimarū gentiū triumphali statua donatus est. Filium Coccelum adhuc iuuenem amisit, cuius interitū, constanti animo tulit, ut qui humanæ fragilitatis improbitatem optimè cognosceret. Poëmata ipsius præcipuè cōmendantur à Plinio his uerbis: Scribuntur à Spurina lyrici uersus, & quidem utraq; lingua, & doctissimè: mira illis dulcedo, mira suauitas, mira hilaritas: cuius gratiā cumulat sanctitas scribentis. In his secutus est Flaccum Horatiū, cuius indolē atq; elegantiā magna felicitate exprimebat. Vixit summa familiaritate cū Iulio Apro & Agricola, qui socer fuit Cor. Taciti. Plinium Secundum uehementer dilexit, propter ingenium atq; singularem modestiam. Neq; dubium est eum ad extremam senectutem peruenisse, integris sensibus, ualidoq; ac uigenti corpore. De sapientia ipsius in rebus gerendis, cæterisq; animi uirtutibus complura scribunt à C. Plinio, quæ nos breuitatē præfati magna ex parte omittimus. Celebratur ab antiquis scriptoribu alter Spurina, qui prænunciauit C. cæsari futurum interitum, eumq; submonuit: cauendas sibi esse Martias Idus.

VOCONIVS VICTOR *Caput* LXXIII.

Oconius Victor nobili genere ortus traditur. Romæ uixit in Secundo ordine, sed illustrior factus est poëticæ studio. Precipuè floruit temporibus Hadriani principis, qui ex Italica urbe Hispanię genus duxit. Idem Voconius sub primam ætatem in foro & causis agēdis operam posuit, ma-

gna laude ingenij sui atque studiorũ. Fuit enim modestia singulari, & in conciliandis sibi hominũ animis mirè efficax, ut relatum est à Caio Plinio, qui maxima familiaritate uixit cum poëta Voconio, paribusque studijs atque disciplinis diu incubuit. Neque dubiũ est, eum excelluisse in scribendis elegijs atque epigrãmatis, ut Martialis testatur, in quibus affectauit ueneres ac lasciuiam uerborũ licentiã: uir alioqui probis moribus atque honestissimis. Quocirca cæsar Hadrianus (cum permultũ concederet Voconij poëmatis) singulari affectu prosequutus est illius memoriam, talique carmine decorauit eiusdem sepulchrum:

Lasciuus uersu, mente pudicus erat.

Qua in re seruauit ueterem legem scribendis epigrãmatis:

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum uersiculos nihil necesse est.

Quod à Lucio Apuleio relatum est. Celebratur apud ueteres adolescens Testylus, quem propter egregiam, præclaramque indolem magnopere dilexit Voconius, ut à Martiale scribitur his uersiculis: *Testylus.*

Testyle uictoris tormentum dulce Voconi
Quo nemo est toto notior orbe puer,
Sic etiam positis formosus amere capillis
Et placeat uati nulla puella tuo.

L. PAVLVS PASSIENVS *Caput* LXXIIII:

L. Paulus Passienus, nobili atque honesta familia ortus, equestrem dignitatem à maioribus suis acceptam retinuit. Sed quantum colligere possumus ex ueterum monimentis, in urbe factus est longe nobilior ob elegantiam ingenij, ac poëticæ studium, in qua magnopere excelluit, ut Plinius & Gellius testant. Traditũ est eum fuisse oriundum ex Vmbria, eodẽ oppido,

quo poëta Propertius, à quo genus suũ deduxit. Præcipuè claruit in scribendis elegijs, imitatus Propertiũ, cuius gratiã atq; uenustatẽ magno studio dicitur expressisse, ut à Plinio relatum est his uerbis: Reddit Propertiũ in primis. Elegos eius, si in manus sumpseris, leges opus tersum, molle, iocundum, & planè ut Propertiũ. Idem Passienus non tantum in elegia uersatus est, sed ad poëmata & lyricos ingeniũ suum conuertit, in quibus Horatio Flacco magnopere accedebat. Inter cæteros amicos præcipuè coluit Iulium Celsinũ, Gellium & Caium Plioium, qui omnium officiorum genere, singularíq; diligentia Passienũ fouit. Hic est ille Paulus Passienus, quem Gellius uocat in Atticis noctibus poëtam doctissimum. In agro Vaticano prædiũ habuit, in quo magna cum uoluptate uersari in studijs, & de litteris agere consueuit, ut à Gellio scribitur, qui Pauli eruditionem atq; poëmata pluribus locis commendat. Hæc sunt quæ de hoc poëta apud ueteres obseruauimus.

T. ANNIANVS Caput LXXV.

T. Annianus per eadem tẽpora floruit, quibus cæsar Hadrianus ad imperium ascitus est. Traditur fuisse lepido ingenio, maximeq; urbano, ut ueteres grammatici satis testantur. Fescennios uersus cõposuit, uarijs iocis, atq; salibus refertos: nam in his liberã iocorum lasciuiam, ac festiuam procacitatem admittebãt, sumpta origine ab urbe Sabinorũ, unde inditum est nomẽ. Ausonius poëta de Anniani fescenninis meminit in excusanda petulãtia sui carminis. Neq; enim sunt accusanda (inquit) ea poëmata, quæ pruritũ mouẽt, quod in carminibus lasciuia cõmendat, in moribus grauitas. Grammatici ueteres persæpe citãt eiusdem uersiculos, quibus haud dubiè apparet Annianũ ipsum inter eos poëtas iure optimo connu-

merari, qui & ingenio & doctrina præstiterint. Summa familiaritate usus est cum Gellio & Erutio Claro, ut habetur apud eundem Gellium, qui Annianū poëtam ut elegantissimum atq; urbanissimum celebrauit.

M. MARVLLVS Caput LXXVI.

. Marullus mimorum scriptor habitus est, per ea tempora Romæ uixit, quibus cæsar Antoninus rerum potiret, qui pro instituto uitæ ac professione studiorum uindicauit sibi cognomen philosophi. Itaq; minimè mirū, si ea tempestate omnes bonę disciplinæ maximū incrementū acceperint, auspicijs & fauore optimi principis. Commendat Marulli ingeniū atq; eruditio ab antiquis grāmaticis in cōponendis mimis, in quo genere scribendi claruerūt apud Latinos Decius Laberius, Publius, Lentulus, & alij permulti. Relatum est à Iulio Capitolino, tantū animi atq; libertatis fuisse in hoc poëta, ut minimè ueritus sit notare principes ciuitatis, ac nominatim suis carminibus perstringere, & inter alios dicit accusasse cæsarē Antoninū. pręsentemq; ac spectantē reprehēdisse, quòd eos uiros potissimū ad ampliores dignitates, promouisset, qui infames uulgò haberent adulterijs Faustinæ uxoris. Palàmq; est nominatum ab eo fuisse Tertullum hoc uersiculo:

Ille iam tibi dixi Tertullus dicitur.

Seruius grammaticus persæpe meminit de fabulis huius poëtæ, referens perurbanū dictū Marulli cōtra nequā parasitū: Tu & Hector ab Ilio nō recedis. Quod in prouerbiū uenit. Diuus quoq; Hieronymus inter mimographos authores hunc poëtam enumerat, cum de Philistione & Lentulo agit in Apologia contra Ruffinum. Celebratur alter Marullus apud Valeriū Martialem de quo nihil dicendū est hoc loco.

AVLVS

AVLVS SERENVS Caput LXXVII.

AVlus Serenus inter poëtas lyricos relatus est ab antiquis grammaticis, in quo genere apud Latinos præcipuè claruerunt Horatius Flaccus, Cæsius Bassus & alij plures. Traditum est de hoc Sereno, eum fuisse ingenio eleganti & facili, ad amores & iocos describendos. Maurus Terentianus cum de eo loquitur, egregium ac nobilem poëtã facit. Poëmata scripsit uario & multiplici carmine, ut Hieronymus testatur, qui eundem inter ueteres Lyricos enumerat. Nonius Marcellus & Martianus Capella pluribus locis citant Sereni poëtæ opuscula, quibus manifestò apparet, illum præstitisse magna eruditione & elegantia. De quinto Sereno commodè à nobis dicetur, seruata temporum ratione, qui libros composuit de remedijs morborum.

VERGILIVS ROMANVS COMICVS Caput LXXVIII.

VErgilius Romanus per eadẽ tempora in urbe floruit, quibus Hadrianus Cæsar & Antoninus imperarunt. Ingenio præclaro fuit, & antiquitatis maximè studiosus. Scripsit inter alia opera mimiambos, in quo genere poëmatis Cn. Matiũ sequutus est poëtam uetustissimum. Relata sunt complura de eruditione & elegantia huius Vergilij à Plinio Secundo, qui illius comœdias atq; mimiambos magnopere celebrauit, quod his uerbis colligitur: Fecit mimiambos tenuiter, argutè, uenustè, atq; in hoc genere eloquentissimè. Idem Plinius Vergilij fabulas adeò est admiratus, ut minimè dubitarit Plautinis atq; Terentianis eas adiũgere. Fuit eñ in accusandis uitijs atq; detestandis acer & uiolẽtus: in quo tamẽ fictis nominibus ac personis est usus, nõ sine gratia & singulari urbanitate. Inter cæteros amicos præcipue coluit C. Plinium, ut ex epistolis illius elicitur. De obitu ipsius nihil apud ueteres authores legimus.

PETRI

PETRI CRINITI DE POETIS LATInis ad Cosmum Paccium pontificem Arretinum libri quinti præfatio.

N hoc extremo uolumine operis nostri Cosme pontifex Arretine, seruatum est à nobis, ut de his poëtis ageremus, qui Antoninorũ temporibus usq; ad Theodosium & Constãtios cæsares uixerũt. Neq; enim uisum est pertinere ad institutum nostrum de omnibus scribere, declinata imperij maiestate, bonisq; artibus magna ex parte destitutis. Itaq; dabunt mihi ueniam eruditi homines, qui cum legent hos libros, uidebunt à nobis referri poëtas illos, qui re uera paulò ineptiores atq; inelegãtes haberi possunt: quales sunt Iuuencus, Fortunatus, & alij generis eiusdem, quo moderatè me gessi. Nam mutata relligione, mutarunt etiã indolem atq; gratiã carminis. Quocirca minimè mirari oportet (præcipuè cum uniuersa Italia magnis atq; uarijs cladibus confecta esset distrahẽtibus eã plurimis populis, atq; Barbaris nationibus) si antiquorum elegantia atq; puritas uiolata est, & simul inscitia bonarũ litterarum atq; imperitia succreuit. Nostra uerò tempestate magnopere debemus lętari, quòd ad id accesserunt honestę ac liberales disciplinę ut aliqua ex parte uideantur cum ipsa antiquitate contendere. Quam rem facilè probaturi sunt, qui Pontani opera & Marulli paulò attẽtius perlegerint: nam uterq; (nisi ego forte hac in re decipior) in suo genere absolutus haberi debet. Sed minimè par est de his facere iudiciũ hoc loco, quos nostri homines pro optimis exemplis agnoscunt, & uelut decora quædam & illustria monimẽta uetustatis admirantur. Nos institutũ opus prosequamur, capientes principiũ à Festo Auieno, qui præter alia multa opera quæ cõposuit, Aratum pëotã cõuertit in latinos numeros ut suo loco referet.

PETRI CRINITI

DE POETIS LATINIS, AD COSMVM PACCIVM PONTIFICEM ARRETINVM, LIBER QVINTVS.

RVFFVS FESTVS AVIENVS Caput LXXXIX.

Vffus Festus Auienus, poëta eruditus & elegans, per eadem tẽpora floruit quibus cæs. Diocletianus imperator est appellatus, quæ res cũ multis alijs argumẽtis colligit, tum ex cõmentarijs diui Hieronymi qui (cũ loquitur de Arati Phœnomenis) Auienũ refert pauloantè in latinum ea conuertisse post M. Tullium atq; Germanicum. Quidam putant fuisse illum genere Hispanũ, sed hoc mihi non satis compertum est, in tanta rerum obscuritate. Illud minimè dubium est, eum magna doctrina ac multiplici rerum scientia præstitisse. Nam præter opus Arati (quo maximam laudem adeptus est) cõposuit etiam librũ de orbe terrarum his uersibus, quos uocant hexametros, imitatus Dionysium Græcum poëtã. De maritimis quoq; scripsit iambicis uersibus, intactum opus Latinis ingenijs, tantæq; difficultatis, ut diu, multumq; sibi elaborandum fuerit in eo absoluendo. De hoc poëmate sic idem Auienus refert:

Laboris autem terminus nostri hic erit,
Scythicum ut profundum, & æquor Euxini sali
Etsi quæ in illo marmore insulæ tument,
Edisserantur: reliqua porrò scripta sunt
Nobis in illo plenius uolumine,
Quod de orbis oris partibusq; fecimus.

Plura

Plura in hoc opere inseruit ex uarijs atq; recōditis authoribus, pręcipueq; sequutus est (ut ipse testat̄) Hecateiū Milesium, Hellanicū Lesbiū, Philonē Atheniensem, Pausimachum, Euctenum, Cleonem Siculum, aliosq; permultos, ut prætermittamus Annaleis Punicos, à quibus cōplura accepit. Neq; desunt qui existimēt fuisse alia composita ab eodem Auieno. Seruius quidem grāmaticus (cū de cometis disserit) Auienū scribit fecisse Vergilianas fabulas iambicis uersibus, & historica quædam ex libris Liuianis, qua in re nō satis habeo exploratū an hæc ad eundem sint referēda et si ratio temporū maximè cōgruit. Inter amicos præcipuè coluit Myrmeciū Flauianū, uirū clarissimū & probum, cuius uirtutē atq; ꝓbitatem magnopere cōmendat dicato illi uolumine de maritimis. Hæc sunt quæ legimus de hoc Auieno apud ueteres authores. De Auieno poëta Græco (cuius legūtur epigrāmata) nihil est dicendum hoc loco.

ALPHIVS AVITVS Caput LXXX.

Lphius Auitus, poëta illustris est habitus. Vixit hisdē penè temporibus, quibus cæsares Constātij præstiterūt, quæ res abundè colligit̄ ex Marc. Terētiano, qui poëtā Septimiū atq; Alphiū Auitum inter recentiores cōnumerat. Sunt qui putent illum fuisse Carthaginiensem, in quo desideramus authores. Ingenio eleganti fuit & cōponendis carminibus accōmodato. Inter cætera (quæ dicitur scripsisse) libros fecit, qui inscripti sunt Excellentiū. In his perpetuò est usus dimetris iambicis magna quidem uenustate ac pari elegātia ut grāmatici ueteres testantur, quod etiā satis colligitur in his uersiculis qui adhuc supersunt ex libro secundo Excellentium:

Tum litterator creditus
Ludò Phaliscum liberos

Conatus in campi patens
Extraq; muri ducere
Spatiando paulatim trahit,
Hostilis ad ualli latus.

Maurus Terentianus persæpe citat Alphij poëtæ carmina, deq; eo sic scribit in libro de uarijs metris:

Phaselus ille, quem uides
Plerunq;, nec carmen modò
Sed & uolumen explicat.
Vt pridem Auitus Alphius
Conscripsit excellentium.

Priscianus quoq; de eodem meminit pluribus locis. Hæc sunt quæ de Alphio poëta obseruauimus. De Alphio fœneratore scriptum est ab Horatio & Iunio Columella.

SEPTIMIVS AFER Caput LXXXI.

SEptimius natione Afer, inter eos poëtas relatus est, qui poëmatis scribendis operam atq; studiũ posuerunt. De hoc mentio habetur cum apud alios, tum apud Maurum Terentianum, qui per eadem tempora propémodum floruit, ut apertè indicauit his uersibus:

Qui multos legere negant hoc corpore metri
Romanos aliquid ueteres scripsisse poëtas
Dulcia Septimius, qui scripsit opuscula nuper
Ancipitem tali cantauit carmine Ianum.

Quibus colligitur cõpositum fuisse hymnũ à Septimio, de laudibus Iani. Neq; alienũ fuerit, eius uersus aliquot subijcere, quo facilius iudicari possit de ipsius ingenio atq; eruditione:

Iane pater, Iane tuens, diue biceps, biformis
O cate rerum sator, ô principium deorum
Stridula cui lumina, cui cardinei tumultus.

Cui reſerata mugiunt aurea clauſtra mundi.

In hoc carmine imitatus eſt poëtam Callimachum,qui inter cætera opera elegãtiſſimè ſcripſit hymnos deorum, eoq́ genere metri uſus eſt. Legũtur alia plura eiuſdem Septimij quales ſunt hi uerſiculi de Agello:

Inquit amicus ager domino
Si bene mi facias memini
Pinea brachia cum crepitant
Audio canticulum Zephyri.

Itaq́ cum uteretur uario ac multiplici genere carminũ, uocauit ſuos libros opuſcula. Inter cæteros authores(qui hoc nomine appellati ſunt)præcipuè commendatus eſt ab antiquis Septimius hiſtoriarum ſcriptor, qui de geſtis imperatorum libros compoſuit.

T. CALPHVRNIVS SICVLVS *Caput* LXXXII.

.Calphurnius natione Siculus fuit,ut inſcriptiones ueterũ codicũ probant. Inter eos poëtas relatus eſt,qui ſcripſerũt Bucolicũ carmẽ.In hoc cũ iudicio eruditorum magnopere excelluit, cum gratia carminis,tum elegãtia & proprietate. Per eadem tẽpora floruit,quibus Diocletianus cæſar & Conſtantij principes Romanum imperiũ moderati ſunt. Quæ res manifeſto indicatur ex cõmentarijs Flauij Vopiſci, qui Olympiũ Nemeſianum celebrat,ad quem poëta Calphurnius ſuum opus miſit,ut in uetuſtis exemplaribus legitur.Quocirca in magno errore uerſantur, qui exiſtimant eum fuiſſe ætate Cæſaris Auguſti.Modicis facultatibus uixit, quod ex ipſo authore ſatis poſſumus colligere. Neq́ deſunt, qui putent de Diocletiano imperatore intelligi oportere,cũ ſcribit ſub perſona Orniti:

Aurea ſecura cum pace renaſcitur ætas

Et redit ad terras tandem squalore situq;
Alma Themis posito, iuuenemq; beata sequuntur
Secula maternis causam qui lusit in ulnis.

Alij hoc ad Numerianū referunt, qui & scribendis carminibus, & eloquentia præcipuè excelluit. Sunt qui malint scribere Calpurniū, sublata aspiratione, quòd à Calpo deducatur nomen Calpurnij, sed hoc ut friuolum est, ita liberū relinquimus nostris grammaticis.

AVRELIVS OLYMPIVS NEMESIANVS *Caput* LXXXIII.

Vrelius Olympius Nemesianus, Afer genere, patria Carthaginiēsis fuit, quod antiqores codices testantē. Per ea tēpora in urbe floruit q̄bus Cæsar. Numerianus & Diocletianus imperarūt. Quantū præstiterit in condendis poëmatis copiosè relatū est à Fla. Vopis. q hūc ipsum Nemesianū nobilissimū fuisse poëtā refert, omibusq; colonijs atq; urbibus magnopere illustratū. Calphurnius Siculus (de quo supra scripsimus) arctissima beniuolētia prosecutus est Nemesianum, eicq; dicauit suū carmē Bucolicum ueluti monimentum propriæ diligētiæ atq; optimæ uoluntatis. Legunt adhuc eiusdē Nemesiani eclogę quibus manifestò apparet eū meritò cōmendari inter præcipuos atq; optimos poëtas sui temporis. Quocirca uerisimile est à Numerio imperatore in maximo precio habitū, qui & eloquentia & absoluendis poëmatis excelluit. Idem Nemesianus alia plura composuit: nam Cynnogetica, Nautica, & Alieutica scripsit. Ioannes Bocatius uir ut illa tempora tulerunt, haud omnino indoctus, citat Nemesiani poëtæ uersiculos. Hæc sunt quæ legimus apud ueteres authores de Nemesiano.

MAVRVS TERENTIANVS *Caput* LXXXIIII.

Aurus Terētianus, natione Afer, patria Carthaginiensis fuit. Per eadem ferme tempora excelluit in poëtica, quibus Alphius Auitus, Septimius Petronius arbiter, & Aurelius Apollinaris, qui iambicos scripsit. Grāmatici ueteres siquando citant Terētianum, inter recētiores authores referūt, ut apud Seruiū & Priscianū legit. Opus cōposuit uario multiplicięꝫ carminū genere: de litteris, syllabis, pedibus, & uarijs metris. In quo habita ratione utilitatis, omnē propè gratiā cōtempsit. Et cū ualde laboraret, in scribenda, atqꝫ explicanda uarietate carminū, minimè alienū existimauit ab officio eruditionis, si eorū poëtarū exemplis uteretur, qui suis propè temporibus aliquid scripsissent: ut Alphij Auiti, Septimij, atqꝫ aliorum quod his uersibus ingenuè profitetur:

Non equidem possum tot priscos nosse poëtas
Vt ueterum exemplis ualeam, quæ tracto probare.
Maurus item quantos potui cognoscere Graios
Quorum præcipuè studijs pars musica constet
Nemo tamen culpet, si sumo exempla nouella,
Nam melius nostri seruarunt metra minores.

Neqꝫ dubiū est ipsum Terentianū ad extremā ætatem peruenisse, & in hoc opere condendo ita uersari solitum, quasi animum tali studiorum officio recrearet, seniūqꝫ suum mollioribus curis transigeret. De hoc Terentiano Augustinus etiā meminit referens illius uersiculum de Marco Varrone:

Vir doctissimus undecunqꝫ Varro.

Quòd habuerit filium nomine Bassum, & Nouatemū generū, nec facilè colligitur ex ipsis Terentiani carminibus.

CL.

CL. CLAVDIANVS ALEXANDRINVS Cap. LXXXV.

L. Claudianus poëta insignis, Archadij & Theodosii tẽporibus floruit. Patria fuit Alexandrinus, nobilissima urbe Aegypti. Quidã Florentinũ faciũt parũ diligenter obseruãtes ueterũ cõmentarios. Authores Graeci (qui de poëta Claudiano meminerunt) Alexandrinnm appellant cui sentẽtiae idem author astipulatur, dum Nilum suũ uocat ut nihil praetereà dubitari possit, ei patriã fuisse Alexandriã. Ingenio excellenti fuit, maximeq́ apto ad carmẽ cõponendum: nã & assurgit feliciter, uarijsq́ figuris ac sentẽtijs mirificè delectat, ut uideatur à natura ipsa instructus ad poëticã facultatẽ. Verisimile est eũ Romae diu uersatũ, multasq́ Italiae urbeis pagrasse: quod cũ alia multa testant, tũ hi uersus, quos de Balneis Aponi cõposuit. Opera illius satis nota sunt, sed praecipuã laudẽ iudicio multorũ sibi uindicat his carminibus, q̃bus principes uiros summis laudatiõibus seu panegyricis extulit. De raptu Proserpinae libros quattuor scripsit, eosq́ ad Florentinũ misit, ueluti monimentũ suę beniuolentię atq; optimae uoluntatis. Nam cũ eo arctissima familiaritate cõiunctus uixit. Praetereo eiusdem poëmata, epistolas, et epigrãmata, in q̃bus de Nilo, de Phoenice, de Magnete, de Chrystallo, de Balneis Aponi, de Torpedine, de Gallicis mulabus, deq́ alijs multis aptè & elegãter carmen descripsit. Augustinus & alij ueteres plurimũ cõmendarũt ingeniũ atq; eruditionẽ Claudiani, referẽtes illius uersus de laude & uictoria principis Theodosii contra Eugeniũ Gallorũ regẽ: cõstat enĩ Theodosiũ ipsum parua manu cõtra ingẽteis Barbarorũ copias dimicasse, caesisq́ magna ex parte hostibus, clarissima uictoria potitũ, nõ tam suis auspicijs q̃ ope & praesidio obortae tẽpestatis, saeuiẽtibus uẽtis cõtra hostiũ aciẽ, quocirca sic Claudianus elegãtissimè scribit:

Te

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduersas acies, reuolutaq; tela
Vertit in authores, & turbine reppulit hastas
O nimium dilecte deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther.
Et coniurati ueniunt ad classica uenti

Idem Claudianus magna ueneratione coluit Probum, Probinum, & Olibrium uiros consulareis. Gennadium præterea, Honorium, Stiliconem ac Mallium Theodórum singulari studio & incredibili diligentia prosequitur, testatus officium suum libellis à se cōpositis de illorū laudibus. Hæc sunt quæ de poëta Claudiano obseruauimus. De obitu ipsius nihil apud ueteres authores legimus. De Claudiano Mamerco (qui libros de anima scripsit) commodè à nobis dicetur.

DECIVS AVSONIVS GALLVS *Caput* LXXXVI.

DEcius Ausonius, genere Gallus, patria Burdegalensis fuit, quæ res apertè indicatur, cum locis pluribus, tum præcipuè his uersibus:

†Burdegallia est mihi natale solum†
†Vbi mitis est cæli clementia

Vixit, ut constat, imperantibus Valentino & Valentiniano Augustis, quibus magnopere acceptus traditur ob ingeniū atq; excellentem doctrinā, sed longè nobilior factus est sub Gratiano Cæsare quem in Latinis litteris atq; honestis disciplinis magna diligentia erudiuit, ut paulopòst dicemus. Parentem habuit nomine Ausonium, professione medicum, multisq; ac uarijs honoribus illustratū, quod ipse poëta Ausonius testatur eo carmine, quo pietatem suam professus est in deplorando obitu patris. Quidam imperitissimè faciunt, qui ad hunc poëtam referunt, quæ ad patrem Ausonij pertinent. Cæsar Valentinianus tantū concessit moribus atq; do

†Burdegala
†clementia cæli
†Mitis, ubi & rigua larga indulgentia terræ

ctrinæ Ausonij,ut eum præcipuè delegerit inter cæteros omneis,qui Gratianum filium instrueret,eiusq; ingeniū Latinis litteris erudiret.Quocirca maximam nobilitatem adeptus est,adeò ut paulomox patrocinio cæs. Gratiani prouectus fuerit ad consularem dignitatem, quàm honestissimis suffragijs,ut abundè percipitur ex illa nobili gratiarū actione,qua imperatori optimo & discipulo humanissimo gratulatur. Permulta composuit & prosa oratione & carmine. Librum epigrammatum magna ex parte à Græcis poëtis acceptum,in Latinos numeros cōuertit,mira elegantia,pariq; ingenio.Fuit enī Græcè ac Latinè peritissimus. Item de his urbibus scripsit,quæ nobiliores atq; clariores haberētur,uario,& multiplici genere carminum,ex quo poëmate quædā ueluti fragmenta adhuc leguntur.Puellam nomine Bissulam multis carminibus celebrauit,admiratus egregiam illius formam,singularemq; uenustatē.De fluuio Mosà (qui Lingonum fineis prætergrediēs,in Rhenum influit) in quo maximam laudem (ut est author Symmachus) iure optimo sibi uindicauit,siquidem incredibili elegātia utitur in eo describendo:Fastorum prætereà libros absoluit, opus magni laboris ac multarum uigiliarū. A principio enim urbis conditæ auspicatus est,continuato ordine usq; ad suum consulatum,ut his uersibus testatur:

Mosa

† æterna

Vrbis ab † æterno deductam rege Quirino
Annorumseriem cum Procule accipies
Mille annos,centumq;, & bis fluxisse nouenos
Consulis Ausonij nomen adusq; leges.
Fors erit ut lustrum,cum se cumulauerit istis
Confectam Proculus signet Olympiadem.

Inter amicos præcipuè habuit Tetradium Gallum,Paulinum poëtam,& Hesperium,quorum studium atq; beniuolentiam pluribus ac uarijs epistolis testat̄. Symmachus autē

uir

uir Consularis, & apprimè doctus, tantum poëtæ Ausonio detulit, ut assertum ab eo sit, neminem esse omniũ mortalium, quẽ in officio amicitiæ illi cõpararet. Extant adhuc epistolæ ipsius Symmachi, uelut optimi testes, tam mutuæ, tãq; singularis inter se necessitudinis. Neq; dubiũ est eundẽ Ausoniũ inter Christianos relatum, quod illius opera multis locis demõstrãt. De obitu ipsius nihil certi habeẽ ex ueterũ lectione: etsi quidam tradũt nonagenariũ perijsse, in quo magno errore decipiunẽ, cum id ad parentẽ Ausonij ptineat.

DAMASVS HISPANVS *Caput* LXXXVII.

Damasus, natione Hispanus, nobili atq; clara familia ortus est, ut ueteres scribũt. Hisdem tẽporibus in urbe floruit, quibus in scribẽda historia nobiles habiti sunt: Paulus Orosius, & Eutropius, qui de rebus Romanis libros pluréis composuit. Laudatur ingeniũ Damasi atq; eruditio in faciendis carminibus, cum ab alijs multis, tum præcipuè ab Hieronymo, qui complura opera à se composita huic Damaso dicauit. Adeò modestus fuit, tamq; excellenti uirtute ornatus, ut ingenti studio creatus Romæ fuerit pontifex maximus, repulsis atq; improbatis illorum accusationibus, qui nomine adulterij conabantur famam atq; innocentiã eius insimulare. Plura de poëta Damaso relata sunt apud illos authores, qui de gestis pontificum scribunt. Poëmata ædidit non uulgari elegantia, & hymnos compluréis, ut Prudentius, Ambrosius, & alij eiusdem ordinis authores. Item librum de Romanis pontificibus soluta oratione, quem ad Hieronymum misit, cũq; liberè & amicè hortatur ad exponendam atq; illustrandam Hebræorum doctrinam. Putabat enim lectionem ipsam parũ quidem conferre sine stilo, neq; posse aliquem satis proficere in studijs litterarum, atque antiquis disciplinis,

sine magna ac diligenti usu scribendi. Neq; desunt qui referant ipsum Damasum peruenisse ad extremam senectutē ac sub Theodosio Aug. perisse, cum octuagesimū annum ageret, quod etiam Hieronymus tradit.

IVVENCVS HISPANVS *Caput* LXXXVIII.

Iuuencus poëta, natione Hispanus, familia insigni, maximeq; illustri natus est, ut ab Hieronymo tradit̄. Præcipuè floruit imperātibus Cōstantio & Constante, qua tempestate in eloquentia apud Latinos clari fuerūt Tiberianus, Nazarius & Flauius Vopiscus, qui de gestis Romanorū principū libros composuit. Inter alia poëmata quæ dicunt̄ ab eo ædita, scripsit quattuor euāgelia hexametris uersibus, qua in re maiori diligentia usus est in seruanda rerum historia, quā in demōstranda ingenij sui elegantia. Idem Iuuencus aliquot hymnos fecit, quibus facilè indicauit se optimè meritū de religione Christiana. Neq; dubium est fuisse illum relatum inter sacerdotes Christianos, ut ueteres authores testantur. Diuus Hieronymus alicubi repetit Iuuenci carmina, eumq; ut eruditum & elegantem poëtam commendat.

AVRELIVS PRVDENTIVS CLEMENS *Caput* LXXXIX.

Aurelius Prudentius Clemens, in Latinis litteris magna diligētia, pariq; studio institutus, ut Gennadius & Isidôrus testantur. Quibus potissimū parentibus ortus fuerit, haud satis mihi compertum est ex lectione ueterum authorum. Quidam existimāt fuisse illum genere Hispanum. Primam ætatem agēdis causis posuit, & in ciuilibus officijs uersatus est. Deinceps ad maiores, amplioresq; dignitates prouectns, ad præfecturam militiæ perductus est, studijs atq; suffragio cæs. Theodosii, quæ

quæres satis intelligitur cum alijs argumētis, tum præcipuè his carminibus Prudentij:

Frenos nobilium reximus urbium
Ius ciuile bonis reddimus, terruimus reos.
Tandem militiæ gradu
Euectum pietas principis extulit.

Leguntur adhuc ipsius poëmata multiplici ac uario genere carminum composita, quibus facilè probari potest, eū quidem pro cōditione temporū maximè præstitisse inter Christianos poëtas, nō modò eruditis uerborū figuris, sed etiam grauitate sententiarū Sidonius Apollinaris haud omnino cōtemnendus author, in legendis, atq; obseruādis antiquis scriptoribus, cum loquit̃ de poëta Prudentio, minimè ueritus est illū Horatio adiungere. Præcipuā laudem cōsecutus est iudicio doctiorū ex eo poëmate, quo prosequit̃ illorum probitatē atq; constantiā, qui seipsos deuouerūt pro Christiana religione: cuiusmodi ab eo celebrant̃ diuus Larentius, Vincētius, Romanus, Hippolytus, Cassianus & alij cōplures. Cōmendantur prætereà eiusdem carmina, de natali domini, de gestis & miraculis Christi, de expiandis animis, de conflictu uitiorum ac uirtutum. Insectatus est acri animo, ac plurimis uersibus hosteis Christiani nominis, maximeq; Symmachum uirum consularem, cuius sententias atq; eruditionem longo opere accusat. Minimè autem obscurū est, eundem Prudentium peruenisse ad summam senectutē, ac plurimis dignitatibus perfunctum perijsse.

PONTIVS PAVLINVS *Caput XC.*

Ontius Paulinus, nobili genere natus, inter eos poëtas refert̃, qui sub imperio cæs. Gratiani floruerūt, ut Faustus, Tetradius et Ausonius. Burdegalensis fuit, ac in poëtica facultate, magnopere

excelluit. Quidam putarũt fuisse nepotem Ausonij, quod eum grata ac beniuola quadam appellatione filium nominet. Sed hoc nõ satis constat, in tam uaria, & ancipiti rerum obscuritate. Inter alia opera, scriptum est à Paulino poëma hexametris uersibus, de regibus ex Suetonio Tranquillo collectis, in quo maximam laudem adeptus est, ut ab Ausonio refertur his uerbis: Coëgisti in epitomen treis libros Suetonij de regibus, tanta elegantia, solus ut uideáre consecutus, quod contra rerum naturam est, breuitas ut obscura non esset. Leguntur adhuc quædam ipsius Paulini carmina, in quibus mirifica eruditio, & incredibilis elegantia apparet. Idem Paulinus præclaris atq; honestissimis dignitatibus perfunctus est, & inter principes uiros atq; nobilissimos habitus. Fuit hisdem ferme temporibus alter Paulinus pont. Nolanus, moribusq; & singulari continentia clarissimus: cuius epistolæ atq; epigrammata uulgò leguntur. Quidam existimãt eũdem esse habendum, parum diligẽter considerantes, quantum inter se differant, & professione uitę, & carminum elegantia.

LICENTIVS HIPPONENSIS *Caput* XCI.

Licentius poëta, natione Afer, patria Hipponẽsis fuit, quod apertè intelligitur ex epistolis Augustini, qui hunc ipsum appellat ciuem suum: etsi Tagasta oppido natus est Augustinus, ut ueteres authores tradũt. Qui scribũt de poëta Licentio, magnopere cõmendant illius ingenium in perquirendis ueterũ disciplinis. Cum Augustino uersatus est summa familiaritate eumq; ueluti præceptorem suum ac parentem magna obser tione ac reuerentia coluit. Referuntur complura de hoc Licentio, cum ab alijs multis, tum à Merapio Paulino, qui plurimis carminibus eum cohortatur, ut abdicatis cæteris curis

ad illu-

ad illustrandam Christi religionē animum referat,& Augustini exemplum atq; eruditionē prosequatur. Inter cętera (quę dicunt à Licentio composita) hymnos & epistolas pluręis descripsit, in quibus satis demonstrat, quantū teneret poëtices studio, quāq; assiduā operam collocaret in cōdendis poëmatis. Leguntur ipsius carmina ad Augustinum, quæ à nostris grammaticis in magno precio habita sunt, præcipueq; hi uersus de Proteo commendantur:

Protea namq; ferunt ueterum commenta Pelasgûm
Quæ dum sollicitis non uult aperire futura
Spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis,
Captum aliquando tamen in munera parua uolucrum.

De probitate ipsius, cæterisq; animi uirtutibus, permulta apud Augustinum & Possidonium habentur, quæ ob institutam breuitatem omittimus.

VENANTIVS HONORIVS FORTVNATVS.
Caput XCII.

Enantius Honorius Fortunatunatus, inter Christianos poëtas relatus est, cum ingenio atq; moribus longè præstaret. Rauennæ eruditus traditur, magnaq; diligentia in Latinis litteris institutus. De hoc Fortunato referuntur permulta apud eos authores, qui de gestis Gallorum annaleis cōposuerunt. Neq; desunt qui scribant illum diuersatum in Gallia, & ob egregiā eruditionem, optimumq; ingeniū, pontificem Pictauiorum factum. Plura ac uaria opera ædidit, quibus ingenij facilitatē, minimeq; uulgarem doctrinam demōstrat. Legunt adhuc eius poëmata, & hymni complures, qui magnopere cōmendati sunt à nostris gramaticis. Sed & liberos quattuor fecit de gestis diui Martini, uersibus hexametris, præfatus tali opere se imitari Christianos poëtas, ut Alcymū, Prudētium, Iuuencū, Paulinū, & alios pluręis, Idē Fortunatus maximo affectu,

affectu, singularíq; beniuolẽtia prosecutus est Gregorium pontificem, Emphroniũ atq; Felicem: ut alios omittamus. In peruetustis exemplaribus additum est nomen Clementiani, quod ab his probari poterit, qui paulò accuratius antiquitatem perscrutari uoluerint.

FAVSTVS GALLVS Caput XCII.

Austus, natione Gallus, patria Vassates, ut quidã referunt: alij Lugdunensem fecerunt. Hisdẽ temporibus in poëtica excelluit, quibus doctrina & ingenio præstantes habiti sunt Boëthius, Claudianus Mamercus, & Cassiodórus, qui à secretis fuit Theoderici imperatoris. Enodius & Apollinaris permultùm concedunt Fausti poëmatis, quòd in his eruditum se atq; ingeniosum probaret. Scripsit enim pro instituto Christianæ professionis epigrammata & hymnos de rebus sacris, ut manifestò colligitur ex epistolis Enodij. Versatus traditur Lugduni urbe Galliæ, quæ à Numacio Planco condita est, ut quidã putant, ibiq; maximam laudem adeptus est suæ doctrinæ. Relatum prætereà est de hoc Fausto, fuisse illũ probis moribus, & in accusandis uitijs magna seueritate, quòd etiam Cassiodórus pluribus locis affirmat. De ipsius poëmatis atq; doctrina sic scriptum inuenio apud Enodium:

In ueterum morem pangit noua carmina Faustus
Et per membra suum desecat arte melos.
Doctus ad incudem uerba infabricata referre:
Quosq; facit uersus; terq; quaterq; probat.

Complura alia de poëta Fausto scribuntur ab Enodio, quæ à nobis omittenda sunt. De Fausto Manicheo dicemus suo loco, contra quem leguntur adhuc multa uolumina ab eruditissimo uiro Augustino composita.

C. SOLLI.

C. SOLLIVS SIDONIVS APOLLINARIS Caput XCIII.

C. Sollius Sidonius Apollinaris, genere Gallus fuit. Quidam Burdegalensem faciūt, ipse uerò de se scribēs pluribus locis atq; epistolis Auernum se dicit. Sunt eñ Auerni populi finitimi Eduis inter Celtas cōnstituti. Honestis parentibus, & illustri familia ortus est, Latinisq; litteris à prima statim ætate, magna diligentia institutus. Nam sub Flauio Nicetio (qui per ea tēpora excellens grāmaticus habebatur) eruditionē accepit. Cumq; ingenio, & industra in prosequendis disciplinis magnopere præstaret, breui effecit, ut eos omneis antecederet, qui paribus studijs tenebant̃. Permulta scripsit, cum soluta oratiõe, tū uario genere carminū. Libros nouem epistolarum, secutus Plinium Secundum, ut ipse refert, & si tali opere magis ingenium probatur Sidonij, quàm iudiciū, ut qui peregrinum & Gallicū redoleat, & simul inepta uerborum affectatione supra modum laboret, cuiusmodi accusantur à nostris grāmaticis Cassiodôrus, Enodius, Fulgentius, & Claudianus, Mamercus, qui uiolata passim ac disiecta Romani imperij dignitate, minimè seruarūt. Latini sermonis puritatem. Itaq; multò maiorē laudem adeptus est ex poëmatis hendecasyllabis, quòd in his multùm ingenij sit, atq; elegantiæ minimè uulgaris. In his quoq; panegyricis cōmendatur, quos Antemio atq; Maioriano dicauit, uiris cōsularibus atq; clarissimis. Idē Sidonius magnopere dilexit eruditorū ingenia, summisq; officijs ac singulari humanitate fouit: ut Lampridiū, Tonantiū, Tetradiū, & alios plureis, quā rē ipsius epistolę atq; epigrāmata satis ostendunt. De sacerdotio illius, cęterisq; dignitatibus, nihil dicendū uidetur, quod in plerisq; alijs omisimus, qui collocati sunt ab antiquis scriptoribus inter Christianos poëtas.

VV Admonitio

Admonitio operis ad eos qui legerint.

PErfecimus ad hanc diem libros quinq; de poëtis Latinis, in quibus permultũ diligentiæ ac laboris nobis collocatum est. Nihil enim satis dignũ memoria effici posse existimo, in quo parũ diligẽter parumq; accuratè sit elaboratum. Iuuabunt hoc institutum pernoscendæ antiquitatis libri de grammaticis atq; oratoribus, qui paulomox in lucem prodituri sunt dijs bene iuuãtibus. Non sum defuturus operi inchoato in asserendis, atq; approbandis studijs nostris, ac satis quidem factum existimo ab his hominibus, qui alioqui præclaro facinori intenti contemnunt maliuolorum improbitatem & alienã inscitiã paruifaciũt, præsertim in ea re, in qua munus sustineat iuuandæ atq; excolendæ posteritatis. Quod equidem cũ diligẽter considero, multò acrius atq; uigilãtius persistendum arbitror in præsidio optimarũ disciplinarum, in quibus uniuersam ætatem non sine maxima uoluptate cõsumpsimus, perlectis atq; obseruatis ueterũ monimentis. Quod si nulla præmia sunt in ciuitate nostra cõstituta bonis ingenijs, propter aduersam rerum fortunã, & incredibilem hominũ ambitionem, spero tamen fore, ut multi gratiã aliquam sint habituri nostris laboribus, quòd in tam sæua conditione, studiorũ gradum seruaui, ac re maximè inclinata minimè desperãdum putaui. Quod utcũq; a cceptum, extimatumq; sit in tam uario & ancipiti iudicio hominũ haud equ.dẽ uehemẽter laboro; semel em̃, constitui honestiorem famam præclaris studijs quærere, quã turpiorem quæstum malis artibus cõsectari.

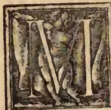
LVCEIVS VERONENSIS S.D. Petro Bembo, patricio Veneto, uiro clarissimo.

Misit ad me superioribus mensibus Cotta noster, poëmata Petri Criniti. Cupiebam enim (ut scis) magnopere ea legere, nō tantum quia permultū delector illius ingenio, sed quoniam ex tuis epistolis sæpe intellexi, quantum præstaret nostris temporibus in hoc etiā genere scribendi, in quo perpauci (ut uidemus) æquo animo legi possunt, nedum commendari ab eruditis hominibus debeāt. Est enim ut dicitur, rara auis bonus poëta. Audio complura alia ab eodem Crinito composita esse eaq; haberi cum alibi locis multis, tum Ferrariæ apud Estenses principes. Ego uerò quia ualde faueo ingeniis nostræ ætatis, nolui abs te desiderari officium meum, & ob id curaui uti per eos opifices qui libros formis imprimunt diligenter atq; accuratè excuderētur. Neq; prætereà me latet fore hoc minimè ingratum his hominibus, qui ueterū studia sectantur, ac bonas disciplinas colunt. Quod reliquum est, dabo operam quā diligentissimè potero, ut cætera eiusdem poëmata ad te perferantur, quę mihi pollicitus est Ioannes Cotta uir summa fide atq; excellenti doctrina ornatus.

Vale.

PETRI CRINITI
POEMATVM LIBER
PRIMVS.

Quòd Musis dicatus sit, reiecta populi inscitia.

Vsis dicatus semoueo procul
Vulgus prophanum, nec populi ambitus,
Aut liuor nimium procax,
In me ius sibi uendicat
Si non decora cum chlamyde arduos
Inter receptos fulgeo principes.
Si nec gem mea pocula
Nostris in laribus nitent.
At iure certo mi chelys aurea
Debetur olim, & per numeros graueis
Insignis cithara deus
Me carmen tenerum docet.
Hinc peruirenti texere debitam
Lauro coronam Melpomene cupit.
Qua firmum statuens decus
Vatum me referat choris;
Seu me reductis uallibus audiat
Faunus canentem candida Næuiæ
Colla & labra corallia:
Quæ me sollicitum tenent,
Seu malim inaneis pectoris anxij
Iactare curas, & nimium graui
Detentum laqueo caput
Solari ad citharæ modos.
Vtcunque doctis carminibus iuuat
Inter morari Pieridum choros

Vt

Vt uulgi imperium insolens
Ceu dirum fugiam nefas.
  Nam quis putabit maius adhuc scelus
Quantum nefandæ plebis inertiæ
Seruire, & petulantiam
Probrosam populi pati?
  O sancta uatum pectora, & ô meis
Certum leuamen barbite questubus
Quàm te suscipio libens
Porrectum Idalia manu?
  Tu testis, ut proludat amabilis
Inter uerendas Næuia uirgines
Cnm molleis choreas agit:
Et blandos repetit iocos.

De sua æternitate ex oraculo Apollinis.

Vper solutus cum pharetra graui
Pæan resumpset fatiloquam chelyn
Occepit inter carmina dulcibus
Vocare Musas cantibus.
  Vidi per antrum (fas mihi dicere)
Passim moueri Pieridum choros
Heu mens recenti prætrepidat metu
Cum sacra Phœbi cogito.
  O quàm uerendus crinibus aureis
Ac prænitenti pectine celsior
De me Camœnis fata recluserit
Nullis mouenda sæculis.
  Cælo receptus cum cithara breui
Cantabo uates, sic placuit Ioui:
Dicam potentes Romulidum duces,
Dicam feroces barbaros:

Cædesq́ regum sanguine Gallico
Factas, & acri pectore Vandalos:
Addemus armis indomitos Gethas
Vireisq́ Turcharum graueis.
Pridem resolui ferrea uincula
Qui colla regum parca tenax ligat.
Vitabo felix regna Acherontica
Diramq́ tartari luem.
Visam Gelonos, & iaculo leueis
Dacos, & alti brachia Caucasi:
Nil me mouebit degener ambitus,
Aut uana plebis gratia.
Liuore maior raptus in æthera
Lustrabo celsas cælicolûm plagas:
Et quà refulgens Hesperium decus
Incandet alma lampade.
Non me reuinctis pallida crinibus,
Turpiq́ luctu nænia defleat,
Aeuo beatus perpetuò fruar
Sæclis dicatus posteris.

Ad Auitum exhortatio ad uirtutem.

Irtute nil felitius
Nil clarius sol aspicit,
Auite Musarum decus,
Incumbe quod facis, & gradum
Virtutis erectum tene,
Nec te labores anxij
Ab instituto flexerint.
Absolue totis uiribus
Quod inchoatum dixeras
Haud ille præstat cæteris,

Qui

Qui congerendis nummulis
Impallet, argento incubans.
Virtus repulsam despicit,
Ridetq; uanos ambitus,
Non fluctuat uento leui,
Nec pallet ignauo metu,
Variamq; sortis aleam
Audax incertem nuncupat.
Vbiq; uirtus imperat
Suis decora fascibus,
Et acriter seruat gradum
Immota cunctis casibus,
Ne fastus occupet grauis:
Aut luxus incidat impudens.
Virtus honestat purpuram,
Fiuntq; ueri consules:
Verumq; nomen perferunt
Vbi illa successit comes,
Non consul auro & purpura,
Sed consulendo præcipit,
Recteq; patriam regens.
Inane nomen & decus,
Vanum est habendum protinus
Se purpuratum uendere,
Ni uirtus amplior prius
Circunstet ipsos principes:
Ille est beatus omnium
Cui uirtus affuit comes.

Nænia de obitu Laurentij Medicis uiri clarißimi ad Ioan. Picũ Mirandulã.

T quis perpetuis constituet melis
Finem ullum? ut ualeam reddere me mihi.
Pridem sepoſui dulciloquam chelym
Et blandos charitum modos.
Accedunt miseris funera luctibus
Nec quicquam superos flectere uictimis,
Fas est (ut uideo) sic placitum Ioui,
Qui nutu regit omnia.
Heu noster Medices Italiæ decus,
O Pice interijt: ueh misero mihi.
Lugete Aonidum qui colitis sacra;
Et qui pro ueteri fide
Virtutis precium ritè reposcimus.
Nam quis tam rigido pectore barbarus,
Immaniq́ animo, quin uideat statim
Sublatum columen bonis.
Hic solus patriam consilio graui
Vndantem uarijs fluctibus extulit.
Nil diram ueritus (discite posteri)
Regum sæuitiem & dolos.
Hic se pro pauidis ciuibus obtulit,
Hostilemq́ aciem robore pectoris
Perfringens, uiridi tempora gramine
Cinxit dum sibi non putat
Parcendum ut Latio præsidium ferat.
Heu heu quàm uolucri decipimur bono:
Incassumq́ pij ut qui nimio ambitu
Surdos distrahimus deos.
At tu mœsta nouis patria lacrymis
Indulge, nec enim cernere adhuc potes
Quantum mox miseris ciuibus imminet

Fatorum grauis exitus.
Disiecta horrisono marmora fulmine
Templorum, & nimium dira tonitrua
Non frustra exitium terrificis minis.
Portendunt patrijs deis
O fallax utinam mentiar augur, &
Non uero auspicium carmine proferam.
Tu Pice intereà desine conqueri,
Et parce imperio Iouis.
Quòd si non alius mox aderit deus,
Extinctum Italiæ qui reparet decus:
Et phœbum cupiat sedibus Aonum
Transferre in Latios lareis.
Consiste in ueteri præsidio tamen
Virtutum, & quod habes auspicijs tuis
Iam partum in tacito contineas sinu:
Felix sorte tua satis.
Nam mitto tot opeis ingenij, & sacrum
Fœcundi genium pectoris, & simul
Præclaris animum dotibus arduum,
Quo certum statues gradum.
Sed me sub tenerum tempus adhuc, uelut
Surgentem uiridi robore palmitem
Cæli sæuities inuida perculit:
Deiecitq; bonam indolem
Sic decussa iacent brachia uiribus
Allisis neq; post hac animo pari
Audebo ingenium tollere, nec licet,
Sperare ulterius mihi.

Ad Auitum de quiete uiuendi.

Vite si beatus esse contendis,
Supraq; cunctos otio frui certo:

Nihil timebis ultimam diem fati,
Animoq; forti lubricam feras sortem.
Vites potentum purpuras uelut pestem:
Colasq; semper liberum genus uitæ,
In quo uoluptas adsit, & quies mollis,
Blandi lepores, & sodalitas grata,
Delecti amici, candidi, & fides simplex.
Vita est habenda non solutior luxu,
Non segnis, aut uexata pluribus curis:
Sed in uigenti corpore uigeant sensus.
Ille est beatus qui omnibus uacat curis,
Non alteri, nec sibi negotium præbet.

De sua quiete post multas calamitates.

I quis in tantis hominum procellis
Inter & curas, uariosq; casus
Gaudet assertor fidei decoram
Carpere uitam.
Huius exemplum sequar expeditus,
Et meos uitæ melioris annos
Liber ad certam referam quietem
Cultor honesti.
Cautius post hac mea cymba cursum
Acta per syrteis, scopulosq; duros
Solute, & nullos temere insequetur
Aquoris æstus.
Profuit sæuæ rabiem Charybdis
Atq; uesanos adiisse fluctus,
Gratior tandem foret ut uoluptas
Visere portum.
Integram fessi melius quietem
Sentiunt blandus pluuiis relictis
Redditur pæan, nitidumq; lumen

Pandit Olympi.
Illud imprimis superos precamur,
Vita dum nostrum comitatur æuum
In sacris totum ut luceat Camœnis
Ponere tempus.

Monodia de laude Angeli Politiani.

Yren relicto Daunio
Quærebat ubi consisteret,
Diuq; uagula deuolans
Accessit amnem lassula
Arnifluentis leniter:
Et commorata satis, iter
Parabat incœptum sequi.
Sed ecce dum uaga subuolat,
Audit repentè rem nouam,
Nouosq; numeros, & noua
Carmina canentis Angeli
Itaq; statim in labra conuolat
Dulci lepore perlita
Et inquit hic libet agere,
Hic hic morabor sedulò,
Vbi gratiæ, decor, & uenus
Tam blanditer simul canunt
Carmenq; fundunt aureum,
Tu nunc ualebis Daunie.

Ad Faustum de suis studijs & iniquitate sui temporis.

Xpetis ut proprias referam tibi carmine curas,
Simulq; nostra gaudia.
Si tamē ulla potest, hoc tempore grata uoluptas
Soporem adimere sensibus.
Nam quid in Aonidum liceat descendere syluas
Occluso ubiq; tramite?

Additur & nostris hæc ætas ferrea damnis
 Qua Mars repressit Pallada:
Officiumq; togæ perijt, tantum arma supersunt:
 Geruntur omnia uiribus.
Iam uideo instructas acies in bella uocari,
 Promuntur enses Martij.
Materiam scelerum struimus propriumq; nefandæ
 Ius additur libidini.
Sic hominum uita assiduo dum fluctuat æstu
 Torquetur indies magis.
Nullus enim uarijs nouit præscribere uotis
 Finem, sed omnes fallimur.
Illum sollicitat fastosæ gloria laudis,
 Hunc ambitus uexat grauis.
Ex humiliq; aliquis nunc summa peroccupat audax
 Paremq; fatis se putat.
Qui tamen (ut superis libuit) deceptus inani
 Aura iocantis aleæ:
Præcipitem sese tradens immergitur undis,
 Nec subleuat pressum caput.
Ast ego non me istis committam Fauste procellis,
 Nec otio imponam meo.
Et ualeant, quibus atra fames insederit auri.
 Sic ipse mecum met habito:
Inq; dies uitam ueluti moriturus in horas
 Carpo, & reseruo me mihi.
Atq; utinam liceat studiorum attingere summam
 Quis docta uoui pectora.
Intereà curas ueterum tu Fauste laborum
 Rescribe ut altum percales.

Ad Faustum de sylua Oricellaria.

Lim decorum frondibus sacris nemus
Mones dicandum posteris,
In quo labores Cynthius noster solet
Doctis leuare cantibus.
Non desit ullo tempore salubritas loci,
Mitisq; cæli gratia.
Hinc sat uidebis alta Floræ mœnia
Et Fæsulas biuertices.
O quàm reuiso nobilem syluam libens,
Genio dicatam Palladis.
Libet uagari Fauste per sacrum nemus
Dum uernat alta populus,
Et dum uirenti sibilat pinus coma,
Amata priscis uatibus.
In astra surgens maximi quercus Iouis
Protendit alta brachia,
Suberq; iuxta pumicoso cortice
Ramis uirescit æmulis.
Illic & alnus blandienti gratia
Intexit umbris gramina.
Philyraq; mollis peruenustis frondibus
Procrescit in syluæ decus.
Hederæ sequaces reptitant per arbores:
Viridiq; nexu uestiunt:
Et molliores mutuis amplexibus
Vites maritantur piris
Ac dum subinde uinciuntur arctius,
Tegunt amores frondibus.
O quàm uirenti fronde syluescit nemus
Cum uerna Cypris incalet.
Platanus in altum porrigit lætum caput

Ascita ad umbræ gratiam.
Mutansq; proprium quotannis corticem
Inter uirenteis arboreis,
Audax renidet cum iuuentam respicit
Velut resurgens lætior.
Neq; hæc rigari postulat dulci mero,
Aut amnium Nymphas petit.
Lothos per orbem turbinat comas suas,
Lothos sacrata Cynthio.
Vbi grata me dryas reuisit,& comi
Lepore alumnum detinet.
Syluam hanc tuetur Curus,& capripes deus,
Tuentur & Satyri leues.
Iuuat uidere laureas Daphnes comas,
Floretq; cum baccis suis.
Illic strepentes conqueruntur alites
Varioq; certant murmure.
Et interim discursitant dammæ leues,
Lepusq; subsilit pauens.
Proludit antris,& cuniculus salax,
Syluæq; cultor hinnulus:
Et histrices acuminatis spiculis
Minantur,& tamen placent,
Seu tela uibrant sæuiente prælio,
Seu mitiores lusitant.
Quantum propinqui floret horti amœnitas
Cum consitis abietibus?
Seu te uirentes floreis pratis comæ
Seu cultus herbarum capit?
Vtcunq; sit parantur illa commoda,
Quæ molliter curas fouent.
Et ò beatum,qui sub antiqua ilice

Liuentis

Liuentis expers ambitus.
Vel ſacra uatum curat, aut doctum otium
Curis ſolutior fouet.
Sic ille nil miratur æſtus principum
Nec ſceptra regum ſuſpicit.
Sed in uirenti detinetur gramine,
Et ſe reſeruat poſteris.

Ad Mariam uirginem.

O Diua celſo prædita lumine,
Quæ cuncta nutu ſidera temperas
Deſcende cælo
Nube reiecta
Adſis precanti, & Caſtalium melos
Cum thure ſacro ſuſcipias rogo,
Dum uota ſoluit
Carmine uates.
Suſcepta cælo diui parens nites,
Felixq; ducis uirgineos choros
Cui plaudit alto
Vertice Olympus.

Ad Auitum de innocentia uatum.

AEterna uatum pectora mollibus
Mulcentur auris. Nam cithara graui
Phœbus decorem Caſtalium inſtruit,
Vates uerendo pectore nobilis
Vel fata pandit aut tripodes ſacros
Grato ac perenni carmine concutit.
Non illum Auite plebis inertia
Aut inſolentes heu animi mouent:
Sed ipſe felix perpetuis bonis
Paret Camœnis, & placidam ſimul
Mentis quietem molliter occupat.
Virtuti amicus nil reliqua æſtimat.

Hunc

Hunc sæpe Pallas Gorgonis immemor
Secernit inter prata uirentia;
Et fronde sacra tempora uinciens
In alta passim sidera subleuat.
Qui mox receptus Pieridum choris
Depromit audax Palladium melos.
Sic æstuanti liber ab ambitu
Liuoris atri despicit impetu,
Vulgiq; luxum, & desidiam procul
Tutus relinquit. Namq; Heliconidum
Carmen beatis concipit auribus.
Quo fata rerum perpetuò uigent

Ad Faustum de Carolo rege Francorum, cum ad urbem tenderet cum exercitu.

Vid occupatum litteris urges tuis,
Frustraq; totiens flagitas,
Vt impotentis Galliæ fastum grauem,
Regemq; dicam Carolum?
Satis, superq; Fauste dedimus lacrymis:
Clademq; nostram luximus
Et ecce rursus additur malis scelus
Fouemus ipsi Galliam
Ac studio inerti opeis & omnem militem
Iungimus ad hostilem manum.
Irrepsit altum uirus animis Italûm:
Ac peruagatur latius.
Vides nefandis ut trahuntur odijs
Pleriq; Thuscorum duces?
Et dum uicissim fluctuantes dimicant,
Bacchantur in cædem suam.
Sed interim Carolus ad urbis mœnia
Cum copijs uictor agitur.

Audaxq; monstrat militi Romam suo:
Et comminatur patribus.
Intorquet hastam miles in flumen sacrum,
Patremq; Tybrim despicit.
O prisca uirtus, ô senatus Romuli,
An hæc uidetis Cæsares?
Vidi mouentem Maritos fasces Iouem
Et annuentem barbaris.
Quantum hinc malorum, quantum adest incendij,
Quantum cruoris effluet?
Pœnam rependet innocens Neapolis,
Virtutis immemor suæ.
Et occidet Aragoniæ clarum decus,
Sic Mars cruentus imperat,
Qui nunc feroces Galliæ turmas fouet,
Ridens inerteis Italos.
Graue est uidere Fauste, quæ fata imperant,
Veh tibi, caue Neapolis.

De Morando Hetrusco luctore cum Gallo.

Vocatus à Gallo Morandus ad luctam
Primùm modestè congredi recusauit.
Sed postquàm inertē hūc nominat furens Gallus
Illic resumens pristinum ferox robur
Hetrusca uirtus constitit gradu firmo:
Simul renudat horrida atq; setosa,
Membra ualentia latera atq; compacta:
Et pondus ingens grandium lacertorum,
Firmumq; robur, & acre pectoris uasti.
Mox in palæstram prodeunt minabundi.
Sed ubi uicissim nexibus cathenatis
Accensa uirtus excitauit ad palmam.
Subin Morandus comprimit reluctantem,

Vastaq; mole pectoris superstantis
Recuruat, ille inflexa colla contorquens
Et uicta brachia implicans. Iners robur
Luctante nixu dum nouare contendit
Victor Morandus, urget ac statim Gallus
Latè per antrum sternitur supinatus.

De suo amore in Glyceren ex poëta Anacreonte.

Vm sacrum Paphiæ deæ
Sertis cum roseis paro,
Et inter uiolas simul
Nectuntur candida lilia.
Raptim cum tremula face,
Atrox Idaliæ puer
In me sæuius insilit:
Et in præcordia ueh mihi.
Illapsus fremit & procax
Me flammis agitat suis:
Quo semper Glyceren bonam
Vesanis ignibus ardeam.

Nenia de obitu poëtæ Maruli Bizantij.

In perisse maximum uatem meum?
Num uera Philon nuncias,
Quid audio, quis ausus, indignum scelus,
Nobis Marulle te abstulit?
O ludicram spem uitæ, & ô dementiam
Mortalis impotentiæ.
Vt falsi inani detinemur gaudio:
Vanasq; iactamus preces.
Sed ô deorum imperium, & ô necessitas
Quæ ludis humanum genus:
Celsi tonantis insidens capite altius,
Superba uinclis æneis

Quæ

Quæ cuncta nectis, & potenti dextera
  Nostrum repellis ambitum:
En ipse cum meis repulsus uictimis
  Falso Marulle dixeram:
Viues beatos atq; candidos dies.
  Viues fauente Cynthio.
Sed ô sacrum pectus quis ille undantibus
  Te Cæcinæ lymphis dedit?
Quis ille nostris obstitit uotis deus.
  Contraq; tot meas preces
Audax negauit te mihi superstitem?
  O nullibi certam fidem:
An diua Nape filia potens Cæcinæ
  Marulle te mihi abstulit,
Numerosq; nobileis & entheum melos
  Dicauit undis gemmeis?
Sic te Marulle deseris dulcem chelyn
  Vatumq; carmen aureum?
Quis inter aptus gratias atq; ueneres
  Docte Camœnas inseret?
Quis nunc deorum laudem & omnigenum decus
  Cælestis aulæ concinet?
Quis fronde sacra cinxerit crineis suos,
  Regemq; dicit maximum?
Sed frustra inerti lacrymamus Næniа
  Quod arripit fatum potens.

De laude Fr. Gonzagæ principis illustrissimi Mantuani cum ad Tarrum contra Gallos dimicauit.

Quis beato carmine tam potens,
Tantumq; clara nobilis indole,
Aut dote rata polleat ingeni,
Vt hoc egregium decus

Cantare Italidum queat?
  Qui nuper audax uindice dextera,
Horrenda uictor reppulit agmina
Gallorum, & idem reddidit Italis
Antiquum imperium atq; opeis.
Salue ô presidium & salus,
  Tu solus author Barbariam luem
Visendus acri ferreus agmine
Repressti, & inter mille cadentium
Cædes, horrificas uirûm
Virtutis retines decus.
  Tu præpotentis gloria Mantuæ,
Tarrum cruentas cæde potentior
Ferrata sæuæ robora Galliæ
Perrumpens simul impetu
Obtruncas aciem hostium.
  Non aliter atrox diruit in Gethas
Gradiuus olim, cum clypeo graui
Oppressa Thracum fortia pectora
Contriuit miseris modis,
Sese constituens deum.
  Sic tu receptis arduus Italis
Vindex nefandi uincula seruit
Iniecta rupis, nec pateris tuos
Fidentes malè Barbaris
Seruire imperio truci.
  Hinc promerenti populifer Padus
Illapsus undis suauè uirentibus
Gestit perenneis reddere gratias,
Et gramen tenerum ferens
Acclinat capiti sacro.
Porgunt & Alpes candida brachia,

Possint ut alto uertice clarius
Summum tueri præsidium Ausonum:
Quo stat militiæ gradus,
Et firmum columen suis.
Lætare tanto Mantua principe:
Et dic quiescam sub clypeo Iouis
Donec licebit cernere sospitem,
Qui signa & ueteres opeis
Deuictæ Italiæ refert.

Carmen Charisticon ad Eridanum fluuium pro recepta salute cum in eum decidisset.

Vc affer Hile uictimas sacris lectas,
Pariterq́ thure a munera, & festas dapeis
Parem dicatum salubribus diem Nymphis:
Sanctecq́ colere maximum Padi numen.
Eridane salus, fluminum omnium princeps,
Nam te decoris & fluentibus Nymphis,
Velut parentem cæteri colunt amnes.
En cape dicatas ritè uictimas, uates
Quas pro recepta tibi salute persoluit.
Tu me cadentem mollibus tuis ulnis
Excepsti, & altis subleuas aquis mersum:
Madidacq́ ueste pressum, in herbidis ripis
Ac præuirenti reddis in solo tutum.
Salue bicornis alme Eridane, quem Phœbus
Sub luce clarè genuit inclytis undis.
Tu cernis alto uertice Hesperi sedem,
Solusq́ lustras ditia Ausonum regna
Tot nobileis urbeis, tot arduos monteis,
Et tot perenneis amnium simul Nymphas,
Decore grato, & commodis tuis ornas.
Quid hic uirentia nemora, & uagos saltus,

Fonteisq; dicam, & prata florea & colles?
Qui prominentes accolunt tuum numen
O quot perenni semine generas natos,
Qui te parente nobiles magis surgunt,
Proculq; uarias Italûm uident genteis?
Quantum renidet lusitans pecus lætum
Cum passim amœnis peruagatur in ripis,
Vt uesperi laboris optimi munus,
Distenta portet ubera ad pium quæstum.
Argenteo pisces colore fulgentes:
Per blandientis fluminis natant undas.
Illic gregatim congruunt Scari molles,
Qui præpotentum dapsileis struunt cœnas,
Et ponderosi confluunt aquis Mulli.
Lupusq; saltim ludit, & celer Mugil,
Quid hic minores piscium greges dicam,
Et agminatim promicantibus squamis,
Inter fluentes lubricum pecus riuos?
Vndosa Nais te accipit sinu blando,
Varioq; cantu, aura fauente permulcet
Totum lytea molliter tibi sternit:
Multoq; flore lubricum caput spargit,
Et inter herbas prænitentibus Nymphis
Iungit uirentia suauiter tibi labra.
Tu iure medium lumen obtines cæli
Et inter astra fulgidum nites sidus.

Monodia de Fortuna & eius uiribus.

Ortuna pollens imperio graui
In quemq; summis prædita uiribus
Ceu nimbus alto proditus à Ioue
Fastum potenti deijcit impetu:
Regumq; turreis pro nihilo facit.

ludit

Ludit procaci sæuitia, ut lubet:
Humana miscens instabili ioco,
Et nunc probatos improbat impudens,
Extollit audax obsequio leui
Tardos, inerteis, & fatuos simul.
Fortuna celso uertice prominens,
Sublimis alto constitit æthere:
Et cuncta ponens sub pedibus sacris,
Extrema primis percupide implicat.
Et prima rursus uersat in ultima.
Non lege certa conuariat gradum,
Nullíque seruat pollicitam fidem:
Sed urget omneis dira necessitas;
Nodóque stringens irresolubili
Nectit cathenam fati adamantinam.
Hanc nullus unquam dissoluit satis,
Torquentur omnes sub laqueo truci.
Magísque fortes, fortius opprimit:
Qui se extimarunt libera cernere
Deuincta sæuis pectora uinculis.

De Lacone saucio ex Græco.

Acon relicta parmula
Cum se uideret saucium
Cedentibus passim suis
Cruentus in bellum redit
Cyclopeóque adepto nobilis,
Inclamat ad suos statim
Adeste, quò decurritis?
Non sunt timenda uulnera,
Præstat mori, quàm cedere.

De Lu-

De Ludouico Sfortia principe clarißimo: qui proditus est per Heluetios.

Olim uigebat Sfortiadum genus,
Et præpotenti milite nobilis
Princeps & astu, & consilio fuit.
Qui nunc Heluetium dolis,
Vinctus nefanda compede proh pudor
Nequicquàm inerteis aduocat Insubreis,
Vt impudenter perfidus Allobrox,
Stringendum dedit hostibus.
An hæc sacratæ fœdera dexteræ.
Quid iura belli sancta refringitis?
O non ferendum flagitium insolens,
Quid culpam sceleri additis?
Non hoc decebat martia pectora,
Sed tuta nusquam est heu miseris fides.
Fortuna certis nescia uiribus,
Tutari ueterem gradum.
Cur tam procaci lubrica gaudio,
Gestis potentum uota repellere,
Et celsa diro concutis impetu,
Ne uirtus nimium sibi
Confidat: aut iactet proprium bonum,
Siquando summis pollet honoribus.
Tu nunc cathenas Sfortia principum
Immortale decus teris.
Circunligarunt undiq; barbara
Nodis reuinctum uincla tenacibus,
Ne possit ullo tempore liberum
Monstrare Italiæ caput.

Monodia de choro Sybaritico ex Græco.

Hæc uirtus Sybaritica
Per molleis choreas uago

Saltatu

Saltatu, & tremulis modis
Exercere iuuentam
Gradiuus ualeat furens
Non h*c horrida timpana,
Non uultu Cicones truci, aut
Sæuis Bistones armis.
Sed læti atq; hilares ioci:
Et molles ueneres simul
Inter delitias fluant,
Grato non sine luxu.
Sic poscit Veneris calor
Dum noster Genius uiget
Et blandas Charites refert:
Dulceis iungite amores.
Carpamus celerem diem,
Dum uitæ breuitas monet,
Et cantus teneri uocant:
Nil sub sole perennat.
Hic multùm sapiet sibi,
Qui magnos calices rapit
Vndantes ueteri mero,
Et se proluit auro.
Iam nunc ô comites boni
Inter grauida pocula
Certemus Venerem sequi &
Dulceis promere fructus.

Ad Bernardum Carapham de malis atq; calamitate Neapolis.

Ittantur ueteres tot quærimoniæ
Carapha, & lacrymis pone modum tuis,
Indulsti patriæ, dum licuit satis.
Sed frustra superos uocas.
Nam fatis trahimur, fata Neapolim

Vexari miseris cladibus imperant,
Et duo pariter seruitio premi,
Donec non alium queat
Regem Parthenope cernere maximum,
Qui clarum proprijs nomen honoribus,
Sublimis liquidum tollat in æthera
Et summum reparet decus.
Id quando acciderit, non satis audeo
Effari, siquidem non clarius mihi
Per sacros tripodes certa refert deus:
Nec seruat penitus fidem.
Quod si quid liceat credere adhuc tamen,
Nam læuum tonuit, non fuerit procul
Quærendus celebri qui properet gradu
Et Gallum reprimat ferox.

Monodia de laude Horatij Flacci poëtæ.

Lacce qui cantu nimium beato
Surgis, & molles teneris labellis
Dulce perfundis numeros, & aptè
Camina nectis:
Trade nunc primùm cytharam petenti
Quam tibi uates meritò sacrauit,
Filius summi Iouis, & soluto
Crine decorus.
Namq; tu doctis Charitas Camœnis
Iungis, & flauos peramica crineis
Colla delapsos Glyceres in alta
Sidera tollis,
Siue tu Martis clypeum potentis
Versibus sæuos referens Sicambros
Dicis, & claras acies Gelonum &
Cæsaris arma.

Siue

Siue Cyrros nemorosa saltus
Rura perlustras, tenueisq; lymphas
Tiburis captas, simul & uirentis
Gramina campi.
Liber exultas modulante plectro
Daulias qualis uiridi sub antro
Conspicit Phœbum, tenerosq; mulcet
Aethera cantu.
Siue crateras ueteri Lyæo
Impari sumis numero, & puellas
Inter & poscis iuuenes proteruo
Ludere risu:
Siue tu maius Satyros procaces,
Furta cum lætis agitare Nymphis,
Dum Venus dulci superante ludo
Spirat amores.
Blanda felicem, leuat aura uatem
Siue perlustrat Phaëthonta magnum,
Siue depressum uolitat per orbem
Præpete lapsu.
Nunc Iouis claros memoras triumphos
Et uagum Maia genitum per astra
Ritè labentem statuis decorum:
Laude perenni.
Sic per immensi caua templa cæli
Vectus audaci recreas Thalia
Cuncta, & insanos Veneris calores
Carmine mulces.

Ad se ipsum de perfidia Neæræ.

Rinite randem cum tuo mala prudens
Satis, superq; te Neæra decepit
Amata nobis, ut nihil magis posset.

Sed pone demum, pone tot malis finem:
Et quod periuit, perditum quidem ducas.
Sic ipsa forsan mihi Neæra, quæ tantum
Insedit olim, protinus relabetur.
Ergo ualebis ô Neæra, non digna
Tam certo amore, tamq; nobili cura:
Puella perfida, insolens, & ingrata.
Vale, uale inquam & alterum ut lubet sume.
Tu perfer, obdura, obstinatam habe mentem,
Resiste prorsus, & animi tui robur
Confirma, ut æquum & alma postulat uirtus.
Non cernis ut complura te cohortantur,
Et indies magis, magisq; te cogunt.
Vt æquitatem, & optimos colas mores.
Quo iure possis approbare te cunctis?

Finis libri primi

PETRI CRINITI
POEMATVM LIBER SECVNDVS.

Ad Ferrandum Aragonium Neapolis & Siciliæ regem inuictiss.

Rinceps chorusca lampade clarior,
Quem præpotentes Hesperiæ duces,
Et purpurati Romulidum patres
Ad iura imperij uocant.
Hinc ritè supplex te Calaber petit,
Et uota lectis concipit hostijs
Sacras ad aras, ut sibi te dei
Seruare incolumen uelint,

Hinc.

Hinc te ſupremus uiſere pontifex,
Omniſq; latè Lydia,& Appulus
Et deſtitutæ regna Neapolis,
Vnum te reuocant ſibi.
Quid differendo protrahis,& moras
Innectis ultra? quin age dum eſſedum
Inſcende felix, nec pudeat ſemel
Diuorum imperium ſequi.
Sunt plura, quæ te perpetuò monent:
Ne derelictam Parthenopen uelis.
Quæ te regente,& ſoſpite,non timet
Prælongas Venetum manus.
Nam tot procellis,tam uarijs malis
Vexata,tandem ceu ſibi redditum
Cælo parentem,& præſidium deis
Grates innumeras agit.
Nil differendum,quod ſuperis placet
Non fruſtra inertes concilio Iouis
Arcentur,& primùm adfore tempori
Virtutis precium fuit.
Abſolue tandem,namq; per Auſones
Et per uagantis gramina Lyridis
Latè patebit certum iter,& tuis
Iam ceptis Latium fauet.
Vulturnus undis lene fluentibus
Tollit decorum cæruleus caput,
Et longa ſupplex brachia porrigit
Antiquum repetens decus.
Olim tuetur te ſuperûm pater,
Sacroſq; crineis caſſide martia
Fecit uerendos,& triplici ſimul
Armauit clypeo latus.

Pridem cathenis ſubdita ferreis
Fortuna uotis obſequitur tuis.
Idemq; certis ſidera motibus
Portendunt penitus tibi.
Virtute tantum conficies tua,
Quantum nec alter milite maximo
Perficit unquam, te populi optimæ
Cuſtodem fidei colunt.
Tu ſigna Mauris rapta minantibus
Ferrande regum uictor Hibericas
Refers ad undas, hinc meritis adeſt
Immortale decus tuis.
Per te nefandæ frena libidini
Iniecta quondam ſacrilegum genus,
Bethis reſumptis legibus impiam
Euaſit ueterem luem.
Et uera ſenſim numine cælitum
Iam ritè diſcens, conſtituit pari
Nexu reuinci iuſtitiam & fidem:
Conſtantiq; animo tenet.
Te uidit atrox fulmina Cantaber
Torquentem, & ictu mœnia barbaræ
Confracta gentis, nam tibi pro ſacris
Pugnanti ſuperi fauent.
Per te reſurgit gens Aragonia,
Tu ſolus aucta per numeros ſuos
Virute princeps in ſuperas plagas
Aſcenſum facilem paras.
Vnus ſuperſtas maximè principum
Vindex futurus, numine qui tuo
Chriſti cadentem militiam regas:
Et pacem Italiæ feras.

Maiora

Maiora uirtus auspicijs tuis
Molitur ô rex inclyte: nam tibi
Nil denegatum, sic pietas meret
Et rarum fidei decus.
Tu perge felix, quò superi uocant:
Ferrande, & olim rapta fauentibus
Tot signa fatis dent animos tibi
Firmandi patrios deos.

Ad Marullum Bizantium de imagine & portento auaritiæ.

Vper Fesuleis (ut soleo) iugis
Mentem Lesbiaco carmine molliter
Solari libuit, mox teneram chelym
Mixto sub uiridi deposui, & gradum
Placuit ad urbem flectere.
Qua noster Medices, Pieridum parens
Marulle, hospitium dulce tibi exhibet:
Ac te perpetuis muneribus fouens,
Phœbum non patitur tela resumere,
Laurens Camœnarum decus.
Dumq; amnem meditor uisere patrium,
Qui Floram tenui proluit ambitu,
Ecce horrenda oculis heu facies meis
Raptim fumifico desiliens specu,
Immane monstrum constitit.
Cui sunt & manus & pectus ahenea
Et diris colubris implicitum caput,
Frons humana tamen lurida buxeo,
Pallore, & maculis squallida liuidis
Monstrabat insitam famem.
Tunc primùm pauido dirigui metu:
Et mens attonitis torpida sensibus.

Vnde

Vnde hæc obstupuit tanta lues foret,
Quæ sic tabificis noxia sordibus,
Vrbes & agros inficit.
Sed mox cum licuit cernere clarius,
Et dirum uideo prodigij scelus.
Agnoui cupidis implicitum uiris
Monstrum, qui misera solliciti fame
Nil præter aurum cogitant.

De Laude Consalui Ferrandi in uictoria Lyriana contra Gallos.

Quis reposti pocula Liberi
Depromit? aut quis nunc mihi uictimas
Cum thure sacro ritè puer parat,
Insignem ut referam diem,
Quo dux uigenti milite maximus,
Lyrim refuso sanguine Galliæ,
Vidit tumentem, gesáq; supplici
Porrecta in medium manu?
Heu quanta passim funera nobilem
Lucem sacrarunt, qua tibi maxima
Ferrande laus, & perpetuum decus
Partum est auspicijs tuis.
Tu macte princeps consilio graui,
Frenum receptis uiribus inijcis,
Gallosq; & astu, & uiribus occupans
Hostilem superas manum.
Victor & urges, testis adest cruor:
Testisq; & omnis Gallia, dum tuum
Mirata forti pectore militem,
Hispanum subijt iugum.
Quantus triumphus, quæ statuæ tibi
Debentur? ô si nunc meritas queam
Cantare laudes principis, & pareis

Aptare

Aptare ad numeros chelym.
Sic eſt, uolenti nihil homini arduum.
Quem firma uirtus extulit, inuium
Nullum relictum eſt ingenijs iter,
Quis cælum petere eſt datum.
Ferrandus armis, & ſapientia
Præclarus, ut qui Marte potens acri
Deiecit arceis funditus, & ſibi
Aeternum ſtatuit decus.
Non antè quiſquam tam celeri gradu
Oppreſſit hoſtem uictor, & impiger
Munita certis oppida uiribus
Aſtu perdomuit ſuo.

Ad Phoſphorum contra inſolentiam principum.

Vicunq; in aſtra tendit, & ſequi uelit
Virgam decoris aurei:
Declinet aulam, & æſtuanteis purpuras:
Frontem tyranni deſpuat.
Quid tam ſcelestum, quin ſibi arroget impudens
Libido nequam principum?
Non ſentis impotentis ut faſtus animi
In quemq; ſæuit optimum.
Extollit audax perditam uecordiam:
Fouetq; primum noxios.
At obſoleto mœret indignum nefas
Vbiq; uirtus pallio:
Et in remoto deliteſcens angulo,
Modeſta ſecum muſſitat.
O ludicram ſpem uitæ ô dementiam
Mortalis impudentiæ,
Vixi tot annos alea infelix graui
Nec datur adhuc quies malis,

Quid contra inermem comminaris acrius,
Inanis est uictoria?
Gradum tuebar hactenus pro uiribus
Non immemor natalium.
Satis superq; constat exemplis meis
Quantum tibi nunc arroges.
Sic acta fatis uirtus aduersantibus.
Animo resistit arduo,
Et obstinata mente, defendit gradum,
Nescitq; uicta cedere.
Ego interim Phosphore quietus uixero,
Miserq; dicar, non reus.

Ad Angelum Cyprium. quòd in lyricis canendis praestet.

Vm sacris uigilas Palladis, & tuam
Illustrem repetis chelym,
Inter Pieridum choros
Quis te nobilius canit?
Nil miramur enim si ueteres Cyprus
Igneis, ac teneras simul
Per te nequitias refert:
Cui se tota Venus dedit.
Amissum reuocas Castalium decus,
Nec te carmine Lesbio
Sabina exuperat fides,
Seu cantas tenerum melos:
Seu te detineat Naenia funebris,
Mirum est, quàm facilis fluat
Inter delitias lepor:
Et fint ad Genium omnia.
Seu tu floriferam concelebras Paphum:
In qua saepe hedera sacros

Dum

Dum ludit pedibus Dryas:
Crineis præuiridi ligat.
Tu reddis Veneria percalidum bonæ
Suaui çeston amaraco.
Quo tactus superûm pater
Formas omnigenas subit.

Ad Bernhardum Carapham Neapolitanum.

O Me beatum, qui æstuantis æquoris
Tantos peregi turbines,
Qui dissidentibus tot austris cymbulam
Non penitus infregi meam.
Non Scylla, non Charybdis hactenus minax
Me mouit usquam de gradu,
Sed ipsa uitæ ratio & antiquum decus,
Mentem excitauit acrius.
Defleuit olim, meq; præreptum sibi
Testata Syren questubus,
Sic ipse tandem mille post curas graueis,
Ac tot peracta incommoda,
Te præmonente Palladis munus sacrum
Summis capessam uiribus.
Tu me Carapha suscipis molli sinu,
Doctisq; mulces cantibus.
Debemus ergo muneri pareis tuo
Laudes & æquè gratias.

De uirtute Ioannis Andreæ Lamponiani tyrannicidæ.

PArabat olim sacra Bruti manibus
Antiqua uirtus Italûm,
Ac fortè lectam dum rependit hostiam
Marti dicatam uindici,
Frontem retorsit illico ad acreis Insubreis
Mirata fortem dexteram,

Quid (inquit) hoc tandem uideo? quo euocor?
Valete Brutorum sacra.
Hic noster est alumnus, ô certum decus
Vindex nefandi criminis.
Qui tam cruento acinace ferox indicat
Sparsum tyranni sanguinem.
Vt spirat audax in tyrannicum scelus?
Verè est alumnus hic meus.
Aliæ hostiæ, nouæ parentur uictimæ,
Quis alta surgat indoles.
Quod siquis improbos tyrannos eijcit
Aut odit insolentiam,
Litare debet mecum, & hanc lucem sacram
Seruare centum uictimis.

Ad Phosphorum de fugiendis malis, quæ in amore sunt.

AMoris æstus atq; amantum insaniam
Siquis sequatur Phosphore:
Idemq; dicat esse multò gratius
Amore captum uiuere.
O quàm nefasto ludibundus poculo
Sensim uenenum concipit?
Quietis expers anxiam mentem gerit,
Et ardet ambitu leui.
Nunc plenus aura uota despectat sua:
Falsoq; trahitur gaudio
Nunc insoleus contemnit infameis notas:
Aut pallet ignauo metu:
Vel impudenti contumax audacia
In omne proruit scelus:
Non feruet æquè sub Sicanis montibus
Vasto receptus in specu

Gigas

Gigas nigrantes horridus flammas uomens,
 Quàm amantis æstuat animus:
Et huc, & illuc peste succensus graui
 Inclamat heu diras faces.
Vt ardeo infelix, ut in præcordia
 Desæuit hoc incendium.
Ego nefandis liberum caput malis
 Nobis tuendum Phosphore.

Ad Thomam Fuscum de malis & incommodis suæ ætatis.

DVm mecum repeto, quàm fuerit grauis
Fortuna Italidum, & quàm uarius cruor
Infecit miseris cædibus Ausones:
Heu mens, atque animi cadunt.
 Exactum uideo Fusce decennium:
Quo Martis fragor, & dissidium potens
Vexauit Latium, sic studium mali
Excreuit magis in dies.
 At nos Pieridum (quos retinet decus:
Et mollis tenerum carmen inertiæ)
Nil ultra facileis credimus affore:
Inceptis grauibus deos.
 Nam cui tam rigidum est pectoris ænei
Robur, quin pauidis sensibus excidat
Dum tantam uideat diluuiem, & truces
Instare Italiæ duces?
 Atrox sanguineam substulit ægida
Bellona, & celeri uecta petorrito
Instruxit Morinum in prælia militem
Præditis agitans minis.
 Heu heu iam strepitus classica Barbari:
Et iuncta horrisonis timpana cornibus

Ad cædem uariam sæuius intonant.
O quantus cruor effluet?
Quantum Mars Gethico sæuiet impetu,
Inter mille neces: namq; ualentibus
Pugnabunt acies undiq; dexteris,
Nec fortem referent gradum.
Implebunt Latium sanguine Martio
Reges Hesperij, sic libitum Ioui,
Qui diram imperio non reuocabili
Fatorum seriem trahit.

Ad Marullum Bizantium de improba mordacitate Zoyli tardipedis.

Dhuc Marulle tardipes meus uiget,
Nec ponit improbas minas.
Liuescit usq; quaq; & impudentius
In quemq; sæuit æstuans
Superbienti timidus insolentia
Despectat humanum genus
Omnesq; liuidis inurens morsibus
Vbiq; uirus proijcit.
Non parcit ullis, & uocari Zoylum
Lætatur infandum scelus.
Et quod minus ferendum, ut olim dixeras
Ceu trimulus puer sapit.
Idem retorto crure tardipes meus
Turpiq; facie fœdior,
Satis nefandi pectoris luxum grauem,
Et impiam mentem probat.
Hæc pestis est Marulle nostri sæculi
Non illa, quam procul fugis,
Licet relinquas patrios demum lares,
Aut Galliam tuam petas.

Seu

Seu te per undas Rindacus uidet suas
Vbiq; te tamen occupat.

Ad Paulum Candidum de mutua beniuolentia.

Ondum Pieridum ritè canens melos
Aptabam fidibus barbiton aureum,
Cum tu Paule tuis blandiloquens modis
Doctam sollicitas chelym.
Nec fers me nimia segnitie uagum,
Culpam nequitiæ iungere desidi,
Quin ultro reuocans ingenium potens
Admota extimulas face.
Ergo Lesbiacis ad cytharam modis
Concordem referam nunc Genium tibi:
Iunctamq; unanimis pectoribus fidem
Quam nulla imminuet dies:
Non sors asperior rebus in arduis,
Non liuentis iners inuidiæ fames
E certo poterit uellere eam gradu.
Sed firmam statuet magis.
Felix ille nimis, nec superis minor,
Cui tantum liceat carpere commodi
Aeternumq; bonum: nam quid adhuc datur
Sperari melius fide?
Non hæc iura animi fallere cogitat,
Nec uult officijs cedere maximis,
Sed certum columen protinus astruens
Nil non perficiet libens.
Sic nos dum liceat ritè fidem sequi,
Condignasq; refert certus amor uices.
Tam sacra ingenij fœdera candidi
Seruemus facili deo.

Ad

Ad P. Misenatem Patritium Venetum.

Alue ô præsidium meum perenne
Misenas Veneti decus senatus:
Cui dulcis tenero lepore Syren
Frequens mollibus insidet labellis
Quid agunt ueteres mei sodales
Facunda Aoniæ cohors Mineruæ?
Aldus, Phosphorus, & comis Nouatus.
Quid Bembus lepido disertus ore?
An rem nunc Venetam probus gerendo
Præclari superat gradum parentis,
An blandas Charites in antra ducit?
Et dulceis pariter mouet Camœnas:
Quid Fuscus? Placidusq́ Donnulusq́?
An illos agitat ferus Cupido?
Et dum per teneros subinde sensus
Proserpit tacitæ libido flammæ
Mendaci nimium trahuntur auræ?
Rescribas mihi num bene ac beatè
Cum suis ualeant satis puellis.
Ego autem ut potero hinc pedem mouebo:
Omneis ut pariter meos reuisam,
Qui passim Venetis fouentur undis.
Iam libet facilem parare dextram
Qua certam penitus fidem rependam:
Et per suauia mille mutuosq́
Complexus ualeam uicem referre.

Nænia de obitu Ioannis Pici Mirandulæ uiri clarissimi.

Vm finem assiduis ponere lacrymis
Sperabam, & miseris reddere sensibus
Tandem præsidium, ecce aliud heu nouis
Crescit funeribus malum.

Nondum

Nondum præteritæ uulnus inaruit
Fortunæ; en iterum nænia lugubres
Deposcit numeros, nec spacium datur
Solandi miserum caput.
Expectanda dies scilicet omnibus,
Qua filum digitis inuida ferreis
Perscindat Lachesis namq; perenniter
Humano generi dolos
Mollitur, neq; uitam meritis refert.
Sic est cum tremuli sese oculi exerunt
Primæuamq; auidi percipiunt diem:
Tum sanè incipimus mori.
Et quid tantopere, aut tam cupimus diu,
Quin ultro pudeat: quod semel assequi
Permissum fuerit, non minimùm facit
Qui fatum sequitur uolens.
Hic se tabifico liberat ambitu
Viuendi, & facili pectore in ultimum
Seruat se interitum, nata etenim omnia
Naturæ imperio cadunt.
Sic tu Palladiæ dum sapientiæ
O Pice inuigilas, & pariter cupis
Intento nimium pectore consequi
Virtutis precium bonæ:
Florentem uiridi deseris indolem
Aetate, & superos ante diem petis.
At me tristities, & lacrymæ graues
Posthac perpetuò manent.

Iambicum carmen contra uiperam

Bi est perustæ frontis impudens scelus?
Vbi retorrido colore uipera?
An sic inertem concipit tandem fugam,

Pariterq́ uanis comminatur sibilis.
Sed siste, quid frustra paras tesurgere?
Et implicatis nexibus resistitas?
Consiste tandem, an audis æneum sonum?
Notasq́ sacras carminum ualentium?
Simulq́ falceis æneas cum uitulis
Passim reuictas uiperinis nexibus,
Iam nunc misella deuomas pestem grauem,
Virusq́ mentis improbæ teterrimum.
Quo me tot annos morsibus ueneficis
Credis notatum, sed age penitus euome,
Euome nefandum tabem inertis pectoris.
Sed euomit tandem, bene est, ô quæ lues?
Proh summe Iuppiter, quid hoc cerno amplius?
Quantum ueneni fundit at tetrum scelus?

Ad chelym suam.

Alue dulcis amor chelys
Quæ reddis tenerum melos,
Et quæ flectis ad oscula
Ceruicem Glyceres bonam
Vt spiras Veneres & Charites simul.
Te Cyllenius aliger
Inter fulgida sidera
Visendam meritò tulit
Quo ritè ad numerum uelis
Nobis summe parens mitior affore.

De choro Laconico per pueros iuuenes, & senes ex Græco.

Pueri.

Iuemus pueri, sed nunc puerilibus annis
Lasciuire iuuat, tenerosq́ admittere lusus
Dum uacat, & molleis agitare hos possumus ar(tus
Mox ueniet tēpus, nobis cū crescere uires
Incipient,

Incipient, longeq; graui torquere lacerto
Spicula, & audaci fortes confligere bello.
Ergo agite, ô pueri melius sperare licebit
Si modo adoptatam dabitur creuisse iuuentam.

Iuuenes

Viuimus ô iuuenes iuuat his florentibus annis
Viuere, & in cunctis animos præbere uigentes.
Nunc licet egregios uitæ decerpere fructus,
Et pariter claris uirtutem extendere gestis.
Mox dabitur tempus, cum iam languescere uires
Incipient, tremulisq; cadent membra omnia neruis
Ergo agite ô iuuenes præsentia carpite uitæ
Munera, & ætatem penitus seruate uirilem.

Senes.

Viximus insignes olim, dum tempora robur
Auxerunt, simul atq; animi uiguere potentes,
Nunc senio affecti, uix languida membra mouemus;
Nec licet infirmos quicquàm sperare per annos.
Non procul à miseris senibus mors imminet atra,
Nec etenim cunctos æquatis uiribus urget.
Ergo agite intereà funestas pellite curas:
Et senium aprica foueamus molliter aura.

Ad Ianum Sotherinum de fugienda desidia.

Iane Aonium qui retines decus:
Et uirtute animi atq; egregia indole
Præstas, & proprijs surgere honoribus
Condignum reputas tibi.
Hoc te præcipuè commonitum uelim,
Vt turpem caueas desidiam, & procul
Molleis illecebras, & uarios dolos
Ceu dirum fugias nefas.
Nil mortale genus tam grauiter premit,

Nec tantum miseris urbibus obfuit,
Quantum degeneris torpor inertiæ,
Ac luxus nimium fluens.
Rex olim Assyrius dum muliebriter
Seruit flagitijs languidus improbis,
Imbellemq́ colum, & stamina protrahit,
Extinxit patriæ genus.
Inuictum Hannibalis robur, & arduo
Virtus imperio dum ualuit ferox,
Per cædeis uarias perculit Italos:
Et sæuum imposuit iugum.
Romanasq́ aquilas matre potens fero
Fecit purpureas sanguine consulum.
Sed mox degeneri mollis inertia
Fortem deseruit gradum,
Vt qui fœmineis captus amoribus,
Inter blanditias & Veneris iocos
Serò congemuit cum fremitu graui,
Probrosam reputans fugam.
Nam quid Romulidum præcipuas loquar
Vireis? & decus? & militiam grauem?
Nil præter nimium desidiæ scelus
In præceps penitus dedit.
Tum primùm pauidi pernicies mali,
Tam dirum ac uehemens progenuit nefas,
Quo nomen Latium, pilaq́ cæsarum
Duxerunt miserum situm.
Sic uirtus Italûm protinus occidit
Armatusq́ sua cum trabea deus
Amisit fidei præmia bellicæ
Romanum fugiens solum.
Tu Iane intereà dum teneris uiget

Annis ingenium,& firmus adest calor
Erectum teneas in superos gradum,&
Virtutem sequere ut facis.
Sic me Pierijs ritè sacrum choris
Vatum constitues,& pariter tuum
Praeclari genium pectoris arduis
Aeternum statues bonis.
Et iam laeua monent omnia,nobilem
Exortum è patrio semine palmitem
Cuius fronde noua,& frugibus aureis
Exornet sobolem decor.

De Lacone in bello occiso ex Graeco.

Traiectus hasta pectus infensa Lacon
Cruentus in bellum ruit,
Ac dum inter arma & hostium fertur neces
Tandem peremptus concidit.
Hunc postquàm amici collocant mesti rogo:
Augentq; funus lacrymis.
Miratus hanc inertiam parens (ait)
Abite non prorsus uiri,.
Abite procul,ô patriae quondam genus:
Olim Lacones uiximus.
Quid uos inertes impios luctus datis?
Hic natus est meus & Lacon.

Contra uiperam ueneficam anum.

Quando licebit uiperae diram luem:
Et implicatum Thessalis malis scelus
Videre tandem sedibus Proserpinae
Foedum cadauer inuehi ô laetum diem,
Quantis ubiq; te colemus uictimis.
Nam uieta,passa,rancida & silicernium est.
Proh quanta feruet in senili pectore

Tabes malorum, quantus æstuat furor?
Seu cum potenti sæuiens incendio
Perurit atro delibuta sanguine
Fœdatq; turpi cuncta contactu nocens
Vidi ipse, uidi, cum tumente gutture
Inflata carmen mussitares Colchicum,
Sectos & ungues implicares crinibus,
Et hæc in æneum referres cantharum.
Ter inspuens, ter cæreas imagines
Deflexti ad ortum subrubentis Cynthiæ.
Quid illa referam? quæ negare non potes,
Cum dissipas reconditum puluisculum:
Sacrumq; retro conuolutas turbinem,
O quàm calescit uiperæ dirus cruor.
Credo hanc parentem unam esse laruarum omnium
Lamiamq; maximam faces cum surpuit
Sic turbat atrox luridas sedes stygis
Ac torua torquet tartarum uultu truci.

De fugiendis ingratis.

INgratus est uitandus ut dirum scelus.
Nil cogitari pestilentius potest,
Nec esse portentosius quicquàm puto.
Ingratus aut malefacit, aut malè cogitat,
Sibiq; tantum, parcit alijs detrahit,
Et odit omnes, qui bonis benefaciunt.
Ingratus est audacior, quo nequior,
Et impudens ad omnia scelera trahitur,
Audaxq; cuncta semper in peius mouet.
Ingratus est seminarium scelerum omnium,
Hinc est auara mens, & animus perditus,
Hinc fastus impotens, & ambitus grauis.
Ingratus hoc unum benefacit, cum perit.

Nam

Nam tellus ipsa fœdius nihil creat
Portentum id omnium est habendum maximum.

Ad Phosphorum de ponenda mœstitia & Curis.

Vid te tam crucias Phosphore? non proba'
Istam mœsticiem, nec lacrymas graues
Olim cum cythara Cynthius aurea,
Cernis, quàm teneris instar amoribus,
Et blandas recolit delitias Venus,
Seu poscit choream, seu repetit merum.
Quod si petulans Lydiæ despicit,
Nec flammas ueteres sentit adhuc procax
Firmatamq; diu dissoluit fidem,
Nil est quod metuas, sic Veneri placet.
Assume aonium Phosphore barbiton:
Dilectamq; chelym carmine Lesbio
Reddas Pierijs percelebrem choris.
Irrepit senium uetacito gradu,
Aetatemq; bonam protinus occupans
Morbis assiduis deterit indies.
Olim te uolucris commonuit decor:
Et dulcis Glyceres improbitas bonæ
Quantum conueniat ludere, dum uacat.

Ad Marullum Bizantium, quòd relictis musis à Ne: id detinetur.

Ridem relicta Pallade
Amoris hausi poculum,
Et me Cytheres militem
Delegit in castris suis.
Marulle quid frustra mones?
Vt sacra Phœbi prosequar?
Et ne Camœnis asseram.
Libet uocanti Cypridi

Parere,

De natali Musarum.

PAuete linguis posteri,
Non ante dictum uatibus
Cantare carmen molior.
Sacris receptus delubris
Apollo nunc spirat deus,
Procul prophanos pellite
Arcana dum fiunt sacra.
Adeste uati cælites,
Debetur hic Musis honor
Quem festa rettulit dies,
Pro quo tot annos pallui.
Lux hæc decora claruit
Dicata priscis uatibus
Qua molliter gratum melos
Aeterna protulit chelys.
Lucina ridens adfuit,
Et crine Phœbus aureo
Vocauit ad certos modos
Selecta cæli numina,
Tum læta substitit Cypris,
Et candido uultu Charis
Induxit almis cantibus
Vt uos sacraret ætheri.
Sed & deorum maximus
Et optimus rerum pater,
Vos fouit ulnis mollibus
Interq; mille suauia
Læni decenter spiritu
Deduxit ad sacrum nemus,
In quo uolantis Pegasi
Liquor perennis effluens

Ccc Nitescit

Nitescit undis gemmeis.
Hic collocatas primitus
Dulci repleuit nectare:
In altaq; iussit sidera
Secum uolare protinus
Vnde entheum fluxit melos:
Et grata Syren aurea
Refecit orbem Nænia.
Vobis Camœnæ uiximus:
Vobis perennes gratias:
Sacrumq; carmen reddimus:
Seruate dum licet precor
Deuota uobis pectora
Seu grata Delos detinet
Seu Cynthius pulcher uocat.

De potestate amoris.

Vm tenet dulcem Venus alma Cyprum:
Et puer curas mouet æstuantes,
Cum subis blandos Erato calores
Dic age carmen.
Dic ut in summis uiget ignis astris
Et per obliqui uariata limbi
Signa decurrens fouet alma totum
Ritè uoluptas.
Manat ex alto uagus ardor igne:
Atq; diuina calefactus aura
Transmeat cælum uolitans & urit
Aequora lapsu.
Legibus certis superos reuincit
Colligans motu celer inquieto
Ima cum summis, & amica reddit
Aethera terris.

Mollit Hircanæ fera corda Tygris
Mollit & toruæ rabiem Leænæ:
Hinc Libissini pariter colubri
Sibila ponant.
Flectitur tauri furor iniugati:
Feruidus duris agitans rubetis,
Sentit hunc ignem quoque sæuientis
Impetus apri.
Ponit & miles Morynus rigorem
In tuis pugnans Ericina castris:
Et calent Scythæ genus efferatum ad
Cypridis ignes.
Arma deponunt Cyconea feroces:
Horridam Thraces aciem relinquunt,
Vt tua possint agere in palæstra
Diue Cupido.
Aequor undosum calet igne sacro:
Lusitant pisces per aquosa furta,
Perque Neptunum iaciunt gelatum
Pectore flammas.
Astra diffusos referunt nitores,
Cum Venus blando reserare risu
Solis excelsi iubar alma poscit
Nube reiecta.
Blandius spirant Zephyri calentes
Dumque te sollers Orythya quærit
Frigidus pennis Boreas niuosis
Suscipit ignem.
Immemor belli galeam recusat
Baltheo sacræ Veneris recinctus
Diua te poscens, & amica libat
Oscula Mauors.

Quicquid in terris generatur ullis
Diua ridenti creata alma uultu
Et fouet gratos Cytherea fœtus
Lampade ſacra.
Germinat tellus, ſaliunt fluenta
Frondibus lætis ſyluæ uireſcunt:
Proferunt pictos uariata flores
Rura nemusq́.
Siquid aſpectu celebratur almo:
Siquid & gratum retinet decorem:
Illud in primis tibi diua paret
Non ſine riſu.

Ad Nouatum de inſtruendis adoleſcentibus in re militari.

Arùm Nouate conſulis
Veris nepotum laudibus:
Qui dum ſeneſcis molliter,
Et otio indulges tuo
Præſtare credas liberis,
Si diſciplinas calleant
Quibus tot annos excubas.
Sed hoc ineptè perficis
Deceptus exemplo tuo,
Imbellis eſt ætas ſenum
Nec apta rebus arduis
Sinas iuuentam ſtrenuæ
Seruare uirtutis gradum,
Et inter arma nobilem
Et galeam & enſes martios
Tractare dum uires ualent.
Hethruſca qualis indoles
Ferox potenti dextera

Lares

Lareis tuetur patrios.
Sic ille pugnat acrius:
Nec horret hostiles minas.
Qui ætate sub prima potens
In arma miles prosilit,
Interq́ tela feruidus
Florem iuuentæ deterit.
Sic alta surgit indoles
Virtus perusta solibus
Inter cruenta uulnera
Virescit indies magis:
Sequuntur ignauos probra
Cum terga uertunt desides:
Nec stare sub dio queunt.
Nouate non satis decet
Acrem iuuentæ spiritum
Torpere molli inertia:
Aut implicari fœnore.
Namq́ hoc habet Florentia,
Censetur ille maximus
Qui fœnus addit fœnori
Nummosq́ plures congerit:
Vt diues in foro queat
Se purpuratum uendere.
O noxiam mentem uirûm
Quos in legendis numulis
Tam dira peruasit fames:
Ego hoc solutus crimine
Summis capessam uiribus
Insigne uirtutis decus.

Monodia de saltatione Bacchica.

Radiuus ualeat pater,
Et sæuus galeæ sonus.
Huc adsint nemorisseque:
Nymphæ cum satyris leues
Adsint nysigeni simul
Adsint & caua cymbala,
Et cornu graue m ugiat,
Tollite quisq; pedem.
Iam curæ ualeant graues.
Non hic fluctisonans tridens
Non toruæ resonent tubæ.
Sed gratus lepor, & charis
Et Cromys & Hamadryas
Mnasyllusq; rubens genas:
Et fortis temeto Lyas
Et nudata lacertulos
Melite & Canace soror:
Lasciuiq; pedis Dryo
Pronis in Zephyros comis
Ad numerum canite.
Omnes nunc animis pares
Et saltu & tremulis modis
Dicamus bone uitifer
Thyrso & palmite nobilis:
Tu uictor Semeleius
Summi progenies Iouis
Incingens hædera caput
Auratas agitas comas
Perpetuoq; cales.
Tu rex Euthie Bassareũ,
Tu Brysseus Hyalysus

Liber

Liber Nyctileus uagus
Nyseus, Bromius, facer
Tu sternis ferula graui
Fratres terrigenas potens.
Nam uictrix tua dextera
Exemit superos metu,
Et firmum statuit decus
Vincere cum libuit.
Salue Bacche diespiter,
Nos te prosequimur ducem:
Nos ultrò anguigerum caput
Bacchantes agimus Leues.
Tu nos Thyrsigeras iubes
Vatem Threicium statim
Diuulsum uarijs modis
Iactare exanimem feris.
Per te semper inest calor:
Tu depellis inertiam,
Tu cunctis meritò imperas,
Imperiumq; tenes.

De suo amore in Glyceren.

Vò me nunc trahitis Pierides bonæ
Vrit me Glyceres grata proteruitas,
Vrit perpetua blandus amor face,
Et seuus premit indies.
Olim dum licuit liberius loqui,
Tum nostris laribus Delius affuit:
Nec frustra trypodas concutiens sacros
Excepi Clarium deum.
Heu quantum intepuit Pieridum calor:
Et uatum celebris cura nec amplius
Permissum uiridi dulce sub arbuto

Audire

Audire Aonidum melos.
Non ſum qui fueram, ſic uoluit puer
Qui duras laqueis molliter implicans
Ceruices teneris addit amoribus
Luctus, & lacrymas graues.
Me pridem Glycere ſurripuit mihi
Dum uultu petulans & lepidis iocis
Furtim blanditias inſerit aſperas,
Et ſe difficilem negat.
Decantare iuuat bellica Cypridis
Arma, & perfidiam cum lacrymis grauem.
Seu me detineat carmine lydio,
Seu uexet Glyceres decor.

Palinodia ad Næuiam de ſuo amore.

Dſum reſumpto ſeruitutis uinculo,
Totumq́ me dedo tibi, pœnam irroges,
Nil deprecor, nil uſq́ pœnarum abnuo
Non ille qui hactenus, recanto Næuia
Recanto, ſupplices & offero manus
Quodcunq́ iuſſeris paratas ſoluere.
Succendor, uror, ardeo, totus miſer.
Non æquè flammis ardet æſtuantibus
Atrox ſicano conditus Gygas ſpecu.
O ante dedicata Muſis pectora
Vt igne ſuccenſi cruoris æſtuant!
Tuus reuertor parce parce ſupplici.
Cantare laudes ordiar primum tuas,
Et expiatus entheis uates ſacris
Te te perennem dedicabo poſteris,
Sic tu pudica uirgo, tu meum decus
Tu celſa uinces ſidera ſacro lumine,
Clarumq́ nubilans face tua cynthium

Cælo

Cælo refulges candidum & uerum iubar.

De Tarchonte & statua ultrice hostis ex Græco.

Armoream effigiem Tarchon cũ cerneret hostis
Substitit & niueam despuit in faciem.
Protinus & gladium stringens quem fortè
Incipit inuisum sæpe ferire latus.
Sed statua indignos seu si pernosceret ictus
Paulatim è proprio concidit acta loco.
Et simul infensum dum prona inclinat in hostem
Contriuit miserum certa ruina caput.
Sic pietas diuûm sceleratæ conscia mentis
Substinuit partes uindicis & statuæ

Ad Ianum Epidaurium de suis studijs.

I quid carminibus suis
Vates fatidici ualent
Non frustra Aonidum sacra
Tam sollers colui hactenus.
Vt primum licuit mihi
Voces threicias sequi,
Deuoui teneram chelym
Castis Pieridum choris.
Me phœbo comitem dedi,
Is uultu facili probat
Quam tolluntur ad æthera
Qui doctos tripodas colunt.
Hinc uates uigeo & deis
Pergrata est pietas mea,
Erectiq; animi indoles,
Et rarum fidei decus.
Nouit Melpomene satis
Quantum carmine Lesbio
Ac molli ualeam ioco

Interludere uirgines.
Seu dicam Veneris dolos
Et per dulcia suauia
Ceruicem roseam sinu
Susceptam Glyceres meo.
Non spernet liquidum melos
Annorum series grauis:
Nec mi defuerit s..cer
Inter Phœbicolas locus
Vixi gratus Apollini
Excellens cythara breui,
Et iam canities subit:
Quæ nostrum senium refert.
Nil me flexit adhuc, neq;
Cultorem solidi boni
Mouit de ueteri gradu
Syren cum teneris dolis.
Sed me per superos Clyo
Sublimem tulit, & simul
Cinxit frondifluam mihi
Mixto præuiridi Comam.

Ad Neæram ex epigrammate Platonis philosophi.

Vm te Neæra suauior,
Gratumq; florem spiritus
E semiulcis suauijs
Per mutuas uices traho:
Tum mi labella pressula
Tenello amore saucia:
Animam tenere gestiunt.
Ne se relinquat protinus:
Tuisq; labris mollibus
Decepta dulci suauio

Sensim

Sensim reperto transitu
Labatur in pectus tuum:
Et dicat esse gratius
Seruare tam bonos lareis
Tecumque semper uiuere.
Vbi alma Cypris incalet
Blandusque germinat lepor
Et grata lusitat charis.
Quod si Neæra aduenerit:
Vt igne amoris percita
Animula mea misellula
Me linquat in cœtu osculi,
Et me relicto transeat.
Remitte quàm primùm potes,
Et redde mi uitam precor,
Vt seruiam semper tibi,
Fidemque firmam comprobem

De se ipso.

Vrum nefandis accumulent dolis,
Regumque magnas diuitias sibi
Quærant inerti solliciti ambitu
Qui fœnus repetunt graue.
Nil me potentum sceptra minantia
Possunt uerendo flectere de gradu
Virtutis almæ, nil animos mihi
Vestes Attalicæ mouent.
Securus antrum Pieridum uagor:
Et Phœbo amicus leniter arduas
Perlustro ripas, dum Glycere uocat
Et Nymphæ saliunt leues.
Non me caduci sanguinis extulit
Proles parentum, uertor in alitem
Dulcesque cantus, & tenerum melos

Demulcent liquidum æthera.
Terras relinquo, me iuuat arduo
Cælo receptum per superûm choros
Sensim uagari, iam uolito altius
Dum Phœbus celebrem gradum
Affectus almo carmine contrahit.
Nunc ad Sicambros seu libeat Scythas
Spectare sæuos, & pariter leui
Instructos iaculo Dacos.
Idemq; pennis Pegaseis feror
Vsq; ad Britannos, & Morynum trucem
Nec non procellæ littora Caspiæ
Præter conspicio uolans.
Nullum Camœnis est iter inuium
Cælum beatis auspicijs petunt
Sedesq; summi sub pedibus Iouis
Olim constituunt sibi.

De sua ægritudine & imminenti obitu.

Il est quod ultra sit licitum mihi
Sperare tandem, nil medicæ manus
Ex imminenti me miserum rogo
Referre incolumem queunt
Et iam medullis æstuat intimis
Accensa bilis, nec patitur meo
Vnquam dolori finem aliquem dari,
Sed uexat magis indies.
Obducta frontis lumina, per genas
Delapsa tetra cum macie cutis,
Et destitutæ mentis inertia
Instare exitium monent.
O quantum inanes illecebræ anxia
Passim uirorum pectora distrahunt?

Quantaq́ rerum mole perææstuat
Humani generis lues?
Quàm sæpe dixi martia principum
Cantabo gesta, & sæua per Ausones
Gallorum ab altis alpibus agmina
Educta in Latios duces?
At nunc parato funere frigidus
Per membra sudor labitur, & meum
Flammis cadauer ritè puer sacris
Iam componere destinat.
Et Cypri odores, thuraq́ mascula
Inferre lectis ossibus, & leui
Cum rore lymphas spargere, quo sua
Reddatur cineri quies.
Ergo sub annos præuirides mihi
Soluetur atro sanguine spiritus?
Nil est reluctandum superis, libens
Quod fata annuerint sequor.
Non ille cuiquam flebilis occidit:
Quæ uitæ honestas, & fidei decor
Inter sacrarunt numina cælitum,
Expertem grauis ambitus.
Sed fessa tandem lumina mors tegit
Tu me deorum summe parens uelis
Vatem beatis sistere sedibus:
Vt sacros referam choros.

Duorum librorum Poëmatum Petri Criniti Finis.

ORDO CHARTARVM.

a. b. c. d. e. f. g. h. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z. Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh. Ii. Kk. Ll. Mm. Nn. Oo. Pp. Qq. Rr. Ss. Tt. Vu. Xx. Yy. Zz. AA. BB. CC. DD. EE. FF. GG. HH. II. KK. LL. MM. NN. OO. PP. QQ. RR. SS. TT. VV. XX. YY. ZZ. Aaa. Bbb. Ccc. Ddd.

Omnes sunt duerniones, prćter h *unionem.*

BASILEAE EXCVDEBAT HEN
RICVS PETRVS, MENSE
AVGVSTO, ANNO
M. D. XXXII.

